

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BİR PLANLAMA STRATEJİSİ OLARAK
ARKEOLOJİK ENVANTERLEME VE KENTSEL
ARKEOLOJİK DEĞER YÖNETİMİ: İZMİR
TARİHİ KENT MERKEZİ**

Ayşegül Altınörs ÇIRAK

**Ocak, 2010
İZMİR**

**BİR PLANLAMA STRATEJİSİ OLARAK
ARKEOLOJİK ENVANTERLEME VE KENTSEL
ARKEOLOJİK DEĞER YÖNETİMİ: İZMİR
TARİHİ KENTMERKEZİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Anabilim Dalı

Ayşegül Altınörs ÇIRAK

Ocak, 2010

İZMİR

TEŞEKKÜR

Öncelikle değerli danışman hocam Prof. Dr. Emel Göksu'ya bana öğretmiş olduğu her şey ve gösterdiği yol için sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum, kendisinin öğrencisi olmak benim için büyük bir gurur. Tez çalışmasının başlangıcından bu yana bilgi ve desteklerini esirgemeyen tez izleme komitesi üyelerim Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy, Doç. Dr. Ebru Çubukçu ve Yrd. Doç. Dr. Funda Aysel'e de değerli eleştiri ve katkıları için çok teşekkür ediyorum. Aynı şekilde jüri üyelerim Prof. Dr. Numan Tuna ve Yrd. Doç. Dr. Güliz Bilgin Altınöz'e de değerli yorum ve katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Oldukça uzun bir dönemi kapsayan tez sürecinde teşekkür edilmesi gereken gerçekten çok kişi olduğunu biliyorum. Bu kişilerin başında Avrupa deneyimine ulaşmam konusundaki yardımlarından dolayı English Heritage Kentsel Arkeoloji Bölümü Başkanı Roger M. Thomas geliyor, kendisine her şey için çok teşekkür ediyorum. Ayrıca yine diğer Avrupa örneklerine ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Bettina Stoll Tucker, Alessandro Tavlaridis, Daniel Therond, Alicia Castilo Mena ve Dominique Watton'a da teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Çalışmanın İzmir örneğini kapsayan bölümlerinin gerçekleşebilmesi kendilerinin gösterdikleri kolaylıklar ve destekler sayesinde oldu. Bu nedenle değerli İzmir Arkeoloji Müzesi çalışanlarına, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu başta Müdürü Serpil Yasa olmak üzere tüm değerli çalışanlarına ve Konak Belediyesi yetkililerine çok teşekkür ederim. Teknik konulardaki önemli destekleri için meslektaşım Can Aydın'a da teşekkürlerimi iletiyorum.

Tez sürecinin başlangıcından bu yana yanımda olan ve bilimsel yönü ve yaşamı yorumlayışıyla bana çok şey kattığına inandığım sevgili oda arkadaşım Neriman Yörür'e her türlü yardım ve destekleri için sonsuz teşekkür etmek istiyorum.

Sevgili ailem bu zorlu dönemde her zaman yanımda oldular ve benden desteklerini esirgemediler. Ailemin her bir ferdine her şey için ne kadar teşekkür

etsem azdır. Ancak ben en başta bana öğrenmeyi sevdirdikleri için kendilerine çok teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak en büyük teşekkürü gösterdiği sabır ve her türlü desteği için sevgili eşim Hüseyin Çırak'a etmek istiyorum. Sevgili eşime yardımları ve sabrı haricinde, her zaman saygı duyduğum bir meslektaşım olarak, çalışmam süresince pratikten gelen deneyimlerini benimle paylaşarak pek çok şey öğrenmemi sağladığı için de ayrı bir teşekkür borçluyum.

**BİR PLANLAMA STRATEJİSİ OLARAK ARKEOLOJİK
ENVANTERLEME VE KENTSEL ARKEOLOJİK DEĞER YÖNETİMİ:
İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİ**

ÖZ

Türkiye deneyiminde planlama alanının arkeolojik çalışmalardan gelen bilgiye iki yönlü gereksiniminin olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, yapılaşma izinleri ve uygulama projelerine karar verilen uygulama alanı, diğeri ise uygulama alanının da sağlıklı işleyebilmesi açısından kritik olan, plan kararlarının verildiği planlama alanıdır. Bu her iki alanda da arkeolojik değerlerin korunması için planıcı, kendisine arkeolojik çalışmalardan sorumlu kurum tarafından gönderilmesi gereken uzman görüşüne ve arkeolojik bilginin mekansallaştırıldığı haritalara gereksinim duymaktadır. Ancak Türkiye deneyiminde arkeolojik değerlerin ve peyzajın korunması ve kentsel alanlarla entegrasyonunun sağlanması konusunda arkeolojiden sorumlu kurumlar ile planlama çalışmalarından sorumlu kurumlar arasındaki ilişkinin oldukça dolaylı bir yoldan sağlandığı ve bilgi alışverişinin sürdürülmesinde sorunlar bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu tez kapsamında Türkiye örneğinde arkeolojik değerlerin kent ve bölge planlarında hangi yöntemle ve hangi yasal ve kurumsal düzenlemelerle temsil edilmekte olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmada yöntem olarak öncelikle Avrupa temelli yurt dışı deneyimi, ardından ulusal deneyim ve ulusal deneyimin pratikteki yansımalarının anlaşılması amacıyla, İzmir tarihi kent merkezinde yaşanan örnekler incelenmiştir. Gerçekleştirilen inceleme ve araştırmalar sonuç olarak, ülkemizde arkeolojik değerler için planlama süreçlerine girdi oluşturabilecek bir ulusal envanter sisteminin oluşturulmasının şart olduğunu ortaya koymuştur. Bu envanterleme sisteminin oluşturulması ve denetiminin ve de planlama süreçleri açısından yönlendiriciliğinin sağlanması için yasal ve kurumsal bağlamda yeni yapılanmalara gereksinim bulunduğu anlaşılmıştır.

Ülkemizin mevcut yapısı içerisinde arkeolojik değerlerin saklanması, korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kent ve bölge planlama süreçlerine katılmasına yönelik bir diğer engelin plan dili/gösterim teknikleri kaynaklı temsil sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu problemin aşılması için de öncelikle arkeoloji ve planlamadan sorumlu kurumlar arasında müdahale biçimlerine yönelik bilgi ve görüş alışverişinin sağlanması gereklidir

Anahtar kelimeler: kentsel arkeoloji, önleyici arkeoloji, kültürel miras yönetimi, arkeolojik kayıt ve envanteler

**ARCHAEOLOGICAL INVENTORY AND MANAGEMENT OF URBAN
ARCHAEOLOGICAL ASSETS AS A PLANNING STRATEGY:
HISTORICAL CENTER OF İZMİR**

ABSTRACT

It is observed that the field of planning needs information from archeological studies in two ways in the experience of Turkey. The first one is the field of implementation, where building permits and implementation projects are decided, whereas the other one is the field of planning, which is also critical for the sound operation of the field of implementation and where plan decisions are made. In both fields, the planner requires opinions of experts, required to be sent to him by the institution in charge of archeological studies, and the maps, where spatialization of archeological information is performed, for the conservation of archeological assets. However, it is understood that in the experience of Turkey, the relationship between the institutions in charge of archeology in the conservation of archeological assets and landscape and the provision of its integration with urban areas and the institutions in charge of planning studies is provided rather indirectly and that there are problems in maintaining exchange of information.

By what method and by which legal and institutional regulations archeological assets in the case of Turkey are represented in city and regional plans has been discussed within the scope of this thesis. As the method in this discussion, the cases experienced at the historical city center of Izmir have been examined primarily in order to understand the experience abroad on the basis of Europe and then the national experience and the reflections of national experience in practice. In conclusion, the examinations and studies performed have put forward that it is imperative to create a national inventory system that is likely to produce input for planning processes for the archeological assets in our country. It has been understood that new structurings are needed within legal and institutional contexts so as to create

this inventory system and to ensure its supervision and its guidance for planning processes.

It is understood that the problem of representation caused by a plan language/display techniques is another hindrance for the participation of archeological assets in city and regional planning processes with the purpose of their preservation, conservation and utilization within the existing structure of our country. In order to overcome this problem, first of all, an exchange of information and opinion for forms of intervention should be provided between the institutions which are responsible for archeology and planning.

Keywords: urban arhaeology, preventive archaeology, cultural heritage management, archaeological records and inventories.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vii

BÖLÜM BİR – GİRİŞ 1

1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı	5

BÖLÜM İKİ - TARİHSEL KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI.....17

2.1 Tarihsel Kültür Varlıklarının Kapsamı.....	17
2.1.1 Bir Kültür Varlığı Olarak Tarihsel Mekan / Çevre.....	21
2.1.2 Tarihsel Çevre Korumaya İlişkin Yaklaşım ve Tutumlar	25
2.1.2.1 Tarihsel Çevre Korumanın Kavramsal Açınımı	26
2.1.2.2 Tarihsel Çevre Korumaya Yönelik Uluslararası Mutabakatlar	28
2.2 Geçmiş Araştıran Bir Eylem ve Bilim Alanı Olarak Arkeoloji ve Arkeoloji- Kent İlişkisi	32
2.2.1 Bir Eylem ve Bilim Alanı Olarak Arkeoloji.....	32
2.2.2 Arkeoloji ve Mekan/Kent İlişkisi.....	34
2.3 Arkeolojik ve Tarihsel Varlık ve Çevrelerin Korunması Çalışmalarında Arşiv ve Envanterleme	36
2.3.1 Veri Kayıtlama ve Arşivlerin Oluşturulması Üzerine Bilimsel Literatürde Yer Alan Teorik ve Teknik Çerçeve	37
2.3.2 Arkeolojik Arşiv ve Envanter Sistemleri	40

2.4 Arkeolojik ve Tarihsel Varlıkların Korunmasında “Kültürel Miras Yönetimi” Çalışmaları	42
2.4.1 Kültürel Miras Yönetimine Konu Olan Varlıklar ve Uygulanan Temel Yöntemler	46
2.4.2 Arkeolojik Kültür Varlıklarının Yönetimi ve Eleştirel Yaklaşımlar	50
2.4.3 Kültürel Miras Yönetiminde Sosyal Arkeoloji Yaklaşımı	53
2.5 Değerlendirme	57

BÖLÜM ÜÇ - KENT VE BÖLGE PLANLAMA SÜREÇLERİNDE KENTSEL VE ÖNLEYİCİ ARKEOLOJİ YAKLAŞIMLARI: AVRUPA ÖRNEĞİ 59

3.1 Avrupa Kentlerinde Arkeolojik Çalışmalar: Kentsel ve Önleyici Arkeoloji	59
3.1.1 Kavramsal Değerlendirme	59
3.1.2 Süreçsel Değerlendirme	75
3.2 Avrupa’da Kent ve Bölge Planlama Süreci İçinde Arkeolojik Değerlerin Korunması	87
3.2.1 Arkeolojik Değerlerin Korunmasında Yöntemsel / Yönetimsel Üst Yapının Oluşumu	87
3.2.2 Avrupa’da Arkeolojik Değerlerin Korunmasında Ortaklıklar	98
3.2.3 Örnek Olarak Belirlenen Avrupa Ülkelerinde Kent ve Bölge Planlama Süreçleriyle Arkeolojik Değerlerin Korunması Çalışmalarının İncelemesi	108
3.2.3.1 Kurumsal ve Hukuki Yapılanma	113
3.2.3.1.1 İngiltere Örneği	113
3.2.3.1.2 Fransa Örneği	116
3.2.3.1.3 Almanya Örneği	120
3.2.3.1.4 İtalya Örneği	122
3.2.3.1.5 Yunanistan Örneği	125
3.2.3.1.6 İspanya Örneği	128

3.2.3.2 Kentsel ve Önleyici Arkeoloji Konusunda Geliştirilen Uygulama Stratejileri.....	131
3.2.3.2.1 İngiltere Örneği	131
3.2.3.2.2 Fransa Örneği	133
3.2.3.2.3 Almanya Örneği	135
3.2.3.2.4 İtalya Örneği	136
3.2.3.2.5 Yunanistan Örneği	139
3.2.3.2.6 İspanya Örneği	143
3.2.3.3 Kaynak Oluşturma Stratejileri	147
3.2.3.3.1 İngiltere Örneği	147
3.2.3.3.2 Fransa Örneği	148
3.2.3.3.3 Almanya Örneği	150
3.2.3.3.4 İtalya Örneği	151
3.2.3.3.5 Yunanistan Örneği	153
3.2.3.3.6 İspanya Örneği	153
3.2.3.4 Ekip-Uzman Desteği Sağlama Stratejileri	155
3.2.3.4.1 İngiltere Örneği	155
3.2.3.4.2 Fransa Örneği	155
3.2.3.4.3 Almanya Örneği	156
3.2.3.4.4 İtalya Örneği	157
3.2.3.4.5 Yunanistan Örneği	158
3.2.3.4.6 İspanya Örneği	158
3.2.3.5 Avrupa Ülkeleri Deneyimlerinin Değerlendirilmesi ve Temel Çıkarımlar	159
3.3 Avrupa’da Mekansallaşabilecek Nitelikteki Arkeolojik Alan Envanter Sistemleri ve Planlama Süreçlerine Katılımına Yönelik Yöntem ve Uygulamalar	168
3.3.1 Avrupa’da Tarihsel ve Arkeolojik Envanterleme Sisteminin Gelişim Süreci ve Ortaya Konan Teknikler	168
3.3.2 Tarihsel ve Arkeolojik Envanterleme Sistemleri Üzerine Belirlenen	

Uluslararası Çerçeve Belirlenen Standartlar	172
3.3.3 Avrupa Ülkelerinde Arkeolojik Envanter Sistemleri ve Kent ve Bölge Planlama Çalışmalarıyla Entegrasyonu	178
3.3.3.1 Avrupa Ülkelerinde Arkeolojik Veri Kayıt Sistemlerinin Genel Durumu ve Ortak Projeler.....	178
3.3.3.2 Avrupa Ülkelerinin Envanter Sisteminin ve Planlamayla İlişkisinin Yöntemsel ve Yönetimsel Bağlamda İncelenmesi	180
3.3.3.2.1 İngiltere Örneği	181
3.3.3.2.1.1 İngiltere Veri Kayıt-Envanterleme Sistemi	181
3.3.3.2.1.2 İngiltere Veri Kayıt-Envanterleme Sisteminden Yararlanılarak Gerçekleştirilen Planlama Çalışmaları ..	192
3.3.3.2.2 Fransa Örneği	204
3.3.3.2.3 Almanya Örneği	206
3.3.3.2.4 İtalya Örneği	209
3.3.3.2.5 Yunanistan Örneği	214
3.3.4 Avrupa Deneyiminin Değerlendirilmesi ve Çıkarımlar	217
3.4 Avrupa Ülkelerinde Planlama Çalışmaları Açısından Yönlendirici Olan Arkeolojik Haritalama Çalışmaları ve Geliştirilen Gösterimler	222

BÖLÜM DÖRT - TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİ - PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ARKEOLOJİK DEĞERLERİN SÜRDÜRÜLMESİ VE KORUNMASI 234

4.1 Türkiye’de Tarihsel Varlıkların Korunması.....	234
4.1.1 Süreçsel ve Yöntemsel Gelişim	234
4.2 Türkiye’de Arkeolojik Değerlerin Korunması ve Yönetimi	245
4.2.1 Türkiye’de Arkeolojinin Kavramsal ve Süreçsel Gelişimi	245
4.2.2 Türkiye’de Arkeoloji ve Planlama İlişkisi-Kentsel ve Öncelikli Arkeoloji.....	251
4.2.2.1 Türkiye’de Kentsel Arkeoloji Üzerine Gerçekleştirilen Bilimsel	

Çalışmalar.....	252
4.2.2.2 Arkeoloji ve Planlama İlişkisinin - Kentsel ve Önleyici Arkeoloji - Yasal ve Yönetmelik Altyapısı.....	256
4.3 Türkiye’de Arkeolojik Değerlerin Kayıt Altına Alınması ve Envanterlenmesi	263
4.3.1 Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıt Tescil Belgesi Üzerinden İnceleme.....	263
4.3.2 Türkiye’de Kültür Bakanlığı ve TÜBA’ca Gerçekleştirilen Kültür Varlığı Envanter Sistemlerinin İncelenmesi	266
4.3.3 Türkiye Arkeolojik Veri Kayıt Sisteminin Avrupa Örneğiyle Karşılaştırmalı Değerlendirmesi	269
4.4 Planlama Alanında Arkeolojik Değerlerin Temsili ve Örnekler Üzerinden İncelenmesi	271
4.4.1 İmar Kanunu ve Koruma Mevzuatında Belirlenen Gösterim Biçimleri	271
4.4.2 Arkeolojik Değerlerin Planlarda Temsilinin Örnekler Üzerinden İncelenmesi	273
4.5 Avrupa Deneyiminden Hareketle Türkiye Deneyimine Dair Tespit, Sorgulama ve Öneriler	279

BÖLÜM BEŞ-İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİNDE ARKEOLOJİ – KENT - PLANLAMA İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ 283

5.1. İzmir Kentinin Tarihsel Gelişimi ve Arkeolojik Potansiyeli	283
5.1.1 İzmir’in Tarihsel Gelişimi ve Arkeolojik Bulgular	283
5.1.2 İzmir Kentinin Mevcut Arkeolojik Potansiyeli	291
5.1.3 İzmir Tarihi Kent Merkezinde Arkeolojik Değerlerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar	296
5.2 İzmir’de Arkeoloji-Planlama İlişkisinin Örnek Dosyalar Üzerinden Değerlendirilmesi	299

5.2.1 İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller – Şifa Hastanesi Örneği	304
5.2.2 İzmir Merkez 139 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller –Türk Telekom Yapısı Örneği	323
5.2.3 İzmir Merkez 139 Pafta 1027 Ada 4, 10, 21 ve 22 Parselleri’nde-Aygit İnşaat İhsan Kayın İşhanı Örneği	332
5.2.4 İzmir Merkez 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel- Altınpark Örneği	360
5.2.5 İzmir Metro Çankaya İstasyonu İnşaatı Örneği	374
5.2.6 İzmir Agora Ören Yeri Örneği	383
5.2.7 Örneklerin Genel Değerlendirmesi.....	389
5.3 İzmir Tarihi Kent Merkezinde Arkeolojik Veri Kayıt-Envanter Sisteminin Değerlendirilmesi	392
5.4 İzmir Örneğinin Planlama Süreçlerinde Temsil Bağlamında Değerlendirilmesi	395

BÖLÜM ALTI - TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİ PLANLAMA İLİŞKİSİNİ KURACAK VERİ KAYIT SİSTEMİ VE YASAL – KURUMSAL YAPIYA DAİR ÖNERİLER 398

6.1 Türkiye İçin Kentsel Arkeoloji Veri Kayıt Sistemi Önerisi	398
6.2 Önerilen Veri Saklama ve Sorgulama Sisteminin Yönetimi İçin Yasal ve Kurumsal Bağlamda Yapılması Gerekenler	415
6.2.1 Genel Tespit ve Öneriler	415
6.2.2 Tespit ve Önerilerin Açınımı	417
6.3 Planlama Süreçlerinde Arkeolojik Değerlerin İfadelendirilme Problemine Dair Çıkarılma ve Öneriler.....	420

BÖLÜM YEDİ - SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 424

KAYNAKLAR 443

**EK.....Planlama Süreçleriyle İlişkisi Sağlanacak Öneri Arkeolojik Bulgu/Alan
Kayıt Sistemi Açıklaması**

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

“Bir Planlama Stratejisi Olarak Arkeolojik Envanterleme ve Kentsel Arkeolojik Değer Yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi Örneği” başlıklı doktora tez çalışması temel olarak, ülkemiz örneğinde arkeolojik değerlerin kent ve bölge planlama süreçleri içerisinde sürdürülmesi ile kentsel bağlamla bütünleştirilerek korunması sorunsalını tartışmayı hedeflemektedir.

Anadolu ve Trakya, Dünya genelinde çok büyük bir arkeolojik ve tarihsel öneme sahip topraklardır. İnsanoğlu binlerce yıldır bu topraklarda katman katman farklı kültürleri biriktirmiştir. Anadolu ve Trakya topraklarında bulunan pek çok kentin geçmişi Antik Dönem ve hatta daha eski devirlere uzanmaktadır. Bu nedenle kentlerimizde gerçekleştirmek istediğimiz alt yapı veya üst yapı çalışmaları sırasında tarihsel ve arkeolojik değerlerle sürekli karşılaşmaktayız. Modern dönemin Türkiye kentlerinin tarihsel değerleri üzerinde oldukça yıkıcı etkileri olmuştur. Liberal ekonominin etkileri ve hızlı kentleşme süreçleri pek çoğu önemli tarihsel özellikler taşıyan büyük kentlerimizde önemli dönüşümlere yol açmışlardır. Tüm bu süreçler içerisinde Avrupa ve Dünya’da etkin olan tarihsel çevre koruma söylemlerinin etkisinde bir takım koruma çabalarının da ortaya koyulduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye’de tarihsel çevre koruma çalışmalarının ve ülkenin kentleşme pratiğine yön veren bir disiplin olarak şehir ve bölge planlama alanının özellikle arkeolojik değerlerin korunması konusunda nasıl bir noktada olduğu değerlendirilmek istenmektedir.

Bugünün egemen bilimsel paradigmaları altında arkeoloji ve planlama iki ayrı bilim alanı olarak karşımızda durmaktadır. Planlama geleceğe yönelik mekansal ve toplumsal yaşam tasarımı gerçekleştiren bilim alanı, arkeoloji ise geçmişe yönelik olarak bir kentin, ya da bölgenin toplumsal ve mekansal yaşam biçimini anlamaya çalışan bilim alanıdır. Geleceği tasarlayan planlama alanı ve geçmişi bir anlamda yeniden tasarlayan arkeoloji çoğu zaman “bugün”de karşılaşmaktadırlar. İki ayrı

disiplin alanı, bugünde, aynı zaman ve düzlemde karşılaştıklarında, sosyal bilim alanındaki parçalanmanın olumsuz etkileri doğrudan karşımıza çıkmaktadır.

Kent toprağı günümüzün ekonomik rasyonelleri içerisinde önemli bir sermaye değeri taşımaktadır. Bu durum kentin sürekli olarak daha karlı bir mekansal kurgulanmaya doğru dönüşümüne neden olmaktadır. Yaşayan kent böylesi dinamik iken, toprak altında veya üstünde kalmayı başarabilmiş olan tarihsel ve kültürel değerler uzun dönemlerdir durağandırlar. Bu dinamizm içerisinde durağan bir şeyin korunması sorunu esasen oldukça ilginç bir paradokstur.

Ülkemizde tarihsel çevre koruma süreçlerinden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı ilgili birimler sorumlu olsa da, kent ve bölge planlama alanının korunacak anıtlar-alanlar üzerinde etkin bir rolü olduğu görülmektedir. Ülkemiz sisteminde korunacak olarak belirlenen değerlerin planlama süreçlerine konu edilerek korunması söz konusudur. Bu çalışma kapsamında oldukça karmaşık ve dinamik bir oluşum olan kenti geleceğe yönelik olarak düzenleyen planlama alanının özellikle arkeolojik alanlar üzerine getirdiğı planlama kararlarını nasıl bir yasal-yönetmelik çerçeveden ve hangi yöntemleri kullanarak verdiğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda iki ayrı disiplinin ülkemiz deneyiminde bugünde bir araya gelmesi durumunda planlı ve arkeologlar ve ilgili diğer disiplinlerin temsilcileri arasında nasıl bir ilişkinin kurulmakta olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çaba esasen bizi arkeolojik değerlerin planlama süreçlerinde nasıl ve ne ölçüde temsil edildiğinin değerlendirilmesine götürecektir.

Ülkemiz kentlerinin arkeolojik ve tarihsel gerçeklikleri tarihsel araştırmalar, yayınlar, fotoğraflar, dokümanlar vb. gibi pek çok belge sayesinde bilinegelmektedir. Buna karşın yaşadığımız güncel pratikte Türkiye kentleri çoğunlukla tarihinden kopuk bir bağlamda; özgün toplumsal ve mekansal kimliklerini kaybetme yolunda ilerlemektedirler. Oysa kentlerin kimlikleri geçmişte oluşmaktadır ve geçmişin bilgisi olmaksızın bir kentin gelecek tasarımı sağlıklı bir noktadan gerçekleştirmesi oldukça güçtür.

Bu kapsamda bu tez çalışması, ülkemizde şehir ve bölge disiplin alanının uygulamalarıyla çakışan, görünür durumda ve/veya rastlantısal olarak karşılaşılan, ya

da potansiyel olarak varlığı tahmin edilen arkeolojik değerlerin sürdürülmesi ve bütünlükçü bir yaklaşımla korunması eylemlerinin gerçekleştirilemediği hipotezinden yola çıkarak, bu hipotezin gerçekliğini bilimsel bağlamda ortaya koymaya çalışmakta ve ülkemizde arkeolojik verilerin planlama alanında nasıl daha iyi temsil edilebileceğine dair yöntem ve yaklaşımları aramaktadır. Çalışma temel anlamda iki farklı disiplini ilgilendirmekte ve arkeolojik değerlerin korunması için bu iki disiplin arasında nasıl bir iletişim olması gerektiğini araştırmaktadır. Bu bağlamda tezin amacı, ülkemizde arkeolojik bulgu, anıt ya da bölge kategorisinde tanımlanabilecek olan değerlerin daha etkin bir biçimde saklanması, korunması ve çağdaş yaşama kamu yararı çerçevesinde entegre edilebilmesi için, planlama süreçleri içerisinde temsil edilebilirliğini arttırmaya yönelik gereklilik ve yöntemleri araştırarak, ortaya koymak olarak belirlenebilecektir. Bu çerçevede çalışma kapsamında, ülkemizdeki arkeolojik değerlerin kentsel ve/veya kırsal alanlarda ilgili planlama süreçlerinde temsil edilmesi yoluyla korunmalarının sağlanması için; gerekli olan teorik alt yapı, yöntemsel çerçeve ve yasal-yönetimsel sistem araştırılmak istenmektedir.

Bilgi toplama ve analiz süreçleri kent planlama çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Planlar analiz ve sentezler üzerinden karar ve müdahale biçimleri geliştirmektedirler. Bu anlamda sağlıklı bir veri elde etme ve analiz çalışması, iyi bir planlamanın öncülü olacaktır. Kente dair mekansal, doğal, sosyal, ekonomik ve kültürel veriler planlama sürecinin altlığını oluşturmaktadırlar. Bu altlığın oluşumunun mümkün olduğunca zengin ve doğru bir biçimde gerçekleşmesi, planın uygulanabilirliği ve kamusal meşruiyeti açısından önem taşımaktadır. Modern paradigmaya yönelik eleştirilerin ortaya çıkışı ve postmodern söylemlerin, kent gibi dinamik ve çok fonksiyonlu bir olguyu düzenleme misyonunu üstlenen planlama disiplini üzerindeki etkileri gözlense de, günümüz planlama pratiğinin analiz, sentez ve karar üretim süreçlerinin genel anlamıyla pozitivist paradigmadan koptuğunu ifade etmek mümkün değildir. Buna karşın son süreçte gelişen bilgisayar teknolojileri ve coğrafi bilgi sistemleri planlama alanında analitik veri toplama sürecine önemli kolaylıklar ve olanaklar sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler, dijital sisteme geçiş ile gelişen olanakları planlama süreçlerinde kullanmaktadırlar. Bu yolla

karar verme süreci kolaylaşmakta ve kararlar teknik anlamda daha sağlıklı bir biçimde alınabilmektedir.

Günümüzün modern kentsel alanlarında ve aynı zamanda kırsal bölgelerde yer alan tarihsel ve arkeolojik mirasın kent planlama çalışmaları içerisinde değerlendirilebilmesi için, planlama süreçlerine yön verecek bir analiz-sentez çalışması olarak kullanılabilecek şekilde kayıt altına alınması ve yönetiminin sağlanması gerekmektedir. Planlama disiplini tüm diğer modern disiplinler gibi, kendisine özgü bir terminoloji ve anlatım diline sahip bulunmaktadır. Ülkemiz deneyiminde özellikle plan dili, yasal çerçeveler altında belirlenmiş ve pek çok bağlam açısından sabitlenmiş durumdadır. Plan terminolojisi ve dilinde gelişmelerin sağlanması ise ancak analitik çalışma sürecinin zenginleşmesi ve genişlemesi ile mümkün olabilecektir. Bir diğer deyişle, planlama sürecinde kullanılan dil ve terminoloji büyük ölçüde sürece dahil edilen analitik verinin doğası temelli olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yasal ve yönetsel süreçlerde analiz öznesi olarak tanımlanmamış olan bazı veriler, planlarda temsil edilememe sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkemiz deneyimi gözleendiğinde kentsel alanlardaki arkeolojik değerlerin planlama sürecinde değerlendirilmeye alınması konusunda bu çeşit bir temsil sorununun yaşanmakta olduğu gözlenebilmektedir. Arkeolojik veri, planlama süreçlerinde analiz aşamalarında bir altlık olarak yer alamamakta ve dolayısıyla planlama/uygulama aşamalarında fikir ve karar anlamında arkeolojik mirasın sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesi gerçekleşmemektedir. Ülkemizde yaşanmakta olan bu duruma karşın gelişmiş ülkelerde bu konuda önemli adımların atılmış olduğu görülmüştür. Tarihsel ve arkeolojik varlıkların kamusal paylaşıma açık olması, bu değerlerin bilimsel çalışmalar açısından kullanılabilirliği ve mekansal kararların geliştirilmesinde bir girdi olarak göz önünde bulundurulabilmesinin tarihsel/arkeolojik varlıkların doğru ve etkin bir biçimde kayıt altına alınması ile mümkün olacağı kaygısı ile 20. yüzyılın başından bu yana dokümantasyona yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Tarihsel ve arkeolojik varlıkların kayda alınması koruma sürecinin başlıca unsuru olarak kabul edilmektedir.

Araştırmalar kapsamında arkeolojik varlıkların kayıtlanmasına yönelik olarak Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmaların aktarımı gerçekleştirilecektir. Çalışmanın

değerlendirme aşamasında ise yurt dışı pratik ile ülkemiz deneyiminin bir karşılaştırılması yapılacaktır. Bu karşılaştırma paralelinde Türkiye deneyiminde planlama ve arkeoloji alanları arasındaki ilişki İzmir Kenti örneği üzerinden de incelenerek, ülkemizdeki mevcut durum eleştirel bir bağlamda tartışılmaya çalışılacaktır.

Çalışma kapsamında arkeolojik-tarihsel-kültürel “miras” ya da “kaynak” tanımlaması yerine “değer” tanımlamasının kullanılmasının özellikle tercih edildiği belirtilmelidir. Bu kavramların tercih edilmemesinin nedeni, miras (heritage) ve/veya kaynak (resource) kavramlarının kimi zaman taşıyabildiği tüketimsel içeriğin ön plana çıkmasını engellemektir. Bu kapsamda, tarihsel alan ve nesnelerin sadece kendi başına taşıdığı “varlık” değerini ve bu yönde biricik ve yerine konulamaz niteliklerini ön plana çıkarabilmek için “değer” kavramının kullanımı tercih edilmiştir. Kültürel değer tanımlamasının ekonomik bir değeri ifade etmekten son derece uzak olduğu belirtilmelidir. Çalışma içerisinde mümkün olduğunca “varlık” kavramı ya da varlık değerini temsilen “değer” kavramı tercih edilmiş, ancak kimi yerlerde alıntıların özgünlüğünü bozmamak adına “miras” sözcüğü de zaman zaman kullanılmıştır. Karamlara dair bu problemin yurt dışında kullanılan terminolojinin dilimize çevrilmesinden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Ülkemize özgü bir terminolojik kabullerin yapılması için tarihsel varlıkların korunmasıyla ilgilenen uzmanların bu konuda ortak çalışmalar yürütmesine gereksinim duyulmaktadır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Tez çalışmasının amaç ve hedefleri kapsamında gerçekleştirilecek olan araştırma sürecinde ve bu sürecin aktarımında izlenecek olan yöntemin belirlenmesi, tezin önemli sorun alanlarından birisini oluşturmuştur. Ancak, çalışmanın kapsamının şekillendiği sürecin doğal gelişimi içerisinde yöntemin giderek netleştiği ifade edilebilir. Bununla birlikte bu çalışmanın, kentsel arkeoloji ve çok katmanlı kentler konusunda kendisinden önce geliştirilen bilimsel yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının bir devamı olduğu da belirtilebilir¹. Bu çalışmalar incelenerek tespit ve önerileri değerlendirilmiş ve bunun sonucunda özellikle şehir ve bölge planlama

¹ Bilimsel çalışmalar, Bölüm 4’deki Türkiye’de Kentsel Arkeoloji Üzerine Bilimsel Çalışmalar Bölümünde tartışılmaktadır.

ve arkeoloji alanlarının ilişkisini sağlamaya yönelik olarak ülkemize uygun bir genel yasal-yönetmelik ve yöntemsel çerçeveyi arayan, özellikle de planlama süreçleri açısından arkeolojik envanterleme ve haritalamanın önemini tartışan çalışmalara gereksinim bulunduğu anlaşılmıştır.

Kapsam olarak arkeolojik bilginin planlama alanında temsil edilmesine yönelik gereklilik ve yaklaşımları araştıran bu tez çalışması, düşey ve yatay olmak üzere iki ekseninde birbirini takip eden bir araştırma ve aktarım yöntemi benimsemeyi seçmiştir. Bu yöntemle çalışmanın düşey ekseninde sırasıyla; Dünya genelinde tartışılan teorik çerçeve ve yaklaşımlar, Avrupa (global) deneyimi, Türkiye (yerel) deneyimi ve İzmir (alt-yerel) deneyimlerine yönelik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmada izlenen yöntemin yatay eksenine, düşey düzlemde belirlenen araştırma alanlarının her biri için ortak bir ele alışa duyulan gereksinim sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda her bir düşey eksenin sırasıyla; kavramsal-süreçsel inceleme, mekan-kent-arkeoloji değerlendirmesi, envanterleme yöntemine dair araştırmalar ve planlama süreçlerinde temsil edilmesine yönelik dil-gösterim sorununu ele alan bir yatay düzlemle karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir. Soyut bir yaklaşımla tez kapsamında ele alınan düşey ve yatay inceleme alanları ve tez çalışması süresince izlenen araştırma, değerlendirme ve aktarım yönteminin genel çerçevesi aşağıda yer alan tabloda aktarılmaktadır:

Tablo 1.1 Tezin inceleme, değerlendirme ve aktarım yöntemine dair çerçeve

GİRİŞ	AMAÇ VE YÖNTEM			
	KÜLTÜR/MEKAN/ARKEOLOJİ/PLANLAMA			
TEORİK ÇERÇEVE	2.1. KAVRAMSAL/ SÜREÇSEL →	2.2. MEKAN ARKEOLOJİ İLİŞKİSİ →	2.3. ARŞİV/ ENVANTERLEME →	2.4. ARKEOLOJİK VERİLERİN ÖZNE OLMA HALİ VE TEMSİL/DİL PROBLEMİ →
AVRUPA	3.1. KAVRAMSAL/ SÜREÇSEL →	3.2. PLANLAMA ARKEOLOJİ →	3.3. ENVANTERLEME/ VERİ KAYIT SİSTEMİ →	3.4. PLANLAMA SÜRECİNDE TEMSİLİ →
TÜRKİYE	4.1. KAVRAMSAL/ SÜREÇSEL →	4.2. İMAR-ARKEOLOJİ →	4.3. ENVANTERLEME/ VERİ KAYIT SİSTEMİ →	4.4. PLANLAMA SÜRECİNDE TEMSİL/ GÖSTERİM SORUNU DİL/ →
İZMİR	5.1. TARİHSEL/ SÜREÇSEL →	5.2. İMAR/ ARKEOLOJİ: ÖRNEK →	5.3. ENVANTER/ ARŞİV: ÖRNEK →	5.4. PLANLAMA SÜRECİNDE TEMSİLİ: ÖRNEK →
ÖNERİ MODEL	6.1. ÖNERİ ULUSAL ENVANTER SİSTEMİ- (PLANLAMA ÇALIŞMALARINA DANIŞMAN OLMAK ÜZERE) →	6.2. YASAL-YÖNETSEL SİSTEME DAİR ÖNERİLER →	6.3. ARKEOLOJİK BİLGİNİN PLANLAMA SÜRECİNDE TEMSİLİNE YÖNELİK- GÖSTERİM ÖNERİLERİ →	
SONUÇ	DEĞERLENDİRME VE ÇIKARSAMALAR			

Çalışmada öncelikle bir tarihsel-kültürel değer olarak arkeolojik alan ve verilerin korunması sorunsalı ele alınmıştır. Arkeolojik ve tarihsel değerlerin zaman/mezan ekseninde taşıdıkları anlam ve varlık değerleri temelinde sürdürülmeleri ve korunmalarının neden önemli olduğuna dair bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Bu tartışma sonucunda, dünya pratiğinde egemen olan tarihsel kültürel değerlerin korunması çalışmalarının kuramsal ve yöntemsel dinamikleri ortaya konulmuştur. Kuramsal ve yöntemsel genel çerçeveye dair gerçekleştirilen tartışmanın amacı,

uluslararası pratikle ülkemiz pratiğini karşılaştırabilmek ve ülkemizdeki oluşumları anlamlandırabilmektir.

Arkeolojik ve tarihsel değerlerin bir kültürel üretim olarak korunması konusunda uluslararası ölçekte ortaya konulan yaklaşım ve yöntemlerin incelenmesi sonucunda, sorunsalın çözümünde iki önemli temel eylem alanının etkin olduğu görülmüştür. Bu eylem alanlarından birisi tarihsel değerlerin korunmasında geniş kapsamlı, bulguları bilgiye dönüştürebilecek nitelikte bir envanterleme sisteminin oluşturulması ve bu sistemin ilgili diğer disiplinlerle paylaşımı, diğeri ise tarihsel kültürel değerlerin bütüncül ve çok disiplinli bir yaklaşımla, bir yönetim fonksiyonu altında ele alınmasıdır. Tez çalışmasının amacı kapsamında kent ve bölge planlama alanıyla arkeoloji alanı arasındaki iletişimi etkinleştirme sürecinde de, her iki alanının doğası değerlendirildiğinde bu iki eylemsel sürecin oldukça önemli bir rol oynadığı anlaşılabilmektedir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde dünya genelinde koruma politikalarını yönlendirme konusunda oldukça etkin olan Avrupa deneyiminde planlama ve arkeoloji arasındaki ilişki biçimi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölüm, çalışmaların global ölçekte bir değerlendirilmesi olarak görülebilir. Öncelikle Avrupa genelinde arkeoloji ve planlama ilişkisinin nasıl tanımlandığı, tarihsel gelişimi, uluslararası yasal ve yönetsel süreçlerce nasıl kurulmakta olduğu araştırılmıştır. Bu genel araştırmanın ardından; İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere üçü merkez ve İtalya, İspanya ve Yunanistan olmak üzere üçü çeper (doğu, orta ve batı Akdeniz) Avrupa ülkesi olarak seçilen altı ülke örneğinde kent, kentsel, kurtarma, gelişim yönlendirici ve önleyici² -önlem arkeolojisi kavramları altında yürütülen planlama-arkeoloji ilişkisi incelenmiştir.

Tez kapsamında incelenecek olan ülkelere karar verilmesinden önce, dünya genelinde pek çok ülkeye dair küçük araştırmalar yapılmıştır. Bu öncül araştırmalar sonucunda Avrupa örneğinin oldukça geniş bir açılım sunabileceği görülerek,

² “Preventive archaeology” terimi Türkçe’ye “**önleyici** arkeoloji” olarak çevrilmiştir. Burada “önleyici” sözcüğü, arkeolojik bulgunun zarar görmesi konusunda “önleyici” anlamında değerlendirilmelidir. Ancak, önleyici sözcüğünün çağrıştırdığı olumsuz anlamdan kaçınmak amaçlı olarak “**önlemsel**” veya “**önlem arkeolojisi**” terimlerinin de preventive archaeology kapsamını anlatmak üzere kullanılabileceği düşünülmektedir.

Avrupa örneği ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ülkelerin seçiminde ise, değişik noktalarda temsil yeteneği yüksek olan ve özgün yöntemleri dolayısıyla bu alana katkıda bulundukları gözlenen 6 ülkenin seçimi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ülkelerin seçiminin rastlantısal olarak gerçekleştirilmediği ifade edilmelidir.

İncelenen ülkelerden İngiltere, Almanya ve İspanya'nın federal yönetim yapısına sahip oldukları ve koruma çalışmalarının federal-bölgesel hükümetlerce yürütülmesi nedeniyle her bölgenin birbirinden farklı yasal-yönetimsel yapısının bulunduğu görülmektedir. Ancak koruma çalışmaları açısından üst yönetsel yapıda, alt yapıdaki çeşitliliğin belirli standartlarda yürütmesi için ortak çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Fransa, İtalya ve Yunanistan ise, merkezi sistemle yönetilen ülkelerdir. Buna karşın, bu ülkelerde de tarihsel süreçlerden gelen "bölge" kavramının oldukça yerleşik olduğu ve özellikle küreselleşme, post-modern eleştiriler ve neo-liberal sürecin top yekün etkileri altında yerel yetki devri yaklaşımı bağlamında, yerel bölgelerin yönetsel anlamda güçlendirilmelerine yönelik çalışmaların sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu farklı yönetsel yapılara sahip örneklerin değerlendirilmesi, arkeolojik değerlerin planlama alanında temsil edilmesi açısından farklı yasal-yönetimsel yapıların nasıl sonuçlar verdiğini görebilmek açısından önemli olarak görülmüştür.

Örnek olarak incelenen ülkelerden Fransa'da koruma yasalarının tamamen kamunun eliyle yürütülmesi gerekliliği görüşünün egemen olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda Fransa, arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması alanını özel sektörle paylaşan diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir noktadadır ve genel olarak özelleştirme politikalarının koruma alanına yansımaları eleştiren bir çizgiye sahiptir. Fransa'da özel arkeoloji ofislerinin oluşturulması ve kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını yürütmelerine devlet tarafından izin verilmesi amacıyla özel girişimcilerce açılan dava Avrupa Rekabet Kurumu'nda reddedilerek, tüm dünyaya örnek olabilecek nitelikte bir karar olarak, arkeolojik ve tarihsel çevreye yönelik çalışmaların devlet eliyle yürütülebileceği yönünde görüş belirtilmiştir. Ancak bunun yanında Fransa'da da yoğun baskılar sonucunda, çok yakın bir geçmişte, henüz küçük bir deneme ölçeğinde de olsa, özel arkeoloji ofisleri girmeye başlamıştır. İngiltere örneğinde ise çalışmaların tamamen özel sektöre devredildiği anlaşılmaktadır.

Bununla beraber kapitalizmin anavatanı olan ülkede, yasalar özel sektörün belirli standartlardan ayrılamaması konusunda oldukça başarılıdır. Fransa tarafından yatırım temelli bir yaklaşım benimsemekle eleştirilse de, ülkede arşivciliğin ve arkeolojik değerlerin planlama alanına entegre edilmesi çalışmalarının en azından yöntemsel bağlamda oldukça başarılı olduğu belirtilebilecektir. Buna karşın incelenen diğer örnekler olan İtalya ve İspanya’da özel-kamusal arasındaki gerilimin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Her iki ülke de, arkeolojik potansiyel açısından Avrupa’nın en zengin ülkelerinden bazılarıdır.

İtalya’nın kendisine özgün bir koruma yaklaşımına sahip olduğu, özellikle restorasyon konusundaki uygulamalarda çok başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca arkeolojik ve tarihsel envanterleme konusunun ülkede çok önemsendiği ve oldukça gelişkin bir sistemin varlığı bilinmektedir. İspanya’nınsa federal-parçalı yapısı, ülke için genel sabit yorumun yapılmasını engellemektedir. Bununla birlikte ülkede arkeolojik alanların korunması konusunda çevresel etki değerlendirmesi yönteminin kullanıldığı ve arkeolojik verilerin kentsel alana, çağdaş yaşama entegrasyonunun başlıca yaklaşım olarak benimsendiği gözlenmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde ülkede müzeciliğe çok önem verildiği, özellikle kentlerin açık bir müze gibi değerlendirildiği ve bu konuda oldukça başarılı örneklerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Almanya örneğinde ise, parçalı yönetsel yapı ülke için genel bir yorum yapmayı İspanya örneğindeki gibi güçleştirmektedir. Ancak, 2. Dünya Savaşı’nda en çok zarar gören ülkelerden biri olan Almanya’da da kentlerin imarı sırasında arkeolojik bulguların değerlendirilmesi konusunda pek çok çalışmanın yürütüldüğü, federal bölgelerde arkeoloji ofislerinin arkeolojik veriyi belirli bir sistem içerisinde kayıt altına aldığı, müzeciliğin ve tarihsel katmanlaşmaya yönelik bilimsel çalışmaların oldukça gelişmiş bir seviyede olduğu gözlenerek, desantrilize bir yönetim yapısına sahip bir merkez Avrupa ülkesi olarak Almanya’nın sistemi araştırılmıştır. Yunanistan ise; İtalya ve İspanya gibi, arkeolojik potansiyelin çok yoğun olduğu bir çeper Avrupa ülkesidir. Türkiye ile coğrafi ve tarihsel yakınlığı bağlamında Yunanistan’daki sistem incelenmeye değer görülmüştür. Bu ülkenin seçiminde planlama-arkeoloji arasındaki iletişimin ve ulusal envanter-veri tabanı oluşturulması çalışmalarının görece geç başlamış olduğunun görülmesi ve bunun

yanında 1980 ve 1990'lı yıllarda ülkede kentsel ve önleyici arkeoloji konusunda bazı başarılı çalışmaların yürütülmüş olması da etkili olmuştur.

Söz konusu Avrupa ülkeleri genel olarak güçlü bir ekonomiye sahip sayılısalar da, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren ülkemiz örneğinde de gözlenen hızlı kentleşme-göç vb. gibi problemlerle karşılaşmışlardır. 2. Dünya Savaşı'nın yıkımlarına, 1960-70 döneminin hızlı kentleşme sürecinin ve teknolojilerinin kentsel ve kırsal alanlarda gerçekleştirdiği yıkımların eklenmesi sonucunda, ülkeler arkeolojik potansiyellerini kaybetmekle karşı karşıya olduklarını anlamışlardır. Bu bağlamda, kapitalist ekonominin kaçınılmaz bir sonucu olan toprak üzerindeki rant baskısının yoğunluğuna karşı, arkeolojik değerlerin korunması çalışmalarının yürütülmesi gerektiğine dair farkındalığa yönelmişlerdir.

Avrupa ülkelerinin deneyimleri, alana ilişkin yasal-yönetsel yapılanma, yöntemsel gelişim, arkeoloji-planlama ilişkisi, uygulama stratejileri, ekip, uzman sorunu ve finansal boyut başlıkları altında incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda; çalışmanın 2. Bölümü'nde karşılaşılan envanterleme sistemlerinin ve özel yasal ve yönetsel yapılara duyulan gereksinimin; planlama ve arkeoloji alanının ilişkisini kurmak bağlamında en önemli unsurlar olduğu bir kez daha görülmüştür. Bu bağlamda ülke deneyimleri envanter sistemleri, bu sistemlerin planlama çalışmalarıyla ilişkisinin yasal-yönetsel çerçevesi ve farklı ölçek ve amaçlı planlarda nasıl temsil edilmekte olduğu konuları temelinde ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Sonradaysa genel bir değerlendirme yapılarak Avrupa'daki sistem, çıkarsamalarla özetlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde aktarılmakta olan Avrupa deneyimine dair bilgilerin önemli bir bölümü; özellikle Avrupa Konseyi'nin, UNESCO'nun ve ICOM'un yönlendirdiği ve yürüttüğü uluslar arası anlaşmalar, tavsiye kararları ve raporların incelenmesi sonucu elde edilmiştir. Bu süreçte ilgili kurumların web sitelerinden yararlanılmıştır. 2009 Şubat-Mayıs Dönemi'nde Erasmus Öğrenci Değişim Programı Kapsamında Fransa Strasburg Ulusal Mimarlık Okulu'nda eğitim görölme fırsatının bulunmasıyla, Strasburg'ta yer alan Avrupa Konseyi bizzat ziyaret edilmiş, kurumda kütüphane araştırması yapılmış, CDPATEP toplantılarına katılmış ve kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Fransa'da geçirilen eğitim dönemi

süresince Fransa ve Almanya’da konuyla ilgili kurumlar ziyaret edilerek, kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yine bu konuda düzenlenen sempozyum ve kolokyumlarda sunulan bildirilere, ilgili web sayfalarından ve/veya e-posta yoluyla yazışmalar sonucunda yayınlanan kitapların elde edilmesi yoluyla ulaşılmıştır. Ülkelerin resmi web kaynakları da araştırmada incelenmiştir. Uluslararası kuruluşlar ve ülkelerin ilgili kurumlarına e-mail gönderimi yoluyla elde edilen bilgi ve kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra literatür taraması sonucunda da kaynaklar elde edilmiştir. Ancak bu bölümde gerçekleştirilen araştırmanın, konunun genişliği ve ülkelerin bu konudaki yayınlarının kendi resmi dillerinde olmasından kaynaklanan dil sorunu dolayısıyla oldukça uzun ve zorlu bir süreçte gerçekleştirildiği ifade edilebilecektir. Erişim ve dil sorunu mümkün olduğunca aşmaya çalışılsa da, araştırmada eksik yönlerin de mutlaka kalmış olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası pratiğin değerlendirilmesinin ardından çalışmanın 4. Bölümü’nde ulusal-yerel pratik incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de tarihsel ve kültürel değerlerin korunmasının genel kavramsal/süreçsel gelişimi, arkeolojik değerlerin korunması ve planlama-arkeoloji arasındaki ilişki; yasal-yönetimsel ve yöntemsel boyutları ve temsil problemi temel alınarak araştırılmıştır. Bu süreçte araştırmalar yalnızca koruma mevzuatı ve uygulamaları temelinde gerçekleşmemiş, aynı zamanda planlama mevzuatımızın da arkeolojik değerleri kapsayan ilgili madde ve gösterimleri ile çeşitli plan kararları ve plan diline dair bazı örnekler de incelenmiştir. Sonuç olarak, ulusal-yerel pratiğin ortaya konulması bir takım çıkarsama ve değerlendirmelerin yapılmasına olanak vermiştir. Türkiye deneyimine dair çıkarsama ve deneyimlerin anlaşılması uluslararası deneyimleri temsilen seçilen Avrupa deneyimi ile karşılaştırma yapılmasına ve bu bağlamda ülkemiz için bir eleştirel yaklaşımın geliştirilmesine olanak vermiştir.

Türkiye genel çerçevesinin araştırılması ulusal-yerel deneyimi temsil etmiştir. Ancak bu ulusal çerçevenin bir kent ölçeğini nasıl etkilemekte ve uygulamada ne gibi sonuçlar yaratmakta olduğunun anlaşılması, çalışmanın ortaya attığı hipotezin değerlendirilebilmesi açısından gerekli görülmüştür. Bu kapsamda, Türkiye’nin en önemli tarihsel kentlerinden birisi olan İzmir kenti tarihi merkezi örnek alan olarak

seçilerek, bu alanda kentsel arkeolojik değerlerin korunması süreçleri, çalışmanın 5. Bölümü'nde yasal-yönetmelik ve yöntemsel çerçevede incelenmeye çalışılmıştır. Yerel deneyimi temsil etmek üzere İzmir kentinde ilgili kurumlarda yapılan araştırmalar sonucunda, planlama ve arkeoloji alanının değişik çakışma biçimleri için örnek teşkil eden farklı dosyalar incelenmiştir. İzmir deneyiminin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürerken, arkeoloji alanının çalışma sistemini anlayabilmek üzere; Bakanlık'tan izin alınarak 2007 yılında bir süre Antik Smyrna Agora'sında yürütülen bilimsel arkeolojik kazı çalışmalarına katılmıştır. Burada yapılan gözlemler tez çalışması için oldukça yararlı olmuştur.

İzmir kentinde yürütülen araştırma, yöntemsel olarak bir arşiv araştırması niteliğini taşımaktadır. Öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden bilimsel araştırma izni alınarak, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nde 2005 ve 2006 yıllarında bir arşiv araştırması yürütülmüştür. Bu çalışmanın ardından, yine gerekli izinler alınarak; İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde 2008 yılı sonu ve 2009 yılı başında ve İzmir Konak Belediyesi'nde 2009 yılı başında, Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü araştırmaları sonucunda tespit edilen örnek dosyaların incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak; seçilen dosyalara dair arkeolojik çalışma, rapor ve tutanaklar, yürütücü kurum olan İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden, alan üzerine geliştirilen ve öngörülen kararlar, karar verici kurum olan İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden ve planlama ve uygulamayla ilişkisi, imar işlerinden sorumlu kurum olan İzmir Konak Belediyesi'nden araştırılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu üç Kurum'da yürütülen arşiv araştırmaları birleştirilerek ve çaprazlama olarak iç içe geçirilerek örneklerle ilgili bütünsel hikayeye ulaşılmıştır.

İzmir kenti tarihi merkezinde örnek dosyaların seçimi rastlantısal olarak gerçekleşmemiştir. Her bir örneğin farklı bir temsil mekanizmasına sahip olduğu görülerek, değerlendirilmeye alınmıştır. Söz konusu örnekler, İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi), 59 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller (Türk Telekom Binası), 1027 Ada 22 Parsel ve 4,10,21 Parseller (Aygıt İnşaat- İhsan Kayın İş Hanı) ve 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel (Altınpark), İzmir

Metro Çankaya İstasyonu inşaatı süreci ve Agora Ören Yeri'nde güvenlik problemiyle ilgili bir kesit olarak belirlenmiştir.

Bu tez kapsamında arkeolojik anıt va bölgeleri planlama süreçlerinde temsiline yönelik envanterlenmesi ve bu envanterlerin kullanım kolaylığı bağlamında dijitalleştirerek mekansallaştırmaları, plan/harita diline aktarılmalari gerekliliği tartışılmaktadır. Veri tabanlarından gelen bilgiler ve mekansal veriler günümüz teknolojilerinde CBS ve CAD yazılımlarında birlikte değeriendirilebilmektedir. Bu yazılımlarda mekansallaşan veri “nokta, alan ve çizgi” kategorilerinde temsil edilmektedir. Bundan dolayı, örnek konuların seçilmesi sürecinde bu üç temsil biçimine karşılık gelebilecek şekilde seçilmiştir. Bu bağlamda, seçilen örneklerde parseller “nokta”, birkaç parseli içeren, geniş ve/veya özel tanımlı bir bölge “alan” ve lineer bir izi takip eden ulaşım ve altyapı yatırımı projeleri “çizgi” kategorileri altında değeriendirilerek bir soyutlamaya gidilmiştir.

Araştırılan örneklerin arkasında yer alan rasyoneller ve temsil biçimine dair soyutlama şu şekilde aktarılabilecektir:

- İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi) Örneği “noktasal bir özel hizmet alanını” temsil etmektedir. Bu örnekte ihbar dosyası olarak başlayan sürecin, İzmir Tarihi Kent Merkezi'nin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesi sonrasında nasıl bir yöne ilerleyerek bir kentsel arkeoloji meselesi haline geldiği izlenebilmektedir. Şifa Hastanesi Dosyası'nın bir diğer önemli noktası da alanın bir özel girişim yatırımına konu olması durumunda çalışmaların nasıl geliştiğini göstermesidir.
- 369 ada 26 ve 27 parseller örneği “noktasal bir kamu hizmet alanını” temsil etmektedir. Bu örnekte yer alan Türk Telekom Müdürlüğü'ne ait gayrimenkullerle ilgili sürecin incelenmesi ve bir diğer örnek olan Şifa Hastanesi ile karşılaştırılmasının, resmi kurum ve özel girişim arasındaki konuya yaklaşım farkının anlaşılması açısından önemli olabileceği düşünülmüştür. Bu parsellere ilişkin dosya da ilk olarak ihbar dosyası niteliğinde gündeme gelmiştir, ancak süreç devam ederken alanın 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesiyle çalışmaların farklı bir yöne ilerlediği görülmüştür.
- 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel Altınpark örneği kent içerisindeki kamuya hizmet

verilen bir alandır. Bu örnek “kamusal bir “alanı”” temsil etmektedir. Örneke, 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde kalan kamuya ait bir parselde talep edilen yeni yapılaşma sürecini anlatması açısından önemlidir.

- 1027 ada 22 parsel “noktasal özel alanı” temsil eden bir örnek olarak seçilmiştir. 1027 ada 22 parselin hikayesi, 22 parselden önce yapılaşmış olan 4, 10, 21 parsellerdeki yapılaşmalar sürecinde gerçekleştirilen hataların ve alınmış olan kararların bu parsel için emsal teşkil ettiğinin görülmesi açısından oldukça ilginç bir örnektir.
- 1997 ve 1998 yıllarında İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatı örneği lineer niteliğiyle “çizgisel ve kamusal” bir yatırım örneğini temsil etmektedir. Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında ortaya çıkan bulgular, bir teknik altyapı çalışması olan metro inşaatı sırasında lineer bir hatta gerçekleştirilen hafriyatta ortaya çıkmış olan eserlerin nasıl değerlendirildiğini göstermesi açısından önem taşıyan bir örnektir.
- İzmir’in en önemli tarihsel değerlerinin başında gelen Antik Smyrna Agorası örneği ise, arkeolojik nieliğiyle kamuya açık bir “alanı” temsil etmektedir. Agora Ören Yeri’nde yakın bir geçmişte yaşanmış olan güvelik probleminin, kent merkezlerinde yer alan arkeolojik alanların karşılaşılabileceği sorunları anlamak için iyi örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

İzmir örneğinin değerlendirilmesi, ülkemizde arkeolojik değerlerin planlama süreçlerinde temsil edilerek korunmaları ve değerlendirilmelerinin sağlanması için; öncelikle arkeolojik değerlerin planlama süreçlerinde işlenebilecek bilgi haline dönüşmesine olanak veren, bir ulusal envanterleme sisteminin oluşturulmasına gerek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu sistemi yönetecek ve planlamadan sorumlu kurumlarla, arkeolojik alanların korunmasından sorumlu kurumlar arasındaki iletişimi tesis edecek yasal ve yönetsel çerçevenin eksikliğini göstermiştir. Bununla beraber, arkeolojik bilginin gösterim/plan dili temelli olarak da planlama alanında yeterince temsil edilemediği anlaşılmıştır.

Avrupa, Türkiye ve İzmir’e dair (bu akış bir global – yerel - alt yerel yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir) araştırma ve değerlendirmelerinin ardından; çalışmanın başlangıcında ortaya atılan hipotez bir tez haline dönüşebilmiştir. Bu bağlamda

çalışmanın 6. Bölümü'nde, ülkemizde kent ve bölge planlama süreçlerinde arkeolojik verilerin temsiline yönelik bilgi birikimi ve düzenli bir bilgi alışverişini tesis etmesi amacıyla mekansallaşabilecek nitelikte bir envanterleme sistemi önerisi geliştirilmiştir. Yine bu sistemin hangi kurumlarca ve nasıl oluşturularak sürdürülebileceğine dair bir yasal-yönetmelik yapı önerisi gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ülkemizdeki planlama sistemi temelinde arkeolojik değerlerin hangi plan dili ile hangi ölçeklerde temsil edilebileceği sorunsalı da tartışılarak, öneriler geliştirilmiştir. Bu tartışma kapsamında özellikle hangi planlama ölçeğinin, ne türlü gereksinim ve amaçlardan hareketle, arkeolojik çalışmalardan nasıl ve ne yönde sorumlu-ilgili olduğu konusu belirlenmeye ve bu konuda bir yasal üst çerçeve önerilmeye çalışılacaktır.

Tablo 1.1'de de özetlenmiş olduğu üzere, tezin belirlediği aktarım sisteminde, öncelikle teorik yapının tartışılması (Bölüm 2), ardından Avrupa örneğinin incelenmesi (Bölüm 3), onu izleyen bölümde Türkiye örneğinin değerlendirilmesi (Bölüm 4), bu değerlendirme sonucunda İzmir kenti özelinde seçilen örneklerde alandaki uygulamaların araştırılması (Bölüm 5) ve tüm bu araştırma ve değerlendirmeler sonucu gerçekleştirilen çıkarsamalar doğrultusunda gerekli önerilerin geliştirilmesi (Bölüm 6) gerçekleştirilmiştir. Elbette çalışma, genel bir sonuç ve değerlendirme bölümüyle (Bölüm 7) sona ermiştir. Tez çalışmasının her bir bölümünün yazımında yöntemsel olarak öncelikle kavramsal/süreçsel yapı, ardından arkeoloji/mezkan/planlama ilişkisi, onun ardından verilerin envanterlenmesi meselesi ve son olarak plan dili ve gösterim sorunu ele alınmıştır.

BÖLÜM İKİ

TARİHSEL KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI

2.1 Tarihsel Kültür Varlıklarının Kapsamı

Joseph Sax 1970 yılında Amerika’da “toplumsal güven öğretisi” üzerine verdiği seminerde tüm insanlık için hava, su, kamusal değerler gibi birtakım çok temel değerler olduğunu ve bunların özel mülkiyet veya keyfiyete tahsis edilemeyecek nitelikte olduklarını belirtmiştir (Knudson, 1999). Sax¹ (1970) bu değerlerin kamu-özel çatışmasından uzak tutulması ve kamulaştırma vb. yöntemlerle gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla korunması gerektiğinden söz etmiştir. Sax’a (1970) göre, hükümetler bu toplumsal kaynaklardan ve değerlerden sorumludurlar (Knudson, 1999).

Gökdemir (2003), uluslararası anlaşmalarla belirlenen "tarihsel kültürel değer - miras" tanımının genel hatlarıyla bütün insanlığa ait arkeolojik ve tarihsel bilginin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacını güden bir çerçeve çizdiğini belirtmektedir. Gökdemir’e (2003) göre amaç, kültürel mirası ortak belleğinin kaynağı ve tarihsel ve bilimsel çalışmalar için bir araç olarak korumaktır ve bu amaç doğrultusunda geçmiş dönemlere ait bütün kalıntılar ve nesneler, yani insanlığa ve insanlığın doğal çevreyle ilişkisine ait her türlü iz arkeolojik ve tarihsel miras unsurları olarak kabul edilir.

İnsanlığın ortak yararı için önemli bir niteliğe sahip olan tarihsel ve kültürel değerlerin tanımlanması ve korunabilmesi için özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında önemli çalışmaların ortaya konduğu görülmektedir. Dünya genelinde tarihsel anıt ve çevrelerin korunması bağlamında temel yol gösterici olarak kabul edilen ve 25-31 Mayıs 1964’de Venedik’te yapılan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin sonuç bildirgesi olarak kabul edilmiş olan Venedik Tüzüğü’nün ilk maddesinde tarihsel anıt kavramının kapsamı tarif edilmiştir. Bu maddede; tarihsel anıt kavramının sadece bir mimari eseri içine almadığı, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan

¹ Sax (1970)’dan aktaran Knudson (1999).

kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsadığı ve bu kavramın yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamı içerisine aldığı ifadeleri yer almaktadır.

UNESCO⁴ tarihsel varlıkların korunmasının insan hakları ile ilgili bir süreç olduğunu açıklamakta ve tarihsel kültürel mirası tanımlarken şu saptamalarda bulunmaktadır;

- dünya savaşlarının yoğun yıkımları ve endüstrileşme hareketleri doğal ve yapıli çevreye oldukça büyük zararlar vermiştir. 1950’li yıllardan itibaren bu durum anlaşılmaya ve önlemler alınmaya çalışılmıştır.
- günümüzde kültürel miras, yaygın bir hassasiyet içerisinde tüm zamanlar boyunca insanoğlunun ürettiği tüm unsurlara; doküman ve başarılarına yoğunlaşmıştır.
- fiziki kültürel miras Dünya’nın yerine konulamaz başlıca zenginliğidir; bu bağlamda bugünkü gereksinmelerimiz ve koruma arasında özel bir denge kurulması için çaba harcanmasına gereksinim vardır.
- amaçta karışıklık olmaması için objelerin belirlenmesine yönelik kavramlar, objelerin değerleri ve davranışları açıkça belirlenmelidir (kültürel mirasın karakterizasyonu ve anlamlandırılması uygulanan politikaları direkt olarak etkilemektedir. UNESCO çalışmaların 1965 “Venedik Tüzüğü” ilkeleri doğrultusunda yapılması gerektiğini savunmaktadır).

Günümüzün koruma pratikleri açısından belirleyici bir nitelik taşıyan bir diğer önemli uluslar arası anlaşma olan 3 Ekim 1985 tarihli Granada “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi” ise tarihsel anıt ve çevreler için şu şekilde bir gruplandırma yapmıştır:

1. Anıtlar: Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer binalar ile diğer yapılar ve bunların müstemilatı ile tamamlayıcı kısımları;

⁴ <http://whc.unesco.org/en/about/>, Erişim tarihi: Nisan, 2006.

2. Bina Grupları: Topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları;

3. Ören Yerleri (Sitler): Topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar.

Ülkemiz koruma mevzuatının temel yasası olan 5226 sayılı Yasayla değişik 2863 sayılı Yasa ise kültür varlıklarını; “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlamaktadır.

Dünya’da tarihsel kültürel varlıklarla ilgili terminolojide yaygın olarak; Türkçe’ye miras olarak çevrilen “heritage” sözcüğü ya da kaynak anlamına gelen “resource” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Jokilehto’ya (1998) göre, kültürel miras (heritage), kültürel kaynakları (resources) içermektedir ve bunlar tarihsel akış içindeki yeri ve niteliğinden dolayı dünyanın sahip olduğu biricik ve yerine koyulamaz kaynaklardır. Jokihelto (1998), miras kavamının, kültürel kimliğin sürdürülmesi için bir kaynak olduğunu ifade etmektedir. Dünya’da genel olarak Jokilehto’nun (1998) tespitleri temelli bir terminolojik kabulün yerleşmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın giriş bölümünde de aktarıldığı gibi, arkeolojik ve tarihsel varlıklar için, miras ve kaynak sözcüklerinin dilimizde çağrıştırdığı tüketimsel anlamdan dolayı bu kavramların yerine, **özgün “varoluşları” nedeniyle taşıdıkları “varlık değerlerine” saygı gösterilmesi ve bu kapsamda korunmaları/sürdürülmeleri gerekliliğini** ifade etmek üzere **varlık değerini** anlatan **değer** kavramının kullanılması tercih edilmektedir.

Göksu (1996), tarihsel varlıkları kültürel kimliği kuran temel unsurlar olarak tanımlamakta ve bu nedenle insanlık kültürünün anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için önem taşıdıklarını belirtmektedir. Göksu’ya (1996), göre

tarihsel nitelikli alanlarda zaman ve mekan boyutunda oluşan ve kendine özgü olma/özgünlük özelliklerini yansıtan otantizm, kültürel kimlikle özdeşleşmekte ve giderek onu aşmaktadır. Malzemede, işçilikte, tasarımda ve çevrede otantizm olarak çeşitlendirebileceğimiz otantizm, bu boyutlarıyla yapının ve dokunun özgün olarak oluşturulmuş veya tarihsel süreç içinde tanımına eklenmiş özellikleri yansıtmakta ve otantizm, toplumların kültürel zenginliğiyle yoğunlaşarak nitel olarak çoğalmaktadır (Göksu, 1996).

Göksu (1996) tarihsel alana ve çevresine yüklenen değerlerin giderek evrenselleşmekte olduğunu ifade etmekte ve tarihsel varlıklara, varlık değerlerinin ötesinde yüklenebilecek diğer değerleri “*Kültürel Kimlik Değeri, Görelî Sanat / Teknik Değer, Azlık Değeri, Kullanım Değeri, Eğitimsel Değer, Sosyal Değer, Fonksiyonel Değer, Ekonomik Değer, Politik Değer*” şeklinde aktarmaktadır.

Bademli (1997)⁵ koruma bağlamında “değer”, “varlık”, “zenginlik” ya da “miras” kavramlarının esas olarak fiziksel madde, obje temelli olduğunu ve bu bakımdan “korunması gerekli doğal, tarihi ve kültürel değerler” kavramı içindeki “tarihi değer” ve “kültürel değer” ayırımının gereksiz olduğunu savunmaktadır. Çünkü, her “korunması gerekli tarihi değer” aynı zamanda bir “kültürel değer”dir (Bademli, 1997). Bununla beraber, somut olmayan tarihi ve kültürel değerlerin korunmasının gerekliliğinin de UNESCO tarafından hazırlanan Ekim 2003 tarihli “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Anlaşması” çerçevesinde kabul gördüğünün belirtilmesi gerekmektedir. Somut ve soyut kültürel değerler bir bütünün ayrılmaz parçalarını oluşturmaları bağlamında birlikte değerlendirilmek ve sürdürülmek durumundadırlar (Bademli, 1997).

Bademli (1997), koruma yazınında “korunması gerekli değerler” kavramının genellikle “doğal/tarihi (veya, doğal/kültürel)”, “taşınır/taşınmaz” ve “tekil-nesne/çevre” eksenlerinde tanımlanmakta ve kullanılmakta olduğunu belirtmektedir.

⁵ Ulusal Çevre Eylem Planı: Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Haziran 1997. Bu kaynağa <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/bademli/dogal.html> web adresinden Haziran, 2009 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Bademli bu konudaki tespitlerini şöyle sürdürmektedir: “*Taşınır doğal ve/veya tarihi değerler taşınarak tekil nesneler ya da tekil nesne grupçukları halinde müzelerde; taşınmaz doğal ve tarihi değerler ise “alan”, “bölge”, “çevre” ya da “sit” olarak yerlerinde korunmak durumundadır. Kuşkusuz, taşınamayan ya da taşınmaması gereken objeler olabilir. Buna mukabil, taşınabilecek ya da taşınması gerekli alan, bölge, çevre ya da sit söz konusu edilemez. Bu bakımdan, korunması gerekli değerleri önce “doğal” ve “tarihi”; daha sonra “tekil-nesne” ve “çevre”; son olarak da, “taşınır” ve “taşınmaz” eksenlerine oranla değerlendirmek daha doğru olacaktır*” (Bademli, 1997).

2.1.1 Bir Kültür Varlığı Olarak Tarihsel Mekan /Çevre

- *Zaman - Mekan İlişkisi Ekseninde Tarihsel Mekan /Çevre*

Zaman ve mekan arasındaki ilişkiyi tanımlamak için Wallerstein ve Braudel’in tespitleri değerlendirilebilir. Munslow’un (2003) kurmacı yaklaşımın temsilcileri olarak aktardığı Braudel⁶ ve Wallerstein’in tarih kavramlarına değinmek, tarih alanındaki yeni söylemleri ve mevcut veya olası değişimleri kavramak açısından yararlı olabilecektir. Braudel ve Wallerstein’in (1997) tarih üzerine düşüncelerinde postmodern söylemle gelen eleştirilerin büyük payı olduğu görülse de, tarihçilerin görüşleri geleneksel modern yaklaşımlar ile postmodern anarşizimle gelen yapısökümcü anlayışın bir sentezi olarak karşımızda durmaktadır. Wallerstein (1997), tarihsel sistemlerin hiçbir zaman bir andan diğerine sabit olmadıklarını ve bu yüzden tüm sistemlerin, belirli bir noktada bir sona ulaşmalarını gerektiren çelişkilere sahip olduklarını aktarmaktadır. Bu son ve dönüşüm anı da, sistemin yeniden üretilme fırsatının bulunduğu doğru zaman ve doğru “yeri” beklemektedir. Wallerstein’in (1997) söz ettiği; hepimizin özgür irademizi iyi ya da kötü için kullandığımız ve yeni düzenimizi seçeceğimiz zaman-uzay geldiğinde; uzayın, yani mekanın olası en doğru haliyle anlaşılmış olması zamanın da anlaşılması demek olacak ve bu anda seçmelerimizi daha sağlıklı yapabilmek adına da önem taşıyacaktır. Mekanın bir tarihsel belge olarak, elbette tarih kavramına ilişkin tüm eleştiri ve tartışmaları üzerine alarak, tartışılması ve anlaşılmaya çalışılması, düşünce

⁶ Bu bölümde yer alan F. Braudel’in tespitlerinin tümü Wallerstein (1997)’den aktarılmaktadır.

sistemlerimizi geliştirmek adına önemli ipuçlarını sunabilecektir. Mekansal yapının bir tarihsel belge gibi değerlendirilmeye ve özömlenmeye çalışılması, sosyolojik olayların anlaşılmasına yardımcı olabilecek, olguları yorumlama adına alternatifler dünyamızı geliştirebilecektir.

Wallerstein Braudel'in başlıca dört toplumsal zaman kategorisini ayırt ederek, zaman-süresinin uzunluğu bakımından ve zaman ölçmenin nesnesi bakımından olmak üzere iki bakımdan tanımladığını aktarmaktadır. Braudel, süresinin uzunluğu bakımından zamanları; kısa dönemli, orta dönemli ve uzun dönemli olarak ayırmıştır (Braudel'den aktaran; Wallerstein, 1997);

1. Kısa dönem, olayların tarihidir (episodik tarih).
2. Orta dönemli tarihi çevrimsel tarih olarak değerlendirilmiştir. "Ancak burada söz edilen insanlık tarihinin bütününün çevrimi değildir, bir şeyin içindeki çevrimlerdir."
3. Uzun dönem, yapısal tarih olarak çevrilebilir. (Burada yapılar tarihsel olan karşıtı olarak düşünölmemelidir.)
4. Dördüncü zamanı ise; çok uzun dönem olarak tanımlamış ve eğer varsa bu zamanı bilgelerin zamanı olarak nitelendirmiştir.

Wallerstein (1997) Braudel'in her bir zaman türünü bir uzaya bağlamaktadır. Wallerstein'in yapmak istediği Braudel'in dört zamanını alarak bu zamanların her birisinin bir uzayı olduğunu söylemek ve ardında zaman ve uzayın iki ayrı kategori olmadığını ve kendisinin zaman-uzay olarak adlandıracağı tek bir kategori olduğunu ileri sürmektir. Wallerstein'a göre, episodik zaman kendisi de hiç aşağı kalmayacak biçimde tartışmalı ve kurulmuş bir olgu olan, dolaysız jeopolitik uzay tarafından kullanılmaktadır. Çevrimsel zamanın ise kendisinin "ideolojik uzay" olarak adlandıracağı olguya karşılık geldiğine inanmaktadır. Ona göre doğu-batının 1945 sonrası kullanımı modern dünya tarihinin belirli bir çevrimsel evresine bağlıdır ve bu kullanımın, söz konusu politik-ekonomik çevrimin sona ermesinden sonra, hala varlığını koruyacağı hiç de açık değildir (Wallerstein, 1997). Yapısal uzun dönemli zamana, yapısal büyük ölçekli uzayın karşılık geldiğinin şimdi açıklık kazanmış

olması gerekir. Üstelik bu yapısal uzay, kronolojik zaman boyunca sabit olmak zorunda değildir. Örneğin kapitalist dünya ekonomisinin zaman-uzayı buna örnek olabilir. Son olarak dördüncü zaman kategorisi, yani bilgelerin zamanına karşılık gelen şey de, ebedi zaman olarak adlandırılabilir ve “zaman uzay boyunca” doğruluklarını korudukları söylenen, nomotetik sosyal bilimin genellemelerinde yer alır. Böyle bir formulasyonda zaman ilişkisiz hale geldiğine göre, doğal olarak uzay da ilişkisiz hale gelecektir. Eğer ebedi zaman varsa bu Braudel’in dediği gibi bilgelerin zamanıdır ve uzayının da ebedi uzayda, bilgelerin vaaz verdikleri yerde olması gerekir (Wallerstein, 1997). Ancak tüm bunlara ek olarak Wallerstein son bir zaman-uzay tanımı daha yapacaktır. Bu dönüşümsel (transformational) zaman-uzaydır. Wallerstein, sistemlerin varlıklarını sürdürmeye devam ettikleri sürece, değişmeyen bazı özelliklere sahip olduklarını ancak, tarihsel oldukları ölçüde sürekli bir değişimin de içinde bulunduklarını aktarır. Buna göre, sistemler hiçbir zaman bir andan diğerine sabit değildiler (Wallerstein, 1997). Wallerstein bu durumun çevrimsel ritimler ve asırlık eğilimler arasında bir gerilime yol açtığını aktarmaktadır ve bu gerilim sosyal bilimciye göre, esasen bir jeotarihsel toplumsal sistemin tanımlayıcı özelliğidir. Tüm sistemler bu yüzden, belirli bir noktada bir sona ulaşmalarını gerektiren çelişkilere sahiptirler. Bu son ve dönüşüm de kairos kavramının gönderme yaptığı doğru zaman ve doğru yeri beklemektedir. Wallerstein, “o halde kairosla ve dönüşümsel uzay-zaman olarak adlandıracağım şeyle karşı karşıya kalan insanlar, ahlaki seçimden kaçınamazlar. Ahlaki seçimin sorumluluğu, “doğru” zamanda ve yerde, uzunluğu ve genişliği kesin olarak ölçülemeyen ve yeri öngörülemez niteliksel zamanın ve uzayın bir anında insanlara verilmiştir. Ancak bütün bu kontrol edilemez ögelere karşın, dönüşümün gerçekleştiği bir kairos, bir zaman-uzay olduğundan emin olabiliriz: Hepimizin özgür irademizi iyi ya da kötü için kullandığı bir zaman-uzay. Ve bu zaman-uzay geldiğinde, yeni düzenimizi seçeriz.” (Wallerstein, 1997) diye belirterek; tüm dönüşümsel anların tarihte saklı olduğunu ve toplumsal sistemimizi yeniden üretmeye yönelik olarak bu dönüşümsel anları okuyabilmenin önemine değinmek istemektedir.

Bireysel ve toplumsal kimlikleri oluşturan değer ve özgünlükler, özetle bugünün aktüel dünyasını kuran tüm olgular geçmişten bugüne oldukça karmaşık bir süreçte ulaşmaktadır. Bu sebeple insanoğlu her zaman geçmişin bilgisini araştırmayı ve

öğrenmeyi arzulamıştır. Wallerstein'nın (1997) tespitinden hareketle geleceğin kurgulanabilmesi için geçmişte yaşananların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bilinçle oldukça çeşitli bir ideolojik ve politik yaklaşımlar yelpazesi içerisinde Dünya ulusları geçmişin bilgisini öğrenme ve muhafaza etmek amacıyla pek çok bilimsel ve kültürel çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Tarih ve arkeoloji bu yönde kurulmuş olan bilim alanlarıdır.

- *Tarihsel Mekanın Taşıdığı Varlık Değeri:*

Toplumsal olarak incelendiğinde mimarlık ve şehirciliğin sosyal ve politik olayların etkisinde geliştiği görülür. Gerek geleneksel halk mimarisinde gerekse Orta Çağ'ın teokratik mimarlığında bu durumu gözlenmek mümkündür. Sosyo-politik akımlarla mimarlık ve şehircilik üsluplarının arasındaki ilişki tarihsel bir incelenmeye tabi tutulduğunda, toplumsal düşünceyle mekanı düzenleme pratiği arasındaki bağ açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Antik Dönemlerde ve Orta Çağ süresince; hem doğu hem de batı kültürlerinde mimarlığın bir dil olarak kullanıldığını görmek olanaklıdır. Modern dönemlere kadar bir yapının ibadethane, kamu yapısı, han, hamam, konut vb. gibi hangi amaçla inşa edildiğini mimari biçimlenişinden anlamak mümkün olmuştur (Çırak, 2009). Modern dönemdeyse yapılar önceki süreçlerdeki gibi kullanıma özgü form özelliğini yitirmeye ve benzeşmeye başlayacaklardır. Victor Hugo⁷, bu değişimin temellerinin basımla birlikte atıldığını öne sürmüştür. Yazar mekan kavramının geleneksel üretim biçimindeki niteliklerinin modernitenin önemli bir tohumu olan basımın keşfiyle birlikte değiştiğini aktarmaktadır. Hugo'ya göre 15. yüzyıl sonrasında basımla birlikte insanın kendisini anlatmak için başka bir yol bulmasıyla; mimarlığın geleneksel üretim biçimindeki anlamıyla bir dil, bir belge olması niteliğinden uzaklaşmıştır (Çırak, 2009). Hugo'nun bu tespiti geleneksel ile modern mimarlık arasındaki farka dayanmaktadır. Ancak modern çağlarda mekan kalıcı bir ifade biçimi olarak kurulmasa da, toplumsal oluşumların fiziksel bir temsili olmayı sürdürecektir. Modern dönemde de mekan, yaşam felsefesini başarılı bir biçimde

⁷ Hugo'nun açıklamaları için bakınız "Hugo, Victor - Heidegger, Martin; Kentin Felsefesi" Türkçe'ye çeviren Olcay Kural,1996. Cogito 1996-Yaz, Baskı 2007.

fiziğe büründürmeye, belki de varoluşun doğal bir koşulu olarak devam edecektir. Bu koşul ilişkisini varoluşçuluk akımının önemli temsilcilerinden Alman düşünür Martin Heidegger analiz etmiştir. Heidegger, insanın bir mekanı düzenleyerek yerleşme/oturma eylemini gerçekleştirmesiyle varoluşu arasındaki bağlantıyı şu şekilde anlatmaktadır: “....bizlerin dünya üzerinde var olmamızın biçimi oturmaktır. İnsan olmak demek, dünya üzerinde ölümlü olarak var olmak yani oturmak demektir....” “..İnşa etmiş olduğumuz için oturmuyoruz, oturdukça inşa ettik ve inşa ediyoruz, yani oturanlarız ve olduğumuz gibiyiz....”⁸ Heidegger oturma/bulunma eyleminin, yani mekan üzerinde düzenleme gerçekleştirerek yaşamanın; var olmanın temel koşulu olduğunu savunmaktadır (Çırak, 2009).

V. Hugo mekanın toplumlar için bir “anlatım biçimi” olduğunu aktarmakta, M. Heidegger ise bunun da ötesinde mekanın “insanın var oluşunun koşulu” olduğunu belirtmektedir. Bu görüşlerden hareketle mekan kavramını yalnızca bir fiziki üretim olarak değerlendirmek mümkün olamaz. Mekan kültürel, sosyal ve ekonomik bir üretimdir ve insan varoluş-yaşam deneyimini onun içerisine katmıştır. Dolayısıyla mekan, kültürel kimliğin önemli bir parçasıdır. Günümüzün tarihsel çevre koruma tartışmalarına Victor Hugo ve Martin Heidegger’in çerçevelerinden yaklaşmak; uygulamaları fiziki ve teknik yönünün ötesinde sosyal, kültürel ve belki de felsefi yönlerden incelemenin gereğini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır (Çırak, 2009).

2.1.2 Tarihsel Çevre Korumaya İlişkin Yaklaşım ve Tutumlar

Çalışmanın bu bölümünde arkeolojik ve tarihsel kültürel değerler ve bunları içeren çevrelerin korunmasına ilişkin olarak Dünya genelinde ortaya konan yaklaşım ve yöntemler kısaca aktarılacak istenmektedir. Bu bağlamda öncelikle, “tarihsel çevre koruma” sorunsalı genel anlamda tartışılacak, ardından bu konuda uluslararası alanda belirlen mutabakatlar ve yönlendirici kurumsal yapılanmadan söz edilecektir. Bölümün devamında tarihsel çevre koruma süreçleri kapsamında belirlenen yöntem ve aşamalara dair araştırmalar aktarılacaktır.

⁸ Vortrage und Aufsätze, Pfullinger, 1954, Andre Preau’nun çevirisi, Essais et conférences, Gallimard, Paris, 1958 (sa:170-176,177-178,191-193) Türkçe’ye çeviren Olcay Kural,1996, “Hugo, Victor - Heidegger, Martin; Kentin Felsefesi” Cogito 1996-Yaz, Baskı 2007.

2.1.2.1 Tarihsel Çevre Korumanın Kavramsal Açınımı

Toplumsal yapılarda meydana gelen değişimler mekanın üretim süreçlerini etkilemektedir. Modernizmle birlikte önceki dönemlere göre farklı bir mekansal yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir. Mekanı ekonomik beklentiler temelinde geçicilikle anlamlandıran bu anlayış, özellikle kentsel alanda geçmişin oluşumlarına karşı yıkıcı bir tavır izlemiştir. Modern dönemin kentsel mekan üzerindeki kimi zaman yıkıcılığa varan dönüştürücü etkisi, ekonomi alanındaki niteliğinden kaynaklanmakta ve kentsel dokular üzerinde güçlü dönüştürücü ve tahrip edici potansiyeller taşımaktadır (Tekeli, 2003). Braudel'in (2004) tespitiyle, liberal mülkiyet anlayışı da bu yıkıcı tavrı destekleyici olmaktadır (Çırak, 2009).

Modern ve kapitalist toplumsal-ekonomik kurgu, geleceği yönlendirebilmek adına belirli kestirimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu amaçla olguların neden-sonuç ilişkilerinin incelenmesi ve sonuçlar çıkarılması gereklidir. Bu bağlamda toplumsal sistemin rasyonellerinin yeniden üretilebilmesi için geçmişin olgularına, yani "tarihsel bilgiye" gereksinim duyulduğunu ifade etmek mümkündür. Doğal ve sosyal olaylar verili bir mekan ve zamanda cereyan ettiği için, sistemin sürekliliği açısından mekan ve zaman kavramları önemli parametreler haline gelmektedir. Bir yandan ilerleme yönündeki değişimi arayan yıkıcı yüzü, bir yandan da geçmişte tekrar eden olguların gözlemine duyduğu gereksinim, modernizmin tarihsel olgu ve oluşumlara yaklaşımındaki ikili yapısını ortaya koymaktadır. Bu ikili yapı içerisinde sistem, bir tarih bilinci ve koruma ahlakını da yaratmak durumunda kalmıştır (Çırak, 2009). Modernite projesinin dönüştürücü, değiştirici dinamikleri karşısında bu proje içinde bir koruma ahlakı yaratılabilmesiyle sistem içine bir pazarlık süreci inşa edilmiş olmaktadır (Tekeli, 2003). Tekeli'nin (2003) adlandırmasıyla bu pazarlık süreci, modern ve modern sonrası zamanların mekansal yapılanması içerisinde geçmişe ait olan mekansal değerler ve bulguların korunmasını önemli bir sorun olarak karşımıza koymaktadır. Üstelik bu sorun konjonktür içerisinde ekonomik, kültürel, ideolojik ve politik yönleriyle çok boyutlu olarak ortaya çıkmaktadır (Çırak, 2009).

Kejanlı vd. (2007), Keleş'in (1981) kentsel anlamda koruma kavramını, "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin gelecek kuşakların da yararlanması için hertürlü yıkıcı, saldırgan

ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlandığını aktarmaktadır. Bostancı’ya (1989) göre ise kentsel koruma, “toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan fiziksel yapının, günümüzün değişen sosyal, ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak” olarak da açıklanabilecektir. Bugünkü çağdaş koruma anlayışı, yaşayanı ile birlikte fiziki mekanı korumak ve bulunduğu kent bütününe kentsel mekanı haline gelebilmesini hedeflemektedir (Kejanlı vd.,2007). Kejanlı vd. (2007), bu konuda kentlinin bu mekanı algılaması, benimsemesi ve yeniden kullanmaya istekli olması gerektiğini ifade etmektedir.

Erder (1999) özetle; ilk tarihsel çevre koruma hareketlerinin esasen Roma Dönemi’ne uzandığını, yüzyıllar içerisinde birikimlerle biçimlendiğini ve kavramın 2. Dünya Savaşı’nı izleyen süreçte belirgin olarak ortaya çıktığını aktarmaktadır. Erder (2007), özellikle kültürel varlıklarla ve bunların korunması gibi bir uygulamalı alanla ilgili çalışmaların alanın dinamizmi dolayısıyla güncelliğini kaybetme riskinin olduğunu belirtmektedir. Erder (2007) bu alanda; anıtların tek tek korunması sürecinden tarihi kent merkezlerinin, daha sonra kent bütününe ve kültürel varlıklar kavramının geniş kapsamından, bugün somuttan somut olmayan dünyanın korunmasına geçiş yaşandığını ifade etmektedir.

Tarihsel çevre koruma eylemi; bir yönüyle geçmiş ve geleceği bugünde bir araya getirmenin bir çabası olarak tanımlanabilir. Geçmiş olguların bilgisinin, geleceğe yol gösterici olmasını hedefleyen koruma tartışmalarında öncelikli olarak; kavramın temelinde yer alan tarih bilincinin sorgulanmasına gereksinim duyulmaktadır. Geçmiş yorumlama ve hangi bilgilerin, neden önemli olduklarına karar verme biçimi, koruma yaklaşımlarında en temel belirleyici olmakta ve koruma politikaları, dönemseller pratikler doğrultusunda değişim göstermektedir. Bu noktada koruma, dönemseller ideolojilerin tarihsel süreçlere bakışlarından ve yorumlarından doğrudan etkilenecektir. Günümüzde hakim olan tarih bilinci, koruma politika ve eylemlerinin ortaya konması süreçlerinde çoğu zaman kamuoyunu ikna edebilme ve oluşumların içine katma noktasında yetersiz kalabilmektedir. Koruma bilincinin gelişmesi açısından geçmişin bilgisinin neden önem taşıdığının aktarılabilmesi önem taşımaktadır. Tarih araştırmalarında geleneksel idiyografik yaklaşımların ötesinde

alternatiflerin gelişmesi ve temel eğitim sürecinden başlanılarak topluma aktarılması gerekmektedir (Altınörs, 2005).

2.1.2.2 Tarihsel Çevre Korumaya Yönelik Uluslararası Mutabakatlar

Arkeolojik ve tarihsel özelliklerinin korunması konusu bilimsel bir duyarlılık gerektiren önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır. İnsanlığın ortak mirasını ilgilendiren arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunmasıyla ilgili çalışmalar, uluslar üstü bir nitelik taşıdığı için, çoğu zaman ulus devlet sınırlarını aşarak, uluslararası yaklaşımlarla ele alınmaktadır.

Göksu (1996); uluslararası düzlemde çizilen genel çerçevenin, koruma metodolojisinin / yönteminin evrensel olabileceği, ancak koruma politikasının her ülkenin ve kentin kendi gereğinin farklı olması nedeniyle evrensel olamayacağı görüşü ile temellendirildiğini ifade etmektedir. Göksu'ya göre (1996), burada yaşam ve aktiviteler bütününde, zaman ve mekan boyutunun bir çerçeve olarak esas olduğu vurgulanmak istenenmektedir: *“Zaman ve mekan boyutunun oluşturduğu kültürel kimlik, sosyo-ekonomik / mekansal yapı bütününde varılan bir sonuçtur. Bu anlamda geniş bir kavram olarak kültürel miras, çevreyi bir bütün olarak kapsamakta ve mimari koruma ile kent planlamayı birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Fiziksel ve kültürel çevrenin sürekliliğinin korunmasındaki sorumluluk koruma, planlama ve onarımla ilgilenen meslek çevrelerinin yanı sıra devlete, yerel yönetime ve bireye aittir”*(Göksu, 1996).

Ulusoy (2008)⁹; Fransa'da 1814-1879 yılları arasında Viollet-le Duc'ün “üslup birliğine varış” düşüncesiyle gerçekleştirdiği restorasyon çalışmalarının, korumacılık tarihinde ilk önemli adımlar olarak anıldığını ifade etmektedir. Ulusoy koruma konusundaki çalışmaların başlangıcını şu şekilde aktarmıştır: *“19. yy sonunda Camillo Boito sayesinde çağdaş korumaya yakın temellerin atıldığı savunulur. Giovanni ise tarihi yapı restorasyonunun daha bilimsel ve anıtların çevrelerindeki doku ile birlikte korunmaları gerektiğini vurgular ve çağdaş onarım ilkeleri*

⁹ Ulusoy (2008)'ün “Korumacılık Tarihinde Bir Dönüm Noktası: Venedik Tüzüğü” adlı makalesine <http://www.boltart.net/category/sergi-yazilari/> adresinden Temmuz,2009 tarihinde erişilmiştir.

sayılabilecek kuralları koyar. 1800'lerde tarihi çevre ve koruma daha çok anıt niteliği taşıyan yapıları korumaya yönelikken, zaman içinde 'anıt' ölçeğinden 'çevre' ölçeğine bir gelişim görülür. Bu gelişmeler, 1931 Atina'da, tarihi anıtların korunması ile ilgili toplanan Mimarlar ve Teknisyenlerce tartışılmıştır. Tarihi çevre kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesidir” (Ulusoy, 2008).

II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ve yok olan kentlerin yeniden yaşama kavuşturulması ve kültürel mirasın kurtarılması amacıyla başlatılan çalışmalar sonucunda 1931 Atina Bildirgesi ile tanımlanan çerçevenin yetersiz kaldığı görülmüştür (Ulusoy, 2008). Atina Bildirgesi'nin ardından 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında 1954 yılında imzaya açılan Paris Avrupa Kültür Anlaşması Avrupa'nın barışçıl bir sürece adım atmak için, ortak tarihsel ve kültürel değerlerini sahiplenmeye ve korumaya önem verdiğini gösteren bir çalışma olmuştur. 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü ise anıtsal nitelikli yapılarda restorasyonun ana ilkelerini ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu Tüzükle Atina Şartı'nın güncellenmesi amaçlanmış ve Tüzük Dünya genelinde koruma politikaları için temel bir referans olmuştur (Jokilehto, 1998). Bu Tüzükle; tarihsel yapıya fonksiyon kazandırılması, onarımda özgün malzeme kullanımı, dönem katkılarının saygı görmesi, onarım ve eklentilerin özgün yapıdan ayırt edilebilecek şekilde yapılması ve onarımda tahmine dayalı müdahalelerin bulunmaması gibi temel prensipleri koruma çalışmalarına yerleştirmiştir.

Venedik Tüzüğü Dünya'daki tarihsel çevre koruma çalışmalarına yön verecek olan çok önemli bir çalışma niteliğindedir. Özellikle restorasyon uygulamalarına getirdiği ilkesel çerçeve önem taşımaktadır ve kendisini izleyen diğer anlaşmalar açısından bir temel niteliği taşımaktadır. Bu kongreden bir yıl sonra Varşova'da toplanan ICOMOS'un 1. Genel Kurulu niteliğindeki Kongre hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir (Ulusoy, 2008).

Aynı süreçlerde ortaya konulan bir başka önemli uluslararası çalışma da, 1969 yılında Londra’da imzaya açılan Arkeolojik Mirasın Korunması ile İlgili Avrupa Anlaşması olmuştur. Bu Anlaşma, arkeolojik değerlerin korunması için önemli bir nitelik taşımıştır. Anlaşmada temel olarak, arkeolojik kazıların uzman ekiplerce yapılması, elde edilen sonuçların envanterlenmesi ve bilimsel yayınlara dönüşmesi gereği vurgulanmıştır.

1970’li yıllara gelindiğinde Avrupa’da kentler üzerinde artan baskıya karşın koruma konusundaki çalışmaların giderek geliştiği görülmektedir. Nitekim 1975 yılı Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Miras Yılı olarak ilan edilmiştir. Bu kapsamda düzenlenen Kongre sonucunda Amsterdam Deklarasyonu olarak adlandırılan bir deklarasyon yayınlanmıştır. Göksu (1996), Amsterdam Deklarasyonu ile "bütünleşmiş koruma" (integrated conservation) kavramı koruma çalışmalarının gündemine geldiğini belirtmektedir.

1979 yılında yayınlanan ve 1981 yılında yeniden gözden geçirilen “Kültürel Önemdeki Alanların Korunması İçin Avustralya ICOMOS Bildirgesi (Burra Burra Charter)” tek yapı ölçeğinde müdahalelerin tanımlarını, koruma ilke ve yöntemlerini açıklığa kavuşturmakta ve kültürel önem, koruma politikası, araştırma ve raporlarına ilişkin prensipleri koymaktadır (Göksu, 1996). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nce onaylanarak 1985 yılında İspanya Granada’da Avrupa mimari değerlerinin korunmasını amaçlayan bir Anlaşma imzaya açılmıştır. 3 Ekim 1985 tarihli bu Granada “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi”nde tarihsel anıt ve çevrelerin; anıtlar, sitler (alanlar) ve ören yerleri olmak üzere ilk olarak kategoriler altında tanımlandığı görülmektedir 1987 tarihli “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için ICOMOS Bildirgesi”nde ise Amsterdam Deklarasyonu ile belirlenen genel ilkeler ayrıntılandırılmıştır.

1992 tarihli Malta Valetta Anlaşması arkeolojik değerlerin korunması için 1969 Londra Anlaşması’nın yetersiz kaldığı alanlarda, gereken ilkeleri geliştirilmek üzere 1980’ler süresince Avrupa’da gerçekleştirilen çeşitli ortak çalışmaların ardından imzaya açılmıştır. Avrupa’nın ve hatta dünyadaki gelişmiş ülkelerin pek çoğunun arkeolojik değerlerinin korunması konusunda bu Anlaşmanın ilkelerini temel

aldıkları görülmektedir. Malta Anlaşması özellikle planıcı ve arkeologlar arasında ortak bir zemin oluşturulması gerekliliğini, arkeolojik değerlerin bir kamusal bilgiye dönüşebilmesi için düzenli bir biçimde kayıt altına alınmasının önemini ve arkeolojik potansiyelin önceden tespitine yönelik çalışmaların gerekliliğini gündeme getirmesi açısından çok önemli bir yasal bağlayıcı niteliğindedir.

Paris Avrupa Kültür Anlaşması'nın (1954) 50. Yıl etkinlikleri kapsamında Portekiz Faro'da gerçekleştirilen Konferans sonucunda, koruma çalışmalarında izlenmesi gereken yolun “kültürlerarası diyalog” olduğu belirlenmiştir. Avrupa Konseyi “Toplum İçin Kültürel Miras Çalışmaları Anlaşması” (27 Ekim 2005 Faro) ağırlıklı olarak, kültürel mirasın korunması ile ilgili mevcut enstrümanların yetersizliklerinden söz etmiş ve gelecekte bu konuda yükselmesi gereken değerleri sürdürülebilir kalkınma, küreselleşme, kültürel kimlik tartışmalarında yeni bir farkındalık yaratması olarak tanımlamıştır.

Avrupa Konseyi, yükselmekte olan bu üç değeri tanımlayarak, kültürel mirasın Dünya'nın geleceği açısından önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda uluslararası platformda kültürel mirasın korunmasının insan hakları ile ilgili bir süreç olduğu da açıklanmakta ve UNESCO'nun ortaya koyduğu yaklaşımlar olan kültürel çeşitliliğe ve maddi ve manevi kültürel mirasa saygı söylemleri bağlamında değerlendirilmesi gerektiği aktarılmaktadır (2003 UNESCO, Convention of Safeguarding of The Intangible Culturel Heritage).

Bu kapsamda 1985 Granada Anlaşması ve 2005 Faro Konferansı çalışmalarına temellendirilerek Avrupa'nın çeşitli kentlerinde “Avrupa Miras Günleri” (European Heritage Days) etkinlikleri düzenlenmektedir. Avrupa Konseyi son süreçte tarihsel değerlerin korunmasına yönelik yaklaşımlarda “toplumsal değer in güçlendirilmesi” (adding social value) kavramına önem vermekte ve Avrupa Miras Günleri etkinliklerini bu çerçeve altında yürütmektedir. Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi üye ülkelerin mimari değerlerin korunması için 1985 Granada ve arkeolojik değerlerin korunması için 1992 Malta Valetta Anlaşmaları çerçevesindeki uygulamalarını her yıl

gerçekleştirilen toplantılarla ve Avrupa Miras Ağı üzerinden düzenli olarak izlemekte ve desteklemeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nin özel bir koruma politikası olmadığı ve Avrupa kapsamında korumayla ilgili yasal düzenlemeler ve yönlendirici çalışmaların ağırlıklı olarak Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği de yakın bir gelecekte tarihsel ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik çalışmaları programa almak üzere hazırlıklarını yürütmektedir.

2.2 Geçmiş Araştıran Bir Eylem ve Bilim Alanı Olarak Arkeoloji ve Arkeoloji-Kent İlişkisi

Arkeoloji bilimi, tarihi sağlam temellere oturtmak amacıyla, insanoğlunun eski çağlarda oluşturduğu maddi kalıntıları inceleyerek geçmişimizi aydınlatmaya çalışan bir bilim dalıdır. İnsanoğlunun yazısız dönemleri ve karanlık noktaları bu bilim sayesinde aydınlatılabilmektedir. Bu sebeple tarih ile önemli bir işbirliği içindedir ve ancak tarih ile birlikte ele alındığında değer kazanır. Avrupa Konseyi tarafından yapılan tanıma göre, her çeşit mekanda bulunan tüm kalıntılar ve insanoğlunun geçmiş varlığının tüm izleri arkeolojik mirasın parçası olarak kabul edilmektedir. Yeraltı, yerüstü ve su altında bulunan her türlü yapı, eser grubu veya taşınır varlıklar bu kapsama girmektedir (Avrupa Konseyi Malta Anlaşması 1992).

2.2.1 Bir Eylem ve Bilim Alanı Olarak Arkeoloji

Özdoğan (2003), arkeolojiyi, geçmiş zaman ölçeğiyle ve somut kalıntılara dayanarak, uygarlığın gelişim sürecini geleceğe katkıda bulunmak amacıyla anlamaya ve yorumlamaya çalışan bilim dalı olarak tanımlayabileceğimizi belirtmektedir. Özdoğan'a (2003) bu tanım çerçevesinde ayrıntılar bir yana bırakılırsa, "güzel" ya da "ilginç", "bizden" ya da "değil" ayrımı yapmadan tüm insanlığın ortak kültür mirasını kapsayan, evrensel bir anlama ulaşmak mümkündür. Buna göre arkeolojinin amacı, "geçmişe ait bir şeyler bulmak" değil, geçmiş anlamak ve ortaya çıkan bilgiyi, günümüzde yaşayan insanların kimliklerini zenginleştirecek, onların uygarlık süreci içindeki yerlerini anlamalarına, bunun önemini hissetmelerine yardımcı olacak şekilde kullanmak ve bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmaktır (Özdoğan, 2003). Özdoğan

(2003) özetle, arkeolojiyi bir zaman laboratuvarı olarak da tanımlayabileceğimizi ifade etmektedir.

Kaya (2003), arkeoloji etkinliğinin bilimsel bir pratik olarak ne anlama geldiğini tespit edebilmek için, onun diğer “bilim pratikleri” ile birlikte anlaşılması gerektiğini ve arkeolojinin birçok modern bilim gibi yeniçağda gerçekleşmiş zihinsel dönüşümler sonucunda bugün klasik diyebileceğimiz bilim anlayışı çerçevesinde oluşmuş bir bilim alanı olduğunu ifade etmektedir. Kaya (2003), arkeolojinin, Newtoncu modelin doğaya geçmişte, bugün ve gelecekte hakim olan evrensel yasaları gözlem ve deney yolu ile bularak ortaya koyma iddiası ve kartezyen dualizmin ruh ile beden, doğa ile insan, madde ile akıl, özne ile nesne vs. arasında yaptığı kesin ayırımlara dayanan anlayışının çerçevesinde, kendi içinde bir sosyal bilim olma iddiasını taşıdığını aktarmakta ve bu iddianın büyük ölçüde, diğer sosyal bilimler gibi, 19. yüzyıla rastladığını belirtmektedir.

Teorik temellerinin yanı sıra pratikte arkeoloji alanının eylemleri incelendiğinde Pulhan’ın (2003) aktarımıyla arkeolojinin bir ulus-toplum yaratımı noktasındaki ideolojik önemi görülmektedir. Pulhan (2003) aynı zamanda, uzak geçmişi fiziksel olarak ortaya çıkarıp inceleyen arkeoloji disiplininin; ürettiği bilgilerin siyasal ideolojinin ilgisini çeken türden olması ve arkeolojinin esas olarak arazi çalışmasına- yani ulusal ve uluslararası bürokratik izinlere dayanması sebebiyle günün siyasal koşullarından ve ideolojik eğilimlerinden etkilendiğini ifade etmektedir.

Pulhan (2003), arkeolojinin dış dünya ile ikinci önemli bağlantısının, yani ideolojik ilişkilerinin değerlendirilmesi durumunda, bunun, tek değilse de en çok kristalize olduğu alanın milliyetçilik alanı olduğunun görüldüğünü aktarmaktadır. Arkeoloji-ideoloji bağlantısı üstüne art arda yayınlanan kitaplar ve makaleler bunun açık bir göstergesidir¹⁰ (Pulhan, 2003).

¹⁰ Pulhan (2003) bu tespitlerini; Trigger 1984, Silberman 1989, Gathercole ve Lowenthal 1990, Dietler 1994, Kohl ve Favvcett 1995, Atkins et al. 1996, Behar-Ersanlı 1996, Bernbeck ve Pollack 1996, Jones 1997, Mesnell 1998, Özdoğan 1999, Bohrer 2001, Bahrani 2001, Pulhan 2001’den aktarmaktadır.

Özdoğru (2006), 1980’lerde milliyetçiliğin politik arenada giderek yeniden önemli bir güç haline gelmesinin ve bu bağlamda ulusal ve etnik kimliklerin belirlenmesinde genel olarak geçmişin, arkeoloji dahil politik anlamda yeniden önem kazanmasının, arkeologların geçmişin bugünle ilgili rolü hakkında eleştirel bir bakış açısı geliştirmeleri gereğinin önemini ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Arkeoloji, geçmişini aktif bir biçimde yeniden inşa etme girişimi olarak sadece geçmişle değil, bugünle de ilişkili bir aktivitedir. Arkeologların içinde bulundukları sosyopolitik ve tarihsel koşulların bir ürünü olmaları bağlamında, yorumlarının ve değerlendirmelerinin içinde yaşadıkları siyasal ve kurumsal çerçeveden ne ölçüde bağımsız olabilecekleri, yani tarafsız ve objektif arkeolojinin ne derece mümkün olduğu ya da olamadığı, uzun zamandır tartışılmaktadır.¹¹ Objektifliğinin uzun zamandır sorgulandığı bu tarihsel süreçte arkeoloji, amacı ve içinde hareket ettiği sosyo-politik bağlamı ve epistemolojisini eleştirel biçimde tartışmaktadır (Özdoğru, 2006).

Özdoğru (2006), geçmişten-günümüze dünyadaki mesleki bilimsel araştırma ve uygulama alanlarına bakarak arkeolojinin genel anlamda klasik arkeoloji ya da sanat tarihi ağırlıklı arkeoloji, yakınoğlu arkeolojisi, endüstri devrimi kaynaklı arkeoloji, ulusal arkeoloji alt disiplinleri temelinde çalıştığını aktarmaktadır.

2.2.2 Arkeoloji ve Mekan/Kent İlişkisi

Arkeoloji ve kent arasındaki ilişki konusunda yapılacak bir değerlendirmeye günümüzdeki gerçeklikte; çoğu zaman geçmiş kentsel yapılanmaların arkeolojinin konusu olduğu, kimi zamansa çağdaş kentsel yapılanmalarda arkeolojinin bir çalışma konusu olduğu tespitiyle başlamak olanaklıdır.

Carver’ın (1992, s:12) “Taşlar Üzerine Tartışmalar” adlı eserinde belirttiği üzere; kent, tarifi çok zor bir kavramdır. Kent kavramı ve önemi üzerine Avrupalılar Carver’a (1992) göre yaklaşık 200 yıldır tartışmaktadırlar. Bu tartışmaların temel nedeni kentlerin dinamik ve değişken yapılarıdır. Tarihsel süreçler içerisinde oluşan

¹¹ Özdoğru (2006) bu tespitlerini; Shanks ve Tilley 1987; Fowler 1987; Kristiansen 1993; Rowlands 1994; Champion 1996’dan aktarmaktadır.

kentin kaderi ve kimliğiyle onu meydana getiren toplumların kader ve kimlikleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda kentlerin tarihinin büyük ölçüde insanlık tarihi ile paralel olduğunun ve kentlerin tarihselliklerine yönelen ilginin bugünü kuran olguların açıklanması açısından önem taşıdığının ifade edilmesi olanaklıdır.

Kentleri oluşturan tarihsel sistemler ve rasyonellerin anlaşılmasına çalışılması; bir coğrafyaya bağlı olarak toplumsal kültürün, toplumsal ve toplumlararası ilişkilerin ve kimlik yapılanmalarının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bugünün pratiği içerisinde kentlerin arkeolojileri ve tarihleri, geleceği yönlendirecek olan temel oluşumlar ile ipuçlarını araştırmak ve kentsel kimlikleri inşa etmek üzere incelenmekte ve korunmaya çalışılmaktadır (Çırak ve Diktaş, 2009).

Leech (1999); son yüzyılda yaşanan yoğun ve hızlı kentleşme sürecinin kentlerin çok katmanlı tarihsel yapılarını tahrip etme riskine karşı bilimsel çalışmalara gerek duyulduğunu ve. Avrupa pratiği incelendiğinde kentlere ilişkin arkeoloji çalışmalarının 19. yüzyıla dek uzandığının görüldüğünü belirtmektedir. Ancak Leech (1999), kentlere yönelik arkeolojik çalışmaların sistematik bir biçimde ele alınmasının 2. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşebildiğini aktarmaktadır. Savaş sırasında pek çok kültürel varlığı zarar gören sayısız kent merkezinin yeniden imarı ve restorasyonu sırasında kentlere yönelik arkeolojik çalışmalar uygulamaya konmuştur. Ayrıca bu çalışmalardan yararlanılarak Avrupa tarihi ile kentlerin kökenleri ve birbirleriyle ilişkileri hakkında pek çok soruya cevap aranmaya başlanmıştır (Leech, 1999).

Castelle (2007) Kent planlama alanının arkeolojik alanlar gibi özel nitelikli alanların korunması için gereken ölçütleri içeren bir fırsat olabileceğini ifade etmektedir. Planlama çalışmaları aynı zamanda kent dışındaki alanlar için de önlemler geliştirebilirler; bu alanlar doğal alanlar, yerleşmeye uygun olamayan alanlar vb. gibi çeşitlenebilir. Castelle'ye (2007) göre, bu önlemlerin etkinliği temel olarak iki faktöre bağlıdır. Bunlardan birisi arkeolojik değerleri tanıyan, potansiyelleri bilen ve bu bilgiler doğrultusunda nerelerin geliştirilebileceğini söyleyen ilgili tarihsel değer sorumlu otoritesinin tutumu, bir diğeri ise yerel ölçekte uygulanan arazi kullanım geliştirme-planlama politikalarıdır (Castelle, 2007).

2.3 Arkeolojik ve Tarihsel Varlık ve Çevrelerin Korunması Çalışmalarında Arşiv ve Envanterleme

Bir tarihsel çevre koruma çalışmasının içermesi gereken pek çok ve hatta kimi zaman oldukça karmaşık nitelikte zorunlu unsurların bulunduğu görülmektedir. Ancak en temel aşamalarından birisinin tarihsel anıt veya alana dair kapsamlı ve çoklu disiplinli bir araştırmanın gerçekleştirilmesi ve araştırmalardan elde edilen bilgi birikiminin saklanması, envanterlenmesi olduğu anlaşılmaktadır (Knudson, 1999, Carman, 2000, Leech, 1999, Harding, 2007). Tarihsel ve arkeolojik değerlerin sağlıklı bir dokümantasyonunun yapılması çok önemli bir noktadır. Veri ve bulguların arşivlenmesi ve kayıtlara geçirilmesi aşaması koruma sürecinin en kritik noktalarından birini oluşturmaktadır. Koruma çalışmalarının sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için tarihsel anıt ve alanlar için ulusal, yerel ve hatta küresel ölçeklerde arşivleme çalışmaları yapılmasının gerekliliği otoritelerce dile getirilmektedir (Knudson, 1999, Carman, 2000, Leech, 1999, Harding, 2007). Etkili bir dokümantasyonun, ülkesel politikalara bağlı olarak sağlanabileceği gözlenmiştir.

Kentsel alandaki tarihsel ve arkeolojik araştırmalarda temel hedef bir kent hafızası oluşturmak ve o mekana ve/veya kente ilişkin farkındalık düzeyini arttırmaktır. Tarihsel bilgi kamu için üretilen kamusal bilgidir ve toplumsal hafızayı oluşturur. Tarihsel bilgiler ancak, birbiri üzerine biriktirilerek çözümlenebilir. Bu anlamda tarihsel bilginin oluşumunun, bulguların tüm verinin doğru bir biçimde kayıt altına alınması ve birbiriyle ilişkilendirilebilmesine bağlı olacağı söylenebilir. Kentlere ilişkin bir hafızanın oluşma süreci de, ilgili arkeolojik ve tarihsel bilginin doğru bir biçimde kayıtlanması, muhafaza edilmesi ve kamusal paylaşıma açık olması ile sağlanabilecektir. Tarihsel ve arkeolojik çalışmaların kayıtlanması ve arşivlenmesi sayesinde, bilgi saklanabilmekte ve gerektiğinde değerlendirilebilmektedir. Kentsel yaşam içerisinde kentlinin, kent tarihi ile ilgili olarak en doğru bilgiyi edinebileceği alan arşivlerdir. Bu açıdan yaklaşıldığında, tarihsel bir kentteki arkeolojik çalışmalar söz konusu olduğunda arkeolojik verinin doğru bir biçimde arşivlenmesi ve arşivlerin etkin kullanımının sağlanmasının önemi kavranabilecektir. Müze arşivleri, bir kamusal alan olarak, kentin belleğinin bulunduğu ve birikerek kurulduğu yerlerdir.

Başgelen (2006), Dünya’da özellikle son 20 yıl içerisinde gelişen yaklaşımın çağdaş gelişme ile korumanın birikmeliği; birinin diğerini tahrip etmesi, ya da engellemesi yerine, birbirlerini zenginleştirebileceği şeklinde olduğunu aktarmaktadır. Başgelen (2006), burada uluslararası düzeyde üzerinde önemle durulan esas noktanın, kültür varlıklarının içerdiği bilginin hiçbir şekilde feda edilemeyeceği, bu bilginin mutlaka ortaya çıkması, korunması ve herkesin yararlanabilmesi ilkesi olduğunu ve bunun da ancak iyi bir planlama ile sağlanabileceğini ifade etmektedir. İyi bir planlamanın yapılabilmesi ise, bu plana esas olacak kültür envanterinin varlığına bağlıdır (Başgelen, 2006).

2.3.1 Veri Kayıtlama ve Arşivlerin Oluşturulması Üzerine Bilimsel Literatürde Yer Alan Teorik ve Teknik Çerçeve:

UNESCO bilgiye ulaşmayı insan haklarından biri olarak ele almakta ve arşiv sistemlerine önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. UNESCO, arşivlerin baskı altında olmaması ve politik amaçlarla yanlış olarak kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu anlamda arşivcilik esasen bir evrensel veya ulusal kültürel etik meselesi olarak görülebilecektir. UNESCO tarafından özellikle tarihsel arşivlerin oluşturulması sürecine ilişkin olarak etik kural ve ilkelerin tespit edilebilmesine yönelik olarak pek çok çalışmanın sürdürüldüğü gözlenmektedir. Kurum arşivciliğinin özel bir uzmanlık alanı olması için uğraş vermektedir¹².

Haritz (2005), tarihsel envanterlerin tutulduğu arşivler konusundaki görüşlerini aktarmaya hafızanın ne olduğunu tartışarak başlamaktadır. Ona göre, hafıza teknik değil, sosyal bir fenomendir. Hafıza bir kitap ya da kayıt gibi depolanabilir bir şey değildir, ancak elbette ki bu unsurlar, hafızanın yaratılabilmesi için yardımcıdırlar. Bu anlamda depolama hafıza oluşumu için bir yöntem/teknik olarak değerlendirilebilecektir. Depolanan datanın gelecekte nasıl kullanılacağına ilişkin olarak bir planlama çalışmasına gereksinim bulunmaktadır. Bu noktada Haritz (2005) bir ikilemden söz etmektedir; esasen “gelecek”, geçmişin hangi bilgilerine ihtiyacı olacağı konusunda planlanamaz bir özellik taşımaktadır. Bu anlamda tarihsel araştırmalar çözümleme, yorumlama gibi, depolama yaklaşımı ötesinde bir takım

¹² <http://whc.unesco.org/>, Erişim tarihi, Mart 2006.

çalabalara gereksinim duymaktadırlar. Haritz (2005) bu bağlam içerisinde geçmişe kapsamlı bir bakış ve anlamlandırma çalışmasını içeren “tarihsel yeniden yapılandırma” kavramından söz etmektedir. Yazar, hafıza depolanamaz bir özellik taşımaktaysa, alternatif olarak yeniden yapılandırma arşivleme çalışmalarında kullanılabilir mi sorgulamasını ortaya atmaktadır. Haritz (2005) bu yöntemin bir hafıza yapılandırmak anlamına gelebileceği yönündeki düşüncelerini ifade etmektedir. Yalnızca deponun bir hafıza yaratmayacağı, elimizdeki verinin bir hafıza olarak yapılandırılacak biçimde arşivlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Haritz, tespitlerine postmodern süreçlerle gelişen bir takım farkındalıkların arşivcilik alanında yeni gelişmelere yol açtığını belirterek devam etmektedir. Yeni dönemde bilgiye erişim konusu giderek daha önemli olmakta ve “erişim paradigması”nın oluşmasını nedenlemektedir. Yazarın aktarımları doğrultusunda bu yeni paradigma, geçmiş ve gelecek arasında bugünü temel alan bir arşiv düşüncesi ortaya koymaktadır. Arşivlerin temel görevi geçmişin verisini bugünde görünür kılarak, gelecek için saklamak olarak görülmektedir. Bir yaklaşımla geçmiş ve gelecek kavramları teknik olarak yalnızca bir takım zaman “zone”ları olarak kavranacak olunursa, değişimlerin ancak bugünün eylemlerinde gerçekleştirilebileceği kabul edilecektir. Bugünde sağlanabilen sağlıklı bir erişim yalnızca arşivlerin etkin ve gerçek kullanımı değil aynı zamanda tarafsız kullanımını da sağlamalıdır. Bu durum arşivlerin kullanıcıların egemenliğinde olması anlamına da gelmemeli, kullanıcıların sorularına tarafsız olarak cevap vermesi olarak görülmelidir. Arşivcilik tartışmalarında erişilebilirlik kadar değerlendirme de bir paradigma değişimine konu olmuştur. Erişim tarafsız bir değerlendirme için olanak sunmalıdır. Değerleme arşivcilikte kayıtların hangi temsil yeteneğine önem vermektedir. Ancak bu noktada temsilin ayrı sorunsal olduğu da ifade edilmelidir. Veriye subjektif bir anlam yüklemekten temsil seçiminde bulunulması çok güçtür. Bu anlamda bazı elemeler arşivcilikte ciddi veri kayıplarına yol açabilmektedir. Haritz, arşivlerin disiplinler arası kullanımına açık olması ve üniversiteler, diğer müzeler ve kütüphane arşivleriyle bağlantılarının oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Yine arşivler için bir tehlike anında devreye girebilecek “acil eylem planları” yapılmasının da gerekliliği olduğunu aktarmaktadır.

Dunbar’a (2006) göre, 20 yıl önce arşivle ilgili söylemler modern arşiv teorisinin sınırlarını aşmaya ve sosyal bilimlerin tüm diğer alanlarında olduğu gibi postmodern

paradigma bu alanda da etkilerini göstermeye başlamıştır. Dunbar, arşiv teorisinde modern ve postmodern teoriyi benimseyen iki ayrı yaklaşımın ve temsilcilerinin varlığından söz etmektedir. Dunbar (2005), Hans Booms, Gerald Hom, Hugh Taylor'un modern, Terry Cook, Tom Nasmith ve Sue Mc Cammim'in de postmodern yaklaşımın önde gelen temsilcileri olduğunu aktarmaktadır. Dunbar (2005), yeni eleştirel teorisinin nasıl yaşama geçeceğinin araştırılmaya başlandığını aktarmaktadır. Bu epistemolojik ve metodolojik arayışlar sonucunda "CRT" (eleştirel köken teorisi/critical race theory) ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım arşiv konusunun teorik, profesyonel ve kültürel bağlamda yeniden tartışılmasını nedenleyen bir yapıya sahiptir.

Dunbar'ın (2005) söz ettiği arşivcilikte postmodern yaklaşımın teorisyenlerinden Cook, sonuç üründen çok sürece odaklanan bir yaklaşımın ön plana çıkması gerektiğinden söz etmektedir. Cook'a göre, postmodernist dünya arşivcilere disiplinlerini yeniden düşünmeleri için meydan okumaktadır. Cook'a (2001) göre, postmodern paradigma evrensel gerçekler kabulünün karşısında durmaktadır. Bu bağlamda Cook (2001), felsefenin görünür yüzeydeki hiçbir değere inanmayan ironik bir yanının olduğunu aktarmaktadır. Arşivcilik alanında postmodern yaklaşım, özellikle değerlendirme sürecini tarafsızlaştırmaya yönelik bir içerik taşımaktadır. Değerleme elbette arşiv tartışmalarının da odağını oluşturmaktadır. Bu esasen tarihçilerin tartışmakta oldukları bir alan; kimi tarihçiler dokümanların masum olduklarını ve ne anlama geliyorsa onu ifade ettiklerini savunmakta, kimileri ise dokümanların tarih yazımında objektif değerlendirilebilmesinin hemen hemen mümkün olmadığını savunmaktadırlar.

Arşiv kayıtlarını bir durağan fiziksel obje olarak görmenin ötesinde onları aktüel ve virtüel dünyaya ait olgu ve kavramları temsil etmekte olduklarını görmek ve bir sosyal yaşam ürünü olarak algılayarak süreçsel anlamda değerlendirmek gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Cook (2001) da, Haritz gibi, arşivciliğin ve envanterlerin sosyal hafıza açısından önemini aktarmaktadır. Cook'un görüşleri esasen Derrida'nın 1995'de "Archive Revver" adlı eleştirel makalesinden esinlenmektedir. Cook son süreçlerde elektronik ortamda yayınlanmaya başlayan arşiv bilgilerinin de eleştirel olarak değerlendirilebileceğinden söz etmektedir.

2.3.2 Arkeolojik Arşiv ve Envanter Sistemleri

Paul R. Nickers (2001) ise, arkeologlar için bilginin korunması ve saklanması çok büyük önem taşıdığını belirtmektedir. Arkeolojik çalışmaların sürebilmesi açısından bilgi saklama/ paylaşma süreçleri oldukça önemlidir. Bu sebeple, bu alanda yeni standartlar ve teknolojilerin geliştirilmesine ağırlık verilmesi gereklidir.

W. Fredrick Limp (2001), giderek yaygınlaşmakta olan CIS tekniklerinin problem anlama ve çözümü açısından iyi bir araç olduğunu; alan ya da eser kategorizasyonu, geçmişe yönelik peyzajın görselleştirilmesi, 3 boyutlu görüntülerin elde edilmesi, olası etkilerin değerlendirilmesi, tahminleme, büyük ölçekli sentezleme, mekansal örnek tasarımlar yaratma ve tahmini modeller oluşturulması gibi alanlarda bu tekniklerin kullanımının büyük olanaklar yarattığını aktarmaktadır.

Müzeler Dünya genelinde envanter ve arşivlerin tutulduğu kurumlardır. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), müzeleri, kültürel değer taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü, çeşitli biçimlerde korumak, incelemek, değerlendirmek ve bunları, özellikle halkın beğenisini yükseltmek için sergilemek amacıyla kamu yararına yöneltilen sürekli bir kurumlar olarak tanımlamaktadır. İdeal olarak, kültürel değerlerle toplum yararı arasında kritik bir role sahip olan müzelerin, sergi, koruma ve eğitim programları yoluyla geçmişle bugün arasında aracılık yapan kurumlar olduklarını öne sürmek mümkündür. John W. Hoopes (1997), 1996 yılından itibaren müzelerde web kaynakları oluşturulmasının gerçekleştirilmekte olduğunu aktarmaktadır. Müzelerin web açılımlarını sağlayabilmeleri için öncelikli olarak kaynakların dijitalizasyonu gerekmektedir. Yazara göre küçük ve orta ölçekli müzeler için web ortamına aktarım daha kolay gerçekleştirilecek bir çalışma olabilecektir, ancak büyük ölçekli olanlar için bu biraz daha karmaşık süreci ifade etmektedir. Kayıtların dijitalizasyonunun yapılabilmesi amacıyla müzelerde bir sistem yöneticisi olmalı ve bilimsel bir program altında çalışılmalıdır. Müze kataloglarının dijitalizasyonunun en temel amacı koleksiyonlara erişimin sağlanmasıdır. Örneğin bir arkeolojik dosyada onu anlatan binlerce sayfa yazı, haritalar, tabakaları anlatan planlar, eskizler, alan çalışması notları, fotoğraflar, kesitler, kazı formları, videolar yer almaktadır. Web'e aktarımın sağlanması sürecinde önemli olan hangi ana materyallerin web'te yayınlanacağına karar vermek

olacaktır. Verinin dijital ortama aktarıldığında yönetiminin de daha kolaylaştığı ifade edilmektedir. Bu süreç esasen müze yayınları ve sergileme konseptlerini de değiştireceğe benzer görünmektedir.

Avrupa ve Amerika deneyimi incelendiğinde, tarihsel koleksiyonların kataloglanması, yönetimi ve erişilebilirliği sorununa odaklanan pek çok çalışmanın yürütülmekte olduğu da gözlenmektedir. Verilerin dijitalizasyonu ve web ortamına aktarımı süreçlerinin özel bir uzmanlık alanı gerektirdiği ifade edilmektedir. Bu noktada doğru tasarım ve güvenliğin en önemli noktalar olduğu ifade edilmektedir.

D.H Brown¹³(2007), arkeolojik kayıtlamaya ilişkin çalışmasında tüm arkeolojik araştırmaların sonuçlarının mutlaka düzenli olarak ve erişilebilir bir şekilde arşivlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Brown (2007), arkeolojik çalışma sürecinin tüm aşamalarının sonuçlarının kayıt altına alınması gerektiğini ifade etmekte ve arkeolojik kayıtlamanın aşağıdaki eylemleri içermesi gerektiğini aktarmaktadır;

“-Kayıtların derlenmesi, - Analiz edilmesi, - Analiz sonuçlarının raporlanması, -Düzenlenmesi, -Dosyalanması, -Gereken bilgi aktarımı ve transferinin sağlanması.”

D.H. Brown’a (2007) göre arkeolojik bir arşiv, birbiri ile ilişkili olmak üzere, 3 ayrı birime bölünerek yönetilebilecektir:

- Dokümantasyon arşivi: Orijinal (ham) veriyi içeren, tüm yazılı belgelerin bulunduğu. (Metnin yaratımı, derlenmesi, analizi, raporlanması, sınıflandırılması, indekslenmesi.)
- Materyal arşivi: kayıt konusu ile ilişkili olan tüm objeleri içeren (örnek çevresel materyaller ve objeler). (Bulguları bir koleksiyon sürecinde değerlendirme, verinin temsil gücü ve temel parçalarını belirleme, sınıflama, dosyalama.)
- Dijital arşiv: Tüm bilgisayara aktarılabilen tüm kayıt, yazı, çizim, fotoğrafların bulunduğu. (Veri transferi ve dijital saklamaya/dosyalamaya uygun)

¹³ Kaynak: http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/dap_manual_archiving.pdf

D.H. Brown (2007), arşiv sürecinin çok aktörlü ve interdisipliner olması gerektiğini ifade etmekte ve aktörlerin rollerini kabaca şu şekilde çizmektedir;

- Arkeologlar: Kayıtlamaya ilişkin model geliştirme, örnek taslaklar hazırlama.
- Yapılandırma Birimi: Kayıtlama ile ilgili tüm bilgiyi sınıflama, düzenleme, depolama.
- Müze küratörleri: Arşiv depolaması için standartlar geliştirme.

A.Brown (2002), dijital bir arşiv sistemi oluşturulabilmesi için ilk olarak yasal bağlamın hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Tarihsel miras çalışmaları konusunda önde gelen kurumlardan biri olan English Heritage, uzun bir süredir İngiltere’de tarihsel ve kültürel mirasın dijital arşivlerde yerini alması konusunda çalışmalar yürütmektedir. İngiltere’de çok güçlü bir arkeolojik kurumsallaşma ve arşivleme sistemi olduğu gözlenmektedir. Bu varolan yapıyı daha ileri götürmek amacıyla ülkede veri tabanları arasındaki organizasyonel ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. İngiltere’de Arkeoloji Merkezi (Centre For Archaeology/CFA) ve English Heritage’in yürütmekte olduğu çalışmalarda bir ulusal “Dijital Arşiv Programı” yürütülmektedir. Program datanın durağan bir obje olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktadır. Flynn (2001), tarihsel arşiv kayıtlarının yönetilmesinde teorik bir yaklaşımdan doğan Kayıt Sürekliliği Modelinin (Record Continuum Model) 1998 yılı Avustralya uygulamaları örnek alınarak uygulanabileceğini ifade etmektedir.

2.4 Arkeolojik ve Tarihsel Varlıkların Korunmasında “Kültürel Miras Yönetimi” Çalışmaları

Arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması için bir yönetim fonksiyonu içerisinde değerlendirilmelerine gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada yönetim, değerlerin korunması ve değerlendirilmesi amacıyla gerekli olan yasal ve kurumsal çerçeve ile, bilimsel-kültürel çerçevenin bir sistem içerisinde ortaya konabilmesi anlamını taşımaktadır. İyi bir kültürel değer yönetimi, genel olarak çağdaş bilim ve koruma teknolojileri ile kültürel geçmişin kamusal kullanımını içerir (Gorman, 2005). Gorman (2005), P. Drucker’ın yönetimi; gömülü geleneksel değerleri, görenekleri, yönetim-politika sistemindeki paradigma ve inanışları

araştıran sosyal bir fonksiyon olarak tanımladığını ve yönetimin “kültürlerarası” (beculture-conditioned) olması gerektiğini aktarmaktadır (Gorman, 2005).

ABD’de kullanılan anlamıyla kültürel “miras” (heritage) kavramı ya da Avustralya’daki adlandırmasıyla kültürel “resource” yani “kaynak” yönetimi çalışmaları Avrupa ülkelerine de yansımış ve kavram, Avrupa’da bir “tarihsel ve arkeolojik miras yönetimi” yaklaşımı olarak benimsenmiş durumdadır. (Carman, 1999) İster kültürel miras yönetimi ister kültürel kaynak yönetimi olarak adlandırılsın, terminolojideki değişikliklere rağmen, alanın dayandığı temel prensipler ülkeler arasında çok nadir olarak çelişmektedir (Carman, 1999). Kültürel kaynakların yönetilmesi öncelikle daha çok ekolojik alanlar temelli olarak 1990’lı yıllarda başlanmıştır. (Knudson, 1999) Bu sistem ilk olarak ekosistem yönetiminin bir parçası olarak görülmüştür. Bu bağlamda giderek gelişen bir yaklaşım olan “kültürel kaynak yönetimi”nin, gelecek yüzyılda doğa ve yapılı çevre üzerinde bütünleşik anlamda daha çok gelişeceği ve interdisipliner bir alan olmaya doğru ilerleyeceği düşünülmektedir.

Gorman’a (2005) göre; yönetim kavramının kendisi de, bir toplumsal bilgi birikiminin organize olmuş biçimi olmasından ötürü, kültürel bir anlam taşımaktadır. Yönetim, bilgi birikimi ve sorumluluğa dayanan bir pratik ve performanstır. Kültürel kaynak yönetimi çok disiplinli bir aktivitedir ve ara anlaşma düzlemi, kesişme noktası (interface) arayışına dayanan yönetim modelini istemektedir (Knudson, 1999). Kültürel miras yönetimi çalışmalarında kültürel geçmişin, önemli bir sosyal fenomen olarak; arşiv, kayıt, bilgi ve bilim teknolojileri kullanımıyla kesin bir hassasiyet içerisinde, çok parametrelili, aşamalı ve çok paydaşlı bütünleşik bir süreçte değerlendirilmesi gerekmektedir. Knudson’a (1999) göre, bir arkeolojik alan eğer bu konuda izin veren özel bir bilimsel yönetim kararı olmaksızın doğanın zararlı etkilerine (yağmur, erozyon, rüzgar vb.) açık bırakılıyorsa, bu alan iyi yönetilmiyor demektir. Yine döneminin gemi yapım tekniklerini anlatan özel bilgileri taşıyan eski bir gemi enkazı kurtarıldıktan sonra paslanmaya bırakıldı ise o da iyi yönetilmiyor demektir. Ortaçağ Dönemine ait tarihsel bir kütük kulübe; özgün özellikleri stabilize edilerek, orijinal yerel yapım teknikleri doğrultusunda restore edilir ve orijinal mantığına uygun bir biçimde bir orman içi yaya yolu üstü bir barınak gibi

kullanılırsa, bu miras ögesi iyi yönetilmiş demektir. Kültürel değerlere yapılan tüm müdahaleler esasen bir oluşuma neden olmaları bağlamında, bir yönetim fonksiyonu olarak görülebilirler. Kültürel miras yönetimi kavramındaki “yönetim”, kapsamın bir amaç bağlamında tariflenerek, genişletildiği özelleşen bir süreci tanımlamaktadır (Smith, 1999). Bu noktada şu söylenebilir ki; kültürel değer yönetimi kültürel maddi veya manevi değerlerin, bağlamları içerisinde sürdürülebilirliğinin sağlanması, korunmaları ve çağdaş yaşam içerisinde değerlendirilmelerine ilişkin bazı özel yöntem ve kararları süreçsel bir çerçevede içermesi bağlamında diğer yöntemlerden farklılaşmaktadır.

“Kültürel miras” (culturel heritage) kavramı, bilinçli olarak şekillendirilmiş bir tarihin çağdaş kullanım biçimidir (Ashworth ve Tunbridge, 1999). Kültürel değer yönetimi, tarihin bıraktıklarını, bugün geçerli olan gereksinimlerle ilişkilendirmek olarak da değerlendirilebilecektir. Kültürel değer yönetimi; antropolojik bir dikkat ve hassasiyet içerisinde “kültürü” anlamada kullanılan kaynağın bir çeşidi olan materyal bulgular ile onların yaşamın diğer alanlarıyla bütünleşik yönetiminden oluşmaktadır. Yöntem esasen, bir kamu hizmeti (public outreach) amacını taşımakta ve her aşamada amaçların saptanması ve karar geliştirme süreçlerini içeren araştırma, koruma ve yönetim süreçlerinin tümünü kapsamaktadır (Carman, 1999).

Kültürel miras yönetimi, dünya genelinde veri toplama, bilgi birikimi oluşturma ve teknik koruma çalışmalarından öte, bir “yönetim, kontrol ve kullanım” süreci tariflemesi noktasında ilgi uyandırmaktadır. Bu anlamıyla Gorman (2005), kültürel kaynak yönetiminin; “warehouse preservation” (veri deposu saklama-koruma) yaklaşımına bir alternatif olarak ortaya çıktığını söylemektedir (Gorman Alice, 2005).

Knudson (1999), kültürel değerlerin mekanla ilgisi olan şeyler olduklarını ve bunların geçmişteki ve bugünkü kültürel sistemleri coğrafi noktalarla birbirine bir yapı organize eder gibi bağladıklarını ifade etmektedir. Bir coğrafyada birden fazla kültürel sistem var olarak, etkileşimler gerçekleşmiş ya da bir bölgede yalnızca bir sistem ünitesi yer almış olabilir. Knudson (1999): “birden fazla kültürel sistemin olduğu bir bölgede koruma önceliğinin ne olacağını kim söyleyebilir ki”, sorgulamasını yapmakta ve bu noktada kavramın içerisindeki “yönetim” stratejisinin

devreye girdiğini aktarmaktadır. Bir şeyi yönetmek, -insanın sınırları dahilinde- olabildiğince onu kontrol etmek anlamına gelmektedir. Bu noktada Knudson (1999), Daft'ın (1988)¹⁴; yönetimi “organizasyonel amaçları etkili ve yararlı bir biçimde planlama, organize etme, rehberlik, liderlik ve organizasyonel değerlerin içine yedirerek gerçekleştirebilme yeteneği ile organizasyonel değerleri kontrol etme becerisi” olarak tanımladığını aktarmaktadır (Knudson, 1999).

Kültürel kaynak yönetiminin son dönemlerde teknik bir koruma pratiği oluşturmaktan daha yoğun olarak yaşam kalitesi ile ilgili tartışmalara yönelen bir içerik kazandığı gözlenmektedir (Ashworth ve Tunbridge, 1999). Son süreçlerde dünya genelinde kültürel değerler ile ilgili olarak giderek yükselen bir kamu bilinci oluşmuştur (Smith, 1999). Bu bağlamda Smith'e (1999) göre kültürel miras yönetimi, tarihsel toplumsal birlikteliklerin özel ve kültürel değerlerine dikkat etmeli ve koruma kararlarını geliştirme süreçlerinde toplumsal etkileri düşünmelidir.

Bu temel yaklaşım çerçevesinde, kültürel miras, toplumun kültürel kimliğinin somutlaşmış bir tanımıdır. Kültürel miras olarak tanımlanmış yapı ve / veya dokunun korunmasının gerekli olup olmadığını veya "neyin korunup, neyin korunmayacağını" tartışmak, koruma yaklaşımının özüne aykırıdır. Bir bütünün yok edilen her parçası sonuçta bütünün gözden çıkarılmasını gerektirir. Bu anlamda ulusun kültürel kimliğiyle özdeşleştirdiğimiz kültürel değerleri korumanın fiyatı, mutlak ve ne olursa olsun ödenmelidir.

Kültürel miras yönetimi, sosyo-ekonomik, ideolojik-politik ve bilimsel-teknik bağlamlar çerçevesinde sürekli değişim ve gelişim gösteren dinamik bir alan olarak görülebilecektir. Gorman (2005), geçtiğimiz 10 yılda kültürel miras yönetiminde önemli değişiklikler olduğunu belirtmektedir. Bu değişikliklerin, alanların kapalı bölgeler olarak görülmesinin bırakılması ve objeler ve değerlerin kültürel bir peyzaj içinde değerlendirmeye çalışılması yönünde gerçekleşmiştir. Yine son dönemlerde doğal ve yapılı çevrenin birlikte değerlendirilmesine yönelik çalışmalar da gözlenmektedir. Bu doğrultuda, “Dünya Kültürel Miras Konvensiyonu”nun (World Heritage Convention) 1998 yılındaki 36. maddesi kültürel peyzajı “doğa ve

¹⁴ Daft'tan (1988) aktaran Knudson, (1999)

insanoğlunun kombine çalışması” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım bağlamında kültürel peyzaj 3 prensip kategoride ayrımlanabilmektedir;

- Tasarımlanmış veya bir niyet doğrultusunda oluşturulmuş parklar, bahçeler vb. kültürel peyzajlar,
- Doğada insan hareketleri sonucu geçmiş ve/veya bugünde oluşmuş olan organik kültürel peyzaj,
- Bütünleşik kültürel peyzaj din, artistik, estetik kültürel birliktelik

Bu bağlamda, bakir doğa alanları da, orijinal özellikleri dolayısıyla korunmalıdırlar. Örneğin Amerika’da doğal peyzajın da Kızılderili kültürünün mekanları olarak değerlendirilerek korumasına yönelik söylemler ortaya atılmıştır (Gorman, 2005).

2.4.1 Kültürel Miras Yönetimine Konu Olan Varlıklar ve Uygulanan Temel Yöntemler

Knudson (1999) kültürel miras/değer (varlık değeri) yönetimine konu olan kültür varlıklarını şu şekilde açıklamaktadır;

- Karada ve denizdeki prehistorik, tarihsel, endüstriyel ve ticari arkeolojik bulgular,
- Resmi veya gayri resmi kaynaklardan gelen, bilimsel veya teknik özgün nitelik taşıyan tarihsel yapılar, yerel mimari, yapım teknikleri ve kültürel peyzaj,
- Geleneksel veya kültürel manevi değerler (dil ve yaşam tarzını içeren),
- Müze koleksiyonları ve
- Sözel, imaj halinde olan ve/veya elektronik ortamdaki tüm dokümantasyonu içermektedirler (Knudson, 1999).

Kültürel miras/değer (varlık) yönetiminin amacı; geçmişten gelen kültürel değer taşıyan bilgilerin ve/veya estetik ve spiritüel değerlerin kamusal temelde fiziki, çevresel, ekonomik, toplumsal bütünleşik gereksinimler bağlamı olarak “özgün

varlık değeri”leri içerisinde korunmasını sağlamak olarak tanımlanabilecektir (Knudson, 1999).

Tarihsel değerlerin korunmasında kullanılan bilim ve teknoloji bir kamu söylemi bağlamında ortaya konulmaktadır. Bu noktada kültürel mirasın korunması sürecinde kültürel değerler üzerine; kime ait oldukları, korunmaları ve yönetilmelerinden kimlerin, hangi amaçla sorumlu olduğu, koruma, kullanılma veya yok olmaya bırakılma derecelerini kimlerin, nasıl belirlediği vb. sorgulamalar ön plana çıkmaktadır. Tüm bu sorulara kültürel miras çerçevesinde verilen genel yanıt “kamu ilgisi” nin belirleyiciliği durumu temelinde olmaktadır. Bu bağlamda kültürel değer yönetiminin tarihsel koruma eyleminin en “kamu bağlamı” biçimi olarak görülebilecektir (Gorman, 2005 ve Carman, 1999). Ancak çağdaş toplumsal sistem içerisindeki kamu ve demokrasi bağlamı tartışmalar da bu noktada devreye girecek ve kültürel miras yönetiminin kavramsal altyapısının mevcut sistem eleştirileri bağlamında sorgulanması sürdürülecektir.

Kültürel miras yönetimi değer-özgür bir bilim değildir (Knudson, 1999). Buna rağmen Knudson, diğer tüm bilim alanlarında olduğu üzere, bu konu üzerine çalışan bilim adamlarının da kültür varlıklarını ayırtlamada ister-istemez kullandıkları kendi özel kültürel değerlerinin olduğunu ifade etmektedir. (Deal ve Kennedy, 1982, Daft, 1988, White, 1997)¹⁵ Kültürel miras yönetiminin çok disiplinli yapısı içerisinde başarıya ulaşılabilmesi için, pek çok farklı kültürel yapının özellikler ve/veya kurumlar-arası bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Kültürel miras yönetimi sürecinde ortak hareket çok önemlidir. Bu da çeşitli öznel kültürel değerler arasında bir ilişki tanımlı gerektirmektedir. Bu tanım, içerdiği farklılıklara saygı duymalı ancak, ortak bir düzlem arayışını da gerçekleştirebilerek kendisini iyi yönettirecek bir yapıda kurulmalıdır. Knudson’a (1999) göre, bu süreç yasa koyucular, bürokratlar, alan arkeologları, laboratuvar araştırmalarını yürüten bilim adamları, yerel karar verici ve planıcılar ile etnik toplumların ortak ilişkilerini içeren bir yapıda biçimlendirilmelidir.

¹⁵ Deal ve Kennedy(1982), Daft(1988), White (1997)’den aktaran Knudson (1999).

1990'lı yılların başlarına gelindiğinde ise bu konu üzerindeki tartışmalar tarihsel korumanın teknik boyutundan çok, toplumsal yönü ve içeriği üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu anlamda kültürel miras yönetimi, kamu ve özel sektör çıkar çatışmalarının doğrudan adresini oluşturmuştur (Knudson, 1999). Knudson'ın (1999) aktardığına göre, izleyen süreçte çalışmaların bilimsel yönünün ön plana çıkarılması ve bilim adamlarının kültürel miras yönetimi sürecine etkin olarak katılmalarının sağlanması ile, alanın tartışmalardan kurtarılması sağlanmıştır. Bilim adamları, kamusal tartışmalarda bilimsel cevaplar vermişlerdir; böylelikle çalışmalarda öncelikli bilimsellik ve kamu yararı söylemi temellenmiştir. Araştırmalara konu olan tüm toplumsal grupların geçmişlerinin önemi, ya da araştırılan materyallerin kime ait olursa olsun önemli olduğuna dair, bilimsel objektivite söylemi üzerinde durulmaya başlanmıştır. İdeolojik-politik tartışmaların bu bulguları tehdit etmemesi ve tüm olguların, mümkün olduğunca objektif mantıklarımız içerisinde sosyo-kültürel bağlamda değerlendirilmesi gerekliliği konusunda tartışmalar yoğunlaşmıştır.

Tarih ve/veya tarihsel objeler veya mekanlar ile ilgilenen pek çok bilim adamı, doğrudan veya dolaylı yoldan, bilinçli ve/veya bilinçsiz olarak kültürel değer yönetimi eylemine katılmaktadır. Knudson (1999), bu yönetim sürecinin, kaynaklar ile ilgilenen tüm özel disiplinlerin birlikte çalışmasını gerektiren; antropolog, arkeolog, mimar, arşiv uzmanı, mühendis, tarihçi, folklor uzmanları vb. disiplinlerin, materyal bilim alanlarının, karar verici yöneticilerin ve halkın katılımı ile birlikte gerçekleştirilebilecek bir süreç olduğundan söz etmektedir.

Nickers (2001), Amerika'da kültürel miras yönetiminin teknik açıdan desteklenmesine yönelik olarak hazırlanan OTA Raporu'ndan söz etmektedir. Bu rapor teknoloji geliştirilmesi ve transferi kavramlarından söz ederek; üniversiteler, enstitüler ve devlete bu anlamda düşen görevleri açıklamaktadır. Rapora göre kültürel miras yönetimi süreçlerinde;

- Alan koruma teknolojilerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi,
- Alan koruma çalışmalarına yönelik olarak kullanılabilir bir yönetim rehberinin ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesi,
- Teknoloji transferi ve bununla ilgili eğitimsel aktivitelerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Nickers, 2001).

Bu bağlamda fiili arkeolojik veriler için alansal bağlamda, yeni buluşçu metot ve teknolojilerin üretilmesi gerekmektedir (Boado, 2001). Arayışlar arkeolojik ve tarihsel verinin bilgisini bugünkü yönetim teknolojilerine adapte etmek üzere gerçekleşmelidir (Boado, 2001). Esasen bu arkeolojik ve tarihsel veri ile sosyal hafıza arasındaki yapılanma gereksinimi, mevcut yapının sarsılması ve yeniden-yapılandırmaya yönelik bir sürece işaret etmektedir. Bu alanda yeni buluşçu stratejilere gereksim bulunmaktadır.

Knudson (1999), kültürel yönetimine konu olan alanlarda yapılması gereken çalışmaları şu başlıklar altında toplamaktadır:

- Kaynakların tanımlanması (kimliklendirme):
- Kaynakların analiz edilmesi ve iyileştirilmesi (recovery):
- Kaynak Koruma, Derleme ve Arşivleme:

Tarihsel ve arkeolojik değerlerin sağlıklı bir dokümantasyonunun yapılması, korunmalarının sağlanabilmesi noktasında çok önemli bir noktadır. Etkili bir dokümantasyonun, ülkesel politikalara bağlı olarak sağlanabileceği gözlenmiştir. Bu durumun aynı zamanda uzun vadeli bir kültürel miras yönetim projesinin oluşturulmasına bağlı olduğu da söylenebilecektir (Kennedy, 1999). Başarılı bir dokümantasyon çalışması kültürel miras yönetiminin yöntemi ve dolayısıyla korumanın politikalarının nasıl uygulanacağı konusunda yol gösterici olabilecektir. Son süreçlerde kültürel miras yönetiminin çok önemli bir ayağını oluşturan arşivleme ve dokümantasyon aşamalarında büyük kolaylıklar getiren ve kendilerinden bir önceki teknolojiler olan “videografik” ve “computer aided design” ın, gelişmiş ve koruma alanı için özelleşmiş biçimleri Video CAD (VCAD) Sistemi ve CCAD (Computer aided design and drafting) sistemleri kullanılmaya başlanmıştır (Kennedy, 1999).

UNESCO ve ICCROM uzmanlarınca tescillenmiş olan Dünya Mirası Statüsünde bulunan alanlar için önerilen yönetim rehberi aynı zamanda Dünya Miras Listesi dışındaki diğer koruma ve kültürel değerlerin yönetimi çalışmalarına da rehberlik edebilecektir. Bu rehberin hazırlanma amacı Dünya Miras Anlaşmasının

uygulanması sürecinde tavsiye ve önerilerin geliştirilmesidir. Buna göre bu alanlarda;

- öncelik güçlü bir yönetim çatısı kurmak olmalıdır.
- tüm önerilen aktivitelerde, alternatif önerilerinin koruma teorilerinden yola çıkarak interdisipliner bir çalışma ile değerlendirildiği bir temele dayanması gerekmektedir.
- yönetim planları alanla ilgili pek çok alt kaynak yönetim planından oluşmalıdır.
- her devlet anlaşmalar ve rehberlerin öncülüğünde kendi prensiplerini ortaya koymalıdır.

Dünya genelinde gözlemlendiği üzere, tarihsel ya da kültürel değerlerin korunması ekonomistler için uç bir olgudur. Ekolojik değerlerin korunması konusunda daha fazla sayılabilir analiz yapılmaktadır, ancak tarihsel değerler için sayılabilir standart değerlerin bulunmaması, liberal ekonomik sistemin dengeleri içerisinde koruma süreçlerini olumsuz açılardan etkileyebilmektedir (Knudson, 1999).

2.4.2 Arkeolojik Kültür Varlıklarının Yönetimi ve Eleştirel Yaklaşımlar

Boado (2001), 2001 yılına gelindiğinde Dünya genelinde arkeolojinin giderek daha önemli ve geçerli bir alan haline geldiğini aktarmaktadır. Ancak Boado'ya (2001) göre, arkeoloji alanındaki gelişim ağırlıklı olarak rekreasyonel arkeolojiye yönelim bağlamında gerçekleşmiştir. Görünür ölçüde neo-ampirik metotlar, ileri teknoloji gerektiren araştırmalar, gelişmiş teknolojik standartlar, kültürel miras yönetimi ve profesyonel piyasa pazarlama yöntemleri vb alanlardaki kavramsal ve teknik gelişimler içerisinde arkeoloji alanında gidişat rekreasyonel arkeoloji yapma yönünde olmaktadır.

Boado'ya (2001) göre, son süreçlerde gözlenmekte olan diğer bir oluşum ise arkeolojik pratik ve politığın giderek yerleşmekte olduğudur. Bu süreçte teorik arkeoloji de, arkeolojik gerçekliklerin okunmasına yönelik yeni bir paradigma önerememektedir. Konu üzerine, akademik yeniden üretim alanında da mevcut eleştirel yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Boado'ya göre, akademi bu alanda statükocu bir tavır takınmakta ve kendi gücünü sarsmak istememektedir. Günümüz

teorik arkeolojisi, olguların epistemolojik çözümlemesini ampirik veri temeline dayandırmış durumdadır ve bu anlamda da günümüzde teorik arkeoloji bir çalışma rehberi sunmaktan öteye geçememektedir (Boado, 2001).

Kültürel miras yönetimi ile ilgilenenlerin, özellikle de arkeolojik kültürel değerlerle ilgilenenlerin pek çoğu, alanlarını bir “pratik” alan olarak görmektedirler. Ancak bu süreci yalnızca pratik bir alan olarak tanımlamak yeterli olmayacaktır (Boado, 2001). Boado (2001), karar verme süreçleri ile karşı karşıya kalındığında tüm arkeologların kendilerini post-süreçsel ve çözümleyici, tercüme edici bir arkeoloji içerisinde görmeyi seçtiklerini aktarmaktadır. Süreçsel yaklaşımlar 1960 ve 70’li yıllarda, özellikle Amerikan arkeolojisinde kullanılmıştır. Carman (1999), yine aynı süreçte Amerika’da kültürel miras yönetimi sürecinde pek çok sıkıntıların yaşanmakta olduğunu da aktarmaktadır. Kültürel tarih ve arkeoloji çalışmalarına tanımlı yaklaşımlar geliştirmeye yönelen bu çabalarda, süreçsel yaklaşımlar arkeolojiyi tarih çalışması gibi değil de, “bilimsel bir antropoloji” olarak görmüşlerdir. Tanımlamaların altındaki açıklamalar, geçmiş jenerasyonların doğal ve sosyal süreçlerine dair çözümleyici bir metot kurma amacını gütmüşlerdir. 1980’li yıllarda özellikle İngiltere’de bu “sıkı bilim” (hard science) yaklaşımına karşı reaksiyonlar doğmaya ve diğer yaklaşım biçimleri üzerine fikirler geliştirilmeye başlanmıştır (Carman, 1999). Bu yeni yaklaşımlardan birisi olan çözümleyici arkeoloji, Carman’ın (1999) Hadder’den¹⁶ (1995) aktardığına göre, bağlamsal yapıyı araştırarak geçmişi anlamayı amaçlayan bir çağdaş pratik olarak gelişmektedir.

Eleştirel tartışmaların amacı; mevcut pratiklerin yanlışlarını bulmak değil, bir olası bilgi çerçevesini, arkeolojik kültürel miras yönetiminin nelerden oluşması gerektiği ile ilgili olarak kurmaya yardımcı olmaktır. Bu noktadan da bir disiplin olarak arkeolojinin ve arkeolojinin sorumlu olduğu materyal bulgularıyla ilgili tutumunun, yüzeyde açıkça görünür olmayan ve bazen düşünülmeyen sonuçlarını anlamaya doğru gidebiliriz (Carman, 1999). Arkeolojik alan yönetimi içerisinde uygulanan pratiklerin teorik çerçevesinin oluşması, bize alanın geçirdiği süreçleri ve içerdiği anlamları, bugünkü çağdaş kültür içerisinde değerlendirme noktasında yardım etme amacını taşımaktadır.

¹⁶ Hadder’den (1995) aktaran Carman (1999).

Nickers'a (2001) göre, günümüz yapısında arkeologlar alanlarını uzun dönemli olarak değerlendirememektedirler. Nickers (2001), bu durumun nedenlerini şu şekilde aktarmaktadır;

- Hükümetlerin uygulamalar açısından yasal sınırlayıcılıkları ve farklı amaçları taşımaları araştırmaları etkilemektedir,
- Arkeolojik alanların nasıl değerlendirileceğine yönelik yaratıcılık eksik bulunmaktadır,
- Arkeologlar yönetim ve uzun dönemli çalışmalar için cesaretlendirilmemektedirler.

Nickers (2001), arkeoloji ile ilgilenenlerin bu tür açmazlar dolayısıyla uzun dönemli yönetim modelleri içeren koruma çalışmalarındansa, "veri iyileştirme" (data recovery) yaklaşımına yönlendirildiklerini aktarmaktadır.

Arkeologların arkeolojik miras yönetimi pratiği ve kültürel yapılarla ilgili çalışmalarda öznel duruşları bağlamında bilgi aktarımında bulundukları söylemi ayrı bir eleştirel yaklaşıma neden olmaktadır. Kültürel değerler özellikle de arkeolojik değerler bir kültürel yapıya işaret etmektedir ve kültürel değer kavramının yaratımı da bir kültürel yaratımdır (Carman, 1999). Bu noktada da Carman (1999), çalışmada çağdaş pratikler içinde arkeologların arkeoloji yapmanın ne olduğunu anlamadaki "kamusal rolü"ne, Foucault'nun "insanlar ne yaptıklarını bilirler, sıklıkla niye yaptıklarını da bilirler ama bilmedikleri yaptıklarının ne yaptığıdır" görüşü doğrultusunda bir açılım getirmek istemektedir. Arkeoloji yapmak ne yapmaktır (Carman, 1999). Böyle bir bağlam içerisinde bu branşın önemi ve arkeologların dünyadaki politika, ekonomik gelişmeler ve medya ile ilgisini fark edebiliriz. Bu sorgulama aynı zamanda arkeolojinin gelecekte hangi materyalleri objesi olarak seçeceğine ve dolayısıyla arkeolojinin gelecekte ne ve/veya nasıl olacağına dair bir sorgulamaya da işaret etmektedir. Gelecekte, hangi tür araştırmalar yapılabilecektir? Carman'a (1999) göre, tüm bu sorgulamalar, alan arkeolojisi kavramının merkezine doğru ilerlemekte ve kültürel miras çalışmalarının geçmişin tüm araştırmalarını içeren bir araştırma olduğu/olması gerektiği tespitine yönlenmektedirler. Carman (1999), bu noktada kültürel miras çalışmalarını belli bir çerçevede limitleyen salt

turizm ve ekonomik gelişme temelli yaklaşımları tartışmadan ayırmak gerektiğini aktarmaktadır. Tarihsel veya arkeolojik kültürel mirasın ekonomik yönü üzerine tartışmalar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha geniş bir perspektifte açılacaktır.

Arkeolojik etik tartışmalarının postmodern süreçlerle gündeme gelen diğer sosyal bilim tartışmaları ekseninde; bilimsel objektivite, yorum-bilim, iktidar ve özne ilişkisi ile ekonomik temelli tartışmalar çerçevesinde süregeldiği gözlenmektedir. Bu alandaki en temel sorgulamalardan biri de tarihsel veya arkeolojik verilerin çözümleme ve anlamlandırma tartışmaları üzerindedir. Wallerstein ve Braudel'in (1998) tarih kavramsallaştırmalarından hareketle hangi toplumsal olayların korunması gerektiğine karar verme süreci, direk olarak politik-ideolojik bir süreç olmaktadır. Tartışmalarda toplumsal olayların geçtiği alanların, yaşamın içerisinde değişen öneminden söz edilmektedir. Bu anlamda insanlık için “negatif kültürel değer olur mu?” tartışmaları yapılmaktadır.

2.4.3 Kültürel Miras Yönetiminde Sosyal Arkeoloji Yaklaşımı

Arkeoloji, bizim kendimizi yaptığımız, kullandığımız ve biriktirdiğimiz şeyler üzerinden anlamaya çalışmamız olarak tanımlandırılabilir (Hall, 2001). Tüm arkeolojik çalışmalar esasen sosyal arkeolojidir. Çünkü geçmiş, her zaman bugünün bir parçası olmayı sürdürmektedir. Sosyal arkeoloji bu bağlamda kesinlikle bir hafıza yapılandırılması olarak düşünülebilir (Hall, 2001). Küreselleşen Dünya koşullarında bu bilinci kapsayacak olan bir sosyal teori ve sosyal yaşam pratiğinin inşasına gereksinim duyulduğu düşünülmektedir.

Boado (2001), arkeoloji alanında yeni bir sosyal teori oluşturulması gereksinimi bağlamında post-süreçselci bir yaklaşımın geliştirilmesinden söz etmektedir. Bu günümüz sosyal yapısının post-süreçselci yaklaşım içerisinde çözümlenmesi ile paralel düşünülebilecek bir sürece de işaret etmektedir. 1990'ların başında arkeolojide bir yeni hümanizmin gözlenmeye başladığını belirtilmektedir. Arkeolojik çalışmalarda masum olunmadığının gözlenmesi ile hümanizma temelli olarak, bulguların yeniden değerlendirilmesine başlanmıştır (Boado, 2001).

Söz konusu tartışmalar içerisinde sosyal formların kendisini anlamaya yönelik bir kavramın geliştiği ve eleştirilerin modernizmin tarihsel çözümlemeleri noktasal

ölçekte gerçekleştirmeye yönelik yapısında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Boado'ya (2001) göre, bu bağlamda sosyal gerçekliği çözümlemek için belirli kategorilere gereksinim duyulmaktadır. Boado'nun (2001) Cohen'den aktardığı üzere, toplum ve self arasında yeni ilişkiler keşfetmeye yönelik; “diğeri gibi, diğeri de düşünmek, kültürün yerel perspektifini açmak” gibi yeni kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kültürün temel perspektifini çözümlemek üzere Boado (2001) yorum bilimin (hermonoustik) hegemonyasından özel bir hümanizmaya yönelmekten söz etmektedir. Yorum bilim modern sistem söylemi içerisinde etkili olmuştur. Ancak modern dönemin bu kabullerinin ardından postmodern söylemle gelen eleştiriler tarihsel çözümlemelerde hiçbir şeyin kendi gerçekliği ile aktarılamayacağını, her şeyin belli bir öznel yorum çerçevesinde yorumlanmış olduğunu iddia etmektedirler. Bu eleştiriler kültürel miras yönetimi alanında 1980’li yılların temel metaforunu oluşturmuşlardır (Boado, 2001). Ancak daha sonra, çözümleyici yorum bilimin tamamen bırakılmasının da ortaya çıkacağı belirsizlik düzlemi görülmüş ve yorum bilim terk edilmeksizin, ona yeni çerçeveler çizilmeye çalışılmıştır. Açmazlarının çözümü doğrultusunda neo-idealizm akımı ortaya çıkmıştır (Boado, 2001).

Tepkisel (reaksiyonel) arkeoloji de bu tartışmalardan doğmuştur, ancak çözümleyici arkeolojinin 20. yüzyılda daha etkili olduğu gözlenebilmektedir (Boado, 2001). Önceki anlatımlarda belirtildiği üzere, sosyal bilimin eleştirel yaklaşımlarından gelen yansımalar arkeolojik çözümlemenin taraflılığı tartışmasında yoğunlaşmıştır. Boado'nun (2001) belirttiği üzere 1990’dan 11 yıl sonra hatta günümüzde 16 yıl sonra dahi, tarihsel ve arkeolojik çözümleme halen bir problemidir. Arkeolojik veriden ne kastedildiği, ne için çözümleneceği, kim tarafından çözümleneceği, bu çözümleme ve anlamlandırma aşamalarında bütünleşik ilişki ağlarının nasıl sağlanacağı soruları, esasen bir modern bilim sorunu olan “bütünden kopma” durumu çerçevesinde sorgulanmaktadır. Bu durumda Boado (2001), arkeolojinin kendisini yeniden-sosyalize (re-socialization) etmesine gereksinim duyulduğunu aktarmaktadır. Sosyal olgularla yüz yüze gelme sürecinde gerçekleşecek olan bu sosyal yenilemenin 3 temel unsura gereksinimi vardır (Boado, 2001):

- 1) Kültürel miras yönetiminin özel hegemonyası ile ya da arkeolojik pratiğinin tamamen teknik alana indirgenmesi ile yüzleşmek ve bu paralelde ontolojik objelerin, obje çalışmalarının yeniden değerlendirilmesi,
- 2) Genel epistemoloji, teori ve metotların görünür yapılarının yeniden değerlendirilmesi yönünde neo-ampirik ya da hiper-hermenotikal özellikleri ile yüzleşmek,
- 3) Yerel politikalar ve neo-hümanist stratejiler ile yüzleşerek; küresel ve yerel arasında bir nedensel-süreçsel sentezin yaratımını sağlamak (Boado, 2001).

Yukarıda aktarıldığı üzere, yeniden sosyalize edilen arkeolojide “kültürel değer” düşüncesine gereksinim duyulacaktır. Ama bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, bu konuda teknokratik ve pazar oryantasyonlu bir bakma biçiminden uzak durulmasıdır.

Boado’nun (2001) Hadder’den¹⁷ aktardığı açıklamalar doğrultusunda, “kültürel miras, bizim imajlar ve tarihsel olguları yüzdürdüğümüz neden veya sonuçlar denizinin merkezinde yer almaktadır”. Önceki süreçlerdeki arkeolojik veri tartışmalarında kültürel miras; geçmiş kültürlerden kalan şeyler, kimlikten arda kalanlar olarak tarif edilebilirdi. Bunlar da kültürel mirası, tarihsel, arkeolojik materyaller, anıtlar, materyal kültür ve dahası olarak tanımlıyordu. Yeni yaklaşımlara göre ise, kültürel miras aslında hafızadan, anılardan kalanlardan yaratılmaktadır. Geçerli bir tanımlama çabası içerisinde söylenebilir ki, kültürel miras anıların bir temsili ve simgelenmesidir. Bu yaklaşımda temsil ve simgelemeler mevcut pratik durum içerisinde bugünkü kimliğimiz üzerinden yapılmaktadır. Yeniden sunulan yalnızca bir sınıfın anıları, hafızası olmaktadır. Öyle ise diğer kültürlerin ve kimliklerin anılarına, hafızalarına ne olmaktadır? Bu noktada Braudel’in söz ettiği “toz olan olaylar”¹⁸ gerçekliği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bize karşı olan, bizim veya bir başkasının yıktığı kültürlerin veya kimliklerin anıtlarına ne olacaktır? Kimliğimizle ilgili ne hatırlıyoruz, diğer kültürler ile ilgili ne hatırlıyoruz, ne hatırlamak, nasıl bakmak istiyoruz sorgulamalarının yapılması gerekmektedir. Bu süreçlerde tüm kültürel değerlerin mekansal fiziki koruma çalışmaları

¹⁷ Hadder’den (1995) aktaran Boado (2001)

¹⁸ Braudel’den aktaran Wallerstein (1997)

gerçekleştirilemese de, doğru biçimde kayıtlanması ve bilgilerinin saklanması ve yayınlanması gerekmektedir.

Tüm bu tartışmalar bağlamında kültürel miras, geçmiş ve bugünü manipüle edecek stratejilerden uzak tutulmalıdır. Bu anlamda tarihsel veya arkeolojik obje çözümleme süreci bir açmaza dönüşebilmektedir. Kültürel mirasa ilişkin çözümlemelerde çoklu konseptli, çok kültürlü, farklılıklara saygılı, yerel bağlamda düşünmek, mirasın varlığını ve sürdürülebilirliğini garanti etmek adına önem taşımaktadır. Bu nokta da “kimliklerimizden bağımsız özgür stratejilerin yaratılması mümkün müdür sorgulaması” ortaya çıkmaktadır (Boado, 2001).

Carman (1999), tarihçiler veya arkeologların alanı “tarihsel olarak, bağlamsal olarak ve geniş kapsamlı olarak” üç şekilde anlamayı seçtiklerini aktarmaktadır. İngiltere’deki arkeolojik bulgularla ilgili olarak çıkarılan yasaların bu bulgulara neler yaptığını incelemiştir. Araştırmasının sonucunda Carman (1999), yasaların bu alana nasıl indikleri ve bu bulguları nasıl bir materyal olarak gördüklerini inceledikten sonra bulduğunun, yasaların onları içerik ve bağlam olarak değiştirdikleri gerçeği olduğundan söz etmektedir. Yasalar bazı bulgulara daha fazla değer vererek, politik, ideolojik vb. olarak farklı değer yaratmaktadırlar. Bu durum da bizim bazı bulgular hakkında daha baskın şeyler düşünmemize yol açabilmektedir. Kültürel bir mesele olan materyal geçmişin korunması bir bürokratik sürece dönüşmektedir (Carman, 1999).

Bu tespitler ışığında tarihsel veya arkeolojik koruma çalışmalarının ne için yapıldığına dair “bilgi birikiminin kimin için olduğu” sorgulamasının yapılmasına da gereksinim vardır. Boado’ya (2001) göre tüm bu tartışma ve sorgulamalar ardında yeniden sosyalize edilmiş bir arkeoloji, belki de şu sorulara cevap verebilecektir;

- 1) Şimdiki gerçekliği daha iyi kritik etmemizi sağlayabilir,
- 2) Değişim süreçlerini nedensel olarak anlamamıza yardımcı olacağı için, uzun dönemli sosyo-kültürel süreçleri ve insanlık yapısını anlamamızı sağlayabilir,
- 3) Organizasyon, koruma ve değerlendirmede daha olumlu formlar önerebilir. Arkeoloji kültürel mirasın yönetiminde bir servis gibi çalışmak özelliği içerisinde oluşan bilgi birikiminin geliştirilerek, geçmişten bugüne gelen problemleri daha

iyi anlamamıza ve dolayısıyla çözmemize yardımcı olunması sağlanabilir (Boado, 2001).

Boado'nun (2001) görüşleri doğrultusunda arkeoloji ve dolayısıyla kültürel miras çalışmaları yeni bir yapısal değişimin eşiğinde yer almaktadır. Kültürel miras yönetimine eleştirel yaklaşımlar, esasen disiplin ile sosyal gerçeklik arasında kurulan ilişkide yeni bir oluşum yaratma amaçlıdır.

2.5. Değerlendirme

Tarihsel kentleri dönemler içerisinde etkileyen oluşumlar ve bunların ardındaki rasyonellerin anlaşılmasına çalışılması, toplumsal ve toplumlararası ilişkilerin ve kimlik yapılanmalarının anlaşılması açısından önemlidir.

Son yüzyılda yaşanan yoğun ve hızlı kentleşme süreci, arkeolojik ve tarihsel değerlere zarar vermektedir. Bu dönemde yaşanmakta olan gelişmeler, özellikle kentsel alanlardaki arkeolojik potansiyel için ciddi ölçülerde tahrip edici nitelik taşımaktadır. Dünya ulusları bu tahribatın karşısında durabilmek üzere bir takım koruma çalışmalarını ortaya koymaktadırlar.

Arkeolojik ve tarihsel çevrelerin korunmasıyla ilgili kavramsal/süreçsel tartışmanın gerçekleştirilmesi sonucunda, arkeolojik / tarihsel çevre ve değerlerin korunması açısından belgeleme, kayıt altına alma ve arşivleme çalışmalarının olmazsa olmaz bir aşama, bir diğer deyişle koruma çalışmalarında kullanılan yöntemin temeli olduğunu ortaya koymuştur. Arkeolojik ve tarihsel verinin bir hafıza olarak yapılandırılacak biçimde belirli bir standartlar ve ölçütler içerisinde envanterlenmesi ve arşivlenmesi gerekmektedir.

Gerçekleştirilen araştırmalar günümüz koşullarında, arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması konusunda bir diğer temel gereksinimin değerleri koruyacak ve kamusal anlamda değerlendirilmelerine olanak sağlayacak bir yasal ve yönetsel sistemin oluşturulması olduğunu göstermektedir. Arkeolojik ve tarihsel bulguların/varlıkların kamusal bilgiye dönüşebilmeleri için, ulusların gerekli yasal ve

yönetmelik yapılandırma kurmaları gereklidir. Bununla beraber, değerlerin doğasına göre özel bir takım yönetmelik modeller de yaratılması gerçekleştirilebilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın izleyen bölümleri, bu kısımda tartışılan kavramsal-süreçsel değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan korumanın temel unsurları olan; iyi bir veri kayıtlama sistemi ve yönetim fonksiyonunun pratikte nasıl tesis edilmesi gerektiğini tartışmalıdır.

BÖLÜM ÜÇ

KENT VE BÖLGE PLANLAMA SÜREÇLERİNDE KENTSEL VE ÖNLEYİCİ ARKEOLOJİ YAKLAŞIMLARI: AVRUPA ÖRNEĞİ

3.1 Avrupa Kentlerinde Arkeolojik Çalışmalar: Kentsel ve Önleyici Arkeoloji

Geçmişin bilgisinin güncel ve gelecek için taşıdığı önem açıktır, ancak tarih okumaları farklı ideolojik duruşlar ve dönemsel paradigmlar altında farklı yorumlarla ve/veya bir politik ve ideolojik süreçler topluluğu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu karmaşık çerçeve içerisinde; “geçmişin olası en doğru bilgisine nasıl ulaşılabilir, ya da böyle bir şey mümkün müdür?” gibi tarihle ilgili temel sorunsallar son zamanlarda sosyal bilimlerdeki yeniden yapılanma çabalarının da başlıca tartışmalarından birini teşkil etmektedir. Mevcut güncel durum içerisinde bir yandan hücre bilgilerimiz, bir yandan da modern akıllarımızın neden-sonuç kurgusuna dayalı temelini oluşturan “geçmiş” dair araştırmaları yürütmek durumundayız. İşte bu noktada “kentsel ve önleyici arkeoloji” çalışmalarını alternatif geçmiş araştırmalarını destekleyici nitelikleri ve tarihsel araştırmaları zenginleştirici içerikleri bağlamında, bugün ve geleceği doğru kurgulayabilme adına önem taşıyan ve giderek daha etkin bir rol oynamaya doğru ilerleyen çabalar olarak görmek mümkündür.

3.1.1 Kavramsal Değerlendirme

Cleere (2000) geçtiğimiz son birkaç 10 yılda tüm Avrupa genelinde bir kentsel değişim yaşandığını ifade etmektedir. Hızlı kentleşme ve kentsel nüfusun artışı Endüstri Devrimi öncesinde kurulan tarihi kentlerin yapısını dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, bölgenin özelliklerine göre daha yoğun veya küçük ölçekli olarak gerçekleşse de, hemen hemen tüm kentlerin geçmişlerine yönelik olarak çok yıkıcı olmuştur. Bir zaman gelip kentsel politikalar geçmişin hatalarının farkına vardıklarında ve düzelterek, kentsel krize son vermek istediklerinde yeniden tarihsel merkezlere yoğunlaştıklarında geçmişin kentin gelecek tasarımı açısından taşıdığı büyük önem her zamankinden fazla ortaya çıkmıştır.

Bocchi'nin belirttiği gibi (1988)¹⁹, isimlerin önüne gelen tanımlar genelde konuyu sınırlandırmaya yardımcı olurken, 'kent' kelimesinin herhangi konuyu tanımlamada kullanılması, kapsamının sınırlanmaktan çok daha da genişlemesi ve karmaşık hale gelmesine neden olur. Bilgin (2009), arkeolojinin önüne gelen 'kent' kelimesinin de konunun kapsamını daraltmaktan çok, daha da genişleterek kentsel alanların farklı boyutlarının göz önünde bulundurulmasına ve kentsel alanlarla ilgili olan farklı disiplinlerin çalışmaya katılma gerekliliğinin doğmasına sebep olduğunu ve de genişleyen bir perspektif ile yeni tanım ve yöntemleri de beraberinde getirdiğini ifade eder. Bu perspektif arkeoloji alanının kapsamının genişlemesini gerektirir ve arkeoloji, bir yandan kapsamını genişleterek yeni kavramlar, yeni çalışma alanları ve yöntemleri geliştirirken, bir yandan da güncel sosyo-ekonomik değerler ve modern gelişme ile daha uyumlu olmaya özen göstermeye başlar (Sommella, 1984, s.16).

Bir arkeolojik alanın çağdaş kentsel sisteme entegrasyonunun gerekli olduğu hem arkeolojik değerleri geçmişin devamlılığını garanti etmek için bir avantaj olarak gören tarihsel miras uzmanlarınca, hem de ketin yeniden düzenlenmesi, fonksiyon kazandırılması ve gelişiminden sorumlu olan kente yön veren aktörlerce kabul edilmektedir (Teller, 2005)²⁰. İnsanoğlunun ürettiği en karmaşık unsurlardan biri olan kentlerle ilgili her türlü çalışma; kentin yapısına uygun olarak, disiplinler arası bir özellik taşımak zorundadır. Bu bağlamda gerek geleceğin resmini çizen kent plancıları, gerekse geçmişi ortaya koyan arkeologlar olsun kentte, kentle ilgili yapılan çalışmalarda, ilgili diğer bilim dalları ile birlikte hareket etmek durumundadırlar. İşte tam bu noktada bir disiplin veya alt disiplin olarak kentsel alandaki arkeoloji özelleşmiş haliyle kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmaları bu "disiplinler arası" durumunun merkezinde yer alarak geçmiş, şimdi ve gelecek adına ortaya koyma ve birlikte yaşatmanın bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası düzeyde, özellikle Avrupa'da kentlerde gerçekleştirilen sistematik arkeolojik çalışmalar için genel olarak kentsel arkeoloji kavramının kullanıldığı ve bu kavramın tanımlamasına yönelik pek çok yaklaşımın geliştirilmiş olduğu gözlenmektedir. Kentsel arkeolojiye yönelik tanımlamaları açıklamaya Sommella'nın

¹⁹ Bocchi'den aktaran Altınöz bt.

²⁰ APPEAR 5. Oturum Sunumu Sayfa: 47 www.in-situ.be/D28_en.pdf Erişim tarihi: Aralık,2008.

(1984) yaklaşımı ile başlanabilir. Sommella (1984) kavrama ilişkin olarak geliştirdiği tanımında; kentsel arkeolojinin, kentlerin kendileri ile bilhassa ilgili olduğunu ve kentsel yaşamın özel bir diliminden çok, genel olarak tüm kentin tarihi ile ilgilenen bir içeriğe sahip olması gereğini vurgulamaktadır (Boylu, 1994). Sommella'ya (1984) göre eğer kent, tüm bir bütünsel, arkeolojisi de ancak bütünsel çalışmalarla ortaya konabilecektir.

Martin Biddle'in 1974'te yayınladığı çalışması "Kurtarma Arkeolojisi" (Rescue Archaeology), kentsel alanlardaki arkeolojik çalışmaların tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Kentsel arkeoloji çalışmalarının bir sistematığa oturmadan önce kurtarma arkeolojisi çalışmalarıyla başlamış olduğu anlaşılmaktadır. Biddle yapıtında, kentsel arkeolojinin, kentlerin en eski dönemlerinden bugüne, kesintisiz bir değerlendirme yapması gereğini vurgulamakta ve ayrıca kentsel arkeolojinin, geniş kapsamlı bir çalışma olduğunu ve kazı çalışmalarında özel teknik ve yöntemler gerektirdiğini belirtmektedir (Addyman, 1995). Sommella'nın da ifade ettiği gibi, kentsel arkeoloji yatay ve düşeyde derinlemesine incelemeler gerektiren bir süreç olmalıdır (Boylu, 1994). Avrupalı pek çok araştırmacının daha kentsel arkeoloji üzerine; kentsel arkeolojinin kentin arkeolojisi olduğu ve bir insan aktiviteleri ürünü olan kentin incelenmesinin, toplumsal yapıların incelenmesi açısından önemi üzerine birleşen tanımlar geliştirdiği görülmektedir.

1980'li yıllarda kentsel arkeoloji kavramı üzerine tartışmaların şu an halen devam eden bir sürece girdiği anlaşılmaktadır. Martin'in 1980 yılında düzenlenen bir sempozyumda kentsel arkeolojinin ne olduğunu belirlemek için sorduğu sorular alan için temel kilit sorular niteliğini taşımaktadır. Martin'e (1980) göre kentsel arkeoloji kavramının içeriği üzerine cevap arayan temel sorular özetle şunlardır; "kentsel arkeoloji kentsel alandaki arkeoloji mi, yoksa kentlerin arkeolojisi anlamına mı gelmektedir?", "kentsel arkeoloji, kentsel alandaki kazılarda özel yöntemler uygulanması mıdır?, kentsel alandaki kazılarla ilgili özel gereksinimlerle mi ilgilenilmektedir?, yasal ve yönetsel bir sorun alanı mıdır?" (Boylu, 1994). Martin'in (1980) ortaya attığı tartışmalar ilerleyen dönemlerde elde edilen deneyimler sonrasında netliğe yaklaşacaklardır. Deneyimler sonucunda öncelikle kentsel arkeolojinin bir yasal ve yönetsel sisteme gereksinim duyduğu ortaya çıkmış ve

kentteki arkeolojinin ötesinde; sosyal ve toplumsal içeriği, sahip olduğu program ve strateji, önlemsel ve tasarımsal yönü ve çok disiplinli ve bütünsel yaklaşımı temelinde özelleşmiş bir alan olduğu yaygın olarak kabul görmüştür.

Kavram üzerine yapılan çarpıcı tanımlamalardan bir diğeri ise Schofield tarafından yapılmıştır. Schofield kentsel arkeolojiyi, özel bir sosyal bilim alanının üretici bir biçimi²¹ olarak tanımlamaktadır (Boylu, 1994). Schofield, kentsel arkeoloji araştırmaları sırasında sosyal bilim alanındaki çalışmalar açısından pek çok yararlı verinin elde edileceğini düşünmektedir.

Biddle'a göre kentsel arkeolojiye yönelen ilginin nedeni yalnızca modern kentsel gelişmenin arkeolojik verilere verdiği zarardan kaynaklanmamaktadır. Biddle bu ilginin esas sebebinin her bir kentin aynı zamanda kendi bölgesinin tarihinin ortaya çıkarılması açısından önemli arkeolojik bulguları içermesinden kaynakladığını belirtmektedir (Adyyman, 1995). Adyyman (1995), kırsaldaki tarihsel bilgilerdiğini bilim adamlarınca rahatlıkla incelenirken, kentsel alanlarla ilgili çalışmaların yapılamamasının tarihsel açıklamalar açısından boşluklara neden olabildiğini öne sürmektedir. Bölgede yaşanan tarihsel gelişmelerle ilgili olarak yapılacak çözümlemeler açısından pek çok soru cevapsız kalmaktadır. Bu durumun anlaşılması Biddle'a göre kentsel arkeolojiye olan ilgiyi arttırmıştır ve bugün kentte yaşayan insanlar kentlerin gelişiminin anlaşılmasının kentsel çevrenin tarihini algılamadaki önemi ve bilgilenmenin en önemli unsur olduğu konusunda bilince ulaşmışlardır (Adyyman, 1995).

Teller ve Warnotte (2003), 1960'lardan bu yana arkeologların tarihin erozyonu kavramına karşı bir reaksiyon gösterme durumuyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Teller ve Warnotte'ye (2003) göre, kentsel bağlam içinde arkeolojik verinin belirlenmesi çabaları beraberinde pek çok soruyu getirmektedir. Bu sorulardan ilki kentlerde arkeolojik değerden söz ederken neyin kastedildiği problemidir. Örneğin bir yapının da arkeolojik olarak nitelendirilmesi yapıyı çevrenin evrimini anlamaya çalışmak açısından önemlidir. Diğeriyse bir kentin bütünüünün bir tür müze gibi geliştirilip geliştirilemeyeceği sorusudur. Yine yakın bir zaman

²¹ Schofield'ın bu tanımı Sayfa 50'de gerçekleştirilen "sosyal arkeoloji" tartışmasının anımsanmasını gerektirmektedir.

öncesine kadar uygulana geldiği üzere kentsel arkeoloji çalışmalarında Yunan, Roma vb gibi bazı özel dönemler seçilerek, onların sürdürülmesi mi sağlanacak, yoksa bütünsel olarak tüm tarihsel dönemler mi araştırılacaktır”(Teller ve Warnotte, 2003). Teller ve Warnotte’ye (2003) göre, kentsel arkeoloji araştırmalarında dönemlerin seçilmesi arkeolog ve plancılara bir özel bir antagonizma vermektedir.

Warnotte²² (2003) sahip olunan yer altındaki arkeolojik değerlerin kentlerin sürdürülebilir gelişimini sağlamak için teşvik edici bir potansiyel güç olarak görülmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Hupet²³ (2003) kentsel arkeolojik değerlerin korunması için altı uzmanlık alanının tespit edildiğini bildirmiştir: Bunlar organizasyon ve yönetim, koruma ve restorasyon, arkeoloji, mimari ve kentsel entegrasyon, kamuya sunum, kültürel yönetim uzmanlık alanları olarak sıralanabilir. Pedragal²⁴ (2003) ise arkeolojik değerlerin korunabilmesi için öncelikle fiziksel, kimyasal, biyolojik ya da sosyal ve ekonomik olmak üzere zarar verici temel faktörlerin belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Arkeolojik alanların kent içindeki yerleri her örnekte çeşitlilik göstermektedir. Colonias (1984), bu nedenle arkeolojik potansiyelin bulunduğu bölgeye göre avantajlı veya dezavantajlı olma durumunun bulunduğunun söylenebileceğini belirtmektedir. Arkeolojik potansiyelin bir kentin merkezinde ya da periferisinde veya turistik bir bölgenin yakınında, ya da bir çöküntü veya gecekondü bölgesinde yer alması toprak altındaki arkeolojik potansiyeli doğrudan etkilemektedir (Colonias, 1984, s. 44-45). Bir çalışmanın yürütülmesinde izlenecek olan yöntem de çalışılan bölgenin konum ve özelliklerine göre değişebilecektir. Açık kırsal alanda veya kentsel ya da kent çeperinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar yöntemleri itibariyle birbirinden ayrılabilir. Aynı zamanda tarih öncesi çağlar ile tarih dönemleri ve endüstriyel arkeoloji çalışmalarının da ayrıştırılması gereklidir (Teller, 2005).

²² APPEAR Kolokyum, 1. Oturum Tartışması Sayfa: 13 www.in-situ.be/D28_en.pdf Erişim tarihi: Aralık,2008

²³ APPEAR Kolokyum, 1. Oturum Tartışması Sayfa: 13 www.in-situ.be/D28_en.pdf Erişim tarihi: Aralık,2008

²⁴ APPEAR Kolokyum, 1. Oturum Tartışması Sayfa: 4 www.in-situ.be/D28_en.pdf Erişim tarihi: Aralık,2008

Sommella (1984:8) Hudson'ın 1970'li yıllarda İtalya'nın Pavia kentindeki çalışması sonrasında; kentsel arkeoloji çalışmalarının amacının kentsel çevreyi geniş kapsamlı olarak tanımak; yani yatay ve düşeyde gerçekleşecek kesitler arası analizler ve tematik çalışmalarla kentlerin bütünsel tarihlerine ulaşmak ve çevresel ilişkilerini ve hinterlandlarını anlamak olduğunun genel bir kabul gördüğünü belirtmektedir. Gerçekten de 1980'lerde kentsel arkeoloji alanı, yerleşim arkeolojisi yaklaşımı olarak değerlendirilmeye ve başlanmış ve bu dönemde problemin tanımlanması ve araştırılacak objelerin niteliğinin belirlenmesi daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle çok katmanlı kentlerin nasıl gelişebileceği noktasında iyi formüle edilmiş çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Sommella (1984:8) bu çalışmalarda uzman arkeologların gerekliliğine dikkat çekmekte ve kent söz konusu olduğunda değer ve fonksiyon yüklemesi konusunun tarihçiler ve arkeologlar arasındaki bir körfeze denk düştüğünü ifade etmektedir. Sonuç çıkarılması gereken kentin tarihine geniş kapsamlı yaklaşmak üzere bilimsel bir araştırmanın sürdürülmesi ve tarihsel ve arkeolojik incelemeler sonunda kentsel ilerlemenin gerçekleşmesi için çalışılmasıdır. En acil gereksinim, bilgiye duyulan gereksinimdir. Bu bilginin tarihsel analizlerle kentsel doku ve bölgelere adapte edilmesi öncelikli çalışmalar olmalıdır (Sommella, 1984:8).

Tuna (bt²⁵); yerleşim arkeolojisini toplulukların yerleşme konusundaki yer seçim ve eleme kriterleri ile kentlerin kurulumunu, kentler ve kırsal alanlarının ilişkilerini, geçmişteki koşullar altında insanın doğal çevre üzerinde ne tür etkiler yarattığını ve bunların nasıl gerçekleştiğini doğal ve kültürel peyzaj üzerinde araştıran bir bilim alanı olarak tanımlamaktadır. Tuna'ya (bt) göre, yerleşim arkeolojisi, antik yerleşimlerin kültürlerini ve toplum yapısını bütünsel bir yaklaşımla incelemelidir. Ancak 1980'li yıllarda kabul gördüğü haliyle yerleşim arkeolojisi ve kentsel arkeoloji bazı farklılıklar içermektedir. Kentsel kelimesinin yerleşim veya kentteki arkeoloji çalışmalarına eklediği farkı Tuna'nın (bt); belirttiği kentsel arkeolojik alanların hem arkeolojik alan olmaları, hem de modern kentin içinde bulunmaları bağlamında ülkelerin kent planlama yasal sistemine bağlı bulunmalarından kaynaklanan özel durumlarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda Tuna (bt)

²⁵ Tuna'nın tespitlerine <http://www.metu.edu.tr/home/wwwmuze/urban4.html> adresinden ulaşılmıştır. Web sitesine erişim tarihi Şubat, 2006'dır.

ve Teller (2005)'in tespitlerinden hareketle kentlerde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların yerleşim arkeolojisi çalışmalarını içermekle birlikte, bunun da ötesinde güncel yaşamla, mevcut planlama sistemiyle, sosyal ve ekonomik durumla ilişki kuran bir nitelik taşımaları gerektiği ifade edilebilir. Bu anlamda kentlerde gerçekleştirilen sistematik ve bütüncül arkeolojik araştırmaları içeren kentsel arkeolojinin yalnızca kentin arkeolojik yapısının araştırılması olarak değerlendirilmemesi gerektiği belirtilebilir. Kentin tarihi ve arkeolojik geçmişine yönelik antropolojik ve arkeolojik stratigrafik araştırmaların yürütülmesinin yanı sıra, kentin bugünkü sosyal, mekansal, politik, ekonomik ve kültürel yapısı da kentlerdeki arkeolojik çalışmaların ilgi alanına girmektedir. Kentsel arkeoloji çağdaş kentte arkeolojik verilerin planlanması ve korunmasına yönelik araçları ortaya koymakla yükümlü olacaktır. Bu durumda kentsel arkeoloji, kentin güncel gerçekliği içerisinde arkeolojik çalışmaların bilimsel, teknik ve sosyal boyutlarını besleyecek yeni birtakım özel yöntem ve araçların yaratımına gereksinim duymaktadır.

Teller (2005), bir yerleşmenin mekansal parçalarından çok daha fazlasını ifade ettiğini aktarmakta ve kente ekonomik bir sistem olarak bakıldığında, arkeolojik değerlerin içerisinde yer aldığı bölge ile kentin geri kalanı arasındaki ilişkinin daha fazla önem kazandığını belirtmektedir. Amaç kentin diğer unsurları ile ilgisi olmayan bir arkeolojik getto yaratmak olmamalı, arkeolojik alanın kentte bir çeşit yabancı unsur haline gelmesinden kaçınılmalıdır (Teller, 2005). Bir diğer deyişle alanı çağdaş yaşama eklemek öncelikli olmalıdır. Bu da kentin diğer yapıları arasında bir bağ oluşturulması gerekliliği anlamına gelmektedir. Arkeolojik alanların canlandırılmasında koruma-saklama, tasarım ve sunum gibi teknik konuların yanı sıra kent planlama ve kamu yatırımlarının kontrolü, turizm sektörünün kontrolü, sosyal uyumluluğun yakalanması gibi toplumsal gereklilikler de önem taşımaktadır (Teller, 2005). Sonuca ulaşılabilmesi için disiplinler arası bir yaklaşımla aktörler arasında koordinasyon sağlanması ve uzun dönemli çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Arkeolojinin bir kenti global anlamda çalışması 2 temel durumu beraberinde getirir. Bunlardan birincisi geçmişin anlaşılmasına yönelik olarak kentsel-sosyal

topoğrafya ve bunların geçirmiş oldukları süreçlerin anlaşılmasıdır. İkincisi ise ekonomik bağlamı temelinde bugüne yöneliktir. Kent gibi bir yapının geçmişinin incelenmesi çeşitli tekniklerin geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda araştırmalar açıkça restorasyon süreçlerini etkilemekte ve pazar piyasalarını etkilemekte ve bir sektörün gelişimini beraberlerinde getirmektedirler (Cleere, 2000, s:1-4).

Geçmiş tahmin edebilmek için, yerleşmelerin geçmişte olduğu gibi değişmesi ve gelişmesi gereklidir. Bu durum da geçmiş korumakla, gelecek için yenilemek arasında bir denge kurulması gerekliliği anlamına gelmektedir (Cleere, 2000). Delaunay (1984) plancı ve arkeologlar arasında uyumlu bir ortak alanın sağlanmasının ilgili yönetsel organları ilgilendiren önemli bir sorun alanı olduğunu ifade etmektedir. Bir tarafta yapılaşma ve gelişimden sorumlu plancılar; diğer tarafta ise araştırma, envanterleme, sınıflama ve koruma çalışmalarından sorumlu olan arkeologlar yer almaktadır. Bu iki grup arasında açık bir diyalogun sağlanabilmesi için öncelikli olarak; diğerinin yaptığı işin anlaşılabilmesi, karar verme süreçlerine koruma ve kurtarma çalışmalarının dahil edilmesi, gereken kaynak finansmanının programlanması gereklidir (Delaunay, 1984:2).

Colonias (1984) arkeolojik alanın mimari ve kentsel entegrasyonu sorununun her bir kent veya kent parçasında farklı çözümlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Colonias(1984) bu durumdan dolayı kent plancılarının temel olarak bir yöntemsel ikilemle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir. Buna göre, arkeolojik alanın otantik karakterinin korunması için mimari açıdan yaratıcılık gerektiren yeni deneyimsel uygulamalardan sakınılmakta ya da arkeolojik alana bir fonksiyon kazandırma yolu seçilerek daha deneysel ve özgür bir yaklaşımlar denenmektedir.

Colonias'a (1984) göre süregelen tartışmalardan kentsel arkeolojinin gereklilikleri ile ilgili şu sonuçların çıkarılabilmesi mümkündür:

- Mimari referanslarla ilgili bir veri tabanı inşa edilmesinin farklı örneklerdeki dokümantasyon ve karşılaştırmalı araştırmalar açısından önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- Her bir örnek için özel bir sistematik içeren bir yöntemin oluşturulması gerekmektedir. Arkeolojik potansiyelin ölçümlerine ulaşılarak koruma bölgelerinin sınırlarının kent planlarına işlenmesi gerekmektedir.
- Tüm projelerin katılımcı bir yaklaşımla ve çoklu karar verme sürecinde gerçekleşmesi önemlidir.”

Avrupa Konseyi’nin 1999 tarihli raporunda²⁶, kentsel arkeoloji, ana hatlarıyla, kentlerin arkeolojilerinin anlaşılmasını, kentsel alanlardaki gelişmelerin arkeolojik potansiyeli tahrip etmesinin önlenmesini ve arkeolojik değerlerin güncel yaşamla bütünleşmesini amaçlayan bir alan olarak tanımlanmaktadır (Leech, 1999). Avrupa Konseyi’nin çalışmaların tarihsel gelişimini ve ülke deneyimlerini değerlendirerek ortaya koyduğu raporda bir kentsel arkeoloji çalışmasının aşağıda yer alan aşamaları içermesi gerektiği ifade edilmektedir:

- Tanımlama, (kentsel arkeoloji mi, kentin arkeolojisi mi?)
- Dokümantasyon ve Envanterleme, (araştırma, ilgili yayınların incelenmesi, veri tabanlarının, kart indekslerin ve dijital kayıtların oluşturulması, arkeolojik haritalar, değerlendirme tekniklerinin ortaya konması)
- Planlama, (kentsel arkeoloji için yasal çerçeve, yönetsel açılım, kayıtlama ve koruma stratejilerinde kararların nasıl verileceği, planlama süreci için arkeolojik destek ve girdiler, kayıtlama ve koruma süreci için kamusal ve özel finansal destekler, çalışma yapanların sayısı, statüsü ve nitelikleri)
- Koruma (Saklama) ve Yayınlar (koruma ve kullanma arasındaki denge, kentsel arkeolojinin eğitime katkısının sağlanması, kentsel arkeolojinin tarihsel çevrenin algılamasına katkıda bulunması, kentsel arkeoloji sonuçlarından gelen bilginin yayılması, bir yayın ve kazı doküman stratejisinin oluşturulması)

Arkeolojik bulguların korunması ve kamuya sunumu kentsel organizasyonun yaratıcı ve buluşçu planlama çalışmaları ve mimari çözümler gerektiren bir

²⁶1999 “Kentsel Arkeolojinin Avrupa’daki Durumu” – R.Leech’in editörlüğünde (Report on the Situation at Urban Archaeology in Europe)

parçasıdır. Cleere (2000), çözümlerin arkeolojik verinin fonksiyonel ve sembolik değerine dönüştürmeyen daha tutucu bir koruma/saklama yaklaşımı kapsamında ele alınabildiğini ve/veya sahip olduğu fonksiyonel ve sembolik değer in çağdaş tasarımlar içerisinde buluşçu yaklaşımlar sergilenmesi yoluyla gerçekleştiğini ifade etmektedir. Malta Valetta Anlaşması mümkün olan durumlarda arkeolojik değerlerin öncelikli olarak in-situ korunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu prensibin diğer tüm arkeolojik çalışmalar da olduğu üzere kentsel arkeolojik bulgulara da adapte edilmesi gereklidir. Kentsel gelişmenin planlanması ve yönlendirilmesi süreçlerine dahil olan tüm aktörlerin toprakaltındaki arkeolojik değerlerin durumlarını ve ölçülerini göz önünde bulundurmaları, gelişmenin rezerv alanlarına zarar vermesini engellemek açısından gereklidir. Bunun için özel tasarımlanmış mimari yapılar kullanmak veya temelsiz inşaatlara izin vermek gibi stratejilerin uygulanması gerekebilir.

Altınöz ²⁷(bt) kentsel arkeoloji ve kent arkeolojisi kavramlarını tanım, amaç ve yöntem bakımından birbirini destekleyen iki farklı bilimsel çalışma alanı olarak tanımlamaktadır. Ancak Altınöz (bt), kentsel arkeolojiyi, kent arkeolojisinin bütüncül bakışının yalnızca bir parçasını oluşturan, kentin çoğunlukla yeraltında bulunan ve yaşamayan dönemlerine odaklanan önemli bir alt çalışma alanı ve bilgi kaynağı olarak tarifleyerek, bugün geline nokta da, hem kent arkeolojisi, hem de kentsel arkeoloji çalışmaları ayrı ayrı varlıklarını ve önemlerini koruduklarını ifade etmektedir. Bu konuda kent arkeolojisi ya da kentsel arkeoloji kavramları arasında uygulamada birbirleri yerine kullanımların olduğu görülmektedir. Altınöz'ün bakışına alternatif olarak, kelimelerin taşıdığı anlamlardan yola çıkarak kent arkeolojisini bir kentin arkeolojik ve tarihsel gelişimine yönelik bir araştırma ve yerleşim arkeolojisinin bir biçimi olarak; kentsel arkeolojiyi ise kentsel sözcüğünün taşıdığı anlamın kentle ilgili diğer dinamikleri de kapsadığı kabulüyle bir üst ölçekte değerlendirebilmek de mümkündür.

²⁷ Altınöz'ün makalesine <http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=13&tmid=8>, web adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: Şubat,2009.

Altınöz (bt)²⁸ kent arkeolojisi kavramı altında değerlendirdiği çalışmaların araştırma, belgeleme - sunum, değerlendirme olmak üzere üç asamadan oluştuğunu aktarmaktadır. Altınöz (bt) yine araştırma aşamasının kent arkeolojisini besleyen aşama olduğunu ve genel olarak verilerin iki temel araştırmadan elde edildiğini ifade eder: *“Bunlardan ilki arkeolojik kazı ve araştırmalar, ikincisi ise tarihsel yazılı ve görsel kaynakları kapsayan arşiv ve literatür araştırmasıdır. Çok katmanlı kentte bu iki araştırmadan da sürekli olarak yeni veriler gelebileceği için, kent arkeolojisi çalışmasını ucu açık ve sürekli yeni verilerle beslenen bir süreç olarak görmek gerekir. Altınöz (bt) belgeleme-sunum aşamasındaysa her dönem için ayrı ayrı oluşturulan 'diakronik planlar'ın (diachronic plans) hazırlandığını belirtmektedir. Erken örneklerde şeffaf paftalar olarak, 1990 sonrası ise bilgisayar ortamında ayrı katmanlar hazırlanan bu diakronik planların, daha sonra üstüste çakıştırılmasıyla kentin 'hacimsel planı' (plano-volumetric view) elde edilir (Sommella, 1984: 28). Sommella (1984), kent arkeolojisi çalışmalarında kullanılan en önemli belgeleme - sunum yöntemi olan diakronik planlar ve hacimsel plan, farklı dönem kentsel öğelerinin konumunu belirten altimetrik planlar (altimetric plans) ve stratigrafik kesitlerle de desteklenebilir. Ayrıca, değerlendirme aşamasında, kent içinde en fazla dönemin üst üste çakıştığı alanlar saptanır. Bu çakışma alanları, kentin tarihsel sürekliliği ile birlikte kentteki çeşitlilik / kendine özgülüğü en iyi yansıtan alanlar olmaları nedeniyle kent arkeolojisi açısından 'kimlik alanları' (identity areas) olarak tanımlanırlar. Kentin farklı dönemlerinin bugünkü kent ve gelişim öngörülerıyla birlikte değerlendirilmesi ise kentteki katmanlaşmanın hassas ve kırılgan olduğu risk alanlarını' (risk areas) ortaya koymaya yardımcı olur (Altınöz, bt).*

Günümüzde Avrupa ülkelerinde kentsel alanlarda gerçekleştirilen ve kent ve bölge planlama alanıyla arkeoloji alanını bütünleştiren çalışmaları kurtarma, kent arkeolojisi veya kentsel arkeoloji kavramları dışında, gelişim yönlendirici ve önleyici arkeoloji kavramları kapsamında da ele alındığı görülmektedir. Avrupa pratiğinde bu kavram çeşitliliğinin uygulama alanları ve yasal-yönetmelik çerçeve temelinde çoğunlukla ayrışabildiği görülmektedir. Oysa ülkemiz pratiğinde kavramlara ilişkin

²⁸ Tez içerisindeki tüm Altınöz (bt) kaynak gösterimleri için bkz. Dipnot 32.

uygulama düzleminin henüz kuruluyor olması bu kavramların eylem alanlarına dair bir tartışmanın gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Eylem alanlarının ayırt edilebilmesi için öncelikle amaç ve müdahale aracı/yöntemi temelinde bir ayrımsal değerlendirilmeye gidilmesi yararlı olacaktır.

Kentlerdeki arkeolojik çalışmalar kentsel alanlarda çeşitli nedenlerle ortaya konulan alt ve üst yapı çalışmaları sırasında karşılaşılan arkeolojik değerlerin korunması için kurtarma kazılarının gerçekleştirilmesiyle başlamıştır. Süreç içerisinde bu kurtarma kazılarının bir üst program ve strateji olmaksızın kentsel bağlamda yeterli ve yararlı olamayacağı anlaşılarak kapsam genişletilmiş, bugünün sosyo-ekonomik ve yasal-yönetmelik dinamiklerine ve planlama süreçlerine entegre edilen, interdisipliner bir yaklaşımla hareket eden, çeşitli tarihsel ve arkeolojik çalışmaları bütünsel bir perspektiften içeren ve sonuç olarak özel yöntemler ve tasarıma dayalı çözümleri öneren bir alan olarak “kentsel arkeoloji” ortaya çıkmıştır. Kentsel arkeoloji çalışmaları ağırlıklı olarak kentin görünür kıldığı arkeolojik değerlerin ve alt ve üst yapı çalışmaları sırasında ortaya çıkan bulguların sunduğu çerçevenin kentle/kentsel alanla ilgili arkeolojik ve tarihsel bilgi birikimiyle birlikte bütünsel anlamda değerlendirilmesi ve bu iki alanın birbirini beslemesi sonucunda ortaya konulan bir strateji çerçevesinde gelişmiştir. Alan kente dair önemli bir tarihsel bilgi birikimi sunmaktadır. Kentin sahip olduğu arkeolojik değerlere ilişkin bilimsel araştırmaların kamuya sunumunu ve planlama alanını yönlendirici üst ölçekli tahminleme süreçlerini içermekle birlikte pratikte kentsel arkeolojik çalışmaların çözüme ağırlıklı olarak alt ölçekli planlama ve tasarım uygulamalarıyla ulaştığı görülmektedir. Süreç ilerledikçe yalnızca mevcutta görünür olan, ya da ortaya çıkan değerlerin korunmasının ve bunların sentezlenmesiyle elde edilen bilgiye dayalı tahminlerin yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Yer altındaki arkeolojik depozitin bütünselliğinin değerlendirilmesi ve tahminlemeler sonucunda sürekliliğinin düzenli olarak ve özel araçlar geliştirilerek izlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Toprak altında bulunan arkeolojik değerlerin zarar görmesine engel olunarak saklanması ve korunabilmesi için esas olanın kentsel gelişimin ve yatırımların doğru yönlendirilmesi olduğu hissedilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, arkeolojik potansiyelin tahminine yönelik olarak önlemsel bir takım düzenlemelerin ortaya konması için çalışmalar başlatılmıştır. Kent ve bölge planlama alanının

sorumluluk alanıyla çakışan her türlü kentsel ve kırsal alandaki yatırım ve geliştirme çalışmalarında jeologlar, tarihçiler, coğrafyacılar, plancılar, mimarlar vb. ilgili meslek gruplarının katılımıyla arkeolojik potansiyele ve durumuna yönelik tahminleme, kimliklendirme ve bölgeleme çalışmaları gerçekleştirilmeye çalışılmış ve bu çalışmaların yatırım ve gelişim için yönlendirici olması amaçlanmıştır. Aynı zamanda arkeolojik değerin varlığının tahmin edildiği bölgelerde yatırım-inşaat faaliyetleri öncesi ön araştırmalar talep edilmiş ve gelişim yönlendirici arkeoloji, kentsel arkeoloji ve/veya kırsal alanlardaki yatırımlar açısından önemli bir yönlendirici araç olarak devreye konulmuştur. Ancak gelişim yönlendirici arkeolojinin de belirli bir sistematik ve yasal-yönetmelik düzene oturtulması gereği özellikle 1992 Malta Anlaşması'nda vurgulanmıştır. Malta Valetta Anlaşması bu çerçevedeki çalışmalar için “önleyici” (preventive) arkeoloji terminolojisini kullanmayı tercih etmiştir. Önleyici (preventive) arkeoloji esasen İngiltere kökenli bir terminolojidir ve bütünsel koruma felsefesi temelinde değerlerin korunmasına yönelik olarak kazı çalışmalarından -kurtarma arkeolojisinden önce- ziyade, olası etki ve zararları önceden gören ve oluşabilecek zararlardan kaçınmayı temele alan gelişme yönlendirici arkeoloji için modern bir yaklaşım anlamına gelmektedir (Harding, 2007). Bununla birlikte bu terim henüz Türkçe karşılığını tam anlamıyla bulamamıştır. Giriş Bölümü'nde söz edildiği gibi²⁹; **önleyici yerine önlemsel ya da önlem arkeolojisi** terimleri de kullanılabilir. Bu tez kapsamında preventive sözcüğünün tam karşılığı olan önleyici kelimesinin kullanımı, arkeolojik bulguların zarar görmesinin önlenmesi anlamında tercih edilmiştir. Önleyici arkeoloji yalnızca kurtarma arkeolojisi olarak görülmemeli, geçmişe yönelik yıkım ve zarar vermeyi engellemek için yapılan tüm çalışmaları içermelidir (Delaunay, 1984:2). Özellikle Malta Anlaşması sonrasında Avrupa'da önleyici arkeoloji, özel bir takım yasal-yönetmelik yapılanmaları, kent ve bölge planlama sürecine doğrudan katılımı, interdisipliner özel tanımlanmış ön araştırma ve çalışmaları içeren bir eylem alanı olarak gündeme gelmiştir.

Önleyici arkeoloji çalışmaları kentsel arkeolojiyi, kentsel arkeoloji çalışmaları da önleyici arkeoloji için bilgi birikimi sunmakta ve uygulama alanları ve yöntemleri

²⁹ Açıklama için lütfen bkz.dipnot 2. Sayfa 8.

çoğunlukla çakışmaktadır. Kent ve bölge planlama alanıyla ve/veya kentle arkeoloji ilişkisini kuran her kavram, eylem alanında aynı amacı; farklı ölçek, yöntem ve araçlarla ortaya koymakta ve bu alanlar bir bütünün parçaları olarak birbirini izlemekte, çakışmakta ve beslenmektedir. Son sütçe Avrupa terminolojisinde kentsel alanlardaki ve kent ve bölge planlama alanı ile çakışan arkeolojik değerlerin korunması çalışmalarının ağırlıklı olarak kentsel arkeoloji ve önleyici arkeoloji kavramları çerçevesinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Yöntemsel olarak alt ve üst ölçekli analiz ve sentezleri kullanan ve kent bütünü ölçeğinde bir stratejiye sahip olmakla beraber, çözüm için ağırlıklı olarak alt ölçekli planlama ve tasarım çalışmalarını gerçekleştiren ve arkeolojinin güncel yaşama entegre olma sürecini gerçekleştiren yaklaşımı kentsel arkeoloji; yapılaşma, yatırım, geliştirme vb. gibi etkinliklerde olası zararları önlemeye yönelik inceleme ve tespit çalışmalarını içeren ve alt ölçekli çalışmaları yöntemsel olarak kullansa da kentsel ve kırsal alanları birlikte kapsayarak üst ölçekli planlama yaklaşımlarıyla entegre olan çalışmaları önleyici arkeoloji kapsamında değerlendirmek olanaklıdır.

2004 yılında Vilnius’da gerçekleştirilen Avrupa Önleyici Arkeolojisi adlı Kolokyumun sonuç bildirgesinde önleyici arkeolojinin nitelikleri ve safhaları Harding (2007) tarafından özetle şu şekilde aktarılmaktadır:

1. “Gelişme Öncesi Safha;

- Bu safhada tahminlemeye yönelik, öngörüsül çalışmaların gelişmesi gerektiği ve bilinmeyenle ne yapılacağına dair kararın nasıl verileceğinin problem olduğu belirtilmektedir.
- Öncelikle, öncül bir bilgi birikimi gelişebilmesi için genel alan araştırmalarına ve iyi veritabanı geliştirilmesine gereksinim vardır.
- Veriler için standartların geliştirilmesi ve bir terminoloji belirlenmesi veritabanı uyumunun sağlanması açısından önem taşımaktadır.
- Ancak oluşturulan veritabanının erişim sorunu her zaman bir sorun alanı olarak devam edecektir, verinin ne kadarı ve nasıl kamuya açık olmalıdır?

- Bu noktada güvenlik bir problemdir, marjinal sektör, çalınma ve eser kaçaklığı gibi sorunlara yol açabilecektir.
- Kazı çalışmalarının gelişme tasarımlarının etki ve baskılarından kaçınması sağlanmalıdır.
- Çalışmanın her aşamasında finansmanın garantiye alınması önemlidir.
- Küçük ölçekli, direk yarar gözetmeyen yatırımcılarla özel şartlar tanınmasına gereksinim vardır.

2. Gelişim Safhası

- Bu aşama için en önemli sorun neyi kazıp-neyi kazmayacağımız sorunudur. Bu konuda nasıl basit stratejiler ortaya konabilir, ne kadarı yeterli olacaktır?
- Beklenmeyen keşifler karşısında ne yapabiliriz?
- Jeofizik teknikler kazıya adapte edilebilir mi, ya da edilmesi gerekir mi?
- Alan çalışmasının zamanlamasının belirlenmesi gereklidir; burada güvenlik ve sağlık düzenlemeleri, çalışma koşulları, alan çalışmasının aşamaları, kış kazıları vb. gibi noktalar belirlenmelidir.
- Alandaki kamu, yaşayan durumu önemlidir, yerinde koruma da önemli noktadır.

3. Gelişim Sonrası Safha

- Bulguların korunması ve arşivlenmesi / depolanması ve bu çalışmaların yüksek kalitede yapılması önemlidir. Bu amaçla standartlar için küratörlük çalışmalarına gereksinim bulunmaktadır.
- Sonuçların yayılması, yayınlanması, kamuya aktarılması da bir diğer önemli problemdir.
- Hızlı raporlama kamusal ve profesyonel bağlamda çok önemlidir. Bir çözüm aylık özet raporların hazırlanması olarak önerilebilecektir.

- Raporların tarifi edilmesi gerekmektedir, ne kadar detay içerecektir, on-line raporların niteliği nasıl olacaktır, raporlar kime adreslendirilecektir?
- Arşiv ve kütüphaneler erişilebilir olmalıdır.
- Çalışmanın tüm safhalarında finansmanın garantilemesinin çok önemli olmasına rağmen burada yatırımcının rolünün ne zaman ve hangi noktada başlayacağı ve biteceği bir sorundur. Analizler ve yayınlar için kimin ödemesi gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir.
- Takas zaman ve para kaybını engelleyen ve daha iyi sonuçlar doğuran en pratik yol olara önerilebilir.
- Arkeologların ve öğrencilerin eğitimi değişimi, farklı alan ve kurumlarda görevlendirilmeleri ve böylelikle deneyim kazanmaları önemli olacaktır.

Bunların yanı sıra tarım ve orman alanları gibi konunun dışında kalan alanlar da planlama rejimine yakalanmadan gerçekleşen insan etkileri ile zarara uğramaktadırlar. Bu durum da üzerinde tartışılması gereken bir sorun alanıdır (Harding, 2007).

Bu bağlamda önleyici arkeolojinin tanımlanması için Casteles'in (2007) şu açıklamalarına yer verilebilir:

- *“Önleyici arkeoloji, olası arkeolojik değerlerle ilgili öncelikle bir yöntemsel eylem, bilimsel araştırma ve karar verme sürecidir. Arkeolojik değerlerin bulunma olasılığının taşıyan alanlarda potansiyel olarak zarar verici aktiviteleri engellemek için ortaya konulan uygulamalardır. Önleyici arkeoloji insan zararını en aza indirecek olan üst planlama stratejilerinin, bir sosyo-ekonomik bağlam içerisinde ve araştırılan alanlarla ilgili kayıtların oluşturulması yardımıyla ortaya konulması olarak aktarılabilir.*
- *Önleyici arkeolojide bir yüzey ve gerekirse ön kazı araştırması yapılması gerekir. Esas olan bu çalışmaların sonucunda arkeologların planlama çalışmaları açısından yönlendirici olmalarının sağlanmasıdır.*

- *Önleyici arkeoloji geniş anlamda yönetsel eylem, bilimsel araştırma ve karar verme sürecini gerektirmektedir. Önleyici arkeoloji planlama stratejileri ortaya konularak zararlı insan etkisinin minimize edilmesi, sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmesi ve çalışma alanlarının kayıt altına alınmasını gerektirmektedir (Casteles, 2007).*

Sonuç olarak, kentsel ve/veya önleyici arkeoloji çalışmalarının; kentsel alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda, kırsal bölgelerdeki alt ve üst yapı yatırımları sırasında karşılaşılan arkeolojik değerlerin korunmasında ve kentsel ya da kırsal alanlardaki arkeolojik bölgelerin gelişim kararları ile ilişkilendirilmeleri sürecinde şehir ve bölge planlama disiplini açısından 4 temel karar sürecine dair önemli bilgileri sunacağı ifade edilebilir. Kentsel, kent, önleyici vb. kavramları altındaki çalışmalar kent planlama alanına şu temel kategorilere hizmet eden verileri sunma şansını yaratmaktadırlar:

- İnşaat izni ve yapı ruhsatı verilme aşamasında (derinlik-genişlik-yapı malzemesi-temel türü vb. müdahalelerle ilgili olarak) gereksinim duyulan veriler
- Eski plan, harita, fotoğraf vb. her türlü yazılı-çizili dokümanla ilişkilendirilerek çevresel potansiyellerin belirlenmesi ve arkeolojik karakter bölgelerinin saptanarak, arkeolojik bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesine yönelik olarak gereksinim duyulan veriler,
- Mevcut plan kararları ve geçmiş planlama sürecinin rasyonelleri ve etkilerinin anlaşılmasına ve gelecek planlama kararlarına yönelik gereksinim duyulan veriler
- Kurumlar arası ilişkiler ve planlamayı etkileyecek kararların ve yasal ve hukuki boyutun anlaşılmasına yönelik gereksinim duyulan verilerdir.

3.1.2 Süreçsel Değerlendirme

- İlk Dönem-19. Yüzyıl Çalışmaları:

Uluslararası Arkeoloji Grubu³⁰ arkeolojinin bir branşı olan kentsel arkeolojinin kentsel çalışmalarla ilgilendiğini belirtmektedir. Bu grup Pompei kazı ve

³⁰ Uluslararası Matrix Arkeoloji Grubu web sitesi, Erişim tarihi Mayıs, 2006.

araştırmalarını 18. yüzyıldan bu yana süregelen bir kentsel arkeoloji çalışması olarak tanımlamaktadır. Oysa bu çalışmaları yerleşim araştırmaları kapsamında değerlendirmek daha anlamlı olabilecektir. Kentsel arkeoloji konusunda başlıca uluslararası çalışmaları yürüten Avrupa Konseyi, kentsel arkeoloji çalışmalarının başlangıçlarını Norveç'in başkenti Oslo'da 1870, İngiltere'nin başkenti Londra'da 1840 ve Rusya'nın Novagorod kentinde 1910'lu yıllara tarihlemektedir (Sarfati ve Melli, 1999).

Kentsel alanlardaki arkeolojik çalışmaların tarihleri incelendiğinde başlangıcı 19. yüzyıla dek uzanan bir takım çabalarla karşılaşılmalıdır. Sarfati ve Melli'ye (1999) göre bunlardan kentsel arkeolojiye ilk adım niteliğinde değerlendirilebilecek çalışmalardan birisi Norveç'in başkenti Oslo'da gerçekleştirilen araştırmalardır. Sarfati ve Melli (1999), 1870 yılından itibaren Norveç'in başkenti Oslo kentinin güney bölgesini şu anki haline getiren bir dizi imar operasyonları geçirdiğini, bu imar hareketleri sırasında geçmiş dönemlere ait yerleşimlerin izlerinin ortaya çıktığını ve yapılan araştırmalar sonrasında bu bölgenin Orta Çağ Dönemi Oslo'su olduğunun anlaşıldığını aktarmaktadırlar. Yine 19. Yüzyılda Oslo'daki çalışmaların bir benzeri de 1840'lı yıllarda Londra'da yaşanmıştır. Londra kentinde sanayi devrimi sürecinde ortaya çıkan gereksinimlerden kaynaklanan imar hareketleri sırasında eski yerleşimin izleri ortaya çıkmıştır. Her iki kentte de yapılan araştırmalarda elde edilen buluntular kayıt altına alınmıştır. Sarfati ve Melli'ye (1999) göre, Oslo ve Londra örneklerinde gerçekleştirilen Orta Çağ Dönemi yerleşimlerine ilişkin bulguların belgelenmesi süreci, çalışmaların profesyonellerce yapılmamış olmasına karşın Avrupa'da modern anlamıyla kentsel arkeolojinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çalışmalarda belgeleme çalışmalarının amatör gönüllüler ve yapılaşma hareketlerinde yer alan mühendisler tarafından yapıldığı görülmektedir. Arkeolojik alanların profesyonellerce değerlendirilmesi ancak ilerleyen dönemlerde arkeolojinin bir disiplin olarak yer etmesinin ardından gerçekleşmiştir (Sarfati ve Melli, 1999). Buna karşın öncü çalışmalar niteliğindeki Oslo ve Londra örneklerinin yeni yapılaşma tehdidine karşılık kurtarma kazılarının gereği ve önemini ortaya koymaları açısından önem taşımakta oldukları anlaşılmaktadır.

Kentsel arkeoloji çalışmalarının kronolojik olarak değerlendirildiğinde Rusya'nın Novagorod kentinde yapılan çalışmaların Londra ve Oslo örneklerini izleyeceği görülmektedir (Sarfatij ve Melli, 1999). Sarfatij ve Melli'nin (1999) aktardığı üzere; Rusya'nın kuzeybatısında Balçık Denizi yakınlarında yer almakta olan Novagorod kenti, 10 ve 15. yy.'lar arasında Rusya ile Karadeniz arasındaki ticaret aksı üzerinde yer alan önemli bir kent konumundadır. Burada 1920-1932 yılları arasında başlayan çalışmalar oldukça profesyonel bir biçimde yürütülmüştür. 18. yüzyıl kentinin de bu hassas arkeolojik dokunun üzerinde yer alması çalışmaları stratigrafik araştırmalara da yönlendirmiştir. Bu durum karşısında arkeometri teknikleri kullanılmıştır. Novagorod'ta yüzyılın başlarında başlayan çalışmalar günümüze kadar iyi bir belgeleme sistemi oluşturularak ve geliştirilerek sürdürülmüştür. Rusya'nın Novagorod kenti örneği, ilk profesyonel kentsel arkeolojik çalışması olarak örnek gösterilebilecek bir nitelik taşımaktadır. Novagorod kentinde yapılan çalışmalar, yer altında kalan bir kentin doğru arkeolojik metotlarla nasıl bir arkeolojik zenginlik olarak ifadelendirilebileceğini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır (Sarfatij ve Melli, 1999).

1930 ve 1940'lı yıllarda Avrupa'da kentsel arkeolojinin değerlendirilmesinin değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu yıllarda Almanya'nın Haithabu kentinde yapılan çalışmalar kentsel arkeolojinin bir bilim alanı olarak gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 8 ve 11. yy.'lar arasında Viking ve Franklar arasındaki etkileşim açısından önemli olan bir ticaret merkezi konumunda olan bu kentteki çalışmalarda bilimsel yöntemler kullanılarak önemli bir Orta Çağ kentinin izleri başarılı bir biçimde ortaya çıkarılmıştır (Sarfatij ve Melli, 1999). Bu yerleşimde yapılan çalışmalar özet olarak kentsel arkeolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesinde köprü rolü oynamıştır.

- 2. Dönem-İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Süreci

Kent ile arkeolojinin ilişkilendirilmesi ve birlikteliğinin sistematik olarak yerleşmesi esasen II. Dünya Savaşı yıllarına dayanmaktadır. Bilgin'in (2009) aktardığı üzere 1939-45 yılları arasında birçok Avrupa kentinin yoğun hava bombardımanlarıyla büyük ölçüde tahrip olması, bu kentlerin altında bulunan daha eski dönemlere ait kalıntıların ortaya çıkmasına neden olur. Bu da beraberinde,

Avrupa kentlerinin kökenleri ve sürekliliğine ilişkin soruları gündeme getirir (Barley, 1977).

Altınöz (bt), Avrupa kentlerindeki tarihsel sürekliliğe ilişkin farkındalığın oluşmaya başlaması ve Avrupa kentlerinin ortak kökenlerinin araştırılmasının savaş sonrası dönemde ideolojik olarak önem kazanan ‘ortak Avrupa kültürü’ kavramını destekleyen önemli bir unsur olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Altınöz (bt) bu duruma bağlı olarak, savaş sonrası kentlerin yeniden yapılanması sürecinde, yeni yapılar yapılmadan önce arkeologların bu alanlarda çalışmasına imkan sağlandığını ve böylelikle arkeologlar için, daha önce mümkün olamayan; kentsel alanlarda kazı ve araştırma yapma fırsatı ile birlikte kırsal alanlardaki arkeolojik çalışmalardan farklı çözümler, yöntemler ve süreçler gerektiren yeni bir çalışma alanının doğmuş olduğunu aktarmaktadır. Bu dönemde kentsel alanlarda sürdürülen bu tür arkeolojik çalışmalara ‘kurtarma arkeolojisi’ (rescue / salvage archaeology) adı verilir. Bu çalışmalar planlı ve sistematik çalışmalar olmayıp, eldeki alan ve olanaklarla sınırlı, yeniden yapılaşmanın getireceği tahrip öncesi olabildiğince hızlı ve çok veri toplamayı amaçlayan çalışmalardır (Altınöz, bt)³¹.

Bu çalışmalarda öncelikle daha önemli olduğu düşünülen dönemlere ilişkin veri toplamak ön plana çıktığından, kentin geri kalan dönemlerine ait kalıntı ve izlerinin büyük ölçüde yok edildiği görülür (Cleere 1984). 2. Dünya Savaşı sonrasında geliştirilen kentsel arkeoloji çalışmalarında koruma kriterlerinin ortaya konulması, hangi yapıların öncelikle korunacağını belirlenmesi ve koruma ve kullanma dengesinin oluşturulması noktalarında önemli açmazların da yaşanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde kentlerin merkezlerini tanımlayan büyük kiliseler, katedraller, saraylar gibi yapıların restorasyonu ve korunmasının öncelik aldığı görülmektedir (Sarfati ve Melli, 1999). Çalışmalar özellikle savaştan en çok zarar gören alanlarda yoğunlaşmıştır. Kentsel arkeoloji çalışmalarının ilk önemli sonuçları

³¹ Altınöz’ün bu makalesine

<http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=13&tmid=8> adresinden Şubat 2009 tarihinde erişilmiştir.

bu dönemde özellikle Doğu ve Batı Almanya, Sovyetler Birliği ve Polonya'dan gelmiştir (Leech, 1999).

Avrupa ülkeleri savaş sonrasında başladıkları yeniden imar ve restorasyon hareketlerinde kentsel arkeoloji alanından yararlanarak; Avrupa tarihi, Avrupa kavimlerinin hareketleri, kentlerin kökenleri, kentleşmenin başlangıcı, geçmişteki sosyo-kültürel ve ekonomik ilişki ağları hakkındaki pek çok soruya cevap aramaya başlamışlardır. Bu süreçte kıtanın tarihi hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda kentlerin tarihselliklerinin araştırılmasının insanlık tarihi ve kültürü açısından önemi ortaya çıkmıştır. Elde edilen deneyimler, kentsel arkeolojinin bir otonom bilim alanı olma yolunda tüm yerleşimi genel olarak bütüncül bir biçimde ele alması gereğini göstermiştir. Bu anlamıyla kentsel arkeoloji bir yandan yerleşim arkeolojisinin özel bir biçimi olarak da değerlendirilmeye başlanmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrası süreçte yerleşim arkeolojisi yaklaşımının da geliştiği belirtilebilecektir. Günümüzde de yaşamakta olan bir yerleşimin arkeolojisinin araştırılması sürecinde yüzey araştırmaları ön plana çıkmış ve yakalanan geçmiş izleri ve kazılar sonucunda elde edilen bulgular ayrıntılı bir biçimde tarihsel perspektif içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirme süreçleri jeoloji, coğrafya, biyoloji, kimya gibi doğa bilim alanlarını da arkeolojik araştırmaların içerisine aktif bir biçimde dahil etmiştir. Çalışmaların ilerlemesi ile kentin üzerinde yer seçtiği coğrafi yapının doğasının ve bu doğa parçasında zaman içinde gerçekleşen değişimlerin de önem taşıdığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda toprak altı araştırmaları, paleobotanikal araştırmalar, hayvan kemikleri vb. gibi veri ve araştırma sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen tüm bu izler; bitkiler, hayvan iskeletleri o dönemlerde o mekanda nelerin üretildiğini, nelerin tüketildiğini, ticaretin nasıl ve nerelerle yapıldığını, hastalıkları, felaketleri, olumlu yönleri gösteren birer delil halini alabilmiştir (Safartij ve Melli, 1999). Özet olarak, doğa bilimleri alanının, arkeolojik çalışmalara bilgi sağlama noktasında çok büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır. Bu bilimsel teknikler 1955 yılında Norveç'in Bergen kentinde yapılan arkeolojik çalışmalarda etkin olarak kullanılmıştır. Bergen'de yanmış olan Orta Çağ limanı bölgesinde yangından sonra kazı yapılarak, ilk kez bir kıyı alanı ve

denizin hareketleri incelenmiştir. Doğa ve kent mekanının durağan bir tablo olmamaları kentsel arkeolojinin çok yönlü olarak, bu dinamizmi kronolojik bağlamda araştırmasını ve tüm parametreleri birbiriyle ilişkilendirmesini gerektirmektedir (Safartij ve Melli, 1999).

- 3. Dönem-1960 ve 1970’li Yıllar Dönemi:

Altınöz (bt), Ward’ın (1968) kontrolsüz ve hızla artan kentsel gelişimle birlikte kentlerin erken dönem dokularının ve kentsel arkeolojik katmanlarının tahrip olmasının daha 1960’ların sonunda İngiliz arkeolojisinin en önemli sorunu olarak tanımladığını aktarmaktadır. Bu dönemde Prof. W. F. Grimes tarafından yürütülen Londra tarihi kentine yönelik çalışma sırasında kentin zaman ve mekan içinde organik bir bütün olarak ele alınarak kentsel arkeoloji kavramının ilk kez formüle edildiği görülmektedir (Altınöz, bt). Kentsel arkeoloji kavramının ve yaklaşımın bütün boyutlarıyla yansıması Biddle’in 1960’ların sonu 1970’lerin başında Winchester için yaptığı çalışmada izlenebilmektedir³² Böylece ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan ve geçerlilik kazanan kentsel arkeoloji kavramı, daha sonra Avrupa’nın diğer ülkelerine ve peşinden de bütün dünyaya yayılmıştır (Altınöz, bt).

Martin Biddle tarafından 1960’lı yıllar boyunca gerçekleştirilen Winchester kenti çalışması kentsel arkeolojinin gelişiminde oldukça önemli bir rol oynamıştır. 1960’lar boyunca gerçekleştirilen çalışmalarda yapılan bir keşif bir diğerini izlemiş, hipotezler yeni hipotezleri doğurmuş ve ortaya çıkan tüm sonuçlar Antikiteiler Dergisinde düzenli olarak yayınlanmıştır (Addyman, 2003).

“İngiltere’de Winchester ve York’ta yapılan çalışmalar bunlara verilebilecek olan en iyi örneklerdir. Winchester’da yapılan çalışmalar bu yerleşimin gerçekten bir Orta Çağ başkenti olduğunu ortaya koymuştur. Kentin Roma ve Orta Çağ Dönemleri arasındaki paralellikler, doğal yapısı, ticari yaşam ve diğer kavimlerle olan ilişkileri bu uzun soluklu çalışmalar sayesinde ortaya konulmuştur. Projelerde temel kazı çalışmaları, pek çok küçük kazı çalışmaları ile desteklenmiştir. 1960 ve 70’li yıllarda yoğun olarak süren ve tarih okumalarına çok ciddi katkı koyan bu çalışmalar,

³² Biddle ve Hudson 1973; Cleere 1984; Schofiel, Leech 1987’den aktaran Altınöz, bt.

günümüze dek uzanmış ve sonuçları belirdikçe yayınlanmışlardır. 1970’lerin başında Cirencester, Glauchester ve Lincoln gibi kentlerde de Winchester kenti çalışmaları benzeri araştırmalar yayınlanmıştır. 1972 yılında Londra’da gerçekleştirin araştırmalar da oldukça önemlidir. “Londra’da Geçmişin Geleceği” adlı yayın 1973 yılında ortaya konmuştur. Bu çalışma kentte arkeolojik değerlerin hangi bölgelerde korunmuş olduğunu hangi bölgelerde tehdit altında bulunduğunu göstermiştir. Aynı dönemde Londra Müzesi kentsel arkeoloji bölümü oluşturulmuştur” (Addyman, 2003).

Altınöz (bt), 1970’lerde kentsel arkeoloji kavramının doğmasında önemli rol oynayan Londra ve Winchester için yapılan çalışmalarda zaman ve mekan organik bir bütünlük içinde ele alınırken, kentsel arkeoloji kavramının ilk 10 yıllık gelişim dönemindeki kapsamının daha çok kentteki arkeolojik kalıntılar, bunları ortaya çıkarmaya yönelik arkeolojik kazı ve araştırmalar ve bunların sunumu ile sınırlı kaldığını belirtmektedir. Dolayısıyla bu süreçte, büyük oranda yer altında bulunan ve bugün kentin parçası olarak yaşamını devam ettiremeyen belirli dönemlerin ki bu genelde Roma dönemi sonuna kadardır - maddi kalıntıları kentsel arkeolojiye konu olur (Altınöz, bt).

Sommella (1984), P. Rahtz’ın editörlüğünde 1974’te yayınlanan Martin Biddle’in “Kurtarma Arkeolojisi” nin kentlerin değerlendirilmesi için bir dönüm noktası olduğunu ifade etmektedir. Aynı dönemde Profesör Maurice Barley’in Başkanlığında İngiliz Arkeoloji Konseyi’nce “Tarihin Erozyonu” yayınlanmıştır. Bu yayının mesajı; İngiltere’deki her bir tarihi kentin 20 yıl içerisinde arkeolojisini kaybedeceği olmuştur. Tarihin erozyonu çalışmaları sırasında İngiltere 930 tarihi yerleşme belirlemiş ve kentsel araştırma komitesi bunlardan 583 tanesinin tehdit altında olduğunu belirtmiştir (Adyyman, 2003). Tarihin erozyonu genel bağlamda yankı bulmuş ve bu erozyonu engelleyebilmek adına Avrupa ülkelerinde pek çok irili ufaklı kentin potansiyellerinin araştırılması ve değerlendirilmesine yol açmıştır. Kentsel arkeolojinin başarısı 1970’lerde İngiltere’den diğer ülkelere yayılmış ve kentsel gelişme stratejilerinin belirlenmesi süreçlerinde kentsel arkeolojinin

önemsenmesini sağlamıştır (Avrupa Konseyi, bt)³³. Bu süreçte İskandinav ülkeleri, Fransa ve Almanya'da önemli projeler yürürlüğe konulmuştur. Pek çok kuzey Avrupa ülkesinin, kentsel arkeolojiyi 1960'larda başlattıkları ve 1970'lerde hızla geliştirdikleri görülmektedir (Leech, 1999).

1970'ler boyunca özellikle İngiltere'de yükselen farkındalık düzeyi bir takım sorunlar nedeniyle çok uzun soluklu olamasalar da arkeolojik alanlara yönelik kurtarma ünitelerinin kurulmasını sağlamıştır. Bunlar aciliyetle korunması ve kurtarılması gereken alan ve eserler üzerine çalışan; kazılar ve araştırmalar yapan kurumlar niteliğindedirler (Boylu, 1994).

1960'lı yılların sonundan bu yana Avrupa Konseyi özel bir alan olarak arkeoloji konusuna önem vermiş ve 1969 yılında Arkeolojik Mirasın Korunması Avrupa Sözleşmesi'ni imzaya açmıştır. Bu sözleşme arkeoloji çalışmalarına yenilikçi bir perspektif kazandırmış ve arkeolojik bilgi birikiminin sivil tarihin anlaşılması açısından önemini vurgulamıştır. Buna paralel olarak gelişim talepleri karşısında arkeolojik mirasın tehlikede olduğu ifade edilmiştir. Bu sözleşme Avrupa genelinde arkeolojik mirasın korunmasına yönelik çalışmalar açısından özendirici olmuştur (Avrupa Konseyi, bt)³⁴.

1975'te Avrupa Mimari Miras Yılı kapsamında Oxford'ta Avrupa kentlerinin arkeolojisine adanan bir konferans düzenlenmesi kentsel arkeoloji çalışmaları açısından oldukça cesaretlendirici olmuştur. Oxford'da yapılan farklı disiplinlerden uzmanların katıldığı konferans, arkeoloji ve kentsel gelişim arasındaki ilişkiyi tartışmak için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Bunun sonucunda hazırlanan kentsel arkeoloji ile ilgili önerge metninin Ekim 1975'te Amsterdam'daki Avrupa Mimarlık Yılı Konferansı'nda sunulması kentsel arkeoloji kavramı ile birlikte

³³ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan broşür. Broşürün Avrupa Konseyi D.Therond tarafından kaleme alındığı Avrupa Konseyi'nde yapılan görüşmeler sonucunda öğrenilmiştir. Söz konusubroşüre http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Publications/Heritage/Archaeology_brochure_EN.pdf, 2008 adresli web sitesinden Temmuz, 2008 tarihinde erişilmiştir.

³⁴ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan broşür. Broşürün Avrupa Konseyi D.Therond tarafından kaleme alındığı Avrupa Konseyi'nde yapılan görüşmeler sonucunda öğrenilmiştir. Bkz. Dipnot 37.

planlama-arkeoloji ilişkisinin uluslararası platformda meşruiyet kazanması açısından büyük önem taşımıştır.³⁵

Oxford'ta düzenlenen konferansın ardından Avrupa genelinde çeşitli ülkelerde 1975 ve 1980 yılları arasında saptanan bazı özel kentleri araştırma alanları olarak seçen projeler başlatılmıştır (Leech, 1999). Bu projelerde arkeolojik verileri değerlendirebilmek için esasen uygulanabilirliği yüksek yöntemler geliştirilmeye çalışılmıştır. Finansal kaynaklar yeniden düzenlenmiştir ve kazı çalışmaları dışında tarihsel araştırmalar ve laboratuvar çalışmalarına da önem verilmiştir. Bu yıllarda İskandinav ülkelerinde kentsel arkeoloji çalışmalarının hızla yayıldıkları görülebilmektedir. İsveç ve Finlandiya çok başarılı arşivleme ve kataloglama çalışmalarının yürütüldüğü gözlenmiştir. Bu ülkelerde çalışılan kentlerle ilgili tarihsel, arkeolojik ve modern olmak üzere tüm planlama bilgileri kayıtlanmaya ve yayın haline getirilmeye başlanmıştır. Kataloglama çalışmaları süreç içerisinde sistematik olarak 70 ya da daha fazla kentte uygulanmıştır. Bu noktada amaç, kentsel arkeolojik araştırma politikasını geleceğe yönelik olarak geliştirebilmek olmuştur. Bu bağlamda, Danimarka'da da önemli bir proje yürütülmüştür. Özenle oluşturulmuş seçim kriterlerine göre, eleme yöntemiyle belirlenen Orta Çağ kentleşmesini gösteren, titizlikle seçilmiş 10 kent belirlenerek, özel ve iyi belirlenmiş bir arkeolojik araştırmanın merkezi durumuna getirilmişlerdir. Bu çalışmada niyet, oldukça hızlı bir biçimde ve doğru alanlarda arkeolojik potansiyeli araştırmak ve değerlendirebilmek olmuştur. Danimarka'nın yaklaşımında geleceğe bir ışık tutma kaygısı gözlenmektedir. Avrupa Konseyi Raporu'nda İsveç ve Danimarka örneklerinde kentsel arkeoloji açısından asıl önemli olanın, bu çalışmaların modern ulus devlet eliyle başlatılmış ve ilk kez bir ulusal programla yürürlüğe konulmuş olmaları olduğu vurgulanmaktadır (Leech,1999). Bu uygulamalar sonrasında kentsel arkeoloji üzerine ulusal ilgi önemli bir ölçüde yükselmeye başlamış ve pek çok Avrupa ülkesi kendi ulusal programlarını ortaya koymaya hazırlanmışlardır.

³⁵ Barley'den (1977) aktaran Altınöz, (bt).

- 4. Dönem-1980 Sonrası Süreç

1980’li yıllara gelindiğinde kentsel arkeoloji alanında daha sistematik programların başlatıldığı gözlenmektedir. Bu dönemlerin yapı teknikleri, bilhassa yer altındaki eserler açısından eskilerinden çok daha yıkıcı olmuş ve gelişim şemaları arkeolojik buluntuları tehdit etmiştir. Giderek derine inen yapı temelleri ve yeraltı otoparkları zarar verici özellikler taşımıştır. (Avrupa Konseyi, bt)³⁶ Ancak buna karşın ilerleyen süreçler, arkeolojik araştırma tekniklerindeki bilimsel ilerlemeleri de beraberinde getirmiş ve deneyimler kentsel arkeoloji konusunda bir kamusal bilincin de giderek oluşmaya başlamasını sağlamışlardır (Addyman, 2003 ve Avrupa Konseyi, bt).

1980’lerden itibaren kentlerin tarihsel sürekliliğinin öne çıkması ve disiplinler arasındaki katı sınırların yok olmaya başlaması beraberinde farklı disiplinlerin birbirlerinin yöntem ve kavramlarından yararlanmalarını ve daha geniş bakış açılarına sahip, çok disiplinli çalışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu değişimlerin yansımaları arkeolojide de kendini göstermiş, özellikle 1980’den itibaren, kentin tarihsel gelişim sürekliliğinin getirdiği zaman-mekansal bütünlüğüne ilişkin kuramsal tartışmaların bu konuyla ilgili olarak yapılan çok sayıda uluslararası toplantı (CSRA 1982; 1984; 1990a; 1990b; 1991a; 1991b; Avrupa Konseyi, 2000) ile desteklenmesi sonucunda kent arkeolojisi çok disiplinli ve karmaşık bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. (Altınöz, bt) 1970’lerdeki gelişmeler 1980’lerin başından itibaren arkeoloji ve planlama arasındaki ilişkinin tesis edilmesi gerekliliğinin anlaşılmasına yol açmıştır. Sonuç olarak 1984’te İtalya Floransa’da Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu düzenlenerek, iki disiplin arasında yöntemsel bir bağın nasıl kurulması gerektiği konusu tartışılmıştır. Bu dönem gerçekleştirilen tartışmaların ülkelerin gelecek süreçlerdeki uygulamaları açısından oldukça yönlendirici olduğu görülmüştür. Ayrıca 1980’lerin sonunda; 1989 yılında Avrupa Konseyi tarafından, Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı³⁷ yayınlanmıştır.

³⁶ Bkz. 37 ve 38 numaralı dipnotlar.

³⁷ Bu tavsiye kararı hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. Sayfa:88

Leech (1999); bu dönemde İngiltere’de sistematik çalışmaların önemli bir parçası olan, tarihsel kentlerle ilgili bir genel bilgi bankası standardı oluşturulmuş, Hollanda, İspanya ve Fransa’da tüm kentler için bir program uygulanarak; haritalandırma, kataloglama ve arşivleme sistemleri geliştirilmiş olduğunu aktarmaktadır. Bununla beraber Leech (1999); Belçika’da Brüksel Kapital Bölgesi ve çevresindeki kasabalarla ilgili olarak kentsel arkeolojik çalışmalar ve projeler üzerine 7 tane atlas hazırlandığını, İrlanda, İngiltere ve Romanya’da da bu tür atlasların hazırlanmasına başlandığını belirtmiştir. Arkeolojik bilgi bankalarının oluşturulmasının kentsel arkeoloji çalışmalarında yöntem belirlenmesi açısından taşıdığı önem ve bu bilgilere dayanarak hazırlanan haritaların kentlerin gelişme stratejilerinin belirlenebilmesi açısından çok büyük bir önem taşıdıkları anlaşılmıştır. İtalya, Fransa, İngiltere ve Finlandiya veri tabanları ve haritalandırma konusunda başarılı çalışmalar sergileyen ülkelerdir (Leech, 1999). Kentsel arkeoloji çalışmalarının yasal temelinin oluşturulmasının en büyük sorunlardan birisi olduğu da bu dönemde anlaşılmıştır.

- 5. Dönem – 1990 Sonrası:

1980’lerin sonunda Avrupa ekonomisi patlamış ve kentsel ve kırsal alanda geniş ölçekli altyapı çalışmaları yeniden arkeolojik alanlar için mekansal planlama ve kentsel gelişme meselelerinde bütünlük koruma çalışmalarının gündeme gelmesini sağlamıştır. 1990 yılında ICOMOS’un uzman komitelerinden ICAHM (Uluslar arası Arkeolojik Mirasın Korunması Komitesi) tarafından hazırlanan “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”³⁸, İsviçre’nin Lozan kentinde toplanan ICOMOS Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. 1989 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kentsel veya kırsal nitelikli olmak üzere tüm alanlarda yer alan arkeolojik potansiyelin korunmasına yönelik yeni açılımların gerekliliği yönünde alınan tavsiye kararı (R (89) 5) doğrultusunda kapsamlı bir uluslararası sözleşmeye duyulan gereksinim açıklanmıştır (Karabağ, 2008). Bunun üzerine Avrupa Konseyi’nin özellikle 1990 ve 1991 yıllarında gerçekleştirdiği CPAT çalışmalarının ardından 1992 yılında revize edilmiş bir sözleşme ortaya konmuştur. Malta (Valletta)

³⁸ Bu Tüzük hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. sayfa:87 ve European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised) Valetta, 16.I.1992
<<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>> web adresi.

Sözleşmesi³⁹ olarak anılan bu sözleşme yasa ve politikalarda uyumlu bir yaklaşım ile gelişme arkeolojik mirasın canlandırılmasına yönelik geliştirme projelerinin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Ocak 1992’de gerçekleştirilen Avrupa ülkeleri Kültür Bakanlarının Malta Buluşması’nda Avrupa için bir Arkeoloji Planı (European Plan for Archaeology) hazırlanması kararının alınması üzerine Eylül 1992’de Hollanda’da bu konu ile ilgili olarak bir komisyon toplanmıştır. Bu komisyon kentsel arkeolojinin o güne kadar sağladığı başarıları, başarısız olduğu noktaları ve karşılaşılabileceği güçlükleri anlatan bir yayının hazırlanmasına karar vermiştir. Sonuç olarak Avrupa Konseyi’nin bir çalışması olarak 1999 yılında Avrupa’da Kentsel Arkeoloji’nin Durumu Üzerine Rapor” yayınlanmıştır. Bu rapor konu üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini oluşturmuştur.

Avrupa Konseyi tarafından 1992-1997 yıllarında ‘Avrupa Arkeoloji Yılları Kampanyası’ kapsamında yürütülen en önemli çalışmalar arasında yer alan, kentli yurttaşların kentsel geçmiş bilincinin arttırılması ve tarihi kent belleğinin oluşturulmasına yönelik ‘Avrupa Kentsel Arkeoloji Projesi’ başarı ile gerçekleştirilmiştir (Tuna, 2003).

Avrupa Konseyi 2000 yılında “Avrupa İyi Pratik Kodu-Arkeoloji ve Kent Projesi” adlı bir çalışma yayınlanmıştır. Bu yayın, Avrupa kentsel arkeolojik mirasının korunması konusunda planıcı ve arkeologlar arasındaki koordinasyonun nasıl sağlanabileceği konusunda bir rehber niteliğine sahiptir. 2002 yılındaysa Malta Valetta Sözleşmesi 10. yılı anısına, Strasburg’da kentsel arkeoloji konusunda bir seminer düzenlenmiştir. Bu seminerin ardından 2004 yılında Macaristan’ın Vilnus Kentinde düzenlenen “Avrupa Önleyici Arkeolojisi” adlı uluslararası kolokyumun düzenlenmesiyle ilgili bilimsel toplantılar sürdürülmüştür.

1992 Malta Valetta Anlaşması’nın alana getirdiği bir başka önemli katkı, şehir ve bölge planlama disiplinini, tarihsel değerlerin yer aldığı alanlardaki imar, yatırım ve gelişim konularını oldukça ilgilendiren önleyici arkeoloji yaklaşımını yasal bağlamda

³⁹ Bu Anlaşma hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. sayfa:88-89

Avrupa'nın gündemine getirmesi olmuştur. Vilnius'ta düzenlenen kolokyum sayesinde Avrupa ülkeleri arkeolojik değerlerini yönetme ve korumaya yönelik ulusal sistemlerini ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşma olanağını bulmuşlardır. Bu kolokyumun sonuçları 2007 yılında yayınlanmıştır. Ülkelerin önleyici arkeoloji deneyimlerinin paylaşılmasının Avrupa Konseyi'nin oluşturduğu Avrupa Miras Ağı'nın (HEREIN) geliştirilmesi konusunda yardımcı olacağı beklenmektedir. Avrupa Konseyi 2010 yılında HEREIN'e Malta Valetta Anlaşması'nın sonuçlarının izlenmesini içeren özel bir bölümün eklenmesi yönünde çalışmalar yürütmektedir. Bu yönde CDPATEP (Mayıs 2009) toplantıları kapsamında üye ülkelere Malta Valetta Anlaşması'nın maddelerinin ulusal yasal-yönetmelik yapı ve uygulama alanına yansımaları üzerine bir anket formu hazırlanarak gönderilmiştir.

2005 yılında, Belçika'nın Brüksel kentinde “Kentsel Geçmişler ve Kentsel Gelecekler: Kentsel Arkeolojiyi Yaşama Geçirmek – Kentsel Arkeolojik Değerlerin Canlandırılması” adlı bir Uluslararası Disiplinlerarası Sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda Avrupa kapsamında yürütülen “Kentsel Toprak Altı Arkeolojik Değerlerin Sürdürülebilir Korunması ve Canlandırılması Erişim Projesi”nin (APPEAR) sonuçları ortaya konmuştur. APPEAR Avrupa Komisyonu Çevre ve Sürdürülebilir Gelişim 5. Çerçeve Programı tarafından fonlanarak Ocak 2003- Aralık 2005 tarihleri arasında sürdürülmüş bir çalışmadır. Çalışmanın ortakları Avrupa'nın pek çok ülkesinden bilimsel kuruluşlardır. APPEAR'in amacı kentsel alanlardaki arkeolojik değerlerin kamuya açılabilmesi için kazıların gerçekleştirilmesi ve bu çalışmaların yerel gelişmeye katkısının sağlanması üzere, arkeolojiyi yerleşmelerle entegre edecek yöntemlerin araştırılması olarak tanımlanmıştır.⁴⁰

3.2 Avrupa'da Kent ve Bölge Planlama Süreci İçinde Arkeolojik Değerlerin Korunması

3.2.1 Arkeolojik Değerlerin Korunmasında Yöntemsel/Yönetimsel Üst Yapının Oluşumu

Kentsel alanlardaki arkeolojik değerlerin korunabilmesi için sorun alanını tanımlayan kuramsal çalışmalarla birlikte kentsel gelişime ve koruma uygulamalarını

⁴⁰ http://www.in-situ.be/D28_en.pdf , erişim tarihi:Mayıs, 2009.

değerlendirecek yasal ve yönetsel düzenlemelere gereksinim bulunmaktadır. Bu bağlamda, tarihin tüm insanlık için ortak miras olduğu kabulü ile ulusal ölçekteki yasal düzenlemelerin yönlendirilmesi ve koruma uygulamalarıyla ilgili ortak dil ve standartların oluşturulması amacıyla uluslararası çalışmalara gereksinim ortaya çıkmıştır. Bu bölüm kapsamında uluslararası yasal ve yönetsel çerçevenin gelişimi açıklanmaya çalışılmaktadır.

Kentsel, kentteki, kurtarma, gelişim yönlendirici ve/veya önleyici arkeoloji kavramları altında gerçekleştirilen çalışmalarına yön veren başlıca uluslararası yasal düzenlemeleri; kentlerdeki arkeolojik mirasın korunması çalışmalarını dolaylı veya doğrudan etkileyen düzenlemeler olarak iki kategoride değerlendirmek mümkündür.

1931 yılında gerçekleştirilen 1. Uluslararası Mimarlar ve Tarihsel Anıt Teknisyenleri Kongresi sonucunda ortaya konulan “Tarihsel Anıtlar için Restorasyon” Atina Şartı eski eserlerin korunması konusunda önemli bir adım niteliğindedir. 2. Dünya Savaşı’ndan sonraysa önemli yıkımlarla karşılaşan kentlerin koruma sorunları daha ciddi boyutlara ulaşmış ve korumaya yönelik kapsamlı bir uluslararası çerçevenin oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde UNESCO1956’da Arkeolojik Kazılar için Uluslar arası İlkeler Tavsiye Kararını almıştır.

19 Aralık 1954’de Paris’te Avrupa Kültür Sözleşmesi’nin imzalanmış ve ardından 1964 tarihinde Venedik Tüzüğü yayınlanmıştır. Venedik tüzüğü korumanın nasıl bir eylem olması gerektiği konusunda bir rehber niteliği taşımakta, korunacak anıt ve alanları tarif etmekte, koruma politikalarının amaç ve araçlarını ortaya koymaktadır. Venedik Tüzüğü’nün yayınlanmasının ardından, arkeolojik miras için özel bir takım önlemleri içeren “Arkeolojik Mirasın korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi” 6 Mayıs 1969’da Londra’da imzalanmıştır. Londra Anlaşması⁴¹ temel olarak arkeolojik kazılar ve bu kazılar sonucu ortaya çıkan bulguların korunması açısından

⁴¹ European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage London, 6.V.1969. Available from: < <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/066.htm>>

önemli bir adım olmuştur. Bu anlaşmayla arkeolojik mirasın tanımı yapılmış ve arkeolojik değerlerin bir yönetim süreci içerisinde değerlendirilmesi gerektiği 4., 5. ve 7. maddelerinde yer almıştır:

- 4. madde; konvensiyonu imzalayan tüm katılımcıların bir arkeolojik ulusal envanter hazırlamasını, eğer mümkünse özel mülkiyet altındaki arkeolojik mirasın da envanterlenmesini içermektedir. Bu envanterleme çalışmalarından bilimsel kataloglar oluşturulmasını öngörmektedir.
- 5. madde, arkeolojik objelerin bilimsel, kültürel ve eğitimsel amaçla kullanımının sağlanmasına yöneliktir. Objelerin verdikleri bilginin tahrip ve değişime uğramasını engellenecek bir biçimde korunmasını öngörmektedir. Bu çalışmadan yönetim sürecinin paydaşları olarak düşünebilecek olan müzeler, bilimsel enstitüler ve ilgili ulusal yöneticilerin sorumlu olması önerilmektedir.
- 7. madde ise, ülkelerin tüm çalışmalarını yasal bağlama geçirmelerine yöneliktir.

Zaman içinde 24 Avrupa ülkesi tarafından kabul edilen Londra Anlaşması da yetersiz kalmış ve 1970’li yılların sonlarına doğru revize edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. 1970’lerdeki bu revizyon temel olarak su altı arkeolojisi ve eski eser kaçakçılığının önlenmesi konularını içermiştir. Bu dönemde, 1972 yılında UNESCO tarafından kabul edilen Dünya’nın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Anlaşması da arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması açısından önem taşımıştır.

1980’li yıllarda yaşanan neo-liberal süreç sosyal ve ekonomik yaşamda değişimlere yol açarak kentsel yapıları önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde refah devletinin himayeci ve müdahaleci sıfatlarını terk eden devlet yönetimleri konut, sanayi, ticaret başta olmak üzere, her alanda özel yatırımlar için gerekli ortamı düzenleyen, ülke içinde yerel ve çok uluslu sermayenin akışını hızlandıracak ve ekonominin küresel pazar entegrasyonunu sağlayacak önlemleri alan yeni “işletmeci” kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır (Albrechts, 1991). Bu yeniden yapılanma sürecinde nüfus artışı, gelişim talepleri, tarihi kent merkezlerinin yenilenme kararları, otoyol ve hızlı tren projeleri vb. gibi yatırım temelli etkenler, Avrupa’da arkeolojik miras üzerinde önemli bir tehdit oluşturmuştur (Sanz, 2007). Bu süreçte bir yandan tarihsel ve arkeolojik alanlar üzerinde yapılaşma tehditleri görülürken, diğer yanda biriciklik ve otantiklik niteliklerine yüklenen ekonomik

değerin ön plana çıkmasıyla arkeolojik ve tarihsel alanların özellikle üst gelir gruplarına hitap eden yeni yatırım alanları olarak görülmeye başlanmasına da neden olmuştur.

Aynı dönemde ortak tarihsel mirasın korunması çalışmalarından sorumlu olan Avrupa Konseyi, arkeolojik mirasın, yatırım ve koruma süreçlerinin dengelenerek korunması yönünde çalışmaları gerekli görmüştür. Konsey bu amaçla 1984 yılında arkeoloji ve planlama arasındaki ilişkiyi inşa etmek üzere Avrupa Konseyi Floransa'nın Tuscany Bölgesi'nde "Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu"nu düzenlemiştir. Bu kolokyum kentlerde tarihsel ve arkeolojik verinin tahribini önleme konusundaki çalışmalara dikkat çekmiş ve arkeolog ve plancıların birbirlerinin görevlerini anlayarak birlikte çalışmaları gerekliliğini ifade etmiştir.

Venedik Tüzüğü'nün oluşturulmasından bir yıl sonra, tüzüğe imza atan 25 ülkenin katılımıyla Varşova'da kurulan ICOMOS, mimari mirasın korunmasıyla ilgili kuram, uygulama yöntemi ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması alanlarında çalışmaktadır. 1987 yılında Washington'da, ICOMOS Genel Toplantısında benimsenen 'Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas' (Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Uluslararası Sözleşmesi) ile kentlerin doğal veya insan yapımı çevresiyle birlikte tarihi belge niteliğinde olduğuna, çoğu zaman geri dönüşü olmayan kültürel, sosyal ve ekonomik kayıplara sebep olan gelişme baskısı altında bulunduğu dikkat çekilmektedir. Bu sözleşmede sağıklaştırma ve restorasyon işlemlerinin yanı sıra, arkeolojik araştırmaların geliştirilerek kalıntıların uygun biçimde korunması ve bu alanların çağdaş yaşama uyum sağlaması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmakta, interdisipliner araştırmaların ve halkın katılımının öneminin altı çizilerek korumanın ekonomik ve sosyal gelişme politikaları ile her düzeydeki kent ve bölge planlamalarının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. 1989 yılında planlama ve bayındırlık çalışmalarının ortaya çıkardığı arkeolojik mirasın korunması sorunu göz önünde bulundurularak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, 'Recommendation No R(89)5, Concerning the Protection and nhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations' (Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve

Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı) yayınlanmış, kamu veya özel sektör tarafından kentsel ve kırsal alanda gerçekleştirilen çalışmalarda ortaya çıkan arkeolojik kalıntıların korunması amacıyla üye devletlerin hükümetlerinin yükümlülükleri tanımlanmıştır (Karabağ, 2008). Bu tavsiye kararı, 1960'lı yıllarda yaşanan hızlı kentleşme süreci ve inşaat tekniklerindeki gelişmelerin arkeolojik alanlara verdiği zararın anlaşılması üzerine, planlama çalışmalarıyla arkeolojik çalışmalar arasında bir ilişkinin kurulması gerekliliğinin anlaşılması sonucunda hazırlanmıştır. Tavsiye kararı planlama ve arkeoloji arasında bir ilişkinin tesis edilmesi konusunda yapılması gerekenleri şu şekilde açıklamaktadır:

- Arkeolojik alanları koruma ve geliştirme politikalarının ön koşulu olarak ulusal arkeoloji envanterinin hazırlanması, arkeolojik miras yöneticileri tarafından haritalar halinde girişimcilere iletilmesi,
- Arkeolojik verileri kapsayan gelişme projelerini yürütebilecek kapasitede idari yapıların oluşturularak desteklenmesi, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi,
- Arkeolojik verilerin şehir ve ülke planlama süreçlerinde gerekli bir unsur olması için gerekli yasal ve yönetsel önlemlerin alınması, arkeologların şehir ve mekan planlama süreçlerine katılımının sağlanması arkeolog, plancı ve girişimciler arasındaki iletişim arttırılarak arkeolojik mirasın zarar görmesi olası durumlarda gelişme planlarının değiştirilmesi, sit üzerinde yapılan bilimsel çalışmaların sonuçların yayınlanması için gerekli zaman ve kaynağın sağlanması,
- Planlama çalışmalarında arkeologlar ile yükleniciler arasında oluşturulan sözleşmelerin geliştirilmesi, bu bağlamda yüklenicilerin rollerinin tanımlanarak karar süreçlerine katılmalarının ve sonuçlardan yararlanmalarının sağlanması, verilerin değerlendirilmesi, yayınların hazırlanması ve arkeolojik sit alanlarının geliştirilmesi konularıyla ilgili aktörlerin hak ve görevlerini belirleyen anlaşmaların hazırlanması, kurtarma arkeolojisi için maddi kaynakların arttırılması, büyük bayındırlık projelerinde arkeoloji ile ilgili çalışanların eğitilmesi,
- Avrupa kültürel kimliğinin temel bir unsuru olarak arkeolojik mirasın anlaşılması, araştırılması, korunması, geliştirilmesi ve yorumlanmasının toplum için öneminin seçilmiş yöneticiler, üstleniciler ve kamuoyuna anlatılarak farkındalığın arttırılması kararı alınmıştır.

Bu karara göre büyük bayındırlık projelerinin erken safhalardan başlayarak arkeologlar tarafından incelenmesi, girişimcilerin birçok zorluktan kaçınmasına ve arkeologların koruma ve müdahale önlemlerini daha etkin bir biçimde planlamasına olanak tanımaktadır (Karabağ, 2008). Bu tanımlanan eylem alanları 1992 Malta Valetta Anlaşması'yla önleyici arkeoloji olarak tanımlanacaktır.

Avrupa Konseyi'nin bu tavsiye kararı (1989), elde edilen deneyimler sonucunda arkeolojik değerlerin korunmasındaki başarısızlıkların temel nedenlerinden birisinin aynı ekibin arkeolojik çalışmaları sonuna kadar yürütememesinden kaynaklandığının görüldüğünü vurgulamaktadır. Arkeolojik çalışmalarda toplanan tüm verilerin sistemli bir şekilde envanterlenmesi ve kamusal bilgiye dönüştürülmesi gereği de karada ifade edilmektedir.

ICOMOS'un uzman komitelerinden ICAHM'ca 1990 yılında hazırlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde özellikle arkeolojik değerlerin uluslar üstü niteliği ve hükümetlerin bu değerlerin korunması konusundaki sorumlulukları ifade edilmiştir. Karabağ (2008) bu tüzükte; Bütünleşik Koruma Politikaları, Yasa ve Ekonomi, Belgeleme, Araştırma, Bakım ve Koruma, Sunuş, Bilgiye dönüştürme, Mesleki Nitelikler ve Uluslararası İşbirliği konularında önemli ilkelerin ortaya konduğunu belirtmektedir.

Bu çalışmaların ardından Avrupa Konseyi arkeologlar ve plancılardan oluşan Bütünleşik Tarihsel Miras Koruma Komitesi (CDPH) tarafından "Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi" hazırlanarak, 1992 yılının Ocak ayında Malta Valetta'da 3. Avrupa Bakanlar Konseyi toplantısı sırasında imzaya açılmıştır. Anlaşma Malta Valetta'da imzaya açılması nedeniyle Valetta Sözleşmesi olarak anılmaktadır. Valetta Sözleşmesi bütünleşik koruma stratejilerini öneren 1975 Amsterdam Deklerasyonu'nun ilkelerini ve 1985 Granada Avrupa Mimari Mirasın Korunması Anlaşmasının temel kabullerini benimsemektedir. Valetta Sözleşmesi ile ilk olarak arkeolojik çalışmaların disiplinler arası ve çok sektörlü yaklaşımlara konu olması gerektiği ortaya konmuştur. Valetta Sözleşmesi dönemin olumsuz gelişme dinamikleri karşısında plancılar ve arkeologların birlikte karar verdikleri bir süreci

ifade etmektedir. Sözleşmenin 5. maddesi arkeologların planlama süreçlerine katılması ve planlama ve arkeoloji arasında sistematik bir konsultasyon olması gerektiğini ifade etmektedir (Harding, 2007). Bu yeni anlaşma metni arkeolojik mirasın korunması ve canlandırılmasının bir kentsel ve bölgesel amaç olması gerektiğini ifade etmektedir. Anlaşma ile merkezi ve yerel yöneticiler, araştırmacı ve uzmanlar ile yatırımcılar, koruma-planlama ve gelişim süreçlerini ortaklaşa olarak nasıl gerçekleştirebilecekleri konusunda birlikte düşünmeye davet edilmişlerdir. Malta Valetta Sözleşmesi arkeolojik verinin kentsel ve bölgesel gelişim stratejileri içerisinde değerlendirilebileceği bir bütünlük arkeolojik veri yönetimi modeli için özelleşmiş yönetimsel yapıların oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Sözleşmeye göre, veriler uygun standartlarda envanterlenmeli ve kayıtlanmalıdır. Sözleşme aynı zamanda büyük önem taşıyan koruyucu arkeoloji kavramını gündeme getirmekte ve koruyucu arkeoloji yaklaşımıyla gelişim ve koruma süreçleri arasında bir bütünlük sağlanması gereğini ifade etmektedir. Valetta Sözleşmesi'nin içerdiği temel bölümler şu şekilde aktarılabilir:

- Arkeolojik mirasın tanımlanması,
- Arkeolojik mirasın kimliklendirilmesi ve koruma çalışmaları için ölçümlemesi,
- Arkeolojik mirasın bütünlük korunması (disiplinlerarası bilimsel çalışmaların yapılmasının ve arkeologların planlama süreçlerine katılmasının garanti edilmesi.)
- Arkeolojik mirasın korunması ile ilgili kamusal bilincin oluşturulması için eğitsel ve kültürel aktivitelerin düzenlenmesi,
- Kaçak kazıların ve eski eser kaçakçılığının önlenmesi.

1993 yılından itibaren, arkeolojik ve tarihsel alanlar arasında, Avrupa Konseyi tarafından desteklenen “Antik Performans Alanları Avrupa Ağı” projesi içinde düzenlenen bilimsel kolokyumun ardından kabul edilen Antik Performans Alanlarının Kullanımı Verona Şartı'nın ilkeleri doğrultusunda, performansa dayalı tematik ağların oluşturulmasına çalışılmıştır. Verona Şartı Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Unesco'nun ortak çalışmaları sayesinde hazırlanmıştır.

Malta Valetta Sözleşmesi ilkeleri gereğince Avrupa Konseyi tarafından 5 yıllık bir periyodu kapsayan “Avrupa Arkeoloji Planı” (European Plan for Archaeology)

hazırlanması kararı alınmış ayrıca Eylül 1992’de Hollanda’da bu konu ile ilgili hazırlıkları yapmak üzere bir komisyon toplanmıştır (Sanz, 2008). Avrupa Arkeoloji Planı kapsamında kamusal bilinci arttırma amaçlı önemli kampanyalar düzenlenmiştir. Avrupa Arkeoloji Planı gereğince kentsel arkeolojinin o güne kadar sağladığı başarıları, başaramadıklarını ve karşılaşılabilecek güçlükleri ortaya koyan bir yayın çıkarılmasına karar verilerek 1999 yılında Avrupa Konseyi tarafından “Avrupa’da Kentsel Arkeolojinin Durumu” adlı kapsamlı rapor yayımlanmıştır. Rapor özellikle envanterleme ve dokümantasyon konularının üzerinde durmakta ve arkeoloji ile planlama arasındaki ilişkinin geliştirilmesi gereğini vurgulamaktadır. Malta Konferansı’nı izleyen süreçte yürürlüğe konulan diğer bir önemli çalışma ise, Arkeolojik Alan ve Anıtlar için Çekirdek Veri Standartları’nın Uluslararası Müzeler Birliği (ICOM-CIDOC) tarafından oluşturulmasıdır.

Malta Valetta Anlaşması’nın pek çok maddesinin kent planlama alanı ile ilgili olduğu görülmektedir. Avrupa Konseyi’nce 2000 yılında hazırlanan bir rehber niteliği taşıyan Avrupa Arkeoloji İyi Pratik Kodu’nda Malta Anlaşması doğrultusunda arkeolojik çalışmaları yürütmek üzere çalışmalara katılan aktörlerin rollerini açıklamaktadır. Buna göre planlama süreçlerini yönlendiren ve uygulamaya koyanların rolleri şu şekilde tarif edilmiştir:

- Kentsel arkeolojik mirası tüm toplumun ortak değeri olarak görmek. (Hem orada yaşayan insanlar, hem de ziyaretçiler açısından)- (Anlaşmanın 1. Maddesi)
- Kent planlama süreçlerin önemli arkeolojik değerlerin nerede olursa olsun in-situ korunması için yönlendirici koşulların ortaya konulması ve gelişim planlarının arkeolojik değerleri değiştirme etkisinin en alt seviyeye indirilmesi (Madde 4ii, 5ii-iv)
- Arkeolojik mirasın kentin kimliğine ve gelecekte yaşayacağı değişimlere katkı sağlamasının sağlanması yönünde bilimsel çalışma ve araştırmaların yapılması (Madde 1)
- Günümüzde ayakta bulunan bina ve yapıların da arkeolojik değer olarak kabul edilebilmesi. Kentin tarihsel topoğrafyasının da bir arkeolojik miras olarak görülmesi. Bu yaklaşımlar çerçevesinde gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar

sonrasında tarihsel topoğrafya ve günümüzde de ayakta kalmayı başarmış olan arkeolojik yapıların kentin karakterinin önemli bir parçası olduğu ortaya çıkacaktır (Önsöz).

- Plancılarca verilen planlama kararları arkeolojik değerleri geri döndürülemez bir biçimde etkileyebilmektedir. Arkeolojik değerlerin yıkıma uğramaları, zarar görmeleri durumunda geri döndürülebilmesi mümkün değildir (Önsöz).
- Plancılar çalışmaları sırasında arkeoloji alanına değer ve rol vermelidirler. Bir kentin planı yapılırken, kentsel gelişim şemaları belirlenirken, plan ve projelerin bütçeleri belirlenirken, eni yapılaşma alanları önerilirken arkeolojiyi göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. (Madde 5)
- Arkeolojik değerleri etkileyebilecek karar almaları öncesinde plancıların arkeolojik bilgi ve danışmanlık almalarına gereksinim vardır (Madde 2 ve 3).
- Arkeolojik değerler ve gelişim planları arasında, ikisinin de saygı duyulan gereksinimlerini karşılayabilmek için öncelikli ölçütler ortaya konmalıdır (Madde 5i-iv).
- Plancıların kamuoyuna ve yatırımcılara arkeolojik değerlerin neden önem taşıdığını ve bu bağlamda korunması gerekliliğini anlatmakta bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Kamuoyunun eğitimi, müzeler, yayınlar, sergiler vb. aktivitelerin desteklenmesi ile kamusal bilincin oluşturulması sürecine katıda bulunulmalıdır (Madde 9).

2. Mimarlar ve Geliştirmecilerin/Yatırımcıların Rolü: Avrupa Konseyi'nin bu özellikle mimarları uygulamacılar olarak gördüğü için yatırımcılarla birlikte değerlendirdiği ve özel sektöre daha yakın olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Buna karşın planlamayı daha kamusal bir eylem alanı olarak tanımlamaya yatkın olduğu hissedilmektedir.

- Arkeolojik değerlendirme desteğine mümkün olduğunca erken başvurmaları gerekmektedir. Bu danışmanlık ulusal veya bölgesel arkeoloji otoritelerinden sağlanabilecektir. Değerlendirmenin yalnızca bir ön sondaj kazısı gerekliliğinin anlaşılması amacıyla değil, aynı zamanda yatırım yapılan alanın kentin

morfolojisi içindeki yeri ve potansiyellerini öğrenmek adına da proje için fikir geliştirme bağlamında da önem taşımaktadır.

- Kesinlikle yerinde korunması gereken arkeolojik değerlerin farkına varılması, hassas bölgelerin iyi tanımlanmış kazı ve araştırmalar yürütülmezden önce zarar görmesinin engellenmesi gerekmektedir.
- Arkeolojik çalışmaların bir koruma stratejisi içerisinde genel tasarım ve inşaa sürecine dahil edilmesi gerekmektedir.
- Sağlıklı bir arkeolojik çalışma yapılabilmesi için zaman ve bütçe konusuna kısıtlamalar getirilmeye çalışılmamalıdır.
- Önemli olarak nitelendirilen arkeolojik bulguların in-situ olarak yerinde korunmaları ve sergilenmeleri gerekliliğinin farkında olunarak, değerlerin çağdaş projenin değerini de arttıracakı düşünölmelidir.
- Bilimsel ve popüler özellikteki yayınların yapılması konusu kazılara ayrılan bütçenin önemli bir bölümü olarak görölerek, gerekli pay ayrılmalıdır.
- İlgili ulusal ve bölgesel yönetimler ve kamuoyu ile yapılan çalışmaların sonuçlarının paylaşılması, iletişim ve görüş alışverişı halinde bulunulması gerekmektedir.
- Çalışmaların medyaya doğru biçimde aktarımına destek verilmesi gereklidir.
- Taşınabilir objeler, kayıt ve raporların sorumlu kurumlarca teslim alındıklarından ve garanti altında olduklarından emin olunmalıdır.
- Arkeologlar proje takımının bir parçası olarak görölmeli ve öncelikli açılım sağlanmalıdır. Proje sürecindeki tasarım konusundaki, ya da programlama konusundaki değişiklikler arkeologlara bildirilmelidir.

3. Arkeologların Rolü:

- Gereken bilgileri ilgili otoritelere mümkün olduğunca erken bir süreçte aktarmaları gerekmektedir.

- İn-situ olarak korunması gereken arkeolojik değerleri tespit etmeleri gerekmektedir.
- Çalışmaların maliyetlerinden zamanlama programlarının belirlenmesi açısından haberdar olmaları gerekmektedir.
- Arkeologlar arkeolojik değerin çağdaş projelere ve geleceğin kentsel peyzajına katacağı değerin farkında olmalıdırlar.
- Arkeolojik çalışmanın ve raporların ulusal ve uluslararası anlaşmalarda belirlen standartlarda olduğunu güvence altına almaları önemlidir.
- Arkeologlar arkeolojik çalışmanın, bütünsel bir projenin bir parçası olduğunun bilincinde olarak bir proje ekibinin parçası olduklarının farkında olmalıdırlar.
- Önemli yapısal bulguların gelişim şemalarına entegre edilebilmesine yardımcı olmalıdırlar.
- Planlama otoritesini, geliştirmecileri ya da diğer ilgili kamu temsilcilerini bilgilendirmeli ve yönlendirerek destek olmalıdırlar.
- Taşınabilir objeler, kayıt ve raporların sorumlu kurumlarca teslim alındıklarından ve garanti altında olduklarından emin olunmalıdır.
- Ulusal ve yerel düzeyde sorumlu kurum ve kuruluşlarla bulgular üzerine tartışmaları ve birlikte karara varmaları gerekmektedir.
- Öngörülemeyen bulguların elde edilmesi durumunda kazının geleceğinin nasıl yönlendirilmesi gerektiği konusunda planlama otoriteleri ve yatırımcıları bilgilendirmelidirler. Çalışmaların medyaya yansımasının tüm proje ekibinin ortak kararıyla gerçekleşmesini sağlamalı ve proje ekibini olası bulguların medya değeri hakkında bilgilendirmelidirler.
- Arkeolojik çalışmaların kabul edilebilir bir süre içerisinde yayınlanması güvence altına alınmalıdır.

3.2.2 Avrupa’da Arkeolojik Değerlerin Korunmasında Ortaklıklar

Avrupa’da bazı ülkelerde merkezi ağırlıklı, bazılarında ise yerele yetki veren bir yasal sistemin varlığı okunmaktadır. Avrupa ülkelerinin yasal düzeylerde geldikleri noktalar farklılaşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yasal ve yönetsel yapılanma konusunda birtakım ortak standartların oluşturulabilmesi için Avrupa genelinde ortak çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Bu ortak çalışmardan başlıcaları aşağıda aktarılmaktadır:

- Avrupa Konseyi - Arkeoloji ve Kent Projesi:

Avrupa Konseyi Kültürel Miras Komitesi 8-10 Mart 2000 tarihinde Strasburg’ta gerçekleştirilen 15. Oturumda “Arkeoloji ve Kent Projesi”ni ortaya koymuştur. Bu süreç öncesinde “Kentsel Gelişim Politikalarında Arkeolojik Miras” bağılığı altında bir ortak Avrupa Yasası’nın hazırlandığı görülmektedir. 1999 yılında gerçekleştirilen Avrupa Konseyi “CCPAT99 18 rewiev 3 Toplantısı” ve Valetta Konferansı bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Avrupa Konseyi Raporu (2000) Arkeoloji ve Kent Projesi’ni şu şekilde açıklamaktadır:

Avrupa Konseyi Arkeoloji ve Kent Projesi Raporu (2000), kentsel yapılanmanın pek çok partneri içeren çok ortaklı ve karmaşık bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu sürecin katılımcıları söz konusu Raporda (2000)

- Kamu otoriteleri ve plancılar,
- Mimarlar ve geliştirmeciler,
- Arkeologlar olarak tarif edilmiştir.

Bu katılımcılar arasındaki açıklık ve süreklilik ilkesine dayalı bir gönüllü işbirliğinin yaratılmasının sonuçların kalitesini etkileyebilecek tek yol olduğu belirtilmektedir (Avrupa Konseyi, 2000).

Arkeolojinin rolü yalnızca bir kentin arkeolojik yapısı ve geçirdiği tarihsel evrimi incelemekle sınırlı değildir. Aynı zamanda arkeoloji sosyal ve kültürel gelişimi de değerlendirmektedir. Bundan dolayı araştırmalar yerleşmedeki tüm aktiviteleri

birlikte, bütünsel olarak değerlendirerek, esasen onları oluşturan süreçleri anlamaya çalışır. Bu durum, arkeolojinin neden kentsel gelişme süreçlerinde bir role sahip olduğu sorusunun da cevabıdır (Avrupa Konseyi, 2000).

Kentsel arkeoloji bize bir kentin tarihi boyunca nasıl geliştiğini gösterir ve kent plancıları, mimarlar ve geliştirmecilerce kullanılan ve paylaşılan dolu/boş, içeride/dışarıda, zengin/fakir, anıtsal/sıradan, planlı/spontane, yoğun/az yoğun gibi kavramları-ikilemleri sunan ilk alan aslında arkeolojidir. Bu nedenle günümüzde şehircilik alanında kullandığımız kavramlarımızın da köken olarak arkeoloji alanına dayandığı ifade edilebilir (Avrupa Konseyi, 2000).

- APPEAR Projesi:

APPEAR Projesi 2003 yılında oluşturulmuştur. Açılımı “Kentsel Alanlarda Yeraltında Bulunan Arkeolojik Bulguların Sürdürülebilir Korunması ve Canlandırılması v e Erişilebilirlik projesidir”. Proje Avrupa Komisyonu’nun yürürlüğe koyduğu bir çalışma olmuş ve 2003-2005 yıllarında Belçika, Fransa, Macaristan, İtalya, İspanya, İngiltere, Almanya Yunanistan olmak üzere dokuz ülkede yürütülmüştür. APPEAR Projesinin sonuçları 2005 yılının Ekim ayında Belçika’nın başkenti Brüksel’de gerçekleştirilen kongrede ortaya konmuştur. APPEAR kapsamında “Kent, Yönetim ve Kentli”, “Kent, Arkeoloji ve Kentli”, Aktif Koordinasyon ve Yönetim”, “Sonuçların Yayılması ve Paylaşımı” başlıkları altında çalışma grupları oluşturulmuştur. Projeye katılan ülkelerin pek çoğunda önemli kentsel arkeoloji çalışmaları APPEAR kapsamında yürütülmüştür (www.in-situ.be).

APPEAR projelere katılan farklı ilgi alanları açısından problemin tanımlanmasına yönelmektedir. Proje öncelikli olarak kentsel arkeoloji çalışmalarında yer alan aktörlerin farklı uzmanlıklardan, farklı rasyonel ve dilleri olan kişi ve kurumlardan oluştuğu kabulü ile yola çıkarak, bu durumdan kaynaklanan sorunların çözümüne çalışmaktadır. APPEAR projesinin amacı söz konusu bölgedeki arkeolojik verinin güçlendirilip, canlandırılarak korunmasının sağlanmasıdır ve proje buna ilişkin buluşçu yollar arayan bir içerik taşımaktadır. Koruma-kullanma dengesinin ne olduğu, nasıl bir karar verme süreci işlemesi gerektiği, canlandırmanın ne anlama

gelmesi gerektiği gibi teorik tartışmalar da bu program çerçevesinde sürdürülmektedir.

Arkeolojik bulgular APPEAR kapsamında taşıdığı anıtsal değeri, teklik değeri, sayılabilirlik ve iletişimsel kapasitesi, tarihsel değeri, sembolik değeri, müze ziyaret değeri, çevresel değeri vb. parametreler altında değerlendirmeye alınmaktadır.

APPEAR projesi tarihsel kentlerin temel problemi olarak tarihsel kent merkezlerinin modern gereksinimlere adaptasyonu sorununu görmektedir. Kent yaşayan bir varlıktır ve zaman içerisinde doğal olarak gelişecek ve sürekli olarak yeni altyapılara gereksinimi olacaktır. Bu durum tarihsel merkezlerinde kaosların oluşumuna yol açabilmektedir. Bu tür kentsel sorunların çözülebilmesi için “aktörler arası işbirliğinden öngörülere, öngörülerden plana aktarıma” giden bir süreç tariflenmektedir. Anlamaktan öğrenmeye, öğrenmekten farkındalığa farkındalıktan da canlandırma aşamalarına geçilebileceği öngörülmektedir.

APPEAR Projesi’nin sonuçlarının tartışıldığı Brüksel’deki kongrede ülkeler önemli kentsel arkeoloji çalışmalarını tartışmışlardır. Bu örnek çalışmalardan bazıları aşağıda aktarılmaktadır. Özellikle İngiltere’den bir örnek olan Rose Tiyatrosu İngiltere’de önleyici arkeolojin gelişimi açısından bir kırılma noktası oluşturmuştur. Bu örnek sonrasında devlet, o tarihten sonra yatırımlarda sermaye ve zaman kaybına yol açılmaması açısından sorumlu kurumlara “önce arkeolojiyi yapın” (do archaeology first) emrini vermiş ve gelişim yönlendirici/önleyici arkeolojinin yasal-yönetimsel yapısı geliştirilmiştir (Thomas, 2006).

İngiltere’de “Rose Theatre” örneğinde yaşanmış olan karar verme süreçlerinde projenin etkili olduğu gözlenmektedir. Alanın yönetimi ve politika belirlemesinden sorumlu olan aktörler farklı disiplinlere mensup ve farklı güç düzeylerinde olan aktörler olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda projenin interdisipliner bir yapıda gerçekleşmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Uzman olmayan aktörlerin projeye katılma olanağının sağlanması da önemli bir nokta olarak görülmüştür. Bu örnekte çeşitli aktörler arasındaki dil ve iletişim problemi en temel problem olarak gözlenmiştir. Projeye göre aktörler arasındaki iletişim ve koordinasyon probleminin ortadan kalkabilmesi aralarında diyalogun sağlanabilmesine bağlı olacaktır, bu

anlamda proje aktörler arasındaki diyalogu geliştirmeye yönelik araçların ortaya konması gereğine yoğunlaşmıştır. Uygulanacak modeller projelerin gelişimine bağlı olarak esnek olmak durumundadır (http://www.in-situ.be/D28_en.pdf).

- Avrupa Konseyi Avrupa Miras Ağı - HEREIN (European Heritage Network):

Avrupa Miras Ağı, ulusal kültürel miras politikalarını araştırmakta ve kültürel değerlerin korunması, planlanması ve yönetilmesi konusunda Avrupa genelinde bir bilgi ağının oluşturulmasını hedeflemektedir. Avrupa Kültürel Miras Ağı'nın çalışmalarında ülkeler bazında kültürel miras stratejilerinin incelenmesi için bir takım ana başlıklar belirlenmiştir. Avrupa Konseyi HEREIN çalışmalarının incelenmesi, Avrupa ülkelerinin kültürel miras yönetimi konusunda kuramsal, bilimsel ve teknolojik alanda bilgi üreten ve verileri değerlendirme konusunda uzmanlaşan enstitülerin oluşturulmasına büyük önem verdiklerini göstermektedir. Finansman sorunun çözümü için özel vergi yasaları ve fonlar oluşturulmakta ve koruma süreçleri uygun olduğunca özel yatırımcılara da açılarak maliyetler paylaşılmaya çalışılmaktadır. Avrupa genelinde bilgisayar teknolojileri ile verilerin kayıt altına alınması ve arşivlenmesi başarılı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu arşivleme çalışmalarının sonuçlarının düzenli olarak yayınlanması da müzeler veya enstitülerin çalışmaları sayesinde sağlanabilmektedir. Avrupa Kültürel Miras Ağı çalışmalarının aktardığı üzere; Avrupa'da kültürel miras konusunda eğitimsel çalışmaların yürütülmesi de, üzerinde önemle durulan alanlardan biridir.

- Avrupa Konseyi CDPATEP 2009-2010

Avrupa Konseyi 1985 Avrupa Mimari Mirasının Korunması, 1992 Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Anlaşması ve 2000 Avrupa Peyzaj Anlaşması sonuçlarının Avrupa ülkelerinde nasıl yürütülmekte olduğunu izlemek amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu çalışmalardan 1992 Malta Valetta Anlaşmasını izlemek için uygulamaya koyduğu çalışmalar oldukça önemlidir. Avrupa Komisyonu bu çalışmalarını ICOMOS (profesyonel ve entelektüel açıdan), Avrupa Komisyonu (stratejik ve politik açıdan ve CoE Gelişim Bankası (etkinlik ve üretimsel açıdan), Parlamenterler Topluluğu'yla (politik açıdan) birlikte gerçekleştirmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 1992 Valetta Anlaşması gereklerinin Avrupa ülkelerinde nasıl uygulandığının izlenmesi ve ülkelerin birbirlerinin yapısından haberdar olmaları için HEREIN sistemine girişinin yapılması üzere bir araştırma gerçekleştirmektedir. Bu araştırma kapsamında uygulanan anket çalışmasının ilk "modülü" günümüzde Avrupa'da etik ve pratik bağlamda arkeoloji alanında en çok tartışılan konulardan birisi olan finansman sorunun özelleştirilmesi veya özel sektöre kısmen yetki devretme süreçlerini tartışmıştır. Araştırma aşamaları, önleyici arkeoloji, korunan anıt ve yapıların düzenli bakımı, koruma altındaki anıt ve yapıların onarımı ve koruma altındaki arkeolojik değerlerle ilgili diğer aktiviteler başlıkları altında olmak üzere özelleştirilen süreçleri kategorilere ayırmakta, ve bu başlıklar kapsamında özel sektöre aktarılan konuların yasal bağlayıcılarını devletçe izlenme durumunu ve ortalama toplam yıllık maliyetlerin ne kadar olduğunu öğrenmek üzere sorular yöneltilmektedir.

Bu kapsamda Avrupa'nın kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını hangi konu başlıkları altına değerlendirmekte olduğunu anlamak açısından önem taşıyan sorular ve kapsamaları özetle aşağıda aktarılmaktadır:

- Malta Anlaşması uygulamaları izleme çalışmasının 2. Modülü tesadüfi olarak gerçekleşen keşiflerle ilgilidir. Bu modül anlaşmanın 2, 3 ve 10. Maddelerinin sorgulanmasına yöneliktir. Bu maddeler temel olarak tesadüfi olarak gerçekleşen keşiflerin bildirilmesini ve bilimsel incelemeye uygun hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. 2. Modül ulusal ve yerel ölçeklerde olmak üzere toplam 5 soru içermektedir. Yasal sistemin tesadüfi bulgulara yönelik olarak zorunlu raporlama getirip getirmediği, bir yılda kaç raporun elde edildiği, ülkede rapor edilmeyenlerin oranının kabaca tahmin edilmesini istemektedir. Ayrıca incelenen ve üzerinde bilimsel olarak çalışılan tesadüfi keşiflerin hangi oranda oldukları da sorulmaktadır. Valetta Anlaşmasının (1992) 3. Maddesi gereğince metal detektör kullanımını sorgulamaktadır. Yerel ve bölgesel otoritelerin çalışmalarında metal detektör kullanıp kullanmadıkları metal detektör kullanıcılarının rapor edilmesinin zorunluluk olup, olmadığı, yılda kaç raporun kendilerine ulaştığı, bu raporlardan kimlerin sorumlu olduğunun öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkede yasal olmayan kazılardan kaçınılabilmesi ile ilgili ne gibi çalışmalar

yapıldığı 2. Modülde araştırılmaktadır. Ülkede arkeolojik kazı lisansından hangi kurumların sorumlu olduğu izinlerin kimler tarafından verildiği sorulmaktadır. Ayrıca ülke çapında kazılarla ilgili veri tabanlarının paylaşımının yasal düzlemde nasıl olduğu, müzeler arası bilgi akışının nasıl sağlandığı, diğer anlaşmalarla uyumun nasıl sağlandığı gibi soruları içermektedir.

- 3. Modül ise Valetta Anlaşmasının 3i ve 3ii maddeleri doğrultusunda arkeolojik kazılar ve diğer aktivitelerdeki standartları tartışmaktadır. Arkeolojik aktiviteler için kalite standardı ve rehberin belirlenip belirlenmediği, sistemin kontrol edilmesi için sorumluluğun kimde bulunduğu sorgulanmaktadır. Belirlenen olası sorumlu kurumlar devlet, acenteler, yerel yönetimler, araştırma enstitüleri, profesyonel enstitüler, özel organizasyonlar, özel ilgi grupları ve diğer kategorileri altında sıralanarak ülkelerden ilgili birimleri seçmeleri istenmiştir. 3. modülün 2. sorusu, masa başı-bilgisayar temelli değerlendirmeler, alan değerlendirme, yüzey araştırması, jeofizik, kazı çalışmaları, kazı sonrası analizler, yayınlama, konsültasyon, diğer kategorilerinden hangileri için özel standart ve rehberlerin hazırlanmış olduğudur. Bir diğer sorusu da izleme ve uygulama bağlamında belirlenen standartların uygulama ve kontrolünden kimlerin sorumlu olduğudur. Bu sorumluluk süreci de izleme ve uygulama olmak üzere iki aşamalı olarak değerlendirmek istenmektedir. Arkeolojik aktivitelerin devlet tarafından verilen bir izin veya lisans sistemi içerisinde gerçekleştirilme durumu bir diğer soruyu oluşturmuştur. Eğer devlet bir lisans sistemi oluşturmuş ise bu lisans sistemi için oluşturduğu kriterlerin neler olduğu sorulmaktadır. Bu lisanslar yeterlilik lisansları, adaylık lisansı, özel lisans, organizasyon lisansı olmak üzere kategorilendirilerek, ülkede hangi lisans tanımlamalarının bulunduğu öğrenilmek istenmiştir. Bir diğer soruysa masa başı-bilgisayar temelli değerlendirmeler, alan değerlendirme, yüzey araştırması, jeofizik, kazı çalışmaları, kazı sonrası analizler, yayınlama, konsültasyon çalışmalarından hangileri için lisans zorunluluğu bulunduğunu tartışmıştır.
- Valetta Anlaşması uygulamaları sorgulama anketinin 4. Modülü arşiv ve depolama çalışmaları hakkındadır. Bu modül anlaşmanın 4 ve 4 iii maddelerinin uygulanmasını araştırmaktadır. Modülde aşağıda yer alan sorular yer almaktadır:

1. Devlet arkeolojik materyallerin türüne uygun olarak depolanması konusunda özel koşullar ve şartlar geliştirmekte midir? (Bu sorunun koruma altındaki ve tasarımlanmış alanlar ile korunmayan ve tasarımlanmamış alanlar başlıkları altında iki aşamalı olarak değerlendirilmesi istenmektedir).
 2. Yerel düzeyde depolarda güvenlik, çevre düzeni, kataloglama, koruma, arşiv düzenlemelerinin bulunmakta mıdır?
 3. Taşınabilir arkeolojik objeler için bir koleksiyon politikası oluşturulmuş mudur?
 4. Ülkeler ne kadar (hacimsel olarak) depolama alanına sahiptirler ve geleceğe yönelik olarak kapasiteleri ve gereksinimleri ne durumdadır?
 5. Arşiv ve depoların yönetimi, idaresi, güvenliği, kataloglanması, küratörlük çalışmaları vb. alanlarda ayrı ayrı ve toplam olmak üzere kaç uzman görev yapmaktadır?
 6. Arşiv kayıt formlarının kontrol edilmesi için devlet tarafından özel koşullar geliştirilmiş midir? Bu sorunun *Koruma altındaki ve tasarımlanmış alanlar ile Korunmayan ve tasarımlanmamış alanlar* başlıkları altında iki aşamalı olarak değerlendirilmesi istenmektedir.
 7. Arkeolojik kayıtların tutulduğu arşivler güvende midir? Kataloglama ve arşivleme çalışmaları bilimsel bir düzlemde mi yürütülmektedir?
 8. Ulusal ölçekte bir arkeolojik kayıt politikası bulunmakta mıdır?
 9. Yerel yönetimlerin bir arkeolojik kayıt koleksiyonu politikası var mıdır?
- Malta Valetta Anlaşması izleme anketinin 5. Modülü “Koruma Stratejileri’nin Planlama Politikalarına Entegre Edilmesi” başlığını taşımaktadır. Bu modül anlaşmanın 5i ve 5ib Maddelerinin izlenmesini amaçlamaktadır. 2 bölümden oluşan 5. Modülde yer alan sorular aşağıda aktarılmaktadır.
5. Modülün ilk bölümü “arkeologlar ve planlama” başlığını taşımaktadır. Bu modülde yer alan sorgulama alanları şunlardır:

1. Ulusal ölçekte planlama alanıyla direk veya doğrudan ilgisi olan uygulamaların ulusal ve yerel yönetimler tarafından izlenebildikleri kadarıyla geçtiğimiz yıl boyunca ülkelerde; *Planlama Çalışması Talebi, Arkeolojik Nitelik Tespit Edilmeyen Çalışmalar, Arkeolojik Değerleme Yapılan Çalışmalar, Arkeolojik Kazı Yapılan Çalışmalar, Koruma Uygulaması Yapılan Çalışmalar ve Diğer* başlıkları altında gerçekleştirilen çalışmaların toplam sayıları öğrenilmek istenmektedir.

2. Arkeolojik değerleri etkiyebilecek olan planlama uygulamalarının değerlendirilmesi için devlet (yerel yönetimler veya özel organizasyonlarca da belirlenmiş olabilir) politikası ve belirlenmiş standartlar var mıdır? Eğer varsa bu kriterlerin; *tüm alanlar, sadece koruma altındaki alanlar bölgesel açıdan önemli görülen alanlar, yerel açıdan önemli görülen alanlar, potansiyel haritalar, az rastlanıla ve, nadir nitelikli özel alanlardan hangileri* için geçerli olduğu sorgulanmaktadır. Ayrıca hangi alanlar için devlet, hangi alanlar için yerel yönetimler, hangi alanlar için de özel organizasyonların politikaları etkin durumda olduğu öğrenilmek istenmektedir.

3. Arkeolojik alanların ayrımlanması için özel yöntemler kullanılmakta mıdır? Bu konuda kriter ve politikalar bulunmakta mıdır?

4. Arkeolojik kazı stratejileri için özel kriter ve politikalar belirlenmiş midir? Varsa ne tür stratejiler kullanılmaktadır?

5. Modülün 2. bölümü ise “arkeologların gelişim sürecine katılması” başlığı altındadır ve aşağıdaki Tablo 3.1’de aktarılan sorgulamayı gerçekleştirmektedir:

Tablo 3.1. Arkeologların kentsel/bölgesel gelişim süreçlerine katılma durumunun denetlenmesi

	Tümü	Kamu	Özel Sektör	Diğer
Arkeologların sistematik bilgi beyanı				
Tadilat-değiştirme-onarım				
Arkeologların karar verme sürecine sistematik katılımı				
Birbirine bağlı durumlar				
Reddetme				
Yerinde Koruma				

Kaynak: COE CDPATEP, Strasbourg 2009

1. Aşağıdaki tablolarda yer alan çalışmalarda arkeolojinin katkısının sağlanması üzerine politikaların geliştirilmesi gerekli görülmekte midir? Eğer gerekli görülmekte ise, yılda ne sıklıkta ve kaç çalışma ortaya konmaktadır?

2. Devlet politikaları bilimsel çalışmaların yapılması ve sonuçların analiz edilerek yayınlanması için yeterli zaman ve kaynak ayrımını gerçekleştirmekte midir?

Tablo 3.2. Bilimsel çalışmaların yapılması yayınlanması için yeterli zaman ve kaynak ayrımının test edilmesi

Gelişim	Tümü	Kamu	Özel Sektör	Diğer
Kazı-araştırma süreci	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren
Kazı sonrası analiz süreci	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren	Sık / arada sırada/ nadiren

Kaynak: COE CDPATEP, Strasbourg 2009

- Malta Valetta Anlaşması uygulamaları izleme anketi 6. Modülünü ise “Kurtarma ve Önleyici Arkeoloji Çalışmalarının Finansmanı” konusu oluşturmaktadır. Bu çalışma Malta Valetta Anlaşması’nın 6. maddesi gereğince gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki sorular yöneltilmektedir:

1. Özel sektör gelişim şemalarında gerekli olan arkeolojik çalışmalara ne kadar katkı yapmaktadır? Bu konuya ayrılan kamu ve özel kaynaklar 1 yıl için ayrı ayrı ve toplamda olmak üzere ne kadardır?

2. Gelişim şemalarıyla ilgili olan arkeolojik aktivitelerdeki ulusal çapta yıllık özel sektöre devir oranı tahminen ne kadardır? (Bu sorunun arkeolojik alan değerlendirme, değerlendirme, öncü yüzey araştırması, kurtarma kazısı, temel kayıtlama, analiz aşaması, rapor hazırlanması, yayınlar, sunum ve diğer aktiviteler olmak üzere ayrı ayrı başlıklar altında değerlendirmesi istenmiştir).

3. Özel sektör organizasyona nasıl katkı sağlamaktadır? Bu sorgulama için seçenekler; *Bir gelişim projesi temelinde, Genel vergilerle, Gelişim süreçlerinde alınan özel vergilerle ve Diğer* olarak belirlenmiştir.

4. Gelişim şemaları dışında- tarım alanları, doğal nitelikli alanlarda yer alan arkeolojik değer için nasıl çalışmalar yapılmaktadır? Bu çalışmalardaki kamu-özel sektör katılım ağırlığı nasıldır? Bu sorunun, *Arkeolojik alan değerlendirme, değerlendirme, Öncü yüzey araştırması, Kurtarma kazısı, Temel kayıtlama, Analiz aşaması, Rapor hazırlanması, Yayınlar, Sunum ve Diğer aktiviteler* olmak üzere ayrı ayrı başlıklar altında değerlendirmesi istenmiştir.

- Malta Valetta Anlaşması izleme anketinin 7. Modülü ise Alan Çalışması Sonrasında Verilerin Analizi ve Bilimsel Çalışmaya Konu Olması başlığına sahiptir:

1. Alan çalışması sonrasında verilerin analiz edilerek üzerinde çalışılıyor mu? Bu sorgulama için; *Değerleme sonuçları, Tahminleme sonuçları, Yüzey araştırmaları, Önleyici olmayan kazı çalışmaları bulguları, Önleyici kazı çalışmaları bulguları ve Diğer* seçenekleri belirlenmiştir.

2. Yerel veya ulusal yönetimler edinilen bilgilerin analizini olanaklı kılacak çalışmalar yürütüyor mu, aşağıdaki hangi çalışmalar için bu gerçekleşiyor, bu çalışmaların sonuçlarının analiz edilmesi ve yayınlanmasının maliyeti ne kadar? Bu sorgulama için; *Değerleme sonuçları, Tahminleme sonuçları, Yüzey araştırmaları,*

Önleyici olmayan kazı çalışmaları bulguları, Önleyici kazı çalışmaları bulguları ve Diğer seçenekleri belirlenmiştir.

3. Yayınların hazırlanması için finansal destek var mıdır, hangi çalışmalar için ne kadar destek sağlanmaktadır? Bu sorgulama için; *Değerleme sonuçları, Tahminleme sonuçları, Yüzey araştırmaları, Önleyici olmayan kazı çalışmaları bulguları, Önleyici kazı çalışmaları bulguları ve Diğer seçenekleri belirlenmiştir.*

***3.2.3 Örnek Olarak Belirlenen Avrupa Ülkelerinde Kent ve Bölge Planlama Süreçleriyle Arkeolojik Değerlerin Korunması Çalışmalarının İncelemesi*⁴²**

Dünya pratiği incelendiği zaman kentsel ya da kırsal alanlarda yer alan ve/veya yatırım tehdidi altında bulunan arkeolojik alanların korunması amacıyla birçok uluslararası çalışma ve düzenlemenin ortaya konulduğu görülmektedir. Uluslararası çalışmalar çerçevesinde Avrupa ülkelerinin, kendi dinamiklerine uygun yasal ve kurumsal sistemleri oluşturdukları ve giderek geliştirdikleri ifade edilebilecektir. Bu bölümde İngiltere, İtalya, Fransa, Almanya, İspanya ve Yunanistan gibi Avrupa ülkelerinde kent, kentsel-önleyici veya gelişim yönlendirici arkeoloji olarak adlandırılan çalışmaları yürütmek üzere yasal ve kurumsal sistemin nasıl yapılandığı aktarılmak istenmektedir⁴³. İngiltere ve İtalya, kentsel-önleyici arkeoloji çalışmalarının sistematik anlamda ilk olarak başladığı ve konuya ilişkin yapılanmaların oldukça gelişmiş olduğu ülkelerdir. İspanya'nın koruma konusundaki yasal sisteminin oldukça güçlü ve gelişkin olduğu bilinmektedir. İncelenen ülkeler arasında merkezi yapıya sahip olan Fransa, konuya ilişkin özgün projeleri ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Yunanistan örneği ise, çok katmanlı ve arkeolojik zenginliği yüksek olan bir Avrupa Birliği ülkesini temsil etmesi açısından önemli bir örnektir. Bu ülkelerin yanı sıra diğer Avrupa ülkeleri de, arkeolojik çalışmalarla ilgili yasal ve kurumsal sistemlerini oluşturmuş durumda oldukları görülmektedir.

Bu bölümde altı Avrupa Birliği üyesi ülke deneyimi CDPATEP Malta Valetta Anlaşması İzleme Çalışması kapsamında belirlenen temel alanlar çerçevesinde

⁴² Bu bölüme ilişkin kaynaklar için bakınız bölüm altbaşlıkları dipnotlar.

⁴³ Örnek olarak seçilen ülkelerin, belirlenmesinde etkin olan rasyoneller çalışmanın "1.2. Çalışmanın Yöntemi" Bölümü'nde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

incelenmeye ve şehir ve bölge planlama alanı ile arkeoloji arasındaki ilişkinin nasıl tesis edildiği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Avrupa Konseyi'nce sorgulama alanları olarak belirlenen kategoriler; tesadüfî olarak gerçekleşen keşifler, arkeolojik aktiviteler için kalite standardı ve rehberin belirlenmesi, belirlenen standartların uygulama ve kontrolünden kimlerin sorumlu olduğu, arşiv ve depolama çalışmaları, koruma stratejilerinin planlama politikalarına entegre edilmesi, kurtarma ve önleyici arkeoloji çalışmalarının finansmanı ve özelleştirme sorunu, gelişim şemaları dışındatırım alanları, doğal nitelikli alanlarda yer alan arkeolojik değerler için yapılan çalışmalar, alan çalışması sonrasında verilerin analizi ve bilimsel çalışmaya konu olma durumu olarak özetlenebilir. Bu kapsamda Avrupa Konseyi'nin sorguladığı bu başlıklar temele alınarak ülke deneyimleri yasal-yönetmeliksel yapı, ekip-uzman, finansal durum ve planlama ilişkisi ile uygulama alanındaki çözümleri içeren yöntem başlıkları altında incelenecektir.

İncelenmek üzere belirlenen ülkelerden birisi olan İngiltere, oldukça güçlü bir ekonomiye sahiptir, ancak bunun yanı sıra nüfus yoğunluğu yüksek ve kent toprağı üzerinde rant ve gelişme baskısının da oldukça yoğun olduğu bir ülkedir. Son dönemlerde özellikle ülkenin güneydoğu kesiminde yoğun altyapı ve inşa faaliyetleri görülmektedir. Bu bölgede yeni konut gelişme alanları talebi genelde yapılaşmaya uygun olmayan açık alanlar ve tarım alanları üzerinde gelişmektedir. Buna paralel olarak mevcut kent merkezlerinde de çok fazla yeni gelişme talebi vardır. Yeni alışveriş ve ofis merkezleri, altyapı çalışmaları, havaalanı geliştirme projeleri, tünel yapımları gibi faaliyetlerde artış gözlenmektedir.

Bir diğer örnek ülke olan Fransa'da 1945 yılında kentlerde yaşayanların toplam nüfus içerisindeki oranı % 51 iken, bu oran 1968'de % 71'e çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı'nı izleyen 25 yıllık dönemde çok hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış ve kırsal alanda ciddi yapısal değişimler ve kente göç gerçekleşmiştir. Bu süreçte 2. Dünya Savaşı'nda zarar gören kentler yeniden yapılanmıştır. Bu hızlı kentleşme dönemi ve yeniden yapılanma sürecinde pek çok arkeolojik değer zarar görmüş, değiştirilmiş ya da yıkılmıştır. 1960'ların sonuna kadar Fransa'da arkeolojik potansiyelin belirlenmesine yönelik çalışmalar ve arkeolojik değerlerin izlenmesi yoktur. Bir sivil arkeoloji servisi kazı çalışmalarını biraz da gönüllülük esası ile yürütmekte ve dönem

koşullarında elinden geleni yapmaya çalışmaktaydı. Bu dönemde gazetelerde pek çok skandalın patladığı görülmektedir. Partier ve Avingon'un aniden yok olmasına kamuoyu büyük bir tepki göstermiş ve bu tepkiler basında yer almıştır. 1980 yılında Fransa'da kentsel arkeoloji ile ilgili ulusal bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda gerçekleşen tartışmalar sonrasında pek çok anahtar niteliğinde fikir geliştirilmiştir. Kentsel arkeolojik değerler insanlığın ortak üretimi ve değeri olarak kabul edilerek, arkeolojik mirasın yıkımı ya da kaldırılmasından önce üzerinde çalışılması gerektiği ortaya konulmuştur. Ayrıca kentsel arkeolojinin küresel ölçekte bir disiplin olarak kabul edilmesi gereği tartışılmıştır. Bu tartışmaların gerçekleştirildiği dönemde kentsel arkeoloji yaklaşık 15 yıldır deneyimlenmekteydi. Ancak savunulan ideal kentsel arkeoloji ile pratik arasındaki farkın deneyimlerde açıkça ortaya çıktığı belirtilmişti.

2. Dünya savaşı ve sonuçları örneklerden üçüncüsü olan Alman kentlerine oldukça büyük hasarlar vermiştir. 2 Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımlar sonucunda yeni kent planlama uygulamalarına gereksinim duyulmuş ve bu yeniden gelişme faaliyetleri sırasında ortaya çıkan kentsel arkeoloji bugün halen devam eden bir karar verme sürecinin yaratılmasını beraberinde getirmiştir. 1960'lı yılların kentsel yenileme hareketleri arkeolojik ve tarihsel çevre açısından geri dönülemez kayıplara yol açmıştır. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Almanya'da düşünme biçiminde bir değişim olmuştur. Bu dönemde mimarlar ve kent planacıları yapıları tarihsel çevrenin ne kadar büyük bir yıkıma uğramış olduğunu fark etmişlerdir. 1975 yılında Avrupa kentleri adlı İngiliz Arkeoloji tarafından yönlendirilen konferans sayesinde Almanya; İngiltere, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerde kentsel arkeolojinin belirli metodolojik tekniklerde gerçekleştirildiğini öğrenmiştir. Tarihsel topografya araştırmaları, sosyal yapı ve topografya ilişkisi, üretim, ticaret, sağlık, altyapı gibi sektörlerin her birinin kentsel arkeolojinin disiplinler arası bir yaklaşımla katkıda bulunacağı alanlar oldukları anlaşılmıştır. 1989 yılındaki politik değişim Doğu Almanya'nın kentsel tarihsel dokusunun da çalışılmasını beraberinde getirmiştir. Arkeolojik verilerin kent planlama alanındaki etkinliği tüm Alman kentlerinde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma esasen o kentteki temel kentsel yenileme projelerinin gerçekleştiği döneme bağlı olmaktadır. Örneğin 1970'li yıllarda ve 80'lerde kentsel yenileme süreçlerinde arkeolojik değerlerin korunmasının ve

adaptasyonunun birbirinden oldukça farklı gerçekleştiği görülmektedir. 1990 sonrasında ise özellikle batı Almanya’da arkeolojik değerlere karşı oldukça güçlü bir ilgi gözlenmiştir. Özellikle küçük ve orta ölçekli yerleşmelerde arkeolojik değerlerin korunması adına yatırımlardan kaçınılabildiği ve korumanın gerçekleşebildiği görülmektedir. Ancak Chemnits, Magdeburg, Postdam ve Dresden gibi savaş hasarının oldukça büyük olduğu kentlerde dramatik bir yapısal değişim gözlenmiştir. Bu gibi kentlerde büyük ölçekli yatırımlar alışveriş merkezleri, otoparklar inşa edilmiş, gelişim büyük yatırımcıların elinde olmuş ve arkeolojik değerler göz ardı edilebilmiştir.

Zengin tarihsel geçmişi ve koruma çalışmalarında dünya genelinde etkinliği göz önünde bulundurularak seçilen ülkelerden bir diğeri İtalya olmuştur. İtalya kentlerinin pek çoğu Roma Dönemi’ne hatta daha erken dönemlere dayanan geçmiş ve geleneklere sahiptir. Ülkede tarihsel peyzajın içerisinde Roma Dönemi yerleşmelerinin izlerini görmek olanaklıdır. Roma dönemi yerleşmelerinin büyük bir çoğunluğu da prehistorik ya da prehistorik dönemden kalan erken yerleşmelerin üzerine kurulmuştur. Buna ek olarak Ortaçağ Dönemi yıkmaktan çok koruyarak antik kalıntıların üzerine gelmiştir. Ortaçağ’ın sonlarına doğru İtalya’nın Avrupa’nın en kentleşmiş bölgesi olduğu bilinmektedir. Yalnızca kuzey İtalya bölgesinde 400’den fazla arkeolojik ve tarihsel bölge bulunmaktadır. 1930’lu yıllarda İtalya’nın kentsel gelişme politikası ve savaş sonrası yeniden yapılandırma süreci İtalya kentlerinin kentsel kimliğinin korunması konusunda tehlikeli bir dönem olarak görülebilir. 1960’lara dek İtalya’da arkeolojik araştırmalar öncelikli olarak terk edilen antik yerleşmeler ve kentlerin dışındaki kırsal alanlardaki arkeolojik alanlara yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Roma gibi tarihi kentlerin bazılarında da monografik araştırmalar yürütülerek kentsel gelişimin yer altındaki potansiyelle ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. 1970’lerde kentsel aktivitelerde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bu dönem arkeolojik araştırmaların da amaçları ve metodlarının yeniden belirlendiği bir dönem olmuştur. Yurtdışından gelen pratik deneyime bağlı olarak klasik sonrası arkeolojiye ilgi doğduğu ve Ortaçağ arkeolojisinin popüler olduğu görülmektedir. Bu dönemde ülkeye İngiliz arkeologlar davet edilerek dokümantasyon formları ve araştırma yöntemleri adapte edilemeye çalışılmıştır.

Yunanistan’da kentlerin zengin bir tarihsel kentsel tabakalanmaya sahip olması ve coğrafi ve tarihsel olarak ülkemize yakınlığı, bu ülkenin de bir diğer inceleme alanı olarak belirlenmesinde rol oynamıştır. Yunan kentleri, tarih öncesi dönemden modern döneme kadar çok geniş bir yelpazede tarihsel kültürel katmanları barındırmaktadırlar. Yunanistan kentsel arkeoloji sistemi için temel problem kentlerde gerçekleştirilen kurtarma kazılarının modern kentle entegre olabilecek geçerli bir temele oturtulmasıdır. Parçacı yaklaşımlar ve sosyo-ekonomik sistemin yarattığı baskılar Yunan kentlerinde arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması açısından sorun oluşturmaktadır. Örneğin bir kentsel alanda içme suyu sisteminin yenilenmesi gibi bir altyapı projesinde arkeolojik verilere rastlanması durumunda bu verilerin öneminin kabul ettirilebilmesi verinin ünlü ve bilinen bir anıt olmaması durumunda oldukça güçtür. Bir diğer ve daha da karmaşık bir nitelik taşıyan problem ise önemli bir antik yerleşmenin veya yapı kalıntılarının üstünde korunacak olarak belirlenmiş olan erken modern dönem yapılarının yer alması durumudur. Burada önemli bir ikilemle karşı karşıya kalınmakta ve hangi katmanın korunarak sürdürüleceği konusunda bir seçim yapılması sorunu yaşanmaktadır. Örneğin 1930’lu yıllarda Amerikan Klasik Çalışmalar Okulu tarafından Atina Agorası plaka olarak tanınan bölgede kazı çalışmalarına başlandığı sırada çözüm yolu olarak pek çok sivil mimarlık örneğinin ortadan kaldırılmasının seçildiği görülmektedir. Oysa bugünün farkındalığı içerisinde her dönemin kültürel mirasının önemli olduğu ve bütünlük korumanın gerekli olduğu görüşü çerçevesinde böyle bir çözüm yolu seçmek mümkün olamayacaktır.

Bir diğer örnek ise İspanya olarak seçilmiştir. Ülkede uygulanan özgün yöntemler (müze-kent yaklaşımları, ÇED süreci vb.) inceleme alanı olarak belirlenmesinde rol oynamıştır. İspanya’da arkeolojik mirasın önemli bir bölümünün kentsel alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kentsel arkeolojinin, kent yaşamından ayrı bir yaklaşım olarak düşünülemeyeceği anlamına ve yalnızca tarihsel miras politikaları tarafından yönlendirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Castelles’in (2007) aktarımıyla, kentsel arkeoloji İspanya’da kentsel mirasın iyileştirilmesi ve saklanması, kentlerin tarihleriyle birlikte ele alınması gereken bir sosyal gereksinim olarak tarif edilmektedir. Bu anlamda kentsel çevre kavramı da arkeolojik mirasın bir bölümünün görünür kılınmasından daha öte bir anlam taşıyacaktır. İspanya’da da

sistem bir kurtarma kazısı sistemi olarak ele alınma durumuyla koruma-yatırım ikilemi bağlamında karşı karşıya gelmiştir. Öncelikle 1960’larda ülkedeki kentsel aktiviteler genişlemiş, büyük ölçekli altyapı projeleri uygulamaya konmuş ve sonuç olarak bu gelişmeler karşısında düzenli bir koruma sistemine gereksinim duyulduğu ortaya çıkmıştır. İspanya’da bir diğer önemli kırılma süreci ise 1980’li yıllarda ülkenin yönetim sisteminde yapılan değişiklik nedeniyle yaşanmıştır. Bu değişimle beraber otonom kominiteler arkeolojik değerlerle ilgili sorumlulukları taşımaya başlamışlardır. Bu desentrilizasyon süreci ile yerelde problemlerin daha iyi ve hızlı bir biçimde algılanabileceği düşünülmüştür.

Örnek olarak seçilen ve farklı birikimlere sahip 6 Avrupa ülkesinin deneyimleri aşağıdaki konu başlıkları altında incelenecektir:

- kurumsal ve hukuki yapılanma (tarihsel gelişim, kavramsal koruma yaklaşım ve planlama sistemiyle kurulan ilişki bağlamında)
- ortaya konan yöntem ve çözüm pratikleri- uygulama stratejileri (uygulama alanında ve planlama sistemiyle ilişkisi bağlamında)
- kaynak oluşturma stratejileri,
- ekip-uzman desteği sağlama stratejileri

3.2.3.1 Kurumsal ve Hukuki Yapılanma

3.2.3.1.1 İngiltere Örneği⁴⁴;

- İngiltere’deki yapının diğer Avrupa ülkelerinden iki yönüyle farklı olduğu görülmektedir. İngiltere’de arkeolojik kazılar için bir devlet lisans sistemi

⁴⁴ Bu bölüm; Thomas (2006) “Mapping Towns- Urban Survey and Chacterization Program of English Heritage”, Thomas .(2007) “Development Led Archaeology in England”. Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Addyman, (2003) “Urban Archaeology – Where Now?”, Wainwright et all. (1999) “United Kingdom” adlı çalışmalar ve <http://www.english-heritage.org.uk/>, <http://ads.ahds.ac.uk/project/goodguides/g2gp.html>, <http://www.rcahms.gov.uk/>, <http://www.britarch.ac.uk/HEIRNET/fishen.html>, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.8331>, <http://ads.ahds.ac.uk/project/oasis/> http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, <http://www.algao.org.uk/> web adreslerinden derlenen bilgilerin özetlenmesiyle oluşturulmuştur.

çalışması bulunmamaktadır. Korunma kararı alınan anıtlar için devlet bir takım özel kazı çalışmalarını yürütse de genel anlamda mülk sahibinin izni doğrultusunda herkes istediği alanda arkeolojik kazı yapma yetkisine sahip bulunmaktadır. Bir diğer farklı nokta da İngiltere’de antik eserlere devletin sahip olmasını sağlayacak bir düzenlemenin hazine ile ilgili bazı özel durumlar dışında bulunmamasıdır. Tüm antikalar bulunduğu alanın sahibine aittir. Ayrıca ülkede 1990’dan bu yana gelişme yönlendirici arkeoloji çalışmaları için ticari bir sistem de geliştirilmiş durumdadır.

- 21. yy’da İngiltere’de de arkeolojik mirasın büyük ölçüde ekonomik baskı altında olduğu belirtilmektedir. Ülkedeki planlama sisteminde 4 temel unsur mevcuttur:- Ulusal Planlama Yasal Sistemi, -Ulusal Planlama Politikası (Merkezi Hükümet tarafından ortaya konulan ve yürütülen), -Bölgesel ve yerel gelişim planları, -Özel planlama uygulamaları üzerindeki kararlar (gelişim önerileri-genelde yerel otoritelerce alınan kararlar olarak)
- İngiltere Bölgesi'nde tarihsel ve kültürel değerlerin korunması içinde temel olarak 3 kategori belirlenmiştir.

-Ulusal açıdan önem taşıması bağlamında koruma anıtlar ve arkeolojik alan ve bulgular. (Anıtlar) Toplam 20.000 adet civarındadır.

-Tescilli yapılar (listed building) Önemli mimari ve tarihsel yapılar. 40.000 adet civarındadır.

-Koruma Alanları genel olarak kent ve köy merkezleridir. 9000 adet civarındadır.

- İngiltere'de yerel otoriteler koruma çalışmalarını yürütmektedir. Ancak oldukça karmaşık bir sistemde koruma hem merkezi hükümetin, hem de yerel otoritelerin paylaştığı bir süreçtir. İngiltere'de koruma altındaki değerler şu şekilde sıralanmaktadır: -19 yy yapıları -Erken 20 yy. yapıları -Endüstri yapıları -Savaş yapıları -Modern yapılar -Modern miras -Genel-tümel peyzaj
- 2. Dünya Savaşı sonrası süreçten günümüze dek pek çok önemli tarihi kent ve kasabada kazı çalışmaları sürdürülmektedir. İngiltere’de 1990’lı yıllara kadar bu araştırmaların merkezi hükümetçe yürütüldüğü görülmektedir. 1984 yılından

itibaren English Heritage'in (EH) alandaki çalışmaları ön plana çıkmaktadır. 1990 yılında merkezi hükümet "Archaeology and Planning- DOE 1990" raporu doğrultusunda "Planning Policy Guidance PPG16" adlı yasal düzenlemeyi hazırlamıştır. Bu doküman arkeolojik değerlere ait sorumluluğun yerel yönetimlerce de paylaşılmasını sağlamıştır. Düzenleme temel olarak yerel yönetimlerin kendi alanlarındaki arkeolojiyi iyi bilmeleri gerektiğini ve arkeolojik kararların alınmasına yönelik olarak bir veri tabanı altyapısının oluşturulması gereği vurgulamakta ve tüm tarihi kent ve kasabaların önemleri ifade edilerek mevcut arkeolojik potansiyelle kombinasyonun gerekliliği aktarılmaktadır.

- Ülkede arkeolojik mirasın korunmasına yönelik olarak 2 önemli yasa söz konusudur. 1979 yılında çıkarılan Antik Anıtlar ve Arkeolojik Alanlar Yasası ülkedeki gelişmelere yön veren temel yasal düzenleme olmuştur. Bu yasa arkeolojik alanların koruma planlaması çalışmalarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuş ve restorasyon ve yayınlama çalışmalarına önemli bütçeler ayırmıştır. Diğer bir önemli yasal düzenleme ise 1990 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu yasa temel olarak kent planlama çalışmaları ile ilgilidir. Kent ve Ülke Planlama Yasası adlı bu düzenleme yerele yetki vermiş ve mekansal planlama ve koruma yetkilerini yerel otoritelere devretmiştir.
- İngiltere'de tarihsel çevre koruma konusundaki kurumsal yapı oldukça karmaşık bir içeriğe sahiptir. En temel organizasyonlardan birisi English Heritage'dir. English Heritage bir Parlamento yasası doğrultusunda oluşturulmuş olan bir merkezi hükümet organizasyonu olmakla beraber hükümetten bağımsız-özerk olarak çalışan bir birimdir. Kurum bütçesinin % 80'ini Kültür Bakanlığı'nın Kültür Medya Spor Bölümü'nden almaktadır ve uygulamalarında Bakanlığa karşı sorumludur. Kültür Medya Spor Bölümü kendi bünyesinde hiç arkeolog bulundurmamakta, English Heritage bölüme danışmanlık yapmaktadır. English Heritage'in yasal düzenleme ve önerileri geliştirmek ve yeni yapılaşma süreçleri gibi konularda anıt koruma stratejilerini ortaya koymak gibi iki temel görevi bulunmaktadır. Ancak kesin yasal düzenlemeleri onayan Kültür Bakanlığı olmakta, English Heritage öneri ve danışmanlık birimi olarak görev yapmaktadır.

- İngiltere’de koruma konusunda yetkili olan diğer önemli kurumlar “yerel otoriteler”dir. İngiltere’de kamu hizmetlerinin pek çoğu yerel otoritelere sağlanmaktadır. Eğitim, sosyal servisler, arazi kullanımın ve mekansal planlamanın kontrolü yerel otoritelere bağlıdır. İngiltere’de yerel organizasyonların yapılarının da oldukça karmaşık olduğu ve bölgeden bölgeye değişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

3.2.3.1.2 Fransa Örneği⁴⁵;

- Fransa’nın yasalarında kentsel arkeolojiye ilişkin özel bir ifade 1990’ların sonuna kadar yer almamıştır. Ülkede geçerli olan temel koruma yasası 1941 yılında çıkarılan ve 1945’de güncellenen yasadır. Buna göre devlet tüm arkeolojik çalışmaları yürütmeli ve kontrol etmelidir. 1994 yılında yeniden düzenlenen yasa da bilimsel kurumlara arkeolojik çalışmaları izlemeleri ve değerlendirmeleri konusunda roller verilmiştir. 1994’de modifiye edilen haliyle yasa 4 tip alan ve konuyu içermektedir:

1- Hafriyat ya da inşaat öncesinde kesin izin almanın gerektiği alanlar.

2- Arkeolojik bulguların değiştirilmesine ve kaldırılmasına izin verildiği durumlar ancak yapılan işlemin beyan edilmesinin zorunlu olduğu ifadesi yer almaktadır.

3- Kazı çalışmalarını devletin kesinlikle kendisinin yürüteceği alanlar

4-Yasanın 4. kısmıysa yukarıda belirtilen alanlarla ilgili kurallara uymamanın cezalarını içermektedir. 1989 yılına kadar bu alandaki cezaların daha ılımlı olduğu 1994 yılından sonra ağırlaştırıldığı görülmektedir.

- Ülkede 1941 yasası temel ilkeleri ortaya koyması bağlamında halen kullanılmaktadır. Yasanın en temel felsefesi *ulusal egemenlik alanının sürekliliğinin sağlanması* olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, arkeolojik alanların

⁴⁵ Bu bölümde aktarılan bilgiler Garmy, (1995) “Urban Archaeology in France”, Leech (1999) “Archaeology and Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology “A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”. Deoule, (2007) “Preventive Archaeology in France”, Garmy (1999) “France”adlı çalışmalar ve Nisan-Mayıs 2009 Dönemi’nde FransaStrasbourg’ta SRA ve INRAP yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden derlenerek aktarılmaktadır.

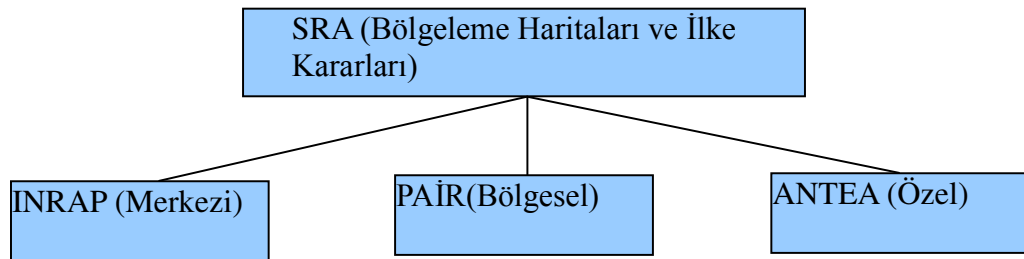
öncelikli olarak gözetilmesini sağlamaktadır. Ancak yasanın çıktığı dönemde arkeoloji henüz etkin bir bilim alanı olmadığı için yasada eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle örneğin önleyici arkeoloji, toplumun ve ilgili katılımcıların kurtarma kazılarına finansal katılımları ve benzeri maddelerin eklenmesi ancak 2000’li yılların başlarında gerçekleşmiştir. Fransa’nın koruma alanındaki yasal yapılanması incelendiğinde 1913 yasının da hatırlatılması gereken önemli bir yasa olduğu görülür.

- 1965 yılı Malroux yasaları da ülkenin gündemine *koruma alanları* kavramını getirmiştir. Bu yasanın amacı öncelikli olarak kentsel peyzajın estetik karakterinin sürdürülmesini sağlamaktır. Ancak bu yasa arkeoloji alanında etkin olarak kullanılamamış ve yer altındaki arkeolojik mirasın korunması konusunda etkili olamamıştır. O dönemin yaklaşımı Avrupa çapında moda olan cephecilik (facadizim) akımı olduğu görülmektedir. Cephecilik akımı arkeolojik çalışmaların önüne geçmiştir.
- Fransa’da 10 Temmuz 1976’da yürürlüğe giren Çevre Koruma Yasası’yla, arkeolojinin çevrenin bir parçası olarak değerlendirilmesi gereği ortaya konmuştur. Bundan yaklaşık 10 yıl sonraki bir periyotta, “önleyici” arkeoloji fikri gelişmiş ve bu yönde gerekli diyaloglar başlatılmıştır (Delaunay,1984:2).
- 1990’lı yılların sonuna kadar Fransa’da kent planlama düzenlemelerinin özel olarak kentsel arkeoloji ile ilgili bir madde içermedikleri görülmektedir. Ancak temel kent planlama düzenlemelerini sağlayan kent planlama kodunda 1977 yılında R111-3.2 maddesinde ve 1986 tarihinde eklenen ek madde de arkeolojik değerlerin korunmasının planlama prosedürlerinde yer alması; bulguların yer aldığı tahmin edildiği alanlarda özel planlama izinleri alınması gerektiği, ya da yıkımlar için özel izinlerin alınması gerekliliği belirtilmiştir.
- Fransa da önleyici arkeoloji 2001 yılında yürürlüğe konulan ve 2003-2004 yılları arasında revize edilen bir yasa ile uygulamaya konulmuştur. Bu yasal düzenlemeler 1992 tarihli Malta Sözleşmesi’nin ilkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

- Fransada arkeoloji Kültür Bakanlığı'nın sorumlu olduğu bir alandır. Ancak Araştırma ve Yüksek  ğrenim ile Dış İşleri Bakanlıkları da arkeolojik sorunlarla ilgilenmektedirler. Özellikle diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak Fransa'da arkeoloji devletin bir meselesi olarak kabul edilmektedir. Ülkede 1982 yılından bu yana süren desantrilizasyon sürecinden arkeoloji alanı en az etkilenen alanlardan biri durumundadır. Yine kamusal araştırma birimleri olan  niversiteler, bilimsel araştırma ulusal merkezi (CNRS) gibi kamusal araştırma kurumları da kurtarma kazılarına yatırım yapabilmektedir. Kentsel arkeoloji kapsamlı bir çalışma olduğu için ağırlığın kurtarma kazılarına verildiği kentsel arkeolojinin ihmal edildiği görülmektedir. Arkeolog takımları içinde uzun soluklu çok disiplinli ve karmaşık bir süreç olan kentsel arkeolojik çalışmaları yürütmek cazip görülmemektedir.
- 2001 yılında yürürlüğe konulan yasa doğrultusunda arkeolojik kazılar Fransa'da kamunun tekeline olup ve % 95 oranında INRAP tarafından kontrol edilmektedir. Bu yeni kurumsal yapılanmanın oluşturulması öncesinde arkeolojik kazılar AFAN adlı birimlerce yönetilmiştir. INRAP araştırma enstitüsü hem Kültür Bakanlığı'na hem de Araştırma Bakanlığı'na karşı sorumluluk taşımaktadır. Kurum pek çok  yesi INRAP'ın dışından olan bir bilimsel konsey içermektedir. Bu konseyin 2/3'l k bir bölümü değişik kurumların temsilcilerinden oluşmaktadır. INRAP'ın merkez biriminin dışında ülke genelinde bölgesel birimleri de bulunmaktadır. Yönetimsel birimlerinin dışında kurumun içerisinde bilimsel bölüm de yer almaktadır. Bu bilimsel departman bölgesel INRAP'ların çalışmalarını kontrol etmektedir. INRAP diğer bilimsel enstitülerle de ilişki halinde bulunmaktadır. CNRS ile birlikte çalışmalar gerçekleştirerek pek çok yasa, yönetmelik, ilke kararını yönlendirmiş durumdadır. Ancak temel sorumluluğu Kültür Bakanlığı'nın ofisleri olan SRA'lara karşıdır. Karar verici birim ve tüm bilgilerin, envanterlerin toplanarak sisteme giriş yapıldığı birim SRA'lardır. Bunun dışında kentlerin arkeoloji servisleri,  niversiteler ve bazı yabancı enstitülerle de ortak çalışmalar yürütmektedirler. Son dönemlerde INRAP'ların giderek ağırlaşan yükünü hafifletmek için bölgesel yönetimler bünyesinde de PAIR adı altında, ancak yine Bakanlığa bağlı bir devlet kurumu olarak çalışan bölgesel arkeolojđi ofisleri açılmıştır. INRAP'lar ile PAIR'ların farkı PAIR'ların

finansmanının bölgesel yönetimlerin bütçesinden karşılanması ve bu kurumlarda görev yapanların bölgesel yönetimlerce atanması durumudur. Ancak PAİR'ların oluşturulması INRAP'lar üzerindeki yükü hafifleterek, çalışmalarını hızlandırırsa da, neo-liberal süreçte devletin bu yerelleştirme politikası, ardından özelleştirmeye yönelimi getirebileceği düşüncesi ile biraz şüphe ile karşılanmaktadır. Son süreçte deneme aşamasında ANTEA adı verilen özel arkeoloji şirketleri de küçük bir oranda da olsa etkinliğe başlamıştır. Ancak bu üç birim de SRA tarafından kontrol edilmekte ve nihai karar Kültür Bakanlığı'nın yerel arkeoloji servisleri olan SRA'larda verilmektedir.

- Fransa'da arkeolojik çalışmalar alanındaki sorumluluk Kültür Bakanlığı'nın yerel servisleri olan (Service Regional de Archeologie) birimlere aittir. Özel veya kamusal kurumlar tarafından uygulamada gerçekleştirilen araştırmaların bilgisi SRA'da toplanmakta ve SRA son kararı veren kurum olmaktadır. Aynı zamanda sonuçlardan gelen verilerin ulusal envanter sistemine ve CAD ve CIS temelli programlarla haritalara işlenmesi, bölgelemelerin oluşturulması da SRA'ların sorumluluğundadır.
- Fransa'da arkeolojik çalışmalar kamu tekelinde yürüse de son dönemlerde küçük bir oranda ANTEA adı altında özel arkeoloji ofislerinin sisteme dahil oldukları anlaşılmaktadır. Bugün ülkede INRAP, PAİR ve ANTEA'lar analiz süreçlerini yürütmekte, raporlar SRA'lara iletilmekte ve nihai karar SRA'ca verilmektedir.

Şekil 3.1. Fransa'da arkeolojik çalışmalardan sorumlu kurumlar

Kaynak: Fransa Kültür Bakanlığı, 2009.

SRA bir başvuru olduğunda, elinde bulunan bölgeleme haritaları ile bir arkeolojik analiz gerekip gerekmediğine karar vermektedir. Son 1-2 yıldır yatırımcı-geliştirmeci INRAP, PAIR, ANTEA'dan herhangi birini seçmekte özgür bırakılmaktadır. Ancak özel ofisler olan PAIR'ler henüz deneme durumundadır ve sektördeki payı çok küçüktür.

- Fransa'da Amerika ve İtalya örneklerindeki gibi özel sektörde çalışan arkeologlarla kamuda istihdam edilenler arasında bir rekabet durumunun yaratılması istenmemekte ve yasalar temel olarak alanın kontrolünü devletçe istihdam edilenlere vermektedir. Yine Fransız uzmanlar, örneğin İngiltere'de önleyici arkeoloji ile ilgili bir kanun niteliğinde düzenlemelerin bulunmadığını, çalışmaların sadece rehber sirküleri kapsamında yürütüldüğünü belirtmekte ve arkeoloji ve önleyici arkeoloji çalışmalarıyla ilgili olarak merkeziyetçi nitelikteki kendi yasal düzenlemelerinin Avrupa genelinde en kamusal ve bu anlamda en iyi düzenlemeler olduğunu ifade etmektedirler

3.2.3.1.3 *Almanya Örneği*⁴⁶;

- Almanya'da federal bir yönetim yapısı bulunmaktadır. Her bir "land" yani federal bölge kendi koruma yasalarına sahip bulunmaktadır. Bu yasaların oldukça heterojen bir yapı gösterdikleri anlaşılmaktadır. Her bir yönetsel bölgede yasal ve yönetsel yapılanma değişiklik göstermektedir. Örneğin Saksony ve Baden Württemberg bölgelerinde anıt ofisleri direkt olarak korunacak alanlarda yer almamakta ve yasal bağlayıcı kararları yetkili servislerle anlaşma sağlandıktan sonra Yüksek Anıt Koruma Otoritesi ve Finans Bakanlığı ya da en üst anıt koruma otoritesi olarak bölgenin İç İşleri Bakanlığı vermektedir. Bu çalışmalar sırasında belediyeler de önemli bir rol oynamaktadır. Branderburg ve Hesse bölgelerinde Bilim Bakanlığı ve Araştırma ve Kültür Bakanlıkları'nın altında yer alan alçak ve yüksek anıt koruma otoritelerinden oluşan iki aşamalı bir yönetim yapısı bulunmaktadır.

⁴⁶ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Oexle (1999) "Germany", Leech (1999) "Archaeology and Town" başlıklı çalışmalar ve <http://www.archlsa.de/> ile <http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php> adresli web sitelerinden derlenerek aktarılmaktadır.

- Almanya’da kamusal kültür politikası üç aşamalı olarak yürütülmektedir:

1-Merkezi Hükümet 2-Lander (Federal Yönetim) 3-Yerel Otorite

Merkezi seviyede Federal Hükümet adına koruma çalışmaları temel olarak Kültür ve Medya Bakanlığı’nca yürütülmektedir. Bununla beraber Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim ve Araştırma Bakanlıkları’nın da bu sürece katkıları gözlenmektedir.

- “Bundestag” olarak adlandırılan Kültür ve Medya Komisyonu ile “Bundeshat” olarak adlandırılan Kültürel Çalışmalar Komisyonu diğer yetkili birimlerdir. 16 Federal Lander hükümeti ve parlamentosu yer almaktadır. Tüm bu parlamentolarda yer alan Kültür Komisyonları ve Eğitim ve Kültür Bakanlığı genel olarak diğer bölümlerin kültürle ilgilenen birimleriyle beraber çalışmaktadır. Yerel seviyede ise yerel otorite ve konseylerin çalışmaları görülmektedir. Yerel bölgesel konseylerden oluşan toplam 13500 yerel otorite, 439 kırsal bölge, büyük kentlerin kültür komisyonları, kültür enstitüleri, ofisleri vb. gibi altyerel birimler olarak görev yaptığı görülmektedir.
- Almanya’da kültürel çalışmaların bir genel çerçevesini oluşturmak için bazı yasal düzenlemeler mevcuttur. Ancak Alman Konstitüsü’nün 30. maddesi kültür konusundaki temel sorumluluğu Lander'lara vermiştir. Herbir lander kendi özgün yasal düzenlemeleri bağlamında çalışmalar yürütmektedir. Yerel otoritelerin bir yasal gücü yoktur; ancak Alman Konstitüsü ile yapısal olarak onay görmüş “yerel kominitedeki tüm çalışmaları düzenleyebilme” hakkı vardır. Yerel otoriteler uygulama rehberleri, bazı finansal düzenlemeler, kültür gelişim planları vb. çalışmaları yürütmektedir.
- Alman Ulusal Miras Komitesi 1990’ların sonunda her bir federal bölge için miras koruma yasalarını derlediği bir yayın çıkarmıştır. Eski federal bölgelerle yeni bölgelerin de sistemlerinin oldukça farklı olduğunu görmek mümkündür. Yeni bölgelerde yasalar özellikle kentlerin içerisindeki yatırım baskısına engel olmak yönünde oluşturulmuşlardır.
- Almanya’da arkeoloji bölgesel yönetimlerin sorumluluk alanındadır. Bunun dışında bir de orta (intermediate) ölçek ve yerel (lokal) yönetsel ölçekler

belirlenmiştir. Ülke genelinde Kültürel Koruma Yönetim Birimi arkeoloji alanında önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Bu kurumun çalışmaları bölgesel yönetim birimlerine bağlı olarak işlemekte ve Kültürel Koruma Birimi ve yerel yönetim birimleri birbirleriyle bağlantılı olarak çalışmaktadır. Almanya’da arkeolojik bilgiler bölgesel, orta ve yerel ölçeklerde üç ölçekte biriktirilmektedir.

3.2.3.1.4 İtalya Örneği⁴⁷;

- İtalya’da tarihsel anıtların fiziki olarak korunması çalışmalarının başlangıcı 16. yy. Rönesans Dönemine dayanmaktadır. Bu konudaki çalışmaların başlangıcı Rönesans Dönemi’nde ressam Rafael’in gerçekleştirildiği çalışmalara dayandırılmaktadır. Modern Çağ’da ise bugünkü yönetsel yapısıyla İtalya Devleti’nin 1860 yılında kurulmasından hemen sonra, 1865 yılında Eğitim Bakanlığı bünyesinde Antik Eserler Kazı Çalışmaları ve Bilimsel Miras Çalışmaları ile ilgili bir yasanın çıkarıldığı görülmektedir. Ancak bu dönemde bilimsel olarak kayda değer bir uygulama gerçekleştirilememiştir. 1874’de Eğitim Bakanlığı arkeolojik kazılara yönelik olarak “İyi Pratik” adlı bir rehber yayınlamıştır. Böylelikle 19. yüzyılın ikinci yarısında arkeolojik kazının nasıl uygun şekilde yönetileceği ve arkeolojik materyallerle ilgili riskler yasal bağlamlarla ortaya konulmuştur. Ancak aynı dönemde oluşan liberal politik çerçeve kamu yararının karşısına özel mülkiyeti alan çalışmalara fazlaca şans tanımamıştır. İtalya’da 1875’de Arkeolojik Kazı ve Müzeler Merkez Müdürlüğü kurulmuştur. Özetle İtalya’da 19 yy. arkeolojik ve tarihsel miras konusunda pek çok yeni organizasyonun kurulduğu, ancak fazlaca bir profesyonel uygulama olanağının bulunmadığı bir dönem olarak kapanmıştır.

⁴⁷ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Maggi (2007) “The Approach to Preventive Archaeology in Italy”, Melli (1999) “Italy”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Alpan (2005) “Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus”, Leech (1999) “Archaeology and the Town” başlıklı çalışmalar ile <http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/volnormdocmult-int.pdf>, <http://www.iccd.beniculturali.it/Download/normativa/folder.2006-02-08.7566654637/norfot.pdf> ve http://www.ec-gis.org/ginie/dp_ws/Italy_1.ppt adresli web sitelerinden elde edilen bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

- Yeni yüzyıl 1902 yılında yürürlüğe konulan ve ülke genelini kapsayan bir yasa ile başlamıştır. Bu tarihsel ve artistik mirasla ilgili olarak özel girişime karşı devlet ilgisini güçlendirmeyi hedefleyen bir yasa niteliğindedir. 1909 yılında bu yasa genişletilmiştir. Ancak kamu ilgi ve etkisini özel girişime göre daha baskın hale getirebilen yasa 1950 yılında çıkarılan yasa olmuştur. Bu yasa anıtları ve güzel sanatlar ürünlerini kamu kurumlarına bağlamış, sınıflamış ve taklit ve satımı-el değiştirmeyi engellemiştir. Yasaya göre arkeolojik bulgular devlete aittir. Arkeologlar hangi bulguların önemli olduğu, korumanın ve yapılaşmanın nasıl olacağına ilişkin kararları verecektir. Ama bu geniş yetkilendirme o dönemde teorik kalmanın ötesine geçememiştir.
- İtalya'nın arkeolojik değerleri temel olarak 1939 yılında çıkarılan 1089 sayılı yasa ile koruma altına alınmıştır. Bu yasa yıllar içerisinde çeşitli güncelleştirmeler geçirmiştir. Yasada arkeolojik değerler kamusal değerler olarak tanımlanmakta ve tarihsel mirası kültürel açıdan anlamlandırılmaktadır. Yasaya göre taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları devlet mülkiyetindedir ve arkeolojik araştırmalar da devletin kontrolündedir. Bulunan bulgular devlet malı olarak kabul edilecektir. Devlet aynı zamanda arkeolojik çalışmalar açısından standartları belirlemek durumundadır. Söz konusu bu 1939 yasası ile arkeolojik çalışmaları yürütmek için devlete bağlı araştırma lisansı alınması zorunluluğu getirilmiştir. İtalya'da rastlantısal olarak ortaya çıkan bulguların korunması gerekliliği de 1939 yasasıyla belirtilmiştir (Sommela, 1984). Ancak bu yasa temelinde bir bilimsel araştırma yapmadan kanıtlanamayan ancak potansiyel olarak bilinen arkeolojik alanlarda korumanın gerçekleştirilebilmesi mümkün olamamıştır. Bu sorun ancak 1980'lerin ortalarına doğru aşılmaya başlanmıştır. Bazı kentlerde bu tip potansiyel alanlar ilan edilmiştir. Örneğin Brescia ve Floransa kentleri buna örnek olarak gösterilebilir. Floransada 15. yy. kent surlarının arasında kalan tüm bölge koruma altına alınmıştır.
- İtalya'da Endüstri Devrimi'nin Orta Avrupa ülkelerine göre daha geç gerçekleşmiş olması koruma çalışmaları açısından avantaj sayılabilir. 19 yy.'da bir demiryolu sistemi kurulması ve 2. Dünya Savaşı'na dek İtalya'da göreceli olarak geç bir değişim olmuş ve arkeolojik mirasın zarar görmesine ilişkin risk

düşük gerçekleşmiştir. Bu nedenle 1939 yılında o dönemdeki gelişmelere uygun olarak yeni bir yasa çıkarılmıştır. Ancak İtalya’da 1960’lı yıllar hızlı sanayileşme dönemi olmuş ve kentler hızla büyümeye başlamıştır. Ekonomi patlamış ve altyapı çalışmalarında büyük artış başlamıştır. Otoyol projeleri uygulamaya konmuştur. Mevcut yasal düzenlemeler tüm bu gelişmeler sürecinde yetersiz kalmış ve bu dönemde ülkenin arkeolojik mirası önemli ölçüde yıkıma uğramıştır. Toprak üstündeki değerlerin korunması için hızla çıkarılan yasalara göre arkeolojik mirası korumak için ortaya konan yasal ve organizasyonel düzenlemelerin oldukça yavaş kalmıştır. Bu süreçte İtalya Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bulunan Merkezi Antikalar ve Güzel Sanatlar Müdürlüğü, Kültürel Miras Bakanlığı’na dönüştürülerek yeni bir bakanlık oluşturulmuştur. 1939 yılında uygulamaya konulan yasa ise halen geçerliliğini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak 1939 yılında yürürlüğe konan yasanın temel yasal düzenleme olarak sürmesinin, bu dönemde çıkarılabilecek olası bir yasanın önceliği sanayileşme ve modernizasyon sürecine vermesi riski bulunmasından dolayı, bir avantaj olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bu dönem sonrasında ülkede önleyici arkeolojiye yönelik ilk resmi çalışma 1982 yılında gerçekleştirilmiştir. Ancak bu çalışma bir yasa değil de bir sirküler niteliği taşımaktadır. Bu çalışmayı Kültür Bakanlığı kabine üyeleri önemli bir kamu projesi olarak görmüşlerdir, ancak çalışma bir yasaya dönüşmemiş; önleyici yaklaşımın ne olması gerektiğini anlatan bir rehber niteliği taşımıştır. Bunun ardından 1985 yılında ve 1990’da 2 yasa yürürlüğe konulmuştur. Bu yasalar arkeoloji konusunda kamu çalışmalarının nasıl olacağını tariflemişlerdir. Bu yasal düzenlemeler önleyici (preventive) arkeolojiyi özde yatırım alanlarına sokan düzenlemeler olmuşlardır. 1999 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile gerçek arkeolojik potansiyelinin bilinmediği alanlarda neler yapılacağına dair çalışmalar tanımlanmıştır.

- İtalya’da her türlü kültürel mirasın korunmasından devlet sorumlu bulunmaktadır. Kültürel Miras ve Çevre Bakanlığı ve ona bağlı ofisler organizasyonel yapıyı oluşturmaktadır. Ülkenin her bir bölgesinde Arkeoloji Ofisleri yer almakta ve Kataloglama ve Dokümantasyon Enstitüsü ile Restorasyon Enstitüsü gibi ulusal enstitüler de ülke genelinde koruma alanında sorumluluk taşımaktadırlar. Ülkede kentsel arkeoloji için ayrı bir yönetsel birim

bulunmamakta, arkeoloji ofisleri kentsel arkeoloji çalışmalarını yürütmektedirler. Ancak Arkeoloji Ofisleri genel olarak tüm kazıların yönetilmesinden ve yer altındaki tüm arkeolojik poansiyelden “klasik anıtlar” olarak tanımlanan kategori altında sorumlu bulunmaktadır. Ortaçağ Dönemine ait anıtlar ve modern anıtların korunmasından Mimari Miras ve Çevre Ofisleri sorumludur. Ortaçağ sonrası mirasın korunmasıysa Artistik ve Tarihi Miras Ofislerinin sorumluluk alanına girmektedir.

- 2006 yılında Önleyici Arkeoloji çalışmalarını düzenlemek için bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasa uzman denetimi, özel yöntem ve standartlar ve finansman konusunda oldukça önemli kararlar getirmiştir.

3.2.3.1.5 Yunanistan Örneği⁴⁸;

- Yunanistan yönetsel anlamda desantralize olmuş bir ülkedir. Ülkede 13 yönetsel bölge ve bunların altında da 51 otonom bölge bulunmaktadır.
- Yunanistan’da 1828 yasası arkeolojik değerlerin korunması ile ilgili ilk kanun olarak kabul edilmektedir. Bunu 1932 yılında çıkarılan yasa izlemektedir. 1932 yasası halen temel yasal düzenleme konumundadır. Ancak bu kanun uluslararası anlaşmaların çerçevesinde revize edilmiştir. Bu yasanın 50. maddesi ülkedeki ilk önleyici arkeoloji düzenlemesi olarak görülebilecektir. Bu madde özet olarak antikiteye doğrudan ya da dolaylı olarak zarar verebilecek olan her türlü eylemin Bakanlıkça önlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Önleyici arkeoloji konusunda 2002 yılında yeni bir yasa yürürlüğe konulmuştur. Bu söz konusu 3028 sayılı yasa bugün Yunanistan’daki kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını yönlendirmektedir.

⁴⁸ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Chrysantaki (2007) “Preventive Archaeology and Major Public Works in Greece”, Garezu (2007) “Preventive Archaeology in Greece The Legislative and Institutional Background”, Dimanopoulos et.al. (1999) “Greece”, Leech (1999) “Archaeology and The Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey” başlıklı kaynaklar ve Mayıs 2008 Tarihinde Yunanistan’ın Marathon kenti çevresinde yer alan arkeolojik alanların planlama çalışmalarını gerçekleştiren Mimar ve Kent Plancısı Alessandro Tavlaridis ile kurulan iletişim sonucu elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

- Yunanistan'da 13 bölgesel Ephorates (açılımları antikiteletin eforu - ephor of antiquities) bulunmaktadır. Bunlar Kültür Bakanlığı'na bağlı bulunan ve 1980 yılında çıkarılan bir yasaya göre yerel bağlamda karar alma yetkisine sahip kurumlardır. Ülkede Kültür Bakanlığı arkeolojik değerler üzerindeki genel politika ve uygulamalardan sorumlu bulunmaktadır. Bakanlığın merkez servisleri programları ortaya koymakta ve yerel servisler olan Ephorates'ler bu programları izlemektedir. Bunlar bölgesel servisler olarak da adlandırılmaktadır. Ephoratesler  lke genelindeki 10 Yerel Anıtlar Konseyi ile kooperasyon halinde çalışmaktadırlar. Bu konseyler Ephorateslerin karar almakta zorlandığı durumlarda fikir ve görüş bildirmektedirler ve devlet nezdinde yasal bir nitelik taşımaktadırlar. Ephoratesler Kültür Bakanlığı Merkezi Arkeoloji Konseyi, Merkezi Modern Anıtlar Konseyi ve 11 Yerel Arkeoloji Konseyi ile sürekli bilgi ve görüş alışverişi halinde bulunarak kararlarını vermektedirler. Kararlar önce bu konseylerde verilmekle beraber mutlaka Bakanlıkça onanmaktadır. 1999 yılında bir yönlendirici komite olan Kamu  alışmalarını İzleme Komitesi bir merkezi servis oluşturarak önemli kamu çalışmalarını planlamaya ve izlemeye başlamıştır. Bu komite bölgesel servislerin de aktivitelerini koordine etmeye başlamıştır. Komitenin  alışmalarında Merkezi Arkeoloji Servisi rapor r olarak görev almaktadır. Merkez Servisin yöneticileri ve Ephorates temsilcileri projelerde direk olarak yer almaya başlamışlardır. Antik tiyatro ve odeon gibi yapı ve alanların farklı modern kullanımlara da a ılabilmesine ilişkin kararları Merkezi Arkeoloji Konseyi vermektedir.
- Yerel Anıt Konseyleri ve Merkezi Arkeoloji Konseyi arkeolojik alanların yakınlarında kurulması istenen büyük endüstri alanları gibi veya arkeolojik alanların bulunduğu  vrenin civarının kamulaştırılması gibi konularda karar almaktadır. Konseyler, Kültür Bakanlığı'nın ilgili müdürleri,  niversite profesörleri, Bölgesel Planlama ve Kamu  alışmaları Bakanlığı temsilcileri, Jeolojik ve Mineral Araştırmaları Enstitüsü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Ülkede toplam 57 Ephorates, 10 Yerel Anıtlar Konseyi ve devlete bağlı Arkeoloji Servisi'nin güçlendirilmiş organı,  lkemizdeki Yüksek Kurul benzeri bir kurum olan Merkezi Arkeoloji Konseyi arkeolojik değerlerin korunması çalışmalarını yürütmektedirler. 2007 yılı

itibariyle Yunanistan genelinde toplam 39 Prehistorik ve Klasik Antikite'den sorumlu Ephorates, 27 Bizans ve Bizans Sonrası'ndan sorumlu Ephorates görev yapmaktadır. Bunun dışında toplam 6 tane Bölgesel Arkeoloji Enstitüsü de bulunmakta ve kendi bölgelerindeki kurtarma kazıları, önleyici arkeoloji çalışmaları vb. gibi sonuçlarının yayınlanmasından sorumlu bulunmaktadır.

- Yunanistan'da önleyici arkeolojiye yönelik çalışmaların ilk aşaması olarak 1950 ve 1980 dönemi değerlendirilmektedir. Bu dönem savaş sonrası ekonomik gelişme dönemi olmuş, kentsel nüfus artmış ve kentsel gelişim talepleri yükselmiştir. Özellikle 1960'lı yıllarda yasa dışı gelişmelerin oldukça yüksek seyrettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde arkeologlar önleyici ve kentsel arkeoloji çalışmalarına dahil olmuşlardır. Yunanistan'daki ikinci tarihsel aşamaysa 1980'ler ve 1990'lı yılların başındaki dönemdir. Bu dönem ülkedeki "Toplumsal Destek" projelerinden destek alınarak çalışmaların sürdürüldüğü süreçtir.
- Yunanistan'da 2002 yılında çıkarılan koruma yasasının 3. ve 10. Maddeleri bütünsel korumayla, 7. Maddesi ise devletin kültür varlıklarının sahibi olması bağlamında kamulaştırma yetkisine sahip olunmasıyla ilgili olarak başarılı düzenlemeler getirmiştir.
- 1999'da yürürlüğe konulan kent planlamayla ilgili "Mekansal Planlama ve Sürdürülebilir Gelişim Yasası"nda da korumaya önem verildiği görülmektedir. Bu yasa tüm planlama çalışmalarının genel kapsamlı entegre yaklaşımlara sahip olması gerektiğini ve kamuda çalışan arkeologlarca hazırlanan arkeoloji haritalarından bilgi alınması gerekliliğini ifade etmektedir. Ayrıca Çevresel Etki Değerlemesi de arkeolojik alanlar için yürürlüğe konmuş ve arkeolojik alanlarla ilgili planlama çalışmaları ÇED çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır.
- Ülkede planlama alanındaki yasal sistem önleyici arkeolojiyi kapsamakta ve bunun yanı sıra kültürel mirasla ilgili çalışmaları da içermektedir. Planlama yasalarına çevre ile ilgili yasalar da adapte edilmiştir. Bu yasalar çerçevesinde çalışmalar Çevre Bakanlığı'nca Fiziksel Planlama ve Kamu Çalışmaları birimince yürütülmektedir. Ülkede 13 bölgede 1999 yılında çıkarılan Mekansal Planlama ve Sürdürülebilir Gelişim Yasası doğrultusunda bölgesel stratejik

planlama çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Tüm kent planları ve diğer fiziki planlama çalışmalarının bu söz konusu ulusal ve bölgesel çalışmaların altında geniş kapsamlı bir yaklaşım altında değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Böylelikle sonuç olarak devlete bağlı arkeologlar arkeolojik çevre haritalarını hazırlayacaklar ve arkasından planlama çalışmaları başlayabilecektir. Yunanistan'da Çevresel Etki Değerlendirme sistemi de 2002 yılında yürürlüğe konulmuş olan önemli bir düzenlemedir. Bu sayede keşiflerle ilgili değişimler uzun erimli bir yapıda izlenebilecektir. ÇED çalışmaları ulaşım projelerinde, yol yapımlarında, enerji ile ilgili çalışmalarda önemli bir rol üstlenmiştir.

3.2.3.1.6 İspanya Örneği⁴⁹;

- 1978 yılında yayınlanan İspanya Konstitüsü'ne göre İspanya 17 bölgesel yönetime ayrılmıştır. Bu bölgesel yönetimler kendi sorumluluk alanlarındaki kültürel mirasın yönetiminden sorumlu olacak ve bununla ilgili yasaları çıkaracaklardır. 1985 yılında ise genel bir İspanya Tarihsel Miras Yasası çıkarılmış ve bu yasa da temel yetkilerin bölgesel birimlere dağıtılmasında yardımcı olmuştur. Bu yasanın ardından bölgelerin altında yer alan otonom topluluklar koruma alanında kendi yerel güçlerini göstermeye başlamış ve o dönemden bu yana 15 bölge kültürel ve tarihsel mirasla ilgili kendi yasalarını ortaya koymuşlardır. Ancak bu düzenlemelerin ve uygulamaya konulan farklı prosedürlerin bir noktada birbirleri ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir.
- İspanya'da kentsel arkeoloji için temel yasal çerçeveyi kent ve bölge planlarının yapılmasını yönlendiren Royal Decree – RDL 1992 yasası ve 1985 tarihli Ulusal Kültürel Miras yasası oluşturmaktadır. Bu yasalar yalnızca koruma ölçütlerini düzenlemekle kalmamakta, aynı zamanda genel devlet yapısı altında yer alan Otonom Kominiteler'in oluşturdukları tarihsel kültürel değerlerin korunmasına yönelik düzenlemelerin birbirleriyle ve üst ülke politikasıyla nasıl kombine edilebileceğine dair genel çerçeveyi de çizmektedirler. Örneğin zorunlu

⁴⁹ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Diaz & B. M. and Castillo Mena (2007) "Preventive Archaeology in Spain", Leech (1999) "Archaeology and The Town", Boylu (1994) "Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey" Alpan (2005) "Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus", Spain Ministry of Culture (1999) "Spain" başlıklı kaynaklardan derlenmiştir.

kamulaştırma yasası RDL 1302/1986 bu ortak düzenlemelerden birisidir. Kentsel arkeolojik mirasın korunması Bölgesel Mekansal Planlama Yasası'nın 3. Kısımında yer almakta ve yerel yönetimlere özel koruma planlarını uygulamak ve gereken diğer çalışmaları yapmak görevini vermektedir. Bu çerçevede belediyeler arkeolojik mirasın korunmasından yasal olarak sorumlu kılınmışlardır. Yine benzer bir biçimde 1985 yılında çıkarılan Tarihsel Miras Üzerine Parlamento Yasası ile kentsel tabakalanma konusunda koruyucu olmak üzere, arkeolojik miras açısından durumu belirtilmemiş ve henüz değerlendirilmemiş olan alanlarda uygulama izinlerinin araştırma yapılmaksızın verilmemesi ifade edilmiştir. Bu amaçla bu yasa kapsamında arkeolojik miras tanımında henüz keşfedilmemiş objeler ya da değerlerin üzerinde de arkeolojik yöntemlerle çalışılması hakkı ve gerekliliği belirtilmektedir.

- İspanya'da kentsel arkeolojik mirasın korunması konusundaki sorumluluklar paylaşılsa da Otonom Kominitelerin kendi bölgeleri içerisindeki direk sorumlulukları ve görevleri sabit kalmaktadır. 1984 yılında Otonom Kominitelerin kültür varlıkları alanında genel gücü kazanmalarından itibaren en önemli rol Otonom Kominitelerin rolü olmaktadır. Bu bağlamda kentsel arkeoloji alanı da Otonom Kominitelerin sorumlulukları altında yer almaktadır.
- 1985 yasası Avrupa Topluluğunun ÇED çalışmalarından etkilenmiş ve bir diğer anlamda önleyici arkeolojinin önünü açmış durumdadır.
- 1980'li yıllar aynı zamanda İspanyol kentlerinin büyüdüğü ve yeni altyapı çalışmalarının hızla yapıldığı tarımdan sanayi sektörüne geçiş yıllarıdır. Yeni yapılaşmalarda birden bire çok ciddi artış görülmüştür. Bu nedenlerle arkeolojik alanlarda ciddi tahribatlar meydana gelmiştir. Bu tehlikelere karşın, ülkede 1990'lı yıllar temel anlamda önleyici arkeolojinin başladığı ve geliştiği dönem olmuştur.
- İspanya da tarihsel çevre koruma alanında araştırma enstitülerinin kurulmasına oldukça önem verildiği görülmektedir. Bu enstitüler toplumsal katılım adına da önemli bir rol oynamaktadırlar. Otonom komitelerde arkeolojik değerlerin yönetimi için teknik takımların yetiştirilmesine ve oluşturulmasına önem

verilmektedir. Sevilla ve Kordoba gibi kentlerde bu çalışanların yapılarak özel yönetim birimlerinin oluşturulduğu görülmektedir. Kentsel arkeoloji Saragoza örneğinde ise belediyelerin sorumluluğu altındadır. Toledo örneğinde ise kentsel arkeoloji yerel ve bölgesel konseylerin arkeoloji departmanlarının sorumluluğuna verilmiştir.

- İspanya yasal sistemi kısaca bu tablo ile özetlenebilir:

Ülkede bölgesel yasalar temel anlaşmalardan esinlenerek hazırlanmaktadır. 1980’lerden bu yana Otonom toplulukların merkez hükümetle daha fazla etkileşim halinde bulunduğu ve arkeolojik değerleri korumak açısından daha fazla çaba harcadıkları görülmektedir. Otonom komüniteler arasındaki kaynak, bütçe, model vb. temel farklılıklar pekiştirilmiş edilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 3.3 İspanya’da arkeolojik değerlerin korunması konusundaki yasal sistem

Tarihsel ve Arkeolojik Miras Yasal Düzenlemeleri	
Arkeolojik Mirasın Korunması	
Çevresel ve Doğal Miras Yasal Düzenlemeleri	Şehir ve Ülke Planlama Yasal Düzenlemeleri

Kaynak: Casteles ve Mena, 2007

3.2.3.2 Kentsel ve Önleyici Arkeoloji Konusunda Geliştirilen Uygulama Stratejileri

3.2.3.2.1 İngiltere Örneği⁵⁰;

- Ülkede toplam 400 yerel otorite bulunmaktadır ve tüm bu yerel birimlerin arkeolojik danışmanlığa ihtiyaçları vardır. Bu nedenle İngiltere’de 100 kadar da yerel arkeoloji ofisi görev yapmaktadır. English Heritage yerel arkeoloji ofisleri ile birlikte danışmanlık çalışmalarını yürütmektedir. Bu yerel arkeoloji ofisleri yeni yapılaşma ve gelişme projelerine danışmanlık yapmakta, arkeolojik veri tabanını oluşturmakta ve veritabanının haritalandırılmasını ve CBS’ye aktarımını gerçekleştirmekte ve SMR’den sorumlu olmaktadırlar
- İngiltere’deki çalışmaların kökenlerinin 1972 yılında başlayan bir süreçte dayandığı belirtilebilecektir. İngiliz Arkeoloji Konseyi’nin 1972 yılında yayınladığı “Tarihin Erozyonu” bu yönde farkındalığın sağlaması konusunda atılmış önemli bir adımdır. 1970-80’ler döneminde de çalışma ve yayınların yoğunlaştığı gözlenmektedir. 1992’de EH günümüzde de geçerli olacak olan özel bir kentsel araştırma programını devreye sokmuştur. Bu program “yoğun kentsel araştırmalar” (intensive urban survey - IUS) ve “kapsamlı kentsel araştırmalar” (extensive - EUS) olmak üzere iki temel program çerçevesi altında yürütülmeye başlanmıştır. Yoğun Kentsel Araştırmalar (IUS) İngiltere’deki 35 önemli tarihsel kent merkezinde, Kapsamlı Kentsel Araştırmalar (EUS) ise ülkenin tüm bölgelerindeki küçük kasaba ve yerleşmeleri kapsayacak şekilde uygulamaya konulmuşlardır. 1990 yılını izleyen süreçte ise ülkede “arkeolojik miras yönetimi” kavramı giderek daha çok önem kazanmış ve bunun sonucu olarak bir “Kentsel Arkeolojik Veri Tabanı” (UAD) oluşturulmuştur.

⁵⁰ Bu bölüm; Thomas (2006) “Mapping Towns- Urban Survey and Characterization Program of English Heritage”, Thomas (2007) “Development Led Archaeology in England”. Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Addyman, (2003) “Urban Archaeology – Where Now?”, Wainwright et al. (1999) “United Kingdom” adlı çalışmalar ve <http://www.english-heritage.org.uk/>, <http://ads.ahds.ac.uk/project/goodguides/g2gp.html>, <http://www.rcahms.gov.uk/>, <http://www.britarch.ac.uk/HEIRNET/fishen.html>, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.8331>, <http://ads.ahds.ac.uk/project/oasis/>, http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, <http://www.algao.org.uk/> web adreslerinden derlenen bilgilerin özetlenmesiyle oluşturulmuştur.

- İngiltere’de dijital kaynaklar bilimsel çalışmalara olanak verebilecek şekilde uzun dönemli veri kaynağı oluşturmaktadırlar. Veriler profesyonel olarak kayıt altına alınmakta ve istatistiksel bilgilere erişim gerçekleştirilmektedir. İngiltere’de bir verinin dokümantasyon sürecinde verinin entellektüel bağlamına uygun bir kayıtlama sisteminin oluşturulması gereği vurgulanmaktadır. Bu yapılar projeye dahil olmayan bireylerin de verinin temel iskeletini anlayabileceği şekilde oluşturulmalıdır.
- İngiltere’de veriler Sites and Monuments Records (SMRs) veya Historic Environment Records (HERs) adlı bir sistemce kayıt altına alınmaktadır. Bu sistemi yürütme görevini ilk olarak İngiltere Tarihsel Anıtlar Krallık Komisyonu (Royal Commission on the Historical Monuments of England – RCHME) üstlenmiştir. Ancak bu komisyon Çevre Geliştirme Birimi’nin (DoE) 1988 yılı tarihli KPMG Raporu ile English Heritage’e (EH) dahil edilmiş ve çalışmalarını EH bünyesinde sürdürmeye başlamıştır. Aynı dönemde SMRs’nin adı da Tarihsel Çevre Kayıtlama (Historical Environment Records) HERs olarak değiştirilmiş ve yetki yine English Heritage altında oluşturulan Ulusal Anıtlar Kayıtları (National Monuments Records - NMR) adlı sisteme aktarılmıştır.
- NMR sistemi “Yerel Hükümetler Arkeoloji Ofisleri Birliği” (Association of Local Government Archaeology Office - ALGAO) ile birlikte çalışmakta ve kentsel arkeolojiye yönelik kayıtlama sürecini desteklemektedir. ALGAO’lar Kentsel Arkeoloji Veritabanı (Urban Archaeology Database – UAD) adlı bir veritabanı oluşturmuşlardır. Bu veri tabanı planlama çalışmalarında yol gösterici niteliği taşımaktadır. ALGAO’larda yerel yapıda görev alan arkeologlar ve plancılar yerel planlama çalışmaları açısından koruma sürecinde küratör gibi çalışabilecek olan bağımsız bir yerel forum oluşturmayı planlamaktadırlar.
- MIDAS İngiltere’de SMRs veya HERs temelli verinin toplandığı ve değerlendirildiği temel veri kayıt sistemidir. Bu sistem son dönemlerde CBS ve haritalandırma sistemleri ile entegre edilmeye çalışılmaktadır.

3.2.3.2.2 Fransa Örneği⁵¹;

- 1975 yılında Fransa’da Kültür Bakanlığı DRACAR adlı temel envanter sistemini oluşturma çalışmalarını başlatmıştır. DRACAR sisteminin başlangıcı oldukça yavaş olmuş ve pek çok dalgalanma yaşanmıştır. Ancak 1990’ların sonlarına gelindiğinde sistemde ciddi bir gelişim gerçekleştirilmiş ve DRACAR çalışmaları 5 yıllık ulusal bütçe planlarına dahil olmuştur. Bu bütçe payı aynı zamanda ülkede bilgisayar temelli CBS veri tabanlarının oluşturulmasını da sağlamıştır.
- Bu kapsamda iki koruma seviyesi belirlenmiştir. Bunlardan biri Tarihsel Arkeolojik Etnografik Değerler Bölgesel Komisyonu’nun (CORTEPHAE) ön envanter listesine girenler, diğeri ise daha üst bir kategori olarak Bölgesel CORTEPHAE’ler tarafından önerilerek Kültür Bakanlığı’nca Tarihsel Yüksek Anıtlar Komisyonu’nun onayı ile tescillenen ve listelenen değerleri oluşturmaktadır.
- Fransa’da mimari ve kentsel değerleri koruma bölgeleri (ZZPAUP) 1993 yasası ile belirlenmiştir. Bu alanların temel olarak 1913 yılı yasasında sözü edilen envanterleme ve listelemeler çerçevesinde oluşturulmuş olan bölgelere karşılık geldiği anlaşılmaktadır.
- 1986 yasasında arkeolojik alanların yönetimi için devlet otoriteleri ile zorunlu görüş alışverişi gerekliliği yer almıştır. Bu yasa aynı zamanda alanların arkeolojik amaçlarla sınıflandırılmasına olanak vermiştir. Özel düzenlemelerle ND bölgeleri oluşturulmuş ve bu bölgeler arazi kullanım planlarına işlenerek güncel arazi kullanımının arkeolojik açıdan nasıl bir bölgede yer aldığının anlaşılabilmesine olanak sağlanmıştır.
- Fransa’da Kültür Bakanlığı 400.000 alanın arkeolojik haritasını hazırlamış durumdadır. Ülkede özellikle her yıl önemli otoyol ve demiryolu projeleri

⁵¹ Bu bölümde aktarılan bilgiler Garmy, (1995) “Urban Archaeology in France”, Leech (1999) “Archaeology and Town”, Boyle (1994) “Urban Archaeology “A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”. Deoule, (2007) “Preventive Archaeology in France”, Garmy (1999) “France”adlı çalışmalar ve Nisan-Mayıs 2009 Dönemi’nde FransaStrasbourg’ta SRA ve INRAP yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden derlenerek aktarılmaktadır.

uygulamaya konmakta, yeni sanayi ve konu alanları gelişmekte ve tüm bu gelişmeler bir yandan toprak üzerindeki orman ve tarım alanlarını tehdit ederken; diğeri yandan da toprak altında bulunan arkeolojik değeri de tehdit etmektedir. Kùltür Bakanlığı bu gelişme talepleri karşısında yılda yaklaşık olarak 2000 kadar korumaya yönelik operasyonu gerçekleşmektedir.

- Fransa’da yılda gerçekleşen ortalama 70.000 hektarlık altyapı ve sanayi yatırımının % 15’lik bir bölümünde arkeolojik sondaj ve analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Fransa’da belirlenen standartlara göre bir ön sondaj çalışmasının istatistik kayıtlara geçebilmesi için alanın minimum % 5 – 10’luk bir bölümünün kazılması gerekmektedir. Bu rakamlar 1 yılda ortalama 2000 operasyon ve toplam 90.000 çalışma gününe işaret etmektedir. Bu kazıların iç denetimleri INRAP tarafından, dışarıdan bir üst denetimleri de CIRA (Arkeolojik Araştırma Bölgelerarası Komisyonu) ve CNRS (Ulusal Arkeolojik Araştırma Enstitüsü) adlı enstitüler tarafından sağlanmaktadır. INRAP’lar bilgileri Kùltür Bakanlığı’na iletmekte ve temel olarak kazının devam etmesi, ya da durması gerektiği vb. nihai kararlar Kùltür Bakanlığı’nca verilmektedir. Kùltür Bakanlığı’nın kararıyla yılda ortalama olarak kazıların % 20-25’lik bir bölümünün bütünsel- bilimsel kazılara dönüştürölmektedir.
- Fransa’da önleyici arkeoloji çalışmaları sistemi halen tamamlanmış değildir. Ülkedeki sistemde yatırımcı bir “müşteri” olarak değil kirletici olarak görölmekte ve zararını telafi etmesi gerektiği düşünölmektedir. Ülkede arkeoloji öğrencilerine öncelikle esasen bütün arkeolojik kazıların bir yıkım anlamına gelebileceği / yıkıma dönüşebileceği öğretilmektedir. Bu nedenle çok daha ciddi bir şekilde kontrol edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

3.2.3.2.3 *Almanya Örneği*⁵²;

- Yazılı kaynakların yalnızca kentlerin antik formunu vermekte oldukları oysa bir kentin merkezi bir yerleşmemi yoksa tarımsal nitelikli bir yerleşme mi olduğunu anlamanın ancak bilimsel arkeolojik çalışmalarla belirlenebileceği kabul edilmektedir. Geniş ve bütünsel nitelikli yaklaşımlar altındaki kazı stratejilerinin uygulanması ile birlikte kentsel arkeolojik kayıtlar gibi korumacı enstrümanların geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmış ve kayıtlar oluşturulmaya başlanmıştır. İlk olarak Westphalia ve Baden Württemberg Bölgelerinde 1980’li yıllarda kentsel arkeoloji kayıtlama çalışmaları (Arkaologischer Stadtkatosfer) başlamıştır. Araştırmalarla arkeolojik açıdan önem taşıyan alanlar sistematik olarak tanımlanmaya ve koruma stratejileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar kentsel yenileme süreçlerine katılarak, planlama otoritelerinin kooperasyonuna açılmıştır. Örneğin West Phalia bölgesinde 1980’lerin başında toplam 177 Ortaçağ yerleşmesini kapsayan hızlı arkeolojik yüzey araştırmaları başlamıştır. Bu araştırmalarda temel unsur arkeolojik değerlerin yok edildiği veya küçük bir ölçüde kalmış olduğu alanlarında anlaşılmasına çalışılması ve araştırılması olmuştur. Almanya’da oldukça başarılı olunan tarihsel topografik analizlerin kullanılması ve profesyonel yaklaşımların sergilenmesi ile tüm kentler için arkeolojik koruma planlarının oluşması sağlanmıştır. Yine Baden Württemberg bölgesinde 1980’li yıllarda 300 kentte araştırma yapılarak sistematik bir envanter sistemi oluşturulmuştur.
- 1989 yılından sonra gerçekleştirilen oldukça hızlı kentsel araştırmalar batı Almanya kentlerinin yüksek yatırım baskısından korunması için önemli görünmeye başlamıştır. 1997 yılından itibaren Autocad tekniğiyle araştırmalar bilgisayarlara aktarılmaya başlamıştır. Anıt kayıtlarının kentlerde arkeolojik değer taşıyan alanların değerlendirilmesi için önemli olduğu anlaşılmıştır.

⁵² Bu bölümde aktarılan bilgiler; Oexle (1999) “Germany”, Leech (1999) “Archaeology and Town” başlıklı çalışmalar ve <http://www.archlisa.de/> ile <http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php> adresli web sitelerinden derlenenerek aktarılmaktadır.

Kayıtlar sayesinde anıtlar listelenmiş ve gerekli görülenler için koruma yaklaşımları geliştirilmiştir.

- Kentsel arkeoloji çalışmalarının sonuçları federal seviyede yayınlanmaktadır. Bu yayınlar katalog sunumları monograflar, kısa memorandumlar, keşif notları şeklinde olabilmektedir.
- Almanya’da tüm data temel olarak yerel (federal) yönetim birimlerince listelenmektedir. Bu yerel yönetim birimleri bölgelerinde yer alan belediyelerle kent planlama süreçleri ile ilgili olarak sürekli iletişim halindedirler. Yetkili arkeologların belirttiğine göre, geçtiğimiz yıllarda söz konusu yerel birimlerce toplanan datayı bölgesel anlamda centralize ve dijitize etmek için çok çaba harcanmıştır. Aynı zamanda kullanılan farklı yazılımların uyum sağlama problemi olduğunu, yerel yönetim birimlerinin kayıtlamada farklı sistemler kullandıkları ifade edilmiştir.

3.2.3.2.4 İtalya Örneği⁵³;

- İtalya’da 1978 yılında Rapolla kentinde arkeoloji ve planlamayla ilgili ilk disiplinlerarası deneyim yaşanmıştır. Genova arkeoloji ile bütünleşme fikrini benimseyen ilk kent olmuştur. 1952 yılında Genova’da statigrafik tekniklerin kullanıldığı kazılar yapılmıştır. 1980’li yılların sonundan itibaren arkeolojik aktivitelere yönelik planlar oldukça önemli olmuştur. İtalya’nın pek çok kentinde arkeoloji ofislerinde çalışan uzman sayısı artmış ve ofisler eğitim kursları açmaya başlamışlardır. Bu yıllar İtalyan arkeologların arkeolojik değerlerin kentsel gelişme karşısında tehlikede olduğunu anladıkları dönem olarak tanımlanabilecektir. 1981 yılında Pabia kentinde bir arkeolojik çalışma

⁵³ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Maggi (2007) “The Approach to Preventive Archaeology in Italy”, Melli (1999) “Italy”, Boyle (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Alpan (2005) “Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus”, Leech (1999) “Archaeology and the Town” başlıklı çalışmalar ile <http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/volnormdocmult-int.pdf>, <http://www.iccd.beniculturali.it/Download/normativa/folder.2006-02-08.7566654637/norfot.pdf> ve http://www.ec-gis.org/ginie/dp_ws/Italy_1.ppt adresli web sitelerinden elde edilen bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

geçekleştirilerek sonuçları yayınlanmıştır. Yine İtalya'da aktif bir bölge olan Lombardi'de kentsel arkeoloji adlı sergi 1986 yılında düzenlenmiştir.

- Yükselen farkındalığın sayesinde ve yerel otoritelerin aktif bir sorumluluk üstlenmeyi istemeleri ile İtalya'nın pek çok bölgesi ve kentinde ciddi ölçeklerde kazı çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır. Bu süreçte oldukça değerli arkeolojik araştırmalar yürütülmüş ve restorasyon konusundaki İtalyan yasaları uluslararası standartlara ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmaların esasen yalnızca kentteki arkeoloji oldukları ifade edilmektedir. Bir diğer deyişle kazılar büyük ölçekli ve bilimsel metotlarla yönlendirilmiş ama bir üst ölçekli stratejiye sahip olamamışlardır.
- 1874 yılında İtalya'da Koruma ve Envanterleme ile ilgili olarak bölgesel komisyonlar oluşturulmuştur. Bu komisyonların üyeleri ücret almaksızın tamamen gönüllü olarak görev yapan onursal üyelerden oluşmuştur.
- 1990'lı yıllarda kentlerin arkeolojik haritalarının güncelleştirilmesi için pek çok çalışma yürütülmüştür. Çeşitli standartlar altında fonksiyonel analizler modern bilgisayar teknolojilerine aktarılmış ve CBS kullanımı iyi bir yaklaşım olmuştur. Bu çalışmalar çok disiplinli bir yaklaşım içerisinde yürütülmüştür. Örneğin Modena Kenti Belediyesi Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ve Emilia Romagna Arkeoloji Ofisleri 1989'da 4 yıllık bir ortak çalışmanın ardından belediye sınırları içerisindeki arkeolojik bulguların listesini gösteren bir arkeoloji haritası hazırlamışlardır. Envanter kataloglarının sergilenmesi sorunu müzelerdeki mevcut organizasyonların da yenilenmesini gerektirmiştir. Bu haritalar aynı zamanda kentsel ve bölgesel planlama çalışmaları kapsamında da kullanılır nitelikte hazırlanmaktadır ve belediyelerin yeni gelişim planlarına adapte edilmişlerdir.
- 1972 yılında kent planlama çalışmaları bölgelerin sorumluluğu altına verilmiş ve 1967 yılında yasa ile belirtilen yeraltındaki arkeolojik değerlerin korunması konusunda hiçbir ifade bu yeni planlama düzenlemesinde yer almamıştır. 1989'da çıkarılan bir yasa doğrultusunda kabine kararı ile alanın tescilinden sonra, bu koruma altına alınmış olan alanlardan Kültürel Miras ve Çevre

Bakanlığı'nın sorumlu olduğu ve bu bölgelerde yalnızca kamusal çalışmaların yürütülebileceği belirlenmiştir. İtalya pratiğinde bu dönemde genel olarak bir arkeolojik değerin bir yatırım sırasında keşfedilmesiyle beraber arkeolojik çalışmanın, yeni geliştirme süreci ile birlikte ilerlediği anlaşılmaktadır. Bu durum tartışmalara ve arkeolojik kazının inşaat süreci ile yarışmasına yol açmaktadır. Bu durumu önlemek için İtalya'da bazı bölgeler önlem almaya çalışmakta ve arkeoloji ofislerinin onayından geçmeksizin inşaat izni verilmemesi için düzenlemeler yapmaktadırlar. Aynı zamanda tehlike alanlarını ve devlet tarafından koruma alanlarını gösteren koruyucu bölgelemeler oluşturmaktadırlar.

- Ülkede arkeolojik potansiyele ilişkin araştırmaların ortaya konmasına öncelik verilmiştir. Bu araştırmalar arşiv araştırmaları, lokasyonun ve ölçülerin anlaşılmasına yönelik bir çalışmaları içermiştir.
- Roma örneğinde arkeolojik değerlerin 1/1000 ölçekli haritalara aktarıldığı görülmektedir. Terramo'da tematik kazılar yürütülmüştür. Bunlar kamusal yapılar, eski yerleşmenin toplumsal yaşamına ve kentsel fonksiyonel kurgusuna ilişkin çalışmalar olmuştur. 1980'leri neo-liberal sürecinde İtalya örneğinde dikkat edilmesi gerekeni Sommella (1984), narin-kırılgan alanların izlenmeleri gerekliliği olarak tanımlamaktadır.
- İtalya'da Kültür Bakanlığı önleyici arkeoloji çalışmaları için özel standartlar oluşturmamış durumdadır. Çalışmalar yürütülürken yerel servisler müelliflere yapılması gerekenleri aktarmaktadır. Yatırımcı-geliştirmeciler bu konuda özel şirketlerden diledikleri birisini seçmekte serbesttirler. Ancak İtalya'da arkeoloji devlet arkeolojisi olduğu için devlet tarafından yetkilendirilen arkeologlar çalışmalarda bilimsel yönlendiricilik rolünü üstlenmektedirler. Ancak bu yetkililerin sayısı oldukça yetersizdir ve üzerlerinde yoğun bir bürokratik iş yükü bulunmaktadır. Ayrıca üzerlerinde kendi yürüttükleri bilimsel kazı çalışmaları da mevcuttur. Bu nedenle bilimsel direktör olarak atanan arkeoloğun çalışmaları denetleyebilmek için oldukça sınırlı bir zamanı vardır. Aynı zamanda İtalya'da arkeoloji ofisleri için özel standartlar, kurallar, lisans uygulamaları yoktur. Bu durumda yatırımcı bedeli düşürmek için ağırlıklı olarak öğrencilerden oluşan kadroları dahi seçebilmektedir.

- 2004 yılında önleyici arkeoloji ilk defa resmi olarak İtalya yasalarında yer almıştır. İtalya’da 2004 yılındaki yasal düzenleme ile koruma arkeolojisi için öncelikle test sondaj çalışmalarının yapılması ve bu araştırmaların maliyetinin yatırımcı tarafından karşılanması gerektiği belirtilmiştir. Ülkedeki tüm altyapı çalışmalarında koruma arkeolojisinin gerçekleştirilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Altyapı Bakanlığı bu araştırmaların maddi olanaklarını karşılamaktadır. Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan ARKUS adlı Sanat, Kültür ve Gösterileri Geliştirme Özel Şirketi tarafından da bu uygulamalar yürütülmektedir. Kültür Bakanlığı bu birimin çalışmalarının finansmanını karşılamaktadır. İtalya’da geçtiğimiz yıl 10 arkeoloji projesine 5737 milyon euro yatırılmıştır. Ancak bunlardan yalnızca birisi 2 milyon euro bütçe ile bir önleyici arkeolojisi çalışmasıdır. Bu çalışma Roma kentinin yer altı potansiyeline ilişkin bilinmeyen arkeolojik mirasın araştırma çalışmasıdır. Böylelikle ülkenin bilinmeyen arkeolojik potansiyeline ilişkin çalışmalara ilişkin küçük de olsa bir bütçe ayrılmaya başlanmıştır.
- 2006 yılında Önleyici Arkeoloji çalışmalarını düzenlemek için bir yasa çıkarılmıştır. Kamu Yararını İlgilendiren Kontratlar adlı yasanın 95. Maddesi arkeolojik çalışmaların jeolojik araştırmaları da beraberinde içermesi gerektiğini belirtmiştir.

3.2.3.2.5 Yunanistan Örneği⁵⁴;

- 1950 ve 1980 yılları arasında Yunan Arkeoloji Servisi pek çok tarihi kentte kazı çalışmalarını yürütmüştür. Bu dönemde kentsel arkeoloji kavramı üzerine yoğunlaşmak gerektiği ortaya çıkmıştır. Süreçte edinilen teorik ve teknik bilgi birikimi gelecekteki koruma arkeolojisinin politikalarının ve pratiğinin şekillenmesini sağlamıştır. İkinci dönem ise 1980’lerden 1990’lı yılların başına kadar olan dönemdir. Bu dönemde planlama önemli kamu çalışmalarında

⁵⁴ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Chrysantaki (2007) “Preventive Archaeology and Major Public Works in Greece”, Gareizou (2007) “Preventive Archaeology in Greece The Legislative and Institutional Background”, Dimancopoulos et.al. (1999) “Greece”, Leech (1999) “Archaeology and The Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey” başlıklı kaynaklar ve Mayıs 2008 Tarihinde Yunanistan’ın Marathon kenti çevresinde yer alan arkeolojik alanların planlama çalışmalarını gerçekleştiren Mimar ve Kent Plancısı Alessandro Tavaridis ile kurulan iletişim sonucu elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

danışmanlık rolü üstlenmiştir. Yine aynı dönemde arkeolojik çalışmaların planlanması, finansal boyutu, eğitilmiş personel yetişmesi, komisyonlar oluşturulmasına yönelik yasal düzenlemeler ortaya konmuştur. Bu dönem ülkede 1. Toplumsal Destek Çalışması Dönemi olarak tanımlanmaktadır.

- Yunanistan'da 3. aşama 1994 yılındaki 2. Toplumsal Destek Çalışması ile başlamıştır. Bu dönemden itibaren ülkede gelişme yönlendirici arkeoloji çalışmaları için yeni bir dönem başlamıştır. Bütçeler genişletilmiş ve personel sayıları artırılmıştır. Bu çalışmalar 2002 yılında yeni bir yasanın oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Ülke Arkeoloji Servisi yeniden organize olmuştur.
- Yunanistan'da ortalama bir yılda 800 kurtarma operasyonu yapılmaktadır. Hem kurtarma kazıları hem de bilimsel sistematik kazılardan gelen bilgiler 103 arkeoloji müzesine gitmektedir. Ülke genelinde Ephorates adlı kurumlar taşınabilir bulgu ve anıtlar dahil tüm arkeolojik değerlerin arşivini kayıt altında tutmaktadır. Kurtarma ve sistematik kazı çalışmalarından gelen bilgiler topografik çizimlere aktarılarak her bir alan için haritalar yapılmakta, verilerin ölçüleri işlenmekte ve verilerin yada alanın niteliğine göre haritaların ölçekleri belirlenmektedir. 1/20 ölçekten 1/5000 ölçeğe kadar haritalama çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu haritalar modern kent planlarına adapte edilerek bir kentin antik dönemden günümüze yapılaşma tarihi ortaya konmaktadır.
- Arkeoloji Servisleri antik alanları ve anıtları modern gelişmeden korumak için Bölgesel Planlama ve Kamu Çalışmaları Bakanlığı ile birlikte çalışmaktadır. Yeni gelişmelerin uygun ölçü ve oranlarda gerçekleşmesi için önceden belirlenme çalışmaları yapılmaktadır. Aynı zamanda anıt veya alana ulaşım yolları, onu çevreleyen meydanlar gibi tasarım ve planlama unsurlarına karar verilmektedir. Bir diğer deyişle anıt veya alan için ve onun koruma çevresi için, toplum içinde en uygun ve yararlı olacak şekilde planlama çalışmalarının yapılmasına çalışılmaktadır. Bölgesel ölçekte ise arkeologlar ve mühendisler Bölgesel Planlama Konseyleri'ne katılmakta ve kentlerin genişlemesi ve yayılımı ile ilgili görüşlerini bildirmektedirler. Geleneksel yerleşim gruplarının yarıştığı durumlarda Bölgesel Planlama, Çevre ve Kamu Çalışmaları Bakanlığı yerel arkeoloji üniteleri ile ortak çalışarak yer altındaki kalıntıları korumaktadır.

Atina'nın Plaka Bölgesi bu ortak yönetim biçiminin gerçekleştiği iyi bir örnek olarak görülebilecektir.

- Yunanistan'da devlete bağlı arkeologların tarihsel tabakalanma sorunuyla uğraştıkları belirtilmektedir, bu nedenle alanlar yalnızca tarihsel veya arkeolojik alanlar olarak değil; arkeolojik ve tarihsel alanlar olarak adlandırılmaktadır.
- Kurtarma arkeolojisi ve önleyici arkeoloji Yunanistan'da en çok ulaşım ve iletişim sektörlerine yapılan yatırımlar açısından gerekli görülmektedir. Uygulamaya konulan otoyol yapımı, demiryolu inşaatı gibi projelerde önleyici arkeoloji çalışmalarına büyük gereksinim ortaya çıkmaktadır. 527 km²'lik Egnetia Otoyolu yapımında 270 adet arkeolojik alanın tespiti yapılmış ve bunlardan 45 tanesinde arkeolojik kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar 11.5 milyon Euro'luk bir bütçeyle otoyol projesi bütçesinin de çok önemli bir kısmını teşkil etmiştir. Ancak otoyol güzergahının değiştirilmesi durumunda maliyetin 80 milyon Euro olacağı hesaplanmıştır. 2004 yılına kadar 730 km.'lik 84 Patras-Selanik Otoyolu'nun inşa sürecine 8 Ephorates'in birden dahil olmuş ve toplam 37 kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Atina Ring ve Atina Havaalanı inşaatlarında kazı çalışmasının geliştirilmesine olanak verilmemiştir. Bu çalışmalar sırasında iki Bizans Kilisesi başka bir yere taşınmıştır. Atina Metro İnşaatı'nda Atina'nın altında yer alan çok önemli bir kentin varlığı ortaya çıkmıştır. Merkez istasyonların inşası sırasında 65.000 m² alan kazılmış ve merkez istasyonda küçük bir in-situ müze düzenlenmiştir. 1999-2004 arasında Atina Yeraltı metro çalışmaları, Atina Havaalanı ve PATHE Otoyolu (Atina Ringi'ni de içerecek şekilde), Rio-Antrinio Köprüsü, Egnetia Otoyolu, Doğu Otoyolu (İoniaodas), PATHE Demiryolu, Selanik su şebekesinin yenilenmesi, Karla Gölü Rekreasyon Alanı ve Drenaj Projesi önleyici arkeoloji çalışmaları yürütülmüştür.
- Yunanistan'da korunan anıtlar ve alanların görülebileceği ve arkeolojik alanların koruma bölgelerinin ve çevresel etki alanlarının genel bir yaklaşımla anlaşılabilmesini sağlayıcı sistematik bir istatistik çalışması bulunmamaktadır. Ülkede Tescilli (listed) Anıtlar ve Geleneksel Yerleşimler Envanteri, Çevre Bakanlığı tarafından tutulmaktadır. Bu Bakanlığın altında yer alan Fiziksel

Planlama ve Kamu Çalışmaları Bölümü 800 yerleşim ve 10.000 anıtı tescillemiş durumundadır. Kültür Bakanlığı'nın koruması altında toplam 25.000 civarında taşınmaz alan ve anıtı içeren liste katalogları bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı'nın sistemli bir envanteri diğer Avrupa ülkelerine göre biraz geç oluşmuştur. 1980-1990'larda Yunanistan Ulusal Anıtlar Arşivi Avrupa Birliği'nden destek alarak "POLEMON" adlı bir proje altında katalogları geliştirilmeye başlamıştır. Bu elektronik kayıtlama ve dokümantasyon çalışmaları ilk olarak Selanik Üniversitesi ile Avrupa Birliği'nin yürüttüğü bir programla 1980'lerde Atina Akropolis'i için özel bir kayıt programının oluşturulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Sistem 2000'li yıllarda Ulusal Anıtlar Arşivi'nin yönetiminde ülkeye yayılarak tamamlanmıştır. Ulusal Arşivler anıtların korunmasıyla ilgili durum raporlarını, üç yılda bir kez Bakanlığın servislerince kontrol edildikten sonra, güncellemek zorundadır. Bu müdürlük ulusal ölçekte koordine edilmekte ve merkez bilgiyi yerel servislerden almaktadır. POLEMON yazılımının yanında POLLUX adlı bir program da bu arşiv bilgilerinin yönetilmesi için geliştirilmektedir. Bu yazılım sistemi hem taşınmaz kültür varlıkları, hem de arkeoloji kazı sonuçlarının envanterlenmesi için kullanılacaktır. Aynı zamanda CBS ile topoğrafik verinin arkeolojik ve tarihsel alanlara ve koruma bölgelerine eklenmesi gerçekleştirilmektedir. Bu sistem Yunanistan çapında gelişmekte olan bir proje yönetim sisteminin parçası olarak görülmektedir.

- Ülkede Çevre Bakanlığı'nın içerisinde Anıtlar ve Geleneksel Yerleşimler Envanteri bulunmaktadır. Fiziki Planlama ve Kamu Çalışmaları Bakanlığı da bu envanterlerle doğrudan ilgilenmektedir. Saptamalarına göre bu envanter 800 yerleşimi ve 10 bin anıtı içermektedir.
- 1990'ların sonunda Yunanistan Kültür ve Turizm Bakanlığı kayıt altındaki arkeolojik alan ve anıtlar için 75 adet katalog yayınlamıştır (1921 yılından bu yana Yunanistan'da 25.000 alan ve anıt kayıt altına alınmıştır).
- Koruma ve önleme kavramları, kavramsal olarak yıkma, yerinden etme, değiştirme, zarar verme gibi eylemlerin karşısındadır. Ancak Yunanistan yasal sisteminde önleyici arkeoloji ile ilgili doğrudan bir tanımlama bulunmamaktadır.

2002 yılında yürürlüğe konulan 3028 sayılı Antikitetler ve Kültürel Mirasın Korunması Genel Yasası'nda arkeoloji tanımlanmakla beraber, önleyici arkeolojinin tanımlanmasının halen bir sorun alanı olduğu görülmektedir. Yunanistan'da önleyici arkeoloji daha çok altyapı çalışmaları sırasında bir gelişim yönlendirici arkeoloji (development-led archaeology) olarak değerlendirilmektedir.

- Ülkede önleyici arkeolojiyi yönlendiren 2002 yılı 3028 sayılı yasanın 4. maddesi de envanterleme çalışmalarıyla ilgilidir. Bu maddeye göre; tüm anıtlar kayıtlanmalı, dokümantasyonu tamamlanmalı ve Ulusal Arşiv Kayıtlarına işlenmelidir. Aynı zamanda Kültür Bakanlığı'nın Anıtlar Arşivi Müdürlüğü'ne iletilmesi ve Bakanlık yayınları olarak yayınlanmaları gerektiği belirtilmektedir.
- Ülkede ulusal düzeyde bir sistematik kartografik operasyon çalışmasının bulunmaması üle uzmanlarınca eksiklik olarak nitelendirilmektedir. Bu durumun bir ulusal mülkiyet deseni ve kadastral yapı çalışmasının da eksikliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu nedenle ülkede kadastral yapıya ilişkin çalışmalar da tamamlanma sürecine girmiştir.

3.2.3.2.6 İspanya Örneği⁵⁵;

- İspanya'da planlama çalışmalarının koruma açısından önemli bir fırsat ve doğru bir araç olduğuna dair ülkenin tarihsel planlama deneyimlerinden edinilmiş olan bir düşünce mevcuttur. Planlamanın kentlerdeki tarihsel ve arkeolojik mirası koruma uygulamalarını özel bir hassasiyetle gerçekleştirmeyi mümkün kılacağı görüşü 1980 öncesinde Tarragona ve Merida gibi kentlerde Roma Dönemi bulgularının kent planları sayesinde başarılı bir biçimde korunması sayesinde pekişmiş durumdadır. Bugün pek çok İspanyol kenti planlama yaklaşımları içerisinde arkeolojik alanlar için özel koruma çalışmalarına sahiptir. Ülkede kentsel arkeoloji kentin tarihinin bir parçası olarak görülmesi gerektiği ve

⁵⁵ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Diaz & B. M. and Castillo Mena (2007) "Preventive Archaeology in Spain", Leech (1999) "Archaeology and The Town", Boylu (1994) "Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey" Alpan (2005) "Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus", Spain Ministry of Culture (1999) "Spain" başlıklı kaynaklardan derlenmiştir.

arkeolojik değerlerin korunmasının ancak güncel kent planlaması ile doğrudan ilişkisinin sağlanmasıyla gerekleşebiceği görüşü gelişmiştir. Uzmanlarca kent planlama sürecinde arkeolojiye bir rol verilmesine gereksinim olduğu ve arkeolojik alanların terk edilmiş alanlar olarak değil, parklara, yapılara vb. dahil edilerek ve kamu kullanımına açılarak korunması ve bu yönde gerekli yayınların yapılmasının önemli olduğu ifade edilmektedir. Ülkede Taragona kenti örneğindeki TEDA projesinin kentsel arkeoloji konusundaki çoklu katılımlı toplumsal çalışmalara iyi bir örnek teşkil ettiği belirtilmektedir.

- İşpanya kentlerinin tarihi bölgelerinde yürütülmüş olan eski çalışmalar “kentsel arkeoloji” kavramı altında değerlendirilmiştir ve bu çalışmaların normları kabul edilerek yeni önleyici arkeoloji yaklaşımlarına adapte edilmiştir. Planlama alışmaları kentlerin çevrelerindeki alanlar için de koruma unsurlarını ortaya koymalıdır. Planlama ile birlikte gelişen koruma çalışmaları arkeolojik mirasla ilgili bilgi birikimi edinme (neyin nerede olduğunu bilme) ve böylelikle koruma ve gelişme arasında dengeyi oluşturma konusunda yerel politikaları yönlendirme amacını taşıtmaktadır. İşpanya nleyici arkeolojiye ilişkin yöntemleri sürekli olarak modernize etme çalışmaları sürdürmektedir. Ülkede bütün kentlerin tarihsel haritaları yapılmıştır. Yürütülmekte olan alan çalışmaları da arkeolojik haritaların günümüze uyarlanmasına yardımcı olmaktadır. İşpanya’da bir politika olarak, kent planlama alanının arkeolojik alanların korunması için bir fırsat niteliği taşıdığı benimsenmiştir. Bu bağlamda ülkede bugün pek çok kentte arkeolojik alanların korunmasına yönelik önlem ve yöntemler kent planlama çalışmaları ile ortaya konmuş durumda olduğu görülmektedir. nemli arkeolojik çalışmalar eski İşpanyol kentlerinin sınırları çerçevesinde kentsel arkeoloji yöntemi ile yürütülmektedir. Bilgilerin planlara aktarılmasının müdahaleden kaçınmak ve korumayı başarmak için tek yol olduğu belirtilmektedir.
- 1980 ve 1990’lı yıllarda İşpanyol kentlerinde yapılaşma talepleri paralelinde pek çok arkeolojik araştırma yrtlmştir. Yeni yasalar yeni tekniklerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Risk altında olan arkeolojik alanların yanı sıra diğer arkeolojik alanlar da koruma çalışmalarına konu olmuşlardır. Tarihsel mirasa yönelik olarak özellikle “alan ve evre” ölçeğinde yaklaşıma olanak verecek

yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. Tüm bu çalışmaların birlikte değerlendirilmesi arkeolojik mirasın planlama süreçlerinde yer alması gerektiğini ve koruma planlaması eyleminin oluşumunu beraberinde getirmiştir. İspanya’da arkeoloji ve planlama çalışmalarını birlikte içeren bu yeni anlayış önleyici arkeoloji olarak ifade edilmiştir. Bu paralelde ülkedeki arkeolojik potansiyele ilişkin 2 temel sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflar; arkeolojik potansiyel taşıma olasılığı bulunan alanlar ve arkeolojik koruma alanları olarak tanımlanmıştır.

- 1980’ler boyunca bölgesel hükümetler kaynaklarını daha çok arkeolojik alanların genel bir envanterini çıkarmaya ve acil kurtarma kazı çalışmalarına harcamışlardır. Aynı dönemde ülkede pek çok üniversitede arkeoloji bölümü açılmıştır ve mezun olan arkeologların görev aldığı özel arkeoloji şirketleri oluşmuştur.
- Elde edilen deneyimler, kamu farkındalığının artmasını ve sorunlara çözüm yollarının bulunmaya başlanmasını beraberinde getirmişlerdir. Bir diğer deyişle 1990’lı yılların sonundan itibaren teknik uzmanların referansı olmaksızın ve/veya tahminlemeye yönelik araştırma ve kazılar yapılmaksızın yeni yatırım ve gelişmelerin gerçekleştirilmesine izin verilmemiştir. Arkeologlar kent planlama süreçlerinde görev almaktadırlar ve 1990’ların sonunda çıkarılan yasalarla uygulama alanındaki görev ve rolleri de tanımlanmış durumdadır. Buna rağmen, koruma alanında hayati önem taşıdığı ifade edilen dokümantasyon ve envanterleme çalışmaları ülkedeki tüm tarihsel kentlerde tamamlanabilmiş ve/veya iyi bir durumda değildir. İspanya’da standardize edilmiş bir bilgi envanter sistemi olmadığı için ülke genelini tanımlamak da oldukça zor olmaktadır. Ancak örneğin, Yüksek Madrid Otoriteleri kentte yapılan bazı arkeolojik operasyonların sonuçlarını toplayarak bir veritabanı sistemine aktarmış durumdadırlar. Bu veritabanı ile farklı nitelikli bölgeler kategorize edilmiş ve risk altında bulunan alanlar, korunması gereken alanlar vb. gibi bölgeler belirlenmiştir. Bu veritabanı sayesinde gereksinim doğrultusunda alanları yönlendirecek olan yasal düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Bunların da ötesinde veritabanı arkeolojik değerlerin korunması yönünde tahminleme – potansiyel tahmini çalışmalarının yapılmasına olanak vermiştir.

- Diğer otonom kominiteler de kendilerine bağlı bulunan tarihi kentlerde bir envanterleme sistemi oluşturma çalışmalarını yürütmektedirler. Ancak tüm bu arkeolojik haritalar ve alan envanterleri özelleşmiş ve belli standartlara oturan çerçevede değildir. Kentsel arkeoloji alanına, sanki genel arkeoloji alanı gibi yaklaşmaktadırlar. Sonuç olarak şu belirtilebilir ki; bu veri tabanları pek çok kentte kırılğan bir nitelik taşımaktadırlar. Her bir kazı çalışmasının ayrı bir niteliği vardır ve her bir arkeolojik alan bir bölgenin parçasıdır, bu mantıkla kentsel arkeolojinin sahip olması gereken bütünsel bakışı yakalanması ve bugünün talepleriyle bu çalışmaların değerlendirilebilmesi oldukça güçtür.
- İspanya’da önleyici arkeoloji; arkeolojik mirası önceden herhangi bir tahribe uğramadan keşfetmeye ve korumaya ilişkin aktiviteler olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmalarda temel amacın arkeolojik potansiyele ilişkin olası riskleri mümkün olduğunca aza indirmek, kazı çalışmaları sırasında hataları önlemek ve yıkım tehlikesine karşı politikalar geliştirmek olduğu söylenebilecektir. Önleyici arkeoloji İspanya’da tarihsel miras alanlarının ve çevrenin korunmasına yönelik yasa ve düzenlemelerle biçimlendirilmiş durumdadır. İspanyol otoriteler “önleyici arkeoloji” adı altında özel bir terminoloji geliştirilse de, gerçekte temel konunun arkeolojik mirasın korunması ve garanti altına alınması sorunu olduğunu ifade etmektedirler. İspanya’da henüz önleyici arkeolojiye yönelik özel bir istatistiksel veritabanı bulunmamaktadır. Önleyici arkeoloji ya da gelişim yönlendirici arkeoloji konusunda standartların belirlenmesine yönelik çalışmaların halen ortaya konulmadığı görülmektedir. Ancak henüz tam anlamıyla standardize olamasa da, ülkede gerçekleştirilen pek çok çalışmada arkeolojik bulguların in-situ olarak yapıların altında korunabilmesi sağlanmıştır. Bununla beraber başarılı çalışmalar kadar başarısız olanlar ve yıkıma uğratılmış olan arkeolojik değerlerin sayısı da en az korunanlar kadar olduğu ifade edilmektedir.
- İspanya’da uygulanan bir diğer önemli yöntem ise Çevresel Etki Değerlendirme çalışmalarının arkeolojik araştırmaları kapsamasıdır. Bu çalışmalar ülkede önleyici arkeolojinin bir parçası olarak yürütülmektedir. Örneğin 1990’ların başında Madrid’te bir yapılandırma projesinin Çevresel Etki Değerlendirme

Çalışması'nın bir bölümü olarak ketin arkeolojik değerleriyle ilgili ilk ÇED Raporu yayınlanmıştır. Kimi otonom bölgeler 1990'lı yıllarda arkeolojik mirasa ilişkin raporlarını Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmaları kapsamında yayınlamışken, kimi bölgelerinse raporlarını ancak 2000'li yıllarda hazırlamış oldukları görülmektedir. İspanya'da ülke genelinde bir standart bilgi deposu olmadığından bütün bölgelerden gelen yazılı-doküman bilgilerin toplanması ve derlenmesi çalışmaları yürütülmüştür. 2000'lerin başında bölgelerden gelen bilgilerin derlemesi sonucunda önleyici arkeolojiye ilişkin bir rapor hazırlanmıştır.

- İspanya'da müzeleşmeye bir politika olarak çok önem verilmektedir. Merida ve Tarragona şehirlerinde açık ve kapalı alanlarda tasarlanan çok sayılı müzeler başarılı koruma çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Ülkede “Büyük Ölçekli Müze Yaygınlaştırma Projesi” uygulanmaktadır. Müzeler tarih, arkeoloji, sanat ve kültür alanlarında kamu bilincinin oluşmasına ve turizm faaliyetlerinin gelişmesine destek olmaktadır.

3.2.3.3 Kaynak Oluşturma Stratejileri

3.2.3.3.1 İngiltere Örneği⁵⁶;

- English Heritage'in arkeolojik miras ile ilgili yıllık bütçesi yaklaşık 7 milyon Avro ederindedir. Yakın bir geçmişe kadar bu bütçenin çok önemli bir bölümü önleyici arkeoloji çalışmaları için kullanılmakta iken, son dönemlerde bütçenin büyük bir kısmı stratejik planlama çalışmaları ve arkeoloji konusundaki eğitimsel etkinliklere ayrılmaktadır.
- English Heritage'in çalışmalarına Kültür Medya ve Destek Departmanı sponsor olmakta ve birtakım giderler de Miras Piyango Fonundan karşılanmaktadır.

⁵⁶ Bu bölüm; Thomas (2006) “Mapping Towns- Urban Survey and Chacterization Program of English Heritage”, Thomas .(2007) “Development Led Archaeology in England”, Addyman, (2003) “Urban Archaeology – Where Now?”, Wainwright et all. (1999) “United Kingdom” adlı çalışmalar ve <http://www.algao.org.uk/> web adreslerinden derlenen bilgilerin özetlenmesiyle oluşturulmuştur.

- Ülkede kurtarma arkeoloji çalışmaları arkeoloji alanına ayrılan bütçenin %60 gibi önemli bir oranını kapsar nitelikte olmuştur.

3.2.3.3.2 Fransa Örneği⁵⁷;

- Ülkede kentsel arkeoloji yerel ve bölgesel arkeoloji ofislerinin becerileri ve onların geliştirdikleri yöntemler sayesinde yürütülmektedir. Arkeologlar, yatırımcılar ve mal sahipleri bir kontrat temelinde beraber çalışmayı öğrenmektedirler. 1990'lı yıllardan bu yana yatırımcı ve geliştirmecilerin kurtarma operasyonlarının bedellerini karşılamaları gerektiği tartışmaları sürmektedir. Temel olarak koruyucu arkeoloji çalışmalarında yatırımcı kullanan öder mantığıyla maliyeti karşılamaktadır. Ancak bu çalışmalar bir kamusal kurum olan INRAP adlı enstitülerce gerçekleştirilmekte ve bu kurumlar nezdinde devlet garantörlüğü altında sürdürülmektedir. Ancak kamu ve özel girişimci tarafından sağlanan bu finansal destek sistemi ve oranları uzun yıllar yasalarda çok açıkça belirtilmemiştir. Bu konudaki revizyonlar ancak 2000'li yıllarda gerçekleştirilmiştir.
- Ülkede tüm yatırımcılardan vergi alınarak yılda ortalama 60-80 milyon Avro arası vergi elde edilmektedir. Bu vergiler alanlarında arkeolojik değer bulunmayanlar dahil tüm yatırımcı ve geliştirmecilerce ödenmek zorundadır. Toplanan vergilerin bir bölümü küçük ölçekli yatırımcıların önleyici arkeoloji maliyetlerinin karşılanmasına yardım edilmesi için de kullanılmaktadır.
- Ülkedeki başlıca problemlerden biri önleyici arkeolojinin market kurallarının yönetimine bırakılıp-bırakılamayacağı tartışmasıdır. Diğer bir deyişle yatırımcılar arkeoloji açısından bir tüketici olarak mı tanımlanacaktır? Yatırımcı gerçekte arkeolojik kazının kalitesi ve sonuçlarıyla ilgilenmekte midir, yoksa devletin çalışmayı kendisi üstlenerek bu çalışmaları direkt olarak kontrol etmesi gerekli midir vb. sorgulamalar yapılmaktadır. Diğer bir tartışma konusu da önleyici

⁵⁷ Bu bölümde aktarılan bilgiler Garmy, (1995) "Urban Archaeology in France", Leech (1999) "Archaeology and Town", Boylu (1994) "Urban Archaeology "A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey". Deoule, (2007) "Preventive Archaeology in France", Garmy (1999) "France" adlı çalışmalar ve Nisan-Mayıs 2009 Dönemi'nde FransaStrasbourg'ta SRA ve INRAP yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden derlenerek aktarılmaktadır.

arkeolojinin market piyasası içerisinde bir geçerliliğinin olup-olmadığı konusundadır.

- Fransa’da arkeolojik çalışmalar konusunda ekonomik olarak yalnızca yatırımcıya bağlı olunamayacağı yönünde karar alınmıştır. Bu bir ideolojik seçme olarak yorumlanmaktadır. Nitekim Nisan 2003’te Avrupa Komisyonu Rekabet Kurulu’nun 2001 yılında yürürlüğe konmuş olan bir yasa doğrultusunda verdiği kararla ülkede yatırımcının ön sondaj ve analiz çalışmalarını istediği özel ofise, serbest piyasa mantığı içerisinde yaptırabilme isteği reddedilmiş ve bunun devlete bağlı bir organizasyonun tekelinde olabileceği belirtilmiştir. Bu kararla diğer Avrupa ülkelerinin de dilerlerse önleyici arkeoloji konusunda böyle bir kamusal tekele sahip olabilecekleri ortaya konmuştur. Tüm bu tartışmalar önleyici arkeolojinin bir ekonomik pazarının olup-olmadığı ya da bu pazarın serbest bırakılıp bırakılamayacağı sorgulamalarıyla ilgilidir. Bir Avrupa Birliği politikası olarak haberleşme vb. gibi sektörlerde, kamu yatırımlarında özelleştirme politikaları yürürlüğe konmaktadır. Ancak özelleştirme süreçleri gerçekleşse de kamusal önem taşıyan konularda üstte denetleyici bir gücün olması gerekliliği görüşü Fransa’da ağırlıklıdır. Bu çekincelerin en temel nedeni arkeoloji konusundaki objektivitenin yitirilmesi konusudur.
- Fransa’da önleyici arkeoloji çalışmalarının bir devlet kurumu olan INRAP (Ulusal Önleyici Arkeoloji Araştırma Enstitüsü) kapsamında gerçekleştirilmesi durumu son süreçte diğer Avrupa Birliği üye ülkelerinde yürürlükte olan özel arkeoloji ofislerine uygulama yetkisi verilmesi sürecinden etkilenmektedir. Fransa’da da özel arkeoloji ofislerinin oluşturulmasına yönelik olarak yatırımcılar tarafından gelen talepler mevcuttur. Ancak bu özelleştirme talepleri 2003 yılında reddedilmiştir. Fransa’da serbest piyasa ekonomisinin sürece karışmasına yönelik olarak ideolojik ve politik anlamda bir tartışma başlamıştır. Ancak yine 2003 yılında yatırımcılar tarafından koruma arkeolojisi ile ilgili bir ticari yarışma organize edilmiştir. Bu yarışma projesi süreci üzerine ülkede kazı çalışmalarının liberal politik hassasiyet içerisinde yeni bir alana taşındığı öngörülmektedir. Yarışma konseptleri içerisinde yapılacak olan uygulamalarda dahi, özel girişimciler alanla ilgili olarak tüm bilimsel çalışmaları yapmak

zorundadır ve alanla ilgili uygulamalar 5 yılda bir CNRA tarafından kontrol edilmek zorundadır.

- INRAP enstitüsü 2007 yılında toplam 130 milyon Avro'luk bir bütçeye sahip olmuştur.

3.2.3.3.3 *Almanya Örneği*⁵⁸;

- Federal bölgelerde kazıların finansmanı değişmektedir. Kazılar bazı bölgelerde kamu fonlarından karşılanmakta, özel sektörün finansmanı karşılaması istisnai koşullarda gerçekleşmektedir. Bazı federal bölgelerde ise ağırlık özel sektörün maliyetleri karşılaması yönündedir. Özellikle yeni bölgelerin bütçelerinin yetersiz olması durumunda Federal Çalışma Ajansı bölgelere maddi katkıda bulunmaktadır. Yine bazı durumlarda finansmana katkıda bulunan yatırımcıların federal yönetimlerden yatırım veya plan güvenliği isteyebilme hakları vardır.
- Pek çok federal bölgedeki yasal düzenlemeler yatırımcılar ve geliştirmecilerin kazıların finansmanına katılımını zorunlu tutmaktadır. Örneğin 5 federal bölgede yatırımcının finansmanı karşıladığı sürecin değişik yöntemlerle formüle edildiği ve buralarda yatırımcılardan alınan vergilerle oldukça ciddi arkeolojik çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kazıların yatırımcı fonları olmaksızın sadece federal bütçelerle karşılanması oldukça güç olacaktır.

⁵⁸ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Oexle (1999) "Germany", Leech (1999) "Archaeology and Town" başlıklı çalışmalar ve <http://www.archlsa.de/> ile <http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php> adresli web sitelerinden derlenenerek aktarılmaktadır.

3.2.3.3.4 İtalya Örneği⁵⁹

- Devlet bütçesinin kısıtlılığının İtalya’da sorun oluşturduğu ve devletin yıllık bütçesinin sadece % 0,3 lük bir bölümünün koruma çalışmalarına aktarılığı uzmanlarca ifade edilmektedir.
- İtalya’da pek çok yatırımcının kazı ve araştırmaların önceden yapılmasını ve bedelinin bu ön çalışma içerisinde ödenmesini süreç içinde beklenmedik bir bulguya rastlanıp sürecin daha fazla zora girmesine tercih ettikleri belirtilmektedir. Kamu ya da özel tüm yatırımcı ve girişimciler bir bulguya rastlanması durumunda onun korunması için gereken bedeli ödemekle yükümlüdür. 1982 yılında çıkan 512 sayılı yasa kültürel değerler konusundaki vergi yapılanmalarını düzenlemiştir. Ancak bu düzenlemeler uygulamada çok düzenli çalışmamıştır. Arkeolojik kazılar bu yasaya fazlaca dahil olmamış, daha ağırlıklı olarak müzelerde sergileme ve restorasyon konuları bu vergilerle karşılanmıştır. 1990’lı yılların sonunda İtalyan arkeologlar kentsel gelişme planlarının yer altı arkeolojik değerlerinin korunmasıyla uyumlu olması için finansman konusunda bir yasal programın ortaya konmasının hayati anlam taşıdığını ifade etmişlerdir.
- Ülkede yalnızca korunacak olarak tescilli olan alanlarda değil, aynı zamanda bir arkeolojik potansiyel taşıdığı düşünülen – olasılık taşıyan alanlarda da önleyici arkeoloji çalışmalarının yatırımcı-geliştirmeci tarafından karşılanması 2004 yılında çıkarılan bir yasayla karara bağlanmıştır. Yasa koruma çalışmaları için % 3 oranında bir vergi payının Altyapı Bakanlığı ve Kültürel Miras Bakanlığı’nın ortak olarak ARCUS Özel Şirketi’nin aracılığıyla ayrılmasını önermiştir. Bu yasa çalışmalar açısından büyük bir umutla karşılanmıştır, bununla beraber 2004

⁵⁹ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Maggi (2007) “The Approach to Preventive Archaeology in Italy”, Melli (1999) “Italy”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Alpan (2005) “Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus”, Leech (1999) “Archaeology and the Town” başlıklı çalışmalar ile <http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/volnormdocmult-int.pdf>, <http://www.iccd.beniculturali.it/Download/normativa/folder.2006-02-08.7566654637/norfot.pdf> ve http://www.ec-gis.org/ginie/dp_ws/Italy_1.ppt adresli web sitelerinden elde edilen bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

yılında 5737 milyon Euro'luk tüm gelirin % 20'si 10 arkeoloji projesine yatırılmış ve bunlardan yalnızca birisi 2 milyon Euro'luk bütçeyle Roma C Hattı Metro Çalışması kapsamında önleyici arkeoloji çalışması olmuştur. Elde edilen vergi gelirinin büyük bir bölümünün 16.92 milyon Euro ile Musicalyrica Opera Binası'na aktarılmış olması, bütçenin daha çok gelişim ve yatırım amaçlı olarak kullanıldığının bir göstergesidir. Maggi (2007) bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “Yalnızca bir önleyici arkeoloji çalışmasına yatırım yapılması bilinmeyen arkeolojik mirasa ne kadar önem verildiğini göstermektedir, bir Melodrama ülkesi değil midir?” (Maggi,2007).

- Uzmanlar İtalya'da önleyici arkeolojinin her şeyden ucuz olduğunu ifade etmektedirler. 1980'lerde Milano'da Metro C Hattı Projesi bütçesinin yalnızca % 0,03'lük bölümü önleyici arkeoloji çalışmalarına ayrılmıştır. Daha yakın bir geçmişte ise Roma-Napoli Otoyolu İnşaatı örneğinde % 5'lik bütçe ile İtalya'daki en yüksek maliyetli önleyici arkeoloji çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu proje kapsamında bazı arkeolojik değerlerin taşınarak korunması ve müzede sergileme çalışmalarının organizasyonu da yürütülen kazı ve araştırma çalışmalarının dışında oldukça yoğun mesai harcanan konular olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada toplam bedel oldukça yüksek seyretmiştir. TAY Demiryolu (Tremo ad Alta Velocita) inşaatı sırasında da donanımlı arkeologlarla çalışarak, iyi bir proje ortaya konduğu uzmanlarca ifade edilmektedir. Bu çalışma günümüzde de geçerliliğini ve güncelliğini sürdüren önleyici arkeoloji çalışması olarak tanımlanmaktadır (Maggi, 2007). Arkeolojik araştırmalar toplam 15 milyon Euro'luk proje bütçesinin % 0.125'ine mal olmuştur. İtalya'da bu çalışmaların dışında, yürütülmekte olan önleyici arkeoloji çalışmaları toplamda yine milyon avroları bulan bir pazar oluşturmaktadır ve bu pazar pek çok küçük şirket ve kooperatifin elinde bulunmaktadır.
- 2006 yılında önleyici arkeoloji çalışmalarını düzenlemek için çıkarılan Kamu Yararını İlgilendiren Kontratlar başlığı altındaki bir ek yasayla yatırımcı ya da geliştirmecilerin yayın ve sergileme konularında da finansmanı karşılamaları durumu ortaya konmuştur.

3.2.3.3.5 Yunanistan Örneği⁶⁰;

- Arkeoloji servisleri Yunanistan’da tamamen devlet tarafından fonlanmaktadır ve görevleri keşif, kayıtlama ve koruma olarak tanımlanmıştır. Yunanistan’da devlet tarihi değerlerin sahibi sayılmaktadır. Ancak geçtiğimiz yıllarda (1990) önemli arkeolojik projelere sponsorların da ciddi katkılarda bulundukları görülmektedir.
- Arkeoloji servisleri yasalarda yer alan Arkeoloji Kamulaştırma Fonu’ndan yararlanmaktadır. Bu fon müzelere giriş ücretleri ve buralarda yapılan satışlar vb. gelirlerden karşılanmaktadır. Fon, kamulaştırmalar, arkeolojik alan ve çevresinin tasarımı, kamuya sunumu, müzelerin gereksinimleri ve yayınlar için kullanılmaktadır.
- Yunanistan hızla kentleşen ve kentleşme oranının % 40’a vardığı bir ülkedir. Bu nedenle ülkede arkeoloji servislerinin kentlerdeki gelişim projeleri ve tasarım aşaması ile doğrudan ilgilenmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Yunanistan Kültür Bakanlığı’na bağlı Arkeoloji Servisi’nin çok yoğun bir şekilde kurtarma arkeoloji çalışmasını yürütmesi gerekliliği ortadadır. Bu çalışmalar uzun dönemli programlama ve yönetim aşamalarını da içerecek şekilde hazırlanmaktadır. Ülkede kurtarma arkeolojisi çalışmaları yıllık arkeolojik mirasa yönelik bütçenin % 60’lık oranına denk gelmektedir.

3.2.3.3.6 İspanya Örneği⁶¹;

- İspanya’da süreç 1980’lerden başlayarak giderek özelleştirilmiştir. İspanya’da da Avrupa’nın diğer ülkelerindeki gibi yatırımcı öder yaklaşımı da 1990’lı yıllardan

⁶⁰ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Chrysantaki (2007) “Preventive Archaeology and Major Public Works in Greece”, Garezu (2007) “Preventive Archaeology in Greece The Legislative and Institutional Background”, Dimanopoulos et.al. (1999) “Greece”, Leech (1999) “Archaeology and The Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey” başlıklı kaynaklar ve Mayıs 2008 Tarihinde Yunanistan’ın Marathon kenti çevresinde yer alan arkeolojik alanların planlama çalışmalarını gerçekleştiren Mimar ve Kent Plancısı Alessandro Tavaridis ile kurulan iletişim sonucu elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

⁶¹ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Diaz & B. M. and Castillo Mena (2007) “Preventive Archaeology in Spain”, Leech (1999) “Archaeology and The Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology In Turkey” Alpan (2005) “Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life In The Historic City Centers Tarragona, Verona and Tarsus”, Spain Ministry of Culture (1999) “Spain” başlıklı kaynaklardan derlenmiştir.

itibaren giderek kabul görmektedir. Ancak kentsel ve önleyici arkeolojinin doğası bu konuda yetişmiş uzman arkeologların istihdam edilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle yatırımcıların seçtikleri her bağımsız arkeoloji takımı çalışmaları yürütmek açısından yeterli olamayacaktır. Uzmanlar İspanya’da arkeologlar arasında bu profesyonel etiğin tartışma konusu olduğunu belirtmektedirler.

- Ülkede arkeoloji ve müzecilik alanındaki çalışmalara özel sektörün desteği görülmektedir. İspanya’da Tarihi Miras Yasası ile kamu yatırımları içerisinde % 1’lik oran tarihsel miras için ayrılmıştır. Bu bütçenin önemli bir bölümü restorasyon çalışmaları ve müzelere gitmektedir.
- Her bir kominitenin kentsel arkeolojiye finansal yaklaşımının da farklı olduğu görülmektedir. Castille ve Leon gibi kominitelerde kentsel arkeoloji her zaman kamu fonları ile finanse edilmektedir. Valladolit bölgesinde ise kentsel areoloji bölgesel üniversitedeki arkeologların sorumluluğuna bir kontrat imzalanarak bırakılmıştır. Madrid de ise çalışmaların bedelleri yatırımcılar tarafından ödenmektedir. Yatırımcının kamu ya da özel girişimci olması durumu yatırımcı öder mantığını etkilememektedir. Aynı zamanda Madrid de çalışmaların yürütülmesini bağımsız arkeologlar ve arkeoloji şirketleri gerçekleştirmektedir. İspanya Tarihsel Miras Yasası’nın 6. kısmında vergilerin azaltılması ve özelleştirme politikalarının yoğunlaşması söylemi yer almaktadır. Son dönemlerde İspanya’da otonom topluluklar bağlı oldukları bölgesel hükümet ile daha çok iletişim halinde bulunmaktadırlar. 1980’li yıllardan bu yana bütçe ayrılması ve yönetim modelleri oluşturma çalışmaları sürdürülmektedir.

3.2.3.4 Ekip-Uzman Desteği Sağlama Stratejileri

3.2.3.4.1 İngiltere Örneği⁶²;

- English Heritage arkeoloji çalışmalarını yürütmektedir. Kurumun içerisinde pek çok arkeolojik kazı ekibi, alan araştırmacısı, hava fotoğrafı uzmanları bulunmaktadır ve bu personel diğer özel ve kamusal kurum ve kuruluşlara danışmanlık görevini yürütmektedirler. English Heritage diğer kurumlarla ortak çalışmalar yürütmektedir. Bu kurumlar bakanlığın tarım ve mekansal planlama bölümleri, mülk sahipleri, yatırımcılar olarak ifade edilebilir. Kurum tüm bu ilgili resmi ve özel kurum ve kuruluşlara danışmanlık hizmeti vermektedir. Ancak ülkede temel olan özel arkeoloji şirketlerinin kurtarma-kentsel-önleyici arkeoloji çalışmalarını yürütmelidir. İngiltere’de çalışmaların finansmanı da yatırımcı-girişimci tarafından karşılanmaktadır. Yatırımcı-girişimciler tam bir serbest piyasa mantığı içerisinde diledikleri özel şirkete çalışmaları verebilmektedirler. Ancak English Heritage’in ve Yerel Arkeoloji Ofisleri olan ALGAO’ların denetimi ve danışmanlığı söz konusudur.

3.2.3.4.2 Fransa Örneği⁶³;

- Fransa’da INRAP bünyesinde 1800 arkeolog çalışmaktadır. Önleyici arkeoloji kapsamında gerçekleştirilen kazı çalışmaları istihdam edilen bu arkeologlarca yürütülmektedir. Ayrıca ülkede yerel birimlerde çalışan 300 arkeolog sondaj ve analiz çalışmalarını yürütmektedirler. Kültür Bakanlığı’nın Bölgesel Arkeoloji Servisleri (SRA) de son süreçte aynı INRAP’lar gibi arkeolojik kazıları yürütmekten sorumlu tutulmuş ve INRAP’ların yükünü biraz olsun hafifletmişlerdir. INRAP ve SRA’lar arama, kimliklendirme ve değerlendirmeye

⁶² Bu bölüm; Thomas (2006) “Mapping Towns- Urban Survey and Characterization Program of English Heritage”, Thomas (2007) “Development Led Archaeology in England”. Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”, Addyman, (2003) “Urban Archaeology – Where Now?”, Wainwright et al. (1999) “United Kingdom” adlı çalışmalardan derlenen bilgilerin özetlenmesiyle oluşturulmuştur.

⁶³ Bu bölümde aktarılan bilgiler Garmy, (1995) “Urban Archaeology in France”, Leech (1999) “Archaeology and Town”, Boylu (1994) “Urban Archaeology A Visionary Framework For Urban Archaeology in Turkey”. Deoule, (2007) “Preventive Archaeology in France”, Garmy (1999) “France” adlı çalışmalar ve Nisan-Mayıs 2009 Dönemi’nde FransaStrasbourg’ta SRA ve INRAP yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden derlenerek aktarılmaktadır.

yönelik politikaları belirlemektedirler. Bunun yanı sıra Kültür Bakanlığı Ulusal Arkeolojik Araştırma Enstitüsü (CNRA) adlı bir Bilimsel Konseyden danışmanlık almaktadırlar. Ülkede bölgesel ölçekte görev yapan bölgelerarası arkeolojik araştırma komisyonlarında da arkeologlaristihdam edilmektedir. CIRA olarak anılan bu servisler Bölgesel Arkeoloji Servislerine danışmanlık görevini üstlenmiştir. INRAP; CNRA, üniversiteler, yerel ve bölgesel arkeoloji servislerinde arkeologlar istihdam edilmekte ve ortak çalışmalar yürütmektedir.

- 63 milyon nüfusa sahip bulunan Fransa’da toplam 3500 arkeolog görev yapmaktığı belirtilmektedir. 250 arkeolog Kültür Bakanlığı nezdinde, 1800 arkeolog INRAP’ta, 50 arkeolog küratör olarak müzelerde, 250 arkeolog üniversitelerde, 300 arkeolog CNRS adlı ulusal enstitüde, 50 arkeog ise özel sektörde istihdam edilmektedir. 63 milyon nüfuslu bir ülkede bir arkeolog başına 20.000 kişi düşmektedir. Bu rakam Fransa’yı Avrupa ortalamasının altında bırakmaktadır. Yunanistan, İngiltere, İsviçre gibi ülkelerin Avrupa ortalamasının üstünde yer almaktadırlar.

3.2.3.4.3 *Almanya Örneği*⁶⁴;

- Almanya’da farklı alanlarda uzmanlaşmış pek çok üniversite ve arkeolojik araştırma enstitüsünün varlığı görülmektedir. Almanya özellikle kentsel tabakalanma konusunda uzman yetiştirmektedir. Ülkenin hemen her yerinde arkeolojik araştırma ve restorasyon enstitülerinde pek çok arkeolog istihdam edilmektedir. Bunun yanı sıra arkeoloji den sorumlu yerel koruma birimleri olan denkmal’larda da federal yönetime bağlı çalışan arkeologlar görev yapmakta, envanter, denetim, koruma çalışmalarını yürütmektedirler.

⁶⁴ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Oexle (1999) “Germany”, Leech (1999) “Archaeology and Town” başlıklı çalışmalar ve <http://www.archlsa.de/> ile <http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php> adresli web sitelerinden derlenenerek aktarılmaktadır.

3.2.3.4.4 İtalya Örneği⁶⁵;

- İtalya’da kurtarma arkeolojisi çalışmalarını uzun bir süre üniversiteler yürütmüştür. Ancak son süreçte bu çalışmalar özelleştirilmiş ve ağırlıklı olarak özel arkeoloji şirketlerine devredilmiştir. Yakın geçmişte bazı üniversiteler bu özel sektör pazarına girmeye çalışmış, ancak bu onlar için oldukça zor olmuştur. Roma-Napoli Otoyol Hattı’nda gerçekleştirilen çalışmalarda yalnızca 2 alanda üniversiteler çalışmıştır. Bunun en temel nedeni yatırımcı ve girişimcilerce düşük ücretleri birimlerin tercih edilmekte olmasıdır. Örneğin Basilicata su şebekesi döşeme çalışmalarında alan risksiz olarak tanımlanmıştır; ancak bu alanda arkeolojik değerlerin bulunduğu Üniversitelerin Arkeoloji Bölümlerinde yapılan tezlerde açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle çalışmalara üniversitelerin katılımının sağlanamamasının İtalya için negatif bir durum olduğu uzmanlarca ifade edilmektedir.
- İtalya’da kamu sektörünün personel yetersizliğinin bir sorun olduğu ifade edilmektedir. Ülkenin bazı bölgelerinde 1990’lı yıllarda gönüllü arkeoloji grupları yerel müzelerle birlikte çalışarak yüzey araştırmalarını yürütmüş ve riskli alanları tespit ederek acil durumlar açısından yol gösterici bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu çalışmalar gönüllülük temelinde ilerledikleri için sürekliliklerinin garanti edilmesi oldukça güçtür. Aynı zamanda gönüllü yapıların eğitimleri de ayrı bir sorun alanı olabilmektedir. Örneğin 1960’lı yıllarda yapılan gönüllü çalışmalarda elde edilen bulgulara ait kayıtlar bugün kaybolmuş durumdadır. Uzmanlar bunun esasen kamuda yeterince personelin istihdam edilmemesinden kaynaklandığını belirtmektedirler.
- Ülkede önleyici arkeoloji çalışmalarını özel şirketler yürütse de bu durumun sıkı bir devlet kontrolü yapılmadan uygulanması durumunda olumsuz taraflar görülmüş ve 2006 yılında yürürlüğe konulan Kamu Yararını İlgilendiren Kontratlar adlı yasayla göre idareci kişi gerekli görürse kazı çalışmalarını

⁶⁵ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Maggi (2007) “The Approach to Preventive Archaeology in Italy”, Melli (1999) “Italy”, , Leech (1999) “Archaeology and the Town” başlıklı çalışmalardan elde edilen bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

uzatabileceği ve kararların idareci tarafından hazırlanacak olan rapora göre belirleneceği belirtilmiştir. Bu yasayla yetkili –idareci arkeologlara daha yoğun bir sorumluluk verildiği görülmektedir. Yasanın getirdiği bir diğer önemli gelişme ise bir arkeoloğun kurtarma-önleyici arkeoloji çalışmalarını gerçekleştirebilmesi için en az 5 yıl deneyimli olması ibaresinin yasaya eklenmesidir.

3.2.3.4.5 Yunanistan Örneği⁶⁶;

- Ülkede Merkezi Arkeoloji Servisi'ne bağlı personel tamamen Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak sayılmaktadır. 1990'lı yılların sonları itibariyle serviste toplam 350 arkeolog, 322 koruma uzmanı, 232 zanaatkar ve 280 civarında da mimar mühendis ve teknik personelin görev yapmakta olduğu ve gereken durumlarda da geçici zanaatkar ve teknik personelin istihdam edildiği belirtilmektedir.
- Yunanistan'da kurtarma kazıları haricindeki bilimsel kazıları üniversiteler ve araştırma enstitülerinde çalışan arkeologlar Kültür Bakanlığı'nın izni ile yürütmektedir. Kurtarma kazıları, önleyici arkeoloji çalışmaları ise Kültür Bakanlığı ve Ephorates'lerde göre yapan arkeologlar (bölgesel servisleri) tarafından yürütülmektedir. Her konuda temel sorumluluk Bakanlığa aittir ve yerel ve bölgesel otoritelerde çalışan arkeologların Bakanlık'tan ayrı bir karar alması veya görüş bildirmesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

3.2.3.4.6 İspanya Örneği⁶⁷;

- İspanya'da arkeologlar özel ya da kamu sektöründe görev yapabilmektedir. Yatırımcılara yol gösterici olarak çalışan özel arkeoloji şirketleri kurulmuş ve süreç büyük ölçüde özelleştirilmiş durumdadır. Ayrıca müzelerde ve arkeolojik

⁶⁶ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Chrysantaki (2007) "Preventive Archaeology and Major Public Works in Greece", Gareizou (2007) "Preventive Archaeology in Greece The Legislative and Institutional Background", Dimancopoulos et.al. (1999) "Greece", Leech (1999) "Archaeology and The Town" başlıklı kaynaklar elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

⁶⁷ Bu bölümde aktarılan bilgiler; Diaz & B. M. and Castillo Mena (2007) "Preventive Archaeology in Spain", Leech (1999) "Archaeology and The Town", Ministry of Culture (1999) "Spain" başlıklı kaynaklardan derlenmiştir.

alanlarda çalışmakta olan kamu görevlisi profesyonel ekipler bulunmaktadır. Arkeologlar araştırma merkezleri ve üniversitelerde de görev yapmaktadırlar.

- Ülkede 34 üniversitede arkeoloji bölümü yer almaktadır. Kazı çalışmalarını %61 özel şirketler, %38 özel-serbest çalışanlar, %2 oranına da müzeler yürütmektedir ve ülkede bu konuda serbest piyasa yöntemi işletilmektedir. Ayrıca araştırma merkezleri ve üniversitelerde de toplam 450 arkeolog çalışmaktadır. Devlete bağlı olan ve müzelerde çalışanlar önleyici arkeoloji çalışmalarının planlanmasından sorumludurlar.

3.2.3.5 Avrupa Ülkeleri Deneyimlerinin Değerlendirilmesi ve Temel Çıkarımlar

İncelenen altı Avrupa ülkesinin deneyimlerinin değerlendirilmesi sonucunda, şu çıkarımlara ulaşmak mümkün olmuştur:

- Herbir ülkenin planlama ve arkeoloji alanını ilişkilendirmek kaygısını duyduğu ve bu bağlamda yasal ve yönetsel düzenlemeleri gerçekleştirme yolunda ilerlediği görülmektedir.
- Ülkelerin arkeoloji ve planlama arasındaki ilişkiyi iyi bir alan ve anıt kayıtlama sistemi oluşturarak tesis ettikleri görülmektedir.
- Alan anıt envanter kayıtları bilgisayar teknolojileri (CAD-CIS yazılımları) kullanımıyla arkeoloji ve planlamadan sorumlu kurumlarca kullanılabilir ve değerlendirilebilir bir içerik kazanmıştır.
- Ülkeler kendilerine özgü yönetsel yapıları bağlamında farklı özgün buluşçu yaklaşımları ortaya koymuşlardır.
- Tüm ülkeler ulusal bir anıt alan kayıt sistemi oluşturulması konusunda çalışmalar yürütmektedir.
- Tüm ülkeler kentsel ya da kırsal alanlarda arkeolojik değerlerin korunmasının önceden tahmin ve buna dayalı önlem temeline dayandığını kabul etmekte ve tahminlemeye yönelik bölgeleme ve mekansallaştırma çalışmalarını sürdürmektedir.

- Ülkelerin önleyici arkeolojiyi 2000 li yıllarda yasal sistemlerine dahil etme yolunda oldukları görülmektedir.
- Ülkelerin önleyici arkeoloji için finansal kaynak yaratma arayışında oldukları ve pek çoğunun bu konuda özelleştirme politikasını benimsediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber Fransa'nın bu konuyu bir kamusal mesele olarak kamunun tekelinde tutmaya çalıştığı gözlenmektedir.
- Ülkelerin kentsel ve önleyici arkeoloji için özel bir takım vergi düzenlemeleri oluşturdukları görülmektedir.

Tablo 3.4 İngiltere örneği özet

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum Adı Görevi)	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar / Projeler
İNGİLTERE	Galler, İngiltere İskoçya Olmak üzere desantirilize bir yönetim yapısı vardır.	1850-1950 yılları arası düzenlemelerin ilk dönemi 1947-1962 yılları arasında ülkede yayımlanan “The Society of Antiques” serileri yapılan kazı çalışmalarına büyük destek olmuştur. Londra Müzesi önderliğinde 1973’te Kentsel Arkeoloji Bölümü (Department of Urban Archaeology, DUA) kurulmuştur. 1979 Antik Anıtlar ve Arkeolojik Alanlar Yasası ve arkeoloji konusunda danışma komiteleri oluşturulması. 1990 Planlama Politika Rehberi. 1990 Arkeoloji ve Planlama DOE Raporu 2000 yılında yayınlanan “Mekanın Gücü” çok sektörlü tarihsel çevre politikalarına önderlik etmiş, “Tarihsel Çevre” raporu da hükümetin bu alandaki sorumluluklarını anlatmıştır.	Kültür Bakanlığı Kültür Medya ve Destek Departmanı Tarihsel Anıtlar Krallık Komisyonu (Royal Commission on the Historical Monuments of England – RCHME) English Heritage’e (EH) (Finansman açısından bakanlığa bağlı özerk bir birimdir. Temel olarak koruma çalışmalarını yürüten kurumdur.) National Monuments Records (NMR VE NTSMR) (Dijital arşiv ve kayıtların tutulduğu birimdir. “Yerel Hükümetler Arkeoloji Ofisleri Birliği” (Association of Local Government Archaeology Office - ALGAO) Üniversiteler ve çok sayıda bölgesel Bilimsel Araştırma Merkezleri ve Enstitüleri Kültür Medya ve Destek Departmanı ve Miras Piyango Fonu finansal gereksinimleri karşılamaktadırlar.	Sites and Monuments Records (SMRs) veya Historic Environment Records (HERs)-temel veri kayıt sistemi MIDAS Sistemi MIDAS İngiltere’de SMRs veya HERs temelli verinin toplandığı ve değerlendirildiği temel veri kayıt sistemidir. Arkeolojik Veri Servisi (AHDS / ADS ve Ekonomik ve Sosyal Bilgi Servisi ESDS)	Haritalama teknikleri ve CBS uygulamaları kullanılmaktadır. Bu haritalama yöntemlerini n kullanılması sayesinde gelişme yönlendirici arkeoloji pratiği ortaya konmuştur.	İngiltere’de kentsel arkeoloji stratejilerini şekillendiren 1970’lerin felsefe “büyük düşün”, “tarihi düşün” ve “kurtarmayı düşün” olarak aktarılabilecektir. 1957’den bu yana “Medieval Journal” yayınlanmaya başlanmıştır.1960’larda Londra ve Winchester kentlerine yönelik tarihsel-arkeolojik çalışmaların yayınlanması 1960’ların başında kentsel arkeolojik araştırmalarda yeni bir perspektif oluşturmuş ve tüm diğer ilgili ülkelere de etki etmiştir. NMR sistemi “Yerel Hükümetler Arkeoloji Ofisleri Birliği” (Association of Local Government Archaeology Office - ALGAO) ile birlikte çalışmakta ve kentsel arkeolojiye yönelik kayıtlama sürecini desteklemektedir. ALGAO’lar Kentsel Arkeoloji Veritabanı (Urban Archaeology Database – UAD) adlı bir veritabanı oluşturmuşlardır. Günümüzde mevcut veri tabanı OASIS adı verilen bir veri tabanıyla ilişkilendirilerek kullanılmaktadır. OASIS adlı proje sayesinde tüm arkeolojik araştırma ve projelere on-line olarak erişilmesi mümkün olmaktadır. VENUS adlı su altındaki arkeolojik varlıkların izlenmesine ilişkin bir proje de yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır.

Tablo 3.5 Fransa örneği özet:

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum Adı Görevi)	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar / Projeler
F R A N S A	Merkezi (Son süreçte hükümet politikası olarak merkeze yetki devri çalışmaları gözlenmekte)	Arkeoloji konusundaki ilk çalışmalar 19.yy.'da. 1941yasası(kentse l arkeolojiye yönelik yasal düzenlemeler) 1975' de Kültür Bakanlığı kayıtlama e haritalama konusunda zorunluluk getirmiştir. (SCALA Projesi) 2001 yılı yasası (2003-2004 yılları arasında revize edilmiş.)	Fransa Kültür Bakanlığı Miras Şubesi Ulusal Kentsel Arkeoloji Merkezi (C.N.A.V.) INRAP olarak anılan Ulusal Koruyucu Arkeoloji Araştırma Enstitüsü Fransa Kültür Bakanlığı ve Araştırma Bakanlığı'nın desteği ile kurulmuştur Kültür Bakanlığı'nın Bölgesel Arkeoloji Servisi (SRA) esasen arkeolojik kazıları yürütmekten sorumlu olan birimdir. SRA arama, kimliklendirme ve değerlendirmeye yönelik politikaları belirlemektedir. Kültür Bakanlığı Ulusal Arkeolojik Araştırma Enstitüsü (CNRA) Bölgesel Arkeoloji Servislerine danışmanlık yapan CIRA adlı bilimsel komisyonlar. PAIR adlı Bölgesel arkeoloji enstitüleri son dönemde kurulmaktadır.	SCALA projesi ile ulusal arkeoloji kayıtlama sistemini oluşturmuştur. SCALA projesinin yürütülmesinden Kültür Bakanlığı Miras Şubesi sorumlu olmuş ve tüm bölgesel arkeoloji ofislerine bölgelerindeki arkeolojik verilerin kayıt altına alınması ve haritalara işlenmesi konusunda zorunluluk getirmiştir. 1978 yılında kayıtların bilgisayara aktarılmasına başlanmıştır. 1990'larda SCALA Projesi dahilinde DRACAR adı verilen ulusal bir arkeolojik dokümantasyon ve haritalama sistemi oluşturulmuştur DEPAV adlı "Fransa Kentlerinin Kentsel Arkeolojik Mirasının Değerlendirme Dokümanları" oluşturulmuştur. "Kentsel Bilgi Bankasını" (BDU) oluşturmuş durumdadır.	DRACAR dahilinde 5 yıllık bütçe planlarının içerisinde sistemin dijitalleştirilmesin e özel bir bütçe ayrılmış ve CBS uygulamalarına geçilmiştir.	DEPAV'larda yıkımlar, inşai faaliyetler, insan kaynaklı olaylar ve tarihsel dönemler kaydedilmiştir. Fransa'da metodolojik olarak 30 tarihi kent incelenmiş ve 11 DEPAV yayınlanmıştır. "Kentsel Bilgi Bankasını" (BDU) oluşturmuş durumdadır. Bu bilgi bankası alanın yönetimi için bir veri tabanı oluşturmakta ve arkeolojik verinin planlama sistemine dahil edilmesine olanak sağlanmaktadır. Fransa'da Kültür Bakanlığı 400.000 alanın arkeolojik haritasını hazırlamış durumdadır. Kültür Bakanlığı bu gelişme talepleri karşısında yılda yaklaşık olarak 2000 kadar korumaya yönelik operasyonu gerçekleştirmektedir. Mevcut arkeolojik potansiyelin tespiti için özel bir yöntem geliştirilmiştir.

Tablo 3.6 İtalya örneği özet

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum Adı/Görevi)	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar/ Projeler
İ T L A Y A	Merkezi (Ancak bölgesel yönetimler de güçlü ve önemli)	Başlangıcı 16. yy. Rönesans Dönemi 1865 yılı Eğitim Bakanlığı “Antik Eserler Kazı Çalışmaları ve Bilimsel Miras Çalışmaları” yasası 1874’de Eğitim Bakanlığı “İyi Pratik”adlı bir rehber yayınlamıştır. 1875’de Arkeolojik Kazı ve Müzeler Merkez Müdürlüğü kurulmuştur. 1902 yasası 1939 yasası (halen temel yasa- 2. Dünya savaşı sonrası) 1950 yasası (kamu ilgi ve etkisini özel girişime göre daha baskın hale getiriyor.) 1985 ve 1990 yasaları (sanayileşme ve kentleşmeye karşı arkeoloji konusunda kamu çalışmalarının nasıl olacağı tarifleniyor.) 1999 yasası (arkeolojik potansiyelinin bilinmediği alanlarda neler yapılacağını anlatıyor.) . 2004 yasası (önleyici arkeoloji kavramını getiriyor.)	Kültür Bakanlığı (Eğitim Bakanlığı’na bağlı bulunan Merkezi Antikalar ve Güzel Sanatlar Müdürlüğü, Kültürel Miras Bakanlığı’na dönüştürülüyor.) Arkeolojik Kazı ve Müzeler Merkez Müdürlüğü Koruma ve Envanterleme ile ilgili olarak Bölgesel Komisyonları Kataloglama ve Dokümantasyon Merkez Enstitüsü (Central Institute For Cataloging And Documanting – ICCD) Bölgesel, Alt Bölge ve Yerel yönetimler kendi alanlarından sorumlu.	Fotoğraf arşivleri, grafik arşivler, haritalar vb. belirli kategoriler altında oluşturulan kodlama sistemleri ile basılı ve dijital kataloqlara aktarılmaktadır Varlıkların %100’ü envanterlenmiş, %80’i kataloglanmış ve %30’u dijitalleştirilmiştir. ICCD veri bankalarında tarihsel, artistik, arkeolojik, mimari, kültürel peyzaj ve etnik topografyaya ilişkin 1 milyonu geçkin unsur dijitalleştirilmiş durumdadır. Ulusal Arşiv Veri Bankası, Risk Altındaki Kültürel Miras Veri Tabanı ve Tarihsel Olay Veri Bankaları bulunmaktadır. Risk değerlendirme kartları oluşturulmuştur	CBS teknolojileri çevresel kültürel peyzaj alanında etkin olarak kullanılmaktadır CBS’nin ulusal ölçekteki kontrolünden ulusal coğrafi askeri enstitüsü, kadastro kurumu, istatistik enstitüsü birlikte sorumludurlar. Yerel ölçekte ise bölge, alt bölge ve yerel yönetimler kendi alt bölgelerinde sistemin kontrolünden sorumlu	Verilerin kayıtlanmasında kültürel kullanım adlı bir alt başlık yer almakta ve verinin eğitim sürecine katkısı, estetik özellikleri bu alt başlık altında kayıda geçirilmektedir. Arkeoloik ve tarihsel kayıt sistemlerinde özel bir dil geliştirilmiştir.

Tablo 3.7 Almanya örneği özet

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum AdıGörevi)	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar/ Projeler
A L M A N Y A	Federal bir yönetim yapısı bulunmaktadır. Her bir “land” yani federal bölge kendi koruma yasalarına sahip bulunmaktadır.	Yasaların oldukça heterojen bir yapı gösterdikleri anlaşılmaktadır. Her bir yönetsel bölgede yasal ve yönetsel yapılanma değişiklik göstermektedir. Alman Ulusal Miras Komitesi 1990’ların sonunda her bir federal bölge için miras koruma yasalarını derlediği bir yayın çıkarmıştır.	Almanya’da kamusal kültür politikası üç aşamalı olarak yürütülmektedir: 1-Merkezi Hükümet 2-Lander (Federal Yönetim) 3-Yerel Otorite Merkezi seviyede Federal Hükümet adına koruma çalışmaları temel olarak Kültür ve Medya Bakanlığı’nca yürütülmektedir. Bununla beraber Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim ve Araştırma Bakanlıkları’nın da bu sürece katkıları gözlenmektedir. “Bundestag” olarak adlandırılan Kültür ve Medya Komisyonu ile “Bundeshat” olarak adlandırılan Kültürel Çalışmalar Komisyonu diğer yetkili birimlerdir. 16 Federal Lander hükümeti ve parlamentosu yer almaktadır. Tüm bu parlamentolarda yer alan Kültür Komisyonları ve Eğitim ve Kültür Bakanlığı çalışmalardan sorumludurlar.	Almanya’da tüm data temel olarak yerel (federal) yönetim birimlerince listelenmektedir. Kayıtlar sayesinde anıtlar listelenmiş ve gerekli görülenler için koruma yaklaşımları geliştirilmiştir. Kentsel arkeoloji çalışmalarının sonuçları federal seviyede yayınlanmaktadır. Bu yayınlar katalog sunumları monograflar, kısa memorandumlar, keşif notları şeklinde olabilmektedir. Kullanılan farklı yazılımların birbirine uyum problemi olduğu, yerel yönetim birimlerinin kayıtlamada farklı sistemler kullandıkları ifade edilmiştir.	Arkeoloji kayıtları ellerinde bulunduran yerel yönetim birimleri bölgelerinde yer alan belediyelerle kent planlama süreçleri ile ilgili olarak sürekli iletişim halindedirler. Anıt kayıtlarının kentlerde arkeolojik değer taşıyan alanların değerlendirilmesi için önemli olduğu anlaşılmıştır.	1989 yılından sonra gerçekleştirilen oldukça hızlı kentsel araştırmalar batı Almanya kentlerinin yüksek yatırım baskısından korunması için önemli görünmeye başlamıştır. 1997 yılından itibaren Autocad ve CBS tekniğiyle araştırmalar geliştirilmiştir.

Tablo 3.8 Yunanistan örneği özet

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum Adı Görevi)	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar / Projeler
Y U N A N İ S T A N	Merkezi (Ancak bölgesel yönetimle r de güçlü ve önemli)	1950 ve 1980 yasaları 1999 yılında çıkarılan Mekansal Planlama ve Sürdürülebilir Gelişme Yasası doğrultusunda bölgesel stratejik planlama çalışmaları gerçekleştirilmektedir(devlete bağlı arkeologlar arkeolojik çevre haritalarını hazırlayacaklar ve arkasından planlama çalışmaları başlayacaktır.) Çevresel Etki Değerlendirme Yasası sistemi 2002 yılında yürürlüğe konulmuştur.	Kültür Bakanlığı Kültür Bakanlığı'nın altında yer alan Antikalar ve Kültürel Miras Genel Müdürlüğü Arkeoloji Servisi Çevre Bakanlığı Kültür Bakanlığı'nın yerel servisleri "Ephorates" altında anıtlar ve alanlarla ilgili kayıtlar tutulmaktadır	Anıtlar ve Geleneksel Yerleşimler Envanteri mevcut kataloğu sistematik bir envanterlemeyi içermediği belirtilmelidir Ulusal Anıtlar Arşivi adlı özel bir yapı geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.	1990'lı yıllarda ortaya konulan projeler sayesinde bu sistemler ülkede gelişmektedir (Diğer ülkelere oranla görece gecikmişlik söz konusu sayılabilecektir.)	Arkeoloji Servisi'nin çok yoğun bir şekilde kurtarma arkeoloji çalışmasını yürütmesi Ülkede kurtarma arkeolojisi çalışmaları yıllık bütçenin arkeolojik mirasa yönelik bütçenin %60'lık oranına denk gelmektedir Tarihsel tabakalanma sorunuyla uğraştıkları belirtilmektedir, bu nedenle alanlar yalnızca tarihsel veya arkeolojik alanlar olarak değil; arkeolojik ve tarihsel alanlar olarak adlandırılmaktadır. 1950 ve 1980 yılları arasında Yunan Arkeoloji Servisi pek çok tarihi kentte kazı çalışmalarını yürütmüştür. İkinci dönem ise 1980'lerden 1990'lı yılların başına kadar olan dönemdir. Bu dönemde planlama önemli kamu çalışmalarında danışmanlık rolü üstlenmiştir. Yine aynı dönemde arkeolojik çalışmaların planlanması, finansal boyutu, eğitimli personel yetiştirilmesi, komisyonlar oluşturulmasına yönelik yasal düzenlemeler ortaya konmuştur. Bu dönem ülkede 1. Toplumsal Destek Çalışması Dönemi olarak tanımlanmaktadır. Yunanistan'da 3. aşama 1994 yılındaki 2. Toplumsal Destek Çalışması ile başlamıştır. 2002 yılında yeni bir yasanın oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Ülke Arkeoloji Servisi yeniden organize olmuştur.

Tablo 3.9 İspanya örneği özet

	Yönetim Yapısı	Yasal Süreç	İlgili Kurumlar (Kurum Görevi) Adı	Kayıt Sistemi Özellikleri	Haritalama ve CBS	Özel Yaklaşımlar / Projeler
İ S P A N Y A	1978’de ülke 17 bölgesel yönetime ayrılmıştır. Her bir özerk bölge kendi yasal sistemini oluşturmaktadır.	İlk yasal düzenlemeler 1911 yılına dayanmaktadır. İspanyollar, kendi yasalarının Avrupa’da bu konuda en iyisi olduğunu iddia etmektedirler. UNESCO ve Council of Europa’nın İspanya’dan yasal sistemin temelini devraldıkları bilinmektedir. 1985 yılında ise genel bir İspanya Tarihsel Miras Yasası çıkarılmış ve bu yasa da temel yetkilerin bölgesel birimlere dağıtılmasında yardımcı olmuştur. Bölgesel birimler kendi yasal sistemlerini oluşturmuşlardır.	Tarihsel Miras Otoritesi Otonom Bölgelere Bağlı yerel politikaları belirleyen Yerel Kurullar. (Her bir özerk bölgede yer alan ve kendi yasal düzenlemelerini gerçekleştiren bu kurullar koruma çalışmalarında temel rolü üstlenmektedirler.) Üniversiteler ve Araştırma Merkezleri danışmanlık görevini yürütmektedirler.	1980’ler boyunca bölgesel hükümetler kaynaklarını daha çok arkeolojik alanların genel bir envanterini çıkarma çalışmaları yürütmüşlerdir. Kültür Unsurları ya da Kültür Unsurları Envanteri olarak adlandırılan bir sistem içerisinde planlara yön verecek çalışmalar yürütülmektedir.	Ülkede arkeolojik potansiyelin haritalanması ve CBS teknolojilerinin kullanımı oldukça gelişmiş düzeydedir. Bu teknikler özellikle kent planlama süreçleri ile entegre edilmektedir.	1980’ler boyunca bölgesel hükümetler kaynaklarını daha çok arkeolojik alanların genel bir envanterini çıkarmaya ve acil kurtarma kazı çalışmalarına harcamışlardır. Arkeologların görev aldığı özel arkeoloji şirketleri oluşmuştur. Risk altında olan arkeolojik alanların yanı sıra diğer arkeolojik alanlar da koruma çalışmalarına konu olmuşlardır. Tarihsel mirasa yönelik olarak özellikle “alan ve çevre” ölçeğinde yaklaşıma olanak verecek yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. Tüm bu çalışmaların birlikte değerlendirilmesi arkeolojik mirasın planlama süreçlerinde yer alması gerektiğini ve koruma planlaması eyleminin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Planlamanın kentlerdeki tarihsel ve arkeolojik mirası koruma uygulamalarını özel bir hassasiyetle gerçekleştirmeyi mümkün kılacağı görüşü 1980 öncesinde Tarragona ve Merida gibi kentlerde Roma Dönemi bulgularının kent planları sayesinde başarılı bir biçimde korunması sayesinde pekişmiş durumdadır. Bugün pek çok İspanyol kenti planlama yaklaşımları içerisinde arkeolojik alanlar için özel koruma çalışmalarına sahiptir.İspanya’da müzeleşmeye bir politikadır ve “büyük ölçekli müze yaygınlaştırma projesi” uygulanmaktadır.

Tablo 3.10 İncelenen ülkeler genel değerlendirme

Ülkeler	Belirleyici Gereken Yasal Düzenlemeler	Gerekli Kurumsal Düzenleme	Kentsel/ Koruyucu Arkeoloji Çalışmaları	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler	Bilimsel Destek	Finansman Sorumluları
İngiltere	1973, 1990,2000 düzenlemeleri	Kültür Bakanlığı, Krallık Komisyonu RCHME, English Heritage (EH) , NTSMR, ALGAO,	Çalışmalar 1960'lı yıllardan bu yana sürmekte.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel ölçeklerde Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Federal hükümetler ve- yatırımcı
Almanya	Her bir yönetsel bölgede yasal ve yönetsel yapılanma değişiklik göstermektedir.	Merkezi seviyede Kültür ve Medya Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim ve Araştırma Bakanlıkları, Kültür ve Medya Komisyonu ile Kültürel Çalışmalar Komisyonu ,16 Federal Lander hükümeti ve parlamentosu.	Çalışmalar özellikle 1980'li yıllarda hız kazanmıştır.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel ölçeklerde Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Federal hükümetler ve yatırımcı
Fransa	1971 ve 2001 yasaları	Fransa Kültür Bakanlığı Miras Şubesi, Ulusal Kentsel Arkeoloji Merkezi (C.N.A.V.), INRAP Ulusal Koruyucu Arkeoloji Araştırma Enstitüsü, Kültür Bakanlığı Bölgesel Arkeoloji Servisi (SRA), Ulusal Arkeolojik Araştırma Enstitüsü (CNRA), CIRA (bilimsel komisyonlar.)	Çalışmalar 1960'lı yıllardan bu yana sürmekte.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel ölçeklerde Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Kamu (merkezi hükümet ve çok küçük bir oranda bölgesel yönetim bütçesi) ve yatırımcı
İtalya	1985-1990 ve 2004 yasaları	Kültür Bakanlığı, Arkeolojik Kazı ve Müzeler Merkez Müdürlüğü, Bölgesel Komisyonlar, Kataloglama ve Dokümantasyon Merkez Enstitüsü (ICCD)	Çalışmalar özellikle 1980'li yıllardan bu yana sürmekte.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel ölçeklerde Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Kamu (merkezi hükümet ve bölgesel yönetimler) ve yatırımcı
Yunanistan	1980,1999 ve 2002 yasaları	Kültür Bakanlığı, Antikalar ve Kültürel Miras Genel Müdürlüğü Arkeoloji Servisi, Çevre Bakanlığı,Kültür Bakanlığı'nın yerel servisleri "Ephorates"	Çalışmalar özellikle 1980-90'lı yıllardan bu yana sürmekte.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Kamu (merkezi hükümet ve bölgesel yönetimler) ve yatırımcı
İspanya	1985 yasası ve 1992 Malta Sözleşmesi	Tarihsel Miras Otoritesi, Otonom Bölgelere Bağlı Yerel Kurullar. Üniversite ve Araştırma Enstitüleri (Danışman)	Çalışmalar özellikle 1980'li yıllardan bu yana sürmekte.	Ülkesel ve bölgesel ölçekte yürütülen projeler bulunmaktadır.	Yerel ve bölgesel Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler	Federal hükümetler ve yatırımcı

3.3 Avrupa’da Mekansallaşabilecek Nitelikteki Arkeolojik Alan Envanter Sistemleri ve Planlama Süreçlerine Katılımına Yönelik Yöntem ve Uygulamalar

“Kültür mirasının korunması ve yönetimi, doğal ve yapılı çevrenin farklı ölçek ve nitelikteki bileşenlerine kadar geniş bir alanı kapsayan bir süreçtir. Bu süreç içinde "bilgi" önemli bir konuma sahiptir. Korumaya konu olan kültür varlığının, farklı niteliklerine ilişkin kapsamlı ve doğru bilginin varlığı, "doğru" koruma kararlarının oluşturulmasında ve buna koşut, doğru uygulamanın gerçekleşmesinde önemli rol oynar” (Altınöz, 2003).

Bir önceki bölümde Avrupa ülkelerinin deneyimlerinin değerlendirilmesi, arkeolojik değerlerin korunmasını kapsayan çalışmaların temelini iyi bir arkeolojik bilgi birikiminin oluşturulmasına, daha açık bir ifadeyle iyi bir kayıt ve envanter sisteminin oluşturulmasına dayandığını göstermektedir. Çıkarılan bir diğer önemli sonuç da, bu arkeolojik bilgi birikiminin mekansallaştırılması yoluyla analiz ve sentezlere yönelik haritaların yapılmasına olanak sağlandığı ve bu haritaların kent ve bölge planlama çalışmalarına adapte edilmesiyle saklama ve koruma çalışmalarının gerçekleştirilebildiğidir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde Avrupa ülkelerinde arkeolojik kültürel değerlerin yönetiminde çok önemli bir aşama olduğu gözlenen envanterleme çalışmaları ve bu envanterlerin planlama süreçlerine entegrasyon biçimlerine dair yöntem ve uygulamalar incelenilecektir.

3.3.1 Avrupa’da Tarihsel ve Arkeolojik Envanterleme Sisteminin Gelişim Süreci ve Ortaya Konan Teknikler

Avrupa’da arkeolojik alanların envanterlenmesi çalışmalarının 20. yüzyılın ilk yarısında başlamış olduğu görülmektedir. 1900-1970 arası süreçte arkeolojik kayıt yönetimi politikaları oluşturularak yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1907 yılında Danimarka, 1882 yılında İngiltere, 1909’da İtalya, 1911’de İspanya, 1913’de Fransa, 1902 ve 1914 yıllarında Almanya ve 1961’de İspanya arkeolojik kayıtların oluşturulması konusunda ilk yasal prensiplerini oluşturmuşlardır (Sanjuan, bt). 1908 yılında İngiltere’de Miras Yönetimi Krallık Komisyonu’nun (Royal Commission on Heritage Management - RCHM) kurulması da bu çalışmalar açısından önemli bir adım olarak aktarılabilecektir. Bu öncü dönem içerisinde ülkeler arkeolojik verilerle ilgili tüm bilgiyi kart indekslere geçirmişlerdir.

Bu kart indeksler sonraki süreçte bilgisayar sistemine geçiş için bir hazırlık dönemi niteliği taşımışlardır (Sanjuan,bt)⁶⁸.

1970-1990 yılları arasındaki dönem ise dokümantasyon süreçlerinde dijitalleşmenin başladığı süreci temsil etmektedir. Bu dönemde envanterlerin dijital veri tabanlarına transferi büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Veriler dijital yöntemlerle kayıtlanmaya başlanılsa da henüz mekansal referanslı olarak işlenilme durumu ortaya çıkmamıştır (Sanjuan,2006). Söz konusu bu yeni dönemde bilgisayar teknolojileri ile;

- *“Özellikle kurtarma kazılarında daha hızlı ve etkin bir veri elde etme süreci oluşmuştur,*
- *Süreç teknikleşmiş, özel yazılımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kayıtlama kapasitesinin genişlemesi, erişilebilirliği ve çok yönlü kullanılabilirliği görülmüştür.*
- *Verinin kayıt altına alınması sürecinde ortak bir terminoloji ve standardizasyon ortaya konulmuştur.*
- *Veri tabanlarında doküman ve imajların birbiri ile ilişkilendirilmesi sağlanmıştır”* (Sanjuan, bt).

Feilden ve Jokilehto (1993), son yıllarda Yönetim Bilimleri (Management Sciences) alanında gündeme getirilen "Bilgi Kaynakları Yönetimi" (IRM, Information Resorces Management) kavramının, koruma alanına da “Miras Bilgi Yönetimi” (Heritage Information Management) olarak taşındığını aktarmaktadırlar. Altınöz (2003), diğer disiplinlerin ihtiyaçları doğrultusunda gelişmiş bir takım teknolojilerin adaptasyonunun yanı sıra, bu alana özel gelişmiş bilişim teknolojilerinden de söz edilebileceğini belirtmektedir. Altınöz (2003); uzaktan algılama, hava ve uydu fotoğraflarını değerlendirme, “Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS, Global Positioning System)”, 3 boyutlu topografik belgeleme, 3 boyutlu obje ve yapı tarayıcıları, dijital havai fotogrametri başka disiplinlerin ihtiyaçları doğrultusunda gelişmiş, ancak koruma amaçlı çalışmalarda da kullanılan teknolojiler olduklarını ve. bilgisayarlı yersel fotogrametrinin de, özellikle

⁶⁸ Sanjuan’ın (bt) çalışmasına http://www.cica.es/~mapping/pp-eng/Lgs_en.ppt web adresinden Temmuz 2007’de ulaşılmıştır.

kültür mirasının belgelenmesinde kullanılmak üzere üretilmiş bir teknoloji olarak karşımıza çıktığını aktarır (Altınöz, 2003).

Günümüzde veri yönetim süreçlerinde bilgi teknolojilerinin büyük hız ve etkinlikle kullanıldıkları görülmektedir. Altınöz'ün (2003) ifadesiyle, bilişim teknolojileri, grafik, görsel ve tanımsal olarak gruplanan veri dökümü aşamasında, diğer alt etaplar olan veri sınıflandırma, yapılandırma ve çözümleme aşamalarına oranla daha çok kullanılmaktadır. Altınöz'ün aktarımları bu alanda yararlanılan teknolojileri şu şekilde özetlemektedir:

“Grafik belgeleme ve veri dökümü amaçlı ölçekli çizimlerin üretilmesinde “Bilgisayar Destekli Tasarım (CAD, Computer Aided Design)” ve “Bilgisayar Destekli Tasarım ve Eskiz (CADD, Computer Aided Design and Drafting)” yazılımları kullanılmakta olduğunu belirtmektedir.: grafik belgelemeyi desteklemek, bazen de çizimlerin üretimine katkıda bulunmak amacıyla kullanılan görsel verinin dökümünde “Görüntü İşlem Yazılımları’ndan (Image Processing Softwares)” yoğun olarak yararlanılmaktadır. Tanımsal verilerin dökümünde ise “Veritabanı Yönetim Sistemleri (DBMS, Database Management Systems)” uzun zamandır kullanılmaktadır. Oldukça yeni olmakla beraber, grafik, görsel ve tanımsal verinin bir arada dökümüne imkan sağlayan “Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS, GIS Geographic Information Systems)” de veri dökümünde kullanılmaya başlanmıştır” (Altınöz, 2003).

GBS mekansal referanslı verilerle çalışmak üzere geliştirilmiş bilgisayar bazlı bilgi sistemidir. İçerdikleri “standart ilişkisel veri tabanı” ve “grafik/haritalandırma veri tabanının” birbirleriyle bağlantılı çalışması sonucunda, GIS ortamındaki her öge, hem grafik hem de “öznitelik verilerini” (*attribute data*) bir arada taşır (Altınöz, 2003). Altınöz (2003), GBS içerdiği alt sistemler sayesinde mekansal verilerin toplanması, depolanması, erişimi, analiz ve sunumunun olanaklı kıldığını, bunun yanısıra mekansal verilerin sadece grafik ortamda çalışılmasını sağlayan CBS yazılımlarından farklı olarak, CBS grafik veriyle ilgili öznitelik verilerinin bir arada ve ilişkili olarak saklanmasını, ve bu veriler üzerinden sorgulama yapılmasını sağladığını ve bu yönüyle de GBS’i CAD yazılımlarından üstün olduğunu aktarmaktadır. CBS, sadece tanımsal öznitelik veriler üzerinden sorgulamaya olanak veren DBMS’den de, mekansal sorgulamayı olanaklı kılması açısından daha üstündür (Altınöz, 2003).

1990'lı yıllardan günümüze gelinen süreçte, uluslararası alanda yükselen farkındalık düzeyi ve tarihsel ve arkeolojik mirasın yönetimi alanında ortak koordinasyon ve kooperasyon gerekliliği üzerine sağlanan uzlaşma çerçevesinde veri tabanları uluslararasılaşmaya doğru ilerlemektedir. Bu bağlamda ülkeler ortak bir biçimde;

- temel veri yapılarını belirlemiş,
- terminoloji ve dil ortaklaştırılmış,
- internet erişimi sağlanmıştır (Sanjuan, bt).

1990'lardan sonra başlayan dönem içerisinde verilerin ait olduğu mekansal koordinatların ve mekansal bilginin sayısallaştırılarak kayıt altına alınması çalışmaları gözlenmektedir. Bu dönemde Dünya genelinde pek çok alanda kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programları tarihsel ve arkeolojik mirasın yönetimi alanına dahil edilmiştir. İngiltere kaynaklı olarak ortaya çıkan ve süreç içerisinde etkileşimle Avrupa geneline yayılan “Alan Kayıtlama Yönetimi” (Site Recording Management – SMRs) sistemi CBS uygulamalarına entegre edilerek birlikte çalışmaya başlamıştır. Böylelikle veri kayıtlama sürecinde yeni bir dönem başlamış, coğrafi bilgi sistemleri veri kayıtlama alanına önemli kolaylıklar sunmuştur. Bu dönemde özet olarak;

- *CBS teknolojisinin kullanımının gelişmesi ve yaygınlaşması,*
- *Veri tabanlarının yayılım limitlerinin tanımlanması,*
- *Alfanumeritik (mekansal referanslı) veri tabanlarının çevresel veriye transferi,*
- *Verinin etkinliğinin artması,*
- *Verinin çevresel planlamaya tam katılımının sağlanması gerçekleştirilmiştir (Sanjuan, bt).*

Tarihsel ve arkeolojik verilerin kayıt altına alınması sürecinde CBS teknolojilerinin kullanımı;

- *Arkeolojik olayların kavramsallaştırılması yönünde yardımcı olmuş,*
- *Mekansal bilginin kullanılır hale gelmesi ile arkeolojik olaylar ile ilgili olası senaryoların test edilmesine olanak sağlamış,*

- *Mekansal tespit ve belirlemeyi yapmak için önemli bir veritabanı oluşturmuş ve*
- *Tarihsel veya arkeolojik alanlara yönelik doğal ve çevresel risk parametrelerinin ortaya konabilmesini sağlamıştır (sismik risk, sanayi kirliliği, nüfus yığılması, iklimsel risk, çevrelemesi, vb. gibi) (Sanjuan, bt).*

CBS'nin rolü kentsel çalışmalar açısından da kesinlikle çok önemlidir. CBS programları, verilerin mekansallaştırılabilmesi, veriler arasında entegrasyonun sağlanması ve mekansal ortamda yorum yapabilme olanağını sunmalarından dolayı tarihsel ve arkeolojik değerlerin korunması bakımından ciddi bir işlev üstlenmiş durumdadırlar. CBS temelli olarak işletilen programlar kentsel gelişme açısından yönlendirici olarak kullanılmaktadırlar (Thomas, 2006).

3.3.2 Tarihsel ve Arkeolojik Envanterleme Sistemleri Üzerine Belirlenen Uluslararası Çerçeve Belirlenen Standartlar

Sanjuan (bt), arkeolojik obje veya alanın kayıtlama sürecini aşağıdaki eşitlik ile açıklamaktadır:

arkeolojik unsurun kayıt altına alınması = yer tespiti + bölgeleme + koordinat sistemi (imar ve ülke koordinatı) + imaj + doküman

Sanjuan (bt) verinin kayıtlanmasında farklı ölçeklerde bilgi edinme olanağı sağlaması bakımından “Ülke---Bölge---Çevre---Civar---Alan” biçiminde hiyerarşik bir mekansal referans sistemi oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında Strasburg'da yayınlamış olduğu verilerin kayıt altına alınması yönündeki ilkeler AB üyesi ülkeler için özellikle yol gösterici olmuştur. Uluslararası Müzeler Birliğince (ICOM) oluşturulan ortak dokümantasyon merkezi CIDOC Avrupa arkeolojik alanları ve anıtları için bir çekirdek bilgi standardını ortaya koymuştur. Avrupa Konseyi 1995 yılında yayınladığı bir bildirge ile veri kayıtlama alanında ortak bir terminolojinin oluşturulması çalışmalarını başlatmıştır.

Çalışmalar sonucunda ICOM-CIDOC tarafından “Arkeolojik Alanlar ve Anıtlar için Uluslararası Çekirdek Bilgi Standardı” (International Core Information Standarts

for Monouments and Archaeological Sites) oluşturulmuştur. Bu standartların oluşturulmasındaki temel amacın, tarihsel mirasa dair planlama, yönetim ve akademik süreçler için en uygun minimum kayıtlama kategorilerini oluşturmak ve bu yolla uluslararası etkileşimleri kolaylaştırmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede standartları oluşturan temel ilkeler ve işlevleri kısaca şöyle aktarılabilir;

- Temel amaç özellikle Avrupa ülkeleri arasındaki iletişim ve koordinasyonu sağlamak olmuştur.
- Bu veri tabanı önerisi ulusal yapılar içerisindeki dokümantasyondan sorumlu merkezler için önemli bir yol göstericidir.
- Tüm standartlar özel durumlar düşünülerek hazırlanmıştır. Örneğin kentsel alanlar gibi özelleşmiş ve kazıların rahatlıkla yapılamayacağı alanlar için dahi geçerli olabilecek standartlar geliştirmiştir.

“Arkeolojik Alanlar ve Anıtlar için Uluslararası Çekirdek Bilgi Standardı”, verinin kayıt altına alınmasına ilişkin özelleşmiş süreçleri içeren bölümlerden oluşmaktadır:

- 1. bölümü verinin kimliklendirilmesi ve kimliği doğrultusunda genel anlamıyla hangi müdahalelerin yapılması gerektiği hakkındadır.
- 2. bölümü verilerin mekansallaştırılması ile ilgilidir.
- 3. bölümü kayıtlama şeklini tarif etmektedir.
- 4. bölüm tarihleme ile ilgili süreçleri içermektedir.
- 5. bölüm verilerin fiziksel durumunu kayıtlandırmaya yöneliktir.
- 6. bölüm korumanın nasıl olacağına dair yasal veya örgütsel ve bilimsel yollara dair bilgilerin olduğu bir bölümdür.
- 7. bölüm alan veya anıtlarla ilgili tarihsel özet bilgiyi içermektedir.
- 8. bölüm ise o alanla ilgili olarak yapılan tüm aktiviteleri göstermektedir.

ICOM-CIDOC ve Avrupa Konseyi'nce oluşturulan “Arkeolojik Alanlar ve Anıtlar için Uluslararası Çekirdek Bilgi Standardı” ile kayıtlama süreci için belirlenen temel bölümler ve alt başlıklar aşağıda aktarılmaktadır⁶⁹:

Kimliklendirme

- *Anıt veya alanın isim ve referansları (kimlik bilgileri)*
- *Referans Numarası (Alfasayısal, özelleşmiş, nereye ait olduğu bilgisi)*
- *Kayıt altına alınan anıt yada alanın bilinen isim veya isimleri (Alfasayısal, özelleşmiş, nereye ait olduğu bilgisi)*
- *Kayıt altına almanın tarihi ve güncelleme tarihi*
- *Kayıtlamadan sorumlu olan organizasyonların belirlenmesi*
- *Bu kayıtlamanın başka bir kayıtlama ile ilişkisinin varsa belirlenmesi*
- *Bu ikisi arasında referans numarası oluşturulması*
- *Birbirleri ile ilişkilerinin tanımlanması*
- *Eserden sorumlu olan üst organizasyonun belirlenmesi*
- *Arkeolojik koleksiyonlarla ilişkisinin kurulması ve bunlara da referans numarası verilmesi*
- *Bu arkeolojik koleksiyonlarla ilgili organizasyonun tanımlanması*
- *Yayınlanmış veya yayınlanmamış dokümantasyon durumunun aktarılması*
- *Alanın dokümantasyon ve arşivleme şeklinin belirlenmesi*
- *Arşiv referans numarası verilmesi*
- *Arkeolojik kazılar ve araştırmalarla ilişkisinin belirlenmesi*
- *Bu çalışmaların biçiminin ve şeklinin belirlenmesi*
- *Kayıtlanan olayın başlangıç ve bitiş tarihinin belirlenmesi*
- *Kayıtlanan olaydan sorumlu organizasyonun tanımlanması*

⁶⁹ Bu veriler <http://icom.museum/international/cidoc.html> adresli web kaynağından Mayıs,2007 tarihinde elde edilmiştir.

Adreslendirme

- *Yönetim lokasyonunun belirlenmesi*
- *Ülke ve milletin belirlenmesi*
- *Jeopolitik durumunun belirlenmesi*
- *Yönetim alt bölgesinin belirlenmesi*
- *Alan lokasyonunun aktarılması*
- *Lokasyonun tariflenmesi*
- *Adreslendirme*
- *Adres için gerekli yan bilgilerin verilmesi*
- *Sokak ve cadde isim ve numaralarının verilmesi*
- *Kentler arası etkileşim gibi direk tek bir yönetime dahil olamayan bölgelerin belirlenmesi*
- *İl ya da ilçe adı*
- *Posta kodu*
- *Kadastral referanslar ve durum*
- *Kartografik referans ve tanımlama*
- *Topografyaya dair mekansal referans sistemi oluşturulması*
- *Eğer önemli veya belirli bir özellik taşıyorsa bu kartografik özelliğinin aktarılması*
- *Kamulaştırma, kentsel merkezde yer alma gibi durumlarının belirtilmesi*
- *Alanın lineer, poligonel, merkez, noktasal gibi biçimsel durumunun tariflenmesi*
- *Alandaki poligon noktalarının belirlenmesi*
- *Z koordinatının belirlenmesi (ne kadar derinlikte olduğu konusunda)*
- *X, doğu-batı yönlü belirleme*
- *Y, kuzey-güney yönlü belirleme*

Fonksiyonel Belirleme

- *Alanın tipolojisinin belirlenmesi*
- *Fonksiyonel özellikleri ve belirleme kriterleri doğrultusunda anıt olarak mı alan olarak mı tescilleneceğinin belirlenmesi*

- *Alan ya da anıt olarak fonksiyonel ve belirleme kriteri doğrultusunda kullanım kriterinin belirlenmesi*

Tarihlendirme

- *Tarihlendirme*
- *Kültürel periyodunun ve ait olduğu yüzyılın belirlenmesi*
- *Dönemler boyunca kullanılmış oldukları tarihlerin belirlenmesi*
- *İlk kullanım ve son kullanım tarihinin belirlenmesi*
- *Alan veya anıtla ilgili özel ve kesin tarihlerin kayıtlanması*
- *O tarihlerde uygulanan Karbon 14 ve Dendrokronoloji gibi özel metotların aktarılması*

Fiziksel Durum

- *Fiziksel durum Alan veya anıtın fiziksel durumunun değerlendirilmesi özelliklerinin aktarılması ve bu doğrultuda sorumlu kuruluşların belirlenmesi*
- *Mevcut durumunun aktarılması (yıkılmış, restore edilmiş vb. gibi özel bir lejant oluşturulmalı)*
- *Alan veya anıtla ilgili geçmiş araştırmaların bilgilerinin aktarılması*

Koruma-projelendirme

- *Alan veya anıtın tasarım ve koruma statüsünün belirlenmesi*
- *Tasarım ve koruma biçiminin ve kategorisinin belirlenmesi*
- *Tasarım ve koruma tarihinin aktarılması*
- *Alanda belirlenen ISO standartlarının aktarılması ve kullanılması*
- *Projelere referans numarası verilmesi*
- *Projeden sorumlu olan organizasyonun belirlenmesi*

Özet Bilgi ve yayınlama

- *Arkeolojik açıdan mevcut durumunun özetle aktarılması*
- *Alan veya anıta dair kayıt sonuçlarının yayınlanması ve saklanması*

Alanla ilgili aktivitelerin kayıtlanması: Uluslararası Müzeler Konseyi'nin dokümantasyondan sorumlu kuruluşu CIDOC ve Avrupa Konseyi tarihsel ve arkeolojik objelerin kataloglanmasıyla ilgili olarak aşağıdaki tabloda aktarılan şu temel kriterlerin kayıtlanması gerektiğini ifade etmektedirler:

Tablo 3.11 ICOM-CIDOC arkeolojik ve tarihsel obje kayıt standardı

<u>Genel Bilgi:</u>	<u>Objenin tanımı:</u>
Objeyi dokümanlayan kurumun adı:	İmaj ve fotoğraflar:
Objenin yönetiminden sorumlu kurum:	Objenin fonksiyonel ve form anlamında ait olduğu kategori:
Ülke Adı:	Objenin Adı:
Objenin bulunduğu yerdeki sorumlu kurum:	Objenin yerel adı:
Objenin sahibi olan kurum:	Diğer dillerdeki adı:
Objenin erişim numarası:	Başlık:
Objeye erişim metodu:	Objenin hangi materyallerden oluştuğu:
Bulgu tarihi:	Teknik bilgi:
Objenin şu anda bulunduğu yer:	Ölçüleri:
Objeye hangi kaynaktan ulaşıldığı:	Fiziksel Özellikleri:
Objenin yönetiminden sorumlu kurum:	
<u>Mevcut Durumu:</u>	
Objenin tarihi:	Koleksiyon veya kazı yeri:
Objenin Üretimi:	Alanın coğrafi koordinatları:
Üretim Yeri:	Alanın koordinatları içerisindeki yeri:
Üretim Grubu:	Alan referansı:
Üretim periyodu:	Alan Tipi:
Üretim tarihi:	Tarihi coğrafi dönem özellikleri:
Kullanım:	Çevresel Detaylar:
Fonksiyonel kullanım:	Objenin birlikte derlendiği grup:
Kullanıcı:	Kazı tarihi ve metodu:
Kullanıldığı yer:	Kazının kimlerce yapıldığı:
Kullanım Grubu:	Kimlerce kaydedildiği:
Kullanım tarihi:	Alan numarası:
Koleksiyon bilgileri:	Tarihsel yorumlar:

Kaynak: ICOM CIDOC <http://icom.museum/international/cidoc.html>

CIDOC önerdiği parametreler çerçevesinde dokümantasyonun müzelerin gereksinimleri doğrultusunda belirlenecek olan kataloglama yöntemi ile yapılması gerektiğini belirtmektedir. Kurum değişik ülkelerden pek çok sorumlu birim ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Örneğin ISO Uluslararası Standartlar Organizasyonu ile Alman Müzeler Birliği, Kanada Miras Bilgi Ağı, Getty Araştırma Enstitüsü CIDOC'a katkıda bulunan kurumlardan bazılarıdır. CIDOC son süreçte "Kavramsal Referans Modeli" olarak adlandırılan (Conceptual Reference Model - CRM adlı bir sistem oluşturmuştur.) 1996 yılından bu yana yürütülen CRM çalışmalarının temelinde tarihsel mirasın entegrasyonu, ortak tartışmaya açılması ve uluslararası değişimlere olanak verecek bir sistem kurulması amacı yer almaktadır. 2000 yılında Ottawa'da özel bir grup oluşturularak CRM çalışmaları hızlandırılmıştır. CIDOC, CRM sisteminin kullanımının basit olduğunu ve ekstra masraf gerektirmediğini belirtmekte ve dünya ülkelerini yöntemi kullanmaya özendirmeye çalışmaktadır. Bu model 2006 yılında ISO belgesi almaya hak kazanmıştır.

3.3.3 Avrupa Ülkelerinde Arkeolojik Envanter Sistemleri ve Kent ve Bölge Planlama Çalışmalarıyla Entegrasyonu

3.3.3.1 Avrupa Ülkelerinde Arkeolojik Veri Kayıt Sistemlerinin Genel Durumu ve Ortak Projeler

Avrupa Konseyi Raporu'nda⁷⁰ Avrupa ülkelerinin verinin kayıt altına alınmasına ilişkin durumları Leech (1999) tarafından kısaca şu şekilde özetlenmektedir;

- Rapor, dokümantasyon konusunda Türkiye ve Yunanistan'ın henüz başlangıçta olduklarını aktarmaktadır.
- Slovakya'da alanların kayıt altına alınıp incelenmesi yöntemi ile arkeolojik mirasın sınıflaması üzerine çalışılmakta ve bu sınıflama temelli olarak koruma alanları için kriterler geliştirmeye çalışılmaktadır.
- İsviçre kendi küçük yönetim birimi içerisinde bir arkeolojik veri tabanı oluşturmuştur ve bu veri tabanını gelişme ve yeni yapılaşmalara yön verecek şekilde kullanmaktadır.

⁷⁰ Report On the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe, Strasbourg, 1999

- Fransa, İspanya, Hollanda gibi ülkeler kentsel arkeoloji konusunda özel tekniklerin gerekliliğini öne sürmektedirler ve kentler için ayrı bir veri tabanı oluşturmuşlardır.
- İngiltere oldukça sistematik bir biçimde kendi veri tabanını oluşturmuş ve standartlarını geliştirmiş durumdadır.
- Malta ve İspanya'daki uygulamalar kentsel arkeoloji çalışmalarına sadece anıt temelli olarak değil, çevresel temelli ve tarihsel bağlamlar göz önüne alınarak yaklaşılması açısından katkı sağlamış durumdadırlar. Haritalar kentsel arkeoloji alanında özellikle gelişim stratejilerinin belirlenmesi yönünden önem taşımaktadır.
- Belçika'da; Brüksel bölgesinde yer alan yerleşmelerin arkeolojik haritalarından oluşan 6 atlas hazırlanmış durumdadır. İrlanda, İngiltere'de de bu atlas projesi yürütülmektedir.
- Estonya ve Romanya tarihi kentlerin özel arkeolojik ve tarihsel gelişim haritalarının hazırlanması çalışmalarını sürdürmekte olan ülkelerdir.
- Finlandiya (Lombardy örneğinde) ve İtalya'da veri tabanlarının alan değerlendirme metodolojilerine başarılı bir biçimde entegre edilmesi çalışmaları görülmektedir. Fransa ve İngiltere'de bu entegrasyona yönelik çalışmalar sürmektedir. Bu ülkelerde uygulana gelen çalışmalarda varlıkların yeri ve derinliğine ilişkin bilgilerin planlama sürecinde değerlendirildiği gözlenmektedir.
- Romanya'da arkeolojik verinin kayıt altına alınması süreci bir uzmanlık alanı olarak görülerek, buna ilişkin olarak özel bir lisans yasası hazırlanmış durumdadır.

Aktarılanlar doğrultusunda 1990'lı yılların sonunda tüm Avrupa ülkelerinin arkeolojik kayıtlarla ilgili çalışmalara başlamış oldukları görülmektedir. Geçtiğimiz son on yıl süresince de, Avrupa ülkelerinin pek çoğunun envanterleme konusunda daha fazla yol almış ve önemli bir aşama kaydetmiş oldukları anlaşılmaktadır. 1999-2000 yılları arasında Avrupa Konseyi'nin Eğitim ve Kültür 2000 etkinlikleri yönlendiriciliğinde Avrupa Dokümantasyon Projesi'nin uygulamaya konulduğu görülmektedir. Bu proje Avrupa ülkeleri arasında oluşturulmaya çalışılan "bilgi ağı", "Area Network" çalışmalarının 2. Aşaması olarak yürürlüğe konmuştur. Bu çalışma

ile katılımcı ülkelerde belirlenen bilimsel standartlara uygun olmayan arkeoloji arşivlerini düzenleyerek kamusal ve bilimsel kullanıma açmak, korunmalarını sağlamak ve arşiv bilgilerini kültürel miras yönetimi süreciyle ilişkilendirmeye yönelik gelişmelerin sağlanması hedeflenmiştir. Çalışmalara öncelikle bir veri tabanı oluşturulması ile başlanmıştır. Avrupa Dokümantasyon Projesi'ne katılan ülkelerin farklı kurumlarla, farklılaşan konularda arşiv çalışmalarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Area Projesi'nin 4. aşaması olan "Area IV" ise "Avrupa Arkeolojisi için Arşivler" başlığını taşıyan, arkeoloji için özel bir çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışma sonuçlarına kamunun web adresinden erişilebilmesi mümkün kılınmıştır.⁷¹ Bu çalışma kapsamında konferanslar düzenlenmiş ve alan için önem taşıyan yayınlar ortaya konmuştur.⁷² Belçika, İngiltere, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Romanya ve İsviçre'nin projenin katılımcıları olduğu görülmektedir.

3.3.3.2 Avrupa Ülkelerinin Envanter Sisteminin ve Planlamayla İlişkisinin Yöntemsel ve Yönetimsel Bağlamda İncelenmesi

Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen ortak projelerin yanı sıra hemen her ülkenin kendi özgün kayıt-envanter sistemini oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir önceki bölümde incelenmiş olan Avrupa ülkelerinde envanterleme sistemleri ve envanterlerin planlamayla ilişkisinin sağlanması süreçlerini yöntemsel ve yönetimsel bağlamlarda ayrıntılı olarak incelemek gerekli olacaktır. Bu incelemenin gerçekleştirilmesinde dil ve erişim problemlerinden dolayı oldukça uzun ve güç bir bilgi toplama süreci yaşanmış ve ülkelere geri dönüşler nitelik ve niceliksel bağlamda aynı standartlarda olamamıştır. Ancak hemen hepsinden alınan cevaplar incelendiğinde pek çok ortak standardın varlığı, buna karşın zaman zaman ülkelerin özgün buluşçu yöntemleri de uyguladıkları anlaşılmıştır. Kimi ülkelerin alan kayıt standartlarına ulaşılabilirken, kimilerinin anıt ölçeğindeki kayıt standartlarına erişilebilmiştir. İzleyen bölümlerde İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Yunanistan ve İspanya olmak üzere önceki bölümlerde incelenmiş olan altı Avrupa ülkesindeki veri

⁷¹ <http://www.area-archives.org> (Son erişim tarihi Ağustos,2009'dur.)

⁷² Bu ilgili yayınlara <http://www.area-archives.org/publ.html> web adresinden erişilmesi mümkündür. (Son erişim tarihi Ağustos,2009'dur.)

kayıt ve envanter sistemleri ve bu sistemlerin planlamayla ilişkilerinin kurulmasına yönelik çalışmalar değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

3.3.3.2.1 İngiltere Örneği⁷³

3.3.3.2.1.1 İngiltere Veri Kayıt-Envanterleme Sistemi

İngiltere’de tarihsel ve arkeolojik kayıtlar Ulusal Anıtlar Kayıtları (National Monuments Records - NMR) tarafından yönetilmektedir. Ülkede veriler “Alan ve Anıt Kayıtları” (Sites and Monuments Records - SMRs) veya “Tarihsel Çevre Kayıtları” (Historic Environment Records - HERs) adı altında yürütülen bir sistemce kayıt altına alınmaktadır. Ülkede NMR’ye bağlı pek çok alt servis oluşturulmuş durumdadır. Bunlar SMRs veya HERs ile ilgili çalışmalar hakkında bilgilerin alınabileceği; e-mail servisleri, bilgi servisi, danışman servisler, finans birimi, kamusallaştırma birimi gibi servislerdir.

İngiltere’de sistem desantrilize edilmiş durumdadır. Yerel yönetsel birimler kendi SMRs’lerini oluşturmaktadırlar. Galler, İngiltere Bölgesi, İskoçya kendi veri tabanlarını oluşturmaktadırlar. Örneğin yalnızca İskoçya’da yürütülen SMR/HER çalışmalarından küçük bir örnek olması üzere (A) harfi ile başlayan yerleşimler-bölgeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. İngiltere Bölgesi için de NMR VE NTSMR kayıtları çok uzun bir listeye sahiptir.

⁷³Bu bölüm <http://www.english-heritage.org.uk/>,
<http://ads.ahds.ac.uk/project/goodguides/g2gp.html>, <http://www.rcahms.gov.uk/>,
<http://www.britarch.ac.uk/HEIRNET/fishen.html>, <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.8331>, <http://ads.ahds.ac.uk/project/oasis/> http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, <http://www.algao.org.uk/> nternet adreslerinden elde edilen bilgilerin derlenmesi ile hazırlanmıştır.

Tablo 3.12 İngiltere İskoçya Bölgesi SMR kapsam alanı listesinden örnek:

SMR/HER Name (id) (SMR/HER adı)	Coverage (Kapsam alanı)
Aberdeen City Archaeological Service	ABERDEEN, CITY OF
Aberdeenshire, Angus and Moray Archaeological Service	ABERDEENSHIRE
Aberdeenshire, Angus and Moray Archaeological Service	ANGUS

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM Erişim Tarihi: Temmuz, 2007

Günümüzde İngiltere’de kullanılan mevcut veri tabanı, OASIS adı verilen bir veri tabanıyla ilişkilendirilerek geliştirilmeye çalışılmaktadır. OASIS adlı proje sayesinde İngiltere ve İskoçya’da gerçekleştirilen tüm arkeolojik araştırma ve projelere on-line olarak erişilmesi mümkün olmaktadır. Yine ülkede VENUS adlı su altındaki arkeolojik varlıkların izlenmesine ilişkin bir proje de yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır.

İngiltere’de Kentsel Arkeolojik Veri Sistemlerinin Oluşturulması sürecinde şu yaklaşım ve gelişmelerin gerçekleştirildiği özetle aktarlabilecektir:

- Kentsel arkeolojik alanların korunmasında kaliteli analiz bilgisinin önemi vurgulanmaktadır.
- Yerel arkeolojik kayıtlar için genel standartların araştırılması ve güncellenmesi gerçekleştirilmektedir.
- Ülkenin önemli tarihsel kentleri için bir tarihsel bilgi sistemi kurulmuştur.
- İskoç Bölgesinde burlarda araştırmaları başlatılarak burada kentsel arkeolojik veri tabanı (UAD) kullanılmaya başlanmıştır.
- İngiltere Bölgesinde kentsel arkeoloji veri tabanının yanı sıra kentsel arkeoloji değerlendirme ve strateji (UAA ve UAS) bilgi sistemleri oluşturulmuştur. Aynı zamanda EUS kapsamlı kentsel araştırmalar ve IUS yoğun kentsel araştırmalar ile HLC tarihsel peyzajın karakterizasyonuna yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Yapılan bu çalışmalar bölge, komşuluk HERs'leri tarafından hazırlanan alan arşiv raporları ve yayınları doğrultusunda indekslenmektedir.

- Kentsel araştırmaların öncelikli olarak bir planlama politikası ve bölgesel araştırma çerçevesine oturtulması gerektiği belirtilmektedir.

SMRs'den gelen nokta veri ile imajlar, mekansal referanslar, dijital haritalar, tarihsel çevre tabakaları, koruma altındaki miras tabakası, hava fotoğrafları tabakası (raster imajlar tabakası), poligonlar vb. gibi bilgiler tabakalar halinde kayıtlanmaktadır. Veriler miras desenini yerel planlama birimlerinin kullanımına sunacak şekilde derlenmektedir. MIDAS sistemi içerisinde tabaka ve özellik temelli iki ayrı katalog girişi bulunmaktadır. Tüm tabakaların kullanıcılara asistanlık yapacak şekilde geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Tabakaların içerisinde yer alan özellikler mümkün olduğunca detaylı bir biçimde aktarılmalıdır. Ağustos 2004 de MIDAS veri ünitesi bir danışman terminolojik sözlük oluşturmuştur. Buna göre veri kayıtlama sisteminde adlandırma, tarifleme, rehberlik, kontrollü erişim ve listelerin düzenlenmesi başlıca öncelikli unsurlardır. Veriyi kayıtlarken erişim sınırlılığı, tampon bölge, ölçek, tarih, doğu batı ve kuzey güney koordinatları, mekansal referans sistemi, mevcut durum, statü olmak üzere özel tabakaların oluşturulması önerilmektedir. Bu tabakaların altında tanımlama, kontrollü giriş numarası, bulunduğu yer alt başlıklarında açıklamaların yapılması gereklidir. Verilerin haritalara aktarılması sürecinde farklı kanallardan gelen aşağıdaki bilgilere dair tabakaların oluşturulması gerekli görülmektedir:

- SMR'den gelen noktasal data
- SMR'den gelen olaylarla ilgili noktasal data
- Poligon noktalarını hava fotoğrafları ile ilişkilendiren haritaları içeren tabaka
- Tarihi çevrenin karakterini gösteren tabaka (çevresel karakterizasyon projesi)
- Koruma altındaki miras için özel bir tabaka. (bu tabaka anıt kayıtlarını profesyonel olmayanlarla da paylaşabilecek özellikte olmalı ve yerel yönetimin planlama birimleri için danışmanlık yapabilmelidir.)
- Raster imajlarla fotoğraf ve hava fotoğraflarından oluşan bir tabaka

MIDAS içerisinde vektör veri, raster veri ve harita tabakaları olmak üzere 3 tip veri bulunmaktadır.

HERs (SMRs) Veri Kayıt Sistemi

HERs sisteminde kaydın sadece yapı, alan, objeyi temsil eden bir örnek üzerinden mi yoksa tüm objelerin mi kayıtlanması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Özellikle kentsel alanlarda bütünsel anlamda peyzajın toplu halde incelenmesi gerekmektedir. HERs' nin çekirdek veri kayıtlaması minimum standartları aşağıdaki gibi aktarılmaktadır:

Tablo 3.13 SMR/HER için belirlenen minimum kayıt standartları

• HER numarası:
• İlgili diğer referans numaraları:
• Anıt adı:
• Anıt tipi:
• Kanıtlar:
• Periyot ve tarih:
• Grid referans:
• Yönetim birimi:
• Tarifleme:
• Anıt statüsü:
• Olay numarası:
• Kaynak Numarası:

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM ve <http://www.rcahms.gov.uk> Erişim tarihi Temmuz, 2007

İngiltere'deki çalışmalarda veri tabanı geliştirilmesi sürecinde bir veri sözlüğünün hazırlanmasının gerekli bir pratik olduğu ifade edilmektedir. Veri sözlükleri ve kayıtlama pratiği rehberleri, uzmanlar ve gönüllülere koçluk edecek bir nitelik taşımak üzere düzenlemek istenmektedir. Veri sözlükleri HERs'nin altında hazırlanmaktadır. HERs'nin oldukça geniş ve karmaşık veri dünyasında mutlaka verinin nasıl kayıtlanacağı ile ilgili olarak ön çalışmaların yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Son yıllarda SMR/HERs sisteminde yaşanan gelişmeler 3 temel bilgi kategorisini tariflemektedir. Bu kategoriler aşağıdaki gibi aktarılabilecektir;

- Anıtlar, ya da özgün yapıları ile tarihsel çevreler,
- Olaylar;
- Kaynaklar ve arşivler.

SMR/HERs sistemi, ayrıca anıt ve alanların bizim tarafımızdan anlamlandırılmakta olduklarını, kayıtlamanın o günün sistemi içinde geçerli olan arkeolojik çözümleme ve anlamlandırma temelinde gerçekleştirildiğini ve bunun gelecek süreçlerde değişebilirliğinin farkında olunması gerektiğini de ifade etmektedir.

MIDAS veri tabanında ExeGesiS. SPM. LTD tarafından hazırlanan HBMSMR yazılımı kullanılarak Roma Dönemi kökenli olan tipik bir Ortaçağ kent çekirdeğine sahip bir kentsel alandaki unsurların kayıtlanması sırasında aşağıdaki bilgilerin girilmesine gereksinim bulunmaktadır:

Tablo 3.14 SMR/HER sisteminde yer alan temel bilgiler

HER (SMR) referans No:.....	Yapı materyali:
Adı:	Arazi kullanım ve jeoloji bilgisi:.....
Özet bilgi: Özellikleri ile ilgili kısa tanıtım.	Alanla ilgili aktivite bilgisi: Alan üzerine yapılan kazılar, çözümlmeler, yönetim
Tarif: Alanın tarihsel gelişiminin kısaca anlatılması	Kontak: Alanın sahipleri oturanlar ve sorumlu kuruluşlar
Kaynaklar: Bu alanla ilgili diğer kaynaklara ve kataloglara link yapılması.	Durum: Anıt koruma programı altındaki durumu
Lokasyon: Alanın içinde bulunduğu yönetsel bölge	Kayıtlayanın ve güncelleyenin bilgileri:
Alan statüsü ve sistem bilgi kodu:	
NGR olarak adlandırılan ulusal grid sistemdeki yeri (Yazılı ve CBS sistemi içinde):	
Anıt tipi: Anıtın içerisindeki temel karakter veren özellikler ve objelerin indekslenmesi	
İzler: Dokümantasyonda ve bulgulara aktarılan alanla ilgili olayların görünür bir şekilde ifade edilmesini sağlama.	

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM ve <http://www.rcahms.gov.uk> Erişim tarihi Temmuz, 2007

Tablo 3.15 İngiltere arkeolojik ve tarihî anıt ve alan dijital kayıt formu

Örnek: EMPIRE HOUSE, ST MARTIN'S LE GRAND, 161-162 CHEAPSIDE, ST VEDAST HOUSE, CHEAPSIDE			
Searches: Basic Map Search by resource Advanced Help			
Historic Map (tarihi harita)	Street map (sokak dokusu)	Aerial photo (hava fotoğrafı)	Search for other sites in the area (alandaki diğer sitelerin araştırılması)
We are current running a trial using Google Maps to display the location of records Switch the maps on for this ArchSearch session			
We welcome feedback on this addition to our website.			
Description (tanımlama)			
Assessment in advance of proposed development recommended further archaeological fieldwork.			
Location (yer)			
EMPIRE HOUSE; ST MARTIN'S LE GRAND; 161-162 CHEAPSIDE; ST VEDAST HOUSE; CHEAPSIDE; CITY OF LONDON; GREATER LONDON; England			

Grid ref. OSGB - TQ 32 81 Grid ref. LL - 000 05 W 51 30 N
Subject type and period (öznenin tipi ve ait olduğu dönem)
BUILDING, Roman FORT, Roman MONASTERY, MEDIEVAL SITE, Medieval
Project dates (proje tarihleri)
1997
Intervention type (değerlendirme tipi)
Desk Based Assessment
Responsible for Work (çalışmada sorumlu olan)
West & Partners
Paper/microfilm archive: location (yazılı, mikrofilm arşivin bulunduğu yer)
Museum of London
Bibliographic references (bibliyografik referanslar)
Virtual Catalogue Entry to support E.I. Migration West & Partners/1997/Empire House, St Martin's Le Grand, 161/162 Cheapside, St Vedast House, Cheapside, London EC1: an archaeological assessment for St Martins Property Investments Ltd.
Associated identifiers (ortak kimliklendirmeler)
AIP Record Number B.01.3520
Record maintainer (Contact details) (kayıttan sorumlu birim ve kontak bilgileri)
English Heritage, National Monuments Record
Resource Name (description) (kaynak adı ve tanımlama)
 English Heritage NMR Excavation Index for England
Depositor's Id No. (depozitörün kimlik numarası)
1333447
Type (tip – tür)
Collection
Accessioned (erişim sağlanma tarihi)
10 Feb, 2001
Send English Heritage, National Monuments Record an enquiry about this record
Tell English Heritage, National Monuments Record about an error in this record
ADS Record ID - EHNMR-1333447.
© ADS 1996-2007 Created by Jo Clarke, email Last modified Thursday 27 September 2007 Cite only : http://ads.ahds.ac.uk/catalogue/search/fr.cfm?RCN=EHNMR-1333447 for this page ADS hosts AHDS Archaeology

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM ve <http://www.rcahms.gov.uk> Erişim tarihi Temmuz, 2007.

NTSMR sistemi, İngiltere’de desantrilize edilen veri kayıt sistemleri içerisinde en geniş kapsamlı olanıdır. Bu sistem sofistike bilgisayar tabanlı veri tabanının yanında çok geniş bir destekleyici arşivi de içermektedir. NTSMR “HBSMR” adlı yazılımı kullanmaktadır. HBSMR; EH ALGAO, ve MIDAS kooperasyonu ile hazırlanan en yeni veri standardıdır. NTSMR aynı zamanda standartların geliştirilmesine katkıda bulunmakta ve verilerin ülkedeki diğer organizasyonlarla ilişkisinin kurulmasına olmasına yönelik çalışmalar sürdürmektedir. NTSMR’de online erişime açık olan bilgileri isim, anıt kayıt tipi ve dönemi, gridal referansı, yönetim bölgesi, durumu, alan ile ilgili yapılan aktiviteler ve kaynaklar olmak üzere belirlemiştir. İngiltere’de CBS programlarının kullanıldığı North Yorkshire County Council NTSMR sistemi HBSMR’den örnekler aşağıda yer almaktadır. Bu örnekte Microsoft Access Veritabanı ile girilen ve CBS yazılımlarınca kullanılmakta olan dijital kayıt bilgilerin temel iki grupta toplandığı görülmektedir. Bu gruplardan birisi veri üzerine çeşitli kurum ve kişilerce gerçekleştirilen konsültasyonları, diğeri ise kaynak ve arşiv özelliklerini içermektedir:

IFP2 Part C Recording Practise Guidelines

North Yorkshire County Council HBSMR

Consultations ID: CNV2276

Details Monuments and Contacts Consultation Stages Groups

Consulted By: Hanogate Borough Council Technical Serv Contact: Mr JN North

Applicant/Agent: Mr & Mrs Schofield Agent: MS Architects

Case Officer: Paul Fotheringham

Log Date: 14-Jun-2002 Cons. Type: Full planning application

Target Date: 06-Jul-2002 Devel. Type: Housing development

Site Name: Land near of 8 Westgate, Ripon

Parish: 6031 Ripon, Hanogate

Location: Rear of 8 Westgate, Ripon, HG4 2AT

Proposal: Erection of two attached bungalows

NGR: SE 31100 71267 (point) Map: SE37SW Output Precision: 1: to figure nearest

Figure 23: A typical consultation record from the North Yorkshire County Council HER showing the details tab [North Yorkshire County Council and exeGeSIS SDM Ltd 2007]

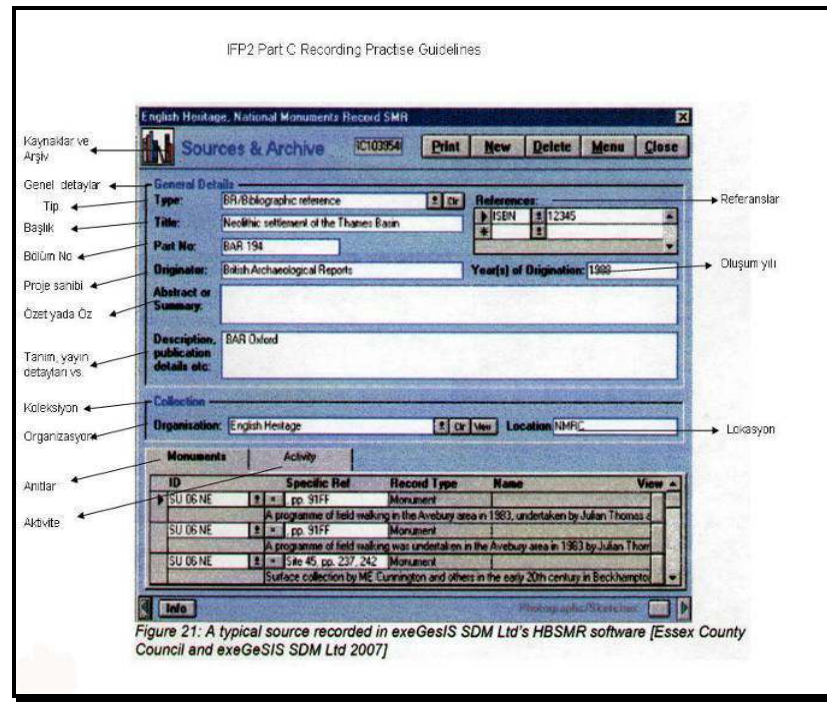
Şekil 3.3 Yorkshire kenti konseyi HBSMR konsültasyon arayüz örneği

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, Erişim tarihi, Ağustos,2008

Tablo 3.16 Şekil 3.2’de yer alan konsültasyon arayüz ekranında yer alan veriler

Veri ID No (en temel bilgi)			
(Konsültasyon) Görüşme aşamaları (Ayrıntılı, tarih, kişi, kaynak, haritalar)	Gruplar (Ayrıntılı)	Anıtlarla İlişkiler (Ayrıntılı)	Detaylar (Ayrıntılı)
(Konsültasyon)Görüşmeleri yürüten Kurumlar / Kişiler /			
(Konsültasyon)Görüşme Tipi / Gelişim Tipi			
Sorumlu Yönetici			
İlgili Dosyalar / Haritalar - Çıktı alma durumu			
Referans Numaraları			
Tarihler			
İsim /Bölge/Lokasyon			
Öneriler			

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, Erişim tarihi, Ağustos,2008

Şekil 3.4 Ulusal anıt kayıtları SMR kaynak ve arşiv arayüzü örneği

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, Erişim tarihi, Ağustos,2008

Tablo 3.17 Şekil 3.4’de yer alan SMR kaynak ve arşiv arayüzü ekranında yer alan veriler

Veri ID No (kaynaklarla ilişkilendirilecek olan verinin id (kimlik) numarası)					
Genel Detaylar: Tür İsim / Başlık: ISBN: Bölüm No: Organizasyon (Kurum): Özet: Tanımlama (Yayın detayları, yayınevi, tarih, yazarlar vb.) Yıl:					
Koleksiyonu Gerçekleştiren Kurum: Organizasyon: Yerel/Bölgesel Lokasyon					
Anıtlarla ilgili aktivitelerin kronolojik sıralaması <table> <tr> <th>Anıt</th><th>Aktivite</th></tr> <tr> <td>Kimlik id no.</td><td>Yıl, kurum/kişi,nitelik, ilgili detay ve haritalara linkler</td></tr> </table>		Anıt	Aktivite	Kimlik id no.	Yıl, kurum/kişi,nitelik, ilgili detay ve haritalara linkler
Anıt	Aktivite				
Kimlik id no.	Yıl, kurum/kişi,nitelik, ilgili detay ve haritalara linkler				

Kaynak: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM, Erişim tarihi, Ağustos,2008

Tablo 3.18 CBS ile mekansallaşan veriler:

SMR’den gelen noktasal data
SMR’den gelen olaylarla ilgili noktasal data
Poligon noktalarını hava fotoğrafları ile ilişkilendiren haritaları içeren tabaka
Tarihi çevrenin karakterini gösteren tabaka (çevresel karakterizasyon projesi)
Koruma altındaki miras için özel bir tabaka. (bu tabaka anıt kayıtlarını profesyonel olmayanlarla da paylaşabilecek özellikte olmalı ve yerel yönetimin planlama birimleri için danışmanlık yapabilmelidir.)
Raster imajlarla fotoğraf ve hava fotoğraflarından oluşan bir tabaka

Kaynak: <http://ads.ahds.ac.uk/project>

Arkeolojik Veri Servisi (AHDS / ADS ve Ekonomik ve Sosyal Bilgi Servisi ESDS):
İngiltere’de ADS sistemi içerisinde kaydedilen arkeolojik ve tarihsel veri Ekonomik ve Sosyal Bilgi Servisi ESDS’ye de aktarılmaktadır. Aşağıda sistemdeki bilgilerin ESDS’ye elektronik ortamda aktarılmasına yönelik örnek bir form yer almaktadır:

Tablo 3.19 Arkeolojik veri servisi (AHDS / ADS ve ekonomik ve sosyal bilgi servisi formu)

Data Submission to UK Data Archive – a service provider for the Economic and Social Data Service (ESDS) (Veri Teslim Formu) Please supply the following information to enable UKDA to review the data collection in relation to our acquisition criteria. We will contact you if we need further details and to inform you whether your data are suitable for archiving. Please ensure that the complete data collection can be submitted within two months, if accepted.	
1. Dataset title: Veri seti başlığı	
2. Contact details: Kontak detayları Name: İsim Position: Durum Department/Section: Bölüm Institute/Organisation: Organizasyon Address: Adres: Tel: Postcode: Posta kodu Email:	
3. Abstract: Please give a brief description of the project in less than 300 words: Özetanahtar kelimeler	
4. Funding: Finansman Source kaynak Grant number: (if applicable) bağış numarası Principal Investigator(s): araştırmacılar ESRC Research Programme: (if applicable): ESRC araştırma programı Discipline: disiplin	
5. Data collection method(s): e.g. postal survey, clinical measurements, telephone interview, in-depth interview, observation, focus group etc. Sources used: If the data were derived in whole or in part from other published or unpublished, printed or electronic sources, please give references to the original material and confirm that all copyright permissions have been sought and granted. Veri elde etme metotları Kullanılan kaynaklar	

6a. Size and details of complete dataset: <i>Please give quantities for all the elements of your data collection, e.g. numbers of datafiles, cases and variables, interview transcripts, audio-cassette tapes, semi-structured questionnaires, video cassette tapes, photographs etc.</i> Veri setinin ölçü ve detayları For qualitative data: Please send 3 samples of interview transcripts in electronic form.
6b. Formats of complete dataset: <i>Please give formats for all the elements of your data collection, e.g. SPSS, STATA, Excel, WORD 9, Beta video tape, compact audio cassette, typed paper (only in cases where no electronic version exists.)</i> Veri setinin dijital formatı
7. Entities being studied or recorded: <i>Please describe the principal units (persons, groups, institutions or others) e.g. teachers, small businesses, planning applications</i> give number of each Kayıt altına alınan ve çalışılan varlıklar
8. Documentation: <i>Please list all available documentation relating to the data e.g. description of methodology, interview schedule, topic guide, questionnaire, and End of Award report, if applicable.</i> For qualitative data: <i>Please send an example of the documentation in electronic form.</i> For quantitative data: <i>Please send a copy of the questionnaire in electronic form.</i> Dokümantasyon sayılan ve sayılmayan veri için..(elektronik ortamda iletilmesi gerekli) Yöntemin aktarılması ilgili görüşme ve anketler vb.
9. Access conditions: Erişim durumu

Kaynak: <http://ads.ahds.ac.uk/project/goodguides>

3.3.3.2.1.2 İngiltere Veri Kayıt-Envanterleme Sisteminden Yararlanılarak Gerçekleştirilen Planlama Çalışmaları⁷⁴:

- İngiltere-Yerleşim Alanlarının Haritalanması- English Heritage'ın Kent Araştırmaları ve Karakterizasyon Programı⁷⁵

English Heritage 1994 yılından bu yana ülke ölçeğinde kırsal alana yönelik olarak sürdürmekte olduğu Tarihsel Peyzajın Karakterizasyonu (HLC) Programını kentsel alanlar için modifiye ederek kentler için programlar geliştirmiştir.

⁷⁵ Bu bölüm Roger M. Thomas'ın "Mapping Towns- Urban Survey and Chacterization Program of English Heritage" adlı makalesinden özetlenerek aktarılmıştır. ("Mapping Towns- Urban Survey and Chacterization Program of English Heritage" Landscapes, 2006 Pp 68-92.)

UAD - “Kentsel Arkeolojik Veri Tabanı”ndan yararlanılarak Yoğun Kentsel Çalışmalar (Intensive Urban Survey - IUS) ve Kapsamlı (extensive) Kentsel Çalışmalar (EUS) yürürlüğe konarak Tarihsel Peyzajın Karakterizasyonu (HLC) programı geliştirilmiştir. Bu çalışmaların temel amaçları mekansal planlamaya tarihsel çevreyi entegre etmek olarak ifade edilebilecektir. English Heritage’ in önderliğinde yürütülen bu çalışmalar 2000 ve 2001 yıllarında 2 önemli yayının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. 2000 yılında yayınlanan “Mekanın Gücü” (Power of Place) geniş açılımlı ve çok sektörlü tarihsel çevre politikalarına önderlik eden bir dokümandır. Aynı şekilde “Tarihsel Çevre” (Historic Environment- DCMS / DTLR 2001) de hükümetin bu alandaki sorumluluklarını anlatan bir çalışmadır. Bu dokümanlar tarihsel çevrenin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda yol gösterici bir içerik taşımış ve yerel yönetimlere “karakter değerlemesine” - kendi tarihsel alanlarının karakterinin belirlenmesine- yönelik olarak sorumluluklar getirmiştir.

- *Yoğun Kentsel Çalışmalar (Intensive Urban Survey - IUS)*

Yoğun Kentsel Çalışmalar, (Intensive Urban Survey - IUS) genel anlamda büyük kent merkezlerinin Orta Çağ ve daha erken döneme ilişkin yeraltındaki arkeolojik depozitinin anlaşılmasına yönelik çalışmalarla, önceki dönem kent dokusu ve topoğrafyasına yönelik araştırmaları içermektedir. 2000 yılından bu yana ülkedeki endüstrinin tarihsel gelişimine yönelik olarak kentsel ve kırsal kökenli endüstriyel merkezlerin gelişimi ve ilişkisini araştıran bir 3. çalışma da bu program kapsamına alınmış durumdadır.

İngiltere’de büyük ve önemli kent merkezlerinin arkeolojik değerlerini araştıran Yoğun Kentsel Çalışmalar Programı yerel otoritelerce yürütülmekte, inceleme alanının bağlı olduğu yerel birimin (yerel konsey, bölge konseyi, belediye vb.) arkeoloji veya tarihsel çevre birimince uygulanmaktadır. Çalışmanın sonuçları “Alanlar-Sitler ve Anıtlar Kayıtları” (Sites and Monuments Record - SMRs) ya da “Tarihsel Çevre Kayıtları” (Historic Environment Record - HERs) olarak adlandırılan bilgi kayıtlama sistemine entegre edilmesidir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kapsamında tarihsel kentsel gelişimi anlatan belge ve haritaların kullanılması da programın temelinde yer almaktadır.

Program kapsamında gerçekleştirilen kaynak araştırması sürecinde “arkeolojik raporlar, yayınlanmış ve yayınlanmamış kazı arşivleri, müze değerlendirme raporları, ikincil kaynaklar, tarihsel gravürler, resim, fotoğraf ve haritalar” SMRs veya HERs’den gelen verilere entegre edilmektedir. Programda verilerin mekansallaşmasını sağlayan haritalar olan “Tarihsel Gelişim Araştırma Haritaları” çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Söz konusu haritaların elde edilmesinde antik dönemlere ait haritalar, mülkiyet yapısı ve kadastral haritalar, lisanslı kazı araştırmalarının paftaları, çeşitli ölçeklerdeki eski kent planları, 19.yy.’a ait haritalar, araştırmacıların eskiz ve çizimleri başlıca bilgi kaynakları olarak kullanılmaktadır. Çalışmalarda farklı ölçeklerde hava fotoğrafları kullanılmakta ve yapılan alan araştırmalar grid sistemler oluşturularak hava fotoğrafları ve kartografik haritalara CBS programlarının kullanımıyla aktarılmaktadır. Sonuçta kentsel yapıya ilişkin çok güçlü analizler ortaya çıkmaktadır.

Kaynakların önemli bir bölümü dil ve oran açısından alandan alana farklılık göstermektedir. Yoğun program ve geniş kapsamlı programlar kapsamında kullanılan standartlar da birbirinden farklı olmaktadır. Yoğun programda arkeolojik kazı çalışmalarından ve yüzey araştırmalarından gelen bilgi önceliklidir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler masa başında CBS programları kullanılarak sentezlenmekte ve karakterize edilmektedir. Bu bağlamda yoğun programın ağırlıklı olarak masa başı temelli (desk based) bir çalışma olduğu belirtilebilecektir. Program kapsamında alan araştırması, gerekli görüldüğü takdirde yapılan ziyaretler biçiminde gerçekleşmekte ya da parçacı bir yaklaşımla kentler içerisinde ilgilenilen bölge veya parçaların yerinde incelenerek değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu kentsel programda temel olarak üç stratejik aşamanın belirlenmiş olduğu gözlenmektedir;

- ilk aşamada bir alanda kayıt altına alınmış olan tüm veri ve bilgilerin toplanılması gerçekleştirilmektedir,
- sonraki aşamada bu veri ve bilgilerin değerlendirilmesi ve bir değerlendirme raporunun üretilmesi sağlanmakta ve sentezler oluşturulmaktadır.
- 3. stratejik aşama ise, sonuç olarak yerel yönetimlerin kullanımına yönelik bir rehber hazırlanarak bu rehberin planlama, koruma ve diğer kentsel çalışmalar açısından yol gösterici olması olarak özetlenebilecektir.

Araştırma kapsamındaki 35 kentin pek çoğu kökenleri Roma Dönemi'ne uzanan Orta Çağ katedral kentleridir. Bu kentlerin çoğunda geçtiğimiz 50 yıl süresince arka arkaya arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiş durumdadır. Program kapsamında araştırmanın öncelikli hedefi tüm bu yapılmış olan kazı ve araştırma sonuçlarının toplu halde ve genel olarak değerlendirilebileceği bir bakış açısı yakalayabilmek olarak aktarılabilir. Bunun sonucunda, kentler için bir soru işareti olan gelişim süreçlerinin anlaşılabilmesi amaçlanmaktadır.

Programın Veri Tabanı: Program çerçevesinde öncelikli olarak geniş kapsamlı bir arkeolojik ve anıtsal bilgi kayıtlama sistemi oluşturulması gerekliliği vardır. Bu amaçla Kentsel Arkeoloji Veritabanı (Urban Archaeological Database - UAD) oluşturulmuş durumdadır. UAD genel olarak kentlerin tarihsel çekirdeğini ve bunu çevreleyen tarihsel bölge ve tarihsel saçak ve alt merkezlere dair bilgileri içermektedir. Bugüne kadar UAD 35 kentin 27'sinde bu veri tabanı çalışmalarını tamamlamış durumdadır. UAD sorumlu yerel yönetim, otorite veya konseyin kendisince oluşturulabilir, ancak bu veritabanı aynı zamanda ülke SMRs veya HERs olarak adlandırılan kayıt sistemiyle ilişkili olmak durumundadır. UAD, gerçekleştirilmiş olan özel kazıların, keşiflerin, bulguların, terminolojide “arkeolojik olaylar” olarak ifade edilen etkinliklerin tümünün kayıt altına alınmasına dayanmaktadır. İngiltere’de, daha önce de sözü edildiği üzere, 1960’lı yıllardan bu yana pek çok alanda kurtarma kazıları gerçekleştirilmiş, ancak bu kazı çalışmaları sistematik bir biçimde listelenmemiş, haritalanamamış ve yayınlanamamıştır. Bu durum UAD gibi bir veritabanı çalışmasının ortaya konmasını nedenleyen başlıca faktör olarak gösterilmektedir. UAD bir yanıyla konsolidasyon çalışması olarak da algılanabilecektir. Burada amaç geçtiğimiz 50 yılın çalışma sonuçlarını derleyerek ortaya koymaktır ve UAD sayesinde tüm “arkeolojik olayların” haritalanması gerçekleştirilmiştir. Haritalarda genel olarak 1/1000, 1/1250, 1/2500 gibi ölçekler kullanılmaktadır. Arkeolojik araştırmaların dijital haritalara işlenmesi ile harita temelli bir veri tabanı yaratılmış olmaktadır. Bu veritabanı arkeolojik olaylar ile ilgili olarak her türlü bilgiyi ve ilgili referansları içermek durumundadır.

Microsoft Access - [Oxford Urban Archaeological Database Recognition Events]

File Edit View Insert Format Records Tools Window Help

Event No: Site Name: Event Type:

Event Description:

Archaeological observation during building construction on the site of the old Clarendon Hotel revealed a number of Late Saxon pits, wells and cellars which extended at least 8-10ft east beyond the present building front into what is now the street. The hotel wine cellar was examined and found to be a 12th century and medieval vaulted structure.

Sources | When and Where | Fieldworkers | Evidence | Deposits | Finds Locations | Archive Locations | Other Databases | Monuments

Select the source(s) for this event:

BIB Number:	Pages:	Bibliographic Reference:
1	888	Jope, E M, (1958). The Clarendon Hotel, Oxford. Part 1: The Site. Oxoniensia, 23 888
149	92	Case, H & Kirk J R, (1955). Archaeological Notes, 1955: Medieval and Later. Oxoniensia, 20 92
154	101	Case, H & Sturdy, D, (1959). Archaeological Notes. Oxoniensia, 24 101
794	24	Sturdy, D, (1959). Thirteenth Century and later Pottery from the Clarendon Hotel and other sites in Oxford. Oxoniensia, 24 24

Record: 1 of 4

Record: 1 of 1577

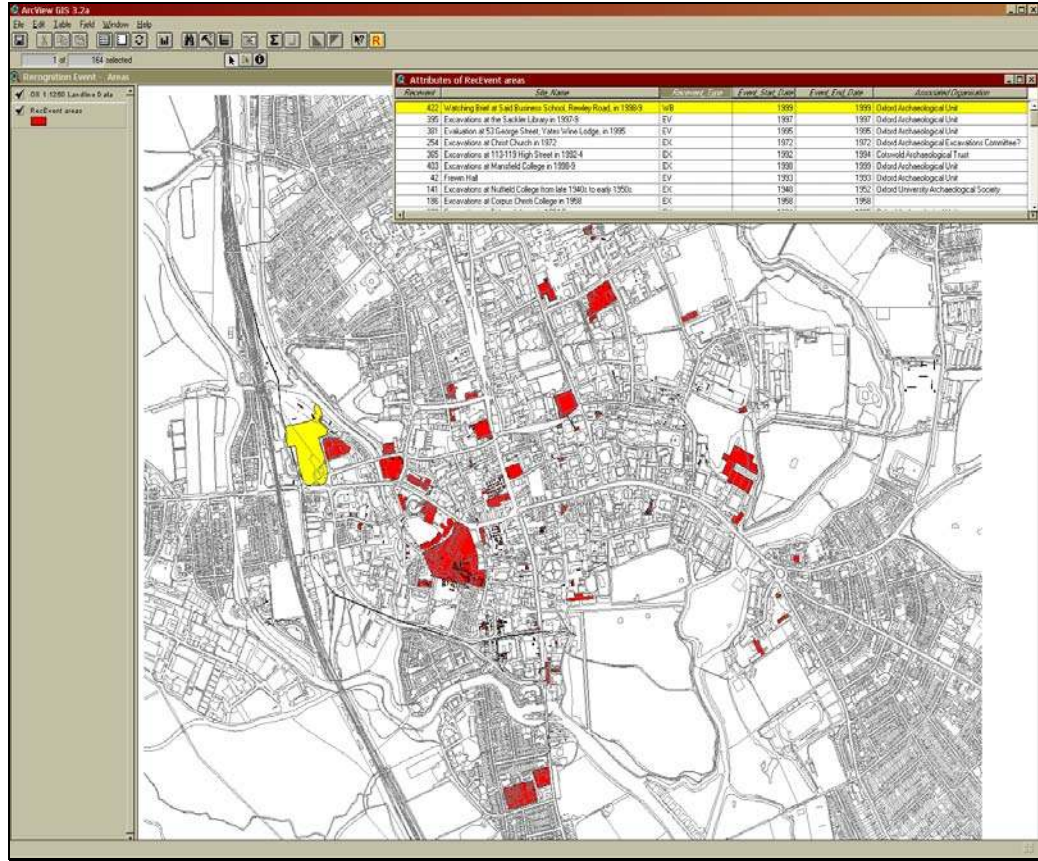
The numeric string which uniquely identifies each site record

CAPS NUM

Şekil 3.5 Microsoft Access programı ile üretilmiş olan Oxford kentsel arkeoloji veri tabanı.

Kaynak : Thomas, 2008.

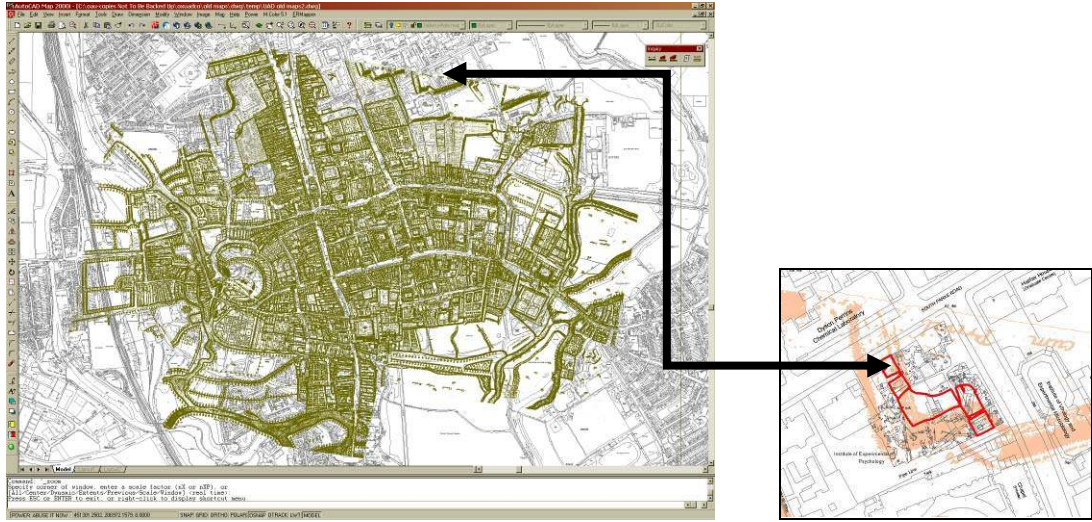
Şekil 3.3'te görüldüğü üzere UAD kapsamında arkeolojik olaylar/etkinlikler bir numaralandırmaya tabi tutulmaktadır. Arkeolojik olay/etkinlik numarası, arkeolojik olayın/ etkinliğin alanın türü/niteliği, alanın adı ve arkeolojik olayın/ etkinliğin tarifi bu veri tabanı içerisindeki başlıca anahtar alanları oluşturmaktadır. Bunun dışında çalışmayı gerçekleştirenler, bibliografik referanslar, kayıt sayısı, kanıtlar, bulgu lokasyonları, arşiv lokasyonları, anıtlar, diğer ilgili veri tabanlarına erişim diğer veri giriş kategorilerini oluşturmaktadır.

Şekil 3.6. ArcView CIS programı ile Oxford kentsel arkeoloji veri tabanından üretilmiş olan arkeolojik olaylar/etkinlikler hatırlatma haritası Kaynak : Thomas, 2008.

UAD veritabanı arkeolojik olaylar/etkinlikler için diğer kaynaklardan gelen verilerle de desteklenmektedir. Örneğin tarihsel canlandırmalar, yayımlanmamış çalışmalar, mevcut dokümantasyon ve araştırmalar, tarihi haritalar da UAD'ye dahil edilmektedir. Daha sonra tüm bu toplanan veriler bir “anıtlar” serisi belirlemede kullanılmakta, bir başka anlatımla arkeolojik olaylardan gelen bilgilerle çözümlenmelere doğru ilerlenmesi ve tahminler gerçekleştirilmektedir. Örneğin bir Roma Forumu gibi önemli bir “anıt” tüm bu kayıt altına alınan arkeolojik olayların birleştirilmesi ve değerlendirilmesi temelinde belirlenebilecek, çözümlenecektir. Sisteme göre, bu tip bulguların tümü bir anıtlar haritasına işlenmeli ve bir veritabanı kaydı yaratılmalıdır. Bu kayıt anıtın türüne göre durumunu, içerdiklerini ve özelliklerini içermelidir. Veritabanı sistemi dahilinde belirlenen anıtlar tamamen yeraltında olan kalıntılardan oluşabilecekleri gibi bir sur duvarı gibi kısmen yıkık

veya manastır kalıntıları gibi halen ayakta da olabileceklerdir. Özellikle kentsel bağlam içerisinde ortaya çıkan bir anıt, kentin farklı tarihsel evrelerinde birbirinden farklı olay, rol ve fonksiyonları üstlenmiş olabilmektedir. Anıtlarla ilgili olarak belirlenen dönemsel farklı durumlar ve kullanım bölgelerinin her birinin kayıt altına alınması gerekmektedir.

Şekil 3.7 ve 3.8. AutoCAD programı ile Oxford kentsel arkeoloji veri tabanından üretilmiş olan, UAD sayesinde haritalama ile tahmin edilerek, kazılar sonucunda ulaşılan 17. yüzyıl Oxford savunma yapıları. Kaynak : Thomas, 2008.

UAD çeşitli tiplerde bilgi içermekte ve sistem kapsamında tarihsel haritalama CBS ile dijital bir formatta gerçekleştirilmektedir. CBS kentsel yapıların araştırılması ve analiz edilmesi ile ilgili sentezlerin oluşturulabilmesi yönünden önemli bir araçtır. CBS programlarının sisteme entegrasyonu ile tarihsel haritalar ve modern çalışmalar birbirine adapte edilerek kentsel peyzajın okunması açısından başarılı örnekler gerçekleştirilmiştir.

Örneğin İngiltere Oxford'ta Loggan adlı bir tarihçinin 1675 tarihli kuşbakışı haritası günümüz haritasına adapte edilmiş ve kentin tarihi açısından önem taşıyan öncelikli alanların tahmin edebilmesi açısından yarar sağlamıştır. UAD'nin bir diğer faydası ise, arkeolojik depozit modeli için olanak sunmasıdır. Söz konusu model, modern kentin altında yer alan verinin derinliğini ve karakterini anlama açısından önem taşıyan bir inceleme sistemidir. Verinin çokluğu ve kalitesi (nitelik ve niceliği)

günümüzde bu veri ile yapılabilecekleri limitlemektedir. Bu bağlamda kentsel yerleşmelerin ilk konturlarını inşa etmek aynı zamanda bir yeniden canlandırma eksersizi olarak da okunabilir. Örneğin, New Castle Upon Tyne’de arkeolojik verinin şimdi doldurulmuş durumda bulunan dere vadisinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu bulgu kentin ilk dönem topoğrafyasının anlaşılması açısından çok önemli olarak görülmektedir. Çalışmanın sonucunda bu alanlar arkeolojik açıdan değer taşıyan rezerv alanları olarak belirlenmiş ve derinde yüksek potansiyel taşıyan arkeolojik alan olarak tescillenmiştir.

CBS kullanımı farklı tipte bilgi ve analizlerin UAD’ye adapte edilmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin, dokümantasyon çalışmalarının yeniden yapılandırılması, sınırların yeniden tanımlanması, tarihsel kaynaklardan elde edilen bilgilerin haritalara aktarılması ve daha sonra bu aktarılan olay ve bilgilerin farklı diğer verilerle karşılaştırılabileceği yeni haritaların üretilmesine olanak sunması açısından değer taşımaktadır. CBS sistemi arkeolojik bilginin güncel durum, tarihsel ve arkeolojik diğer dokümanlar ve olaylar ile ilişkilendirilebilmesini sağlamaktadır. Bu olanaklar sayesinde kentsel peyzajın değişiminin anlaşılması gerçekleştirilmektedir.

UAD’nin yaratılması kaynakların geniş kapsamlı analiz ve incelemesini gerektirmekte ve UAD kenti bütünsel olarak anlamaya yönelik bir çalışma olmak durumundadır. Örneğin İngiltere St. Albans’ta gerçekleştirilen çalışmalarda kentin Saxon merkezi olarak düşünülen Kingsbury’de Saxon bulgularının çıkmamakta olduğu görülmüş ve tarihsel bir yanlışlığa ortaya çıkarılarak söz konusu alanın esasen Roma Dönemi merkezi olduğu anlaşılmıştır.

Değerlendirme Aşaması: Değerlendirme aşamasında UAD’dan gelen bilgilerin kullanımıyla sentezlerin üretilmesi gerçekleştirilmektedir. Cirencester, Lincoln ve St. Albans’ta bu tür dokümanlar yayınlanmıştır. Kronolojik haritalar üretilerek, kentin dönemsel olarak topografik değişimleri ortaya konmaktadır. Yayınlanan değerlendirme raporları kentin arkeolojisinin anlaşılması ve halk ve uzmanlarla paylaşılması yönüyle tavsiye verici, önerici bir nitelik taşımaktadır. Yapılan analiz ve sentez çalışmalarının akademik ortamda ve kamuya paylaşılmasına önem verilmektedir.

Lincoln için yapılan çalışmada kentsel peyzajın analizi ve haritalanması ile ilgili olarak buluşçu bir yaklaşım geliştirilerek, Lincoln Arkeolojik Araştırma Değerlendirmesi (LARA) adlı bir program uygulamaya konulmuştur. Kentin geçirmiş olduğu farklı 7 dönem belirlenmiş ve tüm bu çağların her biri için kentsel alan “araştırma rehber bölgeleri” (RAZs) önerilmiştir. Bu bölgeler topoğrafya, sınırlar ve arazi kullanım biçimlerinin değerlendirilmesi ile ortaya konmuştur. RAZs kapsamında hazırlanan harita ve ona eşlik eden metin bu 7 bölge için önem taşımakta olan arkeolojik sorgulamaları içermektedir.

Strateji Aşaması: Bu aşamada temel hedef, yerleşimler açısından bir arkeolojik strateji ya da koruma ve yönetim rehberini ortaya koymaktır. Tüm merak edilenlere yanıt verebilecek olan geniş kapsamlı stratejiler üretilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda stratejiler yerel yönetimin nezareti altında üretilmeli ve yasal sürece ile politikalara adapte edilmelidir. Stratejiler planlama ve koruma önerilerini içermeli ve aynı zamanda arkeolojiyi eğitim, turizm, rekreasyon ve kentsel çevre gibi alanlara adapte edebilecek şekilde kimliklendirmeyi gerçekleştirecek şekilde geliştirilmelidir. Bir diğer söylemle, stratejiler kentsel arkeolojik bulgulara vurgu yapmalı ve bu bulguların toplum için en uygun biçimiyle değerlendirilmesini önermelidir. Ancak bu bilgi birikiminin yeni gelişmelerin önünde hoş olmayan bir engelleyici olarak da tutulmaması gerekliliği ifade edilmektedir.

- *Kapsamlı Kentsel Araştırmalar (Extensive Urban Survey - EUS)*

Kapsamlı program yoğun programın incelemeyeceği daha alt ölçekli ticaret merkezlerini araştırmaktadır. Kapsamlı program da yoğun program gibi veri tabanı, değerlendirme ve strateji aşamalarını içermektedir. Her iki programda da kullanılan kaynaklar hemen hemen birbirinin aynıdır. Bu çalışmalarda sorumlu yerel konseylerce yürütülmektedir. Oluşturulan veri tabanı SMRs veya HERs olarak adlandırılan ülkesel sistemin bir parçasıdır ve çalışmaların sonucunda bir özel strateji raporu ortaya konmaktadır.

Bu proje İngiltere genelinde birbiri ile ilişkili olan 29 bölgede yürütülmektedir. Toplamda 700 kasaba ölçeğinde yerleşme programı kapsamında incelenmektedir. Kapsamlı program yoğun programı izlemektedir. Ülkede küçük yerleşmelerde göreceli

olarak daha sınırlı arkeolojik çalışmalar yürütülmüştür. Kapsamlı programda değerlendirme raporu, dönem temelli eski plan ve haritaları, bulguları topoğrafya ile beraber çözümlemeye çalışmaktadır. Örneğin bu programda “burg”ların araştırması ve çözümlenmeye çalışması önem taşımaktadır. Bu çalışmalarda kentsel tarih coğrafyacıları da önemli rol oynamaktadırlar. Kentsel topoğrafya bilgisi arkeolojik verinin olası lokasyonunun anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Kapsamlı program dahilinde yapılan çalışmalar İngiltere’de genel anlamda bir kentsel topoğrafya araştırmasının gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmalar sayesinde elde edilen veriler yerleşimlerin geleceklerini şekillendirme aşamasında önemli rol oynamaktadırlar.

Kapsamlı program günümüzde bir tarihsel kent peyzajı okuma araştırmasına doğru yönelmiş durumdadır. Tarihsel kent karakter alanlarının belirlenmesi çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar bir anlamda bir köken araştırmasını da yapar niteliğe sahiptirler. Program akademik araştırmalar açısından önemli olduğu kadar, kentlerin gelecek planlama ve koruma stratejilerinin belirlenmesi yönünde de değer taşımaktadır. Aşağıda kapsamlı kentsel araştırmalar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan projelerden örnek haritalar yer almaktadır:

- *Metropolitan Alanlar Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu*

Program büyük ölçekli kentsel bölgelerin klasik arkeolojik yaklaşımlarla ele alınmasının güçlüğünden yola çıkarak yürürlüğe konulmuştur ve kapsamlı ve yoğun program temelinde yürütülmekte olan çalışmaları metropolitan alanların kırsal-kentsel etkileşimleri temelinde bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Başlıca tarihi merkezlerin Roma Dönemi, ya da Orta Çağ kökenlerini ve kapsamlı program kapsamında yürütülen diğer önemli küçük ticaret yerleşimlerini birlikte araştırma kapsamına dahil ederek değerlendirmektedir. Program endüstri sonrası yerleşimler ve Orta Çağ ve daha erken dönem kökenli bölgeler olmak üzere iki temel alana odaklanmıştır ve paralel olarak bir de kırsal peyzaj araştırma programı yürütülmektedir.

Bu program kapsamındaki çalışmalar sonucunda İngiltere’nin büyük endüstri merkezlerinin karşılaşmış oldukları önemli yapısal değişimler ortaya çıkmıştır. Bu

yapısal değişimler çok önemli bazı yenileme kararlarının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca süreç içerisinde bu yerleşmelerin kırsal çevrelerinin de yaşamış oldukları değişimlerin araştırılması gerekliliği anlaşılmıştır. Hem kentsel, hem de kırsal bir metropolitan alan araştırmasını beraber gerektiren bu programda HLC'nin (tarihsel peyzaj karakterizasyonunun) modifiye edilmiş bir versiyonunun oluşturulduğu görülmektedir.

Tarihsel peyzaj karakterizasyonu çalışmaları amaç, yöntem ve uygulamaları açısından ayrıntılı olarak tartışılmış ve tanımlanmıştır. Tarihsel peyzaj karakterizasyonu öncelikle tarihsel kökene dayanan bir doküman ve peyzajın karakterini ve bize nasıl geldiğine dair incelemeyi içermektedir. Bu program yalnızca geçmişin yeniden yapılandırılması ile ilişkili olan bir kimliklendirme çalışması değildir ve yalnızca yeraltındaki arkeolojik bulguya odaklanmamaktadır. HLC günümüzde de benzer karakter taşıyan alanları belirlemekte ve onları kartografik olarak sınıflamaktadır. Tarihsel karakteri, tarihsel olayların mekanla ilişkisini, bugünkü peyzaja yansımalarını anlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte kayıtlama ve kayıtların CBS'de sentezlenerek yorumlanması yöntemi kullanılmaktadır.

Kentsel tarihsel peyzaj karakterizasyonu çalışmaları sonucunda elde edilen analitik rapor ve değerlendirme dokümanları alanların yönetimi sürecinde bir rehber olarak kullanılmaktadır. Strateji belirlemede özellikle analitik rapor önem taşımaktadır. CBS temelli bu karakterizasyon çalışması ülkesel SMRs veya HERs çalışmasının bir parçası durumundadır ve bu program da ağırlıklı olarak CBS'nin kullanımına dayanmaktadır.

Metropolitan tarihsel karakterizasyon projeleri şu anda İngiltere'de Merseyside, Black Country, South Yorkshire gibi bölgelerde yürütülmektedir. Her bir örnekte alanın bütünsel bir yönetimi söz konusudur. Bu projelerden hiç biri şu anda tamamlanmış değildir, ancak programın ilk sonuçları yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

Tarihi ve güncel lisanslı araştırma çalışmalarının sonuçlarının haritalanması kentsel peyzaj ile ilgili olarak ilginç açılımlar ortaya koymaktadır. Arazi kullanımının dönemsel olarak sağlıklı dağılıp-dağılmadığına dair bir değerlendirme

olanağı elde edilmiştir. Anfield ve Liverpool kentlerinde sokak dokusu ve terasların oluşumunun tarımsal peyzaja karşı olumsuz yönde geliştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca alan kullanımı ile yol dokusu arasındaki ilişkiyi de anlamaya yönelik bir içerik taşımıştır. Özetle CBS temelli bir doğaya sahip olan metropolitan tarihsel peyzaj karakterizasyon projeleri arazi kullanımındaki değişikliklerle ilgili olarak oldukça geniş kapsamlı ve esnek bir veri tabanı sağlamaktadır. Bu analizlerde çalışmalar bugünden başlayarak geçmişe yönelmektedir ve hangi döneme kadar devam edeceği çalışmanın sürecinde şekillenmektedir.

Liverpool’da bu çalışma kentin planlama sürecine önemli bilgiler aktarma açısından çok önemli olmuş ve kentsel karakter açısından değer taşıdığı tespit edilen alanların korunması yönünde adımlar atılmasını sağlamıştır. Örneğin yine hükümetin West Midlands bölgesinde yürürlüğe koymak istediği Bölgesel Mekansal Strateji çalışmaları açısından da HLC önemli bir referans oluşturarak önemli bir planlama aracı olarak kullanılmıştır. HLC çalışma raporlarına internetten erişim olanağı da sağlanmaktadır.

- *English Heritage’in Araştırma Bölümlü Kent Programı*

İngiltere’de uygulamaya konulan programların tümünün bir “koruma yönetimi” gereksinmesinden kaynaklandığı uzmanlarca ifade edilmektedir. Koruma çalışmalarının “bir şeyi yönetebilmek için onu anlamak gerekir” temel prensibi doğrultusunda, öncelikli olarak İngiltere kentlerinin fiziksel gelişimi ve tarihsel karakterleri anlaşılmaya ve bu anlayışın koruma sürecinde değerlendirmesine çalışılmaktadır. Bu programlar kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları akademik alan için de önemli bir bilgi kaynağını teşkil etmektedirler. Yukarıda anlatılan her üç program da CBS ve diğer yeni teknolojilerin kullanımı ile yürütülmektedir. Çünkü haritalama mekanla ilgili olan çalışmalarda en temel unsurdur. Özet olarak son süreçte İngiltere’de yürütülen tüm bu çalışmaların temel amaçlarının iyi bir kentsel tarihsel çevre yönetimi sağlayabilmek olduğu aktarılabilecektir.

3.3.3.2 2 Fransa Örneği⁷⁶

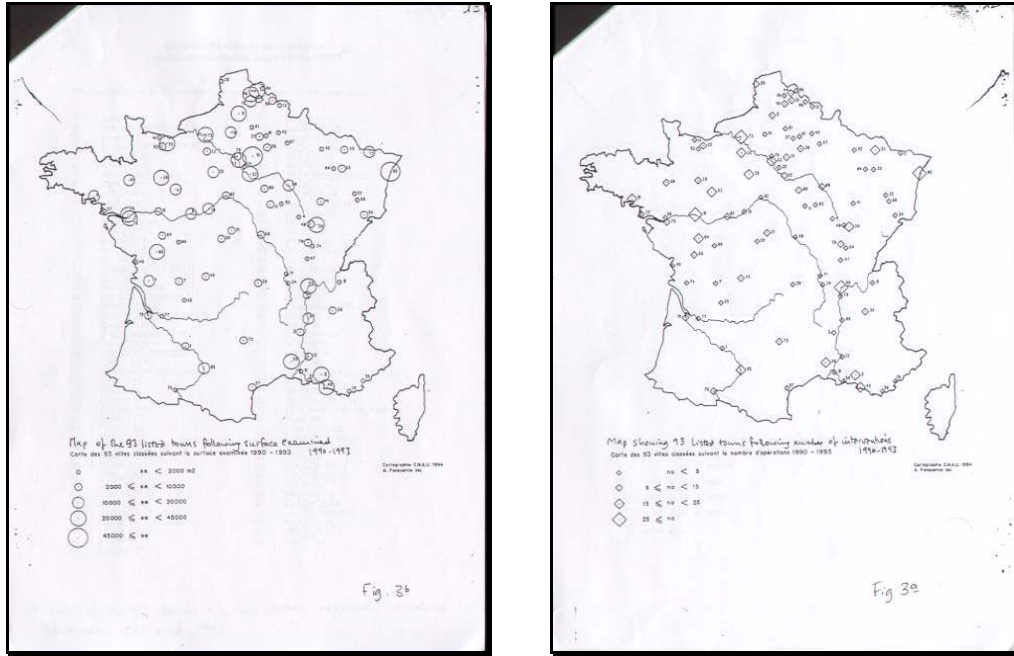
Fransa’da DRACAR adlı ulusal bir arkeolojik haritalama sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem yalnızca özel olarak kent ve kasabalar için geliştirilen bir sistem değildir. Her türlü dönem ve mekana ait arkeolojik veri bu sistemin içerisinde yer almaktadır. DRACAR sistemi 1975 yılından bu yana Fransa Kültür Bakanlığı şemsiyesi altında yürütülmektedir. 1975’den bu önce küçük bir adımla başlayan çalışmalar dönem dönem inişli-çıkışlı uygulamalar görmüş de olsa zaman içerisinde olgunlaşmış ve temel bir veri tabanına dönüşmüştür. Özellikle 1990’lardan itibaren DRACAR haritalama sistemi sayesinde Fransa’da çok başarılı işlerin yapılmakta olduğu söylenebilecektir. Ülkede 5 yıllık bütçe planlarının içerisinde sistemin dijitalleştirilmesine özel bir bütçe ayrılmış ve CBS uygulamalarına geçilmiştir.

Zaman içerisinde uygulanı gelen yöntemlerin kentsel alanlar için yeterli olmadığı saptanarak sistemde birtakım yenilemeler gerçekleştirilmiştir. Kentsel alanlarda süreklilik ve dönemsel temel topoğrafik ve kronolojik unsurların kentsel arkeoloji çalışmaları açısından çok önemli unsurlar olarak görmektedirler. Fransa’da Ulusal Kentsel Arkeoloji Merkezi (C.N.A.V.) ve Kültür Bakanlığı’na bağlı bir laboratuvar birlikte yeni bir yaklaşım geliştirmiştir ve bu yaklaşım ülkedeki kentsel gelişme süreçleri açısından oldukça önemli bir enstrüman halini almıştır. Kentlerin topo-tarihsel evrimlerini, orjinlerini ve yaşadıkları önemli değişimleri araştıran DEPAV adlı “Fransa Kentlerinin Kentsel Arkeolojik Mirasının Değerlendirme Dokümanları” oluşturulmaya başlanmıştır. Fransa’da ortaya konulan bu çalışmaların diğer ülkelerden farkı “ideal” mirasın nerede olduğunu anlamak üzere kullanmakta olduğu yöntemlerdir. DEPAV’larda yıkımlar, inşai faaliyetler, insan kaynaklı olaylar ve tarihsel dönemler kaydedilmiştir. Nüfus gelişimi ve kentsel bölgelemeler değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda önce ideal sonra gerçek mirası algılamaya yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Yöntemsel olarak ideal mirası değerlendirerek gerçek mirasa ulaşmayı planlamaktadırlar.

⁷⁶ Bu bölüm Avrupa Konseyi’nin 1999’da yayımlandığı “Kentsel Arkeolojinin Avrupa’daki Durumu” (Report on the Situation at Urban Archaeology in Europe) adlı çalışma ve P. Garmy’nin yine Avrupa Koseyi yayını olan (1995), “Urban Archaeology in France” adlı makalesinden Council Of Europe kaynak alınarak derlenmiştir.

Fransa’da metodolojik olarak 30 tarihi kent incelenmiş ve 11 DEPAV yayınlanmıştır. DEPAV çalışmaları orta ve büyük ölçekli kentsel çalışmalar ve acil durumlara aranan cevaplar olarak iki temel kategoride ilerlemektedir. 2. kategori önemli kentsel altyapı çalışmaları vb. uygulamalar karşısında gerçekleştirilen çalışmaları kapsamaktadır. DEPAV mirasın yönetimi ile doğrudan ilişkili olacak olan bilimsel bir karar verme süreci gerektirmektedir.

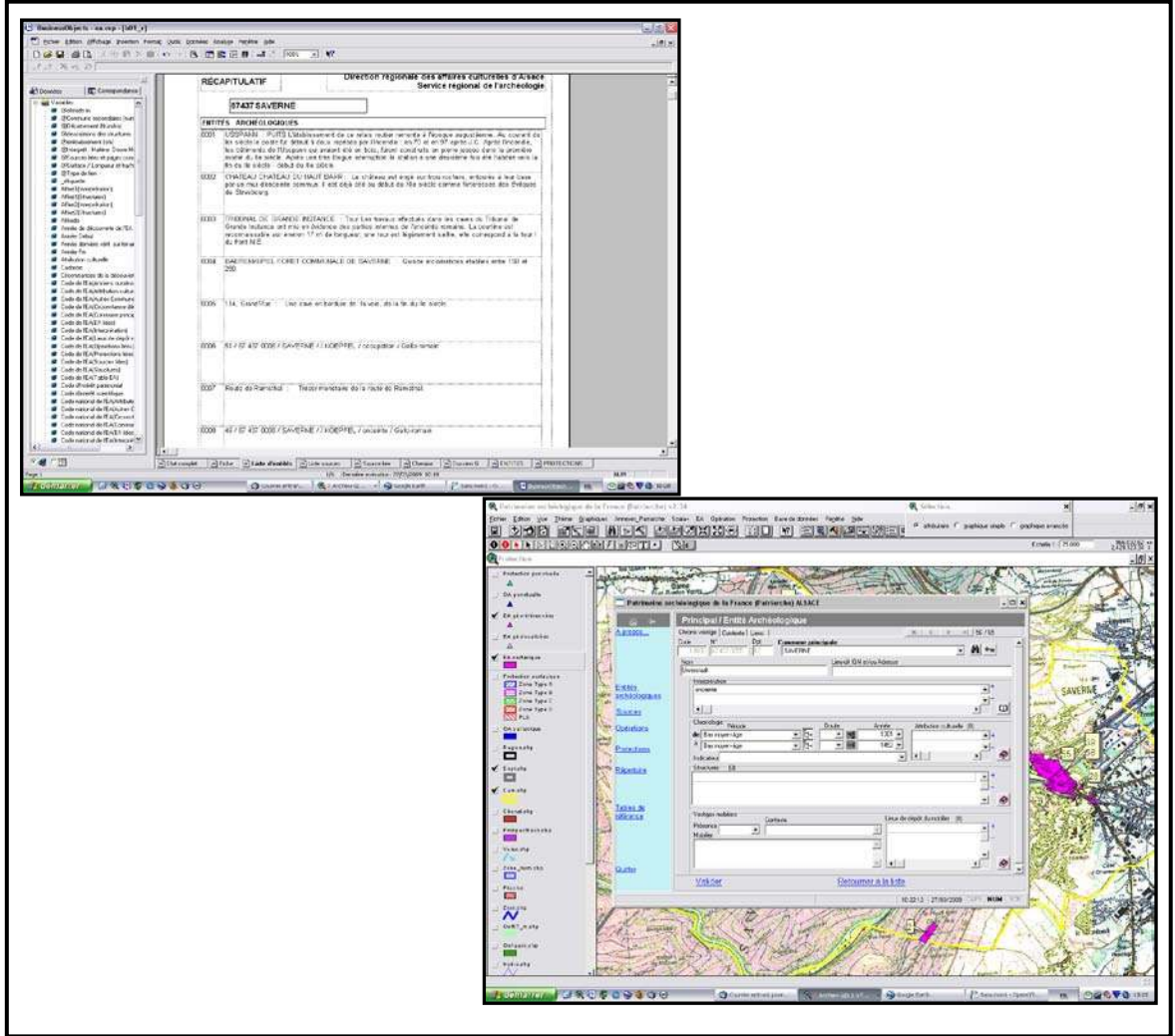
Fransa’da pek çok yerleşim bilgisayar ortamında kendi “Kentsel Bilgi Bankasını” (BDU) oluşturmuş durumdadır. Bu bilgi bankası alanın yönetimi için bir veri tabanı oluşturmakta ve arkeolojik verinin planlama sistemine dahil edilmesine olanak sağlanmaktadır.

Şekil 3.9.- Şekil 3.10 Fransa Arkeolojik Değerler Yoğunluk Haritaları Kaynak: Garmy, 1992.

Fransa'nın Alsace Bölgesi SRA'sınca verilen Saverne Kenti ve çevresi örneğinde herbiri özel kod numaralı koruma alanlarının oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Saverne Bölgesi’de kendisine özgü bir kod numarasına sahiptir. Saverne’nin kodu altında 0001 den başlayarak 1132’ye ulaşan anıt ve alanın mevcut olduğu ve herbirinin kod numaralarının temel alınarak dijital sisteme aktarıldığı, anıt ve alanlarla ilgili bilgilerin bu dijital sistemde saklandığı görülmektedir. Bununla

beraber tüm bu anıt ve alanlar haritalara işlenmişlerdir. Alanın planlama çalışmalarına konu olacağı zamanlarda bu haritalardan yararlanılmaktadır. Ayrıca bölgedeki alt ve üst yapı gelişim çalışmalarında da arkeolojik araştırmanın, çalışmanın gerekli olup, olmadığına SRA bu haritalara bakarak karar vermektedir.

Şekil 3.11. Fransa Saverne Arkeolojik Envanterler ve Potansiyel Haritaları Kaynak: Fransa Kültür Bakanlığı, 2009

3.3.3.2.3 Almanya Örneği

Almanya’da 2. Dünya Savaşı sonrasında kentsel arkeolojiye yönelen önemli çalışmaların gerçekleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Almanya deneyimine ilişkin olarak ayrıntılı bilgiye çok yakın bir tarihte erişilebilmiş ve gecikme ve dil problemi dolayısıyla ülke deneyiminin bu rapor kapsamında aktarılması mümkün olamamıştır. Ancak aşağıda ilk olarak Almanya’da günümüzde kullanılmakta olan arkeolojik veri

kayıt formu ile ülkenin CBS kullanımı ile oluşturulan resmi arkeolojik veri web sitesinden bir örnek sayfa aktarılmaktadır.

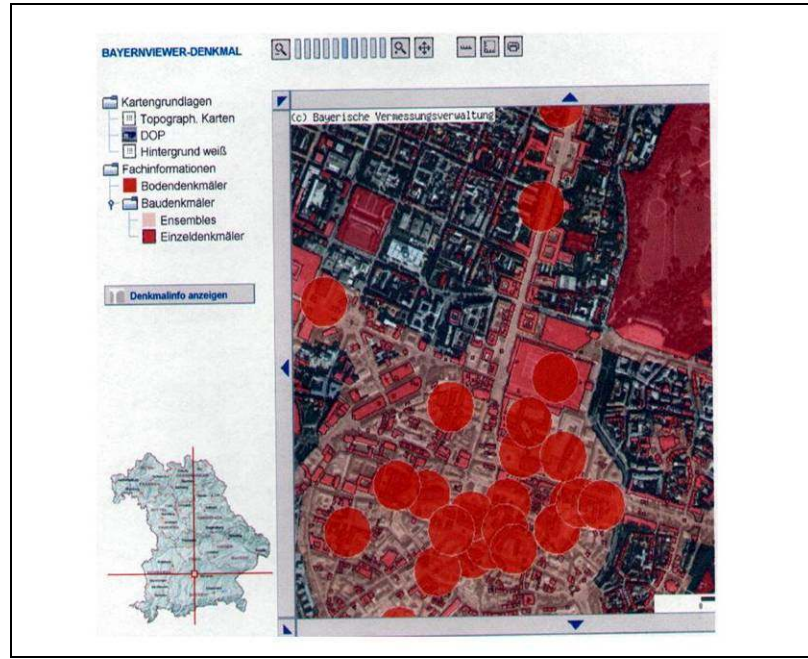
Tablo 3.20 Almanya envanter tescil formu örneği

Almanya	
Haritalar: CBS ve CAD yazılım temelli haritaların içerisinde topoğrafya, kadastral haritalar, mevcut arazi kullanım, eski harita ve halihazırlar, hava fotoğrafları yer alıyor.	
Yer:	Kayıt Numarası
Çevre:	Eski-yeni
Bölge:	
Konum:	
Kroki: (kuzey/güney-doğu-batı m.)	
Ziyaret Tarihi:	
Arazi adı:	
Ne boyunca tehlikeye maruz kaldığı:	
Kazı hafriyat gerekli mi:	
Arayıp bulma süresi	
Arama biçimi: (işleme, tahliye, kurtarma, hafriyat kazı, tek halde buluntu, site, yerleşim yeri, bağlama, sağlamlaştırma.)	
Buluntu türü/çeşidi: (seçenekler ayrıntılandırılmış)	
Ait olduğu zaman (seçenekler ayrıntılandırılmış)	
Arkeolojik Uygarlık/Medeniyet:	
Halihazır durum bilgileri:	
Kazı-bulgu resimleri:	

<i>Vergi Ödemeleri:</i> <i>Rapor edenlerin adresi:</i> <i>Envanter no:</i> <i>Tarih:</i> <i>İmza:</i>
<i>İlgili Resmi kurum Tarafında Özel Doldurulacak Alan</i> <i>Kazı-buluntu</i> <i>Arşiv durumu</i>
<i>İlgili müze arşivinin veya birimin kayıt sınıflaması-sergileme durumunun belirlenmesi</i>
<i>Salonlar</i> <i>Tarih</i>

Kaynak: <http://www.archlsa.de/>

Aşağıda yer alan Şekil 3.12’de Almanya’nın CBS programları ile oluşturmuş olduğu ve dijital ortamda kamusal erişime açık olan resmi arkeolojik ve tarihsel veri web arşivinden kentsel alandaki arkeolojik bölgelemeleri gösteren bir sayfa örneği yer almaktadır.

Şekil 3.12 Almanya örnek arkeolojik potansiyel bölgeleme haritası

Kaynak: <http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php>

3.3.3.2.4 İtalya Örneği⁷⁷

İtalya Kültürel Miras Bakanlığı (GINIE) coğrafi bilgiden kültürel bilgiye adlı bir proje yürütmüştür. 1983-1985 yılları arasında ülkede ilk çalışmalar arkeolojik yüzey modellemeleri ile başlamıştır. İtalya'da Kültür Bakanlığı'nca CBS teknolojileri çevresel kültürel peyzaj alanında etkin olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 56 milyon nüfuslu ülke 20 bölge 103 alt bölgeye ayrılmıştır ve 8000 üzerinde yerel yönetim mevcuttur. İtalya'da CBS'nin ulusal ölçekteki kontrolünden ulusal coğrafi askeri enstitüsü, kadastro kurumu, istatistik enstitüsü birlikte sorumludurlar. Yerel ölçekte ise bölge, alt bölge ve yerel yönetimler kendi alt bölgelerinde sistemin kontrolünden sorumlu olmaktadır. İtalya'da yerel ve merkezi yönetimler 1996'da bir anlaşma yaparak envanterleme sisteminde ortak amaç ve standartlar belirlemişlerdir. Ülkede aynı süreçte yaşanan gelişmeler sonucunda kamu ve özel sektör bilgilerinin hepsinin

⁷⁷Çalışmanın bu bölümü <http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/volnormdocmult-int.pdf> ve <http://www.iccd.beniculturali.it/Download/normativa/folder.2006-02-08.7566654637/norfor.pdf> kaynaklarından yararlanılarak derlenmiştir.

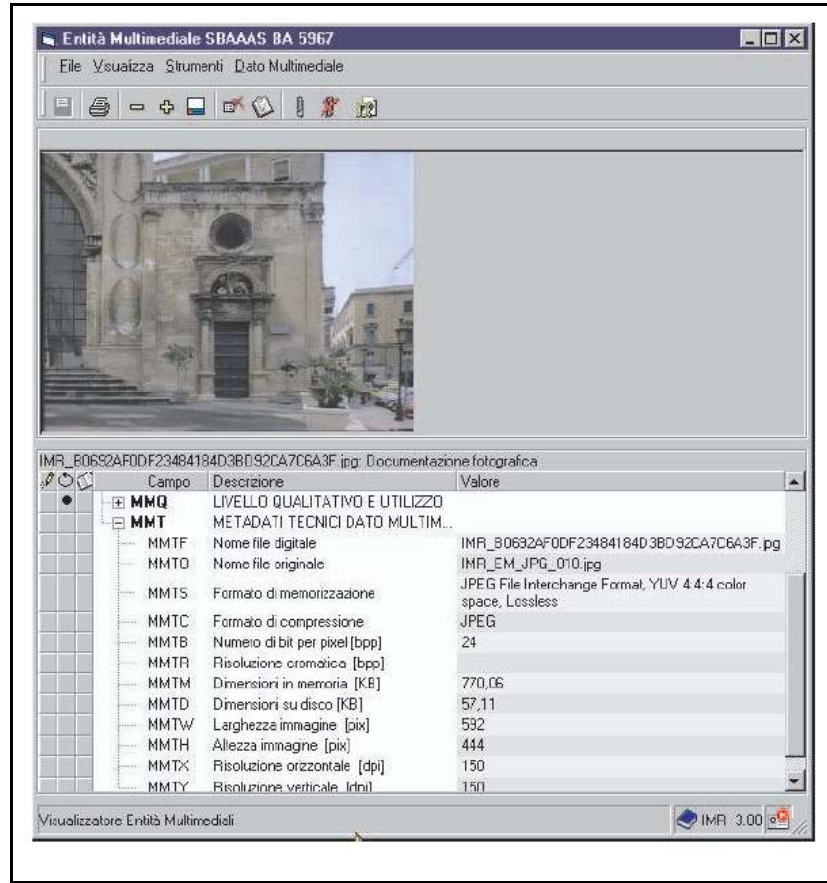
şeffaf olması yönünde bir proje başlatılmıştır. Bu süreçte öncelik kamu yönetiminin dijitalizasyonu ve e-hükümetin geliştirilmesi olmuştur. Bu çalışmaların altında kültürel mirastan sorumlu bakanlık CBS dokümantasyon projesi geliştirmiştir. Bu projeye göre coğrafya referanslı ve kavramsallaştırılmış çevresel veri ve kurumsal temel misyonu temsil eden miras veri olarak gruplanmaya başlamıştır. Uygulamaya konulan dijital program kataloglamayı ve dijitalleştirmeyi beraber içermektedir. Çalışmalardaki temel amaç veri üzerine yapılacak çalışmalara olanak vermek ve güçlendirmek olarak aktarılabilecektir. Verilerin kayıtlanmasında kültürel kullanım adlı bir alt başlık yer almakta ve verinin eğitim sürecine katkısı, estetik özellikleri bu alt başlık altında kayıda geçirilmektedir. İtalya tüm kültürel miras arşivlerini dijital kayıtlar haline getirmeyi ve mümkün olduğunca çok insan için erişilebilir bir envanter sistemi yaratmayı amaçlamaktadır.

İtalya’da 80 milyon civarında kültürel varlık tespit edilmiştir. 2002-2005 yılları arasında yürütülen çalışma ile varlıkların % 100’ü envanterlenmiş, % 80’i kataloglanmış ve % 30’uda dijitalleştirilmiştir. Ülkede kültürel miras veri bankaları Kataloglama ve Dokümantasyon Merkez Enstitüsü’nün (Central Institute For Cataloging And Documanting – ICCD) sorumluluğunda Ulusal Arşiv Veri Bankası, Risk Altındaki Kültürel Miras Veri Tabanı ve Tarihsel Olay Veri Bankaları bulunmaktadır.

ICCD veri bankalarında tarihsel, artistik, arkeolojik, mimari, kültürel peyzaj ve etnik topografyaya ilişkin 1 milyonu geçkin unsur dijitalleştirilmiş durumdadır. İtalya önce envanterleme daha sonra kataloglama ve portallarla katologların ilişkisini kurmaya yönelik bir sütsem işletmektedir. Ülke envanterleme konusunda çok ayrıntılı bir kodlama sistemi oluşturmuş durumdadır. Buna göre veriler fotoğraf arşivleri, grafik arşivler, haritalar vb. belirli kategoriler altında oluşturulan kodlama sistemleri ile basılı ve dijital kataloglara aktarılmaktadır. Risk Altındaki Unsurlar Veri Bankasında 1/10000 ölçekten başlayan haritalarla ve 200.000 mimari ve arkeolojik miras kayıt altına alınmış bulunmaktadır. Bu unsurlar için risk değerlendirme kartları oluşturulmuştur. Kültürel miras ve kültürel olayların yönetimi çalışmaları ülkede kurumsallaşmış bir biçimde sürdürülmektedir. “Müzeler,

Arkeolojik Alalar, Anıtlar ve Mimari Miras”ın yönetimi ve sergilenmesine ilişkin olarak çalışmakta olan ayrı bir birim bulunmaktadır.

İtalya’da devlet tarafından organize edilen CBS kullanımı temelli arkeolojik veri web arşivlerinden örnek sayfalar aşağıda aktarılmaktadır. İtalya deneyimine ilişkin detaylı bilgilere yakın bir tarihte ulaşılmış olması ve tüm kaynakların İtalyanca oluşu nedeniyle ülkede kullanılmakta olan terminolojik arkeolojik kayıtlama dilinin Türkçe’ye tercüme edilmesi henüz tamamlanamamıştır. Ancak aşağıda genel bir fikir oluşturması açısından ülkede veri kayıtlama sisteminde kullanılan gelişkin terminolojiye ait örnekler de aktarılmaktadır:

Şekil 3.13 İtalya dijital anıt veri kayıt sistemi örneği

Kaynak:<http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standardcatalografici/volnormdocmult-int.pdf>

Nelle illustrazioni seguenti è mostrato il funzionamento del collegamento nella pratica.

Nella figura a fianco è visibile una scheda catalografica (di tipo A) aperta nel sistema SIGEC.

Scheda di catalogo - 0500242242

Cam...	Descrizione	Valore
CD	CODICI	
TSK	Tipo scheda	A
LIR	Livello ricerca	P
NCT	CODICE UNIVOCO	
NCTR	Codice regione	05
NCTN	Numero catalogo generale	00242242
NCTS	Suffisso numero catalogo generale	
ESC	Ente schedatore	S71
ECP	Ente competente	S71
RV	RELAZIONI	
AC	ALTRI CODICI	
OG	OGGETTO	
LC	LOCALIZZAZIONE GEOGRAFICO-AMMINIST...	
PVC	LOCALIZZAZIONE GEOGRAFICO-AMMINIST...	
PVCS	Stato	Veneto
PVCR	Regione	VE
PVCP	Provincia	
PVCC		

Scheda di catalogo - 0500242242

Cam...	Descrizione	Valore
DO	SCHEDA DI CATALOGO	
FTA	DOCUMENTAZIONE FOTOGRAFICA	
FTA	DOCUMENTAZIONE FOTOGRAFICA	
FTA	DOCUMENTAZIONE FOTOGRAFICA	
FTA	DOCUMENTAZIONE FOTOGRAFICA	
FTAX	Genere	documentazione allegata
FTAK	Fotografia	
FTAP	Tipo	foto colore
FTAA	Autore	
FTAD	Data	
FTAE	Ente proprietario	
FTAC	Collocazione	
FTAN	Codice identificativo	img0005-cd soprintendenza estratto da cd consegnato dalla soprintendenza
FTAT	Note	
FTAF	Formato	
DRA	DOCUMENTAZIONE GRAFICA	
VDC	DOCUMENTAZIONE VIDEOCINEMA	

Nella scheda è stato evidenziato (mediante la barra di scorrimento a destra) il paragrafo DO ed i campi relativi ad un allegato di tipo immagine fotografica (campo strutturato FTA).

Şekil 3.14 İtalya dijital anıt veri kayıt sistemi örneği
Kaynak: <http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/volnormdocmult-int.pdf>

-Card AT: Antropolojik Bulgu

Taşınmaz Miras:

-Card SI: Arkeolojik Alan

-Card SAS: Tabakasal Örnek

-Card MA/CA: Arkeolojik Anıt/Arkeolojik Kompleks

Ülkede bu kayıtlar Arkeolojik Miras Servisi'nin sorumluluğu altında bulunmaktadır. Modelin dijitalleştirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Card SI (Sheda SI) temelinde; çevresel etkiler, çevresel durum, çevresel potansiyel, ilişkiler kayıt altına alınmak zorundadır. Alana erişim, olası zararlar, alanın önemi, tanımlanması, özel durumu, kronolojik dönemler, vb. gibi temel unsurların kayıtlanması zorunludur.

Card SAS (Sheda SAS); Statigrafik kataloglamayı içermektedir. Statigrafik dönemlerin belirlenmesi, tanımlanması, hangi millete ve döneme ait olduklarının saptanması gibi temel zorunlulukları içermektedir.

3.3.3.2.5 Yunanistan Örneği

Yunanistan Marathon kenti örneğine ulaşılmıştır. Bu örnekte koruma altındaki her bir bölgenin tescil belgeleriyle tanımlandığı ve bu tescil formlarının haritalarla ilişkilendirildiği görülmektedir.

Şekil 3.16.Yunanistan arkeolojik alan tespit tescil formu örneği Kaynak: A. Tavlaridis, 2007

- -Orjinallighinin saklanma ve korunmuşluk durumu
- -Eğitimsel değeri
- -Uygulanan koruma ve kazı programı
- -Bibliografya
- -Alanın önemi:
- -Çevreleyen alanın statüsü
- -Çevresinde anıtı etkileyebilecek olaylar
- -Anıtın-alanın teknik yada kentsel çalışmalara
- -Katılım durumu
- -Alana erişim:
- -Anayoldan uzaklık (zamansal olarak)
- -Kent merkezinden uzaklık (zamansal olarak)
- -Erişim-ulaşım handikapları
- -Diğer anıt-alanlara uzaklık
- -Çevredeki servisler, imkanlar
- -Kamuya açılmasına dair öneriler ve
- Diğer notlar başlıkları yer almaktadır.

3.3.3.2.5 Avrupa Deneyiminin Değerlendirilmesi ve Çıkarsamalar

Tez çalışması kapsamında incelenen Avrupa ülkelerinin, kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını gerçekleştirmek üzere, gereken yasal ve kurumsal yapılanmaları ortaya koyma kaygısını taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte örneklerin değerlendirilmesi, arkeolojik bulguların; uzman, finansman, yasalar ve kurumsal organizasyonları içeren bir değer yönetimi politikası çerçevesinde ele

alınmaya çalışıldığını göstermektedir. Ancak, bu çalışmaların esasen Avrupa için de henüz olgunluğa ulaşmamış, eksiklikleri ve tartışmalı yönleri bulunan çalışmalar olduğunu da ifade etmek mümkündür. Günümüz neo-liberal Dünyasında arkeolojik değerleri her daim gözetebilecek bir sistemin kurulmasının ulus devletler için oldukça güç bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bununla birlikte, Avrupa’da in-situ korumanın gerçekleştirilemediği durumlarda, bulguların kayıt altına alınmasıyla, en azından bilimsel bilgi olarak saklanması ve kamuyla paylaşılmasının sağlanmasına önem verildiği, bu konudaki yasal ve kurumsal düzenlemelerin tamamlandığı anlaşılmaktadır. İncelenen Avrupa ülkelerinin arkeolojik değerlerin korunması konusunda kendilerine özgü bir takım yöntemler benimsemiş oldukları ve bazı alanlarda ön plana çıkabildikleri görülmektedir.

Katalog-envanter sistemine dair çıkarsamalar:

-Her ülkenin kendi özgün yöntemlerini geliştirdikleri ancak, ICOM-CIDOC tarafından belirlenen envanterleme standartlarına uydukları ve çoğu zaman bu standartların üzerine çıktıkları görülmektedir.

-Yönetim yapısına göre biricik bir “ulusal veya bölgesel/yerel envanter no” ya dayanan kayıt sisteminin oluşturulması bilgi akışı ve mekansallaştırma açısından çok önemli olduğu anlaşılmıştır.

-Federal yapıdaki ülkelerde yürütülen çalışmaların izlenmesi yasal yönetsel yapıdaki sorumluluğun dağıtılması noktasında her birimde farklı uygulamaların gerçekleştirilmesi bağlamında oldukça güç olmaktadır. Federal sistemlerde bir ulusal anıt-alan kayıtları arşivinin oluşturulmasının zor olduğu (dil ve standartlar bağlamında her bir bölgede farklılaştığı için) İngiltere, Almanya ve İspanya örneklerinde anlaşılmıştır.

-Ancak İngiltere'nin Federal yapısının İspanya ve Almanya örneklerine oranla daha sade olmasının (16 Lander-Almanya, 17 Otonom Kominite-İspanya) (3 birimden oluştuğu için) federl yönetimlerin birbirlerinin uygulamaları benzeri yaklaşımları aynı konsept içerisinde ortaya koymalarını sağladığı görülmektedir.

-Yunanistan Marathon kenti ve içerisinde bulunduğu bölgeye dair incelenen örnekte alan ve anıtların kamuya sunumu temelinde önemli analizlerin kayıt formlarına işlendiği görülmektedir. Çevresel durum, riskler, ilişkilerin alan ve anıtı etkileyeceği düşünülerek bütüncül bir yaklaşım ortaya konmaktadır. Yine bu örnekte anıt veya alanın diğer anıt ve alanlarla ilişkileride kayıt formlarına aktarılmaktadır.

-Fransa örneğinde Alsace Bölgesi'nde yer alan Saverne Kenti arkeolojik değer varlığının tümüne dair nasıl bir kayıtlama sistemi oluşturulduğu görülmektedir. Bu kayıt sistemi haritaların oluşturulmasını sağlamış ve SRA'larca bölgedeki her türlü gelişim inşaat çalışmasında bu haritalara göre arkeolojik ön çalışma kararları alınmasını sağlamıştır. Fransa'nın önleyici ve kentsel arkeoloji çalışmalarında bu veri tabanının en asal araç olduğu anlaşılmaktadır.

-İtalya'da çok gelişmiş bir kartografik kayıt sistemi olduğu ve bu sistemin bilgisayarlara aktarımının gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ülkedeki sistemde kayıtlar anıt ve alan özellikleri temelinde özelleşmiş bir içerik taşıyarak farklılaşmıştır. Özellikle arkeolojik alanlar ve arkeolojik tabakalanma için ayrı ayrı kayıt formları oluşturulması özel bir örnektir.

-İngiltere örneğinde Avrupa Konseyi çalışmaları paralelinde arkeolojik alan ve anıtların genel peyzaj içerisinde değerlendirilmesi çalışmaları görülmektedir. Kent yada kırsal alan gibi bir ayırım yapılmadan kent-kır birlikte değerlendirilerek, çevresel ilişkiler-etkileşimler bütüncül peyzaj içerisinde değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

-İspanya ve Yunanistan'da arkeolojik değerlerin korunmasında çevresel etki değerlendirmesi metodunun oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır.

-Yunanistan, İtalya ve Fransa merkezi bir yönetim yapısına sahip olsalarda bu ülkelerde de tarihsel kimlik temelli bölgelerin oldukça önemli oldukları ve bu bölgelerin kendi alanlarında pek çok sorumluluk üstlendikleri görülmektedir. Bu ülkeler her ne kadar federal bir sistemle yönetilmeselerde bölgesel otoritelerin rolü ve sözününde azımsanmayacak ölçülerde olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak;

Yapılan araştırmalar sonucunda, kentsel alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların bilgisinin kentin gelişim kararları ile ilişkilendirilmesiyle beraber; derinlik-genişlik-yapı malzemesi-temel türü vb. kararların sağlıklı bir biçimde verilmesinin ve çevresel tasarım sürecinin gereklerinin belirlenmesinin sağlanabileceği ve bu bağlamda da, bulgu ve/veya alanların kamuyararı ekseninde değerlendirilmesinin gerekleştirilebilceği anlaşılmaktadır.

Avrupa ülkeleri örneğinde yapılan araştırmalar, Avrupa kentlerinde arkeolojik verinin envanterlenmesi sürecinde bir takım ortak standartların bulunduğunu göstermiştir. Aşağıda yer alan Tablo 3.21’de Avrupa ülkeleri örneğinde genel ortak standartlar; özellikleri ve her bir verinin hangi kaynaktan elde edilerek, planlama çalışmalarında hangi amaç çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine dair açıklamalarla beraber aktarılmaktadır.

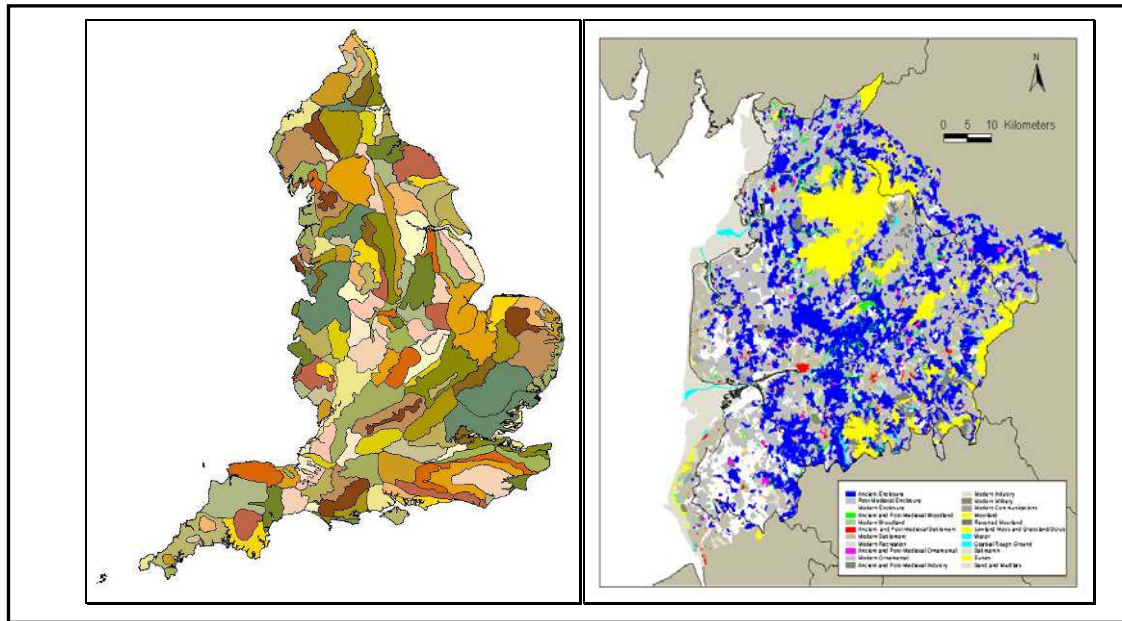
Tablo 3.21 Avrupa’da verilerin kayıt altına alınmasında ortak standart ve amaçlar

<u>Kayıt Altına Alınma Amacı</u>	<u>Veri Kategorisi</u>	<u>Verinin Geleceği Kurumlar</u>
Bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesi	Eski ve yeni ilgili haritaların kullanılması	Yerel Yönetim arşivleri, üniversiteler, özel arşivler, kütüphaneler vb. her türlü birimden elde edilen kaynaklar
Bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesi	Yazılı Kaynaklara referans verilmesi	Başta kütüphaneler ve kitapçılar olmak üzere ilgili kurumların arşivlerinde yer alan bilgiler
Kurumlar arası ilişkiler ve yasal ve hukuki boyut	Kişi-Olay-Kurum Kronolojisi	Koruma Kurulları , Müzeler, Yerel Yönetimler vb.ilgili kurumların resmi yazışmalarından den elde edilen bilgiler
Kurumlar arası ilişkiler ve yasal ve hukuki boyut	Kayıt Tutan Kişi ve Kurum Bilgileri	Kazı Ekibi Kayıt Sistemi veya Müze Müdürlükleri envanter bilgilerinden elde edilen bilgiler
Kurumlar arası ilişkiler ve yasal ve hukuki boyut	Kurumlarası İlişkilerin Kaydının Tutulması	Koruma Kurulları , Müzeler, Yerel Yönetimler vb.ilgili kurumların resmi yazışmalarından den elde edilen bilgiler
Bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesi	Alan veya Anıtlı İlgili Risklerin Aktarılması	Kazı Ekibi Kayıt Sistemi veya Müze Müdürlüklerinden elde edilen bilgiler ile Yerel ve Merkezi Yönetimin Söylemleri, Kamunun ve alan kullanıcılarının alandanbeklentileri ve eylemlerinin anlaşılması sonucunda elde edilecek bilgiler
Geçmiş planlama sürecinin rasyonelleri ve gelecek planlama kararları	Arşivleme-sergileme-saklama durumuna ilişkin referans	Yerel yönetim veya ilgili planlama otoritesinden elde edilecek veriler
Kurumlar arası ilişkiler ve yasal ve hukuki boyut	İlgili hukuki yapı ve yasaların kayıtlarla ilişkilendirilmesi	Kültür ve Turizm Bakanlığı Mevzuatı, İmar Mevzuatı ve diğer ilgili yasa ve yönetmeliklerin ilgili maddelerin elde edilecek veriler
Kurumlar arası ilişkiler ve yasal ve hukuki boyut	Mülkiyet-el değiştirme-tarih –olay ve hukuki boyutunun aktarılması	Koruma Kurulları , Müzeler, Yerel Yönetimler vb.ilgili kurumların resmi yazışmalarından den elde edilen bilgiler
İnşaat izni ve yapı ruhsatı ve Geçmiş planlama sürecinin rasyonelleri ve gelecek planlama kararları	İlgili Müdahaleye Referans	Kazı Ekibi Kayıt Sistemi, Koruma Kurulu Kararları ve Müze Müdürlükleri görüşlerinden elde edilen bilgiler

3.4 Avrupa Ülkelerinde Planlama Çalışmaları Açısından Yönlendirici Olan Arkeolojik Haritalama Çalışmaları ve Geliştirilen Gösterimler

Avrupa örneğinde yürütülen araştırmalar kapsamında arkeolojik bulgu ve etkinliklerin planlama süreçlerinde değerlendirilmesine yönelik olarak hangi kategorilerde bilgilerin analiz ve sentez çalışmalarında temsil edildiği, kullanılan ifade teknikleri ve geliştirilmiş olan lejantlar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yabancı dil problemi dolayısıyla İngiltere dışındaki diğer ülkelerin bilgilerine erişim kısıtlı olmuştur. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünün örnek dokümanlarını ağırlıklı olarak English Heritage'in analiz ve sentez haritaları oluşturmuştur. Bununla beraber Fransa örneğinin de farklı açılımlar ortaya koyduğu görülmüştür. Aşağıdaki aktarımlarda temsil-ifadelendirme sorunsalına dair İngiltere ve Fransa örnekleri yer almaktadır.

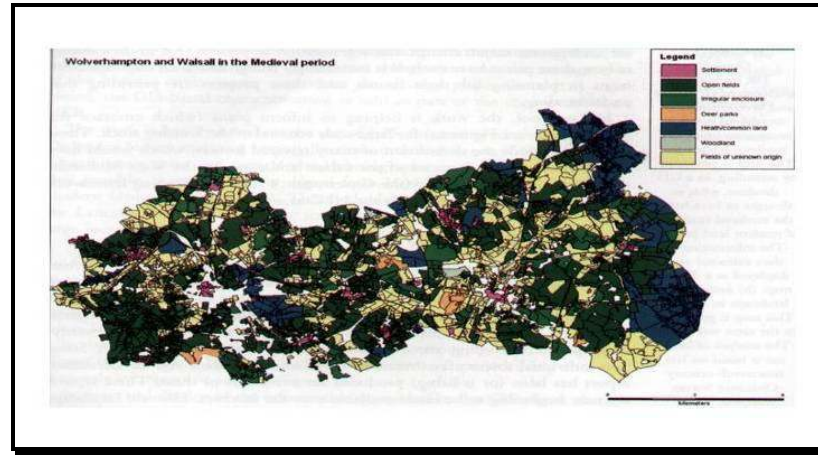
İngiltere Örneğinde Planlama Süreçleri Açısından Yönlendirici Olan Analiz ve Sentez Haritalarının Üretimi ve Gösterimlerinin İncelenmesi:

Şekil 3.18 UAD ile üretilmiş olan İngiltere genel ve bölgesel tarihsel karakter alanlarının gösterimi.

Kaynak Thomas, 2008 English Heritage

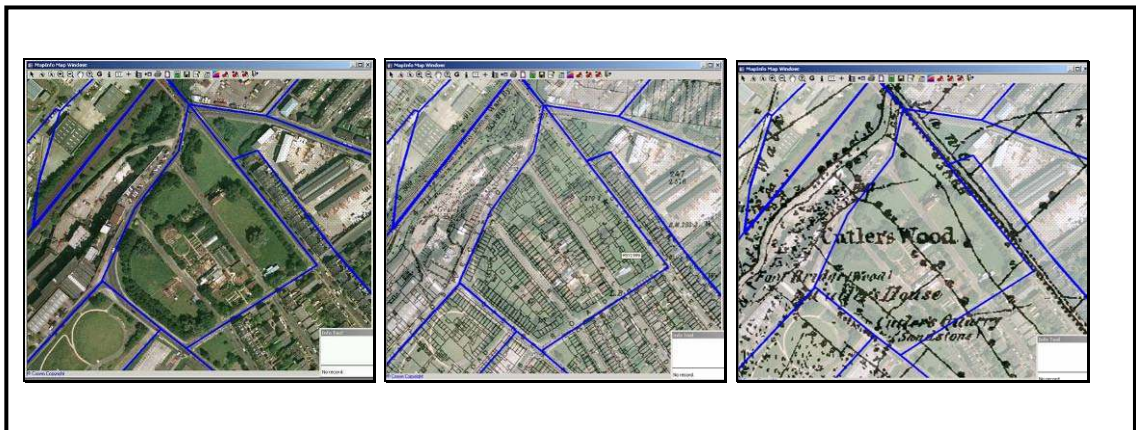
Yukarıda yer alan Şekil 3.18 'de İngiltere'nin 16 tarihsel karakter bölgesine ayrılmış olduğu görülmektedir. Haritaların elde edilmesi UAD veri tabanını kullanımıyla kapsamlı ve yoğun kentsel araştırmalar ve kentsel karakterizasyon

Şekil 3.20 İngiltere Wolverhampton ve Walsall bölgesi Orta Çağ dönemi karakterizasyon çalışması Kaynak: Thomas, 2006 English Heritage

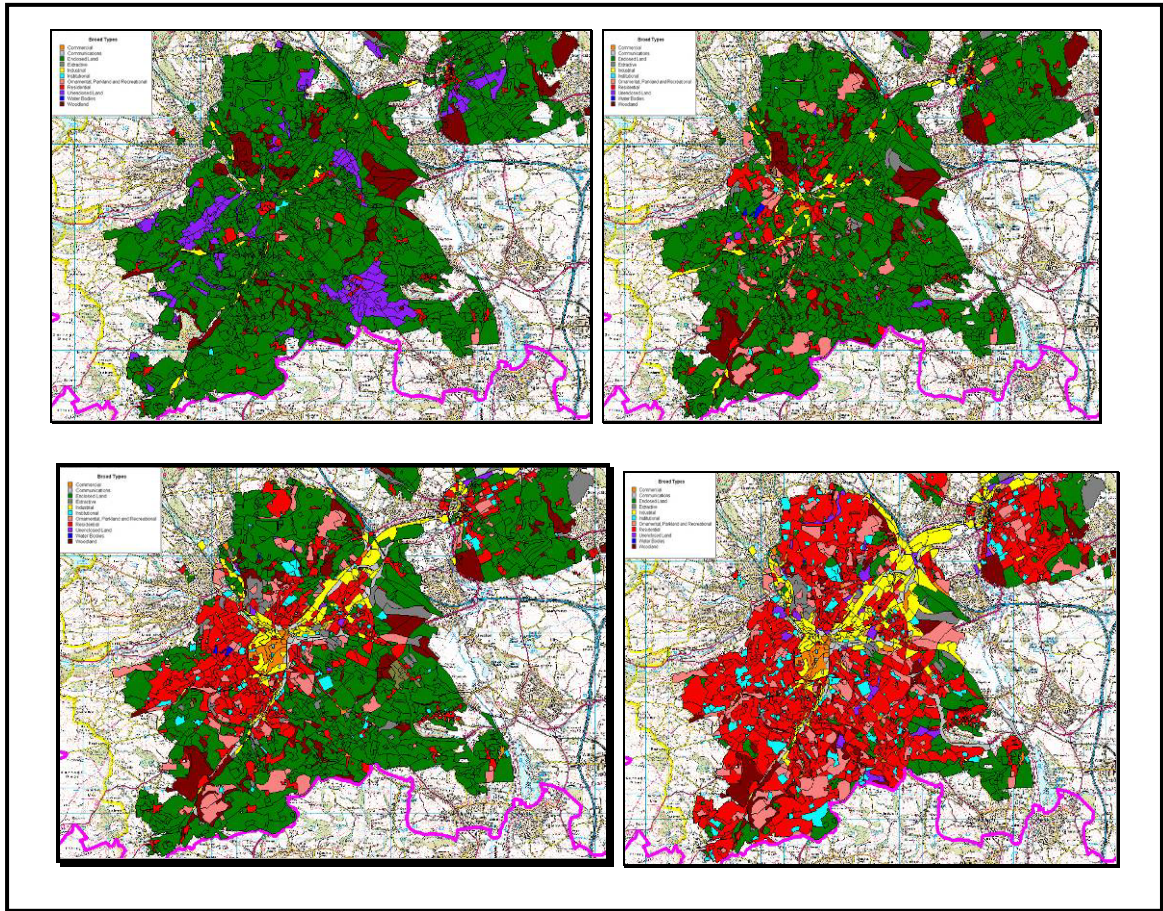
Şekil 3.20’de yer alan İngiltere Wolverhampton ve Walsall Bölgesi Orta Çağ Karakterizasyon Çalışması UAD ile üretilmiş olan bir sentez çalışmasıdır. Bu çalışmada temsil edilen bilgilerin gösterime şu şekilde aktarılmıştır.

- ✚ Yerleşim Alanı, Düzensiz Yayılım Gösteren El Değmemiş Alanlar, Geyik Avlanma Alanları, Ormancılık Alanları, Açık Alanlar, SağlıkAmaçlı Kullanım ve Diğer Ortak Kullanım Alanları, Kökeni Bilinmeyen Alanlar

Şekl 3.21 İngiltere tarihsel karakterizasyon çalışmalarında kullanılan poligon belirleme yöntemi Kaynak: Thomas, 2008 English Heritage

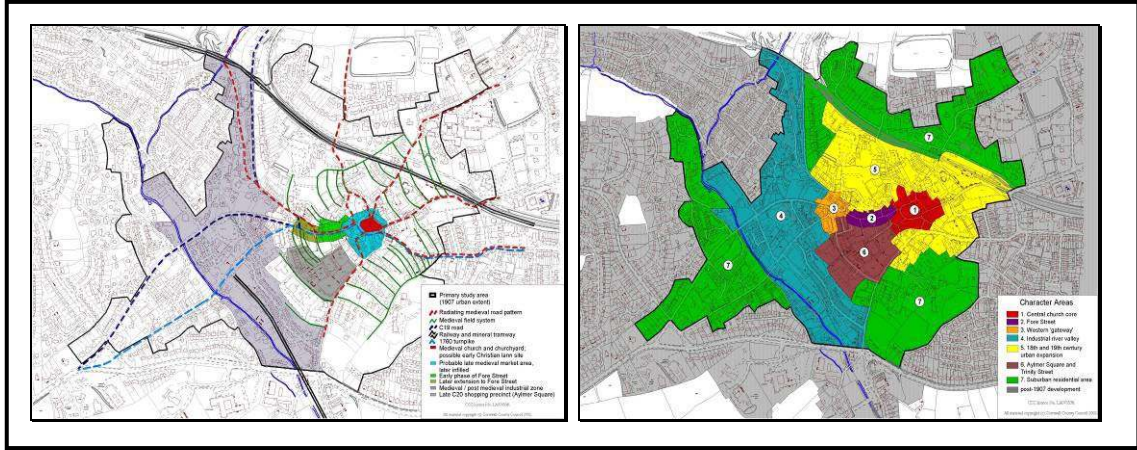
Şekil 3.21’de yer alan İngiltere Tarihsel Karakterizasyon Çalışmalarında Kullanılan Poligon Belirleme Yöntemi karakterizasyon çalışmalarında gerçekleştirilen temel aşamalara örnek vermektedir. 1. aşamada modern karaktere yönelik olarak poligonlar saptanmaktadır. İzleyen diğer aşamalarda belirlenen tarihsel kesitlerde poligonlar geçmişin haritalarına aktarılmaktadır. Böylelikle poligonlarla tanımlı alanlardaki tarihsel özellikler ve değişimler anlaşılma çalışılmaktadır.

Şekil 3.22 Sheffield kentinin arazi kullanım fonksiyonları ile birlikte yayılımını gösteren haritalar (1730-1860, 1910 ve 1970 yıllarındakidurumlar) Kaynak: Thomas, 2008 English Heritage

Şekil 3.22’de yer alan haritalar Sheffield kentsel alanın süreçler içerisinde nasıl geliştiğini anlatmaktadır. Bu çalışmada temele alınan bilgiler gösterimde şu şekilde aktarılmaktadır:

- Konut Yerleşim Alanları, Kurumsal Alanlar, Ticaret Bölgeleri, İletişim Blgeleri, Rekreasyon Alanları, Ağaçlık Alanlar, El Değmemiş Alanlar vb..

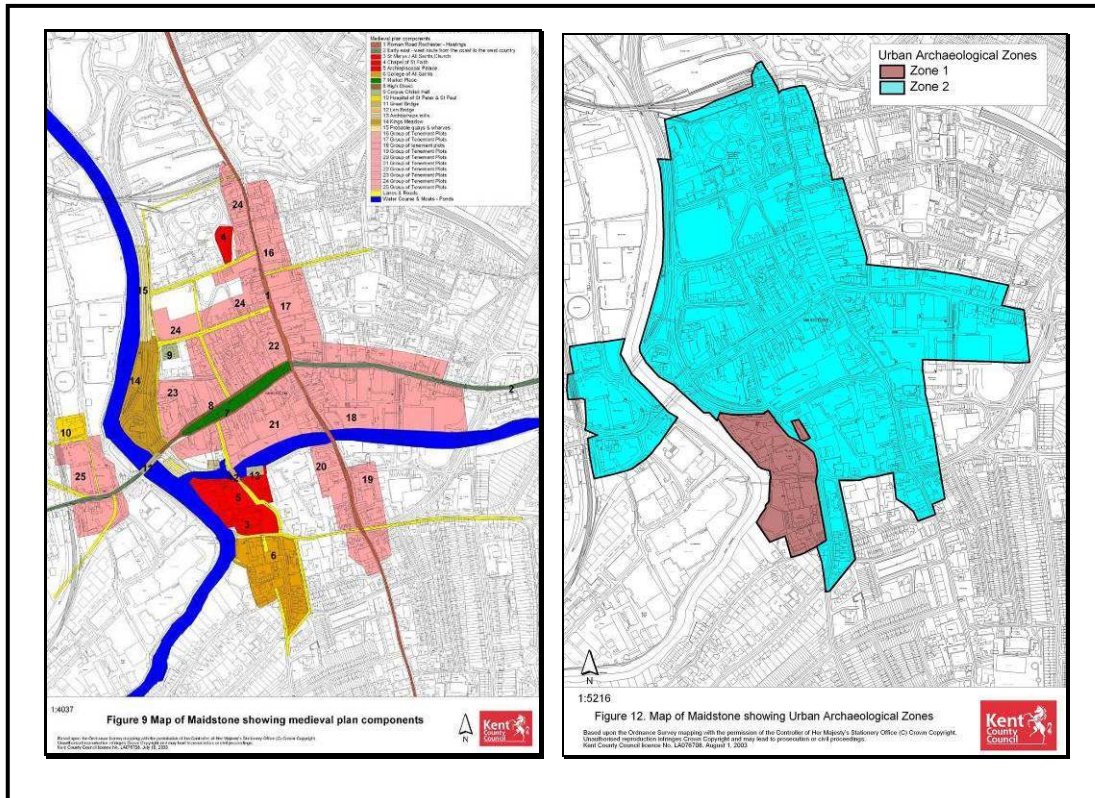
Şekil 3.23 St. Austell Cornwall Güneybatı İngiltere tarihsel kentsel topoğrafya ve karakterizasyon alanları haritaları Kaynak: Thomas, 2008 English Heritage

Şekil 3.23’de St. Austell Cornwall Güneybatı İngiltere tarihsel kentsel topoğrafya ve karakterizasyon alanları haritalarından ilkinde sentezlenen bilgilerin gösterimi aşağıda yer almaktadır:

- Orta Çağ Dönemi Yol Ağları ve Genişlemesi, Orta Çağ Tarım Terasları, Orta Çağ Kilise Alanı, Fare Caddesi’nin Erken Dönemde Oluşumu, Fare Caddesinin Geç Dönem Gelişimi, Orta Çağ ve Orta Çağ Sonrası Üretim Bölgeleri, Olası Geç Orta Çağ Ticaret Bölgesi, Orta Çağ Kent Gümrük-GirişBölgesi, Aytmer Meydanı, 1907 yılı Kent Sınırları vb.

Şekil 3.20’de yer alan 2. Haritada derlenen bilgilerin gösterime aktarımında ise şu maddelerle karşılaşılmaktadır:

- Merkezi Kilise Çekirdeği, Batı Girişi Gelişim Bölgesi, Üretim Vadisi, 18 ve 19. Yüzyıl Gelişim Alanları, Aytmer Meydanı, Sub-urban Gelişim Alanları, 1907 Sonrası Gelişim Alanları, Fare Caddesi Çevresi Gelişim Alanı vb.

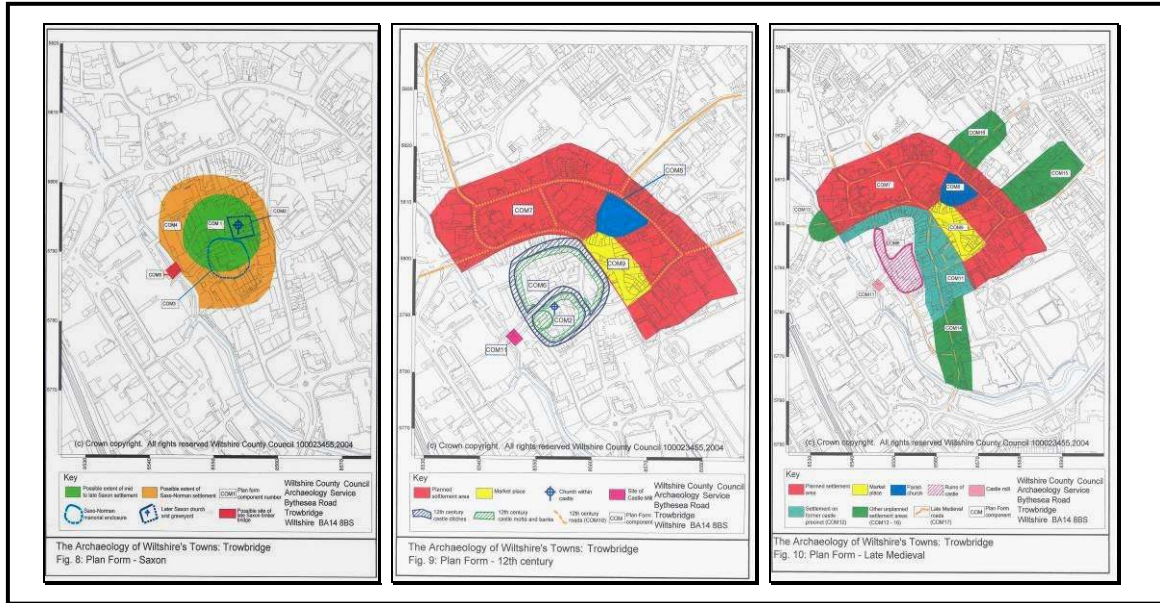
Şekil 3.24 İngiltere Kent-Maidstone Bölgesi'nin kentsel arkeolojik bölgelere ayrılma çalışması

Kaynak: Thomas, 2008 English Heritage.

Şekil 3.24'de yer alan ikinci haritada Kent-Maidstone Bölgesi'nin 2 kentsel arkeolojik bölgeye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu ikinci çalışmanın elde edilmesi sürecinde üretilmiş olan ilk haritada yer alan bilgiler gösterimde şu şekilde sunulmaktadır:

- ✚ Roma Yolu, Erken Doğu-Batı Aksı, St. Marys Kilisesi, St. Faith Şapeli, Eski Psikoposluk Sarayı, Büyük Köprü, Ticaret Alanı, Konut Yerleşimi

Bu çalışmada genel anlamıyla kentin önemli yapısal unsurları olan ulaşım bağlatılarının ve temel arazi kullanımların tarihsel dönemlerine göre haritaya işlendiği görülmektedir.

Şekil 3.25 Townbridge Wiltshire'in tarihsel dönemlerde gelişimi Kaynak: Thomas,2008 English Heritage.

Şekil 3.25'de yer alan Townbridge Wiltshire'in Tarihsel Dönemlerde Gelişimini gösteren haritalardan ilkinin gösteriminde yer alan bilgiler aşağıda aktarılmaktadır:

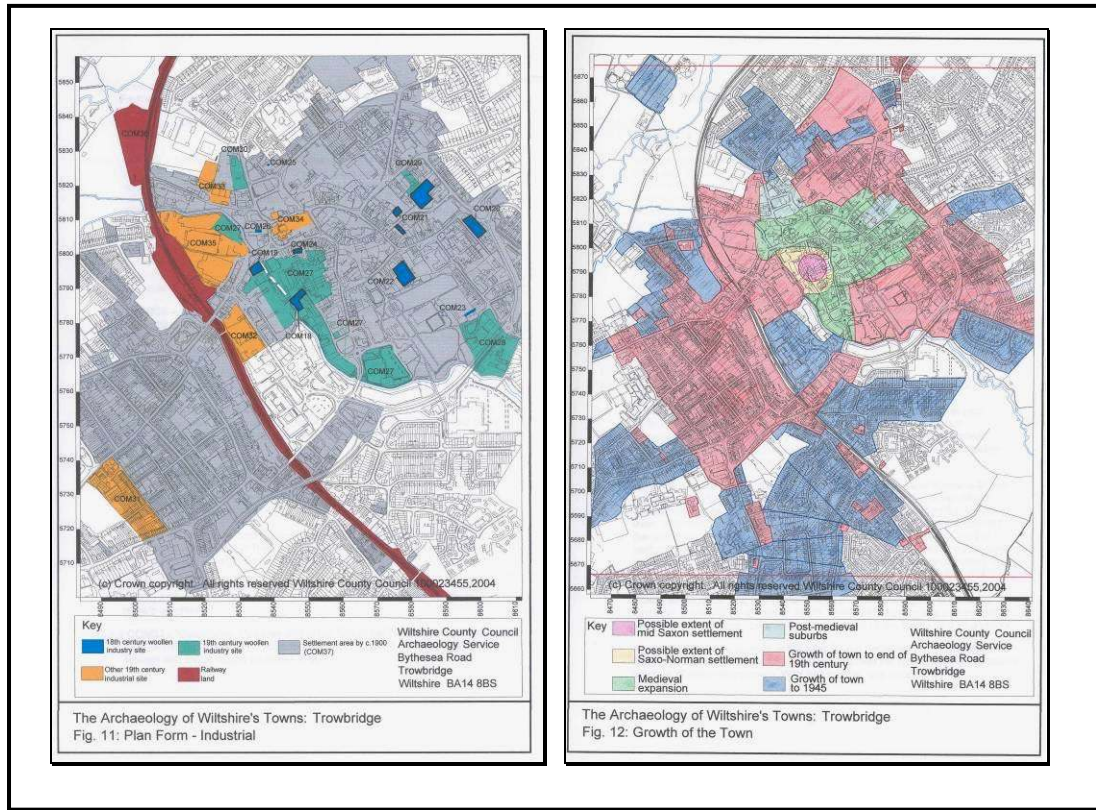
- Orta ve Geç Dönem Saxon Yerleşim Alanı Sınırları, Saxon-Norman Malikane Sınırları, Geç Saxon Kilisesi, Saxon-Norman Yerleşimi Olası Yayılım Alanı, Geç Saxon Ahşap Köprü Olası Yeri vb.

Şekil 3.25' de yer alan 2. haritanın gösteriminde ise şu maddeler yer almaktadır:

- Planlı Yerleşim Alanı, Ticaret Bölgesi, 12. yy. Kale Surları, 12. yy. İçkale Burçları, 12. yy. Yol İzleri, Kale İçinde Yer Alan Kilise vb.

Şekil 3.25'de yer alan 3. haritanın gösteriminde de aşağıdaki şu maddeler bulunmaktadır:

- Planlı Yerleşim Alanı, Panish Kilisesi, Ticaret Bölgesi, Kale Yıkıntıları, Diğer Planlı Yeleşim Alanları, Geç Orta Çağ Yolları, Kale İçi Yerleşim Alanı vb.

Şekil 3.26 Trowbridge Wiltshire'in endüstri devrimi döneminde gelişimini gösteren haritalar

Kaynak: Thomas, 2008 English Heritage.

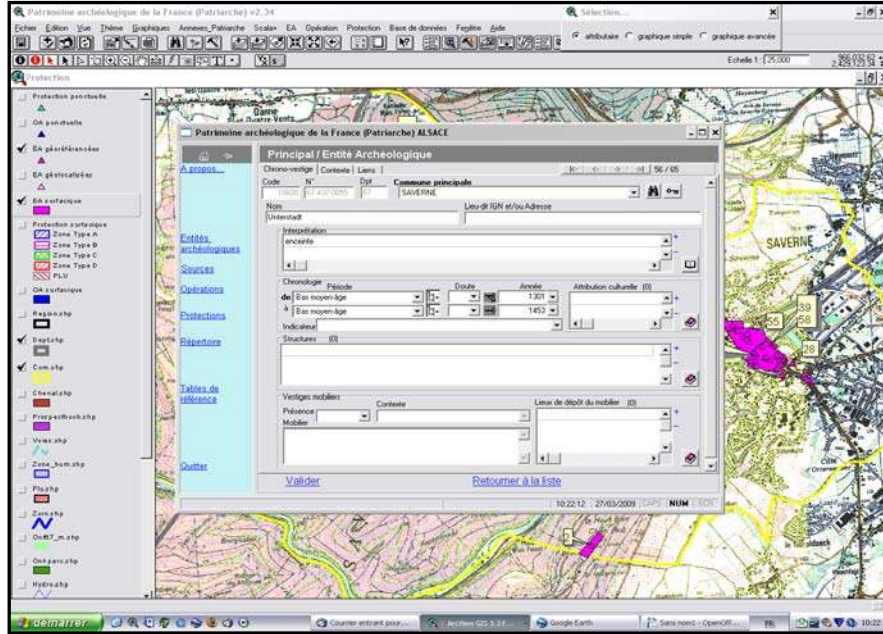
Şekil 3.26'da yer alan Trowbridge Wiltshire'in Endüstri Devrimi Döneminde gelişimini gösteren haritalardan ilkinde yer alan bilgiler gösterimde şu şekilde temsil edilmektedir:

- 18. yüzyıl Tekstil Sanayi Alanı, 19. yüzyıl Tekstil Sanayi Alanı, 19. yüzyıl Yerleşim Alanı, Diğer 19. yüzyıl Sanayi Alanları, Tren Yolu.

Şekil 3.26'de yer alan haritalardan ikincisinde yer alan bilgilerse gösterimde şu şekilde yer almaktadır.

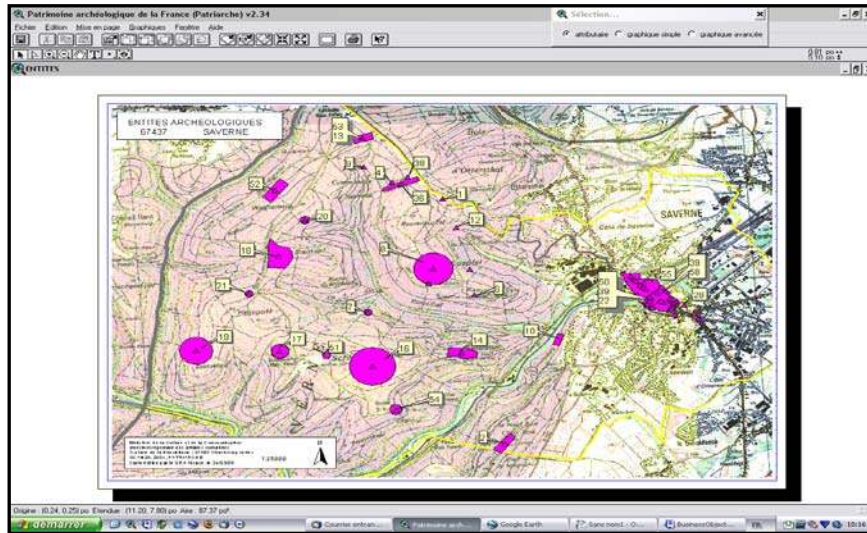
- Orta Saxon Dönemi Yerleşiminin Olası Yayılma Sınırı, Saxon-Norman Yerleşiminin Olası Yayılma Sınırı, Orta Çağ Dönemi Genişlemeleri, Orta Çağ sonrası Sub-urban Alanlar, 19. yüzyıl Gelişme Alanları, 1945 Yılı Gelişimi.

Fransa Alsace Bölgesi Saverne Kenti ve Çevresi Örneğinde Planlama Çalışmaları Açısından Yönlendirici Olacak Analiz ve Sentez Haritaları ve Gösterimler

Şekil 3.27 Alsace bölgesi Saverne kenti ve çevresi arkeolojik bulgu kayıt ve haritaları

Kaynak: Fransa Kültür Bakanlığı

Şekil 3.28 Alsace bölgesi Saverne kenti ve çevresi arkeolojik bulgu ve etkinlikler haritası

Kaynak: Fransa Kültür Bakanlığı

Şekil 3.27 ve Şekil 3.28’de görüldüğü üzere, INRAP ve PAIR gibi arkeolojik çalışmaları yürüten kurumlarca Fransa Kültür Bakanlığı’nın ilgili yerel birimlerine iletilen arkeolojik çalışmaların bilgileri CBS teknolojileri ile haritalandırılmaktadır. Tüm arkeolojik çalışmaların numaralandırıldığı ve bu numara sayesinde veri tabanı

ile ilişkisinin kurulduğu Şekil 3.27'den anlaşılmaktadır. Aynı şekilde çalışmalar sonucunda plan üreten ve yatırımcı kurumları yönlendirecek olan haritalar oluşturulmaktadır. Şekil 3.28'de görüldüğü üzere, **5 farklı karakterde arkeolojik bölge** oluşturulmuş ve bu bölgeler içerisinde yer alan bulgular yapılaşma yasağı, yapılaşma izni öncesi sondaj gereksinimi, ören yeri olarak değerlendirilme potansiyeli, çevresinden etkilenme durumu vb. gibi özel gösterimler haritaya aktarılmıştır.

Sonuç Olarak:

Yukarıda seçilerek aktarılmakta olan örneklerin incelenmesi sonucunda; arkeolojik bulgu, anıt ya da alanları için sağlıklı koruma kararlarının verilebilmesi amacıyla aşağıda aktarılan analiz ve sentez haritalarının üretilerek, gösterimlerin oluşturulduğu görülmüştür. Bu çalışmalar kentsel yayılma alanı, düzeyde verilecek olan imar kararları, yapılaşma yoğunluğu, ören yeri düzenlemeleri, olumsuz etkenlere karşı sakinim planlaması, kentsel tasarım uygulamaları, ulaşım ve teknik altyapı düzenlemeleri vb. konularda, arkeolojik bulguların lokasyonlarının önceden tahmin edilmesi ve/veya bilinen-görülen bulguların değerlendirilmesine yönelik olarak plan kararlarına yön vermek üzere gerçekleştirilmektedirler. Üretilen haritalar ve içerdikleri bilgileri şu şekilde özetlemek mümkün olabilecektir:

- Tarihsel dönemler içerisinde mülkiyet yapısı ve kadastral durumun çakıştırılması,
- Antik dönemlerden günümüze yerleşim haritalarının çakıştırılması,
- Geçmiş dönemlere ait haritalar ile günümüz mülkiyet yapısının ve yol izlerinin çakıştırılması,
- Tarihi harita ve dokümanlardan hareketle arkeolojik bulguların yayılım alanına dair olasılıkların tahmini ve karakteristik bölgelemelerin oluşturulması,
- Yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi,

- Arkeolojik potansiyel taşıması açısından öncelikli koruma alanlarının sınırlarının ve niteliklerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar,
- Kentsel yerleşimlere dair morfoloji çalışmaları,
- Yerleşimlerin ulaşım bağlantıları ve arazi kullanım biçimlerinin dönemsel genişleme ve değişim haritaları,
- Tarihsel dönemlerde kentin üretim alanlarını, değişimlerini ve bununla bağlantılı olan ulaşım aksları ve diğer arazi kullanım biçimlerinin gelişiminin haritalanması,
- Dönemler itibarıyla merkez yerleşimlerin kentsel saçaklanma ve kırsal yapı bağlantılarını anlamaya yönelik haritalar,
- Farklı toplumların egemenliği altında kentin ve bölgenin ne şekilde yapılandığının ve nasıl geliştiğinin ortaya konulmasına yönelik haritalar,
- 2000 yılında Floransa’da kabul edilen Avrupa Peyzaj Anlaşması temelinde tarihsel peyzajın sadece özel bir takım alan ve yapılar temelinde değil, bütüncül olarak ele alınmasına yönelik üst ölçekli çevresel ve bölgesel peyzaj karakterizasyonu haritalarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar,
- Arkeolojik kazı ve sondaj çalışmalarının yapıldığı alanların Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanımıyla haritalanması,
- Ülkesel ve bölgesel ölçeklerde arkeolojik karakter bölgelerinin belirlenmesi,
- Kentlerin dönemler itibarıyla konut, endüstri, kamusal kullanım, eğitim, sağlık, rekreasyon, tarım, dini tesis vb. arazi kullanım biçimlerinin ortaya konulması, bu arazi kullanım biçimlerinin tarihsel süreçlerde nasıl yayılmaları gösterdiğinin çakıştırılan tarihsel haritalar sayesinde elde edilmesi,
- Farklı dönemlere ait önemli yol, demiryolu, köprü vb kentin gelişimine etki edecek unsurların belirlenmesi veya tahminlenmesine yönelik haritaların oluşturulması,

- Kentin topoğrafyasının dönemsel değişimine yönelik tespitler yapılarak, arkeolojik bulguların yayılım sınırlarının anlaşılmasına çalışılması,
- Kentsel tarihsel jeolojik yapı, doğal olaylar ve topoğrafik yapı değişimine yönelik araştırmalar ile kentsel katmanlaşmanın anlaşılması çalışmaları,
- Özellikle Fransa ve Yunanistan örneklerinde görüldüğü üzere,⁷⁸ arkeolojik parsel, alan ya da anıtın doğa koşulları, turizm, ulaşım bağlantıları vb. gibi doğal ve toplumsal etkenlerden etkilenme durumuna yönelik sorgulama ve bölgeleme çalışmalarının gerçekleştirilmesi.

⁷⁸ Yunanistan örneği için Bakınız Bölüm 3.3.2.2.5

BÖLÜM DÖRT

TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİ - PLANLAMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ARKEOLOJİK DEĞERLERİN SÜRDÜRÜLMESİ VE KORUNMASI

4.1 Türkiye’de Tarihsel Varlıkların Korunması

4.1.1 Süreçsel ve Yöntemsel Gelişim

Ülkemizde eski eserlere karşı ilk ilginin 19. yüzyıl ortalarına doğru başladığı anlaşılmaktadır. Avrupa’da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devrimini takiben 1840’lı yıllardan itibaren Osmanlıları da etkilemiştir. Dinçer ve Akın’ın (1994) belirttiği gibi, devlet işlerini yönlendirecek olan batılılaşma ürünü kamu binalarının yapımının ön plana çıkmasıyla, sadece taşınır kültür varlığının korunması için çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnameleri ile koruma, yasal tabana oturtulmuştur. “Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni” bu yasayı uygulayacak kurum olmuştur (Dinçer ve Akın, 1994).

Özdemir (2005), Osmanlı’nın batılılaşma sürecine girmesi ve dünya kapitalizmine eklemlenmesiyle başlayan yasal düzenlemelerin bir bölümü olarak 1869, 1874, 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri’ni görmenin olanaklı olduğunu ifade etmektedir. Bu düzenlemelerin eski eserleri devlet malı olarak gördüğü ve kapsamını Osmanlı öncesi dönemle sınırlandığı anlaşılmaktadır. Osmanlı ve Türk-İslam Dönemi eserlerin koruma altına alınmasıysa 1980’li yılları bekleyecektir. Osmanlı batılılaşma hareketleri içerisinde Osman Hamdi Bey öncülüğünde ilk müzecilik çalışmalarının başlatıldığı görülmektedir. Özdemir’in de (2005) ifade ettiği gibi, bu düzenleme ve çalışmalar Anadolu’da Fransız, Alman, İngiliz arkeologlarca yürütülen kazılardan çıkan kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmasını ve bu konunun bugünün uluslararası sorunu haline gelmesini önleyememiştir. 1906 tarihli son Asar-ı Atika Nizamnamesi 67 yıl yürürlükte kalmış, 1917’de Asar-ı Atika Encümen-i Daimisi örgütü mirası korumayla görevlendirilmiştir (Özdemir, 2005).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kültür mirasımızın korunması konusunda antik dönemlere gösterilen ilgi ve duyarlılık, Osmanlı’dan devralınan kentsel dokulara

aynı biçimde yansımamıştır (Özdemir, 2005). Kejanlı vd. (2007), “Güzel kent” anlayışının yönlendirdiği kent planlaması çalışmalarının gündeme girmesi 1910’larda anıtların çevrelerinin açılarak tüm görkemleriyle ortaya çıkarılmalarını amaçlayan Haussmann yaklaşımı ile başlayan görüşün, Türkiye’de de egemen olduğunu aktarmaktadır. Anıtları yeni açılan meydanların ortasında yalnız bırakan anlayış hem geleneksel kent dokusunu bozmuş, hem de bazı ikincil anıtların yıkılmasına neden olmuştur. İlk aşamada Cumhuriyet yönetimi 1930 ile 1935 yılları arasında çıkardığı yasalar ile Osmanlılardan kalan mevzuatı değiştirmiş ve yeni bir kurumsal düzenlemeye gitmiştir. Bunlar, 1930 yılında çıkarılan ve her belediyeye plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu ve yine aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile 2033 sayılı “Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”dur. Bu kanunlarla, Anadolu devlet işletmelerinin kurulduğu kentlerin ve diğer önemli yerleşmelerin Ankara’da geliştirilmekte olan modele uygun olarak çağdaşlaşması sağlanması çabaları başladı. Bu amaçla, kentlerin tarihi çekirdeği üzerinde açılan ana arter ve bu arterin sonuçlandığı Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı ve Resmi Kurum binaları ile tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin etraflarının açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları yapılmıştır (Kejanlı vd., 2007).

Cumhuriyet Dönemi’nde 1934 yılında müzeler ve 1935 yılında Vakıflar üzerine düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Özdemir’in (2005) aktardığı gibi, Atatürk dönemiyle birlikte; anıtsal nitelikte tarihsel mimari eserlerin korunması gereğinin ağırlık kazandığı ve ilk kez bu eserlerin imar planları yapımı sırasında korunmalarının tartışıldığı görülmektedir. 1930 yıllarından sonra eski eser anlayışı içine taşınmazların da girmesiyle koruma anlayışı genişlemiştir. Ülke genelinde 3500 eser uzmanlar tarafından saptanmıştır (Tekeli, 1998). Bu dönemde Eski Eserleri Koruma Encümeni’ne dönüşen Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeniyle birlikte Vakıflar, Maarif Vekaleti gibi kurumlar kültürel mirasın korunmasından sorumluyken, anıtların bakım ve onarımı için genel bütçeden ayrılan ödenek payı en fazla % 0.5’tir (Özdemir, 2005).

2. Dünya Savaşı sonrası dönem, dünya koruma pratiğinde önemli bir kırılma noktasını oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye’de de sosyo-ekonomik sistemde önemli değişimler yaşanmıştır. 2 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”la; yurtdışında korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak; saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek ve denetlemek; anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş bildirmekle yükümlü Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. Bu kurulun kurulması ile Cumhuriyet Dönemi’nde korumayla ilgili çok büyük bir adım atılmıştır.

1960’lı yıllar dünyada uluslarının koruma konusundaki farkındalıklarının yükseldiği ve uluslararası mutabakatların ortaya konulduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türkiye’de koruma konusunda en önemli gelişme, 1961 Anayasa’sının. 50. Maddesinde “Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlüdür” hükmünün yer almasıdır. 1961 Anayasası, devlet yapısında önemli değişikliklere yol açarken, önemli kurumsal yapıların oluşmasına da öncülük etmiştir (Kejanlı vd., 2007).

1960-70’li yıllarda uluslararası alanda önemli çalışmalar gerçekleştirilmiş ve çeşitli mutabakatlar ve kurumsal yapılar ortaya konmuştur. Ülkemizde bu mutabakatların pek çoğuna taraf olmuştur. Özellikle Avrupa’da gerçekleştirilen çalışmaların yankıları Cumhuriyetin ilk koruma yasası olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun (1973) oluşturulmasını desteklemiştir. 1710 sayılı “Eski Eserler” Yasası ile tarihi eserlerin korunmasına ciddi ilk adım atılmıştır. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramlarının ilk defa ayrıntılı tanımları ve kapsamı belirtilmiştir. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile “sit” kavramı gündeme gelmiş ve koruma, parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmıştır (Kejanlı vd., 2007).

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yetersiz kaldığı alanlar görülerek, 21 Temmuz 1983 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve bu yasa yerine 2863 Sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. 2863 Sayılı Yasa korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları yeniden tanımlamış ve GEEAYK’ı kaldırmıştır. 1987 yılında ise özellikle desantralizasyon politikaları çerçevesinde 2863 Sayılı Yasanın bazı maddelerinde revizyon gerçekleştirilerek 3386 Sayılı Yasa yürürlüğe konmuştur. 1983 yılında çıkarılan 2863 Sayılı Yasa bugünkü koruma mevzuatının temelini oluşturmaktadır.

1980’ler döneminin kurumsallaşma açısından genel niteliğini Dinçer ve Akın (1994); kent parçalarındaki gelişmelerin farklı kurumlar ile yönlendirilmeye çalışılması olarak tarif etmektedir. Belediyeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Arsa Ofisi kenti parçalara ayırarak üreten fakat birbiri ile bütünleştirmeyen bir bakış açısının ürünü olarak gelişmiştir (Dinçer ve Akın, 1994). Gültekin’in (2001) belirttiği gibi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile T.B.M.M. bünyesinde yer alan Milli Saraylar Dairesi de koruma konusunda yetkili kurumlar arasındadır ve özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü, sahibi olduğu çok sayıda han, hamam, cami ve medrese gibi anıtsal nitelikli eserlerin tespit, tescil, onarım ve restorasyonlarını gerçekleştiren önemli bir kurumdur. Nitekim, bu görev alanı ve yetki karmaşasına son verilmek üzere; 2863 Sayılı Yasanın 10. Maddesi kültürel değerlerin korunmasında “Kültür Bakanlığı”nı sorumlu ve yetkili kılmıştır. Bakanlık 13.9.1989 günlü 379 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ve Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile bu görevi yapmaktadır (Gültekin, 2001).

2863 Sayılı Yasa ile, koruma faaliyetlerinin kapsamı tek yapı ölçeğinden kentsel çevre boyutuna doğru genişletilmiş, 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu’nda tek yapı ve objelerin korunması ile ilgili ayrıntılı tanımlamalara da yer verilmiştir (Kejanlı vd., 2007). Özdemir (2005), bu süreçte planlama açısından önemli bir hususun, yasanın 17. Maddesiyle sit alanlarında korumanın koruma amaçlı imar planıyla sağlanmasının öngörülmesi olduğunu belirtmektedir. Bu düzenleme ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu lağvedilerek

koruma konusunda karar alma yetkisi bölgesel koruma kurullarına verilmiştir. Bölgesel koruma kurullarının yanı sıra, ilke kararlarını belirlemek ve koruma kurullarının arasında eşgüdüm sağlamak amacıyla merkezde Yüksek Kurul oluşturulmuştur.

“2000’li yıllarda 90’lardan devralınan eleştiriler ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin zorlamaları gibi nedenler, kültürel mirasın korunmasında yeni yasal düzenlemelere yol açmıştır. Bu düzenlemelerin içinde en önemlisi 14 Temmuz 2004 tarihli ve 5226 Sayılı Yasa ile 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasında yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklikler, korumaya ilişkin politika oluşturma çabasının yanı sıra, kültür mirasının korunmasında kimi uluslararası belgelerde yer alan ve dünya örneklerinde uzun süredir var olan ancak Türkiye için yeni denebilecek kavramları da içermektedir. Bunlardan bazıları, yasayla tanımlanan içerikleri tartışılmakla birlikte, koruma için operasyonel araç olabilecek düzenlemelerdir (Özdemir, 2005).

2004 yılında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle; ören yeri, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi kavramlar ülkemiz arkeolojik ve tarihsel varlıklarının bir “kültürel miras yönetimi” yaklaşımı içerisinde korunması ve sürdürülmesi amacıyla koruma yasalarımıza dahil edilmiştir. Bunun dışında koruma amaçlı imar planının hazırlanma ve onay sürecinde pratikte yaşanan sorunların giderilmesine yönelik olarak özellikle yetki ve süreç açısından bir takım düzenlemeler getirilmiştir. 5226 sayılı düzenleme ile koruma amaçlı imar planlarının müellifi şehir plancıları olmak üzere, çalışılan bölgenin özellikleri doğrultusunda mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından bakanlıkça belirlenecek uzmanlarca hazırlanması karar bağlanmıştır. Koruma amaçlı imar planlarının müellifleri olarak şehir plancılarının belirlenmesi, özellikle bütünleşik koruma yaklaşımının gerçekleştirilmesi açısından olumlu bir karar olarak görülmektedir.

2000 sonrası düzenlemelerle ayrıca koruma amaçlı imar planlarının uygulanması ve denetimine ilişkin olarak büyükşehir belediyeleri, valilikler ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca izin verilecek belediyelerde koruma uygulama denetim bürolarının

kurulması sağlanmış ve koruma konusunda finansal kaynak yaratımını destekleyen yeni araçlar da ortaya konulmuştur. Ancak Göksu'nun (2005) ifade ettiği gibi 2000 sonrası ülkemizde yürürlüğe konulan yasal ve örgütsel düzenlemeler topyekun değerlendirildiğinde, koruma konusundaki düzenlemelerin de özel sektörün, tarihsel, kültürel ve doğal alanların korunmasına yönelik girişimlerini özendirmeye, kolaylaştırmaya yönelik devlet politikaları olarak görülebilir. Göksu'nun (2005) ifadesiyle koruma eyleminin özelleşmesinin yanı sıra, neo-liberal politikaların etkisi altında eylemin bizzat aktörlerinin ve bu aktörlerin davranış biçimlerinin değiştiği tespitinin yapılması mümkündür. Burada sorun olan, koruma eyleminin ekonomik yönünün ön plana çıkarılması ve bu bağlamda kamu yararı temelinden uzaklaşılması riskinin gözlenilmesidir.

4.1.2. Mevcut Yasal-Yönetmelik Yapılanma

Ülkemizde kültürel kaynak yönetimi süreçlerine girdi olabilecek kültür varlıklarının tanımlanmasının 5226 Sayılı Yasa ile son şeklini aldığı aktarılabilecektir. Yasal pratiğimizde bu tanımlamaların dışında bir koruma bölgesi tarifleyen “*sit alanı*” kavramı da yer almaktadır. Bu doğrultuda sit alanları ; “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzer özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır.” Ülkemizde korunması gerekli sit alanları; kentsel sit alanı, doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı ve tarihi sit alanı olmak üzere 4 ayrı alt kategoriye sahiptirler. 5226 Sayılı Yasayla getirilen değişiklikler bir “ören yeri” kavramını da tanımlamaktadır. Buna göre ören yerleri; “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.” Ören yeri kategorisinin özel olarak belirlenmesi sürecinin ardında, tanımlı tarihsel çevrelerin kamunun kullanımına açılmasını teşvik edici bir düşünce sisteminin yer aldığı düşünülmektedir.

Ülkemizde gözlenen yerel tarihsel çeşitlilik ve özellikler bağlamında korunması gerekli olan taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları ve bunların yoğun olarak bulunduğu özellikli bölgeler ayrıntılı bir biçimde tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak yasal bağlamda, sosyal yaşamı oluşturan ve mekansal yaşamla doğrudan bağımlı ritüeller, gelenekler, manevi değerler, özel öğretiler, teknikler gibi toplumsal manevi bir takım sözel veya anlatsal bilgiler ile değerlerin sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanacağına ilişkin çalışma ve stratejilerin tanımlanmadığı görülmekte ve bu bağlamda yasada bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Oysa dünya pratiğine bakıldığında sosyolojik anlamda manevi kültürel mirasın araştırılması ve korunmasına yönelik çabaların kültürel miras yönetimi süreçlerinde başlıca tartışmalardan biri olduğu gözlenmektedir. Ülkemizde bu konuda sivil toplum örgütleri, bakanlık ve yerel yönetimlerce bazı özel proje ve çalışmalar yürütülmekte olsa da, bu çabaların yeterli düzeylere ulaşmadığı belirtilebilecektir.

Ülkemizdeki kültür varlıklarının korunması konusunda yetkili olan katılımcılara bakıldığında, merkezi ve yerel ölçeklerde yapılmış görev paylaşımı doğrultusunda karar verme süreçlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Merkezde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na koruma konusunda uygulanacak ilkeler belirlenmekte, koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyon sağlanmakta ve uygulamada doğan genel sorunların çözümü için bakanlığa görüşler sunulmaktadır. Koruma Bölge Kurulları ise, kültür varlıklarının tescilini yapmak, gruplandırmasını gerçekleştirmek, sit alanlarının tescilinden itibaren 3 ay içinde geçiş dönemi yapılaşma koşullarını belirlemek, koruma amaçlı imar planlarını inceleyip karar almak, özelliğini kaybeden kültür varlıklarının tescilini kaldırmak, sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararları almakla yükümlüdürler.

5226 Sayılı Yasa ile değişik 2863 Sayılı Yasada korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitine ilişkin görevler ise şu şekilde ifadelendirilmiştir;

“Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır. Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları

göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu tarafından tescil olunur. Vakıflar genel müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır.”

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda 5226 Sayılı Yasa ile gerçekleştirilen revizyon sonucunda koruma bölge kurullarının sorumluluklarını yerel yönetimlerle paylaşımları ve yerel yönetimleri koruma çalışmalarının içerisine çekerek, katılım tabanının genişletilmesi yönünde kararlar geliştirildiği görülmektedir. Ülkemizdeki koruma pratiği içindeki önemli sorunlardan birisi, uygulamanın projesine uygun olarak yapılmaması, bunun denetlenmemesidir. Diğer taraftan, tamirat ve tadilat mahiyetindeki basit onarımlar içinde gerekli izinlerin alınması sürecinin de uzun olması bir diğer önemli sorundur. Bu iki sorunun da çözümüne önemli katkı sağlayacak Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının (KUDEB) oluşturulması yasanın 10. maddesinde karşımıza çıkmaktadır (Kurt ve Gürkan, 2005). Yerel yönetimler içerisinde oluşacak olan bu bürolar, ülkemizde yerel ölçekte kültürel miras yönetimi projelerinin gelişmesine katkı sağlayacak bir nitelik taşıyacaklardır. Ancak bu oluşumdan daha etkin bir biçimde yararlanılmasının sağlanması için, büroların koruma amaçlı imar planı hazırlanma sürecinde bir danışma kurumu gibi görev yapması ve katılımcı alan yönetimi modeli ile yönetim planının uygulanmasına destek veren - strateji üreten birimler olarak organize edilmesi gerekmektedir.

Tarihsel Değerlere Müdahale Biçimleri:

Ülkemizde yasal bağlamlarda görevlendirilmiş olan karar vericilerce kültürel mirasa ilişkin koruma ve kullanma müdahaleleri “Koruma Amaçlı İmar Planları” ile belirlenmektedir. 5226 Sayılı Yasa ile değişik 2863 Sayılı Yasanın tanımlar bölümünde “koruma amaçlı imar planı”; “Bu kanun uyarınca belirlenen sit

alanlarında alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapıları yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma ve yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansman ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetim modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planının gerektirdiği ölçekteki planlardır.” şeklinde tanımlanmaktadır.

5226 Sayılı Yasa ile gelen değişikliklerden biri, ilgili meslek odalarının Koruma Bölge Kurulları’na gözlemci olarak katılabileceklerinin belirtilmesi olmuştur. Buna ek olarak koruma amaçlı imar planlarının yapım ve uygulama süreçlerinde toplumsal katılımın sağlanmasına yönelik olarak geliştirilen kararlarla beraber ülkemizde kültürel varlıkların değerlendirilmesi/yönetilmesi noktasında daha geniş tabanlı bir siyasete doğru ilerlenmekte olduğu gözlenmektedir. Yasaya göre, “belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planı hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadırlar”.

Kültür Varlıklarına İlişkin Yönetim Planı:

“Bağlantı noktası; “Yönetim alanı,”Yönetim planı kavramları 2004 yılında yürürlüğe giren 5226 Sayılı düzenleme ile Koruma Mevzuatımıza dahil edilmiştir. “Yönetim Alanı” ile “Yönetim Planı” tanımları, dünyada kültürel değerlerin yönetimi konusunda geliştirilen modellerin Türkiye’ye yansımaya olanak sağlayacak bir içerik taşıması açısından önemlidir. Bugüne değin ülkemizde böyle

bir deneyim yaşanmamıştır. Oysa koruma planlaması içerisinde önceliklerin belirlenmesi, sürekli bir denetimin sağlanması, toplumsal ve bilimsel katılımın geliştirilmesi gibi pek çok anlamda bir yönetim modelinin ortaya konmasının ülkemiz koruma sorunları konusunda pek çok olumlu girdi sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu yasada sözü edilen “sit alanı/ören yeri etkileşim sahası” tanımı ile “bağlantı noktası” tanımlamaları da dünya pratiğinde gözlenen “bütünleşik koruma yaklaşımının” ülkemizde uygulanabilirliğinin artması açısından bir fırsat olarak okunabilecektir.

Yönetim alanlarına ilişkin olarak yönetim planlarının hazırlanması görevi 5226 sayılı yasal düzenleme ile yerel yönetimlere ve yerel yönetimlerin sınırları dışarısında kalan bölgelerde de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na verilmiştir. Yasada hazırlanan plan taslağının karara bağlanması ve uygulamaya geçirilmesi noktasında alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve üniversite yetkililerinden oluşan bir danışma kurulu önerilmektedir.

Müze ve anıt eserler yönetimlerinin oluşturulması ise yasanın mirasın yönetimi üzerine öngördüğü yerele yetki aktarımı kaygısını taşıyan bir diğer önemli modeldir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na belirlenecek olan müzelerde bakanlıkça atanacak bir müze başkanı ile müze müdürü, işletme müdürü, üniversite, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşması öngörülen müze kurulundan meydana gelecek olan bir “müze yönetimi” kurulması karara bağlanmıştır. Müze yönetimi, müzenin mekansal, teknik, tematik gelişimi ve vizyonunu belirleme konularında yetkili olacak, işleyişine ilişkin olarak her yıl rapor hazırlayarak bakanlığa sunacaktır. Yine 5226 sayılı yasal düzenleme, taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere özel bir “anıt eser kurulu” oluşturulmasını öngörmektedir. Bu kurulun eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri temsilcileri, ilgili anıtın korunması için bağışta bulunanlar arasından bakanlıkça seçilecek olan kimseler ve eserler için tasarruf yetkisine sahip olan idareciler ile yerel yönetimlerin temsilcilerinden oluşacağı belirtilmiştir. Bu konulara ilişkin yeni yasal maddelerin süreç içerisinde uygulamada yaşanan deneyimler ve karşılaşılan açmazlar

doğrultusunda geliştirileceği düşünülmektedir. Bilinmektedir ki, tüm yasaların işlerlikleri uygulama süreçlerinde ortaya çıkmaktadır.

Finansal Kaynak Yaratımı:

Kültürel değer yönetimi bir kaynak yaratım politikası olmadan uygulanamayacaktır. Ülkemiz koruma pratiğine bakıldığında, 5226 Sayılı Yasa değişikliğine değin korumaya yönelik olarak kaynak ayrımı konusunda politika ve kararların geliştirilmemiş olduğu gözlenmektedir. Bu anlamda kaynak yaratımı kaygısını taşıması yasa değişikliğinin getirdiği en olumlu girdilerden birisi olarak görülebilecektir. Ancak 5226 Sayılı Yasa ile gelen değişiklikler 5225 ve 5228 Sayılı Yasalar ve 5366 Sayılı Yasa ile toplu halde değerlendirildiğinde; son dönem gelişmelerin; tarihsel değerleri mevcut sosyal bağlamlarından kopararak, sistem içerisinde kamusal temelli olmayan bir biçimde tüketime açmaları riskinin varlığı da görülmektedir.

Değerlendirme

Ülkemizde koruma çalışmalarının geliştirilmesine yönelik gereksinimin akademik alanda ve sivil toplum çevrelerinde uzun süredir ifade edilmektedir. Bu bölümde tartışıldığı üzere, son süreçte koruma yasalarına getirilen yenilikler koruma mevzuatımızdaki pek çok eksik noktanın giderilmesi konusunda önemlidir. Ancak bununla birlikte, 2000 sonrası yasal düzenlemelerin getirdiği ivmelenmenin umulandan çok daha acele bir şekilde yerel yönetimlerin tarihsel merkezlerle ilgili çalışmaları ortaya koymasını da beraberinde getirdiği görülmektedir. Oldukça hızlı bir biçimde üretilen proje ve uygulamalar bu kez başka sorunlara yol açmakta /gündeme getirmektedirler. Yanlış koruma uygulamaları ve soylulaştırma projelerine dönüşen yenileme-koruma çalışmaları ortaya çıkabilmektedir. Üstelik ülke genelinde henüz koruma ve restorasyon alanındaki entelektüel tartışmaların tamamlanmadığı ve kuramsal altyapının oluşturulamadığı bir ortamda proje ve uygulamaların teknik açıdan da eksiklik ve problemler taşıyabildikleri görülmektedir (Çırak, 2009).

4.2 Türkiye’de Arkeolojik Değerlerin Korunması ve Yönetimi

4.2.1 Türkiye’de Arkeolojinin Kavramsal ve Süreçsel Gelişimi

Özdoğan (2006), arkeolojinin Batı dünyasında 500 yılı aşkın bir geçmişi olduğunu, bununla beraber ülkemize 19. yüzyılın başları gibi, görece olarak oldukça eski bir tarihte gelmişse de, 20. yüzyılın ortalarına kadar çok az sayıda aydının ilgilendiği sınırlı bir uğraşı olarak kaldığını ifade etmektedir. Arkeoloji ancak 1960’lı yılların sonlarında geniş bir tabana yayılmaya başlamış, son 5-6 yıl içinde de uzmanların dışında da tartışılan bir konu olmuştur (Özdoğan, 2006).

Özdoğan (2006), Türkiye’de arkeolojinin gelişiminde Alman ekolü belirleyici olduğunu ifade etmektedir: *“1923-45 dönemi arkeolojisi pragmatiktir, yani yeni ulus-devletin inşa edilmesi sürecinde Tarih Tezi’nin aksiyonlarına arkeolojik kanıtlar sağlamayı “milli görev” olarak kabul etmiştir. Dönemin Avrupa’daki kültür tarihi (culture-historical) arkeoloji anlayışına uygun biçimde, arkeolojik buluntular Türk etnik kimliğinin kanıtları olarak değerlendirilmiştir. Nazi Almanyası’nda arkeolojinin sistemli bir biçimde politik amaçlarla kullanımı ve yayılmacı politikalara alet edilmiş olması II. Dünya Savaşı sonrasında Alman arkeolojisinde “Kossinna Sendromu” ile “yorumdan her biçiminden uzak durma” eğiliminin gelişmesine neden olmuştur. Arkeoloji “tanımlayıcı”, “tipolojik” ve “kronolojik” bir metod benimsemiş ve kuramdan uzak durmuştur (Hârke 1995). Alman arkeolojisindeki bu gelişmeler sadece Almanya ile sınırlı olmamış, Alman ekolünün etki alanında bulunan ülkelerin arkeolojileri de benzer biçimde gelişmiştir (Diaz-Andreu 1993). Türkiye’de arkeolojinin kuramdan uzak duruşunun nedeni tabii ki sadece Alman etkisi değildir ama bu çok önemli bir faktördür”* (Özdoğan, 2006).

Anadolu ve Mezopotamya’daki arkeolojik değerlerin kazılması ve değerlendirilmesi 19. yüzyıl ortalarından itibaren önce yabancı gruplar tarafından ele alınmış, yüzyıl sonunda dönemin Müze Müdürü Osman Hamdi Bey ilk Osmanlı kazılarını başlatmıştır. Cumhuriyet Döneminin ilk düzenli kazısı 1935 yılında Alacahöyük’te başlatılmış, onu diğer bölgelerdeki kazılar izlemiştir (Pulhan, 2003).

Özdoğan'ın (2006) ifade ettiği gibi, Osmanlılar arkeologlarla karşılaşan Batılı olmayan ilk ülke durumundadır. 19. yüzyılın ortalarında, Batılılaşma süreciyle birlikte birkaç aydın Batılıların eski eserleri ülkelerine götürmelerine karşı çıkarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda da bir "müze" kurulması gereğini savunurken, bazı yöneticiler de bu işten nasıl çıkar sağlayacaklarının hesabını yapmışlardır (Özdoğan, 2006). Osmanlı'da arkeoloji ve müzecilik alanına yönelik ilk çalışmaların Osman Hamdi Bey öncülüğünde ortaya konduğu görülmektedir. Osman Hamdi Bey'in arkeolojik araştırmaları, korumaya yönelik çabaları, birkaç aydın dışında toplumun tüm kesimleri için aykırı, anlamsız uğraşlar görülmüştür. Özellikle İmparatorluğun içerisinde bulunduğu sıkıntılı ortamda bir müze yapısının oluşturulması oldukça büyük bir başarı olmuştur. Osman Hamdi Bey tarafından oluşturulan Müze, beklenenin ötesinde bir anlam yüklenmiş, Batılılaşmanın simgesi durumuna gelmiştir (Özdoğan, 2006).

Osman Hamdi Bey ve dolayısıyla Osmanlı arkeolojisinin ilgi alanının Yunan-Roma uygarlıkları olduğu anlaşılmaktadır. Batı Avrupa'da Antik Yunan kültürlerine duyulan hayranlık ve Batı düşüncesinin kökeninin Klasik Dönem'e dayandırılması, Osmanlıların da topraklarındaki Hellen-Roma kültürü ile ilgilenmeyi bir batılılaşmanın gereği ve göstergesi olarak görmelerine yol açmıştır. Bu bakış açısının Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde de sürdüğü ve Selçuklu-Osmanlı Dönemleri'nin arkeolojiden çok sanat tarihinin bir parçası olarak görüldüğü, Orta Çağ Arkeolojisinin ancak yeni yeni gündeme geldiği uzmanlarca ifade edilmektedir⁷⁹.

Özdemir'in (2003) aktardığı üzere, Türkiye'de akademik anlamda ilk arkeolojik kurum İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak 1934 yılında oluşturulan Türk Arkeoloji Enstitüsü'dür. Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda müze sayısının hızlı bir biçimde artışı anlaşılmaktadır. Kemalist ulus devlet yaratma projesi içerisinde "müze" eski eserlerin toplandığı bir mekan olma kavramının ötesine geçerek, modern ulusal eğitim sisteminin bir parçası olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2003). Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de arkeolojinin gelişmesinde Halkevleri'nin de önemli etkisi olmuştur. Halkevleri'nin "tarih bilinci" oluşturma programı kapsamında önemli çalışmalar yürütülmüştür. Bu amaçla konferanslar ve sergiler

⁷⁹ Bu tespitler için Bakınız Özdoğan (2006).

düzenlenmiş, hummalı bir yayın faaliyeti kapsamında broşür, kitap, aylık ya da haftalık dergiler yayınlanmıştır (Özdemir, 2003).

Güçlü bir temele sahip olmasına ve Batı ülkeleri dışında arkeolojiye ilk başlayan ülkelerden olmasına karşın, bugün Türk arkeolojisinin karşı karşıya olduğu önemli sorunlar vardır. Bu sorunların bazıları, diğer alanlarda görülen sorunlar gibi, ülkenin genel durumundan kaynaklanan, çözümü Türkiye'nin bütünüyle bağlantılı olan sorunlardır. Buna karşılık, arkeolojiye “özel” bazı sorunlar da vardır. Türkiye’de bilimsel arkeolojinin içinde bulunduğu en önemli açmaz, kuramsal temelin eksikliğidir (Özdoğan, 2006). Özdoğan (2006), Türkiye arkeolojisinin genel olarak kuramdan uzak durduğunu ve bu kuramdan uzak duruşun arkeoloji disiplininin kendi tarihine eleştirel bakamamasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Özdoğan’ın (2006) ifade ettiği gibi, Batı’da arkeoloji ve kültür mirası, artık yalnızca kalıntılarla sınırlanan bir dünyadan çıkmakta ve bütüncül yeni bir yapılanmaya yönelmektedir. Örneğin, son birkaç yıl içinde “Kültürel Peyzaj” (Cultural Landscape) başlığı altında, Türkçeye kültürel çevre ya da kültürel ortam olarak çevirebileceğimiz, yepyeni bir kavram ortaya atılmıştır. Özdoğan (2006), arkeolojiyi ören yerlerinin, höyüklerin, kalelerin, tümülüslerin dışına çıkartan, kırsal ya da kentsel ortamda dokuyu, insanların duyarak görerek algılayabileceği bir çevreyi tanımlamayı, korumayı, ancak bunu yaparken çağdaş gelişmeyi baltalamamayı öngören yeni bir arayış ortaya çıktığını, ancak ülkemizdeki uygulamaların henüz bu yeni yaklaşımlarla bağdaşmadığını ifade etmektedir.

“Bugün ülkemizde yerli ve yabancı bilim adamları tarafından yürütülen arkeolojik kazı ve araştırmaların sayısı 200’ü aşmıştır. Arkeolojik kazı, araştırma, değerlendirme ve yayın etkinliklerinin böylesine geliştiği ülkemizde, arkeolojik değerlerin korunması, geliştirilmesi ve kamuoyunun bilgi ve kullanımına sunulmasında aynı gelişmenin sağlanıp sağlanmadığı sorusuna ne yazık ki olumlu ve doyurucu bir yanıt verilememektedir. Bu olumsuzluğu yaratan değişik faktörlerin arasında, kentsel gelişim planlaması, pratiğinde arkeolojik alan ve değerlerin oynaması gereken rolün nitelik ve ağırlığının son yıllara kadar yeterince belirlenmemesi de bulunmaktadır (Özdoğan, 2006).

Ülkemiz arkeolojisindeki önemli sorunlardan birisinin de Gökdemir'in de (2003) ifade ettiği gibi tespit ve tescil ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Gökdemir (2003), bu sorunun devletin ilgili birimleri arasında yeterince iletişim olmamasından kaynaklandığını, tespit ve tescil sonuçlarının Tapu Müdürlükleri'ne iletilmesinde aksamalar yaşandığını belirtmektedir: *“Bu durum zaman zaman geri dönüşümü olmayan zararlara, örneğin tescilli alanda inşaat ön başlaması gibi sorunlara yol açmaktadır. Ya da uluslararası anlaşmaların kriterleri arasında yer alan “kamuoyunun bilgilendirilmesi”, tapu dairesine gidildiğinde tapuya şerh konduğunun öğrenilmesiyle gerçekleşmektedir. Bir diğer durumda ise evinin tescilli kültürel miras varlığı olduğu ve bundan sonra bir çivi bile çakamayacağı söylenerek kültürel miras konusunda “bilgilendirilen” kamuoyu, tarihi eser korumacılığını hayatını kısıtlayan bir buyruk ve yasaklar bütününden ibaret olarak algılamaktadır”* (Gökdemir, 2003).

Gökdemir (2003), son süreçte Türkiye'de de uluslararası yatırımların başlamasıyla birlikte Dünya Bankası kriterlerine uygun Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporlarının hazırlanmasını sağlayacak, dünyadaki örneklerle benzer yönetim modelleri oluşturulmaya başlandığını aktarmaktadır. Bu çalışmalardan en önemlisi Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde bulunan Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi TAÇDAM'ca yürütülen çalışmalardır. 1990'lı yıllarda GAP kapsamında yapım sürecine giren Karkamış ve Ilısu Baraj Projeleri etkilenme alanlarında kalan kültür varlıklarının kurtarılması amacıyla Kültür Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi arasında bir protokol imzalanmış ve Kültür Bakanlığı'nın 2863 Sayılı Yasa ve Yönetmelik hükümleri gereği, söz konusu arkeolojik çalışmalar için, D.S.İ'nin mali katkısını ve ODTÜ'nün bilimsel yönetimini öngören bir yönetim modeli oluşturulmuştur. Bölgede yürütülmekte olan kazı ve araştırmalar ODTÜ TAÇDAM Proje Yönetimi'nin önerisi ve Kültür Bakanlığı'nın izni sonucu, ilgili müze müdürlükleri başkanlıklarında çeşitli üniversitelerden bilim heyetlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 1998 yılında 4 kazı, 9 yüzey araştırmasının desteklenmesi ile başlatılan çalışmalar, 2002 yılı çalışmaları için her iki alt bölgede 26 adet kazı ve yüzey araştırması düzeyine ulaşmıştır. Burada amaç, geçmişten gelen ölü bilgiyi kullanılabilir bilgiye dönüştürmek ve kültürel mirası

toplumun her kesiminin yararlanacağı, ülke ve bölge ekonomisine katkıda bulunacak projelere yöneltmek olarak görülmelidir (Gökdemir, 2003).⁸⁰.

Gökdemir (2003), günümüzde Türkiye’de 3000’i tescilli, diğerleri tescilsiz bilinen 20.000 arkeolojik sit alanı bulunduğunu belirtmektedir. Bu sayı Macaristan’da 60.000, İngiltere’de ise değişik kategorilerde 200.000 olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuna 2001). Bu örneklerin yanında Anadolu ve Trakya’nın sahip olduğu tarihsel potansiyeli değerlendirildiğinde, ülkemizdeki arkeolojik değerlerin tespiti için gönüllü arkeologlardan oluşan bir grupça uygulamaya konulan Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Projesi’nin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

TAY Projesi kapsamında 1993 yılından bu yana yürütülen Türkiye arkeolojik yerleşmeleri envanteri, 1800’lü yılların başından günümüze kadar Türkiye’de yapılmış yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarından elde edilen verileri kapsamaktadır. Envanter çalışmaları sırasında mevcut dağınık bilgilerin derlenmesi ve sorgulanması, farklı sorunları ve gereklilikleri de beraberinde getirmiştir. Arazi çalışmalarını zorunlu kılan bu gereklilikler, 2000 yılında başlayan ve ilk etabı 2004 yılında tamamlanan tarihöncesi çağa ait yerleşmeler ile 2008 yılında gerçekleştirilen Marmara Bölgesi Bizans yapılarının araştırılmasını içeren TAY Keşif Gezisi’nin (TAYEx – TAY Expedition) temelini oluşturmaktadır. TAY Projesi’nin 2000 yılında başladığı arazi çalışmalarının tarihöncesi dönemi tamamlanmış ve Paleolitik Çağ’dan İlk Tunç Çağı’nın sonuna kadar olan yerleşme/buluntu yerlerinin tümü, 7 bölge sistemine göre taranmıştır. Sırasıyla Marmara-Ege (2000), Akdeniz-Güneydoğu Anadolu (2001), İç Anadolu (2002), Karadeniz-Doğu Anadolu (2003), önceki senelerde hava şartları ya da güvenlik sorunu nedeniyle gidilemeyen bazı illerdeki yerleşmeler (2004), Marmara Bölgesi’ndeki tüm Bizans yapıları (2008) belgelenmiştir. Böylece, yayını yapılmış arkeolojik yerleşmeler/yapılarla ilgili veriler doğrulanıp güncellenmiş, yerleşme ve yapıların coğrafi konumları yeni teknolojilerle kesin olarak belirlenmiş ve arkeolojik kalıntıların görsel bir arşivi oluşturularak, gerek basılı ortamda gerekse internet ortamında bilim dünyasının ve tüm ilgililerin kullanımına açılmıştır (bt)⁸¹.

⁸⁰ Gökdemir (2003) tespitlerini Tuna(2002)’den aktarmaktadır.

⁸¹ http://tayproject.eies.itu.edu.tr/downloads/Rap/Tah_Rap_00_Mar.pdf Erişim tarihi: Haziran, 2009.

TAY Projesi Raporu'nda⁸², proje kapsamında gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında, görsellikleri ve günümüz anlayışı içinde turizm getirileri olmasa da, en az toprak üstü ve daha geç dönem kalıntıları kadar kültürel öneme sahip olan höyük, mağara gibi tarihöncesi çağlara ait ören yerleri ve daha yakın dönemlerde kullanılan yapıların yoğun olarak tahrip edildiği belirtilmiştir. Proje kapsamında “Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu” hazırlanmış ve yurtiçi ve yurtdışından olmak üzere 600 kişi ve kuruma gönderilmiştir. Bu rapor sayesinde ülkemizde arkeolojik değerlerin tahribatının nedenleri, çeşitliliği ve dağılımı hakkında elde edilen veriler kamuoyu, bilim dünyası ve yetkililere duyurulmuştur. TAY Projesi Sonucunda Ortaya Konan Saptamalar ve Öneriler şu şekilde aktarılmaktadır (bt):

- *Höyük, mağara, buluntu alanları, yapılar gibi arkeolojik yerleşmelerin nasıl oluştukları/yapıldıkları konusunda kamuoyu ve konuyla doğrudan ilgisi bulunmayan, ancak tahribata neden olan resmi kuruluşlar bilgilendirilmelidir.*
- *Bilinen ve görülür büyüklükteki tescilli yapılmamış höyüklerin/yapıların işlemlerine derhal başlanmalı ve devam eden tescil işlemleri hızlandırılmalıdır.*
- *Tescil edilmiş yerleşmelerde/yapılarda korumaya yönelik önlem alınmalı ve hiçbir koşulda tescil dereceleri düşürülerek buralardaki yapılaşmanın önünün açılmasına izin verilmemelidir.*
- *Tarihi değerlerimiz yalnızca turizm değerleri düşünülerek gündeme getirilmemelidir. Kültürel emanetlerin korunmasına ilişkin, ilgili birimler arasında koordinasyon sağlanmalıdır.*
- *Toprak altından çıkan ve toprak üstünde bulunan eski uygarlıklara ait kalıntılar, “kültür mirası” kavramı ile, üzerinde sonsuz tasarruf yetkisine sahip olunan bir “mal” haline gelmesine neden olmaktadır. Bunun yerine bu kültür değerleri, gelecek nesillere korunarak aktarılması için kültür ve tabiat varlıkları olarak anılmalı ve “emanet” olarak benimsenmelidir (TAY Raporu, bt).*

⁸² http://tayproject.eies.itu.edu.tr/downloads/Rap/Tah_Rap_00_Mar.pdf Erişim tarihi: Haziran, 2009.

4.2.2 Türkiye’de Arkeoloji ve Planlama İlişkisi - Kentsel ve Önleyici Arkeoloji

Kentsel arkeolojinin ülkemizdeki tarihçesine bakıldığında, kavramın ülkemizde ilk kez 1990 yılında, Avrupa Konseyi’nin isteği üzerine kentsel arkeoloji başlıklı bir sempozyum düzenlenmesi amacıyla, Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan komite tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu sempozyumda birçok söylem ve problem tartışılmış, fakat uygulamaya yönelik bir fikir geliştirilememiş, sonradan Avrupa Konseyi’ne bir rapor sunulmuş ve komisyon dağıtılmıştır (Boylu, 1996’dan aktaran; Karabağ, 2008). Kentsel arkeoloji kavramının yasal sistemimize ilk girişiye 1993 yılında 338 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ilke kararıyla gerçekleşmiştir. Ancak bu ilke kararı 1996’da 415 sayılı ilke kararıyla iptal edilmiştir. Ardından kentsel arkeolojik sit alanı tanımını kaldıran kararın yürütmesi de bu karar ile korumanın sağlanamayacağı gerekçesi ile durdurulmuş, 14.7.1998 tarih ve 594 sayılı ‘Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları’ ilke kararı ile Kentsel Arkeolojik Sit tanımı tekrar getirilmiştir (Karabağ, 2008). Bu karar da uygulamada çıkan sorunlar nedeniyle iptal edilmiş ve 1999 yılında ortaya konulan 658 sayılı ilke kararı (bkz. Bölüm 4.2.2.2) çerçevesinde arkeolojik sit alanı kategorilerinin tanımlanması kapsamında “kentsel arkeolojik sit kavramı” yeniden yasal sistemimize dahil edilmiştir. 2005 yılındaysa kentsel arkeolojik sit kategorisinin diğer arkeolojik sit alanlarından farklı olduğu yaklaşımı ile bu kategoriye tanımlayan 702 sayılı (Bölüm 4.2.2.2’de ilke kararının niteliği aktarılmaktadır.) özel bir ilke kararı geliştirilmiştir.

2005 yılında yürürlüğe giren 702 sayılı ilke kararı, günümüzde halen **çağdaş yaşamın sürdüğü çok katmanlı kentlerin korunması açısından önem taşıyan bir karardır**. Bununla birlikte 702 sayılı ilke kararının ülkemizin bugünkü yapılanması içerisinde uygulanabilmesinin oldukça güç olduğu yerel yönetimler ve Koruma Kurullarınca ifade edilmektedir. Bu nedenle ülkemizdeki çok katmanlı kentlerin pek çoğunda, alanın kentsel arkeolojik sit alanı ilan edilmesinin yerine **kentsel ve 3. derece arkeolojik sit** olarak koruma altına alındığı görülmektedir. Örneğin İzmir Kemeraltı Bölgesi bu duruma iyi bir örnektir. Kentsel arkeolojik sit niteliği gösteren alanlarda ilke kararının gereklerini yerine getirebilmek için yeni bir takım yasal ve yönetsel yapılanmalara gereksinim duyulduğu uzmanlarca ifade edilmektedir.

Bununla birlikte ülkemizde kentsel arkeolojik sit alanı ilan edilerek başarılı çalışmaların yürütülmekte olduğu İzmir-Foça, Bursa-Gölyazı gibi örnekler de mevcuttur. İstanbul metrosu inşaatı sürecinde de kentsel arkeoloji yaklaşımının bir kültürel miras yönetim stratejisi içerisinde uygulanmaya çalışıldığı görülmekte ve kentin ölçeği büyüdükçe sürecin karmaşıklaştığı ve uygulamaların daha güç bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

4.2.2.1 Türkiye’de Kentsel Arkeoloji Üzerine Gerçekleştirilen Bilimsel Çalışmalar

Türkiye’de kentsel arkeolojinin bilimsel çalışmaların gayretleriyle ilerlemiş olduğu görülmektedir. Bilimsel çabalar sonucunda bu konuda ülkemizde gerçekleştirilen en büyük ilerleme kentsel arkeolojik sit alanı kategorisinin oluşturulması ve bununla ilgili ilke kararlarının ortaya konmasıdır. Ülkemizde 1990’lı yıllardan itibaren kentsel arkeoloji konusunda araştırmalar gerçekleştiren yüksek lisans ve doktora tezlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu tez çalışması da kendisinden önce gerçekleştirilen bu bilimsel araştırmaların bir devamı niteliğini taşımaktadır.

Ülkemizde kentsel arkeolojinin bir kavram olarak yer etmesinde Prof. Dr. Cevat Erder, Prof. Dr. Gönül Tankut ve Prof. Dr. Numan Tuna başta olmak üzere bu alanda çalışan pek çok değerli akademisyenin kişisel bilimsel çalışmaları, kurumsal katkıları ve yönetmiş oldukları tez çalışmaları ile büyük payları olduğu görülmektedir.

Kentsel arkeoloji alanında gerçekleştirilen tez çalışmalarıysa, 1994 yılında Boylu’nun Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü bünyesinde gerçekleştirdiği yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye’de kentsel arkeolojinin geleceği için gerekli olan temel gereksinimleri tartışmasıyla başlamıştır. Boylu, Avrupa pratiğinde süregelen çalışma, deneyim ve birikimleri anlattığı çalışmasında kentsel arkeolojinin ülkemiz için neden önemli olduğu ve yöntemsel gereklilikleri üzerinde durmuştur. Bu çalışma ülkemizde çok katmanlı kentlere nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda bir yön çizen öncü bir araştırma niteliğindedir. Arkeolojik mirasın kentsel yaşama entegre edilerek korunması gerekliliğini vurgulamakta ve kentsel arkeolojik mirasın tespit ve tescilinin özel bir ilgi alanı olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmanın ardından

Çağlayan 1999 yılında yine Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü bünyesinde kentsel arkeoloji kavramını tartışarak, Ankara Ulus örneğinde kentsel arkeolojik mirasın değerlendirilmesini amaçlayan bir yüksek lisans tez çalışması gerçekleştirmiştir. Bu araştırma ülkemizdeki çok katmanlı kentlerin taşıdığı arkeolojik potansiyelin anlaşılmasına yönelik gözlem ve araştırmalara dair önemli bir metot ortaya koymuştur. Çalışma aynı zamanda ülkemizdeki kentsel arkeoloji uygulamalarına yönelik olarak yaşanan tespit-tescil problemleri, kurumlar arası ilişkilerdeki iletişimsizlik, yasal yetersizlikler vb. gibi sorunları ortaya koymuştur. Bu her iki çalışma, kentsel arkeolojiye yönelik olarak ilgili kurumlar arasında etkin bir ilişkinin sağlanması gerektiğinin ve yerel yönetimlerin bu konuda önemli bir rolü olduğunun anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Yine kentsel arkeoloji uygulamalarına yönelmek için özel bir belgeleme çalışmasına duyulan gereksinimi de ortaya koymaktadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı'nda 1996 yılında Bilgin, Bergama çok katmanlı kenti örneğinde çok katmanlı kentlerin geleceğini belirlemenin bir yöntemi olarak gördüğü kentsel arkeolojiyi tartışmıştır. Bilgin bu çalışmasında tarihsel katmanlara sahip olan modern yerleşmelerin geleceklerinin planlanması sürecinde kentsel arkeolojinin önemli bir bilgi kaynağı sunduğunu ve kentsel arkeolojik bilginin bir tasarım belirleyicisi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çalışma çok katmanlı kentlerin planlanmasında ve kentte gerçekleştirilecek olan mekansal tasarımlarda hangi parametrelerin önem taşıdığını ve nasıl bir yöntem izlenebileceğini ülkemiz mevcut sistemi çerçevesinde tartışmakta ve gereksinimleri ortaya koymaktadır.

Arkeolojik potansiyel açısından çok zengin olan ülkemizde, kentsel arkeoloji konusunda uluslararası alanındaki gelişmelerden uzunca bir dönem uzak kaldığı görülmektedir. Ülkemizde önemli bir rant değeri taşıyan kentsel alanlarda arkeolojik değerlerin korunmasına yönelik çalışmaların gerçekleşmesinin oldukça güç bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Bu zorluk ve yetersizliklerin bilinci içerisinde 2000'li yıllarda da kentsel arkeoloji ve çok katmanlı kentler konusundaki bilimsel çalışmalar sürmüştür. Bu çalışmaların genel olarak, uluslararası pratikte kabul gören yöntemlerin ülkemiz literatürüne kazandırılması amacını taşıdıkları görülmektedir.

Bu araştırmalar sayesinde ülkemizde yasal ve yönetsel yapılanmadaki eksiklerin yanı sıra uygulamaya yönelik yaklaşım ve yöntemlerde de yetersizlikler bulunduğunun altı çizilmiş ve literatürümüze katkılar sağlanmıştır. 2000 sonrası çalışmalar özellikle uluslararası pratikte kültürel miras yönetimi kapsamında etkin olarak kullanılan CBS ve CAD teknolojilerinin kentsel arkeoloji alanına adaptasyonunun sunduğu olanaklara vurgu yapmışlardır. Altınöz (Bilgin), 2002 yılında gerçekleştirdiği doktora tez çalışmasında (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim bünyesinde) Bergama çok katmanlı kenti rneğinde CBS teknolojilerinin koruma çalışmalarına olan katısını tartışmıştır. Bu tez kapsamında Bergama kentinde bir neri CBS veri tabanı oluşturularak, buradan elde edilen sentezlerin koruma çalışmaları açısından önemi ortaya konulmuştur. Altınöz çalışmasında çok katmanlı kentlerin bir yönetim modeli çerçevesinde ele alınması gerekliliğini ortaya koymuş ve belgeleme çalışmaları ve belgelerin dijitalleştirilmesiyle oluşturulacak olan haritaların üretiminin tasarımı süreçlerinin doğru yönlendirilebilmesi açısından önem taşıdığını aktarmıştır. 2005 yılında Belge Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi şehir ve Blęe Planlama Bölümü bünyesinde gerçekleştirdiği yüksek lisans tez çalışmasında İzmir tarihi kent merkezi örneğinde arkeolojik karakter bölgelerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu alışma kapsamında sorumlu kurumların arşivlerinde yer alan bilgiler ile, kentin tarihsel gelişim haritalarının CBS kullanımı ile çakıştırılması sonucunda arkeolojik karakter alanlarının ortaya konması ve bu farklı karakter bölgelerine özgü farklı müdahale biçimlerinin belirlenmesine yönelik bir öneri ortaya koymuştur. Belge, alışmasında Fransa'da bir dönem arkeolojik potansiyelin belirlenmesinde kullanılmış olan yöntemi uygulamıştır. Altınöz ve Belge'nin çalışmaları dokümantasyon ve arşivlerin kentsel arkeoloji için çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. 2005 yılında Alpan yine Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi şehir ve Blęe Planlama Bölümü bünyesinde gerçekleştirdiği yüksek lisans çalışmasında kentsel arkeolojik değerlerin modern kentsel yaşama entegre edilmesinin önemini vurgulamıştır. Alpan çalışmasında arkeolojik varlıkların kamusal açıdan taşıdığını önemi uluslararası literatürde egemen olan kavramlar temelinde tartışmıştır. Alpan İşpanya'nın Tarragona ve İtalya'nın Verona kent merkezlerinde kentsel arkeolojik değerlerin günlük yaşama entegrasyonunu

incelemeye değer bularak, bu kentlerde uygulanan yöntemleri araştırmış ve bu araştırma sonucunda ülkemize dair çıkarmalar gerçekleştirerek Tarsus kentinde kentsel arkeolojik değerlerin kent yaşamına entegre edilmesiyle ilgili öneriler geliştirmiştir. Bu çalışmaların ardından 2008 yılına Karabağ Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim dalı kapsamında gerçekleştirdiği doktora tez çalışmasında İzmir Kenti örneğini ele alarak kent arkeolojisinin kentlerdeki çok katmanlılığın korunması için önemli bir yöntem olduğunu tartışmıştır.

Sonuç olarak ülkemizde kentsel arkeoloji konusunda gerçekleştirilmiş olan bilimsel çalışmaların tümünün bazı önemli ortak noktaların üzerinde durarak öneriler geliştirdikleri görülmüştür. Bu ortak noktalar şu şekilde özetlenebilecektir:

- Çok katmanlı kentlerin geleceklerinin sağlıklı bir biçimde planlanmasında kentsel arkeoloji çalışmaları büyük önem taşımaktadır,
- Kentsel arkeolojik değerler, modern kentsel yaşama adapte edilerek kamu yararı ekseninde değerlendirilmelidir,
- Kentsel arkeoloji çalışmalarına yönelik tespit ve belgeleme çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır,
- Kentsel arkeolojik rezerv ve karakter alanlarının belirlenmesine yönelik haritalama çalışmaları yapılmalıdır,
- Kentsel arkeoloji çalışmalarının bir yönetim modeli içerisinde yürütülmesine yönelik yasal-yönetimsel düzenlemelere ve kurumlar arası etkin bir iletişime ihtiyaç vardır,
- Kentsel arkeoloji çalışmalarına CBS ve CAD teknolojilerinin entegre edilmesi başarılı sonuçlar verecektir, bu alanda yeni yöntem arayışları gereklidir.

Bu bağlamda bu tez çalışmasının da, ülkemiz literatürüne kentsel arkeolojinin özellikle planlama çalışmalarına entegre olması konusunda; belgeleme, ifade biçimi

ve yönetim fonksiyonuna dair öneriler geliştirmesi ve önleyici arkeoloji kavramını tartışmaya açması yönünden katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

4.2.2.2 Arkeoloji ve Planlama İlişkisinin - Kentsel ve Önleyici Arkeoloji- Yasal-Yönetmelik Altyapısı-

Ülkemiz yasal ve yönetsel mevzuatında arkeolojik alanların mekansal planlamayla ilişkisi temel olarak 3386 ve 5226 Sayılı Yasalarla değişik 2863 Sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu** ile 3194 Sayılı **İmar Kanunu** kapsamında belirlenmektedir. Araştırmanın bu bölümünde ülkemiz deneyiminin anlaşılabilmesi üzere, söz konusu yasalar ve ilgili yönetmeliklerinde arkeoloji ve kent planlama arasında etkileşim ve bağlantıyı sağlayan ilke kararları ve kanunların ilgili maddeleri aşağıda aktarılmaktadır:

1) Ülkemizde arkeolojik alanların korunmasında başlıca düzenlemelerin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yer alan **ilke kararları** olduğu ifade edilebilecektir. Arkeolojik sit alanlarıyla ilgili iki temel ilke kararının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki 658 sayılı arkeolojik sitler için, diğeri ise 702 sayılı kentsel arkeolojik sitler için belirlenen ilke kararlarıdır:

658 Sayılı ilke kararında arkeolojik sit kavramı, insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar, olarak tanımlanmaktadır. Bu ilke karara göre ülkemizde arkeolojik sit alanları, 1., 2. ve 3. Derece olmak üzere 3 kategori altında değerlendirilmektedir. **I. Derece Arkeolojik Sitler**, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları olarak tarif edilmiş ve bu alanlarda hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesi, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesi ve bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu ilke kararının bir takım özel durumları açıkladığı ve bazı durumları da Koruma Bölge Kurulları'nın değerlendirmesine bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu özel durumlar özet olarak; resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konunun koruma kurulunda değerlendirilmesi, yeni

tarımsal alanların açılmaması, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin devam edebileceği, koruma kurullarınca uygun görülmesi halinde seracılığa devam edilebileceği, höyük ve tümölüslerde toprağın sürülmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin kesinlikle yasaklanması, ağaçlandırmaya gidilmemesi, yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınabileceği, taş, toprak, kum vb. alınmaması, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına, toprak, curuf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökülmemesi, bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabilmesi, bu alanlar içerisinde bulunan ve günümüzde halen kullanılan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemlerinin yapılabilmesi, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhid) ve ayırma (ifraz) yapılabilmesi şeklinde aktarılabilecektir.

II. Derece Arkeolojik Sitler ise; korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmeyeceği, ancak; günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabilmesi ve I. derece arkeolojik sit koruma ve kullanma koşullarının geçerli olduğu belirtilmiştir.

658 Sayılı ilke kararında esasen bir rezerv/potansiyel alan olarak belirlenmiş olan **III. Derece Arkeolojik Sitler,** koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda, geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine, geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesinde; öneri yapı yoğunluğunun, mevcut imar planı ile belirlenmiş yoğunluğu aşmamasına, alana gelecek işlevlerin uyumuna, gerekli alt yapı uygulamalarına, öneri yapı gabarilerine, yapı tekniğine ve malzemesine, mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunması ve değerlendirilmesini sağlayacak bir biçimde çözümler getirilmesine, varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunmasını gözeterek, koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına, ilke kararının alınmasından önce Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmış yerlerde planın öngördüğü koşulların geçerli olduğuna,

bu alanlarda, belediyesince veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili, varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine karar verilmiştir. Bunun dışında III. Derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen arkeolojik sit alanlarında koruma kurullarının, sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceği de belirtilmiştir. Bu alanlarda koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhid) ve ayırma (ifraz) yapılabileceği ve koruma kurulunca uygun görülmesi halinde rüzgar enerji santrallerinin inşa edilebileceği de karara bağlanmıştır.

702 Sayılı kentsel arkeolojik sitleri kapsayan ilke kararı, kentsel ve arkeolojik sit niteliğindeki alanların üst üste geldikleri çok katmanlı kentsel alanlar için belirlenen çerçeveyi aktarmaktadır. Ülkemizde kentsel arkeoloji uygulamalarının temelini oluşturmakta olan bu ilke kararı, kentsel arkeolojik sit alanlarında arkeolojik değerlerin sağlıklı ve kapsamlı envanter çalışmasının yapılmasını ve bu çalışma sonucunda hazırlanacak planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilemeyeceğini aktarmaktadır. Ayrıca kentsel arkeolojik sit alanlarında gerçekleştirilecek olan planlama çalışmaları sırasında; alana gelecek işlevlerin uyumunun gözetilmesi gerektiği, günümüz koşullarının gerektirdiği altyapı hizmetlerinin proje aşamasından itibaren kültür katmanına zarar vermeyecek ve toprak kullanımını en alt düzeyde tutacak biçimde ele alınması, öneri yapı gabarileri ile yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile uyumuna özen gösterilmesi, bu alanlarda mevcut yıkıntı temeller üzerine, o temellerin ait olduğu eski yapı, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyorsa, ayrıca içinde bulunduğu siti tarihsel kimliğinin yeniden canlandırılmasına önemli bir katkı yaratıyorsa yapıya ait eski bilgi, resim, gravür, fotoğraf, anı belgeleri vb. dokümanlarla restitüte edilebileceği, ilgili koruma kurulunca kabul edildikten sonra restitüsyon projesi düzenlenerek ve kurulunca onaylanarak, eski yapının yeniden ihya edilebileceği, tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyan yapı ve yarı kalıntıların rölöve ve restorasyon projelerinin koruma kurulunca onanması koşulu ile onarılıp kullanılabileceği, yasa kapsamı dışında kalan taşınmazların ise yürürlükteki

ilke kararında belirtilen esaslar kapsamında basit onarımların yapılabileceği belirtilmektedir.

Gerek kentsel, gerekse kırsal alanlarda ülkemizin önemli kültürel zenginliklerinden olan arkeolojik sit alanları üzerinde ciddi baskıların varlığı gözlenmektedir. Bir arkeolojik yerleşmenin anlaşılabilmesi ve doğru bir biçimde korunabilmesi kendisini var eden coğrafyanın ve üretim-birikim ilişkilerinin bütünsel olarak değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Özellikle antik dönemde kentsel yapılar kendilerini var eden kırsal yapıyla bir bütün olarak değerlendirilmek zorundadır. Buna karşın ülkemizde 2. ve 3. derece arkeolojik sit kategorileri arkeolojik bölgelerin parçalı yaklaşımlar içerisinde değerlendirilmesine yol açmakta ve bütüncül yaklaşımların ortaya konmasına olanak vermemektedir. Oysa toprak altındaki ve/veya üzerindeki arkeolojik verinin değerli-daha az değerli gibi bir kategorilendirmeye tabi tutulması tarihsel gerçekliklerin anlaşılması açısından sağlıklı bir durum değildir. Bu parçalı derecelendirme arkeolojik alanların çevreleri ve coğrafyaları içerisinde bütüncül bir biçimde anlaşılmasının önünü kesmekte ve bilgilerin kaybı anlamına gelmektedir (Göksu ve Çırak, 2009).

Somut veriler nedeniyle özellikle kırsal nitelikli bölgelerde antik yerleşmelere ilişkin kısıtlamaları aşmak kolay olmamaktadır. Bu durumda başvurulacak yöntemse, antik yerleşmelerin mevcut kalıntıların belirlediği dar alana hapsedilerek arkeolojik sit alanlarının sınırlarının daraltılması olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımı meşrulaştıran temel veri ise kalıntıların belirlediği yayılma alanıdır (Göksu ve Çırak, 2009).

2) 1999 yılında kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa (Malta Valetta) Anlaşması (Gözden Geçirilmiş), ülkemizdeki arkeolojik değerlerin korunmasına ilişkin temel yasal düzenlemeyi oluşturmaktadır. Bu Anlaşma'nın kapsamında planlama süreçlerine önemli referanslar veren maddeler bulunmaktadır.

Anlaşmanın 2. Maddesi taraflardan her birinin;

- *Arkeolojik mirasının bir envanterinin yapılması* ve anıtların veya korunan bölgelerin sınıflandırılması ve

- Maddî izlerin gelecek kuşaklar tarafından incelenmek üzere korunması için, toprak üstünde ya da su altında görünür bir kalıntı olmasa bile, **arkeolojik rezerv alanları** oluşturulması konusunda çalışmalar yapması gerekliliğini ifade etmektedir.

Anlaşmanın 5. Maddesi ise özellikle kent ve bölge planlama süreçleriyle doğrudan ilgilidir. Bu maddede;

- Arkeologların arkeolojik değeri olan sitlerin korunması, saklanması ve değerlendirilmesi için dengeli stratejiler saptamaya yönelik **planlama politikalarına** ve **yapılanma programlarının çeşitli uygulama safhalarına katılmalarını sağlamak** suretiyle, arkeolojinin ve yapılanmanın ihtiyaçlarının bağdaştırılması ve belirlenmeye çalışılmasına,
- **Arkeologlar, şehirciler ve inşaatçılar arasında sistemli bir danışma mekanizması oluşturmak** suretiyle arkeolojik mirası tahrip etmesi muhtemel olan yapılanma planlarının değiştirilmesi; sitin **bilimsel incelemesinin yapılabilmesi ve sonuçların yayınlanabilmesi** için yeterli zamanın ve olanakların verilmesinin sağlanmasına;
- Çevreye etki üzerindeki incelemelerin ve bunlardan kaynaklanan kararların, **arkeolojik sitler ve çevrelerini göz önünde bulundurmasına** dikkat edilmesine,
- Yapılanma çalışmaları vesilesiyle bulunan arkeolojik miras öğelerinin, mümkün olan hallerde, **yerinde korunması için önlem** alınmasına,
- Arkeolojik sitlerin halka açılmasının, özellikle çok sayıda ziyaretçi girişi için yapılacak yapılanma çalışmalarının, bu sitlerin ve çevrelerinin **arkeolojik ve bilimsel niteliğine zarar vermemesinin** sağlanmasına duyulan gereksinim ifade edilmektedir.

Anlaşmanın 6. Maddesi ise **önleyici arkeoloji için gereken kaynağın yaratılması gerekliliğini ifade etmekte** ve hükümetlerin önleyici arkeoloji çalışmalarını gerçekleştirmekle sorumlu kılmaktadır.

3) 3386 ve 5226 Sayılı Yasalarla değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 5, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. Maddeleri'nin arkeolojik veriler ile kent planlama süreçlerinin ilişkilerini sağlayan maddeler olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu maddeler genel anlamda mekansal koruma planlaması ve bütünleşik yönetim planlamasıyla ilgilidir. Korunma alanı 5. Madde'de, ören yeri kavramı 7. Madde'de, koruma amaçlı imar planı 8. Madde'de, çevre düzenleme projesi 9. Madde'de, yönetim alanı 10. Madde'de, yönetim planı 11. Madde'de, bağlantı noktası 12. Madde'de tarif edilmektedir.

4) Arkeoloji ve planlama arasındaki ilişkiyi kuran bir diğer yasal düzenleme ise, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'in (h) bendidir. Bu yönetmelikte, arkeolojik sit alanının tespitinde haritalara işlenme sürecinde temele alınması gereken parametre ve nitelikler anlatılmaktadır. Bu yönetmeliğin 19. b. maddesi arkeolojik sit alanları için yapılacak olan koruma amaçlı imar planı yapımı ekiplerinde plan müellifi şehir plancısının dışında, asgari restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, arkeolog, sosyologun yer almasını öngörmektedir.

5) Ülkemizdeki arkeolojik kazı çalışmaları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Araştırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama Bölümü ile düzenlenmektedir. Önleyici ya da kentsel arkeoloji kapsamına giren arkeolojik çalışmalar için de araştırma, sondaj ve kazı izni: "Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik" ile verilmektedir.

6) Arkeolojik alanların kent planlama çalışmalarında temsili Türkiye'de planlama açısından temel mevzuatı oluşturan 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda farklı amaç ve ölçekli planlar için belirlenen lejantlarla sağlanmış durumdadır. Türkiye'de imar planlarında arkeolojik değerler, "Arkeolojik Sit" koruma kategorileri için belirlenen gösterimlerle yer almaktadırlar. Ülkemiz yasal mevzuatında planlama süreçlerinde arkeolojik alanların korunması ile ilgili olarak belirlenmiş plan dili çalışmanın 4.4.1 Bölümü'nde ayrıntılı olarak aktarılmaktadır.

7) Yukarıda sıralanmakta olan maddelerin dışında 5226 Sayılı Yasa ile yapılan revizyonlarla arkeolojik sit alanlarını kapsamakta olan ören yerlerinde koruma amaçlı imar planına ek olarak çevre düzenleme projesi hazırlanması da gündeme gelmiştir. İlgili yasada “çevre düzenleme projeleri”; “ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunları çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.” biçiminde tanımlanmaktadır.

8) Arkeoloji ve planlama süreçleri arasındaki ilişkiler açısından belirleyici olan bir diğer yasal düzenleme de 4916 Sayılı “Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik yapılması Hakkında Kanun”un 5. Madde’si ile 4706 Sayılı Kanunun 6. Maddesi’nde yapılan değişiklikle, sit ilan edilmiş alanlardaki taşınmazların hazineye ait taşınmazlar ise takas edilebilmesi için onaylı koruma amaçlı imar planlarında kesin inşaat yasağı kararının bulunması gerekliliğinin aranmasıdır. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğünün 269 Tebliği’nde bu planların ölçeğinin 1/1000 olacağı belirtilmiştir. Kurt ve Gürkan (2005), bu hususa dikkat çekmekte ve 4916 Sayılı kanunun yayımlandığı tarihten itibaren planlama disiplininin uzak, takas yapılacak parselin sınırları ile planlama sınırının örtüştüğü, alanın korunmasına yönelik hiçbir kararın üretilmediği, plan hükmü olarak bir tek “kesin inşaat yasağı bulunan alan” kararının getirildiği, sadece takas işleminin gerçekleşmesini sağlamak için gerekli prosedürü tamamlamak üzere mevzi nitelikli planların hazırlanmaya başlandığını aktarmaktadır.

9) Özellikle antik bir yerleşmenin korunması sürecine ilişkin olarak yukarıda aktarılan düzenlemelerin dışında, sit kararlarının alınması ve uygulamaya konulmasında gözlenen bir takım temel eksenler/mekanizmaların bulunduğunu ifade etmek olanaklıdır. Bu mekanizmaları Göksu ve Çırak (2009) şu şekilde özetlemektedir:

- Antik Yerleşmenin Tespiti/Tesciline Yönelik Kurul Kararları (uzman görüş ve incelemeleri)

- Sit Kararına İtirazlar- Yargı Süreci Bilirkişi Kurumu –
- Antik Yerleşme ve Çevresi İçin Geliştirilen Plan Kararları ve Mevzi Planlar - Plan Kararlarına İtirazlar Bilirkişi Kurumu
- 3. Derece Ark. Sit Alanlarında Müze Denetimi-
- Sonuç korunan/gözden çıkarılan alanlar

Yukarıda aktarılan bu mekanizmaları yönlendiren temel aktörlerinse Koruma Kurulları, Müzeler ve İdari Yargı mekanizması- bilirkişi kurumları olarak özetlemek mümkündür. Arkeolojik nitelikli alanların korunmasında etkili olan imar süreçlerini ise Göksu ve Çırak (2009) şu şekilde özetlemektedir:

- Münferit – idari yargı kararlarıyla parsel ölçeğinde sit veya plan kararlarını iptal edebilen,
- Mevzi Planlar (özellikle 3. Derece arkeolojik sit alanları üzerinde parçacı olarak imara açılmalara yol açabilen)
- Üst ölçekli plan kararları (bütüncül olarak yaklaşan ve antik yerleşme üzerindeki yatırımları kabullenen-meşrulaştıran nitelikte olabilen)
- Kentsel tasarım ölçeğinden başlayarak nazım plan ölçeğine kadar ulaşan her türlü kentsel gelişim planları.

4.3 Türkiye’de Arkeolojik Değerlerin Kayıt Altına Alınması ve Envanterlenmesi

4.3.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıt Tescil Belgesi Üzerinden İnceleme

Koruma mevzuatımız, bir taşınmazın “korunacak kültür varlığı” statüsü kazanması için “tespit = belgeleme” ve “tescil = belgelemeyi onaylama ve kayıt altına alma” aşamalarından geçmesini öngörmüş, bu statüyü kazandıktan sonra bu kez nasıl korunacağına ilişkin temel kuralları belirlemiştir (Madran, bt.). Ülkemizde kullanılmakta olan tescil ve kayıt fişi örneği aşağıda gösterilmektedir. Görüleceği üzere ülkemiz tescil fişleri Avrupa Konseyi tarafından onaylanmış durumdadır. Türkiye açısından temel sorunun, tescil fişleri ve ilgili eklerinin uzmanlarca gerektiği gibi doldurulmasının yoğunluk ve zaman problemi dolayısıyla gerçekleştirilememesi olduğu anlaşılmaktadır. Tescil fişlerinde özellikle mekansal referansların ve

planlama-koruma uygulamalarını yönlendirecek müdahale biçimlerinin eksik bırakıldığı görülmüştür. Gelişim stratejilerinin yönlendirilmesinden sorumlu olan kurumlar, tescil bilgilerine erişememektedir. Bu sorunun aşılabilmesi için öncelikle ülkemizde tescile yönelik tespit çalışmalarının yeniden düzenlenmesi ve bu konuda gereken kaynak ve uzman tesisinin gerçekleştirilmesi gereklidir.

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		D.K.V.K.K.		ANIT		ENVANTER NO	
TÜRKİYE		KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO	
İL: İZMİR	İLÇESİ: KONAK	MAHALLE: KÖY	YÖRE: NAMAZGAH	KADASTRO: 61 PAFTA, 7346 ADA, 1.3.3.10 PARSELLER	KORUMA DEREJESİ:	ANITIN:	1	2	3
ADRESİ: AGORA KÜZEVY BATISI 939 SOKAK GÜNEYİ		61 PAFTA, 385 ADA, 66.107 PARSELLER				KEVRESİ:	1	2	3
AD: ANTIK YAPI KALINTISI	YAPITIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI: ROMA			KEVREYE ANITI:	1	2	3
YAPIM TARİHİ:	RİTANE:	YAKİTİ:							
GENEL TANIM: MUHTEMELEN DEĞERİNE DÖNÜŞTÜRÜLEN, KALIN DUVARLI VE TONOLU YAPI KALINTISI									
KORUMA DURUMU:	A. TAŞIYICI YAPI	A. DİŞ YAPI	A. ÜST YAPI	A. İZLEME	A. RUTUBET	A. YOK			
	B. YAPILAR	B. DİŞ YAPILAR	B. ÜST YAPILAR	B. İZLEME	B. RUTUBET	B. YOK			
	C. YAPILAR	C. DİŞ YAPILAR	C. ÜST YAPILAR	C. İZLEME	C. RUTUBET	C. YOK			
VAZİYET PLANI:									
 									
BUGÜNKÜ SATE: 1									
BAKIMINDAN SORULU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:									
YAPILAN ÖNERİLER:									
AYRINTILI TANITIM:									
YAPININ İÇİ VE DİŞİ ÇOP VE MOLOZLARLA DOLU OLUŞUNDAN AYRINTILI İNCELEME MÜMKÜN OLMAMAMISIR. KÜZEVY-GÜNEY DOĞRULTUSUNDAKİ DİKDÖRTGEN YAPI KALIN DUVARLARA SAHİP OLUŞU DUVARLARDA BÜYÜK BLOK TAŞLAR, ÖST KESİMLERDE DE KİSİMİN MOLOZ TAŞ VE TUĞLA KULLANILMIŞTIR. YAPININ DOĞUYA BAKAN CEPHESİNDE ORTADA DİKDÖRTGEN KUTU AÇI - İÇİ VE İÇİ YANINDA DA DİKDÖRTGEN PENCERE AÇIKLIKLARI MEVCUT OLUŞU YUVARLAK DİKDÖRTGEN KÜZEVY DUVAN DOĞUYA DİVAM EDİP GÜNEYE DOĞRU DEVAM ETMEKTEDİR. AYRICA YAPININ GÜNEY BATISINDA BU YAPITILARLA ÇAĞDAŞ OLUŞU ANLAŞILAN DOĞU - BATI DOĞRULTUSUNDA BİR DUVAR KALINTISI DA GÖRÜLEBİLMEKTEDİR.									
TEKNİK BİLGİLER:									
ORJİNAL KULLANIMI:									
BİTİRİLMİŞ KULLANIMI:									
ÖNERİLEN KULLANIMI:									
HAZİRE NİYANLAR:									
ARKEOLOJİ: JÜLİSEN SİRİLM									
ARKEOLOJİ: A. ZAFER ÇAYMAK									
YAYIN DİZİMİ:									
1.									
2.									
3.									
4.									
ERLER:									
RAPOR:									
FOTOĞRAF:									
RÖLÖVE PROJESİ:									
RESTORASYON PROJESİ:									
HARİTA:									
RİTANE:									
YAKİTİ:									
KONTROLÜ: 30.10.2002									
9728									
ASUT									
Serpil KASA									

Şekil 4.1 Türkiye doğal ve kültür varlıklarını koruma envanteri anıt tescil belgesi örneği

Kaynak: İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		D.K.V.K.K.		ANIT		ENVANTER NO :	
TÜRKİYE		KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO :	
İLİ : İZMİR		İLÇESİ : KONAK		MAHALLE-KÖY : YSA MEYDANI		SAHARYA		ANITIN	
ADRESİ :		KADASTRO : 63 PAFTA, 394 ADA, 4 PARSEL		KORUMA DERECEĞİ :		1		2	
821 SOKAK NO 23						1		2	
ADI : TONOZ GİRİŞLİ YAPI		YAPTIRAN :		YAPAN :		MİMARİ ÇAĞI : ROMA		CEVRESEL	
		YAPIM TARİHİ :		KİTABE :		VAKFIYE		1	
								2	
								3	
GENEL TANIM :									
SU YOLU YA DA BİR SARNICA AIT TONOZLU YAPI KALINTISI.									
KORUMA DURUMU		A TAŞIYICI YAPI		A DIŞ YAPI		A ÜST YAPI		A SÜSLEMİ	
B		B		B		B		B	
C		C		C		C		C	
YAZIYET PLANI		FOTOĞRAF							
BUGÜNKÜ SAHİBİ :		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ :							
YAPILAN ONARIMLAR :									
AYRINTILI TANITIM :									
AŞAĞIYA DOĞRU MEYİLİ TUĞLA TONOZLU YAPI, TONOZUN ÜCUNDAN 4 BASAMAKLA SUYA ULAŞILMAKTADIR. BU SU ZAMAN ZAMAN HALK TARAFINDAN DA KULLANILMAKTADIR. SUYA ULAŞMASI NEDENİYLE YAPININ BİR SARNICA YA DA YER ALTI SU YOLUNA İLŞKİN OLMASI MUHTEMELDİR. DAR VE KARANLIK OLMASI NEDENİYLE TAM BİR İNCELEME YAPILAMAMIŞTIR.									
TEKNİK BİLGİLER									
ORJİNAL KULLANIMI									
BUGÜNKÜ KULLANIMI									
ÖNERİLEN KULLANIMI									
HAZIRLAYAN LAK : 23/01/2002									
ARKEOLOJİ : GÜLSEREN ERDEM									
ARKEOLOJİ : AZAPER ÇAKMAKCI									
KONTROL EDEN : 1 / 200									
YAYIN DİZİNİ :									
EKLER :									
1. RAPOR									
2. FOTOĞRAF									
3. RÖLÖVE PROJESİ									
4. RESTORASYON PROJESİ									
HARİTA									
KROKİ									
KİTABE									
VAKFIYE									
ONAY : 30.02 9328									
ASLİ C									
Müdür V									

Şekil 4.2 Türkiye doğal ve kültür varlıklarını koruma envanteri anıt tescil belgesi örneği

Kaynak:İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

Yukarıda aktarılan örnek arkeolojik anıt tescil formları ve eklerinin ilgili kurumlarından incelenmeleri sonucunda belirlenen temel eksiklikler şu şekilde aktarılabilecektir;

- Kayıtlama sırasında her zaman gereken özenin gösterilmediği anlaşılmaktadır,
- Kayıtlar mekansal referanslar içermemektedir,
- Arşivlerin dijitalleştirilmesi gerçekleştirilememiştir,
- Tescil fişlerinde tescile ek belgelere referans verilmemiş, tescil fişine eklenmesi gereken belgelerin sağlıklı bir biçimde dosyalanması gerçekleştirilmemiştir.

4.3.2 Türkiye’de Kültür Bakanlığı ve TÜBA’ca Gerçekleştirilen Kültür Varlığı Envanter Sistemlerinin İncelenmesi

1) Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Taşınmaz Kültür Mirasları Listesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Mirasları Listesi TÜBİTAK desteğiyle hazırlanan bir projedir, bu listelere bakanlığın internet sitesinden dileyen herkes ulaşabilmektedir. Taşınmaz Kültür Varlıkları iller bazında listelenmiş, kültür varlığının tescil tarihi ve sorumlu Koruma Kurulu da bu envanterlerde belirtilmiştir. Varlıkların; ili, ilçesi, adresi, grubu, türü, derecesi, kurul tarihi ve kurul karar numarası başlıkları altında listelendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kültür Bakanlığı yetkilileri Kurul Kararlarını bu sisteme girmekte ve tüm kararlara Bakanlık yetkilileri özel şifreleriyle erişebilmektedir. Bu sistemde il ve ilçelerimizdeki kültür varlıklarının niteliklerine göre sayılarını öğrenmek olanaklıdır. Sisteme bilgi girişi Bakanlık yetkililerince ve özel şifreyle yapılmaktadır. Bakanlığın ortaya koyduğu yazılım oldukça olumlu bir çaba olmasına karşın mekansal referanslar içermemektedir.⁸³

⁸³ Kültür ve Turizm Bakanlığı taşınmaz kültür varlıkları kayıt sistemine Bakanlığın web sitesinden ve http://212.174.179.207/kv_webapp/Main/DetailParams.aspx?Ili=35&Ilcesi=KONAK&Grubu=Arkeolojik%20Sit&Turu=Hepsi&Sit=0 adlı web adresinden erişmek mümkündür.

2). TÜBA Kültür Kitap Yazılımı

Türkiye Bilimler Akademisi'nin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliğiyle, 2001'de başlattığı Kültür Sektörü Projesi'nin (TÜBA -TÜKSEK) Kültür Envanteri Programı çerçevesinde Türkiye kültür mirasının envanterlenmesi ve planlama alanıyla ilişkilendirilmesi çalışması kapsamında “Kültür Kitap” adı verilen merkezi bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu çalışmada veri tabanının oluşturulması üniversiteler temelinde ve akademisyenlerin çalışmalarıyla gerçekleşmektedir. Kültür Kitap veri tabanı 6.000'in üzerinde pilot bölge envanterini içermektedir. Pilot bölgeler dışında çalışan ekiplerin mevcut verilerini girmeleri ile bu sayının yakın zamanda 12.000'i aşacağı belirtilmektedir.

Kültür Kitap; TÜBA-TÜKSEK proje kapsamında, Arkeoloji, Kentsel ve Kırsal Mimari, Etnobotanik, Etnoğrafya, sözlü tarih, halk kültürü vb. konularına ait kültür varlıklarını sorgulamak amacıyla geliştirilmiş, CBS tabanlı TÜBA'nın özgün bir yazılımdır. Kültür Kitap, hem teknik, hem de teknik olmayan kullanıcılar için etkili ve standartlaştırılmış bir metottur. Kitap şeklindeki formatıyla; CBS verileri ve Kültür varlıklarına ait veriler mantıklı bölümlere ayrılmış bir şekilde sayfalar üzerinde sunulmaktadır. Kullanıcıların, kitabın sayfaları arasında gezinerek, CBS verilerine, kültür varlıkları verilerine, fotoğraflara vb. ve bunları destekleyen tüm verilere kolaylıkla ulaşabilecekleri şekilde oluşturulmuştur. Ayrı ayrı “kitaplar” bir “kütüphane” de toplanabilmektedir. Böylece kullanıcılar, Kültür Kitap formatında dağıtmak istedikleri tüm veriler arasındaki ilişkiyi ve bütünlüğü korumaktadırlar. Kültür Kitap yazılımının kullanıcı ara yüzü oldukça gelişmiştir. Programın kullanımı oldukça kolaydır. Menüler arasında hızlı ve rahat geçişler yapılabilmektedir. Program içinde oldukça detaylı analizler yer almaktadır. Uygulama yazılımı, her bir kültür varlıkları grubu (Kentsel Anıt ve Kentsel Yerleşme) için veri girişi, sorgulama, analiz ve raporlama fonksiyonlarını sağlayacak şekilde, kitap biçiminde dizayn edilmiştir (bt).⁸⁴ Programda veri girişi bölümü, sorgu bölümü, raporlama bölümü yer almaktadır. Aşağıda veri giriş ve sorgu sayfası aktarılmaktadır:

⁸⁴ <http://www.tuba.gov.tr/index.php?id=79> Erişim tarihi, Temmuz, 2007.

Şekil 4.3 TÜBA-TÜKSEK kentsel anıt veri giriş sayfası görünümü

Kaynak: <http://www.tuba.gov.tr/index.php?id=79>

Şekil 4.4 TÜBA-TÜKSEK kentsel anıt sorgu sayfası görünümü

Kaynak: <http://www.tuba.gov.tr/index.php?id=79>

TÜBA'nın bu çalışması oldukça olumlu bir yaklaşımdır. Ülkemiz açısından önemli bir eksikliğin tespit edilmesi ve bu konuda uygun bir yöntemin araştırılarak denenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte çalışma henüz bir pilot uygulama ve akademik araştırma niteliğindedir. Kültür Kitap Projesi ile tarihsel ve arkeolojik değerlerin envanterlenmesi için oldukça gelişkin bir yöntem ortaya konulduğu

anlaşılmaktadır. Ancak çalışma henüz yalnızca bir yöntem önerisi sunmakta, bu yöntemin uygulanması konusunda gerekli olan yasal ve kurumsal yapılanmayı tartışmamaktadır. Aynı zamanda envanterlerin planlama otoriteleriyle paylaşımı konusunda da henüz bir öneri getirmemektedir.

4.3.3 Türkiye Arkeolojik Veri Kayıt Sisteminin Avrupa Örneğiyle Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Avrupa’da arkeolojik verilerin kentin gelişimi ile ilişkilendirilmesi amacıyla pek çok standardın oluşturulduğu görülmüştür. Ülkemizde ise, yürütülen bilimsel arkeolojik kazıların elde ettikleri bulguları envanterlemek için ürettikleri özel kodlama sistemleri ve belirli standartlar bulunmaktadır.

Çalışmanın 3. Bölümü’nde Avrupa ülkeleri özelinde yapılan araştırmalar sonucunda kentsel alanlarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının kentin gelişim kararları ile ilişkilendirilmesi sürecinde 4 farklı amaca hizmet edecek olan veri kategorisinden söz etmenin mümkün olduğu anlaşılmıştır⁸⁵. Bu verilerin elde edilmesi için ortak bir takım standartların varlığı izlenmektedir. Bu ortak standartların Türkiye deneyimi ile karşılaştırması aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

⁸⁵ Bu tespitler için bakınız Bölüm 3.3.4

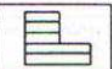
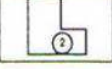
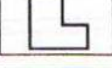
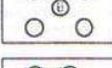
Tablo 4.1 Türkiye-Avrupa ülkeleri kayıtlama sistemi karşılaştırması

Kayıtlama Niteliği ve Çalışmalar: (* var, 0 gelişmekte, x yok)	Ülkeler:					
	İngiltere	Almanya	Fransa	İtalya	Yunanistan	Türkiye
Sistem Standartlaştırma Çalışması	*	*	*	*	*	x
Özel Katalog Sistemi-Kodlama	*	*	*	*	0	0
Sınıflama (CBS dijitalleştirmeye yönelik-nokta (obje)-çizgi-poligon (bölge) vb.)	*	0	*	*	0	x
Dijitalleştirme Çalışması	*	*	*	*	*	x
Mekansallaştırma - Haritalama Çalışması	*	*	*	*	*	0
Planlama ile ilişkisi	*	*	*	*	*	x
Eski Harita ve Kadastraların Değerlendirilmesi	*	*	*	*	*	0
Kaynaklara Referans	*	*	*	*	*	x
Kaydı Tutan Kişi ve Kurum Bilgileri	*	0	0	*	*	*
Anlatısal-Sosyal Bilgi İlişkisi	0	*	*	0	0	x
Kurumlarası İlişkilerin Kaydının Tutulması	*	0	0	*	*	0
Alan veya Anıtlı İlgili Risklerin Aktarılması	*	*	*	*	*	x
Arşivleme-Sergileme-Saklama Durumuna İlişkin Referans	0	*	*	*	*	0
İlgili Hukuki Yapı ve Yasaların Kayıtlarla İlişkilendirilmesi	0	x	x	*	*	x
Mülkiyet-El Değiştirme-Tarih –Olay ve Hukuki Boyutunun Aktarılması	0	0	0	0	0	0
İlgili Koruma Çalışmalarına Referans	0	x	x			x
Veriye Dair Röleve ve Ölçümler	*	*	*	*	*	0

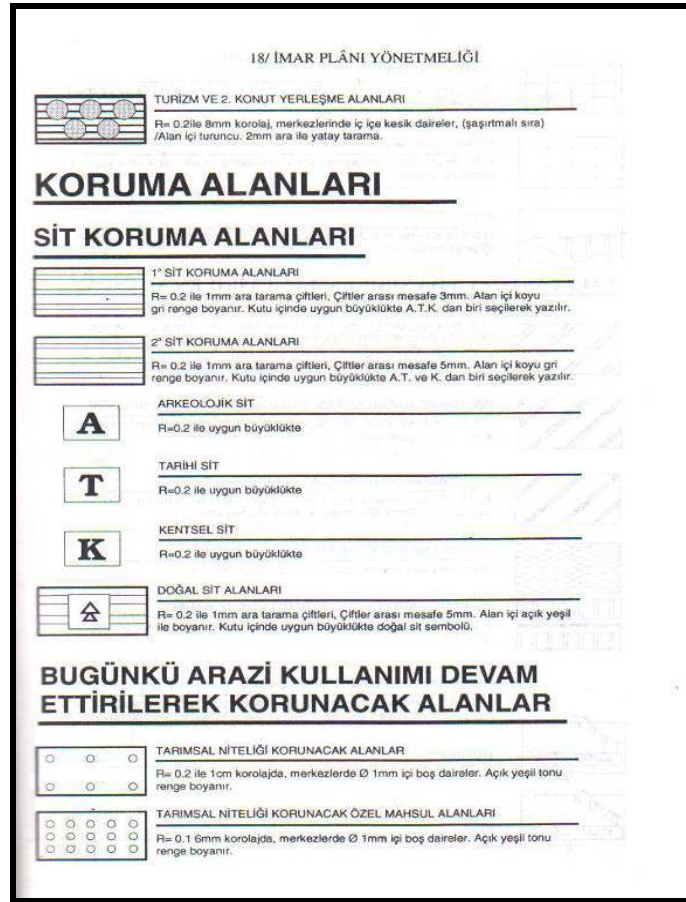
4.4 Planlama Alanında Arkeolojik Değerlerin Temsili ve Örnekler Üzerinden İncelenmesi

4.4.1 İmar Kanunu ve Koruma Mevzuatında Belirlenen Gösterim Biçimleri

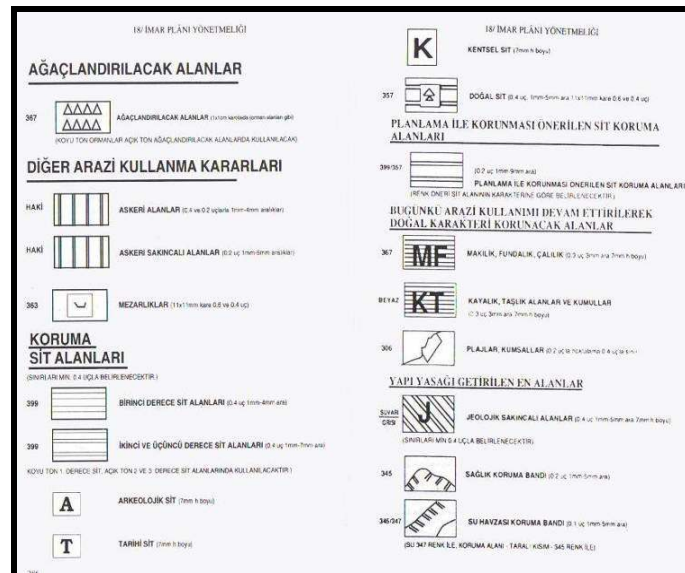
3194 Sayılı İmar Kanunu'nda planlama çalışmalarının temel aşaması olan analiz verileri/haritalarıyla ilgili bağlayıcılara yer verilmediği görülmektedir. Yalnızca plan kararlarının işlenmesine yönelik ifade biçimleri-gösterimler belirlenmiş durumdadır. Koruma kararlarını planlama süreçlerinde temsil etmeye yönelik gösterimler aşağıda yer almaktadır. Farklı plan ölçekleri için farklılaşan gösterimlerin oluşturulduğu görülmektedir.

KORUMA ALANLARI	
SIT KORUMA ALANLARI	
	KORUNMASI GEREKLİ ANIT OLARAK TESCİLLİ TARİHİ ARKEOLOJİK VE SANAT DEĞERİ OLAN YAPI VE ALANLAR (R 0,2 z=1mm atalıklarla yapı konturlarına dik ve paralel tarama) alan için: s1 olan sınırlarına Bx7
Be.1.2 	RESTORE EDİLEREK AYNEN KORUNACAK ALANLAR (R 0,4, bina konturları R 0,2 koordinatlarına paralel tarama z=1mm)
Be.1.3 	DIŞ CEPHELERİ RESTORE EDİLEREK KORUNUP, İÇİNDE ÖNERİLEN KULLANIŞA GÖRE DEĞİŞİKLİK YAPILACAK YAPILAR (R 0,4 bina konturları R 0,2 koordinatlarına dik tarama z=1mm)
Be.1.4 	1 ARKEOLOJİK SIT VE DOĞAL SIT ALANLARI İÇİNDE BULUNAN VE ÜZERİNDE YENİ YAPILAŞMA YASAĞI KONMUŞ PARSELLER (R 0,4 bina konturları R 0,2 ile L-3mm parsel numarası)
Be.1.5 	İÇİ VE DIŞI OLDUĞU GİBİ KORUNMASI GEREKLİ YAPILAR (R 0,2 bina konturları 2mm kalınlığında çevrelenir)
Be.1.6 	GÖRÜNÜŞLERİ VE GABARİLERİ İLE KORUNARAK YENİLENECEK YAPILAR (R 0,2 bina konturlarına 2mm uzaklığında iç çizgi ile çevrelenir)
Be.1.7 	KAMU VE ÖZEL MÜLKİYETTE OLAN KORUNACAK BAHÇE (R 0,2 0,5mm daire boyunca noktalama Lmm=3mm)
Be.1.8 	TARİHİ DEĞERİ OLAN ÖNEMLİ AĞAÇLAR (R 0,2 0,6mm daire boyunca noktalama daire içi çapraz çizgiler)
Be.1.9 	ANIT OLARAK TESCİL EDİLMEMİŞ OLUP KORUNMASI ÖNGÖRÜLEN DOĞAL DEĞERLER İLE DİĞER ARKEOLOJİK TARİHİ VE SANAT DEĞERİ OLAN YAPI VE ALANLAR (ÖNERİ) (R 0,2 z 2x2m ara ile yapı içi 45°lik tarama)

Şekil 4.5 1/1000 Ölçekli plan gösterimi Kaynak: 3194 Sayılı İmar Mevzuatı

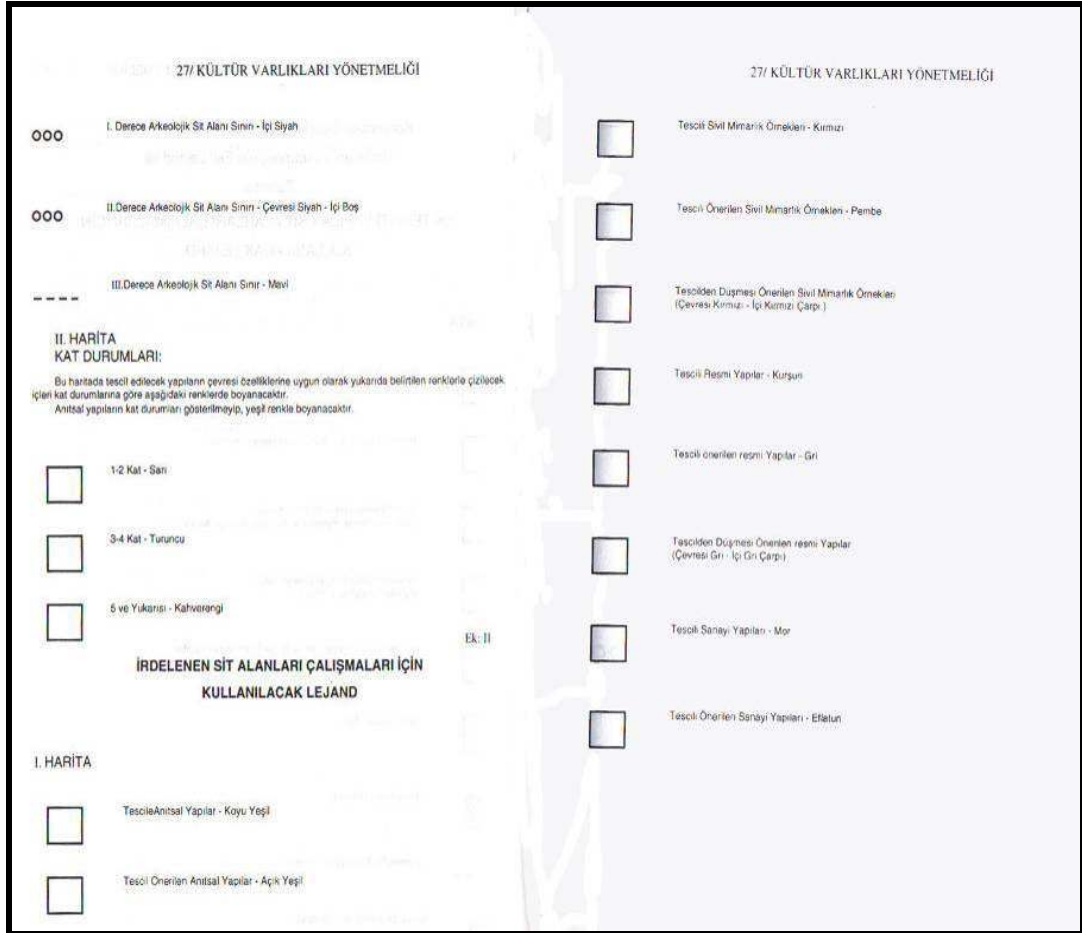

Şekil 4.6 1/5000 ölçekli plan gösterimi Kaynak: 3194 Sayılı İmar Mevzuatı

Şekil 4.7 1/25000 ölçekli plan gösterimi Kaynak: 3194 Sayılı İmar Mevzuatı

Kültür Varlıkları Yönetmeliği: Arkeolojik veri ve/veya alanlara yönelik olarak görüldüğü üzere sınır işaretlerinden başka bir gösterim biçimi, anlatım dili veya açıklama yer almamaktadır:

Şekil 4.8 Kültür varlığı yönetmeliği gösterimi. Kaynak: 3194 Sayılı İmar Mevzuatı

4.4.2 Arkeolojik Değerlerin Planlarda Temsilinin Örnekler Üzerinden İncelenmesi

Bu bölümde İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca onaylı koruma amaçlı imar planı örnekleri incelenmiştir. Bu incelemeyle arkeolojik nitelik taşıyan alanların imar planlarına nasıl aktarılmakta olduğu; kullanılan gösterim teknikleri, plan kararları ve plan notları temelinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiş olan Koruma Amaçlı İmar Planları'nda **“arkeolojik sit alanı”** ilan edilen bölgeler üzerine geliştirilen plan

kararları, önerilen lejant ve plan notları değerlendirilmiştir. Böyle bir çalışmanın yapılmasının bir diğer amacı, sit kararları ve koruma amaçlı imar planlarının, arkeolojik alanların saklanma (preservation) yöntemiyle korunmalarının ötesinde, bu alanların üzerindeki bilimsel ve eğitimsel çalışmaları destekleyecek ve/veya alanların kamu yararı ilkesi çerçevesinde aktif kamusal kullanımlarını sağlayacak yönde ne gibi öneriler geliştirdiğinin de araştırılması olmuştur. Bu bağlamda incelenen Koruma Amaçlı İmar Planları'nda arkeolojik sit alanları üzerine geliştirilen lejant, plan kararı ve ulaşılabilen plan raporlarında şu kararlar ifadelendirilmiştir:

1) İzmir İli, Çeşme İlçesi, Altınyunus Mahallesi, NPL-1b alt bölgesine ait III. Derece Arkeolojik ve I. Derece Doğal Sit Alanları için hazırlanan 1/5000 ölçekli

Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı İzmir I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 26.06.2003 tarih ve 10631 sayılı kararıyla uygun bulunmuş olup, söz konusu planlara ilişkin gösterim ve plan notları incelendiğinde;

- Gösterimlerde yasada tanımlanan gösterim şeklinin kullanıldığı bunun dışında plan üzerinde gösterime ilişkin herhangi bir tespit ve önerinin bulunmadığı,
- Plan Notlarının Sit Alanlarına ilişkin "Özel Hükümler" başlıklı kısmında;

"2.1. Planlama alanı İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 28.08.1996 gün ve 6344 sayılı kararıyla belirlenmiş olan D1-A3.3, A1, A3.3 ve A3.4 sit alanları içinde kalmaktadır.

D1: 1.Derece Doğal Sit: Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.

A1: 1. Derece Arkeolojik Sit: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

A3: 3. Derece Arkeolojik Sit: Koruma-Kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.

2.2. (D1-A3.3) 1. Derece Doğal ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanları: Bu bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 gün ve 658 ve 659 sayılı ilke kararları uyarınca sondaj kazısının ilgili müzenin denetiminde yapılmasından sonra 1. Derece Doğal Sit Alanı yapılanma koşullarında uygulama yapılacaktır. Buna göre bu bölgelerde Günübirlik Turizm Tesisleri (Lokanta, büfe, kafeterya, soyunma kabinleri, wc, gezi yolu, açık otopark v.b.) yer alabilir.

2.3. (A1) 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Bu alanda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun ilke kararları ile belirlenen koşullar geçerlidir.

2.4. (A3.3) 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı (3. Alt Bölge): Bu bölgede Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararı uyarınca sondaj kazısının ilgili müze denetiminde yapılmasından sonra sondaj sonucu koruma kuruluna iletilir. Koruma Kurulunca yapılaşma izni verilmesi durumunda projesi plan hükümleri doğrultusunda Belediyesince değerlendirilir. Bu alanlarda konut ve turistik tesis alanları ile bu alanlara hizmet edecek ticaret ve sosyal donatı kullanımları yer alabilir. Konut alanlarının tümünde tercih edildiğinde turistik tesis yapılabilir.” hükümleri yer almaktadır.

Söz konusu planda kullanılan gösterim ve plan hükümlerinde yasa, yönetmelik ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilgili ilke kararlarında belirtilen hususlar dışında herhangi bir kullanım dili ve alanın kamu yararı çerçevesinde geliştirilmesini sağlayacak plan hükmünün geliştirilmediği görülmektedir.

2) İzmir İli, Çeşme İlçesi, Ayaseranda Mevkii'nde bulunan, NPL-2 alt bölgesine ait 1.,2. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanlarını kapsayan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı İzmir I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 16.01.2004 tarih ve 11025 sayılı kararıyla uygun bulunmuş olup, söz konusu planlara ilişkin gösterim ve plan notları incelendiğinde;

- Gösterimlerde yasada tanımlanan gösterim şeklinin kullanıldığı bunun dışında plan üzerinde gösterime ilişkin herhangi bir tespit ve önerinin bulunmadığı,

- Plan Notlarının Sit Alanlarına ilişkin 16. ve 17. maddelerinde;

“16. 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde yapılacak her türlü altyapı çalışması, İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun izni ile ilgili müze denetiminde ve Çeşme Belediyesi’nin koordinasyonunda yapılır. Arkeolojik Sit alanı içindeki telefon, elektrik gibi açıktan geçen altyapı öğeleri ait oldukları kuruluşlarca düzenlenir ve bunların yeraltına alınması için İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun izni gereklidir.

17. Arkeolojik kazı sondajı, içinde inşaat yapılacak parselin bütününe kapsayacak şekilde yürütülecektir. Parsel içinde inşa edilecek yeni yapıdan dolayı yıkılması öngörülen eski yapı ya da yapılar parselin boş alanındaki sondaj çalışmaları tamamlanmadan yıkılmayacaktır. Binaların yıkılması durumunda sondaj çalışması bu yapı alanlarında da gerçekleştirilecektir.”

Söz konusu planda kullanılan gösterim ve plan hükümlerinde yasa, yönetmelik ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun ilgili ilke kararlarında belirtilen hususlar dışında herhangi bir kullanım dili ve alanın kamu yararı çerçevesinde geliştirilmesini sağlayacak plan hükmünün geliştirilmediği görülmektedir.

3) İzmir İli, Çeşme İlçesi, Dalyan Mevkii’nde bulunan, 1.,2. ve 3. Derece Doğal ve 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit alanlarını kapsayan NPL-3 alt bölgesi için hazırlanan 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı İzmir I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 13.05.2004 tarih ve 11288 sayılı kararıyla uygun bulunmuş olup, söz konusu planlara ilişkin gösterim incelendiğinde; gösterimlerde yasada tanımlanan gösterim şeklinin kullanıldığı bunun dışında plan üzerinde gösterime ilişkin herhangi bir tespit ve önerinin bulunmadığı görülmektedir.

4) İzmir İli, Konak İlçesi’nde Konak Belediyesi yetki alanına (Kemeraltı 1. Etap) giren ve Kurulumuzun 30.01.2002 gün ve 9728 sayılı karar eki paftasında yer alan sit alanları kapsamında hazırlanan 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile plan notlarını içeren plan raporu İzmir I Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 14.10.2002 tarih ve 10138 sayılı kararıyla uygun bulunmuş olup, söz konusu planlara ilişkin gösterim ve plan notları incelendiğinde;

- Gösterimlerde yasada tanımlanan gösterim şeklinin kullanıldığı bunun dışında plan üzerinde gösterime ilişkin herhangi bir tespit ve önerinin bulunmadığı,

- Plan Notlarının Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin plan hükümlerinde;

“PLAN NOTLARI

I. Genel Hükümler

18. KKASA içerisinde yapılacak her türlü altyapı çalışması arkeolojik duruma ilişkin olarak İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu izni ile müze denetiminde Konak Belediyesi’nin koordinasyonunda yapılacaktır. Parsel ölçeğinde uygulamalarda İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü izni ile sondaj kazısı yapılır. Sondaj sonuçları İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından değerlendirilir. Herhangi bir arkeolojik veriye rastlanması durumunda plan koşullarında yer alan hükümlerin uygulanıp uygulanmayacağına İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından karar verilir.

III. Yapılanma Koşulları

A. Arsa ve Yapılarla İlgili Hükümler

1. KKASA içinde yapılacak tüm inşai uygulamalar öncesinde Müze Müdürlüğü denetiminde sondaj çalışması yapılması zorunludur. Sondaj sonucu İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nda değerlendirilir. Herhangi bir arkeolojik veriye rastlanması durumunda plan koşullarında yer alan hükümlerin uygulanıp uygulanmayacağına İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından karar verilir” denilmektedir. Plan raporu incelendiğinde bazı arkeolojik alanların özel proje alanı olarak belirlendiği, ancak bu alanlara ilişkin hazırlanacak projenin nitelikleri ve uygulama koşullarının belirlenmediği görülmektedir.

5) İzmir İli, Urla İlçesi, İskele Mahallesinde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı kapsamında hazırlanan 1/5000 Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.12.2003 tarih ve 10976 sayılı kararıyla değerlendirilmiş ve kararda belirtilen koşullar doğrultusunda yeniden düzenlenerek iletilmesi istenmiştir. Söz konusu planlara ilişkin gösterim ve plan notları incelendiğinde;

- Gösterimlerde yasada tanımlanan gösterim şeklinin kullanıldığı bunun dışında plan üzerinde gösterime ilişkin herhangi bir tespit ve önerinin bulunmadığı,
- Plan Notlarının Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin hükümleri incelendiğinde, plan notlarının yasa, yönetmelik ve ilgili ilke kararları çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Plan notlarının alanın kamu yararı çerçevesinde geliştirilmesini sağlayacak özel bir hükmü içermediği görülmektedir.

İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun arşivinde onaylı planlar üzerinde yapılan inceleme sonucunda;

- ✓ Söz konusu planlarda 2. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanlarında yapılaşmaya dönük veya 1. Derece Arkeolojik Sit Alanlarında yalnızca saklanmaya dair hükümler içerdiği görülmektedir. Plan kararlarında kullanıma dönük yönlerin ağır basmakta olduğu, alanların bilimsel bir yaklaşımla korunmaları ve şehircilik disiplinin kamu yararı ilkesi doğrultusunda aktif olarak kullanımlarının sağlanmasına ve/veya taşıdıkları verinin kamusal bir bilgiye dönüşmesine yönelik kararların geliştirilmediği,
- ✓ Plan notlarının arkeolojik alanın özellik ve nitelikleri incelenmeden direkt olarak yasa, yönetmelik ve ilgili ilke kararları çerçevesinde oluşturulduğu, arkeolojik alanın kendine özgü niteliklerinin incelenip değerlendirilmediği saptanmıştır.

Örnek dosyaların incelemesinin sonucunda şu tespitlere ulaşılması mümkün olmaktadır:

- ✓ Plancıların arkeolojik bilgiyi **arkeolojik sit alanı veya tekil anıt** kapsamında değerlendirmeye aldıkları,
- ✓ Plancıların yalnızca **koruma sınıfı bilgisine** ulaşabildikleri,

- ✓ Plancıların yalnızca **koruma sınıfı ve alan sınırlarını planlara işledikleri**,
- ✓ Bunda en büyük etkenin alanın niteliğini – alt ölçekte bulgu verilerden gelen **nitelik bilgisine ulaşamamaları** olduğu,
- ✓ Bir diğer etkenin alan veya anıtla ilgili **uzman görüşü ve uzmanın korunması konusundaki proje önerisine ulaşamamaları** olduğu ifade edilebilir.

Plancılar **uzman görüşüne ve alanın niteliğiyle ilgili verilere** ulaşabildikleri takdirde alanın bilimsel kazı/kurtarma kazısı gerçekleştirilerek korunması, sergilemeye açılması, çevre düzenleme projesi, ören yeri, arkeolojik park olarak tasarlanması, ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, kat yüksekliğinin ona göre öngörülmesi gibi kararlara erişebilecek ve bu ortaya çıkan planlama kararları doğrultusunda yeni gösterim biçimleri ve plan dili ortaya konabilecektir.

4.5 Avrupa Deneyiminden Hareketle Türkiye Deneyimine Dair Tespit, Sorgulama ve Öneriler:

- Günümüzde ülkemiz pratiğinde yalnızca tescil fişleri, raporları ve kurumlar arası resmi yazışmalar arşivlenmektedir. Ancak bu arşivleme çalışmalarının da ortak bir dili bulunmamakta ve arşivlere erişim gerçekleştirilememektedir. Söz konusu arşiv belgelerinin de eksik veya tam olarak doldurulmamış olduğu gözlenmektedir.
- Kültür Bakanlığı ile yerel yönetimlerin, yasalarda birbirlerine verdikleri referanslar dışında iletişimleri oldukça kısıtlıdır.
- Ülkemizde tarihsel çevre koruma konusu esasen yalnızca koruma yasalarının değil, planlama yasalarının da bir sorunu durumundadır. İmar kanunumuz, planlara ilişkin yönetmeliklerimiz bu konuya ilişkin hiçbir şey söylememektedir. Şu anda yürürlükte bulunan 3194, 3030, 5216 sayılı kanunlar korumaya ilişkin özel tanım, ifade biçimi, karar mekanizmalarını yönlendirmek üzere özel bilgi gereksinimi ortaya koymamaktadır. Farklı ölçekteki planlarda temsil sorunu bulunmaktadır. Arkeolojik ve tarihsel verinin **planlama çalışmalarına öncelikle analiz ve sentez verisi olarak girmesine yönelik zorunluluk ve standartlar bulunmamaktadır**. Korunacak alanlar ve koruma politikalarına ilişkin öneriler,

dil birliği, standartlar vb. süreçler yasal düzenlemelerde yer almamaktadır. Çalışmalara yol gösterecek nitelikte rehber niteliği taşıyan bir doküman bulunmamaktadır.

- Tarihi plan, pafta ve haritalar da planlama çalışmaları açısından bir analiz nesnesi olamamaktadır. Bu dokümanların değerlendirilmesi tamamen mesleğin bilim etiğine bırakılmış, yasal sürece bağlanmamıştır. Aynı paralelde geçmiş ve şimdiki döneme ait kadastro durumu, mülkiyet değişim bilgi ve arşivleri araştırması yapılması da önemli olabilecektir.
- Plan veya yatırım kararları öncesinde, onları yönlendirecek olan bir ön araştırma ve bilgi paftası hazırlama durumu söz konusu değildir. Bu konuda yasal ve yönetsel bir zorunluluk bulunmamaktadır. Yalnızca gerektiği durumlarda hızlı bir biçimde kurtarma arkeolojisi çalışmaları yürütölmektedir.
- Yurt dışı pratikte gelişme yönlendirici arkeoloji olarak adlandırılan arkeolojik çalışmalar bizim ölkede deneyimizdeki 3. Derece arkeolojik sit kararına benzetilebilir bir nitelik taşımaktadır. Bu alanlarda yapılacak planlar için özel analiz sistemleri geliştirilmesine gereksinim vardır.
- Bir plan dilinin gelişebilmesi esasen uygulama alanının zenginleşmesine bağlıdır. Uygulama alanındaki yetersizliğin uzman personel sorunuyla da ilişkili olduğunu ifade etmek mümkündür.
- Türkiye’de gelişme yönlendirici, önleyici ve/veya kentsel arkeoloji çalışmalarının maliyetlerinin nasıl karşılanacağı bir sorun alanıdır. Yatırımcının önünde durmak istemeyen bir devlet yapısı içerisinde ve neoliberal politikaların sürekli olarak gündeme getirildiği gelişmekte olan bir ölkede finansman probleminin nasıl çözüleceği ciddi bir konudur.
- Türkiye’de gelişim yönlendirici arkeoloji konusunda projeyi yönlendirecek, gerektiğinde değiştirecek ve aynı zamanda mülk sahibini de mağdur etmeyecek olan bir sistem nasıl gerçekleşebilir? Hızlı işleyen takas mekanizması, kamulaştırma mekanizması veya (koruma kurulu ve belediyeler kontrolünde) proje üretecek bir özel projeci birim çözüm olabilir mi? Bu sistemde karar vericilerin kimler olacağı, halkın güveni ve onayının sağlanması önemli bir konudur. Proje üreten birim konusunda bir örgütlenme tarif edilebilir mi?

- Ülkemizde özellikle kentsel alanlarda arkeolojik değerlerin kente entegrasyonu için özel projelerin üretilmesine gereksinim vardır. Bu projeler disiplinler arası bir süreçte ve kurumlar arası koordinasyonla gerçekleştirilebilir. Kentsel arkeolojik çalışmaları yürüten kazı ekiplerinde plancılar yer almalı ve/veya planlama kurumundan danışmanlık alınmalıdır.
- Sistemantik kataloglama, kodlama ve arşivlemeye ilişkin çalışmalar yetersiz durumdadır.
- Bir diğer sorun alanı da gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların yayına dönüşme, dolayısıyla kamuyla paylaşılma oranının düşük olmasıdır.
- Yurtdışı pratiği incelendiğinde önleyici-kentsel arkeoloji konusundaki çalışmaların esasen 2 kanalda ilerlediği görülmektedir. Bu kanallardan biri; geçmiş tahminleme ve potansiyel alanları belirleme çalışmaları, ikincisi ise proje veya yatırımlarla karşılaşılınca kurtarma arkeolojisi ve/veya kentsel arkeoloji çalışmalarının gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda tarihsel araştırmalarda ortaya çıkanlar ve yeni gelişme talepleri karşısında yapılan araştırmalarda ortaya çıkan veriler-bulgular olmak üzere iki temel veri kaynağından söz etmek mümkündür. Ülkemizde de bu iki kaynağın etkin değerlendirilmesine ilişkin yasal ve yönetsel düzenlemeye gereksinim bulunmaktadır.

Sonuç olarak, arkeolojik alan ve verinin yasal ve yönetsel yapılanmayla planlama süreçlerine nasıl konu olduğu ve yasal sistemimizde kent planlama alanında bilgilerin temsil biçimi olan lejantlarda nasıl yer almakta olduğuna dair yapılan inceleme sonucunda şu tespitlere ulaşılması mümkündür:

- Malta Konvensiyonu'nda **önleyici/önlem arkeolojisi** olarak geçen ve arkeolojik potansiyelinin tespitini/arkeologların planlama alanına katılımını ve ortak çalışmalar yürütülmesini içeren maddeler ülkemizde uygulanmamaktadır.
- Malta Konvensiyonu'nun arkeolojik verinin **kayıt altına alınması ve envanterlenmesi** ve bilginin paylaşılmasına ilişkin hükümleri tam olarak yerine getirilmemektedir.
- Koruma ve imar yasalarımızda arkeolojik verinin temsili için ayrı bir dil kullanılmamaktadır. **Gösterim dilinin** oldukça yetersiz olduğu görülmektedir.

- Son süreçte 5226 Sayılı Yasa ile arkeolojik mirasın bir çevresel **yönetim** ve düzenleme/planlama sürecini konu olmasını beraberinde getiren hükümler getirilmiştir. Ancak bu hükümlerin sonuçları henüz okunabilir nitelikte değildir.

BÖLÜM BEŞ

İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİNDE ARKEOLOJİ –KENT- PLANLAMA İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

5.1 İzmir Kentinin Tarihsel Gelişimi ve Arkeolojik Potansiyeli

İzmir Kentinin tarihi günümüzde elde edilen veriler ışığında neolitik dönme dek uzanmaktadır. Kentin zengin tarihi bugün halen tümüyle ortaya konabilmiş durumda değildir ve tarih biliminin doğası gereği İzmir'in tarihi üzerinde de pek çok tartışmalı konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu tartışmaların giderilebilmesi gelecekte yapılacak olan bilimsel çalışmalara bağlıdır. Günümüzde kentin tarihine ilişkin olarak elde edilebilen veriler yapılan arkeolojik kazı çalışmalarına, İlkçağ tarihçi ve yazarları/ozanlarının aktarımlarına, 16.-20. yüzyıllarda kenti ziyaret eden seyyahların notlarına ve genel olarak 19., 20. ve 21. yüzyıl tarihçileri ve araştırmacılarının bulgularına dayanmaktadır¹. Günümüzde İzmir'in arkeolojik ve tarihsel özellikleriyle ilgili pek çok bilimsel ve popüler çalışma mevcuttur. Bu tez kapsamındaysa kentin tarihi, kent ve bölge planlama çalışmalarının etkilediği/etkilediği tarihsel mekansal izler kapsamında incelenecektir.

5.1.1 İzmir'in Tarihsel Gelişimi ve Arkeolojik Bulgular

Günümüzün İzmir metropolitan kent sınırları içerisinde, insanlığın kültür tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen, tarımsal üretim ve dolayısıyla yerleşik yaşama geçişin gerçekleştiği neolitik çağa ilişkin olarak tespit edilen ve kazı çalışmalarına başlanılan ilk alan, Yeşilova semtinde bulgularan Neolitik Dönem yerleşmesi olmuştur. Bu bulgunun dışında kentin Helenler öncesi iskanına ilişkin olarak elde edilen en eski tabakaya Bayraklı-Tepekule Höyüğü'nde rastlanmaktadır. Bayraklı kazısının ilk yıllarında, höyüğün küçük bir bölümünde yapılan sondajda kayalık bir zemin üzerine oturan Troia

¹ Strabon (1987), Pausanias (1988) vd. gibi antik tarihçilerin aktarımlarının yanı sıra Akurgal, E. (1983), Oikonomos, K. and Slaars (2001), Texier (2002), Codux (2003), Bean (1997), Kuban (2001), Doğer (2006), Beyru (2000), Atay '(1978 ve 1998), Bilsel (1996) ve İ.Pınar'ın (2000) İzmir'in tarihini ziyaret eden seyyahların notlarını derlediği çalışmaları İzmir'in tarihini anlatan başlıca eserler olarak aktarılabilir. Çalışmanın bu bölümü içerisinde söz konusu eserlerin kimilerine doğrudan referans verilmiş durumdadır.

I (İ.Ö. 3000-2500) safhası ile aynı döneme ait olan en eski bir yerleşim tabakası ortaya çıkmıştır (Doğer, 2006).

İzmir coğrafyası, ticari bir liman olmak için Ege Denizi'nin en elverişli noktasında yer almaktadır ve bu özelliği dolayısıyla kentin her dönemde önemli bir ticaret merkezi olduğu düşünülmektedir. İon kentlerinin en erken dönemlerinde dahi hareketli bir ticari yaşamlarının olduğu düşünüldüğünde, bu kentler arasından özellikle coğrafi nitelikleri dolayısıyla İzmir'in oldukça hareketli bir yaşama sahip, ve hem ekonomik hem de kültürel anlamda zengin bir kent olduğu düşünülmektedir.

Helenistik Dönemde İzmir

Büyük İskender M.Ö. 334 baharında, Çanakkale Boğazını geçerek Pers İmparatorluğu üzerine sefere başlamış, M.Ö. 333'de Sardes ile Ephesos'u almış ve bu sırada İzmir'e uğramıştır (Akurgal, 2000). Pausanias (1988) İzmir'in, Büyük İskender'in Pagos Dağındaki Nemesis Tapınağı önünde bulunan bir çınar ağacının altında uyurken gördüğü rüya üzerine kurulduğunu anlatmaktadır. Aristides de (M.S. 2.yy veya sonrası) İskender'in gördüğü rüyadan ve kenti yeniden kurmasından söz etmektedir (Cadoux, 2003). Buna karşın, hikayenin destansal olma olasılığı bulunmaktadır. Helen dünyasının büyük bir refaha eriştiği ve tüm Batı Anadolu'da eski kentlerin düzenlenerek yeni kentlerin kurulduğu bu dönemde İzmir, diğer İon şehirleriyle birlikte yeniden kurulmuş ve efsanevi bir üne erişmiştir (Karabağ,2008).

Helenistik Dönem öncesinde Pagos Dağında önemli bir yerleşim merkezi olmadığı bilinmektedir. Helenistik Dönemde İzmir, tamamen Helenistik kent planlama anlayışıyla gelişmiştir. Dolayısıyla sokak sistemi ve kent dokusunun ana strüktürü M.Ö. 3. yüzyıla dayanmaktadır. Kentin sonraki dönemlerdeki gelişiminde, bu dönemde oluşan kent yapısı önemli bir rol oynamıştır (Karabağ, 2008). Helenistik Dönemde kurulan kentin Pagos Dağında surla çevrili bir akropol ve aşağı düzlükte liman olmak üzere iki merkezden oluşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Kıyı ve Pagos arasında kalan yamaçta kentin yine surlara çevrili kamu yapıları ve yerleşim bölgeleri konumlanmıştır. Günümüzde Namazgah

semtinde bulunan ve Helenistik Dönemde resmi nitelikte inşa edilen Agora, sonraki dönemlerde meydana gelen depremlerde yıkılarak onarılmıştır. Cadoux (2003), İzmir’de Helenistik çağda, hatta Lysmachos tarafından ilk kurulduğu yıllarda bir Tiyatro bulunduğunu söylemektedir. Bu yapıdan günümüze ulaşan kalıntılar, M.S. 178’de meydana gelen depremin ardından kısmen yeniden yapılan yapıya aittir. Kadifekale’nin kuzeybatısında yer alan bu yapı, diğer Helenistik tiyatrolar gibi arazinin topoğrafik durumuna uygun doğal bir oyuk içinde konumlanmaktadır. Günümüz kentinde üzeri tamamen yapılarla kaplanmış olmasına rağmen, bulunduğu yer algılanabilmektedir. Pausanias (1988), İskender’in geldiği dönemde Pagos Dağında bulunan Nemesis Mabedi’nden söz etmektedir. Ancak İzmir’in kuruluşu ile ilgili efsanede adı geçen bu mabedin yeri ve sonraki dönemlerde var olduğuna ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakta, agora yakınlarında olduğu sanılmaktadır (Doğer, 2006). M.Ö. 254 yılında, II. Antiokhos’un annesi Stratonike’nin Sardes’de ölümünün ardından, İzmir’de Stratonike adına bir tapınak yapılmıştır. Cadoux (2003), bu tapınağın iç limanın güney kıyısında konumlanan Musevi Hastanesi’nin yakınlarında olduğunu belirtmektedir. Strabon (2000), Klazomenai’den İzmir’e gelirken gördüğü sıcak su kaynakları yakınındaki Apollon Tapınağı’ndan söz etmektedir. 17. yüzyılda Tournefort (2005) ve Texier (2002) de bu yapıya ait kalıntılar gördüklerini kaydetmişlerdir. Bu tapınağın günümüzde Balçova’daki ılıcaların batısına denk geldiği bilinmekte ve bununla birlikte Aristeides’in sözlerine dayanarak Cadoux (2003), kent surlarının doğu kapısı dışında veya yakınında bir Apollon Tapınağı’nın daha varlığına işaret etmektedir (Karabağ,2008).

Roma Döneminde İzmir:

Cadoux (2003), Bu dönemde İzmir’in Roma ile resmi bir bağışıklık anlaşması yapmamasına karşın, özgür kentler arasına girdiğini ifade etmektedir. Roma ile ticaretin gelişmesi, doğal ve kültürel avantajları olan İzmir’in refah seviyesini arttırmıştır.

Bean (1997), Smyrnalılar’ın politik sezgileri ile Roma’yı ilk tanıyanlar arasında yer aldıklarını ve M.Ö. 195 yılında Antiokhos’a direniş sürdürülürken,

tanrılaştırılmış Roma adına ilk kült ve tapınağı kurduklarını aktarmaktadır. Roma Döneminde kentin yeni sınırlarına ilişkin kesin bir bilgi ve belge bulunmamakla birlikte, çeşitli araştırmacıların çalışmalarına ve Strabon, Aristeides gibi antik yazarların anlatımlarına dayanarak, kent sınırları yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir. Bu dönemde de Pagos'ta yer alan Akropol varlığını sürdürmektedir. Kent sınırları topoğrafyanın olanakları doğrultusunda kuzeydeki düzlüğe doğru genişlemiş, eğimin çok dik olduğu güney yönünde ise herhangi bir genişleme olmamıştır. Cadoux (2003), Pagos Dağı üzerinde konumlanan Akropolis'in ve Lysimakhos dönemine ait iki adet kent surunun Roma çağında eklemeye ve onarım gördüğünü, özellikle güney yönündeki surun onarımına kentin bu yöndeki sınırlarının değişmemesi sebebiyle ayrı bir özen gösterildiğini, kuzey yönündeki surun ise kentin sınırlarını belirlemekten çıktığını ve yerleşimin bu surun ötesine yayılarak doğu ve kuzey yönünde genişlediğini, fakat bu genişlemenin aşama ve tarihlerinin kesin olarak saptanamadığını belirtmektedir (Karabağ,2008).

Bizans Döneminde İzmir:

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasından sonra, İzmir Bizans İmparatorluğu olarak tanınan Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına dahil olmuştur. İzmir Hristiyanlığın yayıldığı bu dönemde önemli bir piskoposluk merkezi olarak gelişmiştir. 7. Yüzyılın sonlarından başlayarak görülen İslam akınları sayesinde Anadolu'da ticari yaşam zarar görmüş ve bu dönem İzmir için de sönük geçmiştir. Bu dönemde yaşanan sürekli tehlike karşısında kent yaşantısında savunma öncelikli duruma gelmiştir. 7. ve 8. yüzyıllarda diğer kentlerle birlikte İzmir'de de boşalma görülmüş, buna karşın kent Bizans dini hiyerarşisinde giderek daha önemli bir yer edinmeye başlamıştır (Kuban, 2001).

Bazı yazarlar bu dönemde kentin Hristiyanlık bakımından İstanbul'dan sonra ikinci önemli kent olduğunu belirtmektedir. 9. ve 10. yüzyıllarda kent bir arbonluk olmuş, ticari etkinlikleri giderek artmış ve Bizans İmparatorluğu'nun önemli bir kenti ve deniz üssü haline gelmiştir. Fakat 1025'de meydana gelen

deprem kenti büyük ölçüde harap etmiştir (Kuban, 2001). 1076 ve 1117 yılları arasında bölge Selçuklu İmparatorluğu tarafından kontrol altında tutulmuştur (Goffman, 1992). 1086'da Süleyman Bey'in ölümü üzerine Caka Bey'in egemenliğine geçmiş, Caka Bey'in öldürülmesinden sonra 1097'de Birinci Haçlı Seferi ile istila edilerek Bizanslılara geri verilmiştir (Darkot, 1945). İzmir bu olay sonrasında da uzunca bir dönem Türkler ve Hristiyan şövalyeler arasında el değiştirmiştir. Bu arada İzmir İznik İmparatoru Theodor Laskaris'in egemenliğine geçmiş ve 1204-1210 yıllarında onun deniz üssü olmuştur. Bu güvensiz dönemim kentin gelişimini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. İzmir'in 1258 yılından başlayarak kentin içinde bulunduğu bölge yavaş yavaş Türklerin eline geçmeye başlamıştır (Kuban, 2001).

Kuban (2001), Bizans Döneminde İzmir'in Kadifekale ve Liman Kalesi'nden oluşan orta büyüklükte bir yerleşim olduğunu aktarmakta ve bu çağda yapılmış yapılara ilişkin günümüze ulaşan önemli bir bilgi ve kalıntının bulunmadığını ifade etmektedir. Kuban (2001), kentin bu devirde artan dini öneminin arttığını ancak buna karşın Roma Dönemine oranla fazla gelişemediğini, hatta kent sınırlarında daralmaların meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu çağ kent fizyonomisine katkıda bulunmuş olsa bile, 11. yüzyılda meydana gelen olaylar, bunların günümüze ulaşmasına engel olmuştur (Kuban, 2001).

Osmanlı Dönemi'nde İzmir ve Metropolleşme Süreci:

1310 yılında Kadifekale Türkler tarafından alınmıştır. Buna karşın Liman Kalesi 1402 yılında Timur'un fethine dek Latinlerde kalmıştır. Bu durum, Kadifekale ve kıyı kesim arasındaki ilişkiyi iyice zayıflatmıştır. Bu süreçte Türk nüfus Kadifekale'ye yerleşmeye başlamış ve bir anlamda izleyen yüzyıllarda belirgin hale gelen kentin mekansal etnik bölgenmesinin temelleri bu dönemde atılmıştır.

İzmir 1424 yılında Osmanlıların egemenliği altına girdiği dönemde oldukça harap bir küçük kasaba durumundadır. Kentin yaşamı 16. yüzyıla dek canlanmamış, ancak 16. yüzyıl sonlarında ticari yaşamın hareketlenmesiyle 17.

yüzyılda kent yeniden yükselişe geçmiştir. Bu dönemde giderek zenginleşen kentte nüfusun arttığı gözlenmiştir. Liman Kalesi ve Kadifekale, kentin en önemli iki anıtsal yapısı olarak varlığını sürdürmüştür.

Kiray'ın (2004) ifade ettiği gibi, tarihsel çalışmalar İzmir ve çevresinin Osmanlı Dönemi'nde de önemli bir bölge olmayı sürdürdüğünü ve imparatorluk içerisinde ticaret yaşamının en hareketli olduğu noktalardan birisi olduğunu göstermektedir. İzmir ve çevresinin konumu ve olanakları itibarıyla İzmir, özellikle 17-19. yüzyıllarda çok zengin bir kültürel mozağe ev sahipliği yapmış; birbirinden din, dil, gelenek, görenek gibi pek çok konuda farklılaşan etnik grupların yaşantılarına sahne olmuş ve bu yaşamların sürdürüldüğü mekanlara altlık oluşturmuştur (Kiray,2004).

Rum, Ermeni ve Yahudiler, Osmanlı açısından bir nevi yerli milletlerdi. Osmanlı ülkesinde yaşayan çeşitli uyruklara mensup yabancılarsa, devletin sağladığı özel koruma sayesinde önemli bir ekonomik gücü ellerine geçirmiş durumdaydılar. Özellikle 19. yüzyılda Levantenler, Osmanlı ekonomisinde ve Avrupa ülkeleriyle siyasal ve diplomatik ilişkilerde etkin ve çoğu kez belirleyici rol üstlenmişler (Şenocak, 2008). İzmir kentinin ticari hayatında özellikle 16 ve 17. yüzyıllardan itibaren yaşanan hızlı gelişmeler kentte; Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve Avrupalıların oluşturduğu sosyal bir çeşitlenme oluşturmuş, birbirlerinden farklı kültürel ve sosyal verilere sahip olan söz konusu bu beş etnik grup, kendi yaşayış biçimlerini dini ve kültürel birikimlerini yansıttıkları beş ayrı bölgede gruplaşarak yaşamışlardır (Kiray, 2004). Kiray'ın (2004), ifade ettiği gibi kentte bu dönemde bir Türk Mahallesi, bir Rum mahallesi, bir Ermeni Mahallesi, bir Yahudi Mahallesi ve bir de Frenk Mahallesi vardır.

Türk Mahallesi Pagos Dağı'nın yamaçlarında dizilirdi ve dar sokaklar boyunca düzensiz bir biçimde sıralanmış küçük tahta evlerden oluşurdu. Yanında Yahudi Mahallesi uzanırdı. Az ötede Ermeni Mahallesi vardı. Rum Mahallesi şehrin çukur bölgesini işgal ederdi ve kentin ticari merkezi ve şık kesimi olan Frenk Mahallesi ile yan yanaydı. 1922 yılında yaşanan büyük İzmir yangınında Ermeni ve Frenk mahalleleri büyük ölçüde yanmıştır (Kiray, 2004).

Şekil 5.1. İzmir’de 18. Yüzyılda etnik grupların mekansal dağılımı Kaynak: Kiray, 2004.

18. yüzyılda artan ticari yoğunluğa bağlı olarak kent sınırları biraz daha genişlemiştir. Atay’ın aktardığı üzere (1998), 18. yüzyılda İzmir’de kıyı kesimindeki yerleşme kuzeyde Boyacı Deresi’nin denize döküldüğü alana kadar uzanmaktadır. İzmir 1740’lardan sonra ikinci büyüme evresi diyebileceğimiz daha canlı bir dönemi yaşamıştır. Bu dönemde İzmir, Osmanlı İmparatorluğu’nun dünya ekonomisi ile eklemlendiği yer haline gelmiştir. 1650-1750 yılları arasında İzmir, kıtalararası ticarete önem kazanmış, daha sonra yerel ürünlerin pazarlanması başlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda İzmir, bir "altın çağ" yaşayarak, Doğu Akdeniz’in en önemli liman kenti haline geldi. Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin önde gelen ihraç limanları arasında ilk sıralarda yer almıştır. Şenocak (2008), batılı ve yerli unsurların bir arada bulunduğu bir kent olarak İzmir’in, bu dönemde diğer Osmanlı kentlerinden farklı bir nüfus yapısına sahip olduğunu aktarmaktadır.

1650-1750 yılları arasında İzmir, kıtalararası ticarete aracı durumdayken, Dünyada gelişen dinamikler dolayısıyla 1750 sonrasında aracı konumundan sıyrılmış ve kendi iç bölgesinin değerli tarım ürünlerini dünya pazarlarına aktaran bir çıkış noktası ve limanı konumunu kazanmıştır. Bu dönem kentin günümüzde sahip olduğu metropolitan kent karakterinin temellerinin bu süreçte atıldığı ifade edilebilecektir. İzmir hinterlandı ve art alanıyla birlikte - etkileşerek özgün değerlerini ortaya koyan ve katma değer yaratan bir kent haline gelmiştir. Kurulu ilişkiler ağındaki gelişmelere bağlı olarak, Batı Anadolu’da, 18. yüzyıldan itibaren kentler arasındaki bağımlılık ilişkileri, kır-kent dengeleri, etnik ve demografik

yapı değişmeye başlamış, buna bağlı olarak da bazı kentler öne çıkmaya başlamıştır. Bu tespit, önceki dönemin birikim ilişkilerinin gereksindiği ulaşım ve konum avantajlarıyla ve kurulan yeni bağlantıların koordinatlarıyla örtüştüğü sürece, kentlerin eski pozisyonlarını koruduğu, aksi takdirde gerilediği anlamına gelmektedir (Göksu, 2009, s.13). Göksu'nun (2009) aktardığı üzere, kentin bir metropole dönüşme sürecinde İzmir ve artalanı arasında ekonomik bağımlılığın kurulması ve mekansal gelişimlerinin bu çerçevede değerlendirilebilmesi, bu ilişkilerin kurulmasından sonraki dönemler için tartışma konusu edilmeye geçecek bir konudur.

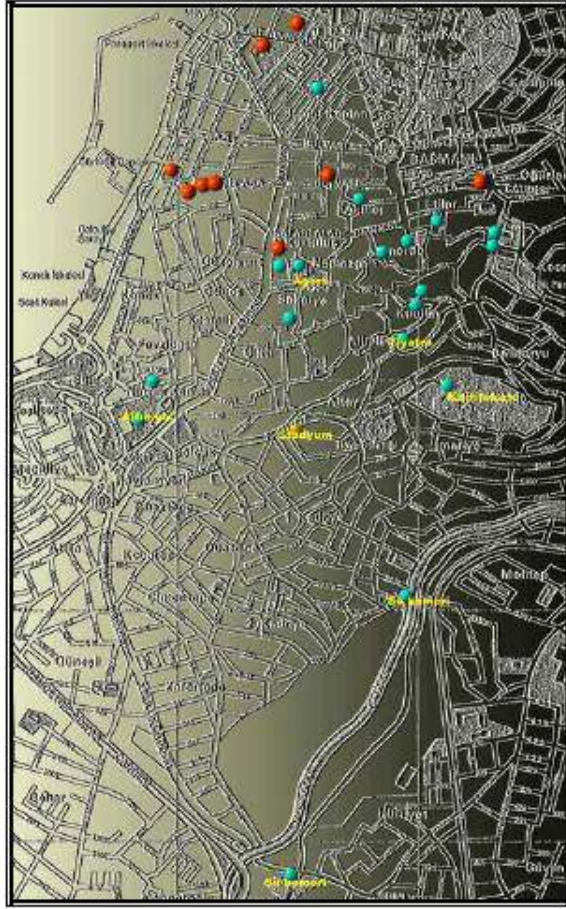
18 ve 19. yüzyıllarda aydınlanma süreci ve modernleşme arayışları Osmanlı'yı da etkilemiştir. Modernleşme çalışmalarının izlerini dönemin önemli ticaret kentlerinden birisi olan İzmir üzerinden de izleyebilmek mümkündür. Osmanlı merkez hükümetinin modernleşme arayışları içerisinde atılan en önemli adımlardan birisi 1848 tarihinde kentte ilk belediye teşkilatının kurulması olmuştur. Osmanlı'nın "idareci ağa" anlayışını Batının kentleşme konseptine uygun bir biçimde dönüştüren bu gelişme, Osmanlı entellektüelleri için modernleşmenin sembolü olmuş ve bu ortamda, İzmir'deki İngiliz tüccarların örgütlediği bir grup hükümete dilekçe ile başvurarak, "*İstanbul modeline göre kurulmuş bir belediye örgütü*" talebinde bulunmuşlardır (Kiray, 2004). Bu talepler doğrultusunda 1864'te İzmir belediye örgütü yeniden düzenlenmiş ve bazı Levantenler de belediye meclis üyeliğine seçilmişlerdir.

Aydınlanma süreci ile gelişen milliyetçilik akımları ve onu izleyen ulus devlet ideolojisinin hakimiyeti İzmir'deki çok kültürlü yapının değişimini hazırlayan başlıca neden olmuştur. İzmir'deki çoklu etnik yapılı yaşam 18.ve 19. yüzyıllarda milliyetçilik söylemlerinden etkilenererek, 1. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan Türk Bağımsızlık Savaşı sonrasında tamamen dönüşüme uğramıştır. 1922 yılında yaşanan yangın Ermeni, Frenk ve Rum Mahallelerini büyük ölçüde yok etmiştir. Bu bölge Haussmann'ın uygulamalarıyla planlama literatürüne giren modern, ırsal tarzda bir ulaşım ağı tasarımıyla yeniden planlanmış ve eski dokudan çok az iz günümüze ulaşabilmiştir. Benzer bir şekilde Karşıyaka, Güzelyalı, Buca, Bornova gibi bölgelerde yer alan Levanten ve Rum yerleşmelerinden de geç kalmış koruma uygulamaları ve hızlı kentleşme süreçleri etkisiyle günümüze

çok az yapı ulaşabilmiştir. Yahudilerse İzmir’de 1950’li yıllara kadar yaşamayı sürdürmüşler, ancak bu tarihten sonra İzmir’den İsrail Devletine önemli bir göç hareketi olmuştur. Günümüzde İzmir’de küçük bir Yahudi cemaati kalmıştır, ancak kentin ticaret yaşamında etkin olan bu topluluk halen kentin sosyal yaşamına renk katmaktadır. 1950 sonrasında Yahudiler tarafından terk edilen bölgeye Orta ve Doğu Anadolu’dan göçle gelen gruplar yerleşmiştir. Bu süreçte bölgede yer alan özgün Yahudi mimarisi evler büyük ölçüde eskime ve köhnemeye bırakılmıştır. Son dönemlerde bu mimari mirasın korunmasıyla ilgili çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir.

5.1.2 İzmir Kentinin Mevcut Arkeolojik Potansiyeli

Akyüz’ün aktardığı gibi (2003), İzmir kentinin tarihsel gelişimine bakıldığında, Prehistorik, Aiol, İon dönemlerinde Bayraklı Höyüğü’nde; Hellenistik, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı-Türk devirlerinde ise Kadifekale’de (Pagos) yerleşildiğinin görülmektedir. Bayraklı’daki kentin, savunma güçlüğü ve büyüme olanaklarının sınırlılığı, İzmir’in İskender ve generallerince Pagos’a taşınmasına neden olmuş ve Kadifekale’de kurulan yeni İzmir şehri hızla büyüyüp gelişmiştir Akyüz (2003), kentin tarihsel çevre dokusu kapsamında oldukça zengin olan tarihi geçmişini yansıtacak eserlerden çok azının günümüze ulaşmış olduğunu, bazılarının ise kısmi kalıntılarının bulunduğunu belirtmektedir Var olan bu eserlerin yaşatılarak korunmalarının gerekliliği açıktır. İzmir’de farklı devirlerden günümüze ulaşan eserler: Prehistorik devirden Bayraklı, Küçük Yamanlar, Pınarbaşı, Bornova Höyükleri; Aiol-İon döneminden Bayraklı Höyüğü, Nekropolis, Eski İzmir Savunma yapıları, Agamemnon Kaplıcaları, Diana Hamamları; Hellenistik-Roma-Bizans dönemlerinden Agora, Tiyatro, Stadyum, Antik Yol, Su Kemerleri ve Kadifekale, Osmanlı-Türk döneminden Sancakkale, Su Kemerleri, sivil mimariyi oluşturan konutlar, kent dokusunu meydana getiren hanlar, çarşılar, medreseler, çeşmeler, sebiller, dini yapılar, gar ve istasyonlarla, anıt yapılarıdır (Akyüz,2003).

Şekil 5.2 İzmir’de önemli arkeolojik ve tarihsel değerler. Kaynak: Karabağ, 2008.

İzmir kentinin arkeolojik potansiyelinin incelenmesi bugün için önemli bilgi kaynağıdır. Şehirde Aiol ve İon Egemenliği dönemini yansıtan antik değerler Bayraklı Höyüğü’nde yer almaktadır. Bugün İzmir kentinin tam içerisinde bir bölge olan höyükte Prof.Dr. Ekrem Akurgal 1940’lı yıllardan bu yana önemli çalışmalar yürütmüştür. Kentin tarihsel iki çekirdeğinden birisi olarak Bayraklı Höyüğü prehistorik höyüklerden en büyüğü ve en önemlisidir (Akyüz, 2003).

Helenistik Dönemde İzmir, İskender’in generali Lysmachos tarafından Pagos eteklerinde M.Ö.300 dolaylarında kurulmuş ve, döneminin en ünlü ve güzel kentlerinden birisi olmuştur. Helenistik Dönemin ardından Roma Dönemi’nde de önemini koruyan kent, Avrupa ve Asya arasında ünlü bir ticaret limanı haline gelmiştir. Kadifekale, tarihsel süreçte şehrin savunma yapılarının en önemlisi olmuştur. Akyüz (2003), Helenistik dönemden Osmanlı devrine dek bu işleviyle

varlığını sürdüren kalenin, 17. yüzyılda yıkıldığının ve pek çok antik yapı gibi taşocağı durumuna getirilip, malzeme olarak kullanıldığının gezginlerin notlarından anlaşıldığını aktarmaktadır. Kadifekale'de 1984 yılında onarım çalışmaları, 1990'larda ise, İzmir Belediyesi'nce giriş cephesinde çevre düzenlemesi yapılmıştır (Akyüz,2008). Eşrefpaşa Caddesi'nin genişletilmesi ve eski mezarlığın yerinin değiştirilmesi sırasında, Cicipark'ta, Aristeides ve Philastratos'un "Altın Sokak" dedikleri, Roma devrine ait 10 metre genişlikteki antik caddenin 110 metrelik parçası bulunmuştur (Naumann, Kantar, 1950: 72). Kentin güneydoğusunda, Kızılçullu'da, Roma devrine ait iki büyük su kemeri bulunmaktadır (Gültekin, 1952 ve Arundell, 1949'den aktaran Akyüz,2003).

Günümüzde, pek yakın bir geçmişte yaşanmış olan çarpık kentleşme ve koruma konusundaki bilinç eksikliği dolayısıyla, Smyrna'nın, Hellen ve Roma Dönemi'nde inşa edilmiş pek çok yapısı yok olmuş veya yok olmaya yüz tutmuş durumdadır. Bu anlamda, Pagos Dağı'nın kuzeybatısında yer alan antik Smyrna tiyatrosu ile kentin batı çeperinde Pagos eteklerinde bulunan stadyum yapılarından bugüne kalan izler çok sınırlıdır. M.Ö. 178 yılında meydana geldiği bilinen depremin ardından yıkılan kent, yeniden İmparator Marcus Aurelius tarafından görkemli bir biçimde inşa edilmiştir. Bulgular doğrultusunda bugün kısmen izleri okunabilen tiyatro ve stadyum yapılarının da bu dönemde inşa edilmiş oldukları düşünülmektedir.

Smyrna'nın tiyatro yapısı, bugün halen algılanabilen doğal bir topoğrafik oyuğun bulunduğu alana yerleştirilmiştir. Bu alan, dönemin en baskın kentsel öğelerinden Akropolisin (Kadifekale ve çevresi), kuzeybatı köşesine denk gelmektedir. Tiyatro yapısının kentsel alandaki önemi ve mimari özellikleri birlikte değerlendirildiğinde bu bölgede konumlandırılmasının; kentsel fonksiyonlar arası ilişkiler, mühendislik teknikleri ve maliyet açılarından uygun bir seçim olduğu görülebilecektir. Bunun yanı sıra, Smyrna kentinde Odeion'un tiyatrodan ayrı, liman yakınında bir bölgede yer aldığı ve bu alanın etkin bir yapısı olduğu bilinmektedir. Günümüzde Odeion alanına dair hiçbir ize rastlanamamaktadır, ancak antik çağ yazarlarından Aristides ve Pausanias'ın aktarımları doğrultusunda, Odeion'da M.Ö. 4.yy'ın ünlü ressamı Apelles'in

Aphrodite'nin yoldaşı Üç Güzeller'den birini resmettiği bir yapıtının bulunduğu anlaşılmaktadır (Cadoux,2003).

Tiyatro alanı, bugün ülkemizin pek çok açmaza sahip olan koruma politikaları doğrultusunda korunmaya çalışılmaktadır. Alan, doğusundaki Kadifekale ve kuzeybatısında yer alan Agora bölgesi ile birlikte İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından ilan edilen “1. Derece Arkeolojik Sit Alanı” kararı ile koruma altına alınmıştır, ancak bu alanda gerçek bir koruma ve yaşatmanın sağlanabilmesi için öncelikle üzerinde yer alan kaçak yapılaşmaların tavsyesine gereksinim vardır. Bölgede yer alan kentsel sit alanı ve arkeolojik alanların, çözümü güç bir koruma ikileminin içerisinde, finans ve proje ayağı eksik koruma kararları ile, fiziksel olarak kısmen korunabilse de, sosyo-ekonomik anlamda kentin çöküntü bölgesi halini alması İzmir adına üzücü bir durumdur. Bu doğrultuda yerel yönetimin doğru strateji ve çabaları bölgenin kendiliğinden veya müdahalelerle bir kamusal kültür bölgesi olarak kent yaşamına katılmasını sağlamalıdır.

Antik Smyrna Agorası’da Kazı Çalışmaları ve Bulgular⁸⁷:

Şekil 5.3 Antik Smyrna Agora Plan. Kaynak:
Konak Belediyesi

⁸⁷ Çalışmanın bu bölümü İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanı Arkeolog Ersin Atakal tarafınan 2002 yılında hazırlanmış Agora’da Kazı ve Geliştirme Çalışmaları başlıklı yayınlanmamış rapor ve 2005 yılında Agora Kazı Ekibi tarafından hazırlanmış olan Agora başlıklı yayınlanmamış rapordan derlenerek hazırlanmıştır.

Smyrna Agorası antik dönemdeki görkeminin bilinmesi dolayısıyla pek çok araştırmacı ve gezgin tarafından ziyaret edilmiştir. Agora üzerine yapılan çalışma ve yazılan notların tarihsel perspektifte incelenmesi, 17. yy.'dan itibaren gezgin ve araştırmacıların yapıtlarında İzmir kentinin diğer arkeolojik alanlarından söz edilirken, Agoraya fazlaca değinilmediğini göstermektedir. Bunun sebebinin, Osmanlı Dönemi'nde namazgah adı verilecek olan bu bölgede 17. yy'dan itibaren bir Türk mezarlığının yer alması olduğu tarihçilerce ifade edilmektedir.

Agora alanında yapılan bilimsel çalışmalarının tarihçesi incelenecek olursa; alanda ilk kazıların 1932-1941 yılları arasında İzmir Müzesi Müdürü S. Kantar'ın başkanlığında ve Prof. Dr. F. Miltner ve ekibi yürütülüşünde gerçekleştirilmiş olduğu görülecektir. Yine aynı dönemlerde, Prof. Dr. R. Naumann, agorada kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Agora kazılarının ilk dönemi olarak kabul edilebilecek bu dönem, agoranın kuzeybatı kesimini ve bazilikanın doğu ve batı uçlarındaki kazıları kapsamaktadır. Bu ilk dönem çalışmalarının ardından, agora alanındaki fiili kazılar 1996-1997 yıllarında yeniden başlayacaktır. 1996-1997 süresince Y. Gül Agora'nın kuzey girişinde, 1998'de N. Gencer, E. Atakal ve C. Aslantaş alanın belli bölgelerinde araştırmalar yapmışlardır. Aynı dönemde, Y. Gül başkanlığındaki İzmir müzesi ekiplerinin çalışmalarının sonucunda agoranın kuzey cephesinin batı bölgesindeki kapı ve ticaret birimlerinden bazıları gün yüzüne çıkarılmıştır.

Agora bölgesinde ve çevresinde; Kadifekale'den, Agoraya devam eden kanalizasyon kanal ve tünellerinin bulunması bu savı kanıtlamaktadır. Agoradan geçen ana su tünellerin kuzey çıkışları batı stoa bodrum galerilerinden "B" galerisi olarak adlandırılanın kuzey ucuna yakın bir bölgede bulunmaktadır. Yine batı stoa bodrum galerilerinden bir diğerinde ortaya çıkarılmış olan kanallı podyum yapısı da, agora kazı alanında keşfedilen kanalizasyon sistemlerine ilişkin diğer yapılardan birisi olmaktadır.

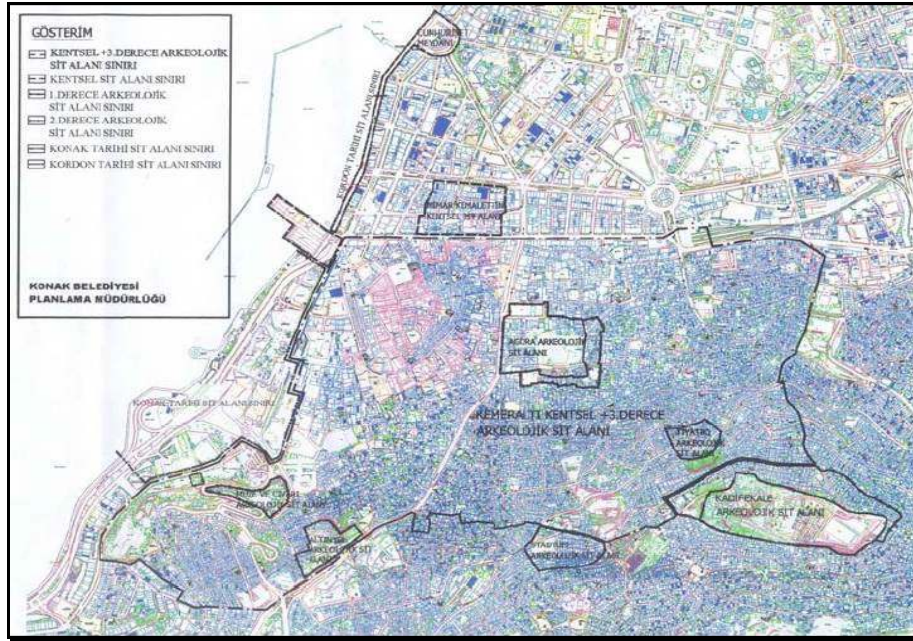
Agora Ören yerinde bilimsel kazı çalışmaları 2007 yılı kazı döneminden bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç.Dr. Akın Ersoy'un yöneticiliğinde ve Antik Smyrna kazıları çerçevesinde yürütülmektedir. 2007 yılından bu yana gerçekleştirilen çalışmalar Antik Smyrna'nın tarihsel katmanlaşmasını anlamaya ve Helenistik Dönem öncesinde

burada yerleşimin olup-olmadığını görmeye yönelmiştir. Bunun dışında Agora’da bulunan senato yapısı gibi kamu binalarının ortaya çıkarılması çalışmaları yürütülmektedir. Kazı çalışmalarının genişletilmesi amacıyla, özellikle 2007-2008 yıllarından bu yana İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Agora çevresinde pek çok kamulaştırma ve yıkım gerçekleştirdiği görülmektedir. Antik Smyrna kapsamında sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıkan bulguların bilimsel standartlarda envanterlendiği ve sınıflandığı görülmektedir. Kazı ekibinde restorasyon uzmanı mimarlar yer almakta ve Agora’da bulunan yapıların restorasyonu ve sergilenmesi amacıyla çalışmalar yürütmektedirler. İzmir Büyükşehir Belediyesi 2002 yılından bu yana Agora’daki bilimsel kazılara sponsor olmaktadır. Yine İzmir Ticaret Odası’nın da bu çalışmalara çeşitli destekler verdiği görülmektedir⁸⁸.

5.1.3 İzmir Tarihi Kent Merkezinde Arkeolojik Değerlerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar

İzmir tarihi kent merkezi olarak tanımladığımız bölgede yedi adet ‘1. derece arkeolojik sit alanı’, iki adet ‘2. derece arkeolojik sit alanı’, bir adet ‘kentsel sit ve 3. derece arkeolojik sit alanı’ ve iki adet de kentsel sit alanı bulunmaktadır. Bu alanlar aşağıda yer almakta olan Konak Belediyesi Planlama Müdürlüğü’nce hazırlanan Şekil 5.4’de yer alan haritada gösterilmektedir.

⁸⁸ Bu paragraf dahilinde aktarılan tespitler Agora Kazı Ekibi içerisinde yer alındığı 2007 kazı döneminde edinilen kişisel gözlemlere ve görüşmelere dayanmaktadır.

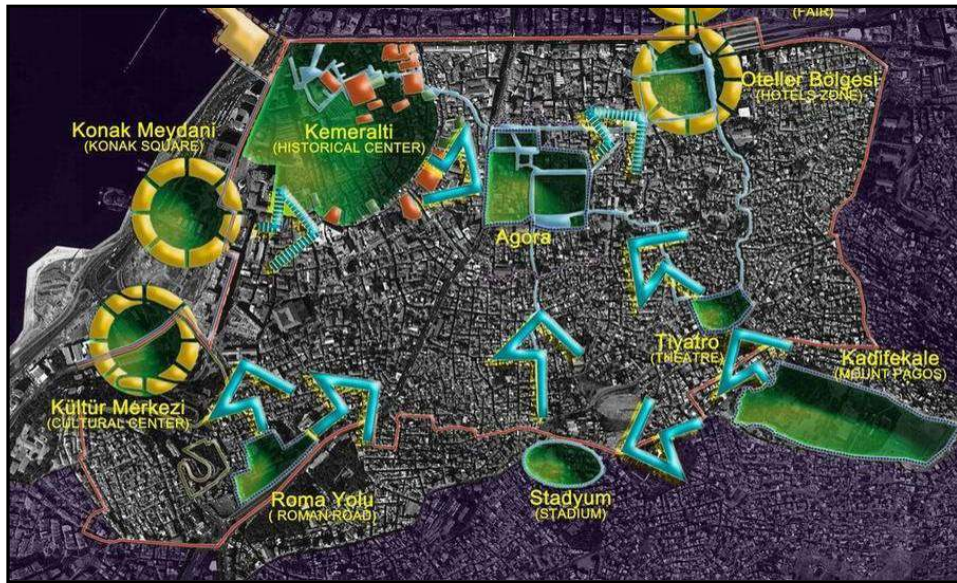

Şekil 5.4 İzmir tarihi kent merkezinde koruma alanları. Kaynak: Konak Belediyesi.

Kemeraltı ve çevresi, Koruma Kurulu’nun 17.11.1978/A gün ve 1373 sayılı kararı ile ‘Kemeraltı Kentsel Sit Alanı’ olarak belirlenmiş ve bu kararın ardından koruma amaçlı imar planı hazırlanarak 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu karardan 19 yıl sonraysa bölge, antik dönem tarihçilerince hazırlanan haritalarda gösterilen ve günümüzde izleri uzmanlarca okunabilmekte olan Antik Smyrna kenti sınırları temel alınarak 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 30.01.2002 tarihinde alınan bu 9727 sayılı kararla Kemeraltı’nda kentsel sit alanının hemen hemen tamamı (gümrük deposu hariç olmak üzere) Kemeraltı Kentsel Sit ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir.

“3. Derece arkeolojik sit alanı kuzeyde Fevzipaşa Bulvarı ve Gaziler Caddesi’ne, güneydoğudan Kadifekale’ye dayanmakta, güneybatıda ise İzmir Kız Lisesi’ni de içine alarak devam etmektedir. Bu alanda konumlanan Agora, Tiyatro, Kadifekale, Stadyum ve Altınyol gibi arkeolojik varlıklar, ‘İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu’nun 22.10.1991 gün ve 3234 sayılı kararıyla, ‘1. Derece Arkeolojik Sit Alanı’ olarak belirlenmiştir. Aynı kararda Kadifekale’yi çevreleyen alan ‘Arkeolojik Koruma Alanı’, Agora ve Tiyatro’yu çevreleyen alanlar da ‘3. Derece Arkeolojik Sit Alanı’ kapsamına alınmıştır.

Ancak, kurulun 27.09.2001 gün ve 9513 sayılı kararı ile Kadifekale'yi çevreleyen 'Arkeolojik Koruma Alanı', '2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na dönüştürülmüştür. 'İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu', 30.01.2002 gün ve 9728 sayılı karar ile Agora '1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nı Eşrefpaşa Caddesi'ne uzanacak ve katlı otoparkı içine alacak biçimde genişletmiş, Agora'nın doğusunda ve güneyinde konumlanan '3. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nı, '2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na dönüştürmüştür. Kurulun 04.11.2004 gün ve 152 sayılı kararı ile Kadifekale'deki '1. Derece Arkeolojik Sit Alanı' sınırları, dışarıda kalan kale duvarlarını çevreleyecek şekilde genişletilmiş, aynı karar ile Tiyatro'nun bulunduğu alandaki '1. Derece Arkeolojik Sit Alanı' sınırlarının da, buluntular doğrultusunda tiyatronun tamamını kapsayacak şekilde büyütüldüğü görülmektedir”(Karabağ, 2008).

Şekil 5.5 İzmir tarihi kent merkezinde yer alan tarihsel ve arkeolojik alanlar
Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Konak Belediyesi Kemeraltı Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı için planlama çalışmalarını 2 etap halinde ortaya koyma yöntemini benimsemiştir. Bu kapsamda İkiçeşmelik Caddesi altında kalan bölge 1. Etap planlama çalışması kapsamında değerlendirilmiştir. 1. Etap Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından döner sermaye projesi kapsamında tamamlanmış ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Basmene ve

İkiçeşmelik Bölgelerini içermekte olan 2. Etap çalışmalarıysa bizzat Konak Belediyesi çalışanlarınca hazırlanmaktadır. Bu plan çalışması da tamamlanmak üzeredir. Bununla beraber İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihse Çevre Koruma Müdürlüğü de, Kadifekale, Agora ve Tiyatro Bölgeleri çevreleri için planlama ve kamulaştırma çalışmalarını yürütmektedir.

5.2 İzmir’de Arkeoloji-Planlama İlişisinin Örnek Dosyalar Üzerinden Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu Bölümü kapsamında, Türkiye pratiğinin anlaşılabilmesi için İzmir örneğinde kentsel arkeoloji çalışmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek olan dosyalar üzerinden, uygulamaların sonuçlarına dair bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı mevcut sistemimizin planlama süreçleri içerisinde arkeolojik alanların korunması ve değerlendirilmesini ne ölçüde sağladığını anlayabilmektir. Belirlenen bu amaç çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nden bilimsel araştırma izni alınarak 2005 ve 2006 yıllarında İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü’nde bir arşiv araştırması gerçekleştirilerek İzmir tarihi kent merkezinde kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmaları kapsamında değerlendirilmesi mümkün olan dosyalar incelenmiştir. Ülkemizde Arkeoloji Müzeleri’nin yerel ölçekte arkeolojik kazı çalışmalarını yürütmek ve denetlemekten sorumlu kurumlar olmaları bağlamında öncelikle bu Kurum’da bir araştırma yapılmıştır. Müze Müdürlüğü’nde gerçekleştirilen arşiv incelemesi sonucunda;

- Arşivleme çalışmalarının yalnızca kurumlar arası yazışmalar ve sondaj raporlarını içeren bir nitelik taşımakta olduğu,
- Dosyalarda alanın mekansal referansları ve çevresel özelliklerine yer verilmediği,
- Alanla ilgili hukuki bağlayıcılarınsa kurumlararası yazışmalarda geçen kararlardan anlaşılabilceği görülmüştür.

İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü’nde gerçekleştirilen arşiv araştırmasının dökümleri sonrasında yalnızca Müze Müdürlüğü Arşivi’nde ortaya konan bir

araştırmayla, incelenen örnek dosyalarda kentsel-önleyici ve/veya kurtarma arkeolojisi hikayelerinin bütünsel olarak anlaşılmasının mümkün olamadığı, eksik noktaların kaldığı görülmüştür. Bunun üzerine seçilen örnek dosyalar, koruma süreçlerinde karar verici kurum olan İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve planlama ve yapılaşma izinlerinden sorumlu kurum olan İzmir Konak Belediyesi Arşivleri’nden de araştırılmıştır. Böylelikle söz konusu dosya örneklerinde;

- **Arkeolojik çalışmalara dair rapor ve tutanaklar** (Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü’nden),
- Alan üzerine **geliştirilen ve öngörülen kararlar** (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü’nden) ve
- Yapılaşma başvuruları, değişen **imar durumları ve planlamayla ilişkisi** (Belediyesi’nden) anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak örnek dosya olarak seçilerek incelenmiş olan İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi), 59 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller (Türk Telekom Binası), 1027 Ada 22 Parsel ve 4,10,21 Parseller (Aygıt İnşaat- İhsan Kayın İş Hanı) ve 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel’e (Altınpark) dair arkeolojik eserlerle ilgili süreç söz konusu üç Kurumun arşivlerinde yürütülen araştırmaların birleştirilmeleri sonucunda ortaya konmaya çalışılmıştır. Örneklerin aktarımında yöntem olarak üç Kurum Arşivi’nden elde edilen kurumlar arası yazışmalar ve ilgililere iletilen rapor ve tutanakların tarih ve olay sırasına göre ardı ardına birleştirilmesi seçilmiştir.

Söz konusu örneklerin dışında İzmir kentine özgü iki özel kentsel-kentteki arkeoloji süreci daha çok kapsamlı ve geniş dosyalar olmaları nedeniyle diğer örnek parsel dosyalarından biraz daha farklı bir yöntemle, özelleşmiş bir konu çerçevesinde belirli bir kesitten bir daraltma-özetleme gerçekleştirilerek incelenmiştir. Bu örneklerden ilki İzmir Metro Çankaya İstasyonu’nun inşaatı sürecinde ele geçen arkeolojik değerlerle ilgili süreci, ikincisiyse İzmir tarihi kent merkezinde yer alan Antik Smyrna Agorası’nda yakın bir geçmişte yaşanmış olan durumun aktarılmasını kapsamaktadır. Arkeolojik açıdan oldukça önemli bir tarihi

kent olan İzmir’de Metro İnşaatı sırasında önemli arkeolojik bulgulara rastlandığı bilinmektedir. Bu bağlamda arkeolojik eserlerin bulunduğu İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında yaşananlar ülkemizdeki kentsel-önleyici arkeoloji çalışmalarının bulunduğu noktanın anlaşılabilmesi için önemli bir örnektir. Söz konusu İzmir Metro Çankaya İstasyonu sürecinin aktarımında temel olarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Arşivi’nde yer alan dosyalardan yararlanılmıştır. İkinci bir özgün örnek İzmir tarihi kent merkezi içerisinde yer alan Antik Smyrna Agorası’nda yaşanan bir durumdur. İzmir’de bir Arkeoloji Müzesi’nin kurulmasından bu yana Agora’nın kentteki koruma otoritelerinin gündeminde olduğu, arşivlerde yer alan kurumlar arası yazışmalardan anlaşılmaktadır. Oldukça fazla arşiv dosyasına sahip olan Agora’yla ilgili olarak daraltılmış bir perspektiften; kent içerisindeki arkeolojik alanlarda güvenliğin sağlanması ve kamusal kullanıma açılması konuları ve bu konuda yetkili kurumlar arasında yaşanan ilişkiler değerlendirilmiştir.

İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi), 59 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller (Türk Telekom Binası), 1027 Ada 22 Parsel ve 4,10,21 Parseller (Aygıt İnşaat- İhsan Kayın İş Hanı) ve 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel (Altınpark) örneklerinin her biri özgün özellikler taşıdıkları ve ülkemizin mevcut yasal-yönetmelik sistemine yönelik farklı bilgileri sunma potansiyelleri açısından seçilmiştir.

Bu tez kapsamında *arkeolojik bulgu, anıt ve alanların planlama süreçlerinde temsiline yönelik envanterlenmesi* ve bu envanterlerin kullanım kolaylığı bağlamında dijitalleştirilerek mekansallaştırmaları, **planlama kararları açısından altlık oluşturabilecek şekilde harita diline aktarılmaları gerekliliği** tartışılmaktadır. Avrupa deneyiminin araştırılması CBS ve CAD yazılımlarının kullanımının, veri tabanlarından gelen bilgilerle mekansal bilgilerin birlikte değerlendirilmesine olanak sağladığını göstermiştir. CBS ve CAD yazılımlarında mekansallaşan veriler “nokta, alan ve çizgi” kategorilerinde temsil edilmektedir. Bundan dolayı, örnek konuların seçilmesi sürecinde bu üç temsil biçimine karşılık gelebilecek bir çeşitliliğin sunulabilmesine dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, seçilen örneklerde parseller “nokta”, birkaç parseli içeren, geniş ve/veya özel tanımlı bir

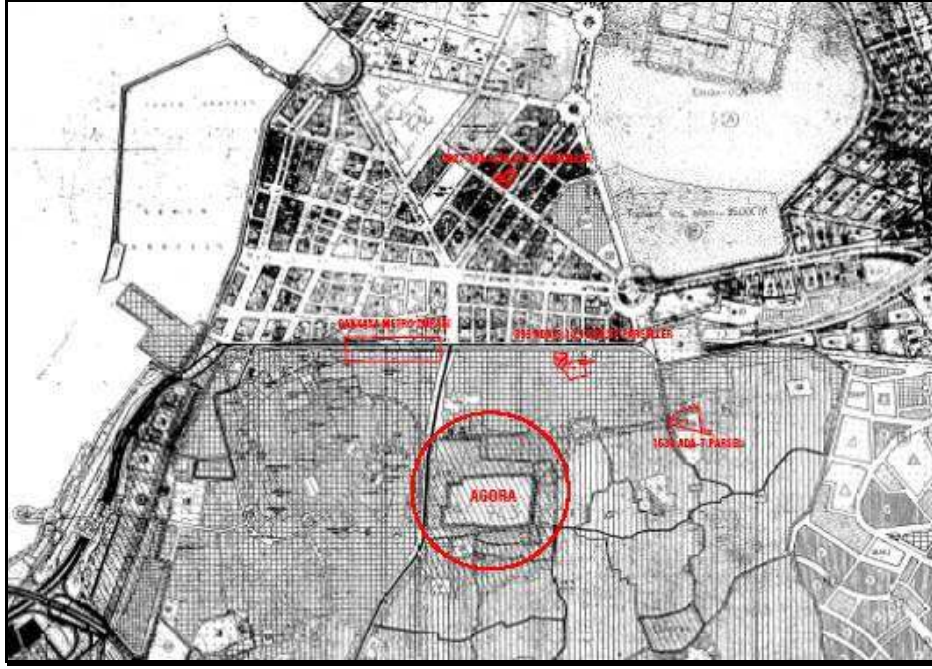
bölge “alan” ve lineer bir izi takip eden ulaşım ve altyapı yatırımı projeleri “çizgi” kategorileri altında değerlendirilmiştir.

Araştırılan örnek parsellerin seçiminin arkasında yer alan rasyoneller şu şekilde aktarılabilecektir:

- İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi) örneği bir ihbar dosyası biçiminde ortaya çıkmıştır. Ancak süreç devam ederken parseller Kemeraltı Bölgesi’nde Antik Smyrna Kenti sınırları temel alınarak ilan edilen 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalmıştır. Bu dosya örneğinde ihbar dosyası olarak başlayan sürecin, 30.01.2002 tarihinde İzmir Tarihi Kent Merkezi’nin antik döneme haritalar, yazılı ve görsel kaynaklar ve bulgular ışığında 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesi sonrasında nasıl bir yöne ilerleyerek bir kentsel arkeoloji meselesi haline geldiği izlenebilmektedir. Yine söz konusu 13 parselin bitişiğinde, üzerinde yer alan taşınmazın mimari özelliklerinden dolayı tescil şerhi bulunan 4 No’lu parselin yer alması da, dönemler içerisinde ülkemizde koruma yaklaşımlarının nasıl geliştiğinin anlaşılmasına olanak vermektedir. Şifa Hastanesi Dosyası’nın bir diğer önemli noktası da alanın bir özel girişim yatırımına konu olmasıdır. Bu örnek “noktasal bir özel hizmet alanını” temsil etmektedir.
- Aynı yapı adasına ait olan 369 ada 26 ve 27 parsellerde yer alan Türk Telekom Müdürlüğü’ne ait gayrimenkullerle ilgili sürecin incelenmesi ve bir diğer örnek olan Şifa Hastanesi ile karşılaştırılmasının, resmi kurum ve özel girişim arasındaki konuya yaklaşım farkının anlaşılması açısından önemli olabileceği düşünülmüştür. 369 ada 26 ve 27 parseller örneğinde 26 parselin aynı zamanda tescilli yapı bitişiği olması da ayrı bir perspektif sunmaktadır. 369 ada 26 ve 27 parsellere ilişkin dosya da ilk olarak ihbar dosyası niteliğinde gündeme gelmiştir, ancak süreç devam ederken alanın 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesiyle çalışmaların farklı bir yöne ilerlediği görülmüştür. 369 ada 26 ve 27 parseller örneği aynı zamanda “noktasal bir kamu hizmet alanını” temsil etmektedir.
- 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel Altınpark örneği ise 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde kalan bir parselde talep edilen yeni yapılaşma sürecini anlatması açısından önemlidir. Bu dosyanın incelenmesiyle 3. Derece

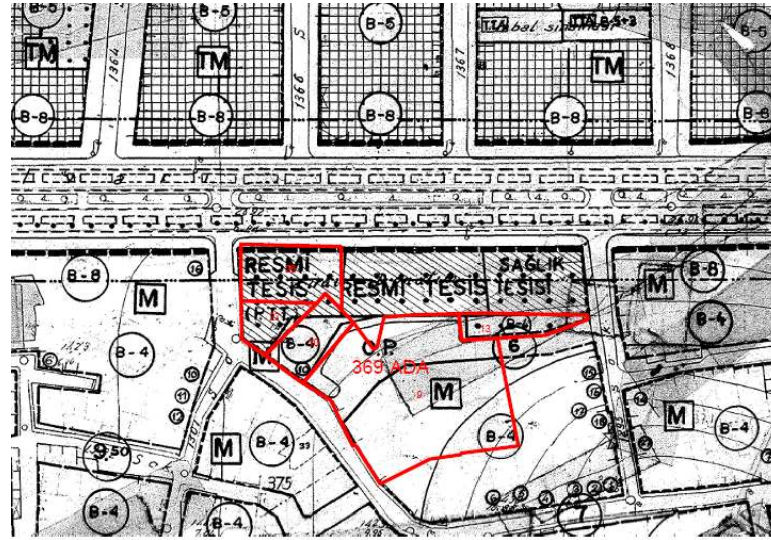
Arkeolojik Sit Alanı kararı öncesinde ihbarlar yoluyla gündeme alınmış olan 369 adadaki dosyalardan ne tür farklılar içerdiği ve ne yönde avantaj yarattığının anlaşılması hedeflenmiştir. Bu parsel Belediye mülkiyetinde bulunmaktadır. Bu bağlamda Altınpark örneği “kamusal bir “alanı” kategorisini temsil etmektedir.

- 1027 ada 22 parselin hikayesiye 22 parselden önce yapılaşmış olan 4,10,21 parsellerde gerçekleştirilen inşaatlar sürecinde alınmış olan kararların bu parsel için bağlayıcı yönünün görülmesi ve sonrasında bu diğer parsellere ilişkin gerçekleştirilen uygulamaların parselde yapılaşma izninin verilmesi için emsal teşkil ettiğinin görülmesi açısından oldukça ilginç bir örnektir. Sonuç olarak söz konusu 22 parselde ortaya çıkan arkeolojik eserlerin mimari çözümlerle korunmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu bağlamda bu örnek kentsel arkeoloji konusunda yurt dışında da uygulanmakta olan bir yöntemin Türkiye’de de denenmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu parseller “alan” a dönüşmemiş olan “nokta”sal özel alanı” temsil etmesi açısından örnek olarak seçilmiştir.
- 1997 ve 1998 yıllarında İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında ortaya çıkan bulgular, bir teknik altyapı çalışması olan metro inşaatı sırasında lineer bir hatta gerçekleştirilen hafriyatta ortaya çıkmış olan eserlerin nasıl değerlendirildiğini göstermesi açısından önem taşıyan bir örnektir. Bu örneğin incelenmesi tarihsel kent merkezlerinde altyapı ve ulaşım projelerinin yönlerinin ve özelliklerinin belirlenmesi öncesinde arkeolojik ve tarihsel değerlerin göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Metro örneği, lineer niteliğiyle “çizgisel ve kamusal” bir yatırım örneğini temsil etmektedir.
- Bir diğer örnekse, İzmir’in en önemli tarihsel değerlerinin başında gelen ve günümüzde hemen tarihi kent merkezi çeperinde ve kentsel sit alanı içerisinde yer alan, ancak son süreçte sosyal bir çöküntü bölgesi içerisinde kalmış olan Antik Smyrna Agorası’dır. Burada yakın bir geçmişte yaşanmış olan güvenlik problemi ve alanda istikrarlı bir bilimsel çalışma sürecinin oluşturulmasında yaşanan güçlükler dosyalardan çok küçük bir kesitin aktarımıyla gerçekleştirilecektir. Bu örnek aynı zamanda, arkeolojik niteliğiyle kamuya açık bir “alanı” temsil etmektedir.

Şekil 5.6. Örnek alanların 1/5000 ölçekli plan üzerinde gösterimi

5.2.1. İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller – Şifa Hastanesi Örneği

Şekil 5.7 Şifa hastanesi ve çevresi 1/1000 ölçekli plan ve kadastral durum

Şekil 5.8 İlgili parselleri gösteren hava fotoğrafı Kaynak: Google Earth, Ağustos 2009.

İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller – Şifa Hastanesi Örneği’nde İzmir kent merkezinde Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde yer alan, bugün Kemeraltı 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde bulunan, Antik Smyrna’ya dair bulguların üzerine inşa edilmiş olduğu tespit edilmiş olan Şifa Hastanesi’ne ait 9 ve 13 parsellerle ilgili kurumlar arası yazışmaları, uzman raporlarını ve kurulca verilen kararları içeren arşiv dosyaları incelenmiştir. İzmir Merkez 369 ada 9 ve 13 parselleri kapsayan ve bir “ihbar” dosyası biçiminde ortaya çıkan İzmir Şifa Hastanesi “kentsel-kentteki” arkeoloji örneğinin araştırılmasında; İzmir 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir Konak Belediyesi Arşivleri’nde yer alan dosyaların incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu örnek Kemeraltı Bölgesi’nin 2002 tarihinde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesinden önce ortaya çıkması ve sürecin devamında bölgenin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalmış olması açısından, farklı iki süreci anlatması açısından önemli ve ilginç bir örnektir. Arşiv araştırmaları sonucunda konu hakkında aşağıda aktarılacak olan hikayeye ulaşmak mümkün olmuştur. İzmir Şifa Hastanesi dosyalarının araştırılması sırasında ilk olarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Arşivi’nde yer alan belgeler incelenmiştir. Bu belgelerin değerlendirilmesi sırasında yalnızca bu kurum arşivinde yapılan bir araştırmada parselle ilgili süreç hakkında tam bir bilgiye

ulaşılmasının mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Arkeoloji Müzeleri Türkiye'nin yasal ve yönetsel yapılanması içerisinde arkeolojik bilginin arşiv ve envanterlerini tutan kurumlardır. Bu dosya örneği, Müze Müdürlükleri'nin belge arşivlerinin süreci açıklayamayacak nitelikte eksik olabildiklerini göstermesi açısından da önemlidir. Dosyanın araştırılması sonucunda ortaya çıkan hikaye aşağıda aktarılmaktadır:

1963 yılında 369 ada 13 parselde bulunan ruhsatsız yapının yıkımı kararı İzmir Belediyesi'nce alınmıştır. 1967'de parsel sahipleri Belediyesi'ne imar durumu talebinde bulunmuştur. İstem üzerine verilen imar durumunda parselde 6.80 m. yüksekliğinde ve bitişik nizamda yapılaşmaya olanak bulunduğu belirtilmiştir.

28.11.1972- Parsel sahipleri 369 ada 13 parselde yer alan mülkleri üzerindeki imar kısıtlarını öğrenmek üzere İzmir Belediyesi'ne dilekçe vermiştir. Bu dilekçeye cevaben *bitişik parselde bulunan Evliyazade Mescidi'ne 10 metre mesafe bırakılması gerektiği* ve inşaat yüksekliğinin 12.80 metre olacağı Belediyesi'nce kendilerine bildirilmiştir. Bununla beraber bir yıl sonra yenilenen imar durumu başvurusu üzerine 15.10.1973'de verilen imar durumunda inşaat gabarisinin 9.80'e indiği görülmektedir.

30.05.1973- Bu tarihte İzmir Belediyesi, ilgili parsel sahiplerinin 22.09.1972 tarihli dilekçeleriyle parselin kamulaştırma ve şuyulandırmaya tabi olup olmadığını öğrenmek istemeleri üzerine İzmir Müze Müdürlüğü'ne eski Tilkilik Ortaokulu olarak kullanılan alanın eski eser olup olmadığını soran bir yazı göndermiştir.

08.06.1973- İzmir Müze Müdürlüğü İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü'ne 369 ada 13 parselin eski eser olmadığını yazmıştır.

07.01.1977- Bu tarihte veraset yoluyla parsel mülkiyetinin hakkını kazanan malikler imar durumu için başvuruda bulunmuştur. İzmir Belediyesi cevap olarak, 369 ada 13 parselin Evliyazade Mescidi bitişliği olmasından dolayı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na gidilmesi gerektiğini belirtmiştir.

17.11.1978- Söz konusu parseller, Kemeraltı Bölgesi'nin Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca 'de A-1373 sayılı kararla “sit alanı” olarak tescil edilmesiyle “kentsel sit alanı” içerisinde kalmıştır.

23.08.1978- 17.11.1978 tarihinde alınan sit kararının ardından yenilenen imar durumu başvurusu üzerine, İzmir Belediye Başkanlığı söz konusu parsel sahibine, parselin Evliyazade Mescidi'ne bitişik olduğu için yüksekliğinin 9.80 metreyi geçemeyeceğini ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan izin alınması gerekliliğini, ayrıca İmar Nizamnamesi'nin 39. maddesi doğrultusunda herhangi bir yapılaşma sürecinde *ilgili mescide 10 metre mesafe bırakılmasının* gerekli olduğunu belirten yazı göndermiştir.

26.03.1979- Bu tarihte malikler yeniden bir dilekçe vererek imar durumunu öğrenmek isteminde bulunmuştur. İzmir Belediyesi'nce *parselin sit alanında bulunduğu* ve bu nedenle imar durumu hazırlanabilmesi için Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından parselle ilgili *geçici dönem yapılanma koşullarının belirlenmesinin beklendiği* cevabı verilmiştir.

23.12.1980- 1980 yılı içerisinde-belgesine rastlanılmadığı için bilinmeyen bir tarihte- parselde 1963 yılından bu yana ikamet etmekte olduğu anlaşılan hurdacıların, gayri fenni nitelikte oldukları gerekçesiyle kaldırılmak istendikleri anlaşılmaktadır. Bu amaçla hurdacılık yapan ticarethaneler mühürlenmiştir. Ancak bu duruma arsa ve işyeri sahiplerinin itiraz ederek, mührün kaldırılmasını talep ettikleri görülmektedir. 16.12.1980'de arsa sahiplerinin mührün kaldırılması konusundaki istekleri üzerine bu tarihte alanda bulunan ruhsatsız hurda depolarının gayri fenni olduğuna dair belediye uzman raporu bulunduğu kendilerine bildirilmiştir.

27.12.1980- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü 369 ada 13 parsel sahibine söz konusu parselde ikamet eden hurdacıların kaldırılması için gereğini yazmıştır.

29.12.1980- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü, Valilik makamına söz konusu parsellerde 1963 yılında hurdacılara izin verildiğini ve mevcut iş yerlerinin eksikliklerinin tamamlanmasının ardından bu işyerlerinin çalıştırılabileceğini belirten İl Sağlık Müdürlüğü'nün görüşünü sunmuştur.

28.01.1981- İzmir Belediyesi Encümen toplantısında bu alanda bulunan hurdacıların kaldırılması kararı alınmıştır.

19.02.1981- İzmir Belediyesi yetkilileri söz konusu 369 ada 13 parselde yer alan enkaz ve birikintinin zararlı olduğunu, parselde ruhsatsız ve gayri fenni bir yapının bulunduğunu belirtmişlerdir.

02.03.1981- İzmir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü'nün Yıkım Şubesi'ne bildirdiği ihbarla söz konusu parselde 20 yıldan bu yana oto hurda parçaları ticaretinin yapıldığı ancak parselde bulunan tehlike arz eden yapının yıkımının gerektiğine dair belediye encümen kararı alınmıştır.

17.03.1983- Söz konusu arsada kiracı olarak bulunan ticarethane sahipleri Belediye'ye aykırı bir durum olmadığını bildiren bir dilekçe yazarak, Belediyesi'ne başvuruda bulunmuştur.

30.06.1983- Söz konusu parsel sahipleri Belediyesi'nden imar durumu talebinde bulunmuştur. Ancak 1/1000 ölçekli Koruma Planı kesinlik kazanmadığı için imar durumunun verilemeyeceği Belediye tarafından kendilerine bildirilmiştir.

28.08.1983- İzmir Belediye Başkanlığı söz konusu parsel sahibine ilgili müracaatı üzerine, parselin Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na 17.11.1978'de A-1373 sayılı kararla “sit alanı” olarak tescil edilmiş olan bölgede kaldığını ve alanda çalışmaları süren *Koruma Planı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na onaylanana kadar inşaatın yapılamayacağını* bildirmiştir

20.06.1987- İzmir KTVK Kurulu tarafından 369 ada 13 parsel bitişiği 4 parsel 3. grup tescilli iken, tescilden düşürülmüştür.

16.02.1995- 369 ada 13 parsel malikleri bu tarihte ilgili belediyesinden imar durumu talebinde bulunmuş ve 17.05.1995'de imar durumu İzmir Merkez İlçe Belediyesi'nce kendilerine verilmiştir. Söz konusu imar durumuna göre parsel *Metropolitan Aktivite Merkezi'nde yer almakta ve dört kat imar hakkına sahip bulunmaktadır. İmar durumunda tescil şerhi bulunduğu için İzmir 1 No'lu KTVKK'dan izin alınması* gerekmektedir.

17.12.1997- 369 ada 13 parselde gerçekleştirildiği saptanan kaçak inşaat İzmir Merkez İlçe İmar Müdürlüğü Yapı Kontrol Birimi'nce mühürlenmiştir.

12.06.1998- 369 ada 13 parselde kiracı Şifa Hastanesi'nin ruhsatsız olan inşaatını durdurmak için Belediye yetkililerince yapı tatil zaptı düzenlenmiştir.

27.08.1998- Konak Belediyesi yetkilileri 369 ada 13 parselde inşaatı süren Özel Şifa Hastanesi'ne ait inşaatı İmar Yasası'na aykırı olduğu gerekçesiyle para cezası kesmiştir.

10.12.1998- İzmir KTVKK 369 ada 13 parselin yola terk işlemi yapılmasında sakınca olmadığını ilgili kurumlara bildirilmiştir.

12.09.2000- Bu tarihte 369 ada 13 parselde İzmir 1 No'lu KTVKK parselde sondaj kazısı yapılması kararını almıştır.⁸⁹

20.06.2001- 369 ada 13 parselde Müze Müdürlüğü uzmanlarının denetiminde gerçekleştirilen sondaj kazısı Kurul Üyesi arkeologlarca yerinde incelenmiştir.

27.09.2001- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 369 ada 13 parseldeki sondaj kazısının yenilenmesini istemiş ve bu yeni kazının farklı bir uzman ekipçe yapılmasını öngörmüştür. (1-2 No'lu ve 3-4 No'lu açmaların arasının ana toprağa kadar kazılması isteminde bulunulmuştur.)

15.10.2001- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun istemi üzerine müze görevlisi arkeolog Mustafa Kulkul ve Göksal Yıldırım parseldeki sondaj kazısını gerçekleştirmek üzere görevlendirilmiştir. Mustafa Kulkul ve Göksal Yıldırım'ın hazırlamış oldukları 15.10.2001 tarihli sondaj raporunda şu bilgiler bulunmaktadır: 1. sondaj 4x3 m. genişlik ve 6.5 m. Derinlikte açılmıştır. 50 cm. derinlikte su künkü ve su kuyusu bulunmuştur. 4x3'lük 2. sondajdaysa 150x150 cm.'lik 25 cm. genişliğinde bir duvar kalıntısına rastlanılmıştır. Duvardan sonra kazı derinleştirilerek Osmanlı ve Bizans Dönemi'ne ait seramikler bulunmuş ve 5 m. derinlikte toplu halde çatı kiremitleri bulunmuştur. 2 m. derinlikten itibaren Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne ait

⁸⁹ Kurul Üyeleri: Başkan: Yrd. Doç. Dr. Erkan Uçkan, Başkan Yardımcısı: Tankut Ünal, Üye: Prof. Dr. Ömer Özyiğit (bulunmadı), Üye: Doç. Dr. Emel Göksu (bulunmadı), Üye: Ferudun Çopuroğlu, Üye: Muhittin Selvitopu (Konak Belediye Başkanlığı).

seramik bulgulara rastlanmıştır. 5 m. derinlikten sonra deniz hayvanları kemikleri bulunmuştur. Kazı çalışmaları tehlike arz etmesi nedeniyle daha fazla derinleştirilememiştir. İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün bu raporu üzerine 29.11.2001'de 620 sayılı kararla söz konusu parselin kendilerinin 29.04.1999 gün ve 7923 sayılı kararı kapsamına girdiği, açılan söz konusu açmaların steril bir şekilde (mıcır, kum vb.) kapatılması ve parselde yapılaşmaya-inşaata izin verilmemesi kararını almıştır.

17.06.2002- Türk Tabipler Vakfı Şifa Hastanesi'nin bulunduğu 9 ve 13 parseller için plan değişikliği isteminde bulunmuştur. Bu talep üzerine İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü parselin Kemeraltı 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde bulunmasından dolayı Belediyesi'nce talebin İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu'na iletilmesi ve İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu'nun plan değişikliği istemini değerlendirmek üzere İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden sondaj kazısı yapılması ve sonuçlarının bildirilmesini talep etmesi üzerine İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne İzmir 1 No'lu KTVKK ve diğer ilgili kurumlara iletilmesi için sondaj raporlarını aktarmıştır.

21.06.2002- Türk Tabipler Vakfı'nın 369 ada 9 ve 13 parsellere ilgili 17.06.2002'deki başvurusu üzerine aldığı kararla İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu in-situ çevre parsellerde yer alan buluntuların da ışığında her dönem kültür katmanını içeren bu bölgenin 21.06.2002 gün ve 10012 Sayılı karar ile belirtilen ayrıntılı rapor, fotoğraf, pafta ve buluntuların kadastral pafta üzerine işlendiği ölçekli plan ve buluntuların ele geçirildiği kotları içerecek kesit çizimlerinin kurula iletilmesinden sonra yeniden değerlendirilebileceğine karar verilmiştir.

08.07.2002- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Türk Tabipler Vakfı'nın başvurusu üzerine 369 ada 9 ve 13 parsellerle ilgili İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun aldığı bilimsel sondaj kararını İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne iletmiştir.

17.01.2003- Türk Tabipler Vakfı plan değişikliği başvurusunda bulunmuştur.

30.01.2003- Türk Tabipler Vakfı'nın 17.01.2003'teki başvurusu üzerine İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na ilgili yazıyı 29.01.2003 tarihinde iletmiştir. İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Koruma Kurulu da alanın yeniden değerlendirilmesi için müze ekiplerince yeniden bilimsel nitelikli kazı yapılmasının gerekli olduğuna karar vermiştir. Koruma Kurulu 30.01.2003 tarihinde 10332 Sayılı karar⁹⁰ ile konunun bilimsel sondaj kazılarının gerçekleştirilmesinin ardından değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

17.04.2003- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 24.02.2003 tarihli ve 827 sayılı ilgi yazısı üzerine İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 28.03.2003 tarihli yazıları ile Müze'de görev yapan arkeologları alandaki sondaj kazıları için görevlendirilmiştir. 17.04.2003 tarihinde İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak ilgili sondaj raporlarını göndermiştir. Mahir Atıcı ve Cengiz Aslantaş tarafından 14.03.2003'te kaleme alınarak Müze Müdürlüğü'ne sunulan bu rapora göre; söz konusu parselin doğu ve batı ucunda 7 ve 8 numaralı sondajlar olarak adlandırılan iki yeni sondaj çukuru açılmıştır. 3.55 m. derinlikte 4 parça halinde kırık mermer mimari eleman parçasına rastlanmıştır. 3.95 m. derinlikte yoğun deniz kabuklarına rastlanmıştır. Daha üst kotlarda Osmanlı Dönemi duvarları ve künk kanalizasyon hattı bulunmaktadır. Şifa Hastanesi'nin bodrum katında 3.60 m. dolayında derinlikte iyi korunmuş durumda Roma Dönemi kemerli magazin yapıları bulunmuştur. Üst bölümlerde Osmanlı Dönemi'ne ait duvar, alt bloklarda Roma, Bizans seramik parçaları bulunmuştur.

27.10.2003- Türk Tabipler Vakfı Konak Belediyesi'ne başvurarak 9 ve 13 parsellerle ilgili imar durumunu istemiştir.

09.02.2004- İkinci Sulh Hukuk Mahkemesi'nin bu tarihli yazısına (imar durumu talep eden) cevaben Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü söz konusu parselin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda yer aldığını ve bu alanda herhangi bir

⁹⁰ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Prof. Dr. Emel Göksu, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Muhittin Selvitopu (Konak Belediye Başkanlığı).

imar değişikliği için İzmir 1 No'lu KTVKKK'dan izin alınması gerektiğini belirtmiştir.

08.04.2004- Bu tarihli İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı 13.04.2004 tarihinde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne gönderilerek ve İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden parselde sondaj kazısı yapılması için arkeolog görevlendirmesi yapılması talep edilmiştir. Bu karar üzerine arkeolog uzmanlar görevlendirilmiştir, ancak sondaj kazısı gerçekleştirilememiştir. Dosyada kazı ödeneğinin şahsa geri ödendiği belirtilmektedir. Bu dosyaya ait gerekçe ve yazışmalar klasörde yer almamaktadır.

91

18.04.2004- 369 ada 9 ve 13 parseller için önerilen plan değişikliği talebi İzmir 1 No'lu KTVKK kararıyla olumsuz bulunmuştur.

12.05.2005- İzmir 1 No'lu KTVKBK Müdürlüğü, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden parselde sondaj kazısı gerçekleştirilerek kendilerine rapor iletilmesini talep etmiştir.

27.06.2005- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne; İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 12.05.2005 tarihli kararı⁹² ile 369 Ada 59 Pafta 9 Parselde sondaj kazısı yapılmasına dair istemi üzerine Müze uzmanlarınca hazırlanan bilimsel sondaj raporunu İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilmesi üzerine yazı ekinde göndermiştir. Söz konusu bu sondaj raporunda aşağıda yer alan ifadeler yer almıştır:

06.06.2005-26.06.2005 tarihleri arasında ilgili parselde ortalama olarak 15 işçi ile çalışılarak değişik ebatlarda 14 adet sondaj çukuru açılmıştır.

- 1 No'lu açmada 2 x 3.5 m. derinliğe inilmiş, bir adet duvar D1 görülmüş, 450 cm.'ye inilmiş, 200 cm. derinlikte 1 adet etütlük mahiyette mermer bir kapı

⁹¹ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Prof. Dr. Emel Göksu, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

⁹² Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Doç. Dr. Emre Madran, Üye: Yrd. Doç. Dr. Oğuz Sancakdar, Üye: İhsan Tutum, Üye: Hasan Topal (Büyükşehir Belediye Başkanlığı), Üye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

sövesi parçası bulunmuştur. D2 duvarı da bu derinlikte bulunarak uzunluğu saptanamamıştır. Genişliği 40 cm. dir. D2'nin altında bir d3 duvarı bulunmuştur. Roma Dönemine ait seramikler bulunmuştur. D3 Duvarının Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir. 560 cm.2ye kadar inilmiş, ancak tehlike arz etmesinden dolayı kültür tabakası çıkmaya devam ettiği halde çalışmalar bu derinlikte bırakılmıştır.

- 2 No'lu sondaj kazısında yaklaşık olarak 400 cm. derinliğe kadar inilmiş ve D4 ve D5 taş duvarları bulunmuştur. 2 No'lu sondaj çukurunda 29x8.5x35 cm.'lik dikdörtgen formlu tuğla parçaları bulunmuştur.
- 3 No'lu sondaj kazısında D6 ve D7 olmak üzere 2 adet sıvalı duvar bulunmuş ve 160 cm. derinliğe kadar çok yoğun tuğla, taş, döküntü ve 20. yüzyıla ait seramik parçası bulunmuştur. Bu açmada tuğla ve seramik parçalarından ve ufak taşlardan döşenmiş ve iyi korunmuş olan bir taban ortaya çıkmıştır.⁴
- No'lu sondaj kazısında 60 cm. derinlikte 180 cm. uzunluğunda D8 duvarı, D9 duvarı ve D10 duvarı ile kesişen ve kuzeye doğru daralan üçgen bir döşeme bulunmuştur. Bu açmada K1 olarak adlandırılan kanal bulunmuştur. Bulguların 20. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir.
- 5 No'lu sondaj kazısında 500 cm. derinliğe kadar devam edilmiş, 2 adet iyi korunmuş kanal sistemi ortaya çıkarılmıştır.
- 6 No'lu sondaj kazısında (kuzey –güney yönlü) (D11,D12,D13 duvarları ve 4 No'lu açmayla aynı özelliği gösteren K2 (Kanal 2) bulunmuştur. Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen seramik parçaları ve çatı kiremitleri bulunmuştur.
- 7 No'lu sondaj kazısında (doğu-batı yönlü) D14 (70cm. genişliğinde) duvarı ve Osmanlı Dönemine ait döküntü ve taşlar bulunmuştur. (70-200 cm. derinliği arasında)
- 8 No'lu sondaj kazısında (kuzey-güney yönlü) K3, K1 ve K2 ile aynı seviyede olan D15 duvarı ve D16 duvarı bulunmuştur. 495 cm.'ye kadar inilebilmiştir. Osmanlı Dönemi amorf seramik parçaları, 420 cm.'den itibaren Roma seramik parçaları ve deniz kabukları yoğunluk kazanmıştır.

- 9 No'lu sondaj kazısında (doğu-batı yönlü) D17,D18,D19,D20,D21 duvarları bulunmuştur. Osmanlı Dönemi amorf seramik, döküntü ve taşlar, 430 cm.'den itibaren ise Roma Dönemi seramik parçalar ve deniz kabukları görülmüştür.
- 10 No'lu sondaj kazısında (kuzey-güney yönlü) 235 cm. derinlikte D22 duvarına rastlanmıştır. İri taşlarla örülmüş ve iri taşlarla döşenmiş bir mekandır. Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Açmada 370 cm.'ye kadar inilmiştir. Tehlike dolayısıyla daha fazla derine inilememiştir.
- 11 No'lu sondaj kazısında (doğu-batı yönlü) 275 cm.'de D24 duvarına rastlanmıştır. 400-430 cm.'den sonra Osmanlı yerine Roma Dönemine ait seramik bulgular gelmeye başlamıştır. Sondajın en alt seviyesinde bir hayvan pençesine ait olduğu düşünülen bir mermer mobilya parçası ele geçirilmiştir.
- 12 No'lu sondaj kazısında (doğu-batı yönünde) D26-D27-D28 duvarları bir bütünlük oluşturmaktadır. Osmanlı Dönemi lüle ve amorf seramik ele geçirilmiştir. 400 cm. derinlikte K4 kanalı bulunmuştur. Üzerinde dönemine ait bir kapama taşı bulunmaktadır. Açmada çok nadir olarak deniz kabukları bulunmuştur.
- 13 No'lu sondaj: (kuzey-güney yönlü) D29 harçlı taş duvarı bulunmaktadır. 285 cm. derinliğe kadar 3-4 sırası korunmuş durumdadır. Duvar seviyesinde yeşil sarı sırlı seramik parçaları bulunmuştur. 340 cm.'de D30 duvarı bulunmuş taş duvar harçlı ve oldukça düzgün bölünmüştür. 410 mt.'ye kadar inilmiş ve nadir Roma seramikleri ile deniz kabukları toplanmıştır.
- 14 No'lu sondaj kazısında (doğu-batı yönünde) 470 cm. derinlikte sondajın güney cephesi boyunca uzanan D31 taş duvar keşfedilmiştir. 485 cm. seviyesinde tehlike arz etmesi dolayısıyla kazıya son verilmiştir. 400 cm. derinlikten itibaren çok yoğun Roma Dönemi amorf seramikleri toplanmıştır. D31 duvarı bulunan seramiklerle birlikte değerlendirildiğinde Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir. 450 cm.'den sonra yığıntı görüntüsü veren yoğun deniz kabukları toplanmıştır. Derinleşme çalışmaları sırasında 410 cm. derinlikte bir heykele ait mermerden bacak parçası bulunmuştur. (*tüm açmalarda yaklaşık 50 cm. derinliğe kadar dolgu tabakası gözlenmiştir.)

Sonuç: Çökme tehlikesine karşın ahşap kalaslarla toprağı destekleyici iksa sistemi ile kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 400 cm.'e kadar Osmanlı Dönemi'ne rastlanırken, bu derinlikten sonra daha homojen bir kültür tabakası olarak Roma Dönemi'ne ait amorf seramikler toplanmıştır. Sondajlarda çıkan duvar ve seramikler birlikte değerlendirildiğinde üst seviyelerdeki duvarlar Osmanlı olarak tarihlenmiştir. D2, D3 VE D31 No'lu duvarlar Roma Dönemi'ne tarihlenmiştir. Bazı sondajlar kültür tabakalarının sürmesine rağmen tehlike dolayısıyla tamamlanamamıştır. Sonuç olarak kurtarma kazısı ya da bilimsel kazı yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.”

Yukarıda aktarılan raporda elde edildiğı belirtilen etütlük bulgular; Mermer kapı şövesi, üzerinde AACTETP harfleri olan grafiti (kırmızı, sarı), taş duvarlar, tuğla, kiremit, amorf seramiklerdir. Sondaj kazıları sonucunda İzmir Arkeoloji Müzesi'nde görevli arkeologlar 24.06.2005 tarihinde bir tutanakla müzeye 4 adet etütlük eser teslim etmişlerdir. Bu eserler bir adet mermer sütun parçası, 1 adet mermer sütun altlığı, 1 adet mermer heykel parçası bacağı, 1 adet mermer kartal ayağı parçası olarak tutanakta geçmiştir.

28.06.05- İzmir 1 No'lu KTVKKB Müdürlüğü'nün yazısına istinaden İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Kurul'a 27.06.2005'te hazırlanan raporu göndermiştir.

30.06.05- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün raporu üzerine, İzmir 1 No'lu KTVKKB “parselin tamamını içerecek şekilde bilimsel kazı yapılmasına, kazı sonucunun Kurulumuz'a iletilmesinden sonra konunun yeniden değerlendirilebileceğine karar verildi” şeklinde karar almıştır.

Bu karar öncesinde Metropoliten Harita İnş. San. Tic. Ltd. Şti. tarafından belirlenmiş konum ve kotları gösteren her bir açmanın kroki, görünüm, fotoğrafları, imar planı fotokopisi, tapu senedi, sondaj çukurlarının üstten görünümü, bir haritacı tarafından hazırlanan 1926 m². olan 360 ada 9 No'lu parseli ait 50-60 sayfalık bir rapor ve Müze uzmanı arkeologlarca hazırlanmış olan parselin **kurtarma kazısı ya da bilimsel kazı çerçevesinde değerlendirilmesini** önerdikleri 27.06.05 tarihli bir bölümü yukarıda aktarılan 8 sayfalık bir raporun Kurul'ca değerlendirilmeye alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

15.07.05- Bu Türkiye Tabipler Vakfı Şifa Tıp Merkezi İktisadi İşletmesi adına İzmir 1 No’lu KTVKBK’ne hem 9 hem, hem de 13 parselleri kapsayan Otopark Alanı ile ilgili dilekçe sunulmuştur. Bu dilekçede 9 ve 13 parsellerde yapılan kazıların seyrinin hastanenin otopark kullanımını tümüyle engelleme sürecine gidilmekte olduğu ve Hastanenin işleyişini engelleyecek sonuçlar doğurabileceğinden kaygı duyulduğu ifade edilmiştir. Dilekçede ayrıca “Mevcut arsamızda sadece hastane binasının oturacağı alanda koruyarak, geri kalan kısım doldurulup, otopark ihtiyacının giderilmesi, bina inşaatına müsaade edilip otopark kullanım alanı ortaya çıktıktan sonra mevcut sondajlı yerin tekrar kazılmasını talep ediyoruz. Bu mümkün olmadığı takdirde mevcut sondaj kazılarının doldurulmasını talep ediyoruz” ifadeleri yer almıştır. Dilekçe ekinde binanın oturma alanını gösteren aplikasyon (A4 formatında) ve vaziyet planı (A4 formatında) bulunmaktadır.

18.08.05- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü, İzmir 1 No’lu KTVKBK Müdürlüğü’ne 9 ve 13 parsellerle ilgili ada numarası belirtilmediğinden işlem yapılamadığını ve tapu bilgilerinin doğru verilmesi halinde yazının işlem göreceğini belirten bir yazı göndermiştir.

28.07.05- Türk Tabipler Vakfı’nın 15.07.05 tarihli dilekçesi üzerine kurul kararı alınmıştır. Bu kararda; 05.11.1999 tarihli ve 658 sayılı ilke kararı uyarınca parselin tamamında kazının yapılması gerektiği ve parselde 30.06.05 tarih ve 662 sayılı kararın geçerli olması nedeniyle istemin uygun olmadığı (olumsuz) belirtilmiştir.

02.08.05- İzmir 1 No’lu KTVKBK Müdürlüğü tarafından söz konusu parsellerle ilgili görüş oluşturmak üzere kurul raportörleri görevlendirilmiş ve uzmanlar hazırladıkları raporda görüşlerinin olumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Kurul, bu görüş üzerine olumsuz karar vermiştir.

12.08.05- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne 04.08.05 (a), 12.07.05 (b), 26.08.05 (c) ve 14.01.05 (d) tarihli yazılarını ilgi tutarak bir yazı yazmıştır. Parsellerde sondaj kazısı yapıldığı ve sonuçta kurtarma veya bilimsel kazı yapılmasıyla ilgili (c) yazısı, ile anılan alanda kurtarma kazısının talep edildiği (b) yazısı, söz konusu çalışmaların uzun

zaman alacağını ve hastane çalışmalarını engelleyebileceği düşüncesiyle kurtarma kazısı talebinden vazgeçildiğini, ancak açılan sondaj çukurlarının kapatılmasını talep eden (a) yazıları üzerine, “Söz konusu sondaj çukurlarının, ilgili Müze Müdürlüğü’nün gözetiminde gerekli güvenlik önlemlerinin alınması koşuluyla kapatılması Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nce uygun görülmüştür.” İfadelerini içeren yazıyı iletmiştir. 31.08.05 tarihindeyse, bu yazıya cevap niteliğinde olan; 369 ada ve 9 parselde kayıtlı taşınmazda yapılan sondaj kazısı sonucunda söz konusu alanda yapımı planlanan ek bina talebinden vazgeçilmesi üzerine açılan sondaj çukurlarının Genel Müdürlük izni doğrultusunda kapatılmasına ilişkin Müze Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanan rapor ve bağlı ekleri Müze Müdürlüğü’nce İl Kültür ve Turizm Müze Müdürlüğü’ne gönderilmiştir.

30.06.2005- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKKBK parselde ortaya çıkan buluntular üzerine parselin tamamında bilimsel sondaj kazısı yapılması için karar almıştır.

12-14.08.05- Bu tarihler arasında söz konusu alanda sondaj çukurlarının kapatıldığı anlaşılmaktadır.

17.08.05- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanları arkeologlar, sondaj çukurlarının kapatılmasına dair raporlarını Müze Müdürlüğü’ne sunmuştur.

28.02.2006- Türkiye Tabipler Vakfı adına yetkili kişiler İzmir İli-Konak İlçesi Şifa Hastanesi yüksek katlı otopark ve ek tesis inşaatına izin verilmesi için 1 No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’ne başvuruda bulunmuşlardır. (28.07.2005 tarihli Kurul kararı üzerine hazırlanan yeni bir projeyle başvurulmuştur.)

28.02.2006- İzmir İli Konak İlçesi Şifa Hastanesi Arkeojeofizik Araştırma Raporu Yer Bilimleri Mühendislik Sondajcılık San. ve Tic. Ltd. Şti’ne Türk Tabipler Vakfı Şifa Hastanesi adına hazırlanmıştır. Raporun sonuç ve öneri kısmında yerleşim alanında alt yapıyı etkileyecek yer altı suyu sorunu olduğu ve anlamsız yüksek ve geniş şeklin gözlendiği, ancak böyle bir yapının anlamsız olduğu belirtilmiştir. Jeoradarda süreklilik gösteren bir görüntünün olmadığı, bu nedenle yapının arkeolojik bir özellik göstermediği, üstlerde tamamen burada bulunabilecek molozlardan kaynaklandığı, tabanda ise jeolojik ortama geçildiği

görüşü aktarılmıştır. Rapor; *“her ne kadar arkeolojik bir yapı olmadığı açıksa da duvar olasılığı göz önünde tutularak, yapılacak hafriyatın, bir arkeolog gözetiminde gerçekleştirilmesi, duvar olabilecek bölgede dikkatli çalışılması gerekir.”*ifadesiyle tamamlanmıştır.

09.03.2006- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKKB Türk Tabipler Vakfı’nın söz konusu parselde ek yapı ve otopark isteği konusunda Kurul’a arkeolog üye atanmadan bir değerlendirme yapılamayacağını bildiren kararını almıştır.

27.07.2006- İzmir 1 No’lu KTVKKB bu tarihte parselin tamamında sondaj yapılması kararını almıştır. Bu karar 22.08.2006’da Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü’ne ulaşmıştır. Aynı Kurul kararında söz konusu parsele bitişik 369 ada 4 parselde ele geçen ve yapının bodrum katında bulunan sütunun incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹³

26.01.2007- Türk Tabipler Vakfı’nın söz konusu parselin hali hazırda otopark alanı olarak kullanılmasından dolayı parselin tamamında sondaj kazısı yapılmasının mümkün olamayacağına dair başvurusu üzerine İzmir 1 No’lu KTVKKB kazının etaplar halinde yapılmasına olanak verilebileceğine karar vermiştir.

10.05.2007- İzmir 1 No’lu KTVKKB parselde “demontable portatif otopark”a izin veren bir karar almış ve 19.07.2007’de öneri projeyi uygun bulmuştur. İzmir 1 No’lu KTVKKB’nun aldığı demontable portatif otopark için olumlu görüş kararına Kurul’da bulunan Konak Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi temsilcilerinin imar planına uyulmadığı gerekçesiyle karşı oyları kullandıkları anlaşılmaktadır (Alan imar planında özel değil, kamusal otopark alanı olarak görünmektedir).

19.09.2007- Türkiye Tabipler Vakfı 10.05.2007 ve 19.07.2007 tarihli alanda “demontable portatif otopark” yapılmasına dair projeyi olumlayan İzmir 1 No’lu KTVKKB kararlarını ilgi tutarak Konak Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’ne inşaat ruhsatı almak üzere başvuruda bulunmuştur.

⁹³ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Doç. Dr. Emre Madran, Üye: Doç. Dr. Oğuz Sancakdar, Üye: Yrd. Doç. Dr. Rahmi Erdem, Üye: İhsan Tutum, Üye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı), Üye: Hasan Topal (Büyükşehir Belediye Başkanlığı), Üye: Mehmet Tuna (İzmir Müze Müdürü).

20.09.2007- Konak Belediyesi Yapı Kontrol Müdürlüğü, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek 19.09.2007'de otopark inşaatına ruhsat verilmesi üzere kendilerine müracaat edildiğini, söz konusu otopark inşaatına izin verilip verilmeyeceği hususunda gereğinin yapılmasını istemiştir.

27.09.2007- İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Yapı Kontrol Müdürlüğü'ne 20.08.2007'de yazdıkları yazıya cevaben söz konusu parselde kayıtlı taşınmaza imar planına göre ruhsat verilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir.

27.09.2007- Konak Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü söz konusu parsel sahibi Türkiye Tabipler Vakfı'na 19.09.2007 tarihli taleplerine cevaben alanın imar planında kamuya ait otopark olarak tespit edildiği gerekçesiyle istemlerinin reddedildiğini iletmiştir.

27.12.2007- Konak Belediyesi parselde gerçekleştirilen ruhsatsız inşaat için suç duyurusunda bulunmak üzere gereken encümen kararını almıştır.

13.02.2008- İzmir 1 No'lu KTVKKBK 19.07.2007 tarihli kararını ilgi tutarak söz konusu parseldeki ruhsatsız otopark inşaatının durdurulması için Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştur. Bunun üzerine 17. Asliye Ceza Mahkemesi Konak Belediyesi'ne söz konusu inşaata taraflarınca ruhsat verilip verilmediğini sormuştur. 5237 sayılı Türk Ceza Yasası 184/1 maddesi gereğince Konak Belediyesi de 19.10.2007'de yapının yıkılması ve masrafların tahsili amacıyla suç duyurusunda bulunduklarını bildirmiştir. Bu süreç öncesinde 30.10.2007 ve 18.09.2007'de iki kere yapı tatil zaptı düzenlenmiş olmasına karşın inşaatın durdurulmadığı ve ruhsat alınmadığı belirtilmiştir.

30.06.2009- Konak Belediyesi Yapı Kontrol Müdürlüğü, Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne 26.06.2009 tarihli yazılarını ilgi tutarak 30.10.2007'de parselde otoparka ekleme yapılmış olduğuna dair yapı tatil zaptı düzenlendiği ve suç duyurusunda bulunulduğunu bildirmiştir.

Şekil 5.9. Şifa Hastanesine ait parsellerde gerçekleştirilen sondaj çalışmaları ve kurtarma kazıları sonucunda ortaya çıkan eserlerin görünümü (Çırak, 2009)

Şekil 5.10 Şifa Hastanesine inşa edilen demontable otoparktan bulguların görünümü (Çırak,2009)

Şekil 5.10. Şifa Hastanesine inşa edilen demontable otopark

(Çırak, 2009)

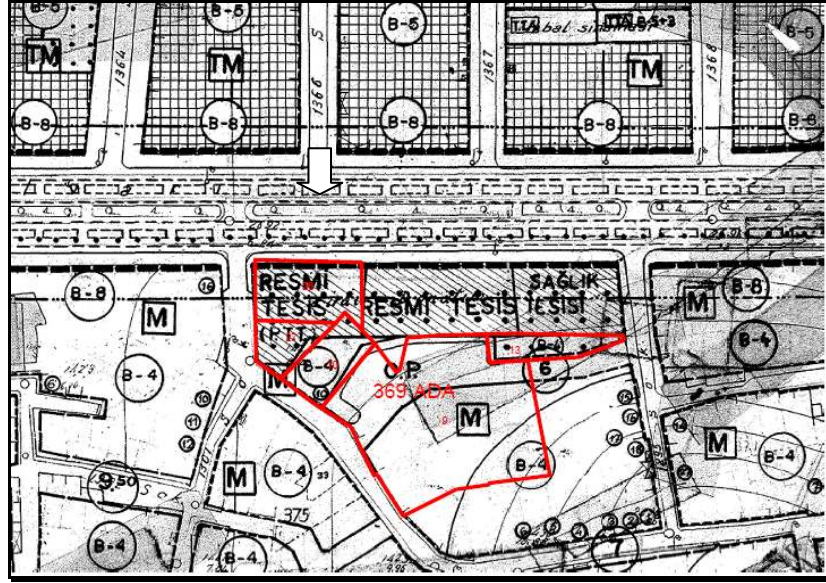
Değerlendirme: 369 Ada, 9 ve 13 Parseller

- Bu örnek öncelikle, ülkemizin önemli bir sorunu olan kaçak ve ruhsatsız yapılaşmanın bir kentin merkezinde dahi görülebildiğini anlatması açısından önem taşımaktadır. Bu dosya örneğinde de, olayların bir ihbar dosyasıyla başladığı, ancak parsellerin süreç devam ederken İzmir Tarihi Kent Merkezi'nin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde kalmalarıyla, olayların oldukça karmaşık bir durum aldığı görülmektedir.
- İzmir Özel Şifa Hastanesi'nin otopark alanına ve bir ek yapıya gereksinim duymasıyla başlayan olaylar sonuçta mimari ve mühendislik çözümlerini gerektiren bir kentsel arkeoloji problemine dönüşmüştür.
- Bu parselde gerçekleştirilmek istenen otoparkın plan kararına aykırı olarak özel otopark biçiminde değerlendirilmek istendiği anlaşılmaktadır. İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu Kararı bu alanda demontable portatif otopark yapılmasına izin verirken, esasen plan kararlarına aykırı bir karar vermiştir. Bu otoparkın Şifa Hastanesi'nce kullanılmasına olanak vermiş ve plan kararına aykırı bir eylemde bulunmuştur. Bu nedenle Kurul kararında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi temsilcilerinin imar planına aykırılık gerekçesiyle karşı oy kullandıkları anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu

örnek Kurulun yürürlükteki imar planına aykırı karar aldığını göstermesi açısından önemlidir.

- Özel Şifa Hastanesi örneğinde, alanın önemli bir rantta sahip özel bir yatırım olmasından dolayı yatırımcıların bir hastane için çok kritik bir gereksinim olan otopark talebinden bürokrasi ve maliyetine rağmen kaçınmadıkları ve istemlerinde ısrarlı oldukları görülmüştür.
- Şifa Hastanesi'ne ait yapı gibi Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde yer alan yapıların bitişik nizamda 9 kat imar hakkı elde etmiş olmaları bu bölgedeki arkeolojik potansiyel için önemli bir yıkım olmuştur. Alanda 3. Derece Arkeolojik Sit ilanının oldukça gecikmiş bir karar olduğu görülmektedir. Bu gecikme belki de kentin perspektifinin tümüyle değişmesine yol açmıştır.
- 2007 yılı sonrasında parselde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, Antik Smyrna kazıları kapsamında değerlendirilmiştir. Bu dönemde parselde sistematik bilimsel bir kazı çalışmasının yürütüldüğü ve ilgili envanterlerin tutulduğu anlaşılmıştır. Ancak bu dönem öncesinde alanda sağlıklı bir bilimsel kazı çalışması ve envanterleme gerçekleştirilmemiştir. Yine yasal ve yönetsel yapıdaki yetersizlikler nedeniyle bu parsel ile ilişkin arkeolojik bilginin de ilgili kurumlar ve kamuoyuyla paylaşılamadığı, çalışmalarda kentle entegrasyon sağlanacak kentsel tasarım uygulamalarına yer verilmediği anlaşılmaktadır.
- Sonuç olarak bu parsel örneğinde arkeolojik bulguların zarar görmesi engellenmiş ve çalışma sonuçları kısmen sistematik bir bilgiye dönüştürülmüş olsa da, alanın kamusal anlamda değerlendirilmesine yönelik bir çalışmanın gerçekleştirilemediği görülmektedir. Özellikle ülkemizin hızlı bir liberalleşme sürecine girdiği ve sosyal devlet kavramının giderek zayıfladığı dönem olan 1980 ve 1990'larda alınan planlama kararlarının arkeolojik ve tarihsel değerleri ne kadar göz ardı etmiş olduğunu 369 adanın gelişim hikayesinden anlaşılması mümkün olmaktadır.

5.2.2 İzmir Merkez 139 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller –Türk Telekom Yapısı Örneği

Şekil 5.11. Türk Telekom'a ait 369 ada 26 ve 27 parsellerin kadastral durumu ve 1/000 ölçekli imar planı

Şekil 5.12. 369 ada Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde Türk Telekom yapısı ve Şifa Hastanesi görünümü (Çırak, 2009)

İzmir Şifa Hastanesi ile aynı kadastro adası içerisinde yer alan Türk Telekom Müdürlüğü'ne ait ve halihazırda üzerinde postane binasının bulunduğu 26 ve 27 parselde arkeolojik buluntuların ortaya çıkması Türk Telekom Müdürlüğü'nün kendisine ait olan 27 parselde yeni bir yapı inşa etmek istemesi ile başlamıştır. Bu istem doğrultusunda ilgili kurumlara başvurusunu gerçekleştiren Telekom Müdürlüğü, alanda karşılaşılan arkeolojik bulguların ardından Kurul kararıyla projesini değiştirmek durumunda kalınca inşaat talebini geri çekmiş ve sonuç olarak ortaya çıkan arkeolojik eserlerin üzeri yeniden kapatılmıştır. Bu dosya mimari ve kentsel çözümlerle ortaya çıkan arkeolojik değerleri koruyamadığımızı ve zarar görmesini engellemek için yalnızca üstünü kapatmakta olduğumuzu göstermesi bakımından oldukça ilginç bir örnektir.

16.05.1996- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü, PTT İşletme Genel Müdürlüğü'nün **05.05.1995** tarihli başvurusu üzerine 369 ada 27 parselde yapılması istenilen santral binasının, bitişiğindeki parselde yer alan tescilli taşınmazın saçak kodunun gabarisini geçmeden yapılabileceğine ve Kemeraltı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı yapılanma koşulları doğrultusunda hazırlanacak yeni inşaat projesinin kendilerine iletilmesi gerekliliğine karar vermiştir.

23.05.1996- İzmir PTT Başmüdürlüğü söz konusu 369 ada 27 parselde imar planı doğrultusunda resmi tesis alanı olarak belirlenmiş gayrimenkullerinde yapılabilecek projeye ilişkin olarak yazdıkları **12.04.1996** günlü dilekçelerine cevaben kendilerine bilgi verilmesini İzmir 1 No'lu KTVKK'dan rica etmiştir.

*Arşivlerde yer alan belgelerden anlaşıldığı üzere İzmir PTT Başmüdürlüğü yeni santral binası inşaatını 2001 yılına kadar askıya aldığı anlaşılmaktadır.

29.03.2001- Söz konusu 369 ada 27 parsel ile ilişkin İl Telekom Müdürlüğü Yapı İşleri Müdürlüğü'nün 22.12.2000 günlü yazısı ekinde iletilen santral binasına ait proje ve diğer belgelerin incelenmesi sonucunda İzmir 1 No'lu KTVKK; 369 ada 27 parseldeki yapılaşmanın bitişik tescilli taşınmazın saçak kodunda, bodrum katta ilgili yapıdan en az 3 metre çekme mesafesi bırakılarak, çatıdan kat kazanılmadan; çatı, kapı ve pencere boyutlarında Kemeraltı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı'nın koşullarına uygunluğunun sağlandığı yeni

yapılaşma projesinin Belediyesi'nce ön onay alındıktan sonra değerlendirilmek üzere Kurul'a iletilmesine, projenin onaylanma aşamasına kadar mevcut binanın yıkılması gerekirse bu işlemin ilgili Müzesi'nin denetiminde gerçekleştirilmesine karar vermiştir.

09.04.2001- İl Telekom Müdürlüğü Yapı İşleri Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu KTVKK'dan 16.05.1996 günlü Kurul kararını ilgi tutarak 369 ada 27 parselde yapılması planlanan santral binası inşaatına başlanılabilmesi için gerekli izinlerin kendilerine verilmesi isteminde bulunmuştur.

10.07.2001- İl Kültür Müdürlüğü İzmir 1 No'lu KTVKK'nın İl Telekom Müdürlüğü Yapı İşleri Müdürlüğü'nün 09.04.2001 tarihli müracaatı doğrultusunda aldığı karara istinaden İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne söz konusu parselde gerçekleştirilecek olan yıkımının denetlenmesi istemini iletmıştır. İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanlarının söz konusu 369 ada 27 parseldeki yıkım işlemi hakkında hazırladığı rapor İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu'na iletilmiştir. Söz konusu raporda yıkım işleminin vukuatsız olarak tamamlandığı belirtilmektedir. Söz konusu yıkımın 19.06.2001 tarihinde başladığı ve 08.07.2001 tarihinde sona erdiği tutanaklardan anlaşılmaktadır.

13.12.2001- Konak Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü İl Telekom Müdürlüğü'ne 369 ada 27 parselde inşa edilmesi planlanan santral binası için temel kazısı izninin İzmir 1 No'lu KTVKK'dan alınması durumunda kendilerince inşaat kazısına başlanılmasında bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir.

12.03.2002- Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü, Türk Telekomünikasyon A.Ş. İzmir İl Müdürlüğü'ne 369 ada 27 parselinde yeni inşaat talebi için ön onayın kendileri tarafından verildiğini bildirmiş ve ruhsatın İzmir 1 No'lu KTVKK'nın da onayının alınması sonrasında verilebileceğini ilgili yazısında belirtmiştir.

21.03.2002- Bu tarihte, 30.02.2002 tarihinde Kurul'ca alınan bir kararla, söz konusu alanın Kemeraltı 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde kalmasından dolayı, 369 ada 27 parseline kayıtlı taşınmazdaki yeni yapılaşma istemine dair yeni bir İzmir 1 No'lu KTVKK kararı alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine alınan kararda söz konusu parselin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer alması nedeniyle yeni inşaat isteminin, İzmir Arkeoloji

Müzesi Müdürlüğü uzmanları tarafından parselde gerçekleştirilecek sondaj kazısı sonuçlarının elde edilmesinin ardından Kurul'ca yeniden değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

03.04.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK, İl Telekom Müdürlüğü'nün 22.12.2000 günlü başvuruları, kendilerinin 29.03.2001 günlü kararları, İl Kültür Müdürlüğü'nün ilettiği 10.07.2001 günlü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü raporunu ilgi tutarak söz konusu 369 ada 27 parselde santral binası inşaatı temel kazısında tretuvar boyunca mini fore kazık çakılmasına ilişkin istemin 29.03.2001 tarihli kararla belirlenen yeni yapılaşma projelerinin Kurul'a iletildikten sonra incelenerek Kurul gündeminde değerlendirileceği, halihazırda boş arsa vasfında olan parselde ve parsel dışındaki tretuvar alanında hiçbir müdahalede bulunamayacağı hakkında görüşlerini ilgili kurumlara bildirmiştir.

16.05.2002- 21.03.2002 tarihli İzmir 1 No'lu KTVKK kararını ve İl Kültür Müdürlüğü'nün 01.04.2002 günlü yazılarını ilgi tutarak, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanları 369 ada 27 parselinde gerçekleştirdikleri sondaj çalışmalarına dair raporu İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne sunmuştur. Sondaj kazısı çalışmasında açılan dört adet sondaj çukurunda Roma dönemine ait mimari nitelikli yapılara rastlandığı belirtilmiştir.

23.05.2002- İl Kültür Müdürlüğü, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 369 ada 27 parseldeki 16.05.2002 günlü sondaj kazısı raporu ve eklerini İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 29.03.2002 günlü yazısını ilgi tutarak İzmir 1 No'lu KTVKK'ya iletmıştır.

21.06.2002- Bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK, söz konusu 369 ada 27 parselde ilişkin Müze Müdürlüğü'nce yapılan arkeolojik sondajlarda **in-situ durumunda arkeolojik buluntu ve kalıntıların ele geçmesi nedeniyle parselin tamamında bilimsel arkeolojik kazıların tamamlanması gerektiğini** ve bu çalışmalar sonucunda hazırlanacak küçük buluntu envanterlerini de içeren ayrıntılı raporun, fotoğrafların, kalıntıların kadastral pafta üzerinde işlendiği ölçekli planın ve buluntuların ele geçtiği kodları da içerek şekilde hazırlanmış kesit çizimlerinin Kurul'a iletilmesinden sonra istemin yeniden değerlendirilebileceği kararını almıştır

15.07.2002- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanları İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 26.06.2002 günlü yazısını ilgi tutarak 369 ada 27 parselde gerçekleştirdikleri sondaj kazısı raporunu Müze Müdürlüğü'ne ileterek, kazı çalışmaları sırasında **in-situ nitelikte mimari ögenin ve çokça seramik ve lüle parçalarının** bulunduğunu ve çalışmalarda ana kayaya inildiğini bildirmiş ve buluntuları raporda sıralamıştır.

02.08.2002- Bu tarihte 369 ada 27 parselle ilişkin İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce gerçekleştirilen sondaj kazısı sonucunda yapılan değerlendirmeler sonunda taşınmazda yeni yapılaşma isteminin **Kurul'ca yerinde inceleme yapılmasından sonra değerlendirilebileceğine** yönünde İzmir 1 No'lu KTVKK kararı alınmıştır.

30.09.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK 369 ada 27 parselde gerçekleştirilen sondaj çalışmaları sonucunda elde edilen buluntuların 1/50 ya da 1/20 ölçekli röleve planında taşların şekillerinin belirtilmesine, evrelerinin, malzemelerinin ve kodlarının saptanarak ortaya çıkan duvar kalıntılarının 1/500 ölçekli halihazır plan üzerine aplike edilmesiyle hazırlanacak çizimlerin Kurul'a iletilmesine karar vermiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan taşların formları, malzemeleri, duvar örgüsü evrelerinin ölçüleriyle saptanarak haritaya işlenmesi gereği de bu Kurul kararında bildirilmiştir.

18.12.2002- Bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK 369 ada 27 parselde gerçekleştirilen sondaj kazısı sonucunda ortaya çıkan buluntuların tespitine ilişkin olarak alınan 30.09.2002 tarihli karar gereği **hazırlanan rölövelerin uygun bulunduğu** ve buluntuların konservasyonunun yapılarak, bağımsız bir bodrum ve zemin katta korunmasının, aydınlatılmasının, sergilenmesinin ve suya karşı önlem alınmasını sağlayacak ve bitişğinde yer alan tescilli yapının gabarisini geçmeyecek mimari **projesinin arkeolog ve restoratör danışmanlığında hazırlanması yönünde karar almıştır.** İzmir 1 No'lu KTVKK'nın verdiği inşaat izni yönündeki bu karara Kurul Üyesi Prof. Dr. Emel Göksu karşı oy kullanmıştır. Göksu, yapılan sondaj kazıları ile ulaşılan arkeolojik buluntuların taşınmaz niteliğinin dikkate alınarak **alanın koruma derecesinin “1. Derece Arkeolojik Sit Alanı” olarak belirlenmesi gerektiğini** ve arkeolojik bulgulara rağmen inşaat

izni verilmesinin alanın tarihsel niteliğini ve kamusal özelliğini bozucu nitelikte olacağı gerekçesini karşı oy notunda belirtmiştir.⁹⁴

10.11.2003- İzmir İl Telekom Müdürlüğü, 369 ada 27 parselde yapılması planlanan santral binası inşaatından sondaj çalışmaları sonrasında alınan 18.12.2002 tarihli Kurul kararı üzerine vazgeçildiğini İzmir 1 No'lu KTVKK'ya bildirerek, halihazırda açık bulunan sondaj çukurlarının herhangi bir kazaya sebebiyet vermemesi için kapatılması hususunda gereğini rica etmiştir.

17.11.2003- İzmir İl Telekom Müdürlüğü, Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne 369 ada 26 parselinde kayıtlı yapıya posta çuvallarının taşınması üzere bina dışından ve çelik konstrüksiyondan bir yük asansörü yapılması için başvurmuştur.

05.12.2003- Bu tarihli yazısıyla İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu KTVKK'dan, İl Telekom Müdürlüğü'nün 10.11.2003 günlü yazısını ilgi tutarak 369 ada 27 parselde açılan sondaj çukurlarının kapatılması ile ilgili gerekli izinlerin verilmesi talebinde bulunmuştur.

10.12.2003- İzmir 1 No'lu KTVKK, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, 369 ada 27 parselde ilgili olarak İzmir İl Telekom Müdürlüğü'nün 10.11.2003 ve Müze Müdürlüğü'nün 03.12.2003 tarihli yazılarını ilgi tutarak gönderdiği yazıda; 21.03.2002 tarihinde sondaj kazısı yapılması özlü Kurul kararı gereğince İl Kültür Müdürlüğü'nün 23.05.2002 tarihinde yazdığı yazı ekinde iletilen İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü sondaj raporunun değerlendirilmesi sonucunda aynı kurulun “parselin tamamında bilimsel arkeolojik kazıların tamamlanmasına” ilişkin 21.06.2002 tarihli kararı sonucunda bilimsel kazının tamamlanmış ve Müze Müdürlüğü'nün 15.07.2002 tarihli kazı sonuçlarının kendilerine iletilmiş olduğunu belirtmiştir. Yazının devamında sonrasında bu sondaj kazısı sonucunda ortaya çıkan buluntuların tespitine ilişkin 18.12.2002 tarihli Kurul kararının alındığı bildirilmiştir. Bununla beraber İzmir İl Telekom Müdürlüğü'nün ilgili yazısında konunun değerlendirilmesi aşamasında yeni yapılaşma isteminden vazgeçilmesi sonucu ortada kalan buluntuların doldurularak

⁹⁴ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Prof. Dr. Emel Göksu (karşı oy), Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

kapatılması istemi ile kendilerine başvurulduğu aktarılmıştır. Buluntulara zarar vermeyecek bir dolgunun hem yakın çevrede kazaya sebebiyet verilmemesi, hem de buluntuların çevresel şartlardan etkilenmemesi için kendilerince de uygun görüldüğü görüşü ile bu konuda yasa gereği Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görüşüne ve iznine ihtiyaç duyulması nedeniyle gerekli izinlerin verilmesi hususu Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne iletilmiştir.

07.01.2004- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü'nce 369 ada 26 parselde yapılması istenilen yük asansörüyle ilgili olarak, PTT İzmir Başmüdürlüğü'ne alanın 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olması nedeniyle İzmir 1 No'lu KTVKK'dan izin alınmasının zorunlu olduğu ve Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Lejant ve Notlarına uyulması gerektiği aktarılmıştır.

24.02.2004- PTT Genel Müdürlüğü İzmir Başmüdürlüğü yük asansörü ile ilgili Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü'nün 07.01.2004 tarihli yazısını ilgi tutarak (kendilerinin de 17.11.2003 tarihli Konak Belediyesi'ne yazdıkları yazıyı ilgili tutarak) posta çuvallarının taşınması üzere bina dışından ve çelik konstrüksiyondan bir yük asansörü yapılması düşünüldüğünü belirten yazıyı İzmir 1 No'lu KTVKK'ya iletmiştir. Bu yazıda asansör için ruhsat alınması üzere Konak Belediye Başkanlığı'na müracaat edildiği ve Konak Belediyesi'nce parselin 3. Derecede Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalmasından dolayı her türlü işlem için İzmir 1 No'lu KTVKK'dan izin alınması gerekliliğinin kendilerine bildirildiğini belirterek, bu konuda gerekli izni istedikleri hususunu aktarmışlardır.

10.03.2004- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu KTVKK'ya 10.12.2003 tarihli yazılarını ilgi tutarak 369 ada 27 parselde açılan sondaj çukurlarının kapatılması konusunda gereğini iletmiştir.

29.04.2004- Bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK 369 ada 26 parsel numarasında kayıtlı taşınmazda bulunan yapıya arka cephesinden bitişik çelik konstrüksiyon asansör yapılmasına ilişkin PTT İzmir Başmüdürlüğü'nün yazılarının okunarak eklerinin incelendiğini ve Eski Eser ve Tescilli 10 parselin bitiştiği konumundaki taşınmazda asansör isteminin zemine müdahale edilmeden yapılmasının uygun olduğuna, eğer zemine müdahale etmek zorunlu ise uygulamanın bu kısmının

ilgili Müze denetiminde yapılmasına, imar mevzuatı gereğinin ilgili Belediyesi'nce değerlendirilmesine karar vermiştir.

06.10.2004- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne yazdığı 02.03.2004 tarihli ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne yazdığı 10.03.2004 tarihli yazılar ilgi tutularak görevlendirilen Müze Müdürlüğü uzmanlarınca 369 ada 27 parselde açılan sondaj çukurlarının kapatılması işleminin kendi denetimleri altında gerçekleştirildiğini bildiren rapor İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne sunulmuştur.

07.10.2004- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne 369 ada 27 parselde kayıtlı mülkiyeti Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'ne ait taşınmazda yapılan sondaj kazısı sonucu açılan çukurların kapatılması işlemiyle ilgili hazırlanan rapor ve fotoğrafları sunmuştur. (İl Kültür Müdürlüğü'nün 10.03.2004 tarihli yazısını ilgili tutarak)

Değerlendirme: 369 ada, 26, 27 Parseller

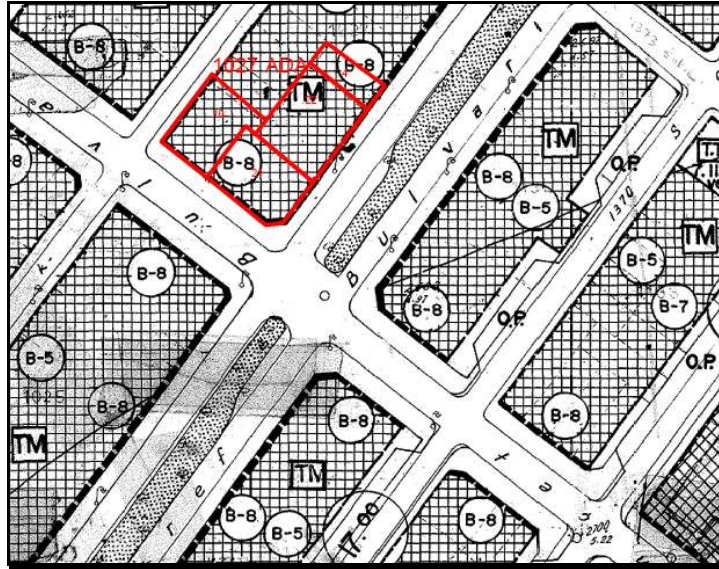
- Türk Telekom'un 369 ada 26 parselde yapılaşma gerçekleştirmek istemesi sonucunda parselin tescilli bitişiği olması nedeniyle proje için İzmir Konak Belediye Başkanlığı ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan izin alma süreci devam ederken, İzmir Tarihi Kent Merkezi 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir. Bunun sonucunda parsel 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde kalmıştır. Kurul kararıyla alanda sondaj çalışması gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Sondaj çalışmaları sırasında ortaya korunması gerekli, in-situ nitelikte arkeolojik eserler çıkmıştır. Kurul alanda yeni bir yapı inşa edilmesine izin verildiği, ancak bu yapıda söz konusu arkeolojik değerlerin korunması ve kamuya açık olarak sergilenmesine yönelik bir projenin de yapılması istenmiştir. Buna karşın Türk Telekom Müdürlüğü'nün bu isteminden vazgeçtiği ve talebini kendiliğinden geri çektiği görülmektedir. Sonuç olarak Türk Telekom Müdürlüğü böyle bir proje hazırlatma sürecini maliyet ve bürokratik süreç nedeniyle göze alamayınca, ortaya çıkan arkeolojik bulguların zarar görmemesi için üzerinin kapatılmasına Kurul'ca izin verilmiştir. Elde edilmiş olan bu arkeolojik

bulguların kente kazandırılması ve kamusal anlamda değerlendirilmesini sağlayacak bir çalışma öngörülemediği için en iyi çözümün, en azından saklanabilmeleri için üzerlerinin yeniden kapatılması olarak belirlenmesi oldukça düşündürücüdür. Bu arkeolojik bulgular bilimsel olarak envanterlenememiş ve bu nedenle bilimsel ve popüler bilgiye dönüşememiştir.

- Parselin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer almasının arkeolojik bulguya ulaşılması açısından iyi bir yöntem olduğu görülmektedir. Ancak sonrasında ulaşılan bu bulgunun bilgiye dönüştürülebilmesi gerçekleştirilememektedir. Arkeolojik bulgulara ulaşılmasının ardından yaşanan süreçte benimsenen politikaların oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreci yönlendirecek olan yeni yasal kurumsal yapılanmalar ve yasal düzenlemeler olmaksızın çalışmaların başarıya ulaşamadığı görülmektedir. Bulgulardan elde edilen bilginin kayıt altına alınarak yayınlanması ve haritalara aktarılması, bilim dünyası, kente yön veren aktörler ve kamuoyu açısından önemli açılımlar gerçekleştirebilecektir.
- Bu örnekte Koruma Kurulu'nun Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği sondaj kazısı raporunu bilimsel açıdan yetersiz bularak, gerekli bilimsel standartları tarif ederek yeni bir rapor talep etmesi oldukça düşündürücü bir durumdur.
- 369 ada 26 ve 27 parseller kamuya ait olduğu ve resmi tesis kullanımı altında bulundukları için, Koruma Kurulu'nun yapılaşma izni vermesine karşın ek masraftan ve bürokrasiden çekinildiği için inşaat talebinden vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Bu nokta Devletin, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve/veya ilgili Belediyeler aracılığıyla bu tip projelere finansman desteği ve proje yardımı sağlamasının kamu kurumları veya özel girişimcilerin bu konudaki çekincesini engellemek için çok önemli olduğunu düşündürmektedir. Gereken proje ve finansman desteğini sağlayacak kurumsal örgütlenmeye ve kaynak yaratımına da gereksinim duyulduğu anlaşılmaktadır.

5.2.3 İzmir Merkez 139 Pafta 1027 Ada 4,10,21 ve 22 Parselleri'nde-Aygıt İnşaat İhsan Kayın İşhanı Örneği

İzmir Merkez 139 pafta 1027 adada yer alan 22 parsel örneğinde karşılaşılan yeni inşaat talebiyle beraber bir kentsel arkeoloji tartışmasının başladığı anlaşılmaktadır. Söz konusu 22 parselde yaşanan süreç, 1027 adada yer alan diğer parseller üzerindeki yapılaşma çalışmalarıyla da pek çok açıdan iç içe girmiş bir süreç olarak tanımlanabilir. 1027 ada 22 parselde gerçekleştirilen çalışmaları anlamak için tarihsel bir perspektiften birbirlerine komşu olan 4 ve 10 parseller ile 21 parselin durumlarının incelenmesi ve anlaşılması gerekmektedir.

Şekil 5.13 1027 ada 1/000 ölçekli imar planı ve ilgili parseller

Şekil 5.14 1027 ada ve çevresini gösteren uydu fotoğrafı Kaynak:

Google earth, Ağustos, 2009.

1027 adada ortaya çıkan arkeolojik bulguların ortaya çıkması süreci ilk olarak 2005 yaz döneminde İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan ilgili dosyaların incelenmesiyle araştırılmıştır. Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleştirilen araştırmanın ardından gözlenen sürecin daha net bir biçimde anlaşılabilmesi için İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Bölge Kurulu ve İzmir Konak Belediyesi arşivlerinde de araştırma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu 1027 adaya yönelik araştırmada 4 ve 10 parsellerdeki süreç İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun arşivlerinden derlenerek aktarılmaktadır. Buna karşın 21 ve 22 parsellere yönelik araştırma İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Bölge Kurulu'nun yanı sıra İzmir Konak Belediyesi arşivlerinden de araştırılmış ve İzmir'de gerçekleşen önemli bir kentsel-kentteki arkeoloji süreci, tüm aşamalarıyla beraber ortaya çıkmıştır. Özellikle 22 parsel ile ilgili sürecin oldukça karmaşık bir kentsel arkeoloji meselesine dönüştüğü görülmüştür. İzleyen aktarımlarda tarih sırasına göre öncelikle 1027 ada 4, 10 ve 21 no'lu parsellerin, sonrasında ise 22 no'lu parselin arşiv dosyalarında yer alan hikayesi aktarılacaktır.

1027 Ada 4,10 ve 21 numaralı parseller

4 ve 10 parsellerde ortaya çıkan arkeolojik bulguların niteliği ve akıbetine ilişkin süreç İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivleri'nde incelenen belgeler doğrultusunda aşağıda özetlenmiştir. Bu her iki parselde de 9 katlı ve bitişik nizamlı ofis yapılarının inşaa edilmiş olduğu görülmektedir.

1027 ada 4 parsel için İzmir 1 No'lu KTVKBK'da yer alan arşiv dosyasında İzmir Antik Liman kalıntısı haritası ve Smyrna (Antik) haritası yer almaktadır.

15.07.1981'de İzmir Müzesi Müdürlüğü, İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü'ne 01.04.1981 günlü yazılarını ilgi tutarak Müze uzmanlarınca hazırlanan raporu sunmuştur. Söz konusu raporda ilgili parsel üzerinde 354.45 m²'lik alanda sondaj kazısı çalışması yapıldığı, ticaret seçenekli ve bitişik nizam 9 kat imarlı bu alanda **arkeolojik bulguya rastlanmadığı** belirtilmiştir. Bu rapor üzerine Koruma Yüksek Kurulu 1981 yılında parselde Yapı Kredi Bankası'nın inşaatına yapılaşma

kararını vermiştir. Bu karar doğrultusunda parselde yapılaşma etkinliğinin 1985 yılında başladığı anlaşılmaktadır. Ancak 1985 yılında başlayan temel hafriyatı sırasında arkeolojik bulgularla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır.

10.01.1986'da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü'ne İzmir İli Merkez şair Eşref Bulvarı'nda yapılan temel hafriyatıyla ilgili 26.12.1985 tarihli Yüksek Kurul Kararı'nı göndermiştir. Bu kararın dağıtımı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Tescil ve Planlama şubesi'ne, İzmir Anakent-Merkez İlçe Belediyesi'ne, İzmir Müze Müdürlüğü ve İzmir Valiliği'ne yapılmıştır. Söz konusu kararda İzmir Müze Müdürlüğü'nün 17.12.1985 tarihli yazılarının okunarak, incelendiği ve sonuç olarak şair Eşref Bulvarı'nda yapılan temel kazılarında taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarına zaman zaman rastlandığının anlaşıldığı ifade edilmiştir. Ancak **adı geçen bölgenin İzmir Merkezi'nde ve hızla yapılanmaya gidilen ticari merkezde kaldığı ve burada yapılaşmaya engel olunamayacağı** belirtilmiş, fakat bunun yanında **Eski Antik Liman kalıntılarının olduğu tahmin edilen ve süratle yok olan alanın en azından ileride arşiv niteliğinde kazanmak üzere çalışma yapılmasının gerekli olduğuna da** karar verilmiş ve bunun için gereken kazı istemi Yüksek Kurul'a iletilmiştir.

10.04.1985 tarihinde temel çalışması sırasında karşılaşılan in-situ nitelikteki mimari parçaların üzerinin kapatılmasına ve ele geçen **in-situ olmayan mermer sütunun** (Geç Helenistik mermer yivli sütun) İzmir Müzesi Müdürlüğü'nce uygun görülen bir yere kaldırılmasına ilişkin Kurul kararı alınmış ve İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü bu kararını Merkez İlçe Belediyesi'ne bildirmiştir.

25.10.1985'de İzmir Müzesi Müdürlüğü'ne gelen 22.10.1985 tarihli bir ihbar üzerine, 1027 ada 4 parselde gerçekleştirilen hafriyat sırasında ortaya çıkan **arkeolojik bulguların antik liman kalıntısına** ait olduğuna dair ayrıntılı bir rapor Müze uzmanlarınca hazırlanmış ve Müze Müdürlüğü'ne iletilmiştir.

30.10.1985 tarihinde İzmir Müzesi Müdürlüğü'nce, 22.10.1985 günü Müdürlükleri'ne gelen bir ihbar üzerine şair Eşref Bulvarı No:17'de yıkımı yapılan inşaat yerinin Müdürlük elemanlarınca tetkik edilmesi sonucunda hazırlanan 25.10.1985 tarihli rapor ve ekleri İzmir 1 No'lu KTVK Bölge

Kurulu'na gönderilmiştir. Rapor ekinde 2 adet imar durumu, 2 adet rapor ve 2 takım fotoğraf yer almıştır. Bu rapor üzerine İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü inşaatın başında denetleme yapılması üzere İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü ve Müze Müdürlüğü uzmanlarının bulunmasına karar vermiştir. Söz konusu karara yol açan Müze Müdürlüğü uzman raporlarında aşağıda aktarılmakta olan önemli ifadeler yer almaktadır. Ancak bu çarpıcı ifadelere karşın alandaki arkeolojik bulguların yok sayılarak, inşaat faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Müze Müdürlüğü uzmanı 3 arkeolog tarafından 25.10.1985'te hazırlanarak imzalanan raporda bildirilenler şunlardır: "8x19 m²'lik bir alanda moloz taşlı, kireç harçlı blokaj üzerinde horasan harçla tespit edilmiş, ortalama ebadı 116x76x47 cm. olan muntazam işlenmiş dört köşe taşların üst üste örülü olduğu ve bu taşların blokajın inşaat temeli açmak için kompresör tabancası ile parçalandığı görüldü. Anında çalışma durduruldu, ilgili makamın vereceği karara kadar parçalanma işleminin yapılmaması hususu inşaatın sorumlusu olduğunu söyleyen Ali Akdemir'e bildirildi. Kalıntının durumu; blokajın bütünü inşaat alanını kaplamaktadır. Blok taşlar örgü halinde olarak Şair Eşref Bulvarı tarafından kaldırım hizasında ve yolun altına girer durumdadır. 29 No.lu parselde köşe olan kısımda ve 22 No.lu parselde 3 sıra devam ettiği V şeklinde iç içe geçtiği, çok sağlam ve bu bölümün horasan Harcı ile doldurulduğu. Sonuçta çok sağlam blokaj üzerine oturtulmuş üç sıra halinde blokların yandaki binaların ve yolun altında devam ettiği görülmüştür. **Antik Liman kalıntısı olduğu** görülmektedir. Kurulun karar vermesi gerekmektedir." (Ekte imar durumu ve fotoğraflar bulunmaktadır.)

07.11.1985'te İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü kararı alınmıştır. Gereği ve bilgisi için İzmir Valiliği ve Anakent ile Merkez İlçe Belediye Başkanlığı ve Ankara Genel Müdürlüğü Yüksek Kurul ve Tescil ve Planlama Şubeleri'ne iletilen bu kararda şu ifadeler yer almaktadır:

"İzmir Müze Müdürlüğü'nün ilgili 1027 ada 4 parselde bulunan taş bloklara ilişkin 30.10.1985 günlü yazılar okundu. Sonuç olarak: 1027 ada 4 parselde bulunan taşınmazın; a) Temel hafriyatında bulunan taş blokların **1/50 ölçekli rölevesinin çıkarılmasına, inşaatın devamına** ve hafriyatın Müze Müdürlüğü denetiminde

yapılmasına, b) 4 No.lu parsel bitişiği **12, 20, 22 No.lu parsellerde yeni yapılanmaya gidildiğinde temel hafriyatlarının Müze Müdürlüğü denetiminde yapılmasına** bu maksatla tapuya şerh verilmesine durumun belediye İmar Müdürlüğü'ne iletilmesine, sonuç hakkında Kurulumuza bilgi verilmesine karar verildi.”

12.11.1985'de İzmir İli Merkez Şair Eşref Bulvarı 17 No'lu 1027 ada 4 parselle ilişkin kararında yer alan hafriyatın Müze Müdürlüğü elemanları denetiminde yapılması ifadesi üzerine Müze Müdürlüğü'nce arkeolog uzman görevlendirilmiştir.

20.11.1985 tarihinde İl Kültür Turizm Müdürlüğü, “12.11.1985 tarih 981 sayılı kararı ilgi tutarak 4 parsel ve 12, 20, 22 No.lu parsellerle ilgili 07.11.1985 gün, 981 sayılı kurul kararının gereği için İzmir Anakent Belediye Başkanlığı'na ve Merkez İlçe Belediye Başkanlığı'na hatırlatmıştır. Ancak söz konusu kararın “b” maddesinde yer alan “tapuya şerh verilmesi” hususunda tereddüde düşüldüğü ifadesi belgede yer almaktadır.

21.11.1985 tarihinde T.C. İzmir Merkez İlçe Belediyesi İmar Müdürlüğü, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne 25.10.1985 günlü yazılarını ilgi tutarak yazdığı yazıda şu ifadeleri kullanmıştır:

“İzmir Şair Eşref Bulvarı'nda No:17'de yıkımı yapılan inşaat sahasında eski devirlere ait temel ve duvar kalıntıları görüldüğü. Bu nedenle inşaatın yıkım işlemlerinin derhal durdurulması istenmektedir. Malumunuz memleketimizde yıkımı yapılan inşaatlar ruhsata tabi olmayıp yönetmelik ve tüzüklerimizin de kapsamında değildir. Fakat tescilli ve sit alanlarında kalan yapıların yıkımı ve tadilatlar için Röleve Anıtlar Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu gibi kuruluşlardan izin alınması gerekmektedir. Başka bir ifade ile konunun aidiyeti ciheti bakımından yapı sahibi ile Müdürlüğümüz arasında çözümlenmesi gerekmektedir. Ancak konunun önemine binaen bahse konu yapının sahibine yazınız doğrultusunda 07.11.1985 gün, 7364 sayılı yazı ile durum bildirilmiştir.”

05.12.1985'de İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü'ne ve İzmir Müzesi Müdürlüğü'ne şu ifadeleri içeren yazı

gönderilmiştir: “İlimiz Merkez 1027 ada, 4 parsel ile bitişiğindeki 12,20,22 parseller konusunda Bölge Kurulunca alınan 07.11.1985 gün ve 981 sayılı karar uyarınca, Belediye İmar Müdürlüğü’ne gereken uyarı yazısı gönderilmiş olup, buna cevap olan 21.11.1985 günlü yazı örneği ilişiktir. Ayrıca, söz konusu Kurul kararında “tapuya şerh verilmesi” konusundaki işlem hakkında tereddüde düşüldüğü Bölge Kurulu Büro Müdürlüğü’ne bildirilmiştir. Taşınmazlarla ilgili işlem sonucundan bilgi verilmesini ve tapuyla ilgili işlem hakkında açıklama gönderilmesini rica ederim.”

08.12.1985 tarihinde İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne 20.11.1985 tarihli yazılarını ilgi tutarak şu cümleleri içeren yazıyı göndermiştir: “İlgili yazınızda 1027 ada 4 parseldeki taşınmaz ile bitişik 12, 20,222 no’lu parsellere şerh verilmesi ilgili olarak anılan 07.11.1985 981 nolu kararla ilgili açıklama istenmektedir. Kültür Varlıkları ile ilgili tapuya şerh verilmesi hususu 2863 sayılı yasanın 7. maddesinde açıklanmıştır. Yasa gereği Bölge Kurulu kararıyla tapuya şerh verilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Yüksek Kurul’un, Bölge Kurulu tarafından alınmış olan bu kararı öneri karar olarak kabul edip, anılan parsellerle ilgili ayrıca bir karar alması gerekecektir. Yasa gereği bu işlemin yapılması zorunludur. Bu işler ya Yüksek Kurul tarafından kendiliğinden veyahut Müdürlüğümüz tarafından yaptırılacaktır. Bilgi ve gereğini rica ederim.”

20.12.1985 tarihinde İzmir Müze Müdürlüğü uzmanı 12.11.1985 tarihli İzmir KTVK Bölge Büro Müdürlüğü’nün yazısı ve 05.12.1985 İzmir Kültür Turizm Müdürlüğü yazısını ilgi tutarak hazırladığı raporunu İzmir Müze Müdürlüğü’ne iletmiştir. Bu uzman raporunda şu ifadeler yer almıştır:

“Moloz taş ve horasan harcı karışımı yapılan çok sağlam blokaj arsanın kapladığı bütün alanda görülmektedir. Buna ilaveten (misal: 120x76x47 cm. ebatlarında) değişen boyutlarda dikdörtgen prizma şeklinde düz işlenmiş taş bloklar mevcuttur. Bu blokaj ve blok kompresör ile kırılıp, tahrip edilmiştir. Ancak 10 adedi tahrip olmadan çıkarılmış ve Agora’ya götürülmüştür. Liman kalıntısının yeni parsellerde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Bulvar boyunca da devam etmesinin imkan dahilinde olduğu belirtilmektedir. “Bu durumda Roma Devrine ait antik mimari kalıntının tahrip edildiği, Şair Eşref Bulvarı, No:17 kapı numaralı,

tapunun 139 pafta, 1027 ada, 4 parselin de Ali Akdemir'e ait arsada da dahil olmak üzere, yanlarındaki halen tek katlı depolar bulunan 139 pafta 1027 ada ve 12, 20, 22 No.lu parsellerin 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesi. Ayrıca İtfaiye Müdürlüğü binalarının bulunduğu alandan başlayarak Montrö alanına kadar uzanan Şair Eşref Bulvarı'nda sağlı-sollu iki sıra halinde tipi kalınlıklı çok sayıda depo binası bulunmaktadır. Bu bulvar üzerinde bulunan çok sayıda deponun görünüşü bulvar dışındaki modern yapılardan ayrılarak insana bir rahatlık, bir ferahlık, bir huzur vermektedir. Dolayısıyla bu bölümde doku henüz tam olarak bozulmamıştır. Hal böyleyken yeni imar planına baktığımızda (ekli imar krokisi kurumunda) bulvar ticaret bölgesi olarak ayırmış ve 9 (dokuz) kata izin çıkmış; halen 9 katlı iki bina bitirilmiş, 3 tane tipik alınlıklı depo yıkılmıştır. Bu yıkımlar birbirini kovalayacak ve çok kısa zamanda diğer bölgeler, caddeler gibi bulvarın iki yanında 9 katlı binalar yükselecektir. 1. Kordon öğle vaktine kadar gölge olup güneşten mahrumdur. Çok kısa zamanda Şair Eşref Bulvarı'nda güneşi ve gökyüzünü göremediğimiz gibi, kanalizasyon, elektrik, su, telefon gibi sorunlar getirecek, bulvar şantiye görünümüne girecektir. Anılan bulvarın 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na ilaveten 2. Derece Kentsel Sit Alanı olarak da tescil edilmesi uygun olacaktır kanısındayım." Rapor Eki: 18.12.1984 tarihli imar durumu. (Bitişik nizam, 7 kat. 5.00 metre arka bahçe mesafesi. (Merkez İsmet Kaptan Mahallesi) Ticaret Bölgesi ve çekme mesafesi bulunmamakta.)

Bu raporda yer alan görüşlere karşın Kurul görüşünün değişmediği ve alandaki arkeolojik bulguların yok sayılarak, inşaat faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

20.06.1990'da Müze Müdürlüğü'nün şifai emirleri üzerine Aygıt İnşaat'a ait temel hafriyatının yapıldığı yere giden Müze Müdürlüğü uzmanları 10 gün önce kepçe ile yapılan hafriyatta kemiklerin çıktığının ve yine söz konusu bölgeye iki gün içinde betondan demir perdesi çekileceğinin öğrenildiğini bir tutanakla Müze Müdürlüğü'ne aktarılmışlardır. Bunun üzerine İzmir Müze Müdürlüğü, Kurul Müdürlüğü'ne yazıyla haber vermiştir. Koruma Kurulu da bu yazıya aynı gün bir cevap vermiş ve Kurul'ca karara bağlanıncaya kadar söz konusu alanda temel kazısının durdurulması için gereğini İzmir Valiliği, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Konak Belediye Başkanlığı ve İzmir Müze Müdürlüğü'ne yazmıştır.

21.06.1990'da İzmir 1 No'lu Koruma Büro Müdürlüğü 1027 ada 21 parselde Aygıt İnşaatının yaptığı temel kazısı sırasında iskeletlerin çıkması üzerine 20.06.1990 tarihli Müze Müdürlüğü'nün yazısı üzerine söz konusu alandaki temel kazısının Müze Müdürlüğü denetiminde sürdürülmesi ve sonucun kendilerine bildirilmesine karar vermiştir.

22.06.1990 tarihinde İzmir Müze Müdürlüğü uzmanları yerinde inceleme sonucunda yaptıkları değerlendirme doğrultusunda; sondaj kazısında 3.60 metre derine indiklerini, sonuçta inşaat alanında kurtarılabilecek bir kalıntının kalmadığını, ancak iskeletlerin yığma şeklinde görüldüğü antreponun kapı numarası 15 olan parselin altında devam ettiğinin anlaşılarak, bu kısmın devamında itfaiye inşaatı sırasında **Antik Limana ait mendireğe** rastlanmış olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber 22.10.1985 gününde gelen bir ihbar üzerine İzmir Müzesi elemanlarınca Şair Eşref Bulvarı 17 No'ya gidilerek yerinde yapılan inceleme sonucunda bu alanda 21 ve 22 parselde izlenen mimari kalıntının devamına rastlanıldığı göz önünde bulundurularak 1027 ada 22 No'lu parsel 15 kapı numaralı antrepo alanında yeni bir yapılaşma düşünüldüğünde temel hafriyatının Müze uzmanları denetiminde yapılmasına gerek bulunduğunu rapor etmişlerdir.

26.06.1990'da proje üstlenicisi Aygıt İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. İzmir 1 No.lu Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü'ne 1027 ada 21 No'lu parselde yapılması planlanan inşaatın temel kazısı sırasında Kurul Müdürlüğü'nün personelleri tarafından ve Müze Müdürlüğü yetkilileri tarafından temel hafriyatının incelenmiş olduğunu ve 20.06.1990'da müze yetkililerin şifai olarak inşaaatı devam edilmesini bildirdiklerini belirten bir yazı yazmıştır. Bu yazıda 21.06.1990 tarihinde hafriyatın Müze Müdürlüğü denetiminde yapılmasına dair Kurul Müdürlüğü'nce bir karar⁹⁵ alındığını, halbuki hafriyatın 20.06.1990 tarihinde bitmiş olduğunun Müze yetkililerince tespit edildiğini ve durumun böyle olduğunu tespit eden Müze Müdürlüğü raporunun 28.06.1990 tarihinde (aynı gün) Kurul Müdürlüğü'ne iletildiği aktarılmaktadır. Proje üstlenicisi, bu gerekçelerden dolayı mağduriyetlerinin devam etmemesi için alınmış olan Kurul kararının değiştirilmesini ve inşaaatı devam etmeyi talep etmiştir.

⁹⁵ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Gönül Öney, Başkan Yardımcısı: Doç. Dr. Cemal Arkon, Üye: Prof. Dr. Recep Meriç, Üye: Ülkü Karacaovalı (1 Nolu Koruma Kurulu Müdürü), Üye: Erol Tümer (İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürü).

27.06.1990 tarihinde Müze Müdürlüğü uzmanları yerinde yapılan incelemede 1027 ada 21 parselde temel kazısının tamamen bitmiş olduğunu ve Müze denetiminde kazı yapılmasına gerek kalmadığını ancak temel kazısı yapılan alandaki yan yüz kesitinde tespit edilen mimari kalıntıların 22 parselde yer alan antrepoların altında devam ettiğinin saptandığını ve kapı numarası 15 olan söz konusu parselde yeni bir yapılanma düşünüldüğünde temel kazısının Müze Müdürlüğü denetiminde yapılması gerektiğini Müze Müdürlüğü'ne rapor etmişlerdir.

28.06.1990'da İzmir Müze Müdürlüğü İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne; 1027 ada 21 No'lu parselde yer alan Aygıt İnşaat'a ait temel kazısının Müze uzmanlarınca incelendiğini ve inceleme sonucunda temel kazısının 22.06.1990 günlü raporda belirtildiği üzere tamamen bitmiş olduğunu ve Müze Müdürlüğü denetiminde kazı yapılmasına gerek kalmadığını iletmıştır. Bunun yanı sıra 1027 ada 22 parselde yeni bir yapılaşma düşünüldüğünde temel kazısının Müze denetiminde yapılmasının gerekli olduğu da düzenlenen bu uzman raporunda belirtilerek Kurul'un bilgisine sunulmuştur.

29.06.1990'da 1027 ada 21 No'lu parselde inşaatı devam edilebileceği, ancak 1027 ada 22 parselde kontrollü hafriyat için Kurul'umuza bilgi verilmesi ve şerh düşülmesi için tapuya tescilli bitişiğidir yazısının yazılması Koruma Kurulu'nda karara bağlanmıştır.

16.07.1990 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar Şube Müdürlüğü İzmir Valiliği Kültür Müdürlüğü'ne kendilerinin aynı tarihli yazılarını ilgi tutarak Aygıt İnşaat tarafından 1027 ada 21 parselde yapılan temel kazısında iskeletlerin bulunduğu ilgili Kurul yazısında belirtildiğini, konunun tetkikiyle acilen gerekli yasal işlemlerin yapılması hususunu rica etmiştir.

17.09.1990'da İzmir Konak Belediye Başkanlığı İmar Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü'nün 09.07.1990 tarihli yazısını ilgi tutarak Vilayet makamına 1027 ada 21-22 parsellerdeki inşaatın temel kazısının İl Kültür Müdürlüğü denetiminde yapılabileceğinin arsa maliki ve fenni mesule tebliğ edildiğini bildirmiştir.

24.09.1990'da İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü 1 No'lu Koruma Büro Müdürlüğü Aygıt İnşaat tarafından yapılan temel kazısına ilişkin kendilerinin

ilgili yazısına cevaben Konak ve Büyükşehir Belediye Başkanlıkları'nın ve Müze Müdürlüğü'nün yazı örneklerinin ilişkide gönderildiğini belirtmiştir. (Eylül 1990 sürecinde Konak Belediye Başkanlığı ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı arsa sahipleri ve fenni mesule temel kazısının Kültür Müdürlüğü denetiminde yapılması hususunda tebligatlarını yapmışlardır.)

20.12.1990 tarihinde İzmir 1 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Büro Müdürlüğü Konak Belediye Başkanlığı'nın 27.11.1990 günlü imar durumu ve 20.12.1990 günlü başvuruları üzerine 1027 ada 22 parselinde kayıtlı taşınmaz üzerinde yeni yapılanma olmadığından ve sadece basit onarım ve tadilat yapıldığından oturma ruhsatı alınmasında sakınca bulunmadığını Konak Belediye Başkanlığı'na belirtmiştir. Bu süreç öncesinde söz konusu parselde bulunan taşınmazda mal sahibi ve kiracısı tarihsiz olarak yazdıkları dilekçede tadilat yaptıklarını ve durumun kurumlarıyla ilgili olup olmadığını Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü'ne sormuşlardır.

22.03.1991'de İzmir 1 No'lu KTVKK 1027 ada 10 parsel ile ilişkin şu ifadeleri içeren şu kararı almıştır: “Hürriyet Caddesi ve 1372 sokak köşesinde, tapunun 139 pafta 1027 ada 10 parselinde kayıtlı taşınmaza ilişkin vatandaşın 11.03.1991 gün ve 729 sayılı dilekçesi okundu, ekleri incelendi ve yapılan görüşmeler sonucunda; 1027 ada 10 parselinde yer alan, kurulumuzun 21.06.1990 gün ve 2008 sayılı kararı ile bitişiği 21 parselde temel hafriyatı sırasında mimari kalıntıların bulunması sebebiyle temel kazısının Müze denetiminde sürdürülebilmesi konusunda kurulumuza bilgi verilmesine karar verildi.”

01.04.1991 tarihinde İzmir 1 No'lu KTVKK'ca kurul kararının dağıtımı yapılmıştır. Aynı tarihte parsel maliki İzmir 1 No'lu KTVKK'ya dilekçeyle başvurarak 1027 ada 10 ada parseldeki taşınmazın 03.05.1988 tarihli Konak Belediyesi'nden alınan imar durumunda Eski Eser bitişiği olmamasına rağmen, 04.03.1991 tarihli yeni imar durumunda eski eser bitişiği olarak belirtildiğini, bitişiklerindeki parsellerin aslında ekteki fotoğraflarda görüldüğü gibi ruhsatlı inşaat olup, eski eser olmadıklarını, konunun kurul tarafından tetkik edilerek, parsellerinin eski eser bitişiği olmadığına dair bilginin ve yazının kendilerine verilmesini talep etmiştir. Dilekçe ekinde alana ticaret seçenekli konut imar hakkını tanıyan ve 9 kat yapılaşma durumunu öngören ve tescilli eski eser bitişiği

olduğunu söyleyen imar durumu yer almaktadır. Bunun yanı sıra 13 ve 10 parsellerin ilişkisini gösteren fotoğraflar da ekte yer almaktadır. (Fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla 13 parselde 9 katlı bir yapı inşa edilmiştir. 10 parselde ise 2 katlı bir yapının bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı fotoğraflardan bu süreçte 21 No'lu parselin de inşaat halinde olduğu görülmektedir.)

15.07.1991 tarihinde İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanan rapor Müze Müdürlüğü tarafından yazı ekinde İzmir 1 No'lu KTVKK'na iletilmiştir. Söz konusu uzman raporunda 1027 ada 10 parselde yapılan temel hafriyatı sırasında hiçbir mimari kalıntı ve arkeolojik bulguya rastlanmadığı ifade edilmiştir.

29.08.1991'de alınan Kurul Kararı'nda şu ifadelere yer verilmiştir: "İzmir İli İsmet Kaptan Mahallesi, Şair Eşref Bulvarı, Hürriyet Caddesi ve 1372 sayılı sokak köşesinde tapunun 139 pafta, 1027 ada, 10 parselin de yer alan taşınmaza ilişkin İzmir Müze Müdürlüğü'nün 15.07.1991 gün ve 690/868 sayılı yazısı, ekleri okundu, incelendi. Sonucunda; 1027 ada 10 parselinde yeni yapılaşmaya gidilmek istenilen taşınmazda Kurulumuzun 22.03.1991 gün ve 2804 sayılı kararı ile temel kazısının Müze Müdürlüğü denetiminde yapıldığı ve **temel hafriyatı sırasında hiçbir mimari kalıntıya ve arkeolojik buluntuya rastlanılmadığı**, İzmir Müze Müdürlüğü'nün 15.07.1991 gün ve 690/868 sayılı yazısı ve eki uzman raporundan anlaşılmış olup, **taşınmazda yeni yapılaşmaya gidilebileceğine** karar verildi."

18.09.1991 tarihinde İzmir 1 No'lu KTVKK 29.08.1991 tarihli kararının dağıtımını gerçekleştirmiş, söz konusu kararı; İzmir Valiliği, İzmir Konak Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Konak Kaymakamlığı'na gereği için, Ankara KTVKGM Kurullar Daire Başkanlığı ve Tespit ve Arşiv Daire Başkanlığı'na bilgi için iletmiştir.

18.11.1991'de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu KTVKK'dan 22.03.1991 gün ve 2804 sayılı kararında adı geçen 21.06.1990 gün ve 2008 sayılı kararın bir örneğini istemiştir. (22.03.1991 tarihli kararın içeriği, 1027 ada 21 No.lu parselde inşaatı devam edilebileceği, 22 No.lu parselde ise kontrollü hafriyat için kurulumuza bilgi verilmesi ve şerh düşülmesi için tapuya tescilli bitişiğidir yazısının yazılması şeklindedir. 21.06.1990 sayılı kararda

ise; “İzmir İli, Şair Eşref Bulvarı ve Hürriyet Caddesi’nin birleştiği yerde Aygıt İnşaat’ın yaptığı temel kazısı sırasında iskeletlerin çıkması üzerine İzmir Müze Müdürlüğü’nün 20.06.1990 gün ve 688/817 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda; İzmir Şair Eşref Bulvarı ile Hürriyet Caddesi’nin birleştiği yerde bulunan Aygıt İnşaatın yaptığı temel kazısının Müze denetiminde sürdürülmesi ve sonuçta kurulumuza bilgi verilmesine karar verildi.” ifadeleri yer almaktadır.)

29.11.1991’de İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne 18.11.1991 günlü yazılarını ilgi tutarak 139 pafta 1027 ada 10 parselinde kayıtlı taşınmaza ilişkin olarak istedikleri 2 kurul kararını göndermiştir.

1027 Ada 22 Numaralı Parsel:

02.10.1996- Proje müellifi Aygıt İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. 1027 ada 22 sayılı parselde yer alan kâgir depo binasını yıkarak, yerine imar durumuna uygun olan yeni bir bina yapmak üzere hazırlamış oldukları proje ile Konak Belediyesi İmar Müdürlüğü’ne müracaat ettiklerini İzmir 1 No’lu KTVKK’ye dilekçe ile bildirmiştir. Söz konusu 22 sayılı parselin bitişiği olan 21 sayılı parseldeki inşaatın da kendileri taraflarından yapıldığını bu dilekçede belirtilmiştir. Konak Belediyesi yetkililerinin İzmir 1 Nolu KTVKK’nın 29.06.1990 tarihli kararı ⁹⁶ile 22 nolu parselde yapılacak olan hafriyatın kontrollü olarak gerçekleştirilmesinin istendiğini kendilerine iletmesi üzerine, bu kontrollü hafriyat tatbikatının ne şekilde olacağının aktararak, Konak Belediyesi’nin inşaat ruhsatını vermesi için gereğini İzmir 1 Nolu KTVKK Müdürlüğü’nden rica etmiştir.

26.12.1996- İzmir 1 Nolu KTVKK Müdürlüğü 1027 ada 22 No’lu parsele ilişkin olarak 29.06.1990 tarihli kararla⁹⁷ konulan tescil şerhinin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı şerhi olması gerektiğine ve KTVKYK’nın 19.04.1996 gün ve 416 sayılı ilke kararı uyarınca işlem yapılması gerektiğine karar vermiştir. (Aygıt İnşaat Ltd.

⁹⁶ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Gönül Öney, Başkan Yardımcısı: Doç. Dr. Cemal Arkon, Üye: Prof. Dr. Recep Meriç, Üye: Ülkü Karacaovalı (1 Nolu Koruma Kurulu Müdürü), Üye: Erol Tümer (İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürü).

⁹⁷ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Cemal Arkon (bulunmadı), Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Akın Süel, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut, Üye: Yrd. Doç. Dr. Özen Eyüce, Üye: Selahattin Erdemgil (Efes Müzesi Müdürü), Üye: Mustafa Çinkılıç (Konak Belediye Başkanlığı).

Şti.'nin 02.10.1996 günlü başvurularında yöneltilen sorulara cevaben bu karar alınıyor.)

02.01.1997- Konak Belediyesi İmar Müdürlüğü parsel malikine 22 parseldeki yeni inşaat tadilat talebinin İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'nün 10.04.1992 tarihli kararına göre 3194 sayılı kanun gereğince ön onayının yapılmış olduğunu, ancak KTVKK'ca da onaylandıktan sonra ruhsatın verilebileceğini bildirmiştir.

06.01.1997- Proje müellifi mimar, İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne Konak Belediyesi İmar Müdürlüğü'nce incelenip 02.01.1997 tarihinde ön onayı yapılan projeyi ekinde sunan bir dilekçe göndererek, inşaat ruhsatının verilmesi için gereğini arz etmiştir.

30.01.1997- 1027 ada 22 parselde kayıtlı olan ve İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 16.12.1996 tarihli kararıyla 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen parselle ilgili yeni yapılaşma projesi hakkında ilgililer tarafından 06.01.1997 gününde iletilen başvurunun Kurul'ca incelenmesinin ardından, bu alanda İzmir Arkeoloji Müzesi elemanlarınca temel kazısı yapılması gerektiğine Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 gün ve 416 sayılı ilke kararı uyarınca karar verilmiştir.

13.02.1997- Konak İlçesi 1. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü Konak Kaymakamlığı'na 29.01.1997 tarihli yazı ve eki karar ilgisi üzerine 1027 ada 22 No'lu parselde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı şerhinin müdürlüklerince işlendiğini bildirmiştir. 20.02.1997'de de Konak Kaymakamlığı Tapu Sicil Müdürlüğü'nün ilettiği bilgi İzmir 1 Nolu KTVKK'ya gönderilmiştir.

12.05.1997- İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu uzmanları tarafından bir görüş raporu hazırlanmıştır. Bu raporda yeni önerilen ve eserlerin sergilenmesine yönelik mimari çözümleri içeren projenin yerinde incelendiği anlaşılmaktadır. Raporda uzmanlar söz konusu parselin bodrum ve zemin katlarında tek mekân halinde tasarlanan alanda arkeolojik buluntuların galeri ve kafe çözümlemesiyle rahatça gezilip görülmesinin mümkün olacağını düşündüklerini aktarmışlardır. Yine bu alanda bulunan seyir platformuna çıkış merdiveninin yanına yapılan bekçi kontrol odasıyla izleyenlerin denetiminin sağlanabileceği ve zemin katta hem apartman girişinin, hem dışa bakan cephenin şeffaf malzemedan yapılmasıyla eserlerin her

yönden görülebileceği, sonuç olarak iletilen projelerin uygun olduğu görüşünü Kurul'un bilgilerine sunmuşlardır.

07.07.1997- İzmir 1 No.lu KTVKK Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 09.07.1997 günlü yazılarıyla kendilerine söz konusu taşınmazda 338 sayılı ilke kararı çerçevesinde yapılması gereken sondaj kazısı sonuçlanmadan temel kazısına devam edilemeyeceğini sormaları üzerine, cevaben konunun Kurul'da değerlendirilebilmesi için sondaj kazısının tamamlanarak sonuç raporun kendilerine iletilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.

09.07.1997- İzmir Müze Müdürlüğü İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne 21.02.1997 günlü yazılarını ilgi tutarak Müdürlük uzmanlarınca 1027 ada 22 parselde kayıtlı taşınmazda sondaj kazısına başlanmış ve bazı arkeolojik kalıntılara rastlanınca kazının durdurulmuş olduğunu bildirmiştir. Konu hakkında Kurul'un görüşüne ihtiyaç duyulduğuna dair uzman raporunu kendilerine sunmuştur. Bu raporda Müze Müdürlüğü uzmanları, konunun İzmir 1 No'lu KTVKK'ca yerinde incelenerek temel sondaj çalışmalarının devam edip etmeyeceği hususunda görüşün bildirilmesine ihtiyaç duyulduğunu aktarmışlardır.

09.07.1997- İzmir 1 No'lu KTVKK İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün aynı günlü yazısına cevaben 338 sayılı ilke kararı uyarınca ilgili parseldeki sondaj kazısının tamamlanarak nihai raporun kendilerine iletilmesi gerektiğini bildirmiştir.

31.07.1997- 21.02.1997 sayılı İzmir 1 Nolu KTVKK kararı ve 07.09.1997 günlü İzmir 1 No'lu KTVKK yazısı ilgi tutularak Müze uzmanlarınca 1027 ada 22 parselde yapılan sondaj kazısı çalışmalarında ortaya çıkan bulgularla ilgili bir uzman raporu hazırlanarak Müze Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Söz konusu raporda alanda bulunan ve **M.S. 1. ve 2. yy.lar arasında tarihlenen Roma Dönemi antik liman kalıntısının** 2863 ve 3386 sayılı yasaların kapsamına girdiği belirtilmektedir.

06.08.1997- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü 31.07.1997 tarihli uzman raporunu 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne iletmiştir.

07.08.1997- tarihinde İzmir 1 No'lu KTVKK söz konusu taşınmazda yapılan sondaj kazısında ortaya çıkan buluntuların Kurul üyelerince yerinde incelenmesinden sonra konunun değerlendirilmesine karar vermiştir.

02.10.1997- tarihli İzmir 1 No'lu KTVKK kararında⁹⁸ 30.01.1997 tarihinde alınan; onaylı projesi doğrultusunda temel kontrollü inşaat izni kararının Danıştay kararı doğrultusunda Koruma Yüksek Kurulu'nun 338 sayılı ilke kararının tekrar yürürlüğe girmesi nedeni ile iptal olması ve temel kontrolü yerine sondaj kazısı yapılması gerekliliğinden dolayı, çalışmalar sırasında ortaya çıkan arkeolojik buluntular nedeniyle 30.01.1997 günlü kararlarıyla onaylanan **projenin iptal edilmesine, sondaj çalışmaları sırasında arkeolojik buluntuların tahrip edildiğinin saptandığından ilgililer hakkında yasal kovuşturma açılmasına, arkeolojik buluntuları bütünüyle koruyan, ve açıkça görülmesine olanak verecek öneri projelerin** kendilerine iletilmesine karar verilmiştir.

20.10.1997- Proje müellifi söz konusu parsel ile ilişkin öneri projeyi KTVKK'nın görüşüne sunmuştur.

20.10.1997- Maliye Bakanlığı İzmir Muhakemat Müdürlüğü İzmir 1 Nolu KTVKK Müdürlüğü'ne 10.10.1997 tarihli yazılarına cevaben bir yazı göndermiştir. Bu yazıda; “..anlatılan 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda yer alan 1027 ada 22 parsel ile verilen temel kontrollü inşaat izninin Danıştay 6. Dairesi'nin 1996 yılında aldığı kararla 30.11.1991 gün ve 338 sayılı ilke kararının yürürlüğe girmesi nedeniyle iptal edilerek sondaj çalışmaları sırasında arkeolojik buluntuları tahrip edenler hakkında yasal kovuşturma açılmasına karar verildiği..” anlaşılmıştır ifadesi yer almaktadır. Muhakemat Müdürlüğü Danıştay 6. Dairesi'nin anılan kararının 1996 tarihli, Kurulca verilen kontrollü temel kazısı iznininse 30.11.1997 tarihli olduğunun anlaşılması karşısında kim hakkında ne gibi bir yasal kovuşturma açılması için dosyanın Müdürlüklerine gönderildiğinin anlaşılamadığını, bunun kendilerine bildirilmesini ve ayrıca arkeolojik buluntuları tahrip edenlerin de tespit edilerek bildirilmesini rica etmiştir.

⁹⁸ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Cemal Arkon, Başkan Yardımcısı: Selahattin Erdemgil (Efes Müzesi Müdürü), Üye: Prof. Dr. Çınar Atay, Üye: Prof. Dr. Ömer Özyiğit, Üye: Mustafa Çinkılıç (Konak Belediye Başkanlığı).

01.12.1997- Proje müellifi şirket bu tarihte **29.06.1990, 26.12.1996, 30.01.1997, 09.07.1997, 02.10.1997** günlü İzmir 1 Nolu KTVKK Müdürlüğü kararlarını ilgi tutarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Başkanlığı'na söz konusu parsel üzerinde gerçekleştirdikleri inşaatın sondaj kazısı sonucunda 02.10.1997 günlü Kurul kararıyla durdurulduğunu ve Konak Belediyesi'nce de proje ve ruhsatlarının iptal edildiğini yazmıştır. Bununla beraber 29.06.1990 günlü Kurul kararında 22 No'lu parsel bitişik 21 No'lu parsel inşaat izni verilmiş, aynı şekilde 13 No'lu parsel de inşaat izninin verilmiş olduğunu ve yine 1985 yılında temel hafriyat sırasında çıkan taşların birkaç adedinin numune olarak Agora'daki alana kaydırılması yoluyla bitişik 4 No'lu parsel de inşaat izni verilmiş olup sadece söz konusu 22 No'lu parsel niteliği de belirtilmemiş bir tescil şerhi konularak taraflı ve haksız davranıldığını belirtmiştir. Söz konusu dilekçede 26.12.1996 tarihli Kurul kararı⁹⁹ ile parsel 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı şerhi konulduğunu ve 30.01.1997 tarihli karar gereğince de temel kazısı yapılmasına karar verildiği, bunun üzerine İzmir Arkeoloji Müzesi elemanlarınca sondaj kazısının tamamlanarak rapor düzenlendiği ve raporun Kurul Müdürlüğü'nde gündeme alınmasına rağmen, taşların Müze Müdürlüğü tarafından gösterilecek bir yere taraflarından kaldırılması isteği ile ilgili taleplerinin iki ay içerisinde gerçekleştirilen üç toplantıda da Kurul üyelerince karara bağlanamadığını aktararak ve Genel Müdürlük'ten şifai olarak görüş almak istemiştir. Bu yazıda; söz konusu parselin üç tarafının binalarla çevrili olduğu ve kalan parçanın bir bütünün çok küçük bir bölümü olmasına ve bu durumu ile Hiçbir özellik arz etmeyen ve ne olduğu dahi tam olarak anlaşılamayan bu taşların yerinde ve olduğu gibi korunmasına ve üzerine bu şekilde bir yapı projelendirilmesine ilişkin 02.10.1997 tarihinde uygulanabilirliği mümkün olmayan bir karar verildiği ifade edilmiştir. Rölöve projesinde de görüleceği üzere 6/8 i değişik zamanlarda karar verilen Kurul kararlarıyla kaldırılmış olan bu taşların parsellerinde kalan ancak 2/8 lik kısmının bir ceza verilmek ister gibi yerinde koruma altına alındığı ifade edilmiştir. Bu konuda mağduriyetlerinin giderilerek 4, 21 ve 13 parsellere uygulandığı şekilde buluntuların kaldırılarak inşaatı devam edebilmeleri konusunda gereğini arz etmişlerdir.

⁹⁹ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Cemal Arkon, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Akın Süel, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut, Üye: Yrd. Doç. Dr. Özen Eyüce, Üye: Selahattin Erdemgil (Efes Müzesi Müdürü), Üye: Mustafa Çinkılıç (Konak Belediye Başkanlığı).

03.02.1998- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Aygıt İnşaat Ltd.Şti'nin 01.12.1997 günlü başvurusunu inceleyerek 1 No.'u KTVKK Müdürlüğü'ne göndermiş ve konunun kendilerince incelenerek başvuru sahibine bilgi verilmesini rica etmiştir.

27.02.1998- İzmir 1 No'lu KTVKK proje m elliği vekil şirketin 20.10.1997 günlü başvurusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün 02.03.1998 günlü yazısı üzerine yapılan görüşmeler sonucunda Kurul kendilerine iletilen öneri projede arkeolojik buluntuların açıkça algılanamadığını, çizimlerin kesitlerle desteklenmediğinden projenin uygun g r lemediğini belirtmiştir. Parseldeki arkeolojik buluntuların gerek caddeden algılanacak şekilde yapılmak istenen yapının bodrum ve zemin katında bir tek mekan oluşturarak ve koruma önlemi olarak sergilenmesine olanak veren bir projenin hazırlanmasının gerekli olduğuna karar verilmiştir. Bu projenin kendilerine iletilmesinden sonra konunun yeniden değerlendirileceği kararda aktarılmıştır.

22.04.1998- Proje m elliği vekil şirket Kurul'un 22.02.1998 günlü kararı¹⁰⁰ gereği hazırlanan detaylı projeleri İzmir 1 No'lu KTVKK'ya dilekçe ile sunmuştur.

28.05.1998- Bu tarihte İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu proje m elliği vekil şirketin 22.04.1998 günlü başvurusu ekinde kendilerine iletilen projelerin incelenmesinin ardından iletilen projelerin mimari çözüm açısından uygun olduğuna; ancak temel elemanları ve kolon kiriş bağlantılarının arkeolojik buluntulara ve görünümüne zarar vermeden üretilecek olan statik projelerin, bir teknik rapor ile birlikte kendilerine iletilmesinden sonra projelerin değerlendirilebileceğine karar vermiştir.

14.07.1998- Bu tarihte inşaat mühendisi İhsan  alış bir teknik rapor hazırlayarak İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun istediği koşullarda fenni mesuliyetini yükleneceği betonarme projesinin istenilen sistem ve şartlarda yapılabileceğini ve yapı emniyeti açısından sakıncalı bir durum olmayacağını gösterir bu raporu İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne sunmuştur.

¹⁰⁰ Kurul  yeleri: Başkan: Doç. Dr. Numan Tuna, Başkan Yardımcısı: Ferudun  opuroğlu,  ye: Prof. Dr.  ınar Atay(bulunmadı),  ye: Prof. Dr. Ömer  zyiğit,  ye: Prof. Dr. Bekir Deniz,  ye: Mustafa  inkılı  (Konak Belediye Başkanlığı).

27.08.1998- 1027 ada 22 parsel ile ilişkin olarak hazırlanan statik projesi ve teknik raporun İzmir İnşaat Mühendisleri Odası'nca saptanacak ve en az üç kişiden oluşacak bir bilirkişi komisyonunca incelenerek, mevcut kalıntılara en az zarar verecek alternatif çözümlerin üretilmesine ve ileride statik nedenlerle bir takım değişikliklerin yapılması gereğini kesinlikle doğurmayacak olan öneri proje ve raporların Kurul'a iletilmesinden sonra istemin yeniden değerlendirilebileceğine İzmir 1 No'lu KTVKK'ca karar verilmiştir. (Proje müellifi vekil şirketin 17.07.1998 günlü başvurusu ve eklerinin incelenmesi sonucunda alınan karardır.)

11.09.1998- İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne kendilerinin 02.10.1997 tarihli kararında arkeolojik buluntuların tahrip edildiğinin saptandığı ihbarı yapıldığından ilgili kazıları yapan proje müellifi şirket yetkilileri hakkında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na muhalefetten hazırlık tahkikatı yapıldığı duyurusunu yapmıştır. Bu nedenle söz konusu Kurul kararının dayanağı olan arkeolojik buluntuların tahribine dair tutanak ve raporların Başsavcılığa iletilmesi talep edilmiştir.

20.09.1998- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı'na kendilerinin 11.09.1998 günlü yazılarını ilgi tutarak ilke kararları gereği 3. Derece Arkeolojik Sit Alanlarında inşaat yapılmadan önce Kurul görüşü alınması gerekliliğine dair yasal sorumluluğu proje müellifi vekil şirketin 06.01.1997 tarihli müracaatı ile yerine getirmiş olduklarını bildirmiştir. Yasa gereği İzmir Müze Müdürlüğü'nce parselde yapılan sondaj çalışmaları sonucunun kendilerine bildirildiğini, ayrıca Kurul üyelerince yerinde inceleme yapıldığı ve yapılan sondaj çalışmaları sırasında eserlerin tahrip edildiğinin görüldüğünü ve bunun sonucunda 02.10.1997 tarihli kararın alındığını Başsavcılığın bilgilerine sunmuştur.

15.01.1999- İnşaat Mühendisleri Odası Şube Başkanlığı Aygıt İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'nin kendilerine yaptığı 08.12.1998 tarihli başvurusu yazısı ve KTVKK'nın 27.08.1998 tarihli kararını¹⁰¹ ilgi tutarak alanda bulunan mevcut kalıntılara en az zarar verecek alternatif çözümlerin bulunması konusunda bir

¹⁰¹ Kurul Üyeleri: Başkan: Ferudun Çopuroğlu, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut, Üye: Prof. Dr. Ömer Özyiğit, Üye: Dr. Fatma Sedes, Üye: Prof. Dr. Mesut Ayan (bulunmadı), Üye: Mustafa Çinkılıç (Konak Belediye Başkanlığı).

rapor ve görüş hazırlamış ve sonuç olarak proje müellifi tarafından önerilen temel sistemi çözümünün uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu söz konusu bilirkişi raporu 22.01.1999 tarihinde İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi'nce iletilmiştir.

11.02.1999- 16.12.1996'da tescillenen parselde yeni yapılaşma için hazırlanan uygulama projeleri bu tarihli İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü kararıyla uygun bulunmuştur.¹⁰² Kurul üyesi arkeolog Prof. Dr. Ömer Özyiğit bu karara **karşı oy vermiş** ve karşı oy notunda gerekçe olarak ortaya çıkan Roma dönemi kalıntılarının önerilen proje ile korunacak nitelikte olmadığını, kazılar sırasında önemli bölümü tahrip edilen tapınak niteliğindeki büyük tarihi yapının bazı bölümlerinin de önerilen proje ile zarar göreceği görüşünü savunmuştur. Karşı oy notunda ek olarak kazılar sırasında kalıntılar tahrip edilmemiş olsaydı bu parselde yapının yapılamayacağını, oysa bu Kurul kararıyla kalıntıların yarısının tahrip edilmesi nedeniyle sekiz katlı inşaatın yapılmasının kültürel varlıklara daha da bir ceza verici eylem olacağını ifade edilmektedir. Özyiğit bu alanın 1. Derece Arkeolojik Sit niteliği göstermesi nedeniyle İzmir'e kazandırılması ve arkeolojik park biçimine dönüştürülmesi gereğini savunarak karara karşı olduğunu aktarmıştır.

09.11.2000- İzmir Konak Belediyesi İmar Müdürlüğü parsel maliki ve vekiline 22 parseldeki tadilat talebinin ön onayının kendilerince yapılmış olduğunu ancak ruhsatın İzmir 1 No'lu KTVKK'nın onayından sonra verilebileceğini bildiriyor. (Proje müellifi şirket projede tadilat için başvurusu üzerine)

13.11.2000- Bu tarihte proje müellifi vekil şirket Konak Belediyesi tarafından ön onayı yapılmış olan 1027 ada 22 parselde kayıtlı taşınmaz üzerindeki inşaatın 5. 6. ve 7. katlarındaki birleştirmeleri içeren mimari tadilat projesinin incelenerek onaylanması konusunda gereğini İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'nden rica ediyor.

05.12.2000- Bu tarihte Konak İlçesi 1. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü üzerinde 13.02.1997 tarihli kararla 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı şerhi bulunan 1027 ada

¹⁰² Kurul Üyeleri: Başkan: Ferudun Çopuroğlu, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Bulut, Üye: Prof. Dr. Ömer Özyiğit (karşı oy), Üye: Dr. Fatma Sedes, Üye: Mustafa Çinkılıç (Konak Belediye Başkanlığı).

22 parselde kayıtlı kâgir depo niteliğindeki taşınmazın İzmir Konak Kadastro Müdürlüğü'nün 07.11.2000 tarihli yazılarına ekli 06.11.2000 tarihli değişiklik beyannamesine göre arsa olarak değiştirilmesi talebine karşılık olarak bu işlemin Müdürlüklerince yapılmasında sakınca olup olmadığını İzmir 1 Nolu KTVKK'ya sormuştur. 09.01.2001 tarihinde ise Tapu Sicil Müdürlüğü cins tashihi ve kat irtifakı işlemlerinin yapılmasında sakınca bulunup bulunmadığını sormuştur.

08.01.2001- Proje müellifi vekil şirket İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne 1027 ada 22 parselinde kayıtlı taşınmaz üzerindeki inşaatta Tapu Sicil Müdürlüğü tarafından kat irtifakı kurulması işleminin yapılmasında sakınca bulunup bulunmadığının taraflarına ve ilgili idaresine bildirilmesini rica etmiştir.

31.01.2001- Bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK müellif şirketin 13.11.2000 ve 08.01.2001 tarihli ve Konak 1. Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü'nün 09.01.2001 tarihli yazılarıyla iletilen tadilat, cins tashihi ve kat ittifakı istemleriyle hazırlanan raporun okunduğunu, eklerin incelendiğini ve görüşmeler sonucunda cins tashihi ve kat irtifakı istemlerinin ve tadilat projesinin uygun olduğuna, bununla birlikte uygulamaya ilişkin fenni mesul ve ilgili belediyesince hazırlanacak teknik rapor ve fotoğrafların Kurul'a iletilmesinden önce yapı kullanma izni verilemeyeceğine karar vermiştir. Bu Kurul kararına arkeolog üye Prof. Dr. Ömer Özyiğit, 11.02.1999 günlü kararda da karşı oy kullanmış olduğunu belirterek karşı oy kullanmıştır.

29.11.2001- Söz konusu parselle ilgili müellif şirket İzmir 1 No'lu KTVKK'ya 13.04.1999 ve 01.03.2001 tarihli Kurul kararlarını ilgi tutarak yapının onaylı projesine ve Kurul kararına uygun yapıldığının tespit edildiğini bu doğrultuda yapı kullanma izninin verilmesi gereğini arz etmiştir.

29.11.2001- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü Kurul'un 11.02.1999 ve 31.01.2001 tarihli kararlarını ilgi tutarak İzmir 1 No'lu KTVKK'ya belediye yetkililerince söz konusu taşınmazda yapılan tetkikte çalışmaların mimari projesine uygun olduğunun tespit edildiğini belirtmiş, ancak arkeolojik kalıntıların bulunduğu 15/B kapı No'lu işyerinde korunan kalıntıların farklı kotlarda olması nedeniyle kullanım aşamasına ilişkin olarak kendilerinde

tereddüdün hasıl olduğunu, konunun Kurul Müdürlüğünce değerlendirilerek yapıya iskan izni verilip verilemeyeceğinin kendilerine bildirilmesini rica etmiştir.

25.12.2001- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü söz konusu parselle ilişkin kendilerinin 16.12.1996, 11.02.1999 ve 31.01.2001 günlü kararları, Konak Belediyesi'nin 29.11.2001 günlü yazısı ve proje müellifi mimarın 29.11.2001 tarihli başvurusu üzerine söz konusu taşınmaz üzerinde yer alan yapının arkeolojik buluntuların yer aldığı ve ilgili kararlarla önerilen ve tadil edilen projelerinde 15/B numaralı olarak belirtilen zemin ve bodrum katta 3-8 aksları arasında kalan mekan hariç onaylı projesine uygun ve kullanıma hazır olduğundan yapı kullanma izni isteminin uygun olduğunu belirtmiştir. Ancak onaylı projesine uygun fakat kullanıma hazır olmadığı için yapı kullanma izni istemi uygun olmayan 15/B No'lu mekanda dolgu kısımlarının niteliğinin ön plana çıkarılarak restorasyonun yapılması, arkeolojik buluntuların temizlenmesi, yapı dışından gelen zemin suyuna karşı önlem alınması ve mekan giriş kapısının eşik kotu ile mekan zemin kotu arasındaki farkın giderilerek mekanın mevcut organizasyonunda sirkülasyon konforunun sağlanması, mekanın yeterli ve gerekli düzeyde aydınlatılması, ısı konforunun sağlanması ve kullanımda getirilecek fonksiyona göre düzenlemelere gidilmesi gerektiği Konak Belediye Başkanlığı ve proje müellifi vekil şirkete iletilmiştir.

25.12.2001- Proje müellifi vekil şirket bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK'ya söz konusu taşınmazdaki bağımsız bölümün yapı kullanma izninin alınabilmesi için bodrum katında tesfiye edilmiş doğal zemindeki taş aralarından sızan suların tahliye edilmesi gerektiğinin tespit edildiğini ve 15/B No'lu dükkana ait giriş kapısıyla horasan taban arasında oluşan kot farkından dolayı dükkana girişte sorun yaşandığını ifade etmiştir. Bu olumsuzlukların giderilmesi için taş aralarından sızan suların -45.2 kotunda taş kenarlarından kanal bırakılarak tahliye edilmesi ve bu kanalın suyun en yoğun olarak geldiği Şair Eşref Bulvarı cephesine doğru eğimlendirilmesi önerilmiştir. Seyir platformuna çıkış merdiveninin altında bu kanalların suyunun bir rögarda toplanması ve otomatik flatörlü bir motopomp ile pompalanan suyun seyir platformunun altına asılmış borularla pis su ana toplama borusuna aktararak kanalizasyona basılmasının planlandığı aktarılmıştır. Kanalın dışında kalan yerlerin de kanala doğru bir meyil verilerek kayrak taşı ile

kaplanması ve dükkana giriş kapısının altına portatif ahşap merdiven konularak horasan tabana iniş sağlanmasının gerçekleştirileceği yazıda belirtilmiştir. Proje önerisini içeren bu teklif niteliğindeki dilekçenin Kurul tarafından incelenmesi ve gereken izinlerin verilmesi Kurul'dan arz edilmiştir.

30.01.2002- Proje müellifi vekil şirket söz konusu parselde kayıtlı 15/B No'lu dükkanda yapılan incelemeler sonucu saptanan bağımsız bölümün projesine uygun olarak inşa edilmesine rağmen, bağımsız bölümün yapı kullanma izni alabilmesi için yapılması gerekli işlerle ilgili İzmir Makine Mühendisleri Odası'ndan onaylı teknik rapor ve projeyi İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne sunmuştur.

18.03.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 16.12.1996, 11.02.1999, 31.01.2001 tarihli kararları ve Konak Belediye Başkanlığı'nın 29.11.2001 tarihli yazısı, proje müellifi vekil şirketin 29.11.2001 ve 30.01.2002 tarihli başvuruları ve İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 25.12.2001 tarihli yazıları ilgi tutularak hazırlanan uzman raporu İzmir 1 No.lu KTVKK Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Bu söz konusu raporda yerinde ve dosya üzerinde yapılan incelemeler sonucunda taşınmazdaki buluntuların Konak Belediyesi'nce bakım ve temizliğinin yapılarak halkın sürekli yararlanması için açık tutulmasına, buluntulara ilişkin bilgi panolarının İzmir Arkeoloji Müzesi ve Resim Heykel Müzesi Müdürlükleri danışmanlığında hazırlanarak uygun yerlere asılması ve aydınlatılmasına, yapının inşaat mühendisleri odasının verdiği rapor doğrultusunda ve sorumluluğunda yapılması koşullarıyla uygulamaya ilişkin fenni mesul ve ilgili belediyesince hazırlanacak teknik rapor ve fotoğrafların da Kurul'a iletilmesinden önce yapıya yapı kullanma izni verilemeyeceğine karar verilmiştir. Bununla birlikte Konak Belediye Başkanlığı'nın yapının mimari projesine uygun olduğunu ancak arkeolojik kalıntıların bulunduğu 15/B numaralı iş yerinde korunan kalıntıların farklı kodlarda olması nedeniyle kullanım aşamasına ilişkin bir tereddütleri olduğunu belirtmeleri üzerine yerinde yapılan incelemede, tadil edilen projede 15/B numaralı olarak belirlenen zemin ve bodrum katta 3-8 aksları arasında kalan mekan hariç onaylı projesine uygun ve kullanıma hazır olduğundan yapı kullanma izni isteminin uygun olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber kararda onaylı projesine uygun yapılan ancak mekanda kullanıma hazır olmadığı için yapı

kullanma izni istemi uygun olmayan 15/B numaralı dükkanda arkeolojik buluntuların temizlenmesi ve restorasyonunun yapılması, yapı dışından gelen zemin suyuna karşı önlem alınması, mekan giriş kapısının eşik kotu ile mekanın zemin kodu arasındaki farkın giderilerek mekanın mevcut organizasyonunda sirkülasyon konforunun sağlanması, mekanın yeterli ve gerekli düzeyde aydınlatılması ve ısı konforunun sağlanması, kullanımda getirilecek fonksiyona göre düzenlemelere gidilmesi gerektiği de aktarılmıştır.

21.03.2002- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKK söz konusu parselde kayıtlı taşınmazda önerilen projenin kabulü ve yapı kullanma izninin verilebilmesi istemine ilişkin olarak ilgisinin 30.01.2002 tarihli başvurusunu ve ilgili uzman raporunu inceleyerek 16.12.1996 tarihinde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenen taşınmazda önerilen tadilat projesinin onayı ve yapı kullanma izninin verilebilmesi konularının kendilerince yerinde inceleme yapılmasından sonra değerlendirilmesine karar vermiştir.

12.11.2002- Söz konusu parseldeki taşınmaz için müellif şirket su tahliye ve şeffaf zemin proje önerisini İzmir 1 No’lu KTVKK Müdürlüğü’ne sunmuştur. Söz konusu dilekçesinde müellif 1027 ada 22 parselde kayıtlı 15/B No’lu dükkanda yapılan incelemeler sonucu bu bağımsız bölümün yapı kullanma izni alabilmesi için bodrum katında doğal zemindeki taş aralarından sızan suların tahliye edilmesinin gerektiğinin tespit edildiğini belirtmiştir. Ayrıca yine bu dükkana ait giriş kapısıyla horasan taban arasında oluşan kot farkından dolayı dükkana girişte sorun olduğu ve hem bu sorunun giderilmesi hem de arkeolojik kalıntıların görünüp korunmasının sağlanması amacıyla şeffaf bir zemin kaplaması önerildiği dilekçede yer almıştır. Dilekçede ayrıca mimari ve teknik açıdan uygulanacak çözümler de anlatılmıştır.

02.08.2002- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKK kendilerinin 21.03.2002 tarihinde aldıkları karar gereğince yerinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda şu kararı almıştır: “... Taşınmazda tadilat isteminin; bu taşınmazın zemin katındaki buluntuların konservatör denetiminde temizlenmesi, bu mekana dışarıdan gelen suyun toplanarak atılması, nemin önlenmesi, havalanmanın sağlanması ve buluntuların üzerinde kalıntıların görünmesini, korunmasını ve aydınlatılmasını sağlayacak şeffaf zemin kaplaması detaylarını içeren bir tadilat

projesinin önerisinin Kurul'a iletilmesinden sonra değerlendirilebileceğine karar verildi”.

09.01.2003- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKK müellif şirketin 12.11.2002 tarihli başvurusunun incelenmesi sonucu bir karar almıştır.¹⁰³ Söz konusu kararda Kurul'un 16.12.1996 tarihli kararı ile 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen, Kurul'un 11.02.1999 tarihli kararıyla yeni yapılaşma projesi onaylanan ve 31.01.2001 tarihli karar ile onaylı projesi tadil edilen taşınmazda Kurul'un 02.08.2002 tarihli kararı¹⁰⁴ gereği iletilen projeler ve rapor statik ve teknik açıdan yetersiz bulunmuş, bu kararın gereklerinin yerine getirilmesine ve ayrıca kullanım türünün de belirlenmesine karar verilmiştir.

Tarihsiz- Müellif vekil şirketin başvurusu üzerine alınan 09.01.2003 tarihli Kurul kararı uyarınca proje üzerinde yapılan yeni düzenlemeler İzmir 1 No’lu KTVKK’ya aktarılmıştır. Buna göre yeni projede kademeli ve cam plakalarla kaplanmış bir döşemenin yapılması düşünülmüştür. İlk kademelinin en üst taş kalıntılarından 23 cm. yükseklikte 40/40 profil ayaklarının üzerine 40/60 profillerle 153/153 ızgara oluşturacak şekilde oluşturulması planlanmıştır. Duvar kenarına gelen profiller ayrıca duvara monte edilecektir. Böyle bir döşemede en uygun cam plaka boyutunun 50/50 olması yüzünden bu ızgaralar kendi aralarında da 40/40 profillerle tekrar bölünmüştür. Cam plakalar silikon yapıştırıcılarla ızgaralara sabitlenip araları silikon dolgu ile doldurulmuştur. Mevcut taş yüzeylerinin düzgün olmaması yüzünden ayaklar plastik takozlarla dengelenecektir. İkinci kademe ise seyir balkonu olarak yapılan döşeme ile aynı kotta olarak planlanmış, ızgaralar bir uçta balkona, diğer uçta ilk kademelin ayaklarına monte edilecek şekilde düzenlenmiştir. İki kod bir basamak yardımı ile üç yerden birbirlerine bağlanmıştır. Basamakların dışında kalan yerler lamine cam gövdeli korkuluklarla ayrılmıştır. Bu kademelendirme sonucu oluşan boşluk hem havalandırma hem de aydınlanma için uygun bir ortam yaratmıştır. Dükkanın kullanım türü yapılacak bu değişikliklerle çeşitlilik gösterecektir. Ayrıca

¹⁰³ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Mitat Kale (Konak Belediye Başkanlığı), Üye: Prof. Dr. Emel Göksu.

¹⁰⁴ Kurul Üyeleri: Başkan: Yrd. Doç. Dr. Erkan Uçkan, Başkan Yardımcısı: Tankut Ünal, Üye: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Prof. Dr. Emel Göksu, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

kiralayacak kişi ve şirketlerin çeşitliliği ihtimalinden hareketle daha esnek bırakılıp kafeterya veya satış mağazası olarak önerilmiştir.

27.03.2003- Bu tarihte İzmir 1 No’lu KTVKK; taşınmaz sahibi vekili şirketin başvurusu üzerine yapılan incelemeler sonucunda projede talep edilen tadilatın uygun olduğuna, bununla birlikte 40x60 mm.lik ana taşıyıcı profillerin altına üstten görünmeyecek şekilde şerit formlu aydınlatma armatrleri yerleştirilerek buluntuların aydınlatılmasının sağlanmasına, şeffaf döşeme üzerindeki rıhtlara emici-üfleyici makineler yerleştirilerek hava sirkülasyonunun sağlanmasına, uygulama aşamalarına ve sonrasına ilişkin teknik rapor ve fotoğrafların kendilerine iletilmesinden önce yapı kullanma izninin verilemeyeceğine karar vermiştir.

17.10.2003- Müellif mimar söz konusu parselle ilgili olarak İzmir 1 No’lu KTVKK Müdürlüğü’ne kendilerinin iznine uygun olarak yapılan çalışmalar esnasında kademeli döşemeler arasındaki kot farkının 15 cm. daha az olması nedeniyle öneri projede yer alan üç adet merdiven ve korkuluklara gereksinim duyulmadığını bildirmiş ve buna ilişkin proje değişikliği için Kurul’a başvurmuştur.

13.11.2003- 1027 ada 22 parsel numarasında kayıtlı taşınmazın tadilat projesinin düzeltilmesine ilişkin müellif şirketin 17.10.2003 tarihli başvurusu ve uzman raporunun incelenmesi sonucunda kurulun 27.03.2003 tarihli kararıyla¹⁰⁵ onaylı tadilat projesinin düzeltilmesi isteminin uygulamada çıkan teknik sorunların çözümüne yönelik olması dolayısıyla Kurul kararındaki ek çizimler doğrultusunda gerçekleştirilmesinin uygun olduğuna KTVKK’ca karar verilmiştir.

02.04.2004- İzmir Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü İzmir 1 No’lu KTVKK’ya yazdığı yazıda 11.02.1999, 31.01.2001, 13.11.2003 tarihli Kurul kararlarını ilgi tutarak söz konusu parselde yapı kullanma izninin verilir verilmeyeceği hususunun kendilerine bildirilmesini rica etmiştir.

13.04.2004- İzmir 1 No’lu KTVKK uzmanları Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü’nün 02.04.2004 tarihli ilgi yazısı gereğince yapı kullanma izni

¹⁰⁵ Kurul yeleri: Başkan: Tankut nal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, ye: Prof. Dr. Emel Göksu, ye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, ye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

isteminin uygun olduğuna dair raporu İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne iletmışlerdir.

14.04.2004- İzmir 1 No'lu KTVKK Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü'nün 02.04.2004 tarihli yazısını ilgi tutarak Konak Belediye Başkanlığı'na 1027 ada 22 parselde kayıtlı taşınmazda yapı kullanma istemine ilişkin projenin ve raporun incelendiğini ve uygun bulunduğunu bildirmiştir.

Şekil 5.15 1027 adanın Şair Eşref Bulvarı'ndan görünümü
(Çırak, 2009)

Şekil 5.16 1027 ada 22 parselde arkeolojik değerlerin sergilendiği 15/B No'lu ticarethanede mevcut durum
(Çırak, 2009).

Şekil 5.17 1027 ada 22 parselde 15/B No'lu ticarethanenin zemininde sergilenen arkeolojik değerlerin görünümü (Çırak, 2009).

Şekil 5.18. 1027 ada 22 parselde arkeolojik değerlerin sergilendiği 15/B No'lu ticarethanenin görünümü (Çırak, 2009).

Değerlendirme: 1027 Ada, 22 Parsel

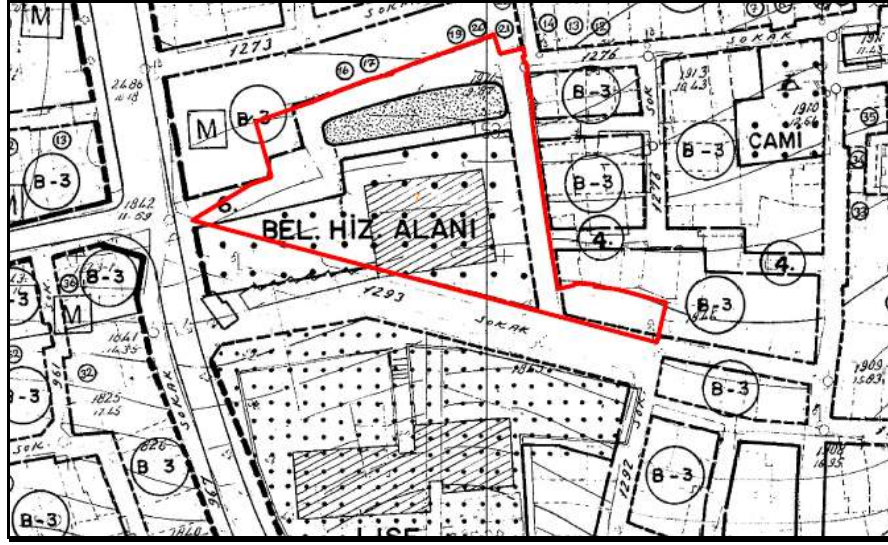
- 1985 yılında alanda anti bulgulara ulaşılmasına rağmen parselin sit alanı ilan edilmediği ve alanın değerlendirilmesinin parsel sınırı dışına çıkmadığı anlaşılmaktadır.
- Koruma Yasası gereğince sondaj kazısı sırasında arkeolojik bulguların çıkması durumunda, çalışmaların kurtarma kazısına dönüşmesi gerekmektedir. Bu örnekteyse Koruma Kurulu, bulguların çıkmasına karşın kurtarma kazısı talebinde bulunmamakta, sondaj kazısını sürdürmektedir.
- Bu örnekte de kent toprağından elde edilen rantın giderek önem kazandığı yeni liberal dönemin başlangıcı olan 1980 ve 1990'lı yıllarda alınan planlama kararlarının bir arkeolojik alanı süreç içinde nasıl yok etmiş olduğu takip edilebilmektedir. Aynı zamanda, aynı yapı adasında verilmiş tarihsel, kültürel ve arkeolojik değerlerin korunmasına yönelik hatalı kararların, sonrasında devam eden uygulamalar açısından olumsuz emsal teşkil edebildiği de görülmüştür.
- Alanda ortaya çıkan bulguların değerlendirilmeyerek, in-situ değildir gerekçesiyle Müze'ye kaldırıldığı görülmektedir. Oysa her bir bulgunun olası bir bilgiye işaret edeceği düşünülerek diğer alanlar da araştırılmış ve özen gösterilmiş olsaydı İzmir önemli bir arkeolojik alana ve/veya bilgiye sahip olabilirdi. Bu örnekte sondaj çalışmalarında çıkan bulgulara rağmen Kurul'un parselleri tescillememiş olması düşündürücüdür. Üstelik bulguların ortaya çıktığı parsel tescillenmeden bitişiğindeki parsel için tecilli bitişiği şerhinin konması da oldukça ilginçtir.
- Tüm yapı adasının bir şekilde yapılaşmasının ardından, yapı adasında en son kalan 22 parselin mağdur edilmek istenmemesi ve alanda bütünsel korumanın gerçekleştirilmesi için çok geç kalındığı gerekçesiyle burada da yapılaşmaya izin verildiği anlaşılmaktadır. Buna karşın söz konusu yapılaşmada yurt dışında uzun bir süredir kentsel-kentteki arkeoloji çalışmalarında kullanılan bir yöntemin denenmesi benimsenmiştir. Arkeolojik bulguların izin verilen 9 katlı yapının zemin ve bodrum katında korunması ve teşhir edilmesine olanak veren bir mimari projenin ortaya konması benimsenmiştir. Bu süreçte İzmir 1 No'lu Koruma Kurulu'nun özellikle mimari proje ve mühendislik çözümleri

konusunda oldukça hassas davrandığı ve arkeolojik değerlerin zarar görmemesi için gereken teknik mühendislik çözümlerinin İnşaat Mühendisleri Odası'nca onaylanmasını istediği anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar arkeolojik bulgular yapının bodrum ve zemin katında saklanmaya ve sergilenmeye çalışılsa da bu arkeolojik bulguların kentle entegrasyonu ve kamusal kullanımı açısından başarılı bir uygulamanın gerçekleşemediği anlaşılmaktadır. Günümüzde ayakkabıcı olarak kullanılan kapı numarası 15 B olan ticarethanede, şeffaf zemin elemanları kullanılmıştır, ancak yalnızca bu ticaret birimini ziyaret eden tüketiciler bu değerleri izleyebilmektedir. Ayrıca yapılan incelemede bu söz konusu ticarethanede arkeolojik bulgularla ilgili herhangi bir bilgilendirme panosunun bulunmadığı görülmüştür.

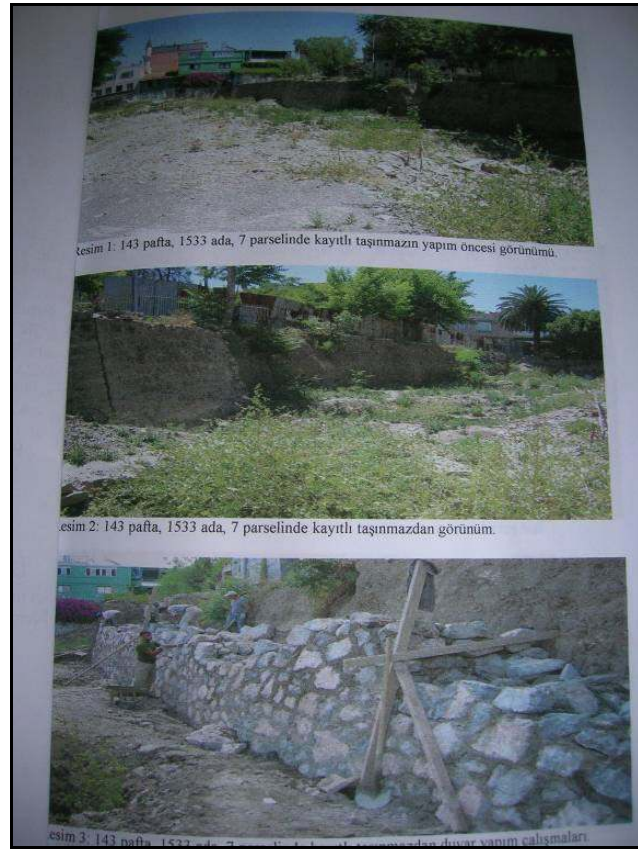
- Bu alanda sistematik bir arkeolojik kazı ve envanterleme çalışması gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle alanda elde edilen bulgulardan bilimsel ve popüler yayınlar yapılamamıştır, arkeolojik bilginin kente yayılması sağlanamamıştır.

5.2.4 İzmir Merkez 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel- Altınpark Örneği

İzmir Tarihi Kent Merkezi'nde Kemeraltı Kentsel Sit ve 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan Altınpark'ta Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü'nün hazırladığı bir projeyle bölgenin bir gereksinimi olan Semt ve Kültür Merkezi Projesi hazırlanmıştır. Projelerin tamamlanmasının ardından alanın 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer alması nedeniyle İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından arkeolojik sondaj çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu çalışma sonucunda parselde Antik Smyrna kentine ait önemli arkeolojik bulgulara rastlanması sonucunda Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü'nce hazırlanan proje askıya alınmış ve alanda bilimsel arkeolojik kazı çalışması yürütülmeye başlanmıştır. 1533 ada 7 parselin resmi arşivlerde yer alan belgeler doğrultusunda hikayesi aşağıdaki gibi gelişmiştir.

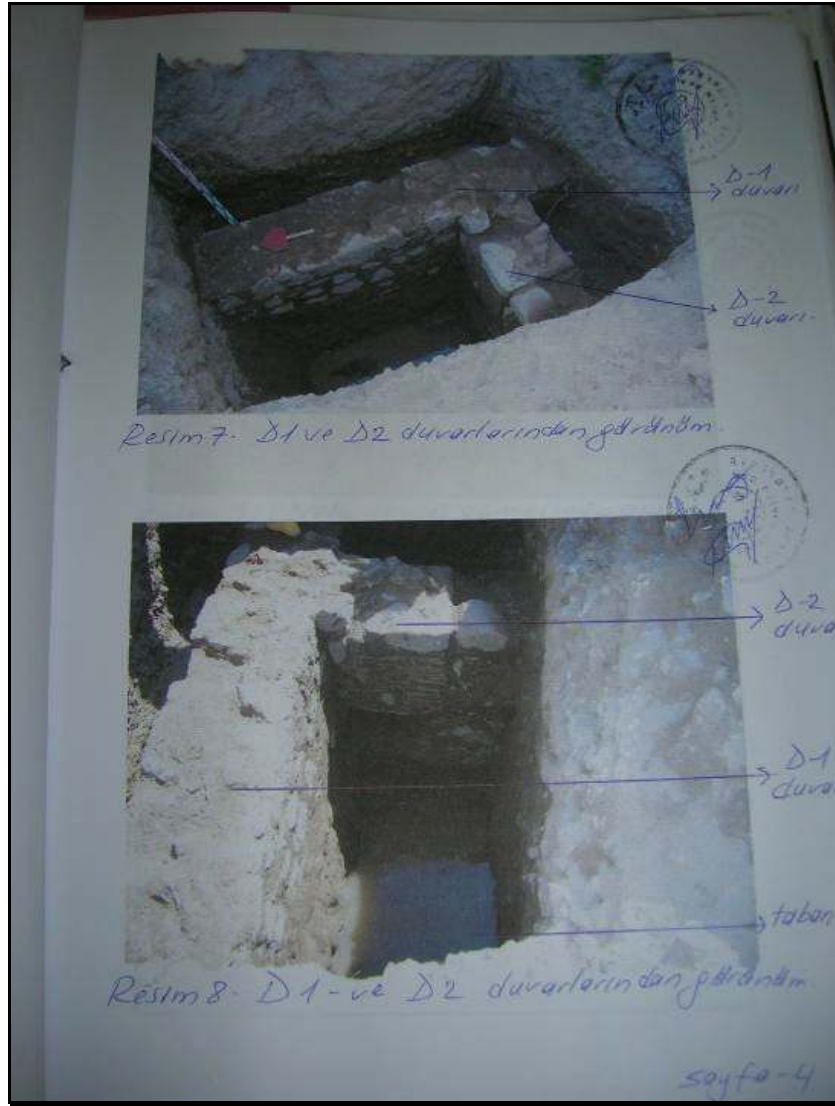

Şekil: 5.19. 1533 ada 7 Parsel 1/1000 ölçekli imar planında gösterimi

Şekil 5.20. Altınpark temel kazısı - sondaj öncesi durum

Kaynak: İzmir Arkeoloji Müzesi

Şekil 5.21.Altınpark Sondaj Çalışmalarında Ortaya Çıkan Arkeolojik Bulgular

Kaynak:İzmir Arkeoloji Müzesi.

05.09.1969- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü, Planlama Müdürlüğü'ne yeşil alan yapılması talep edilen söz konusu parselin belediyeye ait olduğunu ve bir kısmının yola isabet etmekte olduğunu bildirmiştir.

13.03.1975- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü, Planlama Müdürlüğü'nden söz konusu parselde ait dükkanlar üzerinde çay bahçesi ve büfe yapılmak istendiğini bu durumun imar planı yönünden sakıncalı olup olmadığının kendilerine bildirilmesini rica etmiştir.

12.03.1979- İzmir Vilayeti Emniyet Müdürlüğü, İzmir Belediye Başkanlığı İmar Müdürlüğü'ne söz konusu parselde bulunan dükkanların kahvehane olarak işletilmesi üzere bir şahsın ruhsat talebinde bulunduğunu ve talebin uygunluğunun taraflarınca tahkik edilerek kendilerine bildirilmesini rica etmiştir. 17.05.1979 tarihinde parselin imar durumu hazırlanmıştır.

21.05.1979- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü, İş Yerleri Şubesi Şefliği'ne söz konusu parselin sit alanı olarak tescil edilmiş bölge içinde kaldığını, söz konusu bölgede geçici dönem yapılanma koşulları belirlenip Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca onaylanıncaya kadar herhangi bir inşai faaliyete izin verilmeyeceğini aktarmıştır.

06.06.1979- İzmir Belediyesi, Emniyet Müdürlüğü'ne 12.03.1979 tarihli yazılarını ilgi tutarak söz konusu parselde kahvehane çalıştırılmasında mahsuru olmadığını bildirmiştir.

04.07.1979- Altınpark Düğün Salonları'nın büfesini işleten şahıs gereksinimler doğrultusunda yapıya bir takım müdahalelerde bulunmak üzere Belediye Başkanlığı'na dilekçe yazmıştır.

14.02.1980- İzmir Belediyesi İmar Müdürlüğü, İktisat İşleri Müdürlüğü'ne ve Emniyet Müdürlüğü'ne söz konusu parselde kahvehane işletilmesinin uygun olduğunu yazmıştır.

13.09.1988- 1533 ada 7 parselde otel ruhsatı verilmesi konusunda Konak Kaymakamlığı Emniyet Amirliği Konak Belediyesi'ne danışmıştır.

26.02.1993- Konak Belediyesi Bayındırlık Komisyonu mazbatasıyla 1533 ada 7 parseldeki B.H.Z. Alanının yeniden düzenlenerek hmax'ın 24.80 metre olarak belirlenmesi ve 967 sokak ile 1293 sokaklarda düzenleme yapılması kararı verilmiştir.

13.10.1993- İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne Konak Belediyesi'nin Bayındırlık mazbatasına ilişkin aldığı kararı ilgi tutarak plan değişikliğinin kendilerince de kabul edildiğini ancak alanın kentsel sit alanı içerisinde bulunmasından dolayı konunun İzmir 1 No'lu KTVKK'ca incelenmesi hususunda gereğini istemiştir.

04.01.1994- 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü Konak Belediye Başkanlığı'nın 27.10.1993 tarihli yazısına istinaden alana ait fotoğrafları ve plan değişikliğini değerlendirmiş; bunun üzerine Koruma Kurulu uzmanlarınca alanın yerinde incelenmesine karar verilerek Konak Belediye Başkanlığı'na bilgi iletilmiştir.

07.06.1995- İzmir 1 No lu KTVKK Müdürlüğü Konak Belediye Başkanlığı Planlama Müdürlüğü'nün 12.09.1994 tarihli yazısına ilişkin olarak alandaki plan değişikliği ile ilgili İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin görüşünün olumlu olması halinde uzmanların incelemesinin ardından konunun Kurul'da görüşüleceğini bildirmiştir.

30.06.1995- İzmir Valiliği Araştırma Geliştirme Kurulu 21.06.1995 tarihinde Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi, KTVKK üyeleri, DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve Turizm Müdürlüğü'nün katılımıyla toplanmıştır. Bu toplantıda Konak Belediyesi yetkilileri kentsel sit alanı içinde kalan İzmir Merkez 1533 ada 7 parsel ve 967 sokaktaki düzenlemelerle söz konusu parseldeki Belediye Hizmet Binası'na Emlak Vergi Daireleri'nin taşınacağını belirtmişlerdir. Büyükşehir Belediye Başkanlığı bu konu ile ilgili görüşlerinin alınmasının gerekli olmadığını ifade etmesi üzerine Büyükşehir Belediyesi'nin görüşü beklenmeksizin İzmir 1 No'lu KTVKK kararının ivedilikle alınmasının sağlanması kararı alınmıştır.

07.10.1995- Bu tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü söz konusu parsel ve sokak düzenlemesi ile ilgili plan değişikliği önerisinin kentsel sit dokusunu bozucu nitelikte olduğundan uygun olmadığına (olumsuz) karar vermiştir. (Konak Belediye Başkanlığı'nın karara ilişkin karşı oyu bulunuyor.) Bu süreç öncesinde yerinde inceleme gerçekleştirilen Kurul uzmanları belediye hizmet alanına 24.80 metre yükseklik verilmesinin çevre dokusu açısından uygun olmadığı görüşünü oluşturmuş ve Kurul'a iletmışlerdir.

07.12.1995- Konak Belediye Başkanlığı İmar Müdürlüğü Planlama Müdürlüğü'ne 30.11.1995 günlü İzmir 1 No'lu KTVKK yazısı ekindeki Kurul kararını iletmıştır.

03.04.1996- İzmir Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü İzmir Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü'ne söz konusu parseldeki yeni inşaat/tadilat

taleplerinin ön onayının yapıldığını ve KTVKK'nın onayından sonra ruhsat verilebileceğini bildirmiştir.

21.03.2001- Konak Belediye Başkanlığı Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü kira sözleşmesi 31.03.2001 tarihinde sona eren kiracının sözleşmesinin encümenin 13.02.2002 tarihli kararıyla fes edildiğini belirtmiştir.

30.03.2001- İzmir Konak Belediye Başkanlığı İmar Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'nün 21.03.2001 tarihli yazısına cevaben 7 parselde ait Müdürlükçe verilmiş onaylı mimari proje ve ruhsatın olmadığını bildirmiştir.

22.05.2001- Konak Belediyesi İmar Müdürlüğü ilgili kişiye 16.05.2001 tarihli dilekçesine ilgi tutarak söz konusu parselde pıdeci olarak çalıştırılması istenen iş yerinin arşiv dosyasının incelenmesi sonucunda inşaat ruhsatı olmadığından, kullanılmasının yapı yönünden mahsurlu olduğu bildirilmiştir.

12.02.2002- Konak Belediye Başkanlığı Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü Hukuk İşleri Müdürlüğü'nün 08.02.2002 tarihli yazısını ilgi tutarak Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne söz konusu parselde belediye kiracılarının dükkanlarının bulunduğunu ve bunların tahliyeleri için dava açıldığını belirtmiş ve mahkemeye sunulmak üzere imar durumu ve sit paftası üzerindeki yerini gösteren onaylı belgeleri rica etmiştir. 01.03.2002'de söz konusu belgeler hazırlanarak sunulmuştur.

19.02.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü İzmir 3. Sulh Hukuk Yargıçlığı'na söz konusu parselle ilgili Koruma Kurulu'nca verilmiş yıkım ya da yeni yapılanma izninin bulunmadığını, Kemeraltı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyon çalışmaları sürdüğü için tüm yeni yapılanma istemlerinin plan onanması aşaması sonrasına kadar durdurulması konusunda Konak Belediyesi'nden istemde bulunulduğunu belirten yazıyı göndermiştir. (T.C. 3. Sulh Hukuk Yargıçlığı Konak Belediye Başkanlığı'nın söz konusu parselde kiracı olarak bulunan kişiyi parselden çıkarmak üzere dava açmasından dolayı KTVKK'ya yeni inşaat yapmak ve yıkmak için koşullarının neler olduğunu 01.02.2002 tarihinde sormuştur.)

01.03.2002- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü parsele ait imar durumunu Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'ne iletmıştır.

11.03.2002- İzmir 6. Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından bilirkişi raporu hazırlanmıştır. 22.05.2001 tarihli Encümen kararına göre kiralanan alanın bulunduğu yerde yeni bina inşa edileceği ve kiracının bu sebeple tahliyesinin gerekliliği talep edilmiştir. Sonuç olarak bilirkişi raporunda davalının tahliyesinin şart olduğu belirtilmiştir.

13.03.2002- Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne söz konusu parsele ilişkin Belediye Hizmet Alanı Projesini göndermiş ve parselin Kemeraltı Sit Alanı içinde bulunmasından dolayı bilgi ve gereğini rica etmiştir.

08.04.2002- Konak Belediye Başkanlığı Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü söz konusu parsel üzerinde bulunan kiracılar aleyhine açılan davalar ile ilgili bilgi ve bilirkişi raporlarının Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne iletilmesini Yapı İzinleri Müdürlüğü'nden istemiştir.

08.04.2002- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü Yapı Ruhsat Şefliği'nden Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'nün 08.04.2002 günlü yazısı gereğince imar durumu talep etmiştir.

09.04.2002- Konak Belediyesi Planlama Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne mimari projenin parselin tescilli yapı bitişiği olması nedeniyle İzmir 1 No'lu KTVKK'ya gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bununla birlikte parselin Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı 2. Etap kısmında kaldığını, bu nedenle dava konusu parsel içinde uygulamanın yürürlükteki imar planına göre devam ettiğini, parselin revizyon çalışması dışında olduğunu aktarmıştır.

11.04.2002- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'ne cevaben bu parselin 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde kaldığından Kurul'dan izin alınması gerektiğini, projelerin Müdürlüklerince onaylanmasına rağmen ancak KTVKK'ca da onaylanmasından sonra inşaat ruhsatının verilebileceğinin Hukuk İşleri'ne bildirildiğini aktarmıştır.

12.04.2002- İzmir Konak Belediye Başkanlığı Ar-Ge Müdürlüğü 1533 ada 7 parselde yapılacak olan yeni inşaatın 10.04.1992 tarihli Kurul kararı

doğrultusunda ön olayının alındığını belirterek ve imar uygulaması yapılması için gerekli yeni inşaat projelerinin onaylanması konusunda İzmir 1 No'lu KTVKK'dan istemde bulunmuştur.

16.04.2002- Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne söz konusu parselde yapılması düşünülen projenin 12.04.2002 tarihinde İzmir 1 No'lu KTVKK'ya gönderildiğini bildirmiştir.

20.05.2002- Konak Belediyesi Hukuk İşleri Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'nün Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'ne yazdığı 11.04.2002 tarihli yazıyı ilgi tutarak söz konusu davalı parsel için KTVKK'ya yapılan başvurunun ne aşamada olduğunun 23.05.2002 tarihine kadar kendilerine bildirilmesini rica etmiştir.

27.05.2002- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne başvurunun hangi aşamada bulunduğu hususu konusunda bilginin KTVKK'dan edinilebileceğini belirtmiştir.

18.06.2002- İzmir 8. Sulh Hukuk Mahkemesi İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne Konak Belediyesi'nce açılan dava konusunda bilgi verilmesini istemiştir.

04.07.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü 8. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne 18.06.2002 günlü yazılarına cevaben 10.06.2002 tarihinde Kurul Müdürlüğü ve Konak Belediyesi uzmanlarınca yerinde inceleme yapıldığını, ancak proje ile ilgili eksikliklerinin bulunduğu saptandığını ve bu eksikliklerin belediyesince giderilmesi durumunda konunun Koruma Kurulu'nda değerlendirilerek alınan kararın kendilerine bildirileceğini aktarmıştır.

24.07.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü Konak Belediye Başkanlığı Ar-Ge Müdürlüğü'nden yeni yapılaşma isteminin Kurul'ca değerlendirilebilmesi için parselle ilişkin imar durumu belgesinin, parselde mevcut bulunan ağaçların, yapının ve çeşmenin aktarıldığı vaziyet planının kendilerine iletilmesini istemiştir.

20.08.2002- Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü 13.08.2002 tarihli yazısı gereğince Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne söz konusu parselle ilişkin İzmir 1 No'lu

KTVKK'ya yapılan başvuruya ilişkin Kurul Kararı'nın Müdürlüğe ulaşmadığından dolayı işlemin sonucuna dair bilgilerinin bulunmadığını bildirmiştir.

11.09.2002- İzmir 8. Sulh Hukuk Mahkemesi İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'nden Konak Belediyesi'ne sunulan projenin Kurul'ca onanıp onanmadığının bildirilmesini istemiştir.

04.10.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü İzmir 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne parselin Koruma Kurulu'nda değerlendirilebilmesi için gerekli belgelerin eksik olduğunun Konak Belediyesi'ne bildirildiğini, ancak gerekli belgelerin halen gönderilmemesi nedeniyle yeni yapılanma projesinin Kurul'da değerlendirilemediğini yazmıştır.

12.04.2002- Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne 1533 ada 7 parselinde Belediyece yapılacak olan yeni inşaat için imar uygulaması yapılması konusunda gerekli onayın verilmesi hususunu rica etmiştir.

30.12.2002- İzmir Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'nün 24.07.2002 tarihli yazısına istinaden gerekli vaziyet planını sunmuştur.

30.12.2002- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü uzmanları söz konusu alanda yerinde inceleme yaparak alandaki yüksekliğinin 24.80 metre olmasının uygun olmadığına ve **30.01.2002 tarihinde alınan kararla söz konusu parselin 3. derece arkeolojik sit alanında kalmasından dolayı alanda Müze Müdürlüğü uzmanlarınca sondaj yapılmasına** ve sonucun Kurul'a iletilmesinin ardından projesinin değerlendirilmesine karar vermiştir. Ayrıca parsele komşu olan parsellerde bulunan tescilli yapıların yükseklik ve kitlelerinin dikkate alınması gerektiği de kararda bildirilmiştir.

30.01.2003- İzmir 1 No'lu KTVKK parselde sondaj kazısının yapılmasına ve kazı sonuçlarının Kurul'a bildirilmesinin ardından yeni yapılanma projelerinin değerlendirilmesine karar vermiştir.

31.01.2003- Konak Belediye Başkanlığı İzmir 8. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne Koruma Kurulu'nca istenen belgelerin 30.12.2002 tarihinde Kurul'a iletilildiğini yazmıştır. Bunun üzerine 8. Sulh Hukuk Mahkemesi İzmir 1 No'lu KTVKK'na

Konak Belediyesi'nce eksik dosyaların tamamlanmasının ardından taşınmazla ilgili inşaat projesinin onaylanıp onaylanmadığının kendilerine bildirilmesini istemiştir.

30.01.2003- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü söz konusu parselde 1/1000 ölçekli Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı doğrultusunda ifraz, yola terk ve ihdas işlemlerine ilişkin imar uygulamasının yapılabileceğine dair kararı almıştır.¹⁰⁶ Bu karar 14.03.2003'de İzmir Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü, Ar-Ge Müdürlüğü ve Harita Müdürlüğü'ne bildirilmiştir.

12.03.2003- İzmir 1 No.lu KTVKK Müdürlüğü İzmir 8. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne 30.01.2003'de alınan Koruma Kurulu kararını iletmiştir.

24.03.2003- İzmir Konak Belediyesi Harita Müdürlüğü söz konusu parselde yola terk, ihdas ve ayırma işlemi yapılacağından imar durumunun kendilerine iletilmesini istemiştir.

15.04.2003- İzmir Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü Harita Müdürlüğü'ne imar durumunu sunmuştur.

14.05.2003- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanları İl Kültür Müdürlüğü'nün 20.03.2003 günlü yazısına istinaden İzmir 1 No'lu KTVKK kararınca parsel üzerinde yer alan 2 katlı yapının İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü elemanları denetiminde yıkılması işleminin ardından sondaj kazısı yapılması gerektiğinin belirtilmiş olduğunu ve bu Kurul kararı doğrultusunda mevcut binanın Konak Belediyesi tarafından Müze Müdürlüğü elemanları denetiminde yıkılmasının ardından sondaj kazısının gerçekleştirilebileceğini bildirmişlerdir.

20.05.2003- İzmir Müze Müdürlüğü İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne Müze Müdürlüğü'nce oluşturulan rapor ve eklerini iletmiştir. 23.05.2003 tarihinde ise İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün raporu 1 No'lu KTVKK'ya gönderilmiştir.

¹⁰⁶ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Prof. Dr. Emel Göksu, Üye: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Muhittin Selvitopu (Konak Belediye Başkanlığı).

18.06.2003- İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü Konak Belediye Başkanlığı'na Müze Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanan raporda parsel üzerindeki mevcut yapının Konak Belediyesi tarafından Müze Müdürlüğü uzmanları denetiminde yıkılması konusunda gereğini istemiştir.

04.07.2003- İzmir Konak Belediye Başkanlığı Yapı Kontrol Müdürlüğü İzmir 1 No.lu KTVKK'nın 18.06.2003 günlü yazısını ilgi tutarak Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'ne Kurul kararını iletmiştir.

16.07.2003- Konak Belediyesi Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne Kurul kararını yazı ekinde göndermiştir.

28.05.2004- İzmir Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 30.01.2003 tarihli yazısına istinaden kararda sözü edilen sondaj kazısının öncelikle mevcut binanın bulunduğu parseldeki boş alan üzerinde yapılması ve buradan elde edilen sonuçlar doğrultusunda sondaj kazısı çalışmalarının devamı hususunda yeni bir değerlendirmeye gidilmesi konusunda gereğini istemiştir.

03.06.2004- İzmir 1 No'lu KTVKK İzmir Konak Belediye Başkanlığı Ar-Ge Müdürlüğü'nün 28.05.2004 günlü yazısında belirtildiği üzere sondaj kazısının parselin boş kısımlarında başlaması isteminin uygun olduğuna karar vermiştir.

24.12.2004- İzmir Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Müdürlüğü'nün ilgili yazısı gereğince Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne ön onaylı mimari proje suretini göndermiştir. (Kiracıların tasfiyesi ile ilgili dava sürecine ilişkin bir talep)

24.02.2005- İzmir Konak Belediyesi Ar-ge Müdürlüğü Basmane Altınpark Belediye Hizmet Binası yenileme projesi raporunu İzmir 1 No.lu KTVKBK'ya sunmuştur.

31.03.2005- İzmir 1 No'lu KTVKBK İzmir Konak Belediye Başkanlığı Ar-Ge Müdürlüğü'nün 24.02.2005 günlü yazısının eklerinin incelendiğini ve söz konusu alanda yapılması istenen projenin uygun olduğuna karar verildiğini ancak uygulama sonucuna ilişkin teknik raporun iletilerek Kurul'dan uygun görüş alınmadan yapı kullanımına izin verilmeyeceğini bildirmiştir. (Koruma Kurulu bu

kararı uzmanların konunun Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyon Çalışmaları doğrultusunda değerlendirilebileceği, henüz kat adedinin belirli olmadığı, ancak mevcut yapının onarılmasında sakınca bulunmadığını bildirilmeleri üzerine almıştır).¹⁰⁷

08.04.2005- Konak Belediyesi Harita Müdürlüğü Ar-Ge Müdürlüğü'ne söz konusu parselin hazır durumunu ve imar planını gösteren pafta örneğini sunmuştur.

16.11.2005- Konak Belediyesi Ar-Ge Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne 31.03.2005 günlü KTVKK kararıyla projenin uygun bulunduğunu bildirerek ruhsat verilmesi için gereğini istemiştir.

28.12.2005- Konak Belediye Başkanlığı Yapı İzinleri Müdürlüğü KTVKK'nın 31.03.2005 günlü kararını Harita Müdürlüğü'ne gereği hususunda bildirmiştir. (21.12.2005 tarihinde Harita Müdürlüğü Yapı İzinleri Müdürlüğü'ne söz konusu parsel için krokiyi hazırlayarak göndermiştir.)

02.02.2006- Konak Belediyesi'nce Altınpark Belediye Hizmet binasının yapılması ile ilgili görevli personel atanmıştır.

07.02.2006- Yapı İzinleri Müdürlüğü Müracaat Memurluğu'na yapı ruhsatının düzenlendiğini bildirmiştir.

30.05.2006- İzmir 1 No'lu KTVKBK Müdürlüğü telefon ihbarı üzerine Konak Belediye Başkanlığı'na 1533 ada 7 parselde bulunan belediye mülkiyetindeki taşınmazda hafriyat yapıldığı ve eski eserler çıktığının telefon ihbarında belirtildiğini yazmıştır. Bu konuda İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün denetimi olmadan herhangi bir yıkım ve hafriyat yapılmaması ve konuya ilişkin bilgi verilmesi hususunu bildirmiştir.

01.06.2006- Milliyet Gazetesi Ege ekinde "Altınpark yeniden doğacak" başlığı altında belediyenin 2 kattan oluşan Altınpark Hizmet Binası yapacağı ve içerisinde sergi alanları, nikah salonları ve çok amaçlı salonların bulunacağı yeni

¹⁰⁷ Kurul Üyeleri: Başkan: Prof. Dr. Güven Bakır, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Doç. Dr. Emre Madran (bulunmadı), Üye: Tankut Ünal, Üye: İhsan Tutum, Üye: Nerselin Ünal (Vailik Temsilcisi), Üye: Hasan Topal (Büyükşehir Belediye Başkanlığı).

bir projenin hazırlandığı haberi verilmiş ve binaların yıkımına başlandığı belirtilmiştir.

15.06.2006- İzmir 1 No'lu KTVKKB söz konusu parselin Kentsel+3. Derece arkeolojik sit alanında yer alması ve tescilli bitişiği parsel olması dolayısıyla yapının İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü elemanlarının denetiminde yıkılması ve sondaj kazısının yapılmasının ardından Kurul'ca yapılaşma isteminin değerlendirilmesi kararını vermiştir.¹⁰⁸

16.06.2006- Konak Belediyesi Yapı İzinleri Müdürlüğü Fen İşleri Müdürlüğü'ne İzmir 1 No'lu KTVKKB'nın yazısını göndererek gereğini rica etmiştir. (30.05.2006 tarihli telefon ihbarı yazısı üzerine)

23.06.2006- Konak Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu KTVKKB'nın 19.06.2006 tarihli yazısını ilgi tutarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne söz konusu parselde Belediye elemanlarının gözetiminde yıkım işlerinin yapılmak istendiğini ve yıkımın gerçekleşebilmesi için gereğini rica etmiştir.

06.07.2006- Konak Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü, Yapı Kontrol Müdürlüğü'ne 21.06.2006 tarihli yazılarını ilgi tutarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne söz konusu parselde yıkım gerçekleştirilebilmesi için gereğinin bildirildiğini aktarmıştır.

17.07.2006- Konak Belediyesi Yapı Kontrol Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü'ne İzmir 1 No'lu KTVKKB Müdürlüğü'nün 30.05.2006 tarihli yazısıyla söz konusu parsele ilişkin çalışmalar hakkında bilgi almak istediğini bildirmiştir.

27.07.2006- İzmir 1 No'lu KTVKKB Müdürlüğü'nün 05.06.2006 günlü kararı gereğince İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan **sondaj kazısının daha derine inilerek tabakanın tetkikine imkan verecek şekilde yenilenmesine**, çıkan buluntuların dönemlerine göre tasnif edilerek kazı raporunda belirtilen buluntuları da kapsayacak şekilde detaylı bilgi, belge ve fotoğrafların Kurul'a iletilmesine karar vermiştir.

¹⁰⁸ Kurul Üyeleri: Başkan: Tankut Ünal, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer, Üye: Prof. Dr. Güven Bakır, Üye: Doç. Dr. Emre Madran, Üye: Doç. Dr. Oğuz Sancakdar, Üye: Yrd. Doç. Dr. Rahmi Erdem, Üye: İhsan Tutum, Üye: Hasan Topal (Büyükşehir Belediye Başkanlığı), Üye: Muhittin Selvitopu (Konak Belediye Başkanlığı).

04.04.2007- Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İzmir Konak Belediye Başkanlığı'na İzmir 1 No'lu KTVKKB'nın 26.01.2007 günlü kararı¹⁰⁹ ve İzmir Valiliği'nin 23.03.2007 tarihli yazısını ilgi tutarak söz konusu parselde gerçekleştirilen sondaj kazısı sonucunda ortaya çıkan buluntulardan **burada yoğun bir kent dokusunun bulunduğunun anlaşıldığının**, ancak bulguların birbirleriyle olan bağlantısının anlaşılamadığının Valiliğin ilgili yazısında belirtildiğini aktarmıştır. İzmir 1 No'lu KTVKKB'nın ilgili kararında alanın yüzeyinin temizlenmesi ve açmaların büyütülmesi suretiyle buradaki çalışmanın bilimsel bir heyet tarafından yapılmasının tavsiye edildiği ve bu kazı yapılınca kadar arazinin rezervde tutulması ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınması, ayrıca bitişik parsel sınırındaki tahrip olan istinat duvarının ilgili Müze Müdürlüğü denetiminde yenilenebileceği ifadelerinin yer aldığı belirtilmiştir. Bu nedenle söz konusu alanda bilimsel kazı gerçekleştirilinceye kadar tahrip olan modern istinat duvarının Müze Müdürlüğü denetiminde ve Konak Belediyesi'nce yenilenebileceği düşünülmektedir görüşü Belediye'ye iletilmiştir. Ayrıca Genel Müdürlük alanda Valilikçe güvenlik önlemlerinin alınması gerekliliğini de bildirmiştir.

08.04.2007- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 04.04.2007 tarihli, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 14.03.2007 tarihli ve KTVKKB'nin 01.02.2007 tarihli yazılarını ilgi tutarak söz konusu parselle bitişik parseli sınırındaki tahrip olan modern istinat duvarının Müze Müdürlüğü denetiminde yenilenebileceğine ve gerekli önlemlerin alınması gerektiğine dair Konak Kaymakamlığı'na yazı göndermiştir.

04.05.2007- İzmir Konak Belediyesi Yapı Kontrol Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü'ne söz konusu parsel ile ilişkin 18.04.2007 tarihli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yazısını ilgi tutarak, parsel ile ilişkin yasal işlemlerin Müdürlüklerince yürütülmekte olmasından dolayı ilgili yazının kendileri tarafından incelenerek gereğinin yapılmasını rica etmiştir.

¹⁰⁹ Kurul  yeleri: Başkan: Tankut  nal, Başkan Yardımcısı: Yrd. Doç. Dr. Lale Doğer,  ye: Prof. Dr. Güven Bakır,  ye: Doç. Dr. Emre Madran (bulunmadı),  ye: Doç. Dr. Oğuz Sancakdar,  ye: Yrd. Doç. Dr. Rahmi Erdem,  ye: İhsan Tutum,  ye: Alev Ağrı (Konak Belediye Başkanlığı).

Değerlendirme: 1533 Ada, 7 Parsel

- Bu örneğin en önemli özelliği İzmir Tarihi Kent Merkezi'nin 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesi sonrasında yaşanmış bir sürecin bilgisini sunmasıdır. Arkeolojik potansiyelle ilgili bilgiye ulaşılması açısından 3. Derece Arkeolojik Sit kararının, sondaj kazısını zorunlu kılması açısından oldukça yararlı olduğu düşünülmektedir. Ancak buna rağmen, bu örneğin Müze tarafından değil, ihbar kararıyla işleme girmesi ilginçtir. Bu durum bir yönüyle kamuoyunun arkeolojik değerler karşısındaki duyarlılığının kimi zaman yasaların ötesine geçebildiğini göstermesi açısından da önemlidir. İhbar bir sivil denetim mekanizması olarak önemli bir bilgilendirme mekanizması olarak işlemektedir.
- Parselin Konak Belediyesi'ne ait olması ve Tarihi Kent Merkezi içerisindeki konumu alanın kamusal anlamda değerlendirilmesine olanak verebilecek bir avantaj olarak görülebilecektir. Ancak alanın bu yönde kullanılması için kapsamlı bir projenin henüz ortaya konmadığı görülmektedir. Dosyaların incelenmesinden Konak Belediyesi'nin söz konusu parselde bir semt ve kültür merkezi inşa ederek alandaki bir kamusal gereksinimi karşılamak istemiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak arkeolojik bulguların ele geçmesi bu kamusal kültürel projenin iptal edilmesine yol açmıştır. Bu durum da göz önünde bulundurularak vazgeçilen kamusal yatırım yerine, alanın arkeolojik özelliğinin ön plana çıkarılarak kültürel bağlamda değerlendirilmesi ve kente entegrasyonu, çevresine de katkısının sağlanması açısından önemli olacaktır.
- 2007 yılından itibaren Altınpark'taki kazı çalışmalarının Antik Smyrna kazıları içinde değerlendirilmeye başlanmasıyla parseldeki çalışmaların belirli bir bilimsel standart içerisinde gerçekleştirildiği bilinmektedir.

5.2.5 İzmir Metro Çankaya İstasyonu İnşaatı Örneği

İzmir Metro Çankaya İstasyonu'nun inşaatı sırasında 1997 ve 1998 yıllarında arkeolojik eserlere rastlanmıştır. Bu eserlerin ortaya çıkması ile başlayan hikaye bulguların ortaya çıkma ve teslim alınması meselesine ilişkin süreç ve bulguların sergilenmesi ve değerlendirilmesi sürecine ilişkin çalışmalar olmak üzere iki başlık altında aktarılmaktadır:

26.12.1997- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanlarının alanda ortaya çıkan arkeolojik bulguları rapor etmesi üzerine İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu İzmir Metro Çankaya İnşaatının durdurulması ve alanda kurtarma kazılarının gerçekleştirilmesi kararını almıştır. Bunun yanı sıra Çankaya İstasyonu'nda Metro kazı ve hafriyat çalışmalarına devam eden İzmir Büyükşehir Belediyesi hakkında kamu davası açılması da karara bağlanarak, İzmir Valiliği Defterdarlık Muhakemet Müdürlüğü'ne gereği konusunda yazılmıştır.

29.12.1997- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanları, İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 18.12.1997 ve 26.12.1997 tarihli iki farklı kararını ilgi tutarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne değişen kurul kararı doğrultusunda gözlemcilik görevlerinin sona erdiğini ve bundan sonraki uygulamalarda sorumlu olmayacaklarını belirten bir yazı sunmuşlardır.

31.12.1997- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu bir yazı hazırlayarak, 26.12.1997 tarihli **İBB'ye kamu davası açılması** yönündeki talebini yeniden İzmir Valiliği Defterdarlık Muhakemet Müdürlüğü'ne iletmıştır.

07.01.1997- 18.12.1997 tarihli Koruma Kurulu Kararı doğrultusunda Metro Çankaya kazılarında görevlendirilen tüm arkeologlar 18.12.1997-07.01.1998 tarihine kadar geçen dönem içerisinde ele geçen bulgular ve çalışmaların durumuna ilişkin ortak bir tutanak ve rapor hazırlayarak Müze Müdürlüğü ve Koruma Kurulu'na sunmuşlardır. Bu raporda;

- İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatının durdurulmadığı, alandan çok yoğun olarak heykel kaideleri, sütun başlığı, gövdeleri ve diğer mimari elemanların çıkmakta olduğu,
- Alanda kuzey-güney doğrultusunda rektegonal bir duvarın in-situ durumunda olduğu, ancak büyük bir bölümünün iş makineleriyle tahrip edildiği,
- Söz konusu eserlerin bir bölümünün yan mamül, bir bölümünün ise ham malzeme olduğu,
- Söz konusu buluntuların muhtemelen önemli bir yapıya (inşası yarım kalmış olan) veya eski Smyrna kentinin Merkez Cadde ve Meydanına ait olabileceğinin düşünüldüğü,

- Ortaya çıkan ve Metro çalışmalarında görevli Müze uzmanlarınca dökümü yapılan eserlerin 2863 sayılı yasa kapsamına girdiği ve bazı eserlerin müze envanterlerine girecek ve teşhir edilecek nitelikte olduğu.
- Söz konusu eserlerin çıkarılma esnasında kısmen tahrip edildiği, mevcut şartlar altında tespit ve gözlemlerin sağlıklı yürütülemeyeceği ve yapılamayacağı,
- Özellikle çalışmanın son 7 gününde çıkan 5 adet yazıtlı heykel kaidesinin Antik Smyrna'nın tarihinin yazılması için önemli olduğu.
- Bu güne kadar bulguların Agora Ören Yeri'ne aktarımının yapıldığı, ancak 2863 Sayılı Yasanın 3386 Sayılı Yasayla değişik 9. Maddesi gereğince Kurul kararı olmaksızın eserlerin alandan aktarılamayacağı ve bu durumun kendilerince sözlü olarak Şantiye Şefine bildirildiği ifade edilmiştir.

08.01.1998- Bu tarihten itibaren ortaya çıkan bulguların 2863 Sayılı Yasanın 3386 Sayılı Yasayla değişik 9. Maddesi gereğince Agora Ören Yeri'ne aktarımının yapılamayacağı anlaşılarak, bulgular alanda bırakılmıştır.

08.01.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün Metro Çankaya İstasyonu inşaat alanında arkeolojik eserlerin tahrip edildiğine dair yazısı üzerine Metro Çankaya İstasyonu İnşaatının durdurulması için yasal kovuşturma başlatılmasını talep eden İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı alınmıştır. Bu kararın altında Büyükşehir Belediyesi'ni temsilen Koruma Kurulunda yer alan üyenin karşı oyunun bulunduğu ve şehir plancısı üyenin bu kararın alındığı oturumda bulunmadığı görülmektedir.

09.01.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Metro Çankaya alanında uzman arkeologlarca yapılan inceleme ve gözlem tutanağını İzmir 1 No'lu KTVKK'ya ve Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne sunmuştur.

12.01.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi'nde görevli arkeologlar tarafından Metro Çankaya kazıları sırasında ele geçen bulgularla ilgili olarak hazırlanan son rapor İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne gerekli dağıtım için iletilmiştir. Bu

bulgular 19.12.1997-12.01.1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ele geçen bulguların tümünü kapsamaktadır. Raporda;

- 19.12.1997–12.01.1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında toplam 239 adet mimari parça bulunduğu,
- 12 adet heykel kaidesi, yoğun blok taşları, bezemeli architrave, sütun başlığı, kaidesi, frize, dekoratif unsur mimari parçalar ve 6 adet yazıtlı heykel kaidesinin yıkanarak temizlendiği ve numaralandırılarak listelendiği,
- Bu bulguların Agora Ören Yeri'ne götürülerek istiflendiği, 08.01.1998 tarihinden sonra bulunanlarınsa, Müze Müdürlüğü'nün şifai emirleri gereğince Metro İstasyonunda yıkanıp, numaralandırıldığı ve listelenerek burada bırakıldığı,
- Çalışmalar esnasında aynada blok taş sırası görüldüğü ve bunun üzerine aynada devam eden blok taş sırasını görmek için iş makinesinin kepçesine oturtulan bir işçiye taşların süpürtüldüğü, kesitte sunulan taş sırasının yaklaşık 3 mt. derinlikte olduğunu saptandığı,
- Aynada bir gün önce görülebilen, daha sonra kepçeyle alınan taş sırasının devam ettiğinin ve 2'şer adet taş bloğun sınırladığı yaklaşık 5 mt. genişlikte blok taşlardan oluşan bir döşemenin görüldüğü, bu blok taşların altında ufak taş dolgunun bulunduğu, her iki tarafta 2'şer adet blok taşla sınırlanan bu döşemenin bir yol döşemesine ait olabileceği,
- Sonuç olarak; ele geçen bulguların mermer, granit, kalker, volkanit taşlardan oluştuğu, üzerlerinde fosilleşmiş midye kabukları bulunduğu, heykel kaidelerinden 2 adedinin yazıtlı ve Roma Dönemi'ne ait olduğu, bu dönemde İzmir'de valilik yapmış 2 kişinin anısına dikildiği, mimari parçaların sütun başlığı, kaidesi, architrave, frize parçalarından ve blok taşlardan ibaret olduğu ifadeleri yer almıştır.

12.01.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi'nde görevli arkeologlar Metro Çankaya çalışma alanının eserlerin bırakılması için güvenli olmadığını belirten bir yazıyı Müze Müdürlüğü'ne iletmiştir.

21.01.1998- İzmir Metro İnşaat Alanında kazı işlemlerini denetlemek amacıyla 22.01.1998 tarihinden itibaren kazı çalışmalarını denetlemek için Müze Müdürlüğü uzman görevlendirmiştir.

22.01.1998- İzmir Büyükşehir Belediyesi Raylı Sistem Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne kazı sırasında ortaya çıkan bulguların bir bölümünün Agora Ören Yeri'ne aktarıldığı, diğer bulguların bir haftadır şantiye alanında depolandığı, oysa 2863 sayılı yasa gereği bu bulguların şantiyede tutulmaması gerektiğine dair bir yazı göndermiştir.

23.01.1998- 22.01.1998 tarihli İzmir Büyükşehir Belediyesi Raylı Sistem Müdürlüğü'nün yazısı üzerine İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün İl Kültür Müdürlüğü'ne ilettikleri yazıları doğrultusunda **06.02.1998** tarihinde İl Kültür Müdürlüğü yeniden İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak, arkeologlarca alan ve bulgularla ilgili olarak tutulan tutanağın ve raporun 2 nüsha halinde kendilerine iletilmesini istemiştir. (Bir nüshası İzmir 1 No'lu KTVKK'ya iletilmek üzere)

11.02.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü İl Kültür Müdürlüğü'ne (İzmir 1 No'lu KTVKK'ya iletilmek üzere) arkeologların alan ve bulgularla ilgili tutanak ve raporunu 11.02.1998'de 2 nüsha halinde iletmıştır. İzmir Metro Çankaya İnşaat Alanından çıkarılarak Çakalburnu Çöplüğü'ne dökülmüş olan hafriyat alanında **10.02.1998**'de görevli arkeologlarca yapılan yapılan incelemede mimari unsurlar ve taşınır varlıklar bulunduğu gözlemlendiği belirtilmiştir. Bu bulguların alınabilmesi için İBB'nin iş makinalarına gereksinim bulunduğu söz konusu yazıda ifade edilmiştir.

17.02.1998- 21.01.1998 tarihinde görevlendirilen Müze uzmanı arkeolog **22-23.01.1998** tarihleri arasında saat 20.00'a dek Çankaya İstasyonu'nda kazı çalışmalarının gerçekleştirildiğini ve 16 Şubat 1998 tarihinde kadar kazıların tamamlandığını rapor etmiştir. Uzman raporunda **16.02.1998** tarihi itibarıyla kazıların bitimiyle, alanda beton dökümüne başlandığı ifade edilmiştir. İlgili bu

raporda, söz konusu tarihler arasında alanda ele geçirilerek numaralandırılan bulguların şunlar olduğu belirtilmiştir:

- 1 sütun parçası,
- 1 sütun balığı,
- 1 architrave parçası,

02.02.1998- İzmir Valiliği Metro Çankaya İnşaat alanında ortaya çıkan eserlerin teslim alınmasıyla ilgili İzmir 1 No'lu KTVKK'ya yazı yazmıştır. Aynı tarihte İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü'ne Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne gönderilmek üzere eserlerin teslim alınmasıyla ilgili yazıyı göndermiştir.

2. Bulguların Sergilenmesi Meselesine İlişkin Süreç:

13.02.1998- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatından çıkan arkeolojik eserlerin yerinde sergilenmesine ilişkin bir kurul kararı almıştır.

23.02.1998- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatından çıkan arkeolojik bulguların İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce teslim alınmasına karar vermiştir.

24.02.1998- İzmir Röleve Anıtlar Müdürlüğü çıkan bulguların yerinde sergilenmesiyle ilgili olumlu görüş bildirmiştir.

04.03.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü İl Kültür Müdürlüğü'nden Cumhuriyet Gazetesi'nde eserlerle ilgili çıkan yazıyı ilgi tutarak bilgi yazısı istemiştir.

05.03.1998- İl Kültür Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün İzmir Metro Çankaya İstasyonu inşaatından çıkan eserlerin İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce teslim alınmasına dair kararını İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne göndermiştir.

20.03.1998- İBB, 13.02.1998 tarihli Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında ortaya çıkan arkeolojik bulguların nerede tutulacağı ve sergileneceği ile ilgili İzmir 1 No'lu KTVKK kararını ilgi tutarak tüm bulguların alanda–yerinde sergilenmesinin mümkün olmadığını, alanda sıhhatli bulgulama ve tespitin yapılamadığını ifade eden bir yazı yazmıştır.

03.06.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından 2 uzman arkeolog İzmir Metro Basmane İstasyonu inşaatı kazılarını kontrol etmek amacıyla görevlendirilmiştir.

12.06.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü'ne İzmir Büyükşehir Belediyesi yetkilisinin Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında çıkarılan arkeolojik bulguların alandan kaldırılmamasıyla ilgili gerçekleştirdiği basın toplantısı üzerine bir yazı göndererek; 2863 Sayılı yasanın 3386 Sayılı yasayla değişik 9. maddesi gereğince verilerin alandan kaldırılması yetkisinin Kurul Kararı ve Bakanlık onayına bağlı olduğunu bildirmiştir.

05.10.1998- İzmir Büyükşehir Belediyesi Raylı Sistem Müdürlüğü İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak Metro Çankaya İstasyonu inşaat çalışmalarının tamamlandığını ve Fevzipaşa Bulvarı'nın trafiğe açılacağını, bu nedenle arkeolojik bulguların bu bölgeden taşınmaları gerektiğini bildiren bir yazı göndermiştir. (Söz konusu bu yazı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne ve İzmir 1 No'lu KTVKK Müdürlüğü'ne de iletilmiştir.)

08.10.1998- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Metro Çankaya İstasyonu inşaatı sırasında bulunan arkeolojik eserlerin öncelikli olarak kamu yararı adına yerinde sergilenmesine ilişkin karar almıştır.

14.10.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü İl Kültür Müdürlüğü'ne İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 05.10.1998 tarihli yazısını iletmiş ve bu doğrultuda İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun arkeolojik bulguların saklanması-sergilenmesi konusunda karar almasını istemiştir.

14.10.1998- Bu tarihte İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Metro Çankaya İnşaatı sırasında bulunan eserlerin içerisinden İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından seçilenlerin Metro Çankaya İstasyonu

içinde veya dışında yerinde sergilenmesi, geri kalanların İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce uygun görülen bir bölgeye taşınması kararını almıştır.

16.10.1998- 14.10.1998 tarihli İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı gereğince İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü'ne Bakanlıkça uygun görüldüğü takdirde elde edilen arkeolojik eserlerin İnciraltı'nda düzenlenen alana kaldırılmasıyla ilgili olumlu görüşünü iletmiştir.

12.11.1998- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Metro Çankaya İstasyonu'nda sergilenemeyecek olan arkeolojik eserlerin İnciraltı'nda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce düzenlenecek olan bir alana kaldırılarak burada sergilenmesi konusunda Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden uygun görüş alınması ve bu aktarımın gerçekleştirilebilmesi hususunda ilgili yazıyı gerekli kurumlara göndermiştir. Bu süreçte halihazırda Agora alanında depolanmakta olan bu eserlerin İnciraltı'na nakli konusunda Bakanlık izninin beklenmekte olduğu anlaşılmaktadır.

07.04.1999- İzmir Büyükşehir Belediyesi çıkarılan arkeolojik eserlerin metro alanında sergilenemeyeceğini, Konak Meydanı'nda düzenlenen bir alanda sergilenmesi gerektiğini ifade eden bir yazıyı İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne göndermiştir.

20.04.1999- İzmir Röleve Anıtlar Müdürlüğü eserlerin sergilenmesine ilişkin görüş ve tutanağını İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne iletmiştir.

13.05.1999- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 20.04.1999 tarihli Röleve Anıtlar Müdürlüğü görüşü ve 08.10.1998 tarihli ilgili Kurul kararı gereğince yeni bir karar alarak, bulguların başka bir alanda sergilenmesinin kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir.

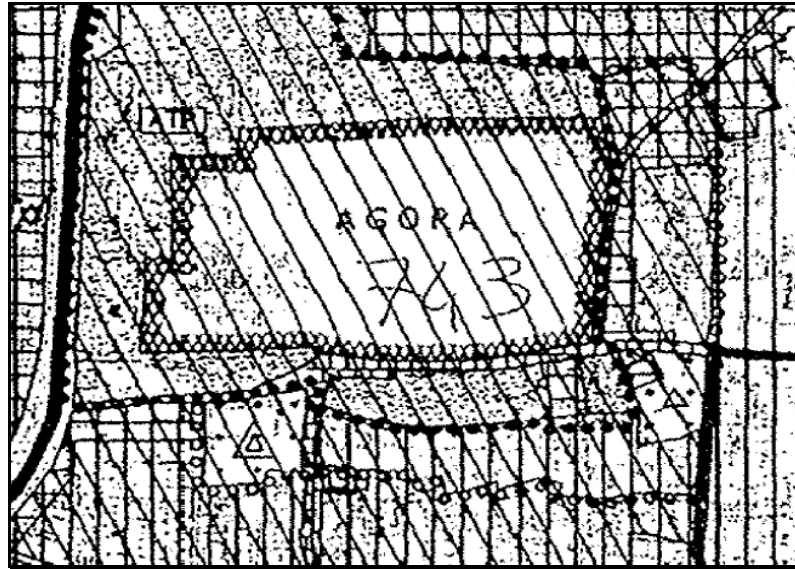
26.05.1999- İl Kültür Müdürlüğü İzmir 1 No'lu KTVKK'nın 08.10.1998 tarihli ilgili kararı gereğince İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak arkeolojik bulgulara ilişkin bir sergileme projesinin hazırlanmasını istemiştir.

İzmir Metro Çankaya İstasyonu Değerlendirme:

- İzmir Metro Çankaya İnşaatı sırasında yaşananlar ülkemizde yerel yönetim-planlama otoriteleri ile koruma çalışmalarından sorumlu merkezi yönetim aktörleri arasındaki koordinasyonsuzluğu ortaya koymaktadır. Süreci bulgulara ulaşılması ve bulguların saklanması biçiminde iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Her iki süreçte de önemli problemler yaşandığı, İzmir tarihi açısından çok önemli bulguların yok olduğu, ortaya çıkanların ise kent yaşamına entegre olabilecek bir biçimde sergilenmesinin ve bilimsel incelemeye tabi tutulmasının gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

5.2.6 İzmir Agora Ören Yeri Örneği

İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Arşivi'nde Agora Ören Yeri'nde gerçekleştirilen çalışmalarla ilgili 2002 ve 2003 yıllarına ait dosyalarda yer alan suç ve can güvenliği problemlerine ilişkin yazışmalar aşağıda 1. kısım ve 2. kısım başlıkları altında aktarılmaktadır. Aktarımların ardından Agora Ören Yeri'ndeki çalışmalarla ilgili bir değerlendirme yapılacaktır.

Şekil:5.24 Agora'nın 1/5000 ölçekli planda gösterimi

Şekil 5.25. Agora ve çevresinin mevcut durumunun hava fotoğrafı Kaynak: Google Earth, Ağustos, 2009

1.kısım: Eski eserlere karşı işlenen suç ve eser güvenliği

04.02.2002- Agora Ören Yeri'nde görev yapan bekçi mesai saatleri içi veya dışında bazı kişilerin kaba kuvvet kullanarak Ören Yeri'ne girmek istediklerini İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bildirmiştir.

21.03.2002- Bu tarihte Agora Ören Yeri'nde Priapos Kültü açık teşhir düzenlemesi içinde bir büstün çalındığı rapor edilerek İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bildirilmiştir.

06.05.2002- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü'ne etütlük mahiyette yeni işlenmiş kireç taşından yapılmış büstün kayıp olduğunun tespit edildiğini aktarmıştır.

03.06.02- İl Kültür Müdürlüğü, İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün 06.05.2002 tarihli çalıntı eser bildirimini üzerine, durumu Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bildirmiştir.

22.08.2002- Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan; "Ah Şu Otopark Olmasaydı" başlıklı haber üzerine Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bu haber hakkında

bir açıklama için İl Kültür Müdürlüğü ve İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne bir yazı göndermiştir. Bu süreçte Bakanlıkça bir soruşturma başlatılmıştır.

28.11.2002- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Agora Ören Yeri'nin korunabilmesi için bu alanda bir nokta karakol kurulması istemi hakkında yazı yazarak, İl Kültür Müdürlüğü aracılığıyla ilgili kurumlara taleplerini iletmıştır.

30.12.2002 – Bu tarihte Agora Kazı evine girilerek hırsızlık yapıldığı İl Kültür Müdürlüğü'ne **02.03.2003** tarihinde gizli notu ile rapor edilmiştir. Bu süreçte bir grup etütlük eserin çalındığı ortaya çıkmıştır. (Çalınan eserlerin uzun bir frize ait parçalardan ibaret kazı buluntuları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çalınan eserlere bakılınca hırsızlık olayının profesyonel ve bilinçli değil, rastgele yapılmış olduğunun düşünüldüğü görüşü aktarılmıştır.)

16.12.2003- İl Kültür Müdürlüğü Agora Ören Yeri'nden çalınan Priapos Kültü ve açık teşhir düzenlemesi kapsamında değerlendirilen etütlük nitelikteki büst ve daha önce çalındığı bildirilen bir grupluk etütlük eser hakkında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün **13.11.03** tarihli yazısını İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne göndermiştir.

03.03.2003- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü'ne, ilgili yazılarına cevaben Agora Ören Yeri'nin güvenliği ile ilgili olarak gerekli yazışmaların yapılarak İl Emniyet Müdürlüğü ile temasa geçildiğini yazmıştır. Ancak **alanın bulunduğu konum itibarıyla acilen güvenlik önlemleri alınması** gerektiğinden, İBB'den geçici olarak 3 güvenlik görevlisinin temin edildiği ve Müze Müdürlüğü'nden bir bekçinin görevlendirilmesiyle de gece nöbetlerinin takviyesinin sağlandığı bildirilmiştir. Agora Ören Yeri'ndeki deponun da demir parmaklıklarla takviye edilerek güvenliğinin sağlandığı aktarılmıştır.

27.01.03- İl Emniyet Müdürlüğü, Ören Yeri'nin kendileri tarafından zaman zaman kontrolünün yapıldığını, ancak alanın korunmasının “Özel Güvenlik Yasası”na tabi olmasından dolayı gereğinin ilgili yasalar doğrultusunda yapılması hususunu İl Kültür Müdürlüğü'ne yazmıştır.

2.kısım: can güvenliği

04.12.2000- Bu tarihte aşırı yağışlardan dolayı Agora Ören Yeri'nde bazı alanlarda çökme ve duvarlarda açılma tespit edildiği ve tehlikeli olduğu için alan, Valilik kararı ile ziyarete kapatılmıştır.

12.11.2001- Hürriyet Gazetesi Ege Eki'nde "Tarihi Çöplük Agora" adında bir haber çıkmıştır.

11.12.2001- Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün bu tarihli yazısı ile Agora Ören Yeri'nin yeniden ziyarete açılacağı belirtilmiştir.

07.03.2002- Agora Ören Yeri'nde gerçekleştirilen kazı sonuçlarının İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne iletilmesi istenmiştir.

08.03.2002- Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün yazısına istinaden turizm sezonunun yaklaşmasının da göz önüne alındığı belirtilerek, Agora Ören Yeri'nin yeniden ziyarete açılmasının İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce uygun görüldüğü bildirilmiştir.

22.04.2002- Bu tarihte Agora Ören Yeri'nin ziyarete açılması nedeniyle Bakanlık'tan turizm polisi talep edilmiştir.

25.10.2002- İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü bu tarihte yazdığı yazıyla Agora Ören Yeri'nde kullanılmak üzere İzmir Büyükşehir Belediyesi'den 10 adet ahşap bank talep etmiştir. Aynı kapsamda Müze Müdürlüğü'nde görevli arkeologların Agora'daki planlama çalışmaları hakkında hazırladıkları rapor da İBB'ye sunulmuştur. Söz konusu bu raporda Ören Yeri ve çevresinde yer alan arkeolojik bulgulara ilişkin tespitler şu şekilde aktarılmaktadır:

1) Namazgah Mahallesi 7340 ada 65 parsel Agora ile bağlantılı olabileceği düşünülen bir yapının bulunduğu taşınmaz (3. Derece Arkeolojik Sit Alanı).

2) 7339 ada 8 parsel.

3) Sakarya Mahallesi 821 sokak No:23 (394 ada 4 parsel). Bu parsel su kanalının yer aldığı taşınmazdır. (Arkeolojik Sit Alanı dışında yer almaktadır.)

- 4) Namazgah Mahallesi 7346 ada, 9-10 parsel duvarlarının yer aldığı taşınmaz 3. Derece Arkeolojik Sit Alanında kalmaktadır.
- 5) Pazaryeri Mahallesi 943 sokak (Dikilitaş Sokak). Agora Ören Yeri doğusunda bulunan bu bölgede Agora Doğu yapısının devamı yol altında kalmaktadır.
- 6) Yeni Namazgah Mahallesi ve Namazgah Mahallesi sınırını oluşturan 816 sokakta Agora Ören Yeri güneyi-Güney Yapısının yol altında devam ettiği anlaşılmaktadır.
- 7) Kurtuluş Mahallesi 940 sokak çıkmazı-Agora Ören Yeri Kuzeyi 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı Sınırında kalmaktadır. Bu alanda gözlenen duvarlarda antik malzemelerin kullanıldığı görülmüştür. (940 sokak çıkmazı duvarında antik malzemeler vardır)
- 8) Agora Ören Yeri Doğu Yapısının bodrumundaki kemerlerde ve zeminde aşırı yağışların, su hattındaki kaçakların etkisiyle tahribatlar oluşmuştur.
- 9) Agora Ören Yeri doğu yönü çevre duvarında açılma vardır.
- 10) Agora Ören Yeri Kuzey Yapısı'nda yağışlar ve doğal koşullar etkisiyle oluşan açılma ve tahribatlar vardır.

Agora Ören Yeri Değerlendirme

- Çok değerli bir arkeolojik alan olan Antik Smyrna Agorası süreç içerisinde sosyal açıdan çöküntü bölgesi haline gelen İzmir Tarihi Kent Merkezi'nin tam ortasında kalmıştır. Aynı zamanda kentsel sit alanı içerisinde yer alan bölgede güvenliğin sağlanabilmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Bu örnekte iki türlü güvenlik probleminden bahsedilmesi olanaklıdır. İlki suç oranının yüksek olduğu bir kentsel bölgede suça karşı güvenliğin sağlanabilmesi, ikincisi ise zaten oldukça hassas bir yapıya sahip olan arkeolojik mimari kalıntıların doğal etkenlerden zarar görmesi sonucunda alanda can güvenliğinin tesis edilmesi sorunudur. Her iki güvenlik problemi uzun bir dönem Agora'nın kentle bütünleşmesinin önündeki en önemli engellerden birisini oluşturmuştur.

- 2007 yılından bu yana Agora Ören Yeri'ndeki çalışmaların Antik Smyrna Arkeolojik Kazıları kapsamında sürdürüldüğü ve bilimsel standartlara uygun bir program çerçevesinde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Yine 2000'li yılların başından bu yana İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Ticaret Odası da Agora'daki çalışmalara sponsor olmaktadır. Son dönemdeki gelişmeler çerçevesinde Agora Ören Yeri'ndeki arkeolojik araştırmaların genişletilmesi ve Ören Yeri'nin kentin önemli akslarından birisi olan İkiçeşmelik Caddesi üzerinden görünürlüğünün sağlanması amacıyla İBB tarafından pek çok kamulaştırmanın ve yıkımın gerçekleştirildiği görülmektedir. Burada seçilen yaklaşım, bir dönemi ortaya çıkarmak adına, başka bir dönemin bilgisini sunan bir oluşumu ortadan kaldırılmaktadır. Üstelik yıkılmakta olan bu doku, İzmir tarihi kent merkezinin 1950-1990 döneminde geçirdiği önemli bir değişim/dönüşüm sürecine aittir. Bu nedenle, seçilen bu yaklaşım, her dönemin bilgisi ve eklerine saygı duyulması gerekliliği söylemi bağlamında, koruma kuramı açısından tartışmaya açık bir yön de taşımaktadır. Bununla birlikte verilen bu kararın, dönemler arasında bir seçim yapmaktan ziyade, Agora'yı ve dolayısıyla ihmal edilmiş bir alan olan kentin arkeolojisini, kentli açıdan görünür kılmayı ve bu yönüyle kamu ilgisi yaratmayı temele aldığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Agora'da belirli bir yaklaşım ve yöntemin kabul edilerek bir program çerçevesinde uygulamaya konulmuş olması olumlu bir gelişme olarak görülebilecektir. Ancak halen alandaki tescilli yapıların ve 19. yüzyıl kent dokusu ile Roma Dönemi'nden Helenistik Döneme kadar uzanan arkeolojik tabakaların birlikte korunması ve sergilenmesi önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir. Bu alanda çok disiplinli bir süreç içinde kapsamlı bir projenin yapılmasına ve ilgili kurumların ortak çalışmalar yürütmesine gereksinim vardır. Ülkemizde kentsel bölgeler içerisindeki böylesi önemli arkeolojik alanların değerlendirilmesine yönelik projelerin hazırlanması konusunda altyapıyı oluşturacak danışman ve yönlendirici bir kurumsal organizasyonun eksikliği bu örnekte bir kez daha anlaşılmaktadır.

5.2.7 Örneklerin Genel Değerlendirmesi

Örneklerde incelenen kentsel arkeolojik olayların genel olarak anlaşılabilmesi için klasörlerin içerisine yerleştirilmiş olan resmi yazışmalara ulaşarak, bu yazışmaların okunabilmesi ve değerlendirilebilmesi gerekmiştir. Oysa bu resmi yazışmaların pek çoğu özel mülkiyeti konu edindiğinden dolayı kamusal paylaşıma kapalı dosyalardır. Kent içerisinde bulunan önemli bir arkeolojik alanla ilgili bilgiye doğrudan ulaşılması örnek dosyalarda görüldüğü üzere oldukça güçtür. Planlama otoritelerinin bu bilgiye ulaşabilmesini destekleyen bir düzenleme bulunmamakta ve bilgiye ulaşım, otoritelerin inisiyatifine bırakılmaktadır. Değerlendirilen dosyalardan çıkarsanan görüş ve öneriler aşağıda aktarılmaktadır:

- İncelenen bu örnek dosyaların ağırlıklı olarak kentsel-kentteki arkeoloji uygulama alanı kapsamına girdiği anlaşılmaktadır. Örneklerin değerlendirilmesinden süreçlerin arkeoloji, planlama, mimarlık ve mühendislik alanlarının ortak çalışmasıyla çözülmesi gereken bir sorunsalla karşı karşıya olunduğu anlaşılmaktadır.
- Mevcut yasal ve örgütsel yapılanmanın kentsel alanlarda bulunan arkeolojik değerlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin mimari, mühendislik ve kentsel tasarım çözümlerini yönlendirmede ve arkeolojik değerlerin kente entegrasyonunu sağlamakta oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir.
- Ülkemizde arkeolojik bilgi konusundaki parçalılığın önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan arkeolojik bulgulara ilişkin bilgilerin ortak bir birimde toplanması, haritalara işlenmesi yoluyla mekansallaştırılması ve uzmanlarca bütünsel olarak yorumlanmasının sağlanabileceği bir veri kayıt sisteminin oluşturulmadığı görülmektedir. Kente yön veren otoritelerin kentle ilgili arkeolojik bilgiye ulaşması oldukça zordur. Bu konuda kurumlar arasındaki paylaşımın oldukça sınırlı olduğu, her kurumun kendi sorumluluk alanına gereken bilgiyi topladığı ve sürecin bütünselliğinin tamamen göz ardı edilebildiği görülmektedir. Koruma Kurulları karar verici özellikleri nedeni ile sürece en hakim kurumlar olsa da bu Kurumların da uygulama alanındaki

yetkinlikleri ve yönlendiriciliklerinin oldukça kısıtlı olduğu örneklerin incelenmesinden anlaşılmaktadır.

- Ülkemizin çok önemli arkeolojik zenginliklerinin bilinçsiz planlama kararlarıyla sistematik bir biçimde kaybedilmekte olduğu ortaya çıkmaktadır. İncelenen örneklerde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı kararı geliştirilmesinin de çoğu zaman tam bir çözüm sağlayamadığı görülmüştür. Bu alanlara yönelik yeni imar koşullarının oluşturulmasına, özel kredi-finance desteklerinin oluşturulmasına, proje ve uygulama süreçlerinde danışmanlık yapılmasına gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Bu desteği organize edecek ve arkeolojik bilgiye bütünsel olarak ulaşılabilmesini sağlayarak uygulama sürecini yönlendirecek ve öncelikli olarak olası müdahaleleri tanımlayabilecek bir kurumsal yapıya ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.
- Örneklerin incelenmesinden Koruma Kurullarının her zaman tutarlı bir politika izleyemediği anlaşılmaktadır. Koruma Kurulları, kurumlar arası iletişimsizlik ve üyelerinin dönemler içerisinde değişmesinden dolayı, zaman zaman, uzun döneme yayılan örneklerde süreci bütünsel olarak algılayamamakta ve/veya yeterince takip edememektedir. Bu durum da, yanlış ya da eksik kararlar alınmasına yol açmaktadır.
- Dosya örneklerinin incelenmesinden arkeolojik bulgularla ilgili belirli standartlarda bir kayıt sisteminin oluşturulmadığı görülmektedir. Bu durum arkeolojik değerlerin korunması için danışman niteliğindeki bir bilgi deposunun oluşturulması yoluyla bilimsel yorum ve tahminlerin geliştirilmesine ve geleceğe ilişkin yönlendirici kararlar alınmasına olanak vermemektedir. Aynı zamanda arkeolojik değerlerin fiziki anlamda korunması ve saklanması sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda en azından bulguların kayıt altına alınarak sonuçların yayınlanması ve bilimsel açıdan değerlendirilebilmesine olanak yaratılması mutlaka gerekmektedir. Bu durum ancak belirli standartlarda bir envanter sisteminin oluşturulmasına bağlıdır. Bu eksikliğin bilimsel ve popüler yayınların oluşturulmasında da en büyük engeli oluşturduğu anlaşılmaktadır.

- Önceki süreçlerde verilen her türlü hatalı ve eksik kararın, kendisinden sonraki yeni kararlar için olumsuz emsal oluşturabildiği, özellikle 1027 adada yaşanan örnekte görülmektedir.
- Ülkemizde arkeolojik potansiyel taşıyan alanlarının bilinmemesi nedeniyle, arkeolojik değerlerin yoğun olarak bulunduğu alanlara uygun olmayan arazi kullanım kararları ve imar haklarının verildiği anlaşılmaktadır. Yüksek katlı yapıların inşa edilmesi dikeyde arkeolojik potansiyelin tahribine yol açmaktadır. Nitekim Fevzipaşa Bulvarı ve Şair Eşref Paşa Bulvarları'nda çok katlı yapıların inşa edilmesinin arkeolojik eserleri tahrip ettiği görülmüştür.
- Agora Ören Yeri örneğinde kentin içerisinde bulunan bir arkeolojik alanda yaşanan iki yönlü güvenlik sorunları ortaya konmaktadır. Güvenlik probleminin hem sosyal bir sorun hem de doğal ve iklimsel koşullar dolayısıyla yaşanan bir teknik sorun olduğu anlaşılmaktadır. Böylesi önemli bir arkeolojik alanın kamu tarafından etkin olarak kullanılmasının sağlanmasının önünde bu iki güvenlik probleminin çok önemli bir engel olarak durmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunun aşılmasına yönelik tedbirlerin alınmamış olması ve sorunun çözümüne yönelik kapsamlı projelerin geliştirilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.
- İncelenen örnekler içerisinde en ilginç olanlarından birisi Metro çalışması sırasında yaşanan süreçtir. Altyapı çalışmalarında sık rastlandığı üzere lineer bir hat üzerinde ortaya çıkabilecek olan bulgular karşısında nasıl bir yaklaşımın benimseneceğinin sorgulanması gerekliliğini hatırlatan bir örnektir. Ülkemizde ulaşım ve altyapı çalışmalarının projelendirilmesi sırasında arkeolojik ve tarihsel değerlerle ilgili olarak sorumlu kurumlara danışılmadığı ve bir ön çalışmanın yapılmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra arkeolojik eserlerle beklenmedik bir biçimde karşılaşılması durumunda ne yapılması gerektiğinin hiç bilinmediği, bütün kurumların olayı bir şaşkınlık içerisinde değerlendirdikleri görülmektedir. Bu örnekte ülkemizde bu tür önemli projelerde danışmanlık görevi üstlenecek kurumsal bir yapılanmaya gereksinim olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

- Örneklerin incelenmesi ülkemizde koruma konusundaki bürokrasinin yavaş işlediğini göstermektedir.
- İlgili kurumlar arasında iletişimin önemli bir problem olduğu anlaşılmaktadır.
- Ülkemizde kişi ve kurumların eski esere karşı işlediği suç takipsiz kalabilmektedir.
- Örneklerin incelenmesinden Koruma Kurulları'nın mevzuata aykırı kararlarının denetlenemediği anlaşılmaktadır.
- Örnekler, kararların sorunların ortaya çıkmasından önce alınamadığını, böyle bir mekanizmayı destekleyecek yapılanmanın bulunmadığını göstermektedir.
- Özellikle Metro örneğinde görüldüğü üzere, uzman görüşü dahi kimi zaman güvenli olmayabilmektedir.
- Özellikle noktasal-parcel örneklerinde tam bir miyopinin yaşandığı, bütünsel değerlendirmelerden kaçınıldığı ve komşu parsellerin kesinlikle incelenmediği görülmektedir.

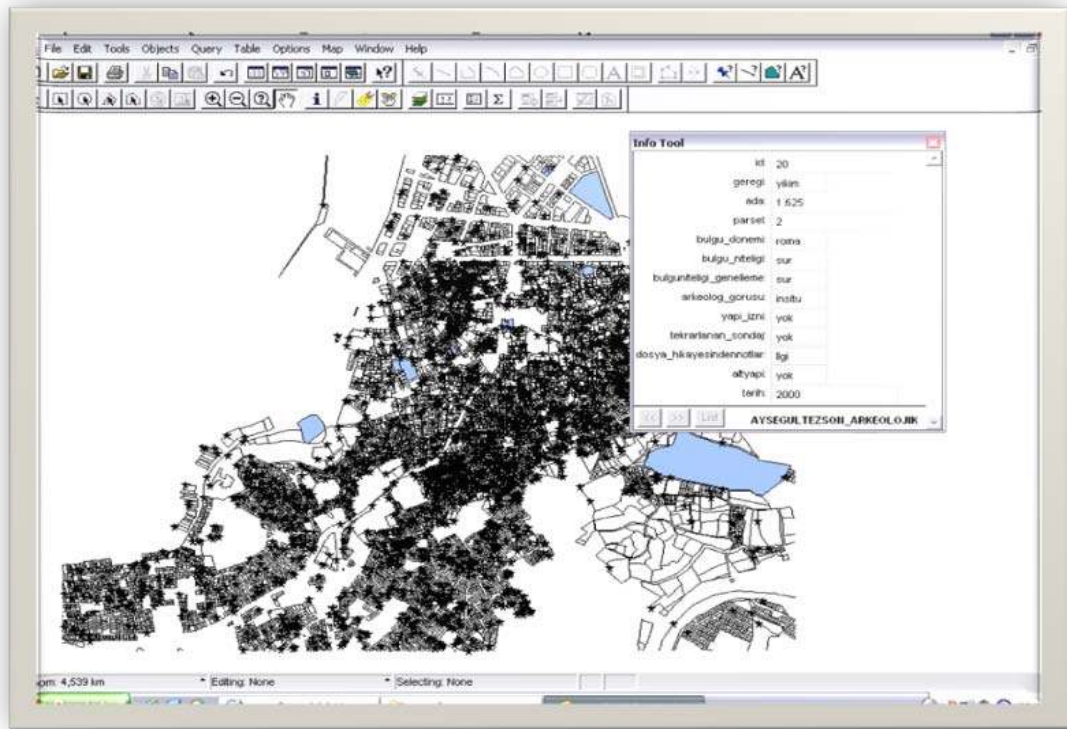
5.3 İzmir Tarihi Kent Merkezinde Arkeolojik Veri Kayıt-Envanter Sisteminin Değerlendirilmesi

İzmir tarihi kent merkezinde örneklerin incelenmesi sonucunda İzmir kentinde yaşanan süreçlerde ortaya çıkan arkeolojik bulguların uygun standartlarda kayıt altına alınmadığı görülmüştür. 2005 ve 2006 yıllarında İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen araştırmalar; ihbarlar sonucunda gündeme gelen eserlerin bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilmediği, bilgisinin alınmadığı, in-situ olup-olmadığına karar verilmeden Müze'ye veya Agora Ören Yeri'ne kaldırıldığı ve burada bağlamından kopmuş bir fiziksel obje olarak sergilendiğini göstermektedir. Yine İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge

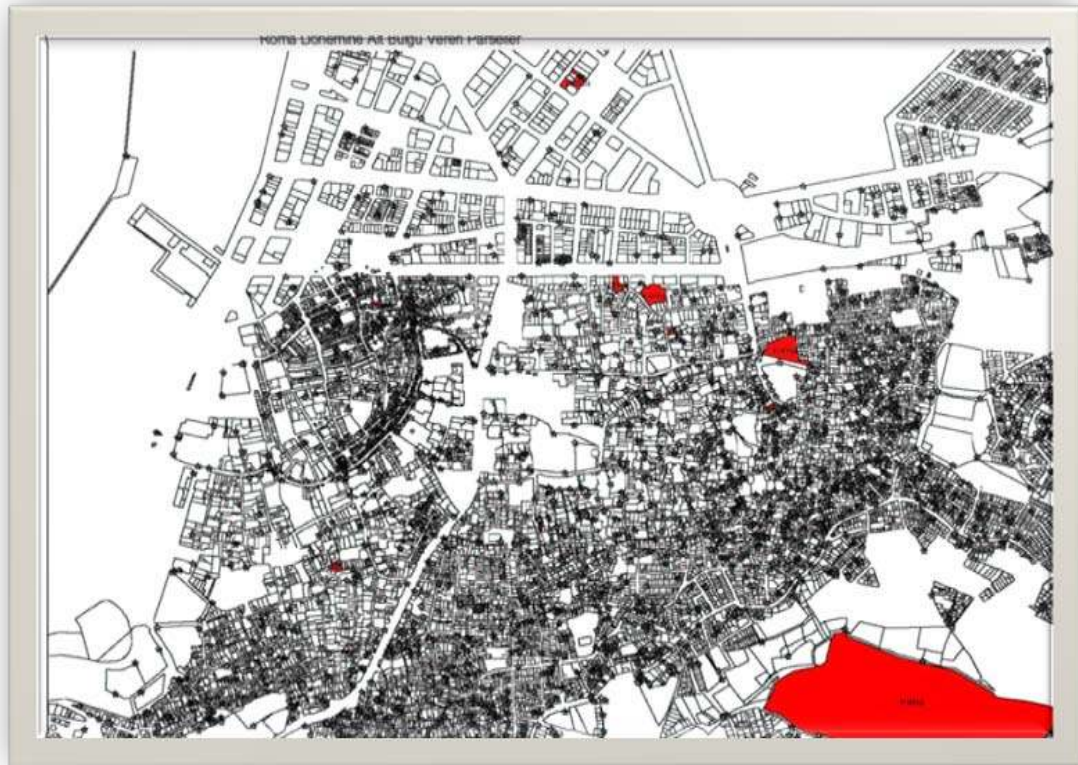
Kurulu'nda gerçekleştirilen araştırmalar da parsel, anıt veya alan ölçeğinde tescil formlarının çok eksik doldurulduğunu gösterir niteliktedir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü ve İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu envanter ve tespit-tescil arşivlerinde yer alan bilgilerin sit kategorisi dışında, anıtın-alanın risklerden korunması, güçlendirilmesi ve kamusal açıdan değerlendirilmesine yönelik bir bilgi sunabilmesi mümkün değildir.

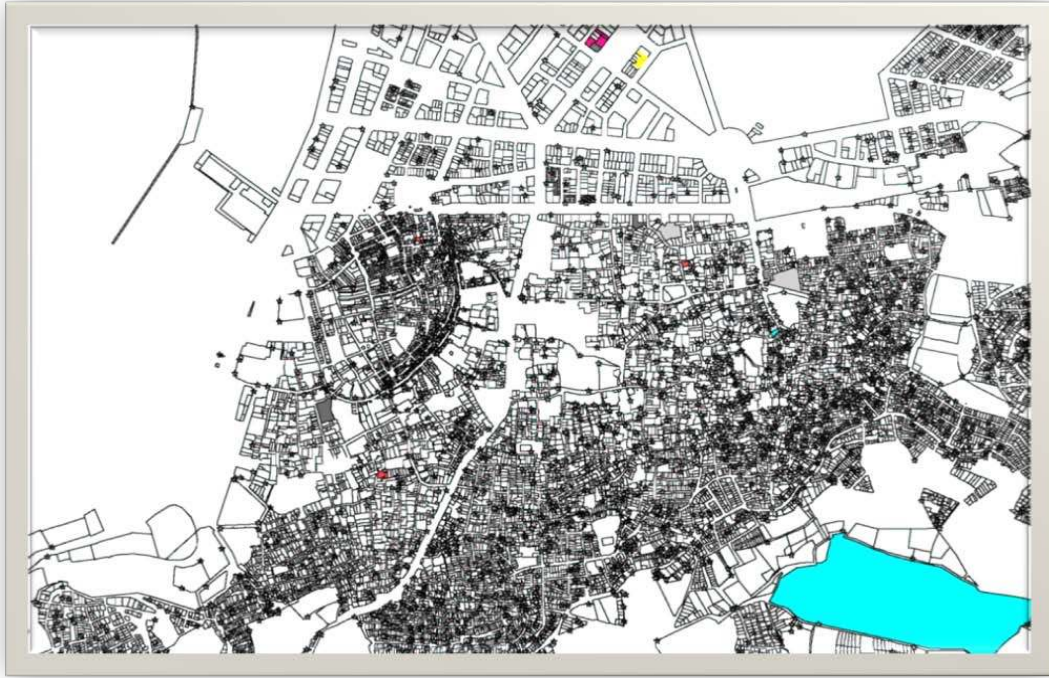
İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nde gerçekleştirilen arşiv araştırması sırasında ihbar dosyaları ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı kararı sonrası sondaj çalışmasının zorunlu olduğu parsellere dair bilgilerin CBS'ne aktarılması denenerek, bu bilgilerin haritada temsiline ne gibi olanaklar sunacağı anlaşılmak istenmiştir. Bu çalışma sonuç olarak, bilginin mekansallaşması durumunda bütünsel değerlendirmelerin yapılmasına olanak sağlanacağını göstermiştir. Aşağıda İzmir tarihi kent merkezine ilişkin olarak sondaj gören parseller ve bulgu dönemine göre çeşitlenmelerini gösteren haritalar yer almaktadır. Bu haritalar benzeri haritaların geliştirilerek antik dönem haritalarıyla karşılaştırılması ve birlikte değerlendirilmesi arkeolog ve plancılar açısından yol gösterici olabilecektir. Ancak bu haritaların elde edilmesi bilimsel bir çaba çerçevesinde gerçekleşebilmiştir, bu konuda kurumsal bir çalışmanın yürütülmediği görülmektedir. Temsil ettikleri bilgi, arşiv dosyalarından alınan bilgiyle kısıtlıdır. Belge 2005 yılında gerçekleştirmiş olduğu yüksek lisans tez çalışması kapsamında İzmir kent merkezi ile ilgili eski haritalar, planlar ve belgelerle, Müze ve Kurul Müdürlükleri'nden elde ettiği verileri karşılaştırarak İzmir tarihsel merkezinin arkeolojik karakter bölgelerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın da bilimsel bir çerçevede kaldığı, bu tür çalışmalara yönelik veri tabanı üretimi konusunda yasal ve kurumsal çalışmaların başlatılmadığı görülmektedir.

Şekil 5.26. Sondaj çalışması gerçekleştirilen parseller Kaynak: İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

Şekil 5.27 Sondaj çalışması sonucunda Roma Dönemine bulgu veren parseller Kaynak: İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

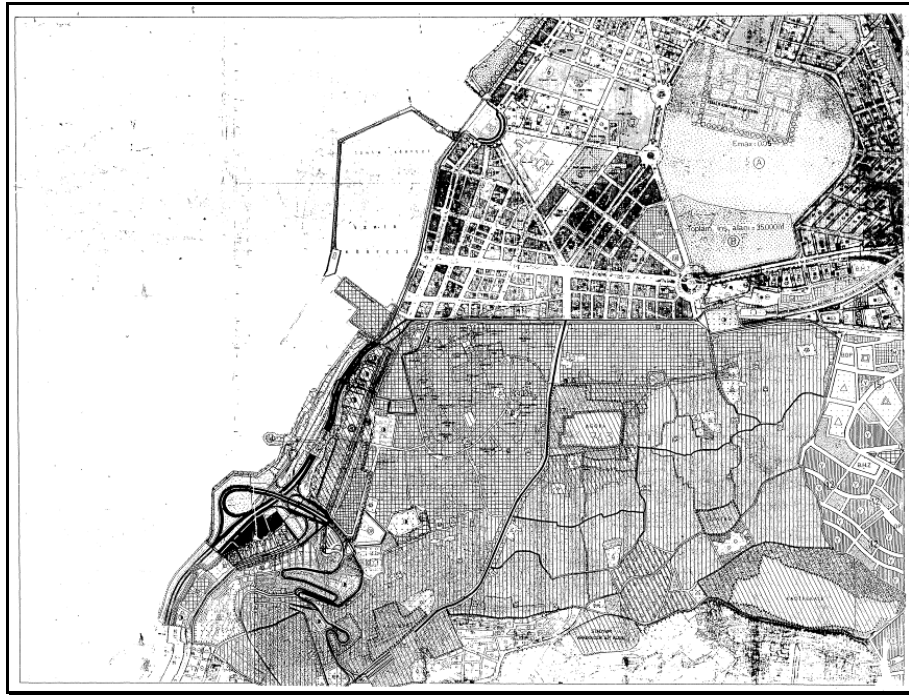
Şekil 5.28. Sondaj çalışması sonucunda farklı dönemlere bulgu veren parseller Kaynak:İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

5.4 İzmir Örneğinin Planlama Süreçlerinde Temsil Bağlamında Değerlendirilmesi

İzmir kenti tarihi merkezi hem kentsel sit alanı, hem de . 3. derece arkeolojik sit alanı koruma kararları altında bulunmaktadır. Bununla birlikte hem arkeolojik değerlerin, hem de anıtsal ve sivil mimarlık öğelerinin korunmasında başarılı olunduğunun ifade edilmesi oldukça güçtür. Şekil 5.'te İzmir tarihi merkezinde yer alan sit alanları gösterilmektedir. Oldukça geniş alanların koruma altında bulunmasına karşın, kentin değerlerinin özellikle neo-liberal sürecin etkileri altında 1980 ve 1990'lı yıllarda kaybedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda yer alan Şekillerde arkeolojik bulguların ortaya çıktığı parsellerde, parselin taşıdığı arkeolojik karaktere yönelik hiçbir özel gösterim ve ifadenin yer almadığı görülmektedir.

Çalışmanın 4.4.2 Bölümü'nde arkeolojik alanların plan kararlarında hangi biçimlerde temsil edildikleri incelenmiştir. Bu bölümdeki örnekler ağırlıklı olarak kırsal alanlarda yer alan arkeolojik bulguları kapsamıştır. İnceleme sonucunda

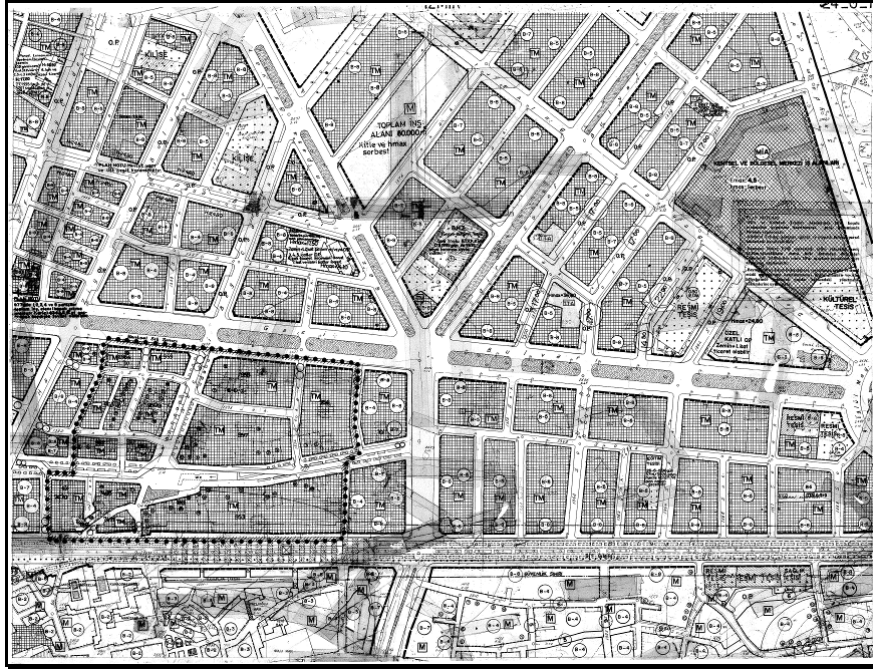
arkeolojik değerler üzerinde mevzuat doğrultusunda sit alanı taramasının yapılması ve ilke kararlarının refere edilmesi dışında alanla ilgili hiçbir bilgi ve niteliğin planda temsil edilmediği görölmüştür. Bir metropolitan kent olan İzmir örneğinin incelenmesinde de çok benzer sonuçlarla karşılaşılmasıdır. Kentin kimliği açısından önem taşıyan arkeolojik değerlerden, özellikle parsel ölçeğinde ortaya çıkan (noktasal) bulguların çevreleriyle beraber değerlendirilip, düzenlenmesi yoluyla kente kazandırılması üzere planlama alanında bilgi ve karar bağlamında temsili gerçekleşmemektedir.

Şekil 5.29. 1/5000 ölçekli planda kentsel ve 3. derece arkeolojik sit taraması

Kaynak: Konak Belediyesi

Şekil 5.29’da görüldüğü gibi nazım plan ölçeğinde yalnızca sit alanı taraması yapılmakta, bunun dışında planda alanın arkeolojik niteliğiyle ve değerlendirilme biçimleriyle ilgili herhangi bir referans veya notasyon yer almamaktadır.

Şekil 5.30. Arkeolojik Bulguların Ortaya Çıktığı 1027 Ada ve Çevresinin 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'nda Temsili. Kaynak: Konak Belediyesi

Önemli arkeolojik bulguların çıkmış olduğu 1027 adanın, Şekil 5.30'da görüldüğü gibi, arkeolojik niteliğinin uygulama sürecini karara bağlayan 1/1000 ölçekli uygulama imar planında hiçbir biçimde temsil edilmediği görülmektedir. Uygulama imar planı ifade teknikleri ve plan kararları alanın taşıdığı arkeolojik potansiyeli anlatmaktan uzaktır. Arkeolojik niteliğin değerlendirilmesine yönelik referans, notasyon vb. gibi ifade biçimleri planda yer almamaktadır.

BÖLÜM ALTI

TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİ PLANLAMA İLİŞKİSİNİ KURACAK VERİ KAYIT SİSTEMİ VE YASAL - KURUMSAL YAPIYA DAİR ÖNERİLER

6.1 Türkiye İçin Öneri Kentsel Arkeoloji Veri Tabanı

1. Öneri ulusal arkeolojik bulgu/alan kayıt-sorgu sistemi:

Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümlerde gerçekleştirilen araştırma ve değerlendirmeler sonucunda ülkemiz açısından önemli bir gereksinim olduğu düşünülen örnek bir ulusal arkeolojik bulgu kayıt - envanterleme sistemi; kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarına temel oluşturması üzere önerilmiştir. Bu öneri temel olarak arkeolojik çalışmaların doğası ve koruma-planlama süreçlerinin gereksinimleri göz önünde bulundurularak ortaya konmuştur. Ancak arkeolojik bulguların envanterlenmesi, arkeoloji alanının sorumluluğu altında olan ve oldukça geniş kapsamlı bir alandır. Böyle bir önerinin bu konuda uzman profesyonel ekiplerce geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle önerilmekte olan bu yöntemin eksik kalan yönleri mutlaka olacaktır. Eksiklikleriyle birlikte, bu önerinin amacı bir adım sonrasını oluşturan alt ve üst ölçekli planlama çalışmaları için gereken “kentsel arkeoloji bilgi sisteminin” duyduğu temel veri tabanı gereksinimini gündeme getirmektir. Bir diğer deyişle, kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarına yönelik olarak bir kentsel arkeoloji veri sisteminin oluşturulabilmesi için ilk adımın, arkeolojik bulgu ve olayların ülke ve/veya bölgeler ölçeğinde envanterlenmesi olduğunu vurgulamaktır. Bu bağlamda tezin bu bölümünde ülkemizin ulusal arkeolojik bulgu/alan envanterinin oluşturulması için geliştirilen yöntem önerisi genel özellikleri ile aktarılacak, ardından özellikle arkeolojinin planlama sürecinde temsil edilmesine yönelik bir kentsel arkeolojik bilgi sisteminin nasıl olması gerektiği, yurt dışı örneklerle referanslar verilerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Ülkemiz için önerilen örnek arkeolojik bulgu/alan kayıt ve sorgu sisteminin ayrıntıları ekler bölümünde verilmiştir.

Aşağıda amaç-kapsam ilişkisi çerçevesinde belirlenen rasyonelleri ile birlikte öneri yöntemin genel özellikleri anlatılmaktadır.

Öneri sistem;

- Yalnızca envanterlemeye değil, aynı zamanda sorgulamalar yapılmasına da temel oluşturmalıdır.

Sistemin veri gircileri (Uzman Arkeologlar)

- Bakanlık Yetkilileri (tespit-tescilden sorumlu kurum)¹¹⁰
- Kazı Ekipleri olabilir.(kazı ruhsatı sahibi)

Sisteme girişi yapılacak olan bilgiler alan ve bulgu bilgisi olmak üzere 2 temel bölümden oluşmaktadır:

- Alan
- Bulgu

SİSTEM:

Alandan > Kazıya >> Kazıdan > Açmaya >> Açmadan > Bulguya

MAKRO ölçek

MİKRO ölçek

Bu çerçevede kurulabilecek olan bir sistemin oluşturulması için temel gereksinimler aşağıda aktarılmaktadır:

- Arkeolojik değerin niteliği doğrultusunda lokasyonu belirten x.y koordinatlarının yanı sıra zaman “t” ve derinlik “z” koordinatlarının belirlenmesi sağlanmalıdır.
- Arkeolojik bulgu, anıt ve/veya alanlar için biricik bir ulusal envanter numarasının oluşturulması gereklidir.

¹¹⁰ Bu kurumsal yapılanma hakkındaki öneriler için bakınız Bölüm 6.2.2.

Ulusal envanter numarası oluşturmak için örnek bir yöntem önerisi şu şekilde aktarılabilir:

Ulusal Envanter No = “Bölge Kodu/İl Kodu/İlçe Kodu/Yöre Kodu/Pafta No/Ada No/Parsel No/Alan Kodu/Kazı Kodu/Açma Kodu/Bulgu Kodu”

ÖRNEK: İzmir Şifa Hastanesi 9 parsel

03 / 35 / 290 / 01 / 59 / 369 / 9 / 161 / 01 / 01 / 01

Ege Bölgesi/ İzmir/ Konak/ Kentsel/ Paftano/Adano/Parselno/ Şifa Has./ Kazı kodu / No’lu Açma/ 1 No’lu Bulgu

Sonuç olarak; “03.35.290.01.59.369.9.161.01.01.01” Bir arkeolojik bulguya ait **biricik** ulusal envanter numarası olarak oluşturulabilir.

Ulaşım (otoyol, metro, demiryolu ağı, tramvay v.b.) projeleri ve altyapı (kanalizasyon, telefon, elektrik, su şebekesi, barajlar v.b.) projelerinde ortaya çıkan bulgular lineer akslar üzerinde yer almaktadır. Bu durumda ulusal envanter no lineer sistemde ada ve parsel numaraları kaldırılarak xy koordinat sisteminin bilgisinin ve “1” işaretinin yer aldığı 7 haneli bir sistem kullanılarak oluşturulabilir.

Yüzey Araştırmalarına ait bulgularda da ada ve parsel numaraları yerine “y” işareti ile beraber x,y koordinatlarının kullanılmasıyla ulusal envanter numarası oluşturulabilir.

Bir anıt ya da alan için sisteme “x, y” imar ve harita koordinatlarının girilmesi de çok önemlidir. Bu koordinatlar ulusal envanter numarasıyla eşleşebilecek, koordinatların sisteme girilmesiyle alan veya anıt için ulusal envanter no otomatik olarak sisteme gelebilecek ve/veya ulusal envanter no’nun sisteme girişiyle x ve y koordinatları otomatik olarak sistemde yer alabilecektir.

Bu sistem içerisinde bugün yerinde var olmayan arkeolojik varlıkların da ulusal veri tabanı içerisine dahil edilmesi gerekmektedir. Günümüzde mevcut olmayan varlıkların bilgisinin de tasarım ve planlama sürecinde yer alması önem taşımaktadır.

Bu öneri sistemde yer alması önerilen web üzerinde hazırlanmış olan örnek veri tabanı arayüzleri aşağıda gösterilmektedir:

Türkiye Arkeolojik Miras Veri Giriş Formu

Alan Temel Alanı Girişi

Ulusal Envanter No Alanın ait olduğu tarihsel dönem

Bölge Alanın koordinatları

İl Koruma sınıfı

İlçe Alanda gerçekleştirilen arkeolojik araştırma/kazı çalışmaları niteliği

Yöre

Pafta No

Ada No

Parsel No Alanda çalışan arkeologlar

Alan Kategorisi Arkeolog raporları, görüş, tutanaklar

Çevresel Alan Niteliği Alanla ilgili Hava Fotoğrafları

Çevre/Alan bağlı bulunduğu saptanan medeniyet/kültür Alanın Kadastral Haritaları

Çevre/Alan Kimliği Adı Alanın Geçerli Plan Kararları

Alan Kodu Alan ve Çevresindeki Diğer Koruma Kararları ve varsa Korunması Gerekli Doku ve Mimari Yapı Bilgileri

Şekil 6.1 Öneri veri kayıt sistemi alan temel alanı girişi örneği

Untitled Page - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites

Address http://localhost/Arkeoloji/yeniKaziekle.aspx

Türkiye Arkeolojik Miras Veri Giriş Formu

Kazı Bilgisi Alanı Girişi

Araştırma/Kazı Niteliği	Bilimsel	Araştırma/Kazı Alanı Üzeri/Yakın Çevresi Mevcut Arazi Kullanım Bilgisi	Browse...
Araştırma/Kazı Gereği	Browse...	Araştırma/Kazı çalışmasından sorumlu arkeologlar	
Araştırma/Kazı Raporu Tutanakları	Browse...	Diğer Çalışan Uzman ve Uzman Olmayan Personel Bilgileri	Browse...
Araştırma/Kazı Koordinatları		Kazı Açma Numaraları	
Araştırma/Kazı Kodu		Yeni Açma Bilgisi Ekle	
Araştırma/Kazı Tarih Aralığı		Yeni Açma Bilgisi Güncelle	
Araştırma/Kazı Grid Sistemi	Browse...	Yazışma karar ve görüşler	
Kazı Ekle			

Şekil 6.2 Öneri veri kayıt sistemi kazı temel alanı girişi örneği

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites

Address http://localhost/Arkeoloji/yeniAcmaEkle.aspx

Türkiye Arkeolojik Miras Veri Giriş Formu

Açma Bilgisi Temel Alanı Girişi

Araştırma/Kazı Kodu	Bilimsel	Açmada Yeralan Bulguların Kategorisi	Mimari Öge(taşınan)
Açma Koordinatları		Arkeolog Görüşleri/Raporlar/Tutanaklar	Browse...
Araştırma/Kazı Raporu Tutanakları	Browse...	Sorumlu Arkeologlar	
Araştırma/Kazı Koordinatları		Çalışan Uzman ve Uzman Olmayan Personel Bilgileri	
Açma Numarası		Yeni Bulgu Bilgisi Ekle	
Açma Tarih Aralığı	(12/06/2008)	Bulgu Bilgisi Güncelle	
Açmada Bulguların Niteliği	Etütlük Eser	Diğer	Browse...
Açma Ekle			

Şekil 6.3 Öneri veri kayıt sistemi açma temel alanı girişi örneği

Untitled Page - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites

Address http://localhost/Arkeoloji/yeniBulguEkle.aspx

Türkiye Arkeolojik Miras Veri Giriş Formu

Bulgu Bilgisi Temel Alanı Girişi

Açma Numarası	
Bulgu Niteliği	Etütlük
Bulgu Kategorisi	Mimari Taşınabilir
Bulgu No:	

Şekil 6.4 Öneri veri kayıt sistemi bulgu temel alanı girişi örneği

Untitled Page - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites

Address http://localhost/Arkeoloji/bulguozellikEkle.aspx

Türkiye Arkeolojik Miras Veri Giriş Formu

Bulgu Özellikleri Temel Alanı Girişi

Bulgunun ait olduğu dönem		Plan		Browse...
Bulgunun ait olduğu düşünülen medeniyet/kültür	Etütlük	Kesit		Browse...
Bulgunun bulunduğu kod (z)		Sorgulama/Arşivleme Durumu		Browse...
Bulgunun bulunduğu koordinatlar(x,y)		Ek Bilgiler		Browse...
Bulgunun bulunduğu alanın jeolojik yapısı		Uzman Arkeolog Görüşü		Browse...
Fotoğraflar		Benzer Bulgular Gör		Browse...

Şekil 6.5 Öneri veri kayıt sistemi bulgu özellikleri temel alanı girişi örneği

2. Öneri Kentsel Arkeoloji Veri Tabanı :

Amaç:

Ülkemizde özel bir kentsel arkeoloji veri tabanı oluşturulması önemli bir gereksinim durumundadır. Türkiye'de planlama çalışmalarının ölçekleri doğrultusunda, arkeolojik değerlerin korunması için bilgiye gereksinim duyulan alanlar aşağıda aktarılmaktadır:

Tablo 6.1 Planlama ölçeklerine göre kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarından gelen bilgiye gereksinim duyulan alanlar

ÜST ÖLÇEK	1/100000	<u>Önleyici Arkeoloji</u>
	1/50000	-Ulaşım ve Teknik Altyapı Çalışmaları, Özellikle Büyük
	1/25000	Ölçekli Yatırımlar
	1/10000	Otoyol, Demiryolu, Havalimanları, Barajlar; Çöp Depolama Alanları, Arıtma Tesis Alanları ve Diğer Altyapı Çalışmaları -Kentsel Gelişme Alanları -OSB Yer Seçimleri -Diğer Sanayi Alanları -Tarihsel Bölgesel İlişkilerin – Tarımsal Hinterlandın Çözümlemesi Çalışmaları
ALT ÖLÇEK	1/25000	<u>Kentsel+Önleyici Arkeoloji</u>
	1/10000	-Kentsel Gelişim Yayılım Alanı ve Yoğunluk Kararlarının Belirlenmesi
	1/5000	-Teknik Altyapı ve Ulaşım Çalışmaları
	1/1000	-Kentlerdeki Büyük Ölçekli Yatırımların Yönlendirilmesi
	1/500	-Yapılaşma Özelliklerinin –İzinlerinin Tayini -Kat Yüksekliği-Temel Derinliği Belirlenmesi – Yatay ve Düşey İmar Hakları Belirlenmesi -Kentsel Tabakalanma Bilgisi -Disiplinler arasında Koordinasyon ve İletişimle Gerçekleşen Uygun Kentsel Tasarım Projeleri Mimari

		Projeler -Disiplinler ve Kurumlar arasında Koordinasyon ve İletişimle Kamusal Etkin Kullanım ve Değerlendirmeye Yönelik Sosyo-Kültürel Çalışmalar -Bulgu ve Bilginin Korunması, Sürdürülmesi ve Kamuya Sunumu -Peyzajın; Doğal, Arkeolojik, Tarihsel ve Çağdaş Öğeleri ve Bunların İlişkileri Temelinde Tümel Olarak Algılanması ve Değerlendirilmesine Yönelik Koruma ve Geliştirme Çalışmaları -Kentler ve Bölgeler Arası Tarihsel Bağ ve İlişkilerin Anlaşılması

Tablo 6.1’de aktarıldığı üzere planlama disiplininin sağlıklı kararlar geliştirebilmesi için arkeoloji alanından gelecek bilgiye yoğun bir gereksinimi vardır. Bu gereksinimin karşılanması, planlama ile arkeoloji arasında imar ve koruma kanunlarında yer alacak yeni düzenlemelere ve en önemlisi oluşturulacak **kentsel arkeoloji veri tabanına** bağlıdır.

Ülkemizde kentsel arkeolojik veri tabanının oluşturulması; arkeolojik potansiyelin önceden tahmin edilmesini ve bu sayede kentsel ve kırsal nitelikli alanlarda projelerin arkeolojik veriye zarar vermeyecek şekilde geliştirilmesini sağlayabilecektir.

- Veri tabanında yapılacak sorgulamalarla;

A) Yatay düzlemde;

1-Bulguların yayılım alanı ve

2-Verinin yoğunlaşma alanı bilinebilecek/tahmin edilebilecektir.

B) Düşey düzlemde;

1-Bulguların-anıtın-alanın ait olduğu medeniyet/dönem ve

2-Tarihsel katman bilgisi okunabilecektir ve bu bilgiyle uyumlu tasarımlar ortaya konabilecektir.

Bu sistemin oluşturulması şu açılardan önem taşımaktadır;

- Tarihsel araştırmalar için iyi bir veritabanı kurulması,
- Plan kararları ve imar haklarının yatay ve düşeydeki dağılımlarında arkeolojik değer ve potansiyellerin gözetilmesi,
- Çok katmanlı kentlerde katmanlaşmanın anlaşılması ve bu yapının interdisipliner bir çerçevede nasıl yönetileceğinin tartışılabilmesi,
- Kentin arkeolojik verilerle bütünleşeceği plan şemalarının ortaya konması,
- Arkeolojik mirasın kentlilerce ve kamusal çerçevede kültürel/tarihsel etkinlikler ekseninde değerlendirilmesine yönelik projelerin yapılması,
- Yüzey araştırmalarından gelen bilgilerin aktarımıyla kırsal nitelikli alanlarda ulaşım ve teknik alt yapı projelerinin gerçekleştirilmesi sürecinde önleyici arkeoloji uygulamalarına rehberlik edilmesi,
- Arkeolojik rezerv tahmin edilmeksizin verilen imar kararlarının arkeolojik bulgulara zarar vermesinin engellenmesi,
- Çok katmanlı kentlerde arkeolojik karakter bölgelemeleri belirlenerek tasarım ve planlama çalışmalarının yönlendirilmesi.

Yöntemi:

Kentsel arkeoloji için özel bir veri tabanının nasıl oluşturulabileceğine dair araştırmalar İngiltere’de kullanılmakta olan kentsel arkeoloji veri tabanının (UAD) oldukça kapsamlı bir örnek olduğunu ortaya koymaktadır. UAD İngiltere’de 1960’lı yıllardan bu yana pek çok alanda gerçekleştirilen kurtarma kazılarının sistematik bir biçimde listelenmesi, haritalanması ve yayınların hazırlanmasına duyulan gereksinim sonucunda ortaya çıkmıştır. UAD ile ülkede gerçekleştirilen arkeolojik etkinlikler ve bunların sonucunda elde edilen bilgi

birikiminin toplu halde yorumlanabilmesi sağlanmıştır. Arkeolojik araştırmaların UAD kapsamında dijital haritalara işlenmesi ve CBS kullanımıyla, plan kararları açısından yönlendirici nitelik taşıyan analiz ve sentez haritaları yaratılabilmektedir.

UAD ile arkeolojik olaylardan gelen bilgilerle, tarihsel harita, resim vb. dokümanların çakıştırılması sonucunda bilimsel yorumlamalar yapılması ve tahminleme çalışmalarının ortaya konması amaçlanmaktadır. UAD kapsamında kayıt altına alınan anıtlar tamamen yeraltında olan bulgular ya da yüzeyde gözlenebilen bulgular olabilmektedir. Bulguların farklı dönemler içerisindeki durumlarının kayıtlara işlenmesi, süreçler içerisindeki değişimlerin anlamlandırılması açısından önemli görülmektedir.

CBS programlarının kullanımı ile tarihsel haritalar ile modern çalışmaların birbirine adapte edilmesi sonucunda kentsel peyzajın okunmasına dair başarılı çalışmalar gerçekleştirilebilmektedir. Kentsel arkeolojik veri tabanı, arkeolojik etkinliklerin tarihsel bir sıralama içerisinde algılanması, dokümantasyon çalışmalarının yeniden yapılandırılması, sınırların yeniden tanımlanması, tarihsel kaynaklardan elde edilen bilgilerin haritalara aktarılması ve aktarılan olay ve bilgilerin diğer verilerle çakıştırılabileceği yeni haritaların üretilmesine olanak sunması açısından değer taşımaktadır. Bu çalışmaların sonuçları kentsel peyzajın değişiminin anlaşılmasına olanak sağlayabilecektir.

Şekil 6.6.'da yer alan UAD örneğinde görüldüğü gibi; kentsel arkeolojik veri tabanında **alan adı, alanda gerçekleştirilen olay/etkinlik numarası ve olay/etkinlik türü** kayıtların temel alanlarıdır. Türkiye'de uygulanacak olan sistemde arkeolojik çalışmaları gerçekleştiren uzmanların **koruma-müdahale biçimlerine dair görüş ve önerilerini içeren bir raporun** yer alması ve planlama çalışmalarından sorumlu kurumların bu rapora ulaşmalarının sağlanması önerilmektedir.

Microsoft Access - [Oxford Urban Archaeological Database Recognition Events]

File Edit View Insert Format Records Tools Window Help

Event No: [] Site Name: Excavations at Clarendon Hotel, Oxford Event Type: EX

Event Description:

Archaeological observation during building construction on the site of the old Clarendon Hotel revealed a number of Late Saxon pits, wells and cellars which extended at least 8-10ft east beyond the present building front into what is now the street. The hotel wine cellar was examined and found to be a 12th century and medieval vaulted structure.

Sources When and Where Fieldworkers Evidence Deposits Finds Locations Archive Locations Other Databases Monuments

Select the source(s) for this event: Add New Source ...

BIB Number:	Pages:	Bibliographic Reference:
1	888	Joze, E M, (1958). The Clarendon Hotel, Oxford. Part 1: The Site. Oxoniensia, 23 888
149	92	Case, H & Kirk J R, (1955). Archaeological Notes, 1955: Medieval and Later. Oxoniensia, 20 92
154	101	Case, H & Sturdy, D, (1959). Archaeological Notes. Oxoniensia, 24 101
794	24	Sturdy, D, (1959). Thirteenth Century and later Pottery from the Clarendon Hotel and other sites in Oxford. Oxoniensia, 24 24

Record: 1 of 4

Record: 1 of 1577

The numeric string which uniquely identifies each site record

CAPS NUM

Şekil 6.6 Microsoft Access Programı ile üretilmiş olan Oxford Kentsel Arkeoloji Veri Tabanı

Kaynak : Thomas, 2008.

Temel olarak İngiltere UAD ve Fransa örneklerinden hareket ederek ülkemiz için önerilecek olan **kentsel arkeoloji dijital veri sisteminde** Tablo 6.2’de yer alan veri giriş başlıklarının bulunması gerektiği belirlenmiştir.

Tablo 6.2 Dijital kentsel arkeoloji veri tabanında yer alması önerilen bilgi giriş alanları

<u>1. Bilgi Girişi Yapılacak Temel Alanlar:</u>
Arkeolojik Olay/Etkinlik Numarası:
Arkeolojik Olay/Etkinliğin Gerçekleştiği Alanın Adı:
Arkeolojik Olay/Etkinlik Türü:
<u>2. Açıklayıcı Bilgiler ve Referanslar</u>
Olay/Etkinlik Tanımı:
Kaynaklar:
Kayıt Sayısı:
Bibliyografik referanslar:
Kanıtlar:
Bulgu Lokasyonları:
Arşiv Lokasyonları:
Alan Çalışmasını Gerçekleştirenler:
Özel Anıtlar:
Diğer Veri Tabanlarına Erişim Durumu:
Arkeolojik Olayların Kayıtlı olduğu Alanlar ve Olayların Durum Raporları
Alanla İlgili Değişik Tarihsel Dönemlere Ait Harita ve Dokümantasyon
<u>Bulgu/Anıt/Alan'a Yönelik Koruma ve Geliştirme Müdahalelerini İçeren</u> <u>Uzman Raporu¹¹¹</u>

¹¹¹ Raporun formatı Tablo 6.3'de anlatılmaktadır.

Kentsel Arkeoloji Veri Sistemi İçerisinde Koruma ve Geliştirme Müdahalelerine Yönelik Uzman Görüşünü İçeren Rapor:

Planlama alanın arkeolojik çalışmalardan gelen bilgiye iki yönlü gereksiniminin olduğu anlaşılmaktadır:

- Birincisi, yerel yönetimlerin bireysel ve kurumsal tekil başvurular karşısında nasıl davranacağıyla ilgili olan, uygulama- proje konusunda danışmanlık ve gözetmenlik sorumluluğudur.
- İkincisi ise ilk sürecin de sağlıklı işleyebilmesini sağlayacak olan plan kararlarını verirken arkeolojik bilginin önemli bir analiz verisi olarak dikkate alınmasıdır.

Bu iki yönlü gereksinim karşılanabilmesi için, planlamadan sorumlu kurumun, kendisi için özel bir formatta, tespit-tescilden sorumlu kurum tarafından hazırlanmış olan uzman raporuna ve ilgili analiz-sentez haritalarına veri tabanı üzerinden erişebilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda planlama çalışmalarının amaç ve ölçekleri gereği iki ayrı rapor formatının oluşturulabileceği görülmektedir. Bunlar;

- parsel (nokta), bir altyapı hattı (çizgi) ve/veya özel bir arkeolojik alana dair müdahale önerilerini içeren ve
- hazırlanmak veya revize edilmek istenilen planlama çalışmasının ölçeğinin gereksinimlerine yönelik oluşturulan formatlardır.

Bu raporların kentsel arkeolojik bilgi sistemi içerisinde mutlaka yer alması önerilmektedir. Planlama çalışmasının ölçeği ve gereği bağlamında gereksinim duyulan raporların içerikleri Tablo 6.3’de anlatılmaktadır.

Tablo 6.3. Planlama çalışmasının ölçeği ve gereği bağlamında gereksinim duyulan rapor formatı/ içeriği

Üst Ölçekli Planlama Çalışmalarında	
<u>Kesin koruma alanlarına Yönelik</u>	<u>Yüksek Potansiyel Alanlarına Yönelik</u>
- Niteliği, - Dönemi ve/veya Katmanlaşma - Tarihsel Hikayesi, İlişkiler, Etkileşimler - Değerlerin Korunmuşluk ve/veya Zarar Görme Durumu - Olası Etkileşim ve Yayılım Bölgeleri - Çevresel Durumun Olası Etkileri Ulaşım, Erişim Durumu İçin Öneriler, Kısıtlar, Yapılaşma İzinleri İçin Öneriler, Kısıtlar Uygun Koruma/Değerlendirme Yaklaşımları ve Müdahale - Değerlendirme Biçimine Dair Öneri ve Kısıtlar - Alanda ve Alan İçin Gerçekleştirilen Bilimsel Çalışmalar Hakkında Özet Bilgi - Alanda Gerçekleştirilmesi Planlanan Arkeolojik Çalışmalarla İlgili Bilgi, Varsa Çalışma Programı ve Gereksinimleri - Alanların Özel Durumuna Göre Gereken Diğer Özel Bilgiler	- Potansiyelin Hangi Çalışma ve Kaynak Değerlendirmesi Sonucunda Tahminlendiği (Kaynaklara Referans) - Doğal Yapının Değişimi Sonucu Olası Arkeolojik Değer Yayılım Alanlarının Gösterimi - Tahmin Edilen Niteliği - Olası Etkileşim ve Yayılım Bölgeleri - Olası Tarihsel Etkileşim Alanları (kentler arası ilişkiler, tarımsal hinterland vb.) - Değerlerin Korunmuşluk ve/veya Zarar Görme Durumunu Tahmini Varsa Yüzey Araştırmaları Sonuçlarının Yorumu Öneri Müdahale Biçimi: Yüzey araştırması, Sondaj çalışmaları vb. Yapılaşma Konusunda Öneriler-Kısıtlar Müdahale Biçimlerine Dair Öneri ve Kısıtlar Ulaşım-Erişim Konusunda Öneri ve Kısıtlar - Varsa Bölge veya Yakın Çevresinde Gerçekleştirilmiş Arkeolojik Çalışmalar - Gelecekte Bölgede Gerçekleştirilmesi Planlanan Arkeolojik Çalışmalar ve Gereksinimleri

Alt Ölçekli Planlama Çalışmalarında – Kentsel Alanda İçerisinde Kalan Tanımlı parsel (nokta), bölge (alanlar) veya hat (çizgi), için	
<u>Kesin Koruma Alanları - Anıtlar</u> • Niteliği (in-situ veya değil) • Diğer Parsel veya Alanların Altında Süreklilik Gösterme Durumu, Yönü, Yayılım Alanı • Varsa Tabakalanma Bilgisi/Kesit • Çevresindeki – Üzerinde Mevcut Durumun Olumlu-Olumsuz Etkileri – Tahmini Yayılım-Etkileşim Alanlarının Durumu • Çevresinden Etkilenme – Etkileme Durumuna Dair Görüş ve Öneriler • Zarar Görmüşlük - Korunmuşluk Durumu • Alanla-Anıtlı İlgili Gözlenen Olası Riskler-Zararlar • Yapılaşma İzinleri/Kısıtları • Öneri Koruma Yaklaşımı-Yöntemi • Öneri Müdahale - Değerlendirme Biçimi • Müdahale- Değerlendirme Biçimiyle İlgili Kesin Kısıtlar • Varsa Alanda Daha Önce Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmalar • Tabi Olduğu Yasal-Yönetmelik Bağlayıcılar • Varsa Komşu Alan-Parsellerdeki Durum • Varsa Özel Öneri Projeler ve Yöntemler • Alanla İlgili Kaynaklara Referans	<u>Yüksek Potansiyel Alanları</u> • Potansiyelin Tahminlenmesinde Hangi Çalışma, Bulgu ve Kaynakların Etkili Olduğu • Tahmin Edilen Niteliği • Önerilen Müdahale Biçimi ve Aşamalarının Tarifi (Sondaj, Yüzey Araştırması ve Müdahalenin Belirlenmesi gibi.) • Müdahale Biçimlerinde Kesin Kısıtlar • Önerilebilen Kullanım Biçimi ve Fonksiyonlandırma • Çevresindeki-Üzerindeki Mevcut Durumun Olası Olumlu-Olumsuz Etkileri • Tahmin Edilen Korunmuşluk - Zarar Görmüşlük Durumu • Varsa Özel Öneriler ve Projeler

Planlamadan sorumlu kurumların Tablo 6.3’de yer alan içeriğe sahip olan uzman görüşüne ve alana dair tescil belgesi ve eklerinin kopyasına mutlaka erişebilmesi gerekmektedir. Tespit ve tescilden ve dolayısıyla kentsel arkeoloji veri tabanının yönetiminden sorumlu olan kurumun, müdahale biçimlerini de araştırarak belirlemesi ve kentsel arkeoloji veri tabanı içerisindeki sorgulama ve konsültasyonlarla planlama otoritelerini bilgilendirmesi önem taşımaktadır.

Bilgi ve olayların kaydedilmesi yalnızca dijital ortamda gerçekleştirilmemeli, kayıtlar resmi formlara da aktarılmalıdır. Tablo 6.3’de arkeolojik nitelikli parsel, anıt ya da alanların korunması için uygulanacak kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarına temel oluşturması amacıyla önerilen “arkeolojik alan bilgi kayıt formu” yer almaktadır.

Tablo 6.4 Kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmaları açısından temel oluşturacak öneri **arkeolojik alan bilgi kayıt formu** yer almaktadır.

1. Lokasyon ve Niteliğe Yönelik Bilgiler:	
Kentsel Arkeolojik Envanter No:	35.....
Alanın Coğrafi Lokasyonu: Enlem/Boylam	X:..... Y: Z..... T.....
Alanın Niteliği	<i>Alanın arkeolojik niteliğinin tarif edilmesi</i>
Alanın içerisinde bulunduğu yönetsel bölge, merkezi, yönetim ve yerel yönetim:	<i>Sorumlu idari yapılanma isim, iletişim bilgileri</i>
Kadastral Durum	<i>Kadastral yapının gösterildiği küçük harita veya haritanın bulunduğu alana referans</i>
Alanın Adresi:	<i>Açık posta adresi</i>
2. Hukuki Bağlayıcılara Yönelik Referanslar	
Alanın Mülkiyet Durumu:	<i>Mülkiyet sahibinin adı, iletişim bilgileri</i>
Yürürlükteki Plan Kararı:	<i>İlgili planların isim ve onay tarihlerine referans ve plan kararı</i>
Yapılaşma Durumu:	<i>Mevcut yapılaşma durumu – fotoğraflar da eklenebilir.</i>
İlgili Yasa ve Yönetmelikler:	<i>İlgili Yasalar tarih ve sayıları ve maddelerine referans</i>
Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar:	<i>Koruma-uygulamadan sorumlu kurumlar ve iletişim bilgileri</i>
3. Alandaki Arkeolojik Çalışmaların/Etkinliklerin Aktarımı:	
Arkeolojik Çalışma Numarası	<i>Tüm arkeolojik çalışmalara özel numaralar verilmesi</i>
Arkeolojik Çalışma Niteliği	<i>Arkeolojik çalışmanın niteliğinin ve amacının</i>

	<i>aktarılması</i>
Alandaki Geçmiş Arkeolojik Olaylar /Etkinliklerin Numaraları ve Kayıt Sayısı	<i>Varsa alanda daha önce gerçekleştirilmiş olan arkeolojik çalışmalar, bulgular, ihbarlar vb, tarihleri, raporlarına referans</i>
Alandaki Arkeolojik Çalışmalar Sonucu Üretilen Bilgilere Ulaşım Adresi	<i>Form ekinde yer alacak harita, kesit, fotoğraflar ya da bu çalışmaların bulunduğu adreslere referans verilmesi</i>
Alandaki Başlıca Arkeolojik Bulgular ve Niteliği	<i>Alandaki başlıca bulgular nitelik ve dönemi, envanter listelerine dair özet bir rapor form ekinde yer almalıdır. Envanterlere erişim adresi forma yazılmalıdır.</i>
Bulgulara Dair Envanter Listeleriyle İlişkili Ölçüm ve Rölövelere ulaşım adresi	<i>Alandaki bulgularla ilgili yapılan çalışmaların nerede bulunduğu, erişim ve iletişim adresi</i>
Kurul Kararları tarih ve sayıları	<i>İlgili kurul kararları tarih, sayı, mümkünse özeti</i>
4. Alandaki Koruma Kararlarının Aktarımı	
Müze Raporları tarihleri ve uzman adı	<i>İlgili alan ve gerekirse çevresiyle ilgili müze raporları tarih, sayıları ve mümkünse özeti</i>
Diğer Kurumlarla Yazışmalar tarih ve sayı	<i>İlgili diğer kurumlarla alan hakkında yapılan yazışmaların tarih ve sayıları, erişim adresi ve mümkünse özeti</i>
5. Çalışma Yapan Uzmanlar ve Sorumlu Ekipler:	
Alanda Kazı Çalışmasını gerçekleştiren/raporları yazan uzmanların:	<i>Çalışmayı gerçekleştiren uzmanların kimlik numaraları ve isimleri</i>
6. Alan ve Arkeolojik Çalışmayla İlgili Risklerin Aktarımı:	
Alanla İlgili Riskler:	<i>Alanla ilgili risklerin, olası sorunların ve önerilerin aktarılacağı bölüm (sorunlar çevresel, eser güvenliği ve toplumsal kategorileri altında kayıtlanmalıdır.)</i>
7. Çalışmalarla ilgili arşivlere ulaşım durumu	
Arşivleme/Saklama Koruma Yöntemi - Sistemi	<i>Arşivleme metodu, arşiv yeri, arşiv kod çözümlerine dair bilgiler aktarılmalıdır.</i>
Arşivleme ve /veya Sergileme Kurumunun Bilgileri	<i>Arşivi elinde tutan birimin bilgileri burada yer almalıdır.</i>
8. Çalışmanın yapıldığı alanın çevresel değerlendirmesi ve çalışmanın çevresel etkileri	
Arkeolojik Bulgu veya Alanın Çevresel Değerlendirmesi	<i>Ulaşım, erişim, kent içindeki yeri, toplumsal özellikleri, kamusal değerlendirme durumu</i>
Arkeolojik Çalışmanın Çevresel	<i>Çalışmanın alan veya bulgunun ulaşım, erişim, kent içindeki yeri, toplumsal özellikleri, kamusal</i>

Etkileri	<i>değerlendirme durumuna etkileri</i>
9. İlgili Kaynaklara Referans Verilmesi	
Alanla İlgili Yazılı Bilimsel Araştırma ve Kaynaklara Referans:	<i>Alanla ilgili bilimsel ve popüler kaynakların bilgisi eklenmelidir.</i>
Alanla İlgili Fotoğraf, Gravür vb. Gibi Diğer Referans Kaynaklar:	<i>Alanla ilgili görsel kaynak, harita, fotoğraf kaynaklarının neler olduğu ve nereden ulaşılacağı bilgisi eklenmelidir.</i>
10. Koruma Müdahale Önerileri	
Alana Müdahale Biçimleri / Öneriler	<i>Alan için geliştirilebilecek koruma çalışmaları hakkında görüş ve öneriler.</i>

Bu çalışmaların gerçekleştirilmesini sağlayacak olan kurumsal yapıya dair öneriler Bölüm 6.2.2.'de aktarılmaktadır.

6.2 Önerilen Kentsel Arkeolojik Veri Saklama ve Sorgulama Sisteminin Yönetimi İçin Yasal ve Kurumsal Bağlamda Yapılması Gerekenler

6.2.1 Genel Tespit ve Öneriler

Fransa örneğindeki, kentsel ve önleyici arkeoloji alanında kamu ağırlığının korunmasına yönelik tutumun ülkemiz için de en uygun yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de;

- Sondaj Kazıları,
- Kurtarma Kazıları,
- Kentsel Arkeoloji,
- Önleyici Arkeoloji,
- Tescile Yönelik Tespit ve Tescil Formlarının Düzenlenmesi, İşlenmesi,
- Dijital ve Belge-Doküman Envanterlerin Tutulması çalışmalarını yürütecek ayrı bir **yönetsel birime** gereksinim duyulmaktadır.

Bu kurum Yunanistan'ın Ephorates-Fransa'nın INRAP örneği benzeri bir yapıya sahip olabilecektir. Bu kurumsal yapı içerisinde arkeologların yanı sıra mimar, sanat tarihçisi, jeolog, jeofizikçi, tarihçi, coğrafyacı, hukukçu, harita mühendisi vb. ilgili meslek temsilcilerinin ve plancılarının istihdam edilmesi gereklidir.

Ülkemizde temel sorunun uygulama alanında yaşandığı görülmektedir. 3. derece arkeolojik sit kararıyla ulaşılan arkeolojik bulgular dahi bilgiye dönüştürülememektedir. Ya da bilgisi alınsa da, sonrasında uygun proje gerçekleştirilemediği için kamusal bağlamda değerlendirilememektedir.

Yasal düzenlemeler açısından, 1.,2. ve 3. Derece Arkeolojik Sit kategorilerinin yerine mimari eserlerin korunması benzeri iki kategorinin oluşturulması önerilmektedir. Arkeolojik değerlerin doğası gereği, verilerin kimi zaman, önemli-daha az önemli gibi bir karşılaştırmaya tabi tutularak, 3 aşamalı bir kategorilendirmenin oluşturulması koruma yaklaşımı açısından doğru olmamaktadır. Önerilerin kategoriler şu şekildedir:

- Önerilen iki kategoriden birisi; arkeolojik bulgunun varlığının kesin olarak anlaşıldığı “Kesin Arkeolojik Koruma Alanları”,
- Diğeri ise varlığı kesin olarak bilinmemekle birlikte; doğal yapıdaki değişimler göz önünde bulundurularak, eski devirlere ait harita, plan, kroki fotoğraf vb. görsel doküman ve her türlü yazılı belgenin değerlendirilmesi ve/veya yüzey araştırmalarının gerçekleştirilmesi sonucunda varlığı potansiyel olarak tahmin edilen alanlar olan “Yüksek Arkeolojik Potansiyel Alanı” olabilecektir.

Bu kategorilerin dışında ülkemizde bir diğer önemli koruma sınıfı olan **“kentsel arkeolojik sit”** tanımlamasının sürdürülmesi önerilmektedir. Kentsel arkeolojik sit, çok katmanlı ve bugün halen canlılığını sürdüren kent parçalarında tüm dönemlerin birikimlerinin korunması için bir fırsat olarak görülebilecektir. Bununla birlikte kentsel arkeolojik sit alanlarının koruma yaklaşımlarının en hassas şekilde gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu bölgeler olduğu ifade edilebilecektir. Bu alanlardaki **plan kararları ve mimari çözümler için özel bir**

konsey oluşturulabilecektir. Çağdaş yaşamın da süregeldiği bu alanlar, özgün bir **alan yönetimi modeli altında değerlendirilmelidir.** Bu alanlarda fiziksel müdahalelerin yanı sıra **sosyal ve ekonomik** katılımcı projelerin ortaya konmasına da gereksinim bulunmaktadır.

6.2.2 Tespit ve Önerilerin Açınımı

Bir önceki bölümde aktarılan genel tespit ve önerilerin gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki yaklaşım ve yapılanmalar önerilmektedir:

Yönetmelik Yapılanma Açısından:

- Örneklerin incelenmesi sonucunda ülkemizde koruma çalışmalarına dahil olan kurumlar anlaşılmalı çalışılmıştır. Sonuç olarak, Kültür Varlıklarını Koruma Kurullarının bazı durumlarda Yüksek Kurul'a danıştıkları görülmüştür. Yine 2863 sayılı Kanuna muhalefet tespit edildiğinde, Cumhuriyet Başsavcılığı Sulh Hukuk Mahkemeleri devreye girmektedir. Tescil şerhi konulan alanlar ilgili bilgi Belediyesi ve Tapu Sicil Müdürlüklerine iletilmektedir. Koruma Kurullarının bazı durumlarda teknik konularda doğru karar vermek adına bilirkişi raporlarına ihtiyaç duydukları ve bu yönde meslek odaları ile ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.
- Ülkemizde kültür varlıklarının tespit ve tescili koruma kurullarının sorumluluğundadır. Ancak tespit konusunda ki çalışmaların mevcut düzende yürütülemediği görülmektedir. Bu nedenle koruma kurulunun onayından geçmesi şartı ile, tespit çalışmalarının ayrı bir kurumsal yapı içerisinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Benzer biçimde arkeolojik değerlerle ilgili sistemli envanterlerin tutulduğu veri tabanlarının oluşturulması ve CBS teknolojileri altında değerlendirilmesi konusu ayrı bir çalışma alanının tanımlanmasını gerekli kılmaktadır.
- Diğer iki çalışma alanı ile ilişkili olan ve yeni bir yapılanma gerektiren bir başka alanda arkeolojik sondaj, kurtarma kazısı, yüzey araştırması vb çalışmalardan sorumlu olacak kuruma duyulan gereksinimdir. Ülkemiz yapılanmasında temel sorunun bu üç alanda ve bunların birbiriyle entegrasyonunda yaşandığı görülmektedir. Arkeolojik sondaj ve analizlerin Müze Müdürlüklerinden alınarak, yalnızca bu konudan sorumlu olacak bir

kurumsal yapıya bırakılması gerekmektedir. Bu kurumsal yapının Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulacak olan Arkeolojik Değerlerin Tespiti ve Ulusal Anıt ve Alan Arşivleri Müdürlüğü oluşturulmalıdır. Bu Müdürlüğün belirli bölgeler içinde envanterleri yönetecek olan Arkeolojik Tespit Envanter ve Uygulama Denetim Yerel Ofisi olmalıdır. Bu birim, kentsel arkeoloji veri tabanından (sondaj-kurtarma kazısı, analiz, kazı komiserliği, yüzey araştırması envanterlerin tutulması ve CBS'de değerlendirilmesi, tespit çalışmaları ve tescil formlarının doldurularak müdahale biçimlerinin tarif edilmesi) sorumlu olmalıdır.

Ülkemizdeki mevcut sistem basit bir soyutlamayla şu şekilde yürümektedir:

- 1. Vatandaş..... Belediyesi'ne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na.....Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne Sonuçta.....Koruma Kurulu Kararı-Olumlu veya Olumsuz ya da Ara çözüm niteliğinde.....Belediye ve Vatandaş'a.....Vatandaş yalnız.

Önerilen sistemde ise sistem akışının şöyle olması düşünülmektedir:

- Vatandaş.....Belediyesi'ne.....Arkeolojik tespit, envanter ve uygulama danışma yerel ofisine (Analiz).....Koruma Kurulu kararı.....Belediye ve Vatandaş'a.....Vatandaş yalnız değil +Yerel yönetimden (KUDEB) ve/veya Arkeolojik tespit, envanter ve uygulama danışma yerel ofisinden proje-uygulama danışmanlığına.
- Bir **Ulusal Arkeoloji Enstitüsü** oluşturulmalıdır. Envanter ve arşivler konusunda bu enstitü ilgili rehberleri hazırlayabilecek danışman kurum olabilecektir. Temel olarak bilimsel bilgi üretimi ve politika belirleyici kurum görevini üstlenebilecektir.

Yasal Yapılanma Açısından;

- Ülkemizde gerçekleştirilen her ruhsatlı arkeolojik kazı kendi içerisinde bir envanter sistemi oluşturmaktadır. Ancak bu envanterlerin aynı zamanda belirlenen ulusal standartlara uygun bir hale getirilerek, ulusal sisteme entegre

edilecek duruma getirilmesi de gereklidir. Her bir kazı envanter bilgilerini **zorunlu olarak ve düzenli periyotlarda ulusal sisteme entegre edecek olan Kurum'a iletmek yasayla zorunlu hale getirilmelidir.**

- Planlamadan sorumlu kurumların tespit ve envanter ofisinden gelen kurul onaylı envanterler temelli raporları bünyesinde değerlendirerek, plan kararlarını oluşturması için **imar kanunu ve koruma kanunlarında gerçekleştirilecek gerekli ilgili yasal düzenleme ile arkeolojik rapor ve haritaların belediyesine iletilmesi ve değerlendirilmesi zorunlu tutulmalıdır.** Koruma Kurulları koruma amaçlı imar planlarını onaylarken bu rapor ve haritaları temel alarak, belediyeleri rapor ve haritaları değerlendirmeye yönlendirmelidir.
- Üst ölçekli planlar, **büyük ölçekli alt yapı çalışmaları ve yatırımların doğru planlanması için,** arkeolojik tespit, envanter ve uygulama yönetiminden sorumlu kurumun bu **bilgileri Yerel Yönetimler, Bakanlıklar ile DSİ, Karayolları vb ilgili kurumlara iletmesi yasayla zorunlu kılınmalıdır.**
- Ülkemizde de doğal miras, tarihsel ve çağdaş kentsel doku ve arkeolojik ve değerlerin birlikte, birbirini var eden ve etkileşen özellikleri ve değerleri temelinde ele alınmasını sağlayacak yasal yönlendiricilere gereksinim bulunmaktadır. Bu **tümel peyzaj koruma yaklaşımı yasal sistemimize dahil edilmelidir.**
- Kırsal alanlarda yapılacak olan çalışmalar da önem taşımaktadır. Bu anlamda yurtdışı deneyiminde bazı ülkelerde özellikle **ÇED'in önemli olduğu** görülmüştür, Ülkemizde de büyük ölçekli yatırımlarda arkeolojik alanların korunması ve önleyici arkeoloji uygulamalarında ÇED'in daha etkin olması önerilmektedir.
- Özellikle **Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarının özgün özellikleri bağlamında planlanan özel bir yönetim sürecine tabi tutulması gerekmektedir.** Çağdaş yaşamında süregeldiği bu alanlarda kentlilerin ve alan kullanıcılarının da temsil edileceği bir yönetim modelinin oluşturulması gereklidir. Yerel yönetimler ve önerilen tespit, envanter ve uygulama danışma kurumu bu modelin yönetimini birlikte gerçekleştirebilirler. **Bugünkü mevzuatımızda arkeolojik alanların yönetimi için bir takım düzenlemeler mevcuttur, ancak uygulamada bu düzenlemelerin başarılı örnekleri**

gözlenememektedir. Bu bağlamda kentsel arkeolojik sitlerin kapsamlı ve karmaşık yapısından dolayı özel bir yönetim modelinin yasada çerçevelenmesi gereklidir.

- Finansal açıdan; önleyici arkeoloji ve kentsel arkeoloji için özel bir vergi sistemi oluşturulmalıdır.
- Uzman yetiştirme açısından; her iki alan arasında bağlantı kurabilecek uzman kadro yetiştirilmesine önem verilmelidir.

6.3 Planlama Süreçlerinde Arkeolojik Değerlerin İfadelendirilme Problemine Dair Çıkarsama ve Öneriler

Ülkemiz deneyiminin incelenmesi sonucunda, koruma ve imar mevzuatlarımızda arkeolojik değerlerin temsil edilmesi için belirlenen gösterimlerin yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu eksikliğin temel nedenlerinden birisinin, plan kararlarına yön verecek olan analiz ve sentez süreçlerinin zayıflığı olduğu Avrupa deneyimiyle yapılan karşılaştırmalar sonucunda görülmüştür.

İmar çalışmalarında kullanılan ifade tekniklerinin gelişimini etkileyen bir diğer temel alan uygulama alanıdır. Uygulama alanının gelişmesiyle ortaya çıkan sonuç ve gereksinimlerin literatüre dahil olması yoluyla imar gösterim tekniklerine dönüşmesi, sürecin doğal işleyişinin bir parçasıdır. Bu noktada ifadelendirme ve uygulama alanları arasında esasen diyalektik bir ilişkinin varlığından söz edilmesi mümkündür. Her iki alanda yaşanan gelişme ve duraklamalar birbirini doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda, gösterim tekniklerimizdeki sıkıntının bir yönüyle uygulama alanındaki kısıtlılıktan kaynaklandığının ve uygulama alanının zenginleşmesi yönünde gerçekleştirilen kimi çabaların da gösterim tekniklerinin sınırlılığı içerisinde kaybolduğunun ifade edilmesi yanlış olmayacaktır.

Planlama süreçlerinde analiz aşamasına katılan veriler temsil edilebilmektedir. Bu nedenle temsil kabiliyetinin yükselmesinin analiz ve sentez aşamalarının zenginleşmesine bağlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu tez çalışması kapsamında tartışılmış olan ve Bölüm 6.1’de önerilen veri tabanlarının oluşturulması sonucunda analiz, sentez sürecinde gelişmeler yaşanacağı ve bu

gelişmelerin plan kararlarına yansıtacağı düşünülmektedir. Bu durumda **imar ve koruma mevzuatımızda gösterim tekniklerinin geliştirilmesi gerekecektir.**

Avrupa deneyiminin incelenmesi arkeolojik değerlerin ifadelendirilmeleri amacıyla “tarihsel karakterizasyon” çalışmalarının yapıldığını göstermektedir. Bu çalışmalarda kullanılan yöntem şöyle aktarılabilecektir:

- Harita temelli bir çalışmadır,
- Poligonlar belirlenmektedir,
- Farklı tarihsel dönemlere ait haritalar bu poligonlarla ilişkilendirilmekte ve
- Modern ve tarihsel dijital haritaların belirlenen poligonlar çerçevesinde çakıştırılmasıyla yorumlama ve sorgulamalara olanak verecek haritalar elde edilmesi sağlanmaktadır.

Bu tür karakterizasyon çalışmalarının özellikle kentsel arkeolojiye yönelik veri tabanlarının oluşturulması sayesinde gerçekleştirilebildikleri görülmektedir. Bu bağlamda sorgulama ve yorumlamalara olanak verecek bir veri tabanı yaratılmasının ifade biçimlerinin geliştirilmesini sağlayacağı belirtilebilecektir. Nitekim Avrupa örneklerinin incelenmesi de bu tespitin ortaya konmasını sağlamıştır. Avrupa örneğinde arkeolojik bulgu, anıt ya da alanlar için sağlıklı koruma kararlarının verilebilmesi amacıyla analiz ve sentez haritalarının üretilerek, gösterimlerin oluşturulduğu görülmüştür. Bölüm 3.4.’de aktarıldığı üzere, Avrupa ülkeleri arkeolojik değerlerinin niteliklerini temsil etmek için **karakter ve etkileşim bölgeleri** tarif etmekte, bu bölgeleri **sınır, tarama ve notasyonlarla**¹¹² haritalarda ifade etmektedirler. Avrupa’da bu sayede planlama kararları açısından yönlendirici haritaların oluşturulduğu ve bu haritalarda pek çok tarihsel ve arkeolojik bilginin temsil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de öncelikli olarak tarihsel olayların ve bulguların kentsel ve bölgesel ölçekte haritalandırılması gerekmektedir. Bu haritalarda yer alacak bilgiler bütünsel bir değerlendirme ve yorumlamanın ardından yeni gösterimlere dönüşebileceklerdir.

¹¹² Bu gösterim teknikleri için lütfen bakınız Bölüm 3.4

Avrupa örneğinde üretilen haritalar ve temsil edilen bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

- Tarihsel dönemlere dair eski plan ve haritaların mevcut durumla karşılaştırılması,
- Antik dönemlerden günümüze yerleşimlerin gelişim haritalarının oluşturulması,
- Geçmiş dönemlere ait mülkiyet yapısının ve yol izlerinin mevcut durumla karşılaştırılması,
- Tarihi harita ve dokümanlardan yararlanılarak arkeolojik bulguların yayılım alanlarının tahmini ve karakteristik bölgelemelerin oluşturulması,
- Arkeolojik potansiyel taşıması açısından öncelikli koruma alanlarının sınırlarının ve niteliklerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar,
- Yerleşimlerin ulaşım bağlantıları ve arazi kullanım biçimlerinin dönemsel yayılım ve değişim haritaları,
- Dönemler itibarıyla merkez yerleşimlerin kentsel saçaklanma ve kırsal yapı bağlantılarını anlamaya yönelik haritalar,
- Farklı toplumların egemenliği altında kentin ne şekilde yapıldığı ve nasıl geliştiğinin ortaya konulmasına yönelik haritalar,
- Ülkesel ve Bölgesel ölçeklerde arkeolojik karakter bölgelerinin belirlenmesi çalışmaları,
- Farklı dönemlere ait önemli yapı, yol, köprü vb. kentin gelişimine etki edecek unsurların belirlenmesi ve mevcut durumlarının aktarılması,
- Kentin geçmiş dönemlerine ait topoğrafyanın tespit edilmesine yönelik çalışmaların, arkeolojik potansiyel taşıyan-olası yayılım alanlarını anlamak üzere yapılması,
- Kentsel tarihsel jeolojik yapı, doğal olaylar ve topoğrafik değişim araştırmaları ile kentsel katmanlaşmanın anlaşılmasına çalışılması,

- Arkeolojik parsel, alan ya da anıtın doğa koşulları, turizm, ulaşım bağlantıları vb. gibi doğal ve toplumsal etkenlerden etkilenme durumunun araştırılması, yorumlanması.

Ülkemizde öncelikli olarak yukarıda sıralanan bu tür haritaların oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar olguları mekansallaştırarak, temsil edilmelerine yönelik gösterim tekniklerinin gelişmesini zorlayacaklardır.

Ülkemizde imar alanında gösterim teknikleri sorunu oldukça kapsamlı inceleme gerektiren bir konudur. Gösterim tekniklerinin zenginleşmesi pek çok farklı parametreye bağlıdır. Bu sorunsalın önümüzdeki dönemde, veri dünyasının genişlemesi ve uygulama alanının gelişmesiyle birlikte-eş zamanlı olarak derinlemesine ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

BÖLÜM YEDİ

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Doktora çalışması çerçevesinde tarif edilen sorunsal, temelde bir tarihsel-kültürel değer koruma problemine dayanmaktadır. Bu nedenle sorunsalın kuramsal temellerinin araştırılması sürecinde, tarihsel ve kültürel değerlerin tanımlanmasından başlayarak, korunmalarına yönelik olarak geliştirilen yaklaşım ve yöntemlere dair bir yolculuk yapılmıştır. Bu yolculuk, günümüzün aktüel dünyasını kuran olguları ortaya koyan geçmiş süreçlerin, derinlik ve karmaşıklığını bir kez daha anlamamıza yol açmıştır.

Geçmişte oluşan bireysel ve toplumsal kimliklerimizin köklerini araştırarak, rasyonellerini anlamaya çalışmak, insanlık için bir yönüyle doğal bir dürtü sayılabilir. Bir diğer yönüyle ise Wallerstein'nın (1997) açıkladığı üzere, geleceğin olası en uygun biçimiyle tasarlanabilmesi için geçmişte yaşananların değerlendirilmesine duyulan gereksinimden doğan determinizm, insanlığı geçmişi araştırmaya yönlendirmektedir. Bu gereksinime dair bilinç, oldukça geniş bir ideolojik ve politik yelpaze çerçevesinde Dünya uluslarının geçmişin bilgisini öğrenmek adına pek çok bilimsel ve kültürel çalışma gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Günümüzde birer pozitif bilim alanı olarak tesis edilen tarih ve arkeoloji alanları da, bu yönde kurulmuş bilim alanları olarak tanımlanabilir.

Gerçekleştirilen doktora çalışması süresince tartışılması gerekli görülen bir diğer önemli konu ise, zamanın / tarihin mekan kavramıyla ilişkisi olmuştur. Bu tartışma, mekanın bir tarihsel olgu ve belge olarak taşıdığı anlamı ortaya koymuştur. Bu anlam temel olarak mekan kavramının doğal ve toplumsal dinamiklerin bir sentezi olarak sahip olduğu sosyal temsil gücüne dayanmaktadır. Ancak mekan bir olgu/belge olarak sahip olduğu temsil gücünün de ötesinde, insan olmanın bir “varlık koşulu” ve “var olma biçimi” dir. Böyle bir ele alışla mekanı yalnızca fiziki yönüyle, geçici bir olgu olarak görmek mümkün olmayacaktır. Mekan, insanın varoluş-yaşam deneyimini içerisine kattığı; kültürel, sosyal ve ekonomik bir üretim olarak değerlendirmelidir. Bu bağlamda tarihsel kentsel yapıların da, kültürel birikimin çok yüksek olduğu bir tarihsel mekan olarak ele alınması gereklidir.

Tarihsel kentleri dönemler içerisinde değiştiren / dönüştüren rasyonellerin anlaşılmasına çalışılması, aynı zamanda bir coğrafyaya bağlı olarak toplumsal kültürün, toplumsal ve toplumlararası ilişkilerin ve kimlik yapılanmalarının da anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle günümüzde kentlerin arkeolojileri / tarihleri, geleceği yönlendirecek olan ipuçlarını araştırmak ve kentsel kimliği anlamak ve sürdürmek üzere incelenmekte, doğal koşullar ve piyasa koşullarına karşı korunmaya çalışılmaktadır.

Son yüzyılda yaşanan yoğun ve hızlı kentleşme sürecinin, tarihsel kentlerin özgün yapılarını tahrip etme riskine karşı, bilimsel çalışmalara yoğun bir gereksinim duyulmaktadır. Bu dönemde yaşanmakta olan gelişmelerin özellikle kentsel alanlardaki arkeolojik potansiyeli ciddi ölçülerde tahrip edici nitelik taşıdığı görülmektedir. Uluslar bu durumun karşısında durabilmek için, kentsel alanlardaki arkeolojik değerlerin korunması ve çağdaş kente entegrasyonunun sağlanması amacıyla çalışmalar yürütme gayreti içerisine girmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası sürecin, bu konuda bir bilinçlenme dönemi olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlığın ortak değerleri olan arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunmasıyla ilgili çalışmalar, uluslar üstü bir nitelik taşıdığı için, ulus devlet sınırlarını da aşarak uluslararası yaklaşımlarla ele alınmıştır.

Arkeolojik ve tarihsel çevrelerin korunmasıyla ilgili kavramsal / süreçsel tartışmanın ardından, tez çalışması kapsamında bu konuda ortaya konan yaklaşım ve yöntemler araştırılmıştır. Yapılan bu araştırmalar arkeolojik / tarihsel çevre ve değerlerin korunması açısından belgeleme, kayıt altına alma ve arşivleme çalışmalarının olmazsa olmaz bir aşama, bir diğer deyişle koruma çalışmalarında kullanılan yöntemin temeli olduğunu ortaya koymuştur. Haritz'in ifadesiyle (2005) kayıt ve arşivler, hafızanın yaratılabilmesi için yardımcı olan çok önemli unsurlardır. Düzenli bir depolama, hafıza oluşumu için bir yöntem olarak değerlendirilebilecektir. Ancak Haritz (2005) yalnızca depolamanın bir hafıza yaratamayacağını, eldeki verinin bir hafıza olarak yapılandırılacak biçimde belirli bir standartlar ve ölçütler içerisinde envanterlenmesi ve arşivlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda envanterleme ve kayıt altına alma çalışmalarının temel görevinin geçmişin verisini bugünde görünür kılarak, gelecek için saklamak olduğu ifade edilebilir. Kayıt ve envanterlerin bir durağan fiziksel obje olmanın

ötesinde, aktüel ve virtüel dünyaya ait olgu ve kavramları temsil eden; bir sosyal yaşam ürünü olarak algılanmaları gereklidir.

Gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda, arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunması konusunda bir diğer önemli aşamanın, değerleri koruyacak ve kamusal anlamda değerlendirilmelerine olanak sağlayacak bir yasal ve yönetsel sistemin tesis edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde gelişmiş olarak tarif edilen ülkelerde koruma konusunda yerleşik bir yasal-yönetsel sistemin olduğu, son süreçteki eğilimlerinse bu yasal-yönetsel düzenlemelerin ötesinde, alan-proje temelli gereklilikler çerçevesinde, bütünlük kültürel değer yönetimi sisteminin / modelinin kurulması yönünde ilerlediği görülmüştür.

Bu doktora tez çalışması kapsamında ele alınan, ülkemizdeki arkeolojik değerlerin kentsel mekanda ve ilgili planlama süreçleri içerisinde temsil edilmesi yoluyla korunmalarının sağlanması sorununa yönelik araştırmalar çerçevesinde, yurt dışı pratiğinin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. İncelemeler sonucunda, Dünya pratiğinde kent ve bölge planlama çalışmalarında arkeolojik değerlerin gözetilmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan çalışmaların, genel olarak kentsel ve önleyici arkeoloji adı altında tarif edilen uygulama alanlarıyla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Bu iki kavramın nasıl tanımlandığı ve uygulama alanları incelenerek, ülkemiz için önerilecek yöntemlerin oturabileceği temeller araştırılmıştır.

Kentsel ve önleyici arkeoloji kavramlarının esasen sosyal arkeoloji paradigmasına temellenen uygulama alanları olduğunu ifade etmek mümkündür. Hall (2001), küreselleşen Dünyada yeni bir sosyal teori ve sosyal yaşam pratiğinin inşasına gereksinim duyulduğunu ve bu çerçevede önemli bir rol oynayacağı düşünülen arkeoloji alanının da, “kültürel değer” düşüncesine temellendirilerek, yeniden sosyalize edilmesine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Yeniden sosyalizasyon sürecinde özellikle teknokratik ve pazar oryantasyonlu bir bakma biçiminden uzak durulması gerekliliği de teorisyenlerce ifade edilmektedir. Bu bağlamda, bu tez kapsamında ele alınan bir sorunsal olan arkeolojinin kentsel-

çağdaş yaşama entegrasyonun sağlanması da bir sosyal arkeoloji çalışması olarak tanımlanabilecektir.

Tezin temellendiği alanı, Hall ve Martin'in (2001) arkeoloji tanımının altında keşfetmek mümkündür. Hall ve Martin (2001), arkeolojiyi, bizim kendimizi yaptığımız, kullandığımız ve biriktirdiğimiz şeyler üzerinden anlamaya çalışmamız olarak tanımlamakta ve tüm arkeolojik çalışmaların esasen **sosyal arkeoloji** olduğunu belirtmektedirler. Geçmiş, her zaman bugünün bir parçası olmayı sürdürdüğü için, sosyal arkeoloji kesinlikle bir hafıza yapılandırılması olarak düşünülebilir. **Bu bağlamda kent ve bölge planlama süreçlerinde arkeolojik değerlerin temsil edilerek korunmalarını kapsayan, kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını, sosyal arkeoloji yaklaşımının bir uzantısı olarak, araştırmaları destekleyici ve zenginleştirici içerikleri bağlamında, bugün ve geleceği doğru kurgulayabilme adına toplumsal anlayış, güven ve birliktelik açısından önem taşıyan ve giderek daha etkin bir rol oynamaya doğru ilerleyen çabalar olarak görmek mümkündür.** Bir sosyal arkeoloji yaklaşımı içerisinde kentsel ve önleyici arkeoloji, Boado'nun (2001) sözünü ettiği gibi, toplum ve self arasında yeni ilişkilerin keşfedilmesine yönelik bir perspektifte, diğeri gibi, diğerini de düşünmek, kültürün perspektifini genişletmek gibi yeni açılımlara destek olması açısından önem taşımaktadır.

Kuramsal ve kavramsal değerlendirmelerin ardından, çalışmanın ilerleyen süreçlerinde, planlama ve arkeoloji alanları arasındaki ilişkinin tarif edildiği alanlar olan, **kentsel ve önleyici arkeolojinin** yöntemsel gereksinimlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Bu araştırma sonuçları, **tarihsel değerlerin korunması yönündeki tüm çalışmalarda olduğu gibi, iyi bir yasal ve yönetsel sistemin tesisinin ve düzenli envanterlemenin gerçekleştirilmesinin, arkeolojik değerlerin planlama süreçlerinde temsil edilmesi** ve böylelikle kentsel ve/veya önleyici arkeoloji uygulamaları altında korunmalarının sağlanması açısından en temel aşamalar olduğunu göstermiştir.

Kentsel ve önleyici arkeolojinin ülkemiz için henüz yeni kavramlar olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu konuda ülkemizde sistemli çalışmaların gerçekleştirilmediği ve literatürün oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde arkeolojik bulguların planlama alanında değerlendirilerek

korunmasına yönelik bir sistemin nasıl oluşturulabileceğine dair araştırmalara, yurt dışında bu konuda bir süredir yol almakta olan ülkelerin deneyimlerinin incelenmesiyle başlanmıştır. Öncelikle uluslararası düzlem incelenmiş ve bu alanda ulusları yönlendiren pek çok çalışmanın gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Ardından, Avrupa örneği inceleme alanı olarak seçilerek, özgün nitelikleri bağlamında tespit edilen üçü merkez; İngiltere, Fransa, Almanya ve üçü çeper; İtalya, İspanya, Yunanistan olmak üzere altı Avrupa ülkesinde kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarının yasal ve yönetsel altyapısının nasıl kurulduğu ve nasıl bir yöntem benimsendiği araştırılmıştır. Avrupa pratiğinin incelenmesi sonucunda, kentsel ya da kırsal alanlarda yer alan ve/veya yatırım tehdidi altında bulunan arkeolojik alanların korunması amacıyla Avrupa’da birçok ortak uluslararası çalışma ve düzenlemenin ortaya konulduğu da görülmüştür.

Gerçekleştirilen incelemeler sonucunda, alt ve üst ölçekli analiz ve sentezleri kullanan ve kent bütünü ölçeğinde bir stratejiye sahip olmakla beraber, çözüm için ağırlıklı olarak alt ölçekli planlama ve tasarım çalışmalarına dayanan ve arkeolojiyi güncel yaşama entegre etmeye çalışan yaklaşımı kentsel arkeoloji, yapılaşma, yatırım, geliştirme vb. gibi etkinliklerde olası zararları önlemeye yönelik inceleme ve tespit çalışmalarını içeren ve alt ölçekli çalışmaları yöntemsel olarak kullansa da, kentsel ve kırsal alanları birlikte kapsayarak, üst ölçekli planlama yaklaşımlarıyla entegre olan çalışmaları önleyici arkeoloji kapsamında değerlendirmenin mümkün olduğu anlaşılmıştır.

Tez çalışması kapsamında incelenen Avrupa ülkelerinin, kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarını gerçekleştirmek üzere, gereken yasal ve kurumsal yapılanmaları ortaya koyma kaygısını taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte örneklerin değerlendirilmesi, arkeolojik bulguların; uzman, finansman, yasalar ve kurumsal organizasyonları içeren bir değer yönetimi politikası çerçevesinde ele alınmaya çalışıldığını göstermektedir. Ancak, bu çalışmaların esasen Avrupa için de henüz olgunluğa ulaşmamış, eksiklikleri ve tartışmalı yönleri bulunan çalışmalar olduğunu da ifade etmek mümkündür. Günümüz neo-liberal Dünyasında arkeolojik değerleri her daim gözetebilecek bir sistemin kurulmasının ulus devletler için oldukça güç bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bununla birlikte, Avrupa’da **in-situ korumanın gerçekleştirilemediği durumlarda,**

bulguların kayıt altına alınmasıyla, en azından bilimsel bilgi olarak saklanması ve kamuyla paylaşılmasının sağlanmasına önem verildiği, bu konudaki yasal ve kurumsal düzenlemelerin tamamlandığı anlaşılmaktadır. İncelenen Avrupa ülkelerinin arkeolojik değerlerin korunması konusunda kendilerine özgü bir takım yöntemler benimsemiş oldukları ve bazı alanlarda ön plana çıkabildikleri görülmektedir. Örneğin İngiltere arşivlere ve yayınlara verdiği önem ve teknolojiyi alana adapte etmedeki başarısı, İtalya arşivleme ve tabakalanma konusundaki çalışmaları ve restorasyon uygulamalarında kullandığı dil, İspanya müzecilik, müze kent yaklaşımı ve katılımcı sosyal projeleri, Fransa kamusal ağırlıklı yapısı ve geliştirdiği arkeolojik potansiyel tahmin teknikleri, Almanya çok katmanlılık konusunda yürüttüğü bilimsel çalışmalar ve gelişmiş bilimsel enstitüleri ve Yunanistan çok katmanlı kentlerde ortaya koyduğu mimari ve kentsel tasarım çözümleriyle alana önemli katkılar yapmış durumdadırlar. Avrupa ülkelerinde bu konuda uzman yetiştirilmesine önem verildiği, pek çok ulusal ve bölgesel arkeoloji enstitüsünün kurulduğu ve bu enstitülerin disiplinler arası çalışmalarda etkili oldukları anlaşılmıştır. Ülkelerin hemen hepsinde (geçtiğimiz yıl Fransa’da küçük bir oranda olmak üzere) kurtarma ve kentsel-önleyici arkeoloji kapsamına giren çalışmaların ağırlıklı olarak özel arkeoloji ofislerince yürütüldüğü görülmektedir. Bununla beraber konunun serbest piyasa koşullarına bırakılmasının olumsuz yönleri ülke deneyimlerinde tartışılmakta ve bu kapsamda devlet denetim mekanizmalarının ortaya konması ile özel ofisler üzerinde güvenilir bilgi üretimi konusunda yaptırımlar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Bu durum, esasen Avrupa’daki kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmalarının neo-liberal süreçte egemen olan özelleştirme politikalarından etkilendiğini göstermektedir. Pek çok Avrupa ülkesinde “kırleten öder” mantığıyla, kentsel ve önleyici arkeoloji çalışmaları için gereken bedel girişimciler tarafından karşılanmaktadır. Ancak Avrupa’da serbest piyasa koşulları içerisinde arkeolojik analizlerin ve sonuçta gereken projenin finansmanının karşılanmasından sorumlu tutulan girişimci / yatırımcının analiz ve projeleri, dilediği özel kuruma yaptırabilme hakkına sahip olabileceği düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Bu düşünce temelinde, Avrupa’da özel arkeoloji ofisleri

kurulmuş ve bir anlamda, bu alanda serbest piyasa mekanizması oluşturulmuştur. Oysa tarihsel ve kültürel değerler kamunun ortak değerleridir ve kamu yararı adına değerlendirilebilmelerinin özel sektörce sağlanması, günümüz rant egemen serbest piyasa koşullarında oldukça risklidir. İngiltere örneğinde özel arkeoloji ofislerinin, alandaki hakimiyeti gözlenmektedir; ancak bu ülkede oturmuş bir sosyo-ekonomik sistem içerisinde, özel ve kamusal arasındaki gerilimin yaşanma oranının diğer ülkelere göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın özellikle İtalya ve İspanya örneklerinde kamusal kurumlar ve özel sektör arasındaki gerilim ve özel sektör uygulamalarındaki soru işaretleri tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Fransa'daysa diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak, sistemin halen kamu kurumlarının sorumluluğu altında yürütülmekte olduğu görülmektedir. Fransa'nın etkin kamu yaptırımı taşıyan yapıları dolayısıyla, arkeolojik değerlerin korunması konusunda Avrupa'nın en iyi sistemine sahip olduklarını ifade etmektedirler. Ancak Fransa'da da bu yapının kırılması ve özel ofislerin oluşturulması için önemli baskıların var olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizdeyse kentsel ve önleyici arkeolojinin özel sektör eliyle değil, kamu kurumlarınca gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Ülkemizin bugün içerisinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar, özel sektörün bu alana girmesi durumunda tartışmalı uygulamaların gerçekleşebilme olasılığını taşımaktadır. Ayrıca günümüz koşullarından bağımsız olarak değerlendirilse dahi, arkeolojik değerlerin kamusal açıdan taşıdıkları önem düşünüldüğünde bu çalışmaların kamu yönetimi altında yürütülmesi gerekliliği açıkça görülmektedir.

Avrupa deneyiminin örnekler özelinde değerlendirilmesi sonucunda, arkeoloji alanındaki girişimler ister kamu, ister özel sektör sorumluluğunda yürütülsün, tez çalışmasının kavramsal-süreçsel araştırmaları sırasında önemi vurgulanan envanterleme çalışmalarının, Avrupa'daki uygulamalar açısından da yöntemsel temeli teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Uluslararası Müzeler Birliği ICOM ve Avrupa Konseyi tarafından arkeolojik kayıt ve belgeleme için temel standartlar oluşturulduğu ve Avrupa ülkeleri ve Dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde bu standartlar çerçevesinde arkeolojik envanterlerin tutulduğu görülmektedir. Bu ulusal arkeolojik envanterlerin, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve diğer ilgili bilgisayar

programları desteğiyle ilgili kurumlar arasında ve belirli ölçütlerde kamuyla paylaşıldığı, bunlara dayanarak bilimsel ve popüler yayınların oluşturulduğu ve kent ve bölge planlama çalışmalarında ve her türlü teknik altyapı çalışmasının projelendirilmesinde ilgili kurumlara arkeolojik değerlerle ilgili bilginin sunumu desteğinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Neo-liberal sistemin dayatmaları nedeniyle merkez Avrupa ülkelerinde dahi, **kentsel alanlarda ya da kentsel-kırsal bölgelerdeki önemli teknik altyapı projelerinde arkeolojik alan ve/veya bulguların in-situ olarak korunmasının her zaman gerçekleştirilemediği, bu konuda birtakım ara mimari ve mühendislik çözümleri ve özel sergileme projelerinin ortaya konmaya çalışıldığı** gözlenmiştir. Genelde yapı inşaat izni verilerek, zemin veya bodrum katta arkeolojik eserlerin korunmasına yönelik bu mimari çözümler kimi zaman başarılı olsa da, başarısız oldukları pek çok örneğin de bulunduğu ve mesleki çevrelerde bu konudaki teorik tartışmaların sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla beraber Avrupa ülkelerinin genel anlamda başarılı oldukları alanın, **yapılaşma kararı verilse dahi, alandaki arkeolojik bilgiyi sistematik bir biçimde alarak, kayıtlara dönüştürmeleri** olduğunu ifade etmek mümkündür. Başarılı oldukları bir diğer alan ise, **arkeolojik kayıtların CBS ve CAD programlarına aktarımı ve bilimsel literatürden gelen çalışmaların birleştirilmesiyle, planlama açısından yatay ve düşey imar kararlarının belirlenmesi sürecine yol gösterecek danışman haritaların hazırlanmasıdır**. Bu haritalar, ilerleyen dönemde arkeolojik potansiyelin zarar görmemesi açısından büyük önem taşımaktadırlar.

Avrupa örneğine dair yapılan araştırma ve değerlendirmeler sonucunda, kentsel ve/veya önleyici arkeoloji çalışmalarının, kentsel alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda, kırsal bölgelerdeki alt ve üst yapı yatırımları sırasında karşılaşılan arkeolojik değerlerin korunmasında ve kentsel ya da kırsal alanlardaki arkeolojik bölgelerin gelişim kararları ile ilişkilendirilmelerinde, şehir ve bölge planlama disiplini açısından karar üretme ve uygulama sürecine dair teknik açınım olanağı veren 4 temel alan sunmakta olduğu tespit edilmiştir. Bunlar;

- **Yapı Yapma Tekniklerine Dair Açınım:** İnşaat izni ve yapı ruhsatı verilme aşamasında (derinlik-genişlik-yapı malzemesi-temel türü vb. müdahalelerle ilgili olarak) gereksinim duyulan veriler,
- **Bilgi Üretme Tekniklerine Dair Açınım:** Eski plan, harita, fotoğraf vb. her türlü yazılı-çizili dokümanla ilişkilendirilerek çevresel potansiyellerin belirlenmesi ve arkeolojik karakter bölgelerinin saptanarak, arkeolojik bulguların korunmuş veya tahrip edilmiş olma durumlarının tahmin edilmesine yönelik olarak gereksinim duyulan veriler,
- **Bilginin Eşleştirilmesi Tekniklerine Dair Açınım:** Mevcut plan kararları ve geçmiş planlama sürecinin rasyonelleri ve etkilerinin anlaşılmasına ve gelecek planlama kararlarına yönelik gereksinim duyulan veriler ve
- **Bilgi Edinme / Bilgiye Ulaşma Tekniklerine Dair Açınım:** Kurumlar arası ilişkileri ve planlama çalışmalarını etkileyecek kararların yasal ve hukuki boyutun anlaşılması konusunda gereksinim duyulan verilerdir.

Avrupa ülkelerinin deneyimlerinin değerlendirilmesi, özet olarak;

- **Arkeolojik değerlerin korunmasını kapsayan çalışmaların temelinin** iyi bir arkeolojik bilgi birikiminin oluşturulmasına, daha açık bir ifadeyle **iyi bir kayıt ve envanter sisteminin kurulmasına dayandığını** göstermektedir.
- Çıkarsanan bir diğer önemli sonuç da, bu **arkeolojik bilgi birikiminin mekansallaştırılması yoluyla analiz ve sentezlere yönelik haritaların yapılmasına** olanak sağlandığı ve bu haritaların kent ve bölge planlama çalışmalarına adapte edilmesiyle saklama ve koruma çalışmalarının gerçekleştirilebileceğidir.

1990’lardan sonra başlayan dönem içerisinde verilerin ait olduğu mekansal koordinatların ve mekansal bilginin sayısallaştırılarak kayıt altına alınması çalışmaları gözlenmektedir. Bu dönemde Dünya genelinde pek çok alanda kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri programları tarihsel ve arkeolojik mirasın yönetimi alanına dahil edildiği anlaşılmaktadır. İngiltere kaynaklı olarak ortaya çıkan ve süreç içerisinde etkileşimle Avrupa geneline yayılan “Alan Kayıtlama

Yönetimi” sistemi CBS uygulamalarına entegre edilerek birlikte çalışmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinin kentsel ve önleyici arkeoloji süreçlerinde yöntemsal olarak temel aldıkları alan ve anıt kayıtlama sistemlerinin incelenmesi sonucundaysa özetle şu tespitlere ulaşıldığı aktarılabilecektir:

- Ülkelerin kendi özgün yöntemlerini geliştirmiş oldukları, ancak ICOM-CIDOC tarafından belirlenen **envanterleme standartlarına** uydukları ve çoğu zaman bu standartların üzerine çıktıkları görülmektedir.
- Yönetim yapısına göre biricik bir “**ulusal veya bölgesel / yerel envanter no**” ya dayanan kayıt sisteminin oluşturulmasının ilgili kurumlar arasındaki bilgi akışının ve mekansallaştırmanın sağlanması açısından çok önemli olduğu anlaşılmıştır.
- Arkeolojik kayıtların, günümüzün ve geçmişin ilişki ağlarını anlamaya yönelik olarak, **tümel bir peyzaj** içerisinde, mimari, doğal, kentsel-kırsal tüm öğelerle bütüncül bir yapı içerisinde değerlendirilmesine yönelik, özel programların, danışman haritaların ve raporların oluşturulmasına çalışıldığı görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında Avrupa deneyiminin, ülkemiz sistemine yönelik çıkarsamalar yapabilmek için incelenmesinin ardından, arkeolojik değerlerin korunması ve planlama süreçlerinde temsiline yönelik Türkiye’deki mevcut yasal, yönetsel yapı, envanterleme çalışmaları ve plan dili araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda özellikle 2000 sonrasında neo-liberal politikaların ülkemiz koruma pratiğine de egemen olduğu anlaşılabilmektedir. 1980’lerden bu yana uygulanmaya konan neoliberal politikalar, tarihsel alanların konumsal özellikleri ve otantik değerlerini piyasa mekanizmalarının içerisinde taşımaya çalışmakta ve arkeolojik ve tarihsel değerleri otantik ve biricik nitelikleri nedeniyle turizm ekseninde değerlendirilmesi gereken bir rant unsuru olarak görmektedirler. Ülkemizde koruma çalışmalarının geliştirilmesine yönelik gereksinim, akademik alanda ve sivil toplum çevrelerinde uzun süredir ifade edilmektedir. Buna karşın, ülke genelinde henüz arkeolojik ve tarihsel koruma alanındaki entelektüel tartışmaların tamamlanmadığı ve altyapının oluşturulmadığı bir ortamda kentlerde veya kentsel/kırsal bölgelerdeki büyük ölçekli teknik altyapı

yatırımlarında, arkeolojik alanların korumasına yönelik çalışmaların yasal-yönetmelik ve teknik açılardan yetersiz kaldığı görülmektedir.

Türkiye’de arkeolojik ve tarihsel çevrelerin korunmasına yönelik genel çerçevenin değerlendirilmesinin ardından, ülkemiz deneyiminde arkeolojik alan ve verinin yasal ve yönetmelik yapılanmayla planlama süreçlerine nasıl konu olduğu ve yasal sistemimizde kent planlama alanında bilgilerin temsil biçimine yönelik, yönetime dair bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda ulaşılan tespitlerin özetle şu şekilde aktarılması mümkündür:

- Ülkemizce de imzalanmış olan Malta Konvensiyonu’nda önleyici arkeoloji olarak adı geçen ve arkeolojik potansiyelinin tespitini/arkeologların planlama alanına katılımını ve ortak çalışmalar yürütülmesini içeren maddeler ülkemizde uygulanmamaktadır.
- Malta Konvensiyonu’nun arkeolojik verinin kayıt altına alınması ve envanterlenmesi ve bilginin paylaşılmasına ilişkin hükümleri tam olarak yerine getirilmemektedir.
- Koruma ve imar yasalarımızda arkeolojik verinin temsili için ayrı bir dil kullanılmamaktadır. Lejantlarımız oldukça yetersizdir.
- Son süreçte 5226 sayılı yasa ile arkeolojik mirasın bir çevresel yönetim ve düzenleme / planlama sürecini konu olmasını beraberinde getiren hükümler getirilmiştir. Ancak bu hükümlerin olumlu sonuçları henüz okunabilir nitelikte değildir.

Ülkemizde arkeolojik verinin planlama sürecinde temsiliyetine ilişkin sorunlar ise şu şekilde özetlenebilecektir:

- Plancıların arkeolojik bilgiyi, arkeolojik sit alanı veya tekil anıt kapsamında değerlendirmeye aldıkları,
- Plancıların yalnızca koruma sınıfı bilgisine ulaşabildikleri,
- Plancıların yalnızca koruma sınıfı ve alan sınırlarını planlara işledikleri,
- Bunda en büyük etkenin, konunun uzmanları tarafından üretilmiş olan alana dair nitelik bilgisine ve müdahale önerilerine ulaşamamaları olduğu,

- Bir diğer etkenin alan veya anıtlarla ilgili uzman görüşü ve uzmanın korunması konusundaki proje önerisine ulaşamamaları olduğu ifade edilebilecektir.

Ülkemizde ortaya konulan onca yasal düzenlemeye karşın Kültür ve Turizm Bakanlığımızın ülkemizin kültürel mirası konusunda kapsamlı, sistematik ve kentsel bölgesel gelişmeleri ve büyük ölçekli teknik altyapı projelerini yönlendirebilecek bir envanter çalışması yürütmediğiye, düşündürücü bir gerçektir. Avrupa ülkeleri taşınır ve taşınmaz tüm kültür envanteri bilgisini, yapıların içlerindeki özel mülkiyete konu tefrişe kadar ulusal bir sistemde kayıt altına almakta ve yayınlamaktayken, Türkiye'nin bu konuda adım atmaması düşündürücüdür. Teorik tartışmalardan hatırlanacağı üzere, bu durum bir anlamıyla toplumsal hafızamızın giderek zayıflamasına izin vermek demektir.

Bu çerçevede, ülkemiz tespit-tescil, envanterleme sisteminin incelenmesi sonucunda, arkeolojik anıt tescil formları örneklerinde genel olarak gözlemlenen temel eksiklikler şu şekilde aktarılabilecektir;

- Kayıtlama sırasında uzmanlarca gereken mesleki özenin, her zaman gösterilmediği anlaşılmaktadır,
- Kayıtlar mekansal referanslar içermemektedir,
- Arşivlerin dijitalleştirilmesi gerçekleştirilememiştir,
- Tescil fişlerinde tescile ek belgelere referans verilmemiş, tescil fişine eklenmesi gereken belgelerin sağlıklı bir biçimde dosyalanması gerçekleştirilmemiştir.

Tez çalışması kapsamında Avrupa ülkeleri örneği ve Türkiye örneğinin karşılaştırılması sonucunda, ülkemizde arkeolojik değerlerin kent ve bölge planlama süreçlerinde temsil edilerek, saklanması, korunması ve değerlendirilmesine yönelik çalışmaların oldukça ihmal edilmiş olduğu görülmüştür. Ülkemizde bu alandaki yasal ve yönetsel alanda ve arşiv/envanter sisteminde yeni düzenlemelere gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemiz pratiğini somut bir örnek özelinde, daha net bir biçimde çözümlemek gereksinimiyle arkeolojik açıdan çok zengin bir potansiyel taşıyan İzmir kenti çok katmanlı tarihi kent merkezinde kentsel ve/veya önleyici arkeolojiye konu olan alanlarda bir araştırma gerçekleştirilmiştir. İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve İzmir Tarihi Kent Merkezinden sorumlu olan İzmir Konak Belediyesi Arşivleri'nde bu alanlarla ilgili dosyaların takibi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dosya örneklerinde arkeolojik çalışmalara dair rapor ve tutanaklar (Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden), alan üzerine geliştirilen ve öngörülen kararlar (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nden) ve yapılaşma başvuruları, değişen imar durumları ve planlamayla ilişkisi (Belediyesi'nden) anlaşılmaya çalışılmış ve çapraz olarak sorgulanmıştır.

İncelenmek üzere seçilen örnekler aynı zamanda son dönemlerin bilgi teknolojileri içerisinde, farklı temsil biçimlerini ifade edebilecek şekilde seçilmeye çalışılmıştır. Günümüzde gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerin pratiğinde koruma alanındaki çalışmalarda ağırlıklı olarak kullanıldığı görülen CBS ve CAD yazılımlarında bilgi ve verilerin niteliklerine göre nokta, alan ve çizgi (hat) olmak üzere 3 temel kategoride temsil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, İzmir kentinde arkeolojik çalışmalara dair örnekler seçilirken, gelecek süreçte ülkemiz sisteminde bu alanda kullanılacağı düşünülen CBS yazılımlarında farklı temsil biçimlerini ifade edebilecek şekilde çeşitlenmesi amaçlanmıştır.

Örnek dosya olarak seçilerek incelenmiş olan İzmir Merkez 59 Pafta 369 Ada 9 ve 13 Parseller (İzmir Şifa Hastanesi), 59 Pafta 369 Ada 26 ve 27 Parseller (Türk Telekom Binası), 1027 Ada 22 Parsel ve 4,10,21 Parseller (Aygıt İnşaat-İhsan Kayın İş Hanı) ve 139 Pafta 1533 Ada 7 Parsel'e (Altınpark) dair arkeolojik eserlerle ilgili süreç söz konusu üç Kurum'un arşivlerinde yürütülen araştırmaların birleştirilerek çapraz sentezlenmesi sonucunda ortaya konmuştur. Bu araştırma, ülkemiz deneyiminin anlaşılabilmesi açısından oldukça aydınlatıcı olmuştur. Tez çalışmasının 4. Bölümü kapsamında tartışılan Türkiye'nin yasal-yönetsel yapısı, envanterleme sistemi ve projelendirme-uygulama alanındaki eksikliklerinin, pratiğe nasıl yansımakta olduğunun görülmesine olanak tanımıştır.

İzmir özelinde gerçekleştirilen bu araştırmada Türkiye deneyimi açısından çıkarsanan önemli sonuçlar vardır:

- Örneklerin değerlendirilmesinden arkeolojik bulguları korunması ve kente entegrasyonuna dair süreçlerde, arkeoloji, planlama, mimarlık ve mühendislik alanlarının ortak çalışmasına gereksinim duyulduğu anlaşılmaktadır. Mevcut yasal ve örgütsel yapılanmanın disiplinler arası iletişimi ve ilişkiyi sağlamakta yetersiz kaldığı görülmektedir.
- Ülkemizde koruma mevzuatı gereği eski eserler ve sit alanları hakkında karar almada tam yetkili olan KTVK Bölge Kurulları, bu bilgi eksikliği nedeniyle yanlış ve hukuk dışı kararlara yönelmektedir.
- Koruma Kurulu, koruyucu- önleyici karar almada gecikmektedir. Koruma alanları üzerindeki rant baskısının arttığı bir noktada karar alınması gerektiğinde ise (karar süreci üzerindeki baskılar nedeniyle de) bürokratik uzatmalara gitmekte, bu süreçte yasa dışı uygulamalar önlenememektedir.
- Kente yön veren planlama otoritelerinin kentle ilgili arkeolojik bilgiye ulaşması oldukça zordur.
- Ortaya çıkan arkeolojik bulgulara ilişkin bilgilerin ortak bir birimde toplanması, haritalara işlenmesi yoluyla mekansallaştırılması ve uzmanlarca bütünsel olarak yorumlanmasını sağlamak üzere bir veri kayıt sisteminin olmaması önemli bir sorundur. Ortaya çıkan bulgular gerektiği gibi değerlendirilememektedir.
- Ülkemizin çok önemli arkeolojik zenginliklerinin bilinçsiz planlama kararlarıyla sistematik bir biçimde kaybedilmekte olduğu ortaya çıkmaktadır. İncelenen örneklerde 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı kararı geliştirilmesinin de çoğu zaman tam bir çözüm sağlayamadığı görülmüştür. Bu alanlara yönelik yeni imar koşullarının oluşturulmasına, özel kredi-finance desteklerinin oluşturulmasına, proje ve uygulama süreçlerinde kamu tarafından danışmanlık yapılmasına gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Bu desteği organize edecek ve arkeolojik bilgiye bütünsel olarak ulaşılabilmesini sağlayarak uygulama sürecini yönlendirecek ve öncelikli olarak olası müdahaleleri tanımlayabilecek bir kurumsal yapıya ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

- Önceki süreçlerde verilen her türlü hatalı ve eksik kararların, kendisinden sonraki yeni kararlar için olumsuz emsal oluşturduğu görülmektedir.
- Ülkemizde arkeolojik potansiyel taşıyan alanların tespit süreçlerinin hala tamamlanmamış olması nedeniyle, arkeolojik değerlerin yoğun olarak bulunduğu alanlara uygun olmayan arazi kullanım kararları ve imar haklarının verildiği anlaşılmaktadır.
- Kentin içerisinde bulunan arkeolojik alanlarda güvenlik sorunlarının bulunduğu anlaşılmaktadır.
- Ülkemizde ulaşım ve altyapı çalışmalarının projelendirilmesi sırasında arkeolojik ve tarihsel değerlerle ilgili olarak sorumlu kurumlara danışılmadığı ve bir ön çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen teorik araştırmalar, Avrupa deneyiminin incelenmesi ve Türkiye deneyiminin pratikteki izdüşümlerinin İzmir Tarihi Kent Merkezi özelinde irdelenmesinin ardından, ülkemizde bir ulusal arkeolojik alan ve anıt envanterleme sisteminin oluşturulmasına duyulan gereksinim açıkça ortaya çıkmıştır. Çalışmanın 6. Bölümü kapsamında, uluslararası standartlar çerçevesinde ülkemiz için bir envanterleme sistemi önerisi geliştirilmiştir. Ulusal envanter sisteminin tesis edilmesinin yanı sıra, bu sistemi yönlendirecek yasal ve kurumsal yapılanmaya da gereksinim duyulması nedeniyle, bu konuda da öneriler ortaya konmuştur.

Arkeolojik değerlerin kent ve bölge planlama süreçlerinde etkin olarak temsili problemi, tezin temel sorunsalını teşkil ederek tartışılmıştır. Bu temsil problemi, sistematik envanterleme ve bilimsel arşivlerin oluşturulması yoluyla planlama için bir bilgi deposunun oluşturulmasının, arkeologların planlı koruma müdahale biçimleri konusunda görüş ve önerilerini aktarmasının ve tüm bu sürecin gerçekleşmesini sağlayacak olan yasal ve kurumsal yapının tesis edilmesinin yanı sıra; planlama süreçlerinde ifade sorunu / imar dili alanına da dayanmaktadır. Ülkemizde mevcut planlama dilinin oluşturulması arkeolojik alan ve anıtların planlama süreçleriyle korunabilmesinin sağlanması noktasında en önemli gereksinimlerden birisidir. Bu konu oldukça derin bir içerik taşımaktadır. Bir ülke veya bölgeye özgü olarak imar dilinin geliştirilebilmesi, imar kararlarının oluşma aşamasında analiz ve sentez çalışmalarına girdi oluşturan verilerin ve onların ifade

biçimlerinin zenginleşmesiyle mümkün olabilecektir. Bununla beraber uygulama alanındaki gelişmeler de imar süreçlerinde ifade tekniklerinin gelişmesini zorlayacaktır. Bu çalışmanın, imar dilimizin arkeolojik niteliği temsil etmekteki yetersizliğine dair bir saptamayı gerçekleştirdiği, ancak planlardaki ifade biçimlerine dair gösterimler konusundaki derinleşmenin sınırlı kaldığı ifade edilebilir. İzleyen süreçlerde yurt dışı deneyimin incelenerek, plan kararlarına yönelik alternatif gösterim biçimlerinin neler olabileceği konusunda kapsamlı bir çalışma yapılması ve çalışma sonuçlarının imar yasalarımıza aktarılması gerekmektedir.

Tez kapsamında gerçekleştirilen araştırma ve değerlendirmeler, yöntemsel anlamda planlamanın temsil sorununu aşması için, arkeolojik çalışmalardan gelen bilgiye iki yönlü gereksiniminin olduğunu göstermektedir:

1. Bunlardan birincisi, planlama çalışmalarının uygulanmasından sorumlu kurumların bireysel ve/veya kurumsal tekil başvurular karşısında, imar izni verirken nasıl davranacakları ve plancının gerektiğinde proje konusunda danışman/gözetmen olma sorumluluğunu nasıl gerçekleştireceğidir.
2. İkincisi ise, sözü edilen bu ilk sürecin de sağlıklı işleyebilmesi açısından kritik olan, plan kararlarını verirken arkeolojik bilginin önemli bir analiz verisi olarak dikkate alınması konusudur.

Her iki ekseninde de plancı, tespit ve tescilden sorumlu kurum tarafından kendisine gönderilen bir uzman raporuna ve belirlenen ölçütlerde erişebildiği yorumlanmış envanter bilgisini içeren haritalara gereksinim duymaktadır. Plancının arkeologlarca kendisi için özel bir formatta hazırlanmış bilgiye erişimi sağlanmalıdır. Bu bilginin kullanım alanları şu şekilde özetlenebilecektir:

- uygulama ölçeğinde ilgili anıt, parsel, alan için koruma stratejileri ve bunların çevresi için imar kararlarının, tasarım unsurlarının belirleneceği kentsel arkeoloji projeleri,
- kentsel-bölgesel gelişim planının ölçeğinin gerekleri doğrultusunda uzmanlarca olası plan kararları ve projeler için üretilen görüşleri,

sınırlamaları ve öneri müdahale biçimlerini araştıran önleyici arkeoloji yaklaşımları.

Yukarıda aktarılan tespitlerin ardından, sonuç olarak ülkemizde arkeolojik değerlerin korunması amacıyla planlama süreçlerine etkin katılımlarının sağlanmasına yönelik olarak yapılması gereken çalışmalar özetle yeniden hatırlatılmak istenmektedir. Ancak aşağıda aktarılmakta olan önerilerin yaşama geçirilebilmesi için, öncelikle ülkemizde arkeolojik ve tarihsel değerlerin korunmasına dair kamusal bir bilincin oluşturulması yönünde çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, bilim çevrelerinin koruma konusundaki kuramsal ve yöntemsel çalışmalara ağırlık vermeleri ve bu çalışmaların sonuçlarının kamuyla paylaşımını sağlamaları önem taşımaktadır. Özellikle neo-liberal ekonomik sistemin dayatmalarından kaçınılması ve arkeolojik ve tarihsel öğelerin yerine konulamaz bir kamusal kültürel değer olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu tanımlamanın devlet tarafından içselleştirilerek benimsenmesi, ekonomik sistemin yıkıcılığına karşı mücadelenin kazanılması açısından önemlidir. Ancak koruma çalışmalarını kamusal bir görev olarak içselleştiren bir devlet mekanizması; uzman ve finansman sorununun çözümü için kaynak yaratabilecek, kamulaştırma vb. benzeri araçları etkin olarak devreye sokabilecektir. Bu doğrultuda geleceğe yönelen süreçte, arkeolojik değerlerimizin korunması için ülkemiz deneyimine dair öneriler özetle aşağıda aktarılmaktadır:

- Yapılan araştırma ve incelemeler Türkiye'deki koruma çalışmalarında tescile ve arşivlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmesi gereken tespit çalışmaları için ayrı bir kurumsal yapının oluşturulması gerektiğini göstermektedir.
- Avrupa ülkeleri pratiğinin incelenmesi sonucunda Fransa örneğindeki kamusal ağırlıklı yaklaşımın ülkemiz içinde en uygun yaklaşım olduğu düşünülmektedir.
- Ülkemizde kentsel ve önleyici arkeoloji kapsamına giren her türlü çalışmanın yürütülmesinden sorumlu olacak ayrı bir kurumsal yapıya gereksinim bulunmaktadır.
- Arkeolojik potansiyelin belirlenmesine yönelik oluşturulacak bir ulusal arkeolojik veri tabanı ve bu tabandan beslenen bir kentsel arkeolojik veri

bilgi sisteminin Kültür Bakanlığı'nın sorumluluğu altında oluşturulması gerekmektedir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel M d rl ğ i içerisinde “Arkeolojik Tespit ve Ulusal Arkeolojik Arşiv M d rl ğ i” oluşturulmalıdır. Ülkemizde arkeolojiyle ilgili Ulusal Veri Tabanı ve CBS yönetimi bu M d rl ğ in yönetiminde olmalıdır. Bu m d rl ğ in yerel ofisleri oluşturularak, belirli bir h kimiyet bölgesinde arkeolojik verilerin ulusal arşiv sistemine entegrasyonunun bu birimlerce gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu veri tabanına karar verici kurum olan Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları'nın, Arkeolojik Araştırma Enstitüleri'nin ve Belediyelerin ilgili birimlerinin kısmi ve/veya tümel erişimine olanak verilmelidir.

- Ülkemizde gerçekleştirilen her ruhsatlı arkeolojik kazı kendi içerisinde bir envanter sistemi oluşturmaktadır. Ancak bu envanterlerin aynı zamanda belirlenen ulusal standartlara uygun bir hale getirilerek, ulusal ve kentsel sistemlere entegre edilecek duruma getirilmesi de gereklidir. Her bir arkeolojik çalışmanın bilgileri zorunlu olarak ve düzenli periyotlarda ulusal ve kentsel sistemlere entegre edecek olan Kurum'a iletilmek zorundadır.
- Arkeolojik rezerv tahmin edilmeksizin verilen imar kararlarının arkeolojik bulgulara zarar verdiği görülmektedir. Planlama açısından hem yüzeydeki düzenlemelerin sağlanması, hem de düşeyde-toprak altındaki bulgulara zarar vermeyecek temellerin inşasına ve alt yapının oluşturulmasına yönelik hesaplamalar arkeolojik değerlerin geleceğe yönelik olarak saklanması ve korunması açısından önemlidir.
- Planlama süreçlerinde (analiz, sentez çalışmaları ve plan kararları) arkeolojik değerlerin korunmasına yönelik yeni gösterim ve formatların araştırılması gerekmektedir.

Nitekim bu tez kapsamında ortaya konan tespit ve önerilerin bazılarının, 2009 yılında Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı tarafından düzenlenen Kentleşme şurası'nın “Kentsel Miras, Mek n Kalitesi ve Kentsel Tasarım” Komisyonunca da dile getirilmiş olduğu ve 7 Mayıs 2009'da yayınlanan sonuç bildirgesine yansıdağı görülmüştür. Bu bildirme kapsamında da ülkemizde tarihsel değerlerin korunması

alanında çalışmalar yürüten akademisyen ve brokratlarca ifade edildiği gibi, günümüzde bulunan noktada ülkemiz için önerilen yapılanmaların oluşturulması aciliyet taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adyyman, P. (2003). “Urban archaeology – Where now?” *Society of Antiquaries of London* içinde. <http://www.sal.org.uk/lectures/read/addyman.php> Erişim Tarihi: 11.09.2007.
- Akurgal, E. (1983). *Eski İzmir I. yerleşme katları ve Athena tapınağı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Aktüre, S. (2003). “Plancı gözüyle son 20 yılda kentsel korumanın iç ve dış dinamikleri”. *Her dem yeşil yapraklı bir ağaç Cevat Erder’e Armağan* içinde (81-113). (N. Ş. Güçhan, Der.) Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Akyüz (Levi), E.(2003). “Kentsel değişim sürecinde İzmir’in çevre dokusu”. *Her dem yeşil yapraklı bir ağaç Cevat Erder’e armağan* içinde (227–243). (N. Ş. Güçhan, Der.). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Albrechtes, L. (1991). “Chancing roles and position of planners”. *Urban Studies* içinde (123-137). 28/1.
- Alpan, A. (2005) “*Integration of urban archaeological resources to everyday life in the historic city centers Tarragona, Verona and Tarsus*”. Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altınörs (Çırak), A. (2005). “Koruma çalışmalarında toplumsal onay ve katılımın sağlanmasında yeni bir tarih bilincinin geliştirilmesinin önemi” *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri 1, Gönül Tankut Anısına Koruma Sempozyumu* içinde (40-46). Diyarbakır, 24-26 Kasım 2005. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Altınöz, G. B. (2003). “Kültürel mirasın korunması ve yönetiminde bilişim teknolojilerinin kullanımı: Gelişen araçlar, değişen yöntemler, yeni perspektifler”. *Her dem yeşil yapraklı bir ağaç Cevat Erder’e armağan* içinde (227–243). (N. Ş. Güçhan, Der.). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Altınöz A. G. B. (2003). “Utilizing GIS for the assessment of historical stratification in Bergama (Pergamon) as a support for conservation decision-making process”, M.O. Altan (der.). Proceedings of the XIXth International Symposium, CIPA 2003: New Perspectives to Save the Cultural Heritage, Antalya (Turkey). 30 September-04 October 2003. The International Archives of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences Volume XXXIV, Part 5/C15, İstanbul:CIPA-The ICOMOS/ISPRS committee for Documentation of Cultural Heritage, 650-655.

Altınöz, G. B. (2006). “Çok katmanlı kentteki tarihsel katmanlaşmayı çözümlmek: Kent arkeolojisi”. Erişim Adresi: <http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?tmid:12&mid:13>. Erişim Tarihi: 06.11.2006.

Archaeology and Planning (1984). Colloquy organized by the Council of Europe and Region of Tuscany, October 22-25, Florence.

Antonia, R. – Rossanna B. – Coordinating Committee for ICT - Resp. & Department of Archaeological Heritage Resp. Erişim Adresi: http://www.ec-gis.org/ginie/dp_ws/Italy_1.ppt Erişim Tarihi: Ağustos, 2008.

Ashworth, G.J. ve Tunbridge J.E. (1999). “Old Cities, New Pasts: Heritage Planning in Selected Cities of Central Europe”. V:49 N:1 *Geo Journal* içinde (105-116) Netherlands: Kluwer Academic Publisher.

Avrupa Konseyi. European Convention On The Protection of The Archaeological Heritage. Erişim Adresi:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Report/Html/066.htm> Erişim Tarihi: 01.03.2008

Atay, Ç. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir planları*. Ankara: Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş.

Bademli, R. (1997). "Ulusal çevre eylem planı: doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması". Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/bademli/dogal.html> Erişim tarihi: 10.07.2009.

Başgelen, N. (2006). Özdoğan, M. *Arkeolojinin politikası ve politik bir araç olarak arkeoloji* içinde önsöz. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bean, G.E. (1997). *Eskiçağ'da Ege bölgesi*. (İ. Delemen, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Arion Yayınevi.

Beyru, R. (2000). *19. yüzyılda İzmir'de yaşam*. İstanbul: Literatür.

Braudel, F. (2004). *Maddi uygarlık: Dünyanın zamanı*. (M. A. Kılıçbay çev.) İstanbul: İmge Kitabevi.

Boado, F.C. (2001). "Problems, functions and conditions of archaeological knowledge". *Journal of Social Archaeology* içinde (126-146). Vol. 1, No. 1,

Bocchi, R. (1989). *Studi di Storia e Morfologia della Citta, Restauro e Citta* (10) içinde (170-178).

Boyer, M. C. (1994), *The city of collective memory; Its historical imagery and architectural entertainments*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

- Boylu, A. (1994). “*Urban archaeology “A visionary framework for urban archaeology in Turkey”*. Unpublished Master’s Thesis. Ankara: The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University.
- Brown, D. H. (2007). “Archaeological archives A guide to best practice in creation, compilation, transfer and curation” . The Council of British Archaeology . CBA www.britarch.ac.uk/archives/Archives_Best_Practice.pdf Erişim tarihi: 15.08.2007.
- Brown, A. (2002). “Preservation management procedures manual english heritage centre for archaeology digital archivig programme” English Heritage EH. www.englishheritage.org.uk/upload/.../dap_manual_preservation.pdf Erişim Tarihi: 16.08.2007
- Cadoux, C. J. (2003). *İlkçağda İzmir kentin en eski çağlardan İsa’dan önce 324’e kadar tarihi*. (B. Umar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carman, J. (1999). “Theorising a realm of practise: introducing archaeological heritage management as research field:/ *International Journal of Heritage Studies* içinde (303-308). Vol.6, No:4.
- Carver, H. (1993). *Arguements in stone*. Archaeological Research and The European Town in The First Millenium. Oxford: Oxbow Books.
- Catalogue Cards. Erişim Adresi: <http://iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standard-catalografici/normative/noma...> Erişim Tarihi: 01.06.2009.
- Cleere, H. (1984). Towards a European policy for the historic heritage. *A Future for Our Past* (23) (2-5).
- Colonias, T. (1984). Archaeology and planning. *Colloguy organized jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany*. Florence.

Cook, T. (2004). "Macro-appraisal and functional analysis: documenting governance rather than government". *Journal of the Society of Archivists*. Vol. 25, No. 1.

Cook, T. (2001). "Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts" *Archival Science 1* içinde (3–24). 2001. Hollanda: Kluwer Academic Publishers.

Council of Europe Commit on Cultural Heritage CC-PAT (94) 83. European Plan for Archaeology. "Urban archaeology in France". Strausburg. 18 Ocak 1995.

Council of Europe Archaeological Heritage (1999). Core data standard for archaeological sites and monuments. Spain.

Council of Europe (1997). Charter on the use of ancient places of performance. Verona.http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Texts/Verone_EN.pdf Erişim Tarihi: 20 Haziran 2006.

Council of Europe (1999). Report on the situation of urban archaeology in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (8-10 March 2000). A European code of good practice: "Archaeology and the urban project". Cultural Heritage Committee. Erişim Adresi: http://www.molas.org.uk/downloads/CODE99_18_3_3.doc. Erişim Tarihi: 18 Haziran 2006.

Council of Europe (2000). Guidelines for the protection of the archaeological heritage. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Cultural Heritage Committee (2000). Activity "Archaeological heritage in urban development policies". "Archaeology and the urban project". A European code of good practice.

- Çakmakçı, A. Z. ve Erdem, G. (2002). Antik İzmir'den kalan izler. *İzmir Kent Kültürü Dergisi* içinde (44-50) 5. İBB Yayını, İzmir.
- Çırak, (Altınörs) A., (2009). “Korumanın Toplumsal ve Kültürel Boyutu Neden Önemli? – Biz Nasıl Bakıyoruz?” *TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını Planlama Dergisi'nde* Yayınlanma Aşamasında Makale TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını *Planlama Dergisi*. 2005/1 Sayısı (20- 25), Ankara.
- Darkot, B. (1945). İzmir. *İslam Ansiklopedisi* içinde (1239–1251). İstanbul: MEB Yayınları.
- Delaunay, C. (22 - 25 October 1984). Collaboration between planners and archaeologists. *Archaeology and Planning Colloguy organized jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany*. Florence.
- Demoule, J. P. (2007). “Preventive archaeology in France”. *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004* içinde (57-65). Vilnius, Hungary: Council of Europe Edited by Katalin Bozoki-Ernyey.
- Diaz, M. and Mena, A. C. (2007). “Preventive archaeology in Spain”. *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004* içinde (187-209). Hungary: Vilnius, Council of Europe Edited by Katalin Bozoki-Ernyey.
- Dinçer İ. - Akın, O. (1994). “KTVK Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı” . 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu*, (117-137) İstanbul, MSÜ.
- Doğer, E. (2006). *İzmir'in Smyrna'sı, paleolitik çağdan Türk fethine kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Doyduk, S. (2006). “Kentsel korumada süreklilik kavramına, tamamlayıcı bir bilgi üretme aracı olarak kentsel arkeoloji disiplinine Yenikapı limanı örneği üzerinden bir bakış”. Erişim Adresi: <http://metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid:12>. Erişim Tarihi: 21.09.2006.

Dunbar, A. W. (2005). “Introducing critical race theory to archival discourse: getting the conversation started”. *Archival Science* 6 içinde (109–129). Springer Pub. <http://www.springerlink.com/> Erişim Tarihi: 10.08.2007.

Erder, C. (2007). *Tarihi çevre bilinci*. İstanbul: Yem Yayınevi.

European Convention on the protection of the archaeological heritage (Revised) Valetta, 16.1.1992. Erişim Adresi: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm> Erişim Tarihi: 10.01.2009.

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage London. 6.V.1969. Erişim Adresi: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/066.htm> Erişim Tarihi: 10.01.2009.

Feilden and Jokilehto (1993). *Management guidelines for World Cultural Heritage sites*. Rome: ICCROM Press.

Flynn, S. J. (2001). “The records continuum model in context and its implications for archival practice1”. *Journal of the Society of Archivists* Vol. 22, No. 1, 2001.

Garezou, M. (2004). “Preventive archaeology in Greece the legislative and instutional background”. *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004* içinde (65-86). Vilnius, Hungary: Council of Europe Edited by Katalin Bozoki-Ernyey.

- Garmy, P., (1995). *Urban archaeology in France*. Council Of Europe Press, Strasbourg.
- Goffman, D. (1992). 17. yüzyıl öncesi İzmir. *Üç İzmir içinde* (71-83). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gorman, A. (2005). "The cultural landscape of interplanetary space". *Journal of Social Archaeology* V.5. içinde (85-107) http://flinders.academia.edu/documents/0008/3171/Cultural_landscape.pdf Erişim Tarihi: 11.05.2006.
- Gökdemir, Ö. (2003). Türkiye’de kültürel miras kavramı ve öneriler (61-64). *Toplumsal Arkeoloji Platformu, Arkeoloji: Niye, Nasıl, Ne İçin?* (O. Erdur ve G. Duru, Der.). İstanbul: Ege Yayınları.
- Göksu, E. (1993). "Mimari ve kentsel korumanın kavramsal temelleri ve ilkeleri: Uluslararası düzlemde belirlenen çerçevenin ulusal düzlemde irdelenmesi" *1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamaları Kolokyumu*, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi İstanbul, 7-8 Nisan 1993.
- Göksu, E. (2005). "Yeni yasal düzenlemelerin koruma eylemleri açısından taşıdığı riskler ve fırsatlar". *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri 1, Gönül Tankut Anısına Koruma Sempozyumu* içinde (94-99). Diyarbakır, 24-26 Kasım 2005. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Göksu, E. (2009). "Değişen mekansal temsil şemasında periferinin dönüştürücü gücü: İzmir ve artalan kentler". *İzmir’in Artalanındaki Kentlerde Mimarlık* (E Kayın, Ed.) içinde (13-23). İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Göksu, E.- Çırak A. (2009). "Ekonominin nesnesi haline gelen arkeolojik alanları tarihsel bağlamında değerlendirmek: Kıyı kentlerinde yatırım-kültür ikilemi".

33. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu “*Kentleri Korumak ve Savunmak*”6-7-8 Kasım Antalya.

Gültekin, N. T. (2001). “Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarını koruma sürecinde yaşanan açmazlar”. *Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras* (H. Sezgin Ed.), içinde (213-218). İstanbul:TAÇ Vakfı Yayınları.

Hall, M. (2001). “Social archaeology and the theatres of memory”. *Journal of Social Archaeology V.1 No.1* içinde (50-61) <http://jsa.sagepub.com/> London. Erişim Tarihi: 10.06.2006.

Harding, A. (2007). “The European association of archaeology and preventive archaeology”. *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004* içinde (209-215). Vilnius, Hungary: Council of Europe Edited by Katalin Bozoki-Ernyey.

Haritz, A. H. (2001). “Access - the reformulation of an archival paradigm” *Archival Science 1* içinde (57-82). Hollanda: Kluwer Academic Publishers.

Heidegger, M. (2007). “Kentin felsefesi”. Çev.: Olcay Kural. *Cogito* (4. Baskı) içinde (67-70). Yaz 96. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hoopes, W. J. (1997). “The future of the past: Archaeology and anthropology on the world wide web archives and museum informatics” 11: 87–105. 87. Hollanda: Kluwer Academic Publishers.

Hugo, V. (2007). “Kentin felsefesi”. (O. Kural, Çev.) *Cogito* (4. Baskı) içinde (63-66). Yaz 96 İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

International Charter For The Conservation And Restoration Of Monuments And Sites, The Venice Charter 1964. Erişim Adresi:

<http://www.international.icomos.org/venicecharter2004/venicecharter-bibliography.pdf>. Erişim Tarihi: 10.01.2007.

İzmir Konak Belediyesi (2007). *Kemeraltı 2. etap KAİP analiz çalışmaları*.

Jokilehto, J. (1998). Management and presentation of cultural heritage sites. Erişim Adresi: <http://www.culturelink.or.kr>. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2005.

Jokilehto, J. (2001). Settlement planning and conservation. *ITUC Curriculum review meeting*, Rome, June 13-15. Erişim Adresi: <http://www.imednet.it/delta>. Erişim Tarihi: 15 August 2005.

Karabağ, N. E. (2008). “*Kent arkeolojisi metoduyla çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması (İzmir örneği)*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kaya, F. (2003). “Yorumlayıcı bir arkeolojiye doğru”. *Toplumsal Arkeoloji Platformu, Arkeoloji: Niye, Nasıl, Ne İçin?* içinde (239-253). (O. Erdur ve G. Duru, Der.). İstanbul: Ege Yayınları.

Kiray (Tanaç) M. (2004). “*Osmanlı kültüründe sefarad kültürü dönüşümünün mimariye yansımaları İzmir örneği*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kejanlı, T – Akın C.T. – Yılmaz A. (2007). “Türkiye’de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.e-sosder.com (250-267) ISSN:1304-0278 Kış -2007 C.6 S.19 Erişim Tarihi 03.07.2009.

Kennedy, B.C. (1999). “Videographic documantation analysis and manipulation a new tool for culturel resource management”. *ISTOR:APT Bulletin Vol:22* içinde

- Knudson, R. (2001). "Culturel resource management in context". *Archives and Museum Informatics 13* içinde (359-381). Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Kurt, Y. -Gürkan, M. (2006). "Eski yasa-yeni yasa karşılaştırması, yönetmelikler ve yenilikleri, yenileme, sağıklaştırma ile ilişkileri". *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri 1, Gönül Tankut Anısına Koruma Sempozyumu* içinde (64-70). Diyarbakır, 24-26 Kasım 2005. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Küçük, M. (2003). "Yeni müzecilik anlayışları ve Türkiye'de müzeciliğin olasılıkları". *Toplumsal Arkeoloji Platformu, Arkeoloji: Niye, Nasıl, Ne İçin?* içinde (51-53). (O. Erdur ve G. Duru, Der.) İstanbul: Ege Yayınları.
- Kuban, D. (2001). *Türkiye'de kentsel koruma, kent tarihleri ve koruma yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Leech, R. (1999). Archaeology and town "Report on the situation of Urban Archaeology in Europe". Council of Europe, Strasburg.
- Limp, W. F. (2001). "Geographic information systems in historic preservation" *Archives and Museum Informatics 13* içinde (325-340). Hollanda.
- Madran, E. (bt) "Modern mimarlık ürünlerinin belgelenmesi ve korunması süreci için bazı notlar". *TMMOB Mimarlar Odası Yayını Mimarlık Dergisi Sayı 332* old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm? Erişim Tarih 22.08.2009.
- Madran, E. Özgönül, N. (2003). "Arkeoloji/Planlama ve uluslar arası yaklaşımlar". *Planlama* içinde (21-25). 2003/2. Ankara. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Maggi, R. (2007). "The approach to prevent archaeology in Italy". *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004* içinde (146-155). Vilnius, Hungary: Council of Europe Edited by Katalin Bozoki-Ernyey.

- Munslow, A. (2000). *Tarihin yapısökümü*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nickers, P. R. (2001). “Technologies for in-place protection and long-term conservation of archaeological sites” *Archives and Museum Informatics 13* içinde (383–405). Netherland.
- Oikonomos, K. and Slaars, F. B. (2001). *Destanlar çağından 19.Yy.’a İzmir*. (B. Umar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, A. (2003). “Hayali geçmiş: Arkeoloji ve milliyetçilik:1923-1945 Türkiye deneyimi”. *Toplumsal Arkeoloji Platformu, Arkeoloji: Niye, Nasıl, Ne İçin?* (O. Erdur ve G. Duru, Der.). İstanbul: Ege Yayınları.
- Özdemir, (Dağıstan) M.Z.M. D. (2005). “Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış”. *Planlama* içinde (20-25). 2005/1. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin politikası ve politik bir araç olarak arkeoloji*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Pausanias (1988). *Description of Greece*. (W. H. S. Jones, Çev.) London: W. Heinemann Ltd.
- Pınar, İ. (2001). *Hacılar, seyyahlar, misyonerler ve İzmir - yabancıların gözüyle Osmanlı döneminde İzmir: 1608 -1918*. İzmir Kent Kültürü Kitaplığı Serisi İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Sanjuan, L. G. (2006). “CIS and The management of archaeological inventories”. Erişim Adresi: http://www.cica.es/~mapping/pp-eng/Lgs_en.ppt. Erişim Tarihi: 10.02.2007.

- Sanz, N. (Conception adviser) & Council of Europe Culturel Heritage Division Secretariat of the Valetta Convention. Available from: Erişim Adresi: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Publications/Heritage/Archaeolgoy_brochure_EN.pdf Erişim Tarihi: Haziran, 2008.
- Sarfati, H. and Melli, P. (1999). 'Archeology and the town'. *Report on the Situation of Urban Archeology in Europe*, 13-29. Recommendation No. R (89)5 Concerning the Protection and Enhancement of the Archeological Heritage in the context of Town and Country Planning Operations". 13 April 1989. Strasburg Cedex: Council of Europe Publishing
- Smith, L. (1999). "Doing Archaeology: cultural heritage management and its role in Identifying the link between archaeological practice and theory". *International Journal Of Heritage Studies* Vol.6 No:4 içinde (309-316).
- Sommella, P. (1984). "Ricerca archaeologica e centri storici". (A. P. Zugni and Tauro, Der.). *Un Laboratorio per i Centri Storici Padova* içinde (137-143). Italia Nostra, Editoriale Programma.
- Strabon. (1987). *Coğrafya Anadolu (Kitap: XII, XIV, XIV)* (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şenocak, B. (2008) *Levantın yıldızı İzmir Levantenler, Rumlar Ermeniler ve Yahudiler*. İzmir: Şenocak Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2007). *Birlikte yazılan ve öğrenilen bir tarihe doğru*. İlhan Tekeli Toplu Eserler 1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2003). "Modernite projesi içinde yapıların ve kentsel dokuların korunması sorunsalı", *Her dem yeşil yapraklı bir ağaç, Cevat Erder'e armağan* içinde (71-81) (N. Ş. Güçhan, Der.). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Teller, J. ve Warnotte, A. (2003), "The Enhacement of Archaeological Remains in an

UrbanContext”www.unescobkk.org/.../The_Enhancement_of_Archaeological_remains_in_an_Urban_Context.pdf. Erişim Tarihi: 11.03.2007.

Teller, J. (2005). *Urban Integration of Archaeological Vestiges*, The APPEAR Project. www.insitu.be Erişim Tarihi: 14.08.2007.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya. Coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*. (A. Suat, Çev.). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı. (Orijinal çalışma basım tarihi 1862)

The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments Adopted at the First International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Athens 1931. Erişim Adresi: http://www.icomos.org/athens_charter.html. Erişim Tarihi: 03.05.2007.

Thomas, Roger M. (2006). “Mapping towns - urban survey and chacterization program of english heritage”. *Landscapes içinde* (68-92). England: Oxford Press.

Thomas, R. M. (2007). “Development-let archaeology in England”. *European Preventive Archaeology Papers of The Epac Meeting 2004 içinde* (33-43). Vilnius. Hungary: Council of Europe E: Katalin Bozoki-Ernyey.

Thomas, R. M. (2008). “Archaeology, characterisation and urban planning in England” European Workshop 2008 Etkinliği İçin Hazırlanan Microsoft Power Point Seminer Sunumu. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planma Bölümü.

Tournefort, J.P. (2005). *Tournefort seyahatnamesi* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ulusoy, İ. (2008), “Korumacılık tarihinde bir dönüm noktası: Venedik Tüzüğü” BoltArt.net Kültür ve Sanat Dergisi. www.boltart.net. Erişim tarihi Temmuz, 2009.

‘Urban archaeology in today’s towns’ (draft report). (1990a). March 21, CDPH (90) 19. Strasbourg: Council of Europe.

‘Urban archaeology in today’s towns’ (draft report). (1990b). November 14-15. CDPH (90) 32. Strasbourg: Council of Europe.

Wallerstein, I. (1997). *Sosyal bilimleri düşünmemek*. (T. Doğan Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları. Erişim Adresi:

Erişim Adresi: *International Council of Museums ICOM Standarts*. <http://icom.museum/international/cidoc.html>. Erişim Tarihi: 28.07.2007.

Erişim Adresi: *Guides to Good Practice Archaeology Data Service* <http://ads.ahds.ac.uk/project/goodguides/g2gp.html>. Erişim Tarihi: 25.07.2007.

Erişim Adresi: *Royal Comssion on the Ancient and Historical Monuments of Scotland Standarts* Web Sitesi <http://www.rcahms.gov.uk/>. Erişim Tarihi: 23.07.2007.

Erişim Adresi: *Council for British Archaeology* <http://www.britarch.ac.uk/HEIRNET/fishen.html>. Erişim Tarihi: 20.07.2007.

Erişim Adresi: *Archaeology Data Service* <http://ads.ahds.ac.uk/project/oasis/>. Erişim Tarihi: 20.07.2007.

Erişim Adresi: http://www.ifp-plus.info/Part_C.HTM. “*Informing the Future of the Past: Guidelines for Historic Environment Record*” (Gilman P. and Newman M. ed.) Erişim Tarihi: 20.07.2007.

Erişim Adresi: Association of Local Government Archaeological Officers UK <http://www.algao.org.uk/>. Erişim Tarihi: 20.07.2007.

Erişim Adresi: *La Catalogazione in Italia* (ed. P. Auer E. Giffi, M.L. Mancinelli)
<http://www.iccd.beniculturali.it/Catalogazione/standardcatalografici/volnormdocmult-int.pdf>. Erişim Tarihi: 21.07.2007.

Erişim Adresi: *Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie*
<http://www.archlsa.de/>. Erişim Tarihi: 21.07.2007.

Erişim Adresi: *Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege*
<http://www.blfd.bayern.de/blfd/index.php>. Erişim Tarihi: 14.07.2007.

Erişim Adresi: *Digital Archiving Strategy*, English Heritage <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.1338>. Erişim Tarihi: 16.08.2007.

Erişim Adresi: *English Heritage* [http://www. area - archives of european archaeology.htm](http://www.area - archives of european archaeology.htm). Erişim Tarihi: 19.08.2007.

Erişim Adresi: *Republique Francaise Legifrance*
<http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/RechercheSimpleArticleCode?code:CPA TRI>. Erişim Tarihi: 09.08.2007.

EK

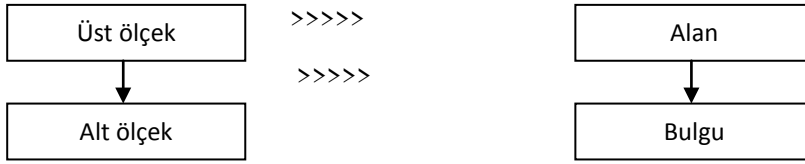
Planlama Süreçleriyle İlişkisi Sağlanacak Öneri Arkeolojik Bulgu/Alan Kayıt Sistemi Açıklaması

Sisteme girişi yapılacak olan veri alan ve bulgu bilgisi olmak üzere 2 temel unsurdan oluşmaktadır.

- Alan
- Bulgu

olmak üzere iki temel alan bulunmalıdır.

SİSTEM:

Kapsamında işleyecektir:

Alandan > Kazıya >> Kazıdan > Açmaya >> Açmadan > Bulguya

MAKRO ölçek

MİKRO ölçek

Plancının gereksinimi olan temel olarak “alan” bilgisi olacak, ancak imar süreçlerinde yol gösterici olması açısından bulgu kapsamındaki sorgulamalar da önem taşıyabilecektir.

Bu sistemin oluşturulması için temel gereksinimler aşağıda aktarılmaktadır:

a) Ulusal envanter numarasının oluşturulması:

Ulusal Envanter No = “Bölge Kodu/İl Kodu/İlçe Kodu/Yöre Kodu/Pafta No/Ada No/Parsel No/Alan Kodu/Kazı Kodu/Açma Kodu/Bulgu Kodu”

ÖRNEK: İzmir Şifa Hastanesi 9 parsel

03 / 35 / 290 / 01 / 59 / 369 / 9 / 161 / 01 / 01 / 01

Ege Bölgesi/ İzmir/ Konak/ Kentsel/ Paftano/Adano/Parselno/ Şifa Has./ Kazı kodu / No’lu Açma/ 1 No’lu Bulgu

Sonuç olarak; “03.35.290.01.59.369.9.161.01.01.01” Bir arkeolojik bulguya ait **biricik** ulusal envanter numarasıdır.

Ulaşım (otoyol, metro, demiryolu ağı, tramvay v.b.) projeleri ve altyapı (kanalizasyon, telefon, elektrik, su şebekesi, barajlar v.b.) projelerinde ortaya çıkan bulgular lineer akslar üzerinde yer almaktadır. Bu durumda ulusal envanter no lineer sistemde ada ve parsel numaraları kaldırılarak xy koordinat sisteminin bilgisinin ve “1” işaretinin yer aldığı 7 haneli bir sistem kullanılarak oluşturulmalıdır. Yüzey Araştırmalarına ait bulgularda da ada ve parsel numaraları yerine “y” işareti ile beraber x,y koordinatlarının kullanılmasıyla ulusal envanter numarası oluşturulabilir. Bir anıt ya da alan için sisteme “x, y” imar ve harita koordinatlarının girilmesi de çok önemlidir. Bu koordinatlar ulusal envanter numarasıyla eşleşebilecek, koordinatların sisteme girilmesiyle alan veya anıt için ulusal envanter no otomatik olarak sisteme gelebilecek ve/veya tam tersi olarak ulusal envanter no’nun sisteme girişiyle x ve y koordinatları otomatik olarak sistemde yer alabilecektir.

Bu öneri sistemde yer alması önerilen veri tabanı arayüzleri sırasıyla aşağıda aktarılmaktadır:

A) Bakanlık ve Bakanlık İzni doğrultusunda / Müze Yetkilileri/ Kazı Ekiplerince Sisteme Girişi yapılacak Veri Giriş Ara Yüzü

Bu alana erişim şu şekilde sağlanacaktır.

1. Ara yüz:

Kullanıcı Adı :

Şifresi :

2. Ara yüz: (aşağıdaki alan giriş butonlarından; 1. ara yüzde tanımlanan kullanıcının izni doğrultusunda bir tanesi veya her ikisi birden aktif olabilecektir:

Veri girişi/Arkeolojik Sorgu Temel Alanı
Veri Sorgu Temel Alanı Girişi

b) Veri Giriş Sisteminde Yer Alan Bilgiler

2. Ara yüzde “Veri Girişi / Arkeolojik Sorgu Temel Alanı Girişi” butonuna tıklanarak bu bölümün açılması sağlanacaktır. Kullanıcı Adı ve şifresiyle de kişi tanınarak, 2. ara yüzde veri giriş veya veri sorgu temel alanlarından ilgili olan aktif hale getirebilecektir. Ağırlıklı olarak Bakanlık ve Bakanlık İzni doğrultusunda / Müze Yetkilileri/ Kazı Ekiplerince kullanılacağı bu bölümde ilk ara yüz şu şekilde olacaktır:

ALAN TEMEL ALANI GİRİŞİ ARA YÜZÜ: (veri giriş sistemi 1. ARA YÜZÜ)

Alandan > Kazıya >> Kazıdan > Açmaya >> Açmadan > Bulguya

1-Ulusal Envanter No:

Ulusal envanter numarasının girilmesiyle izleyen bölümdeki bölge, il, yöre... bilgileri otomatik olarak sisteme gelecektir. Bu butonlardan seçme yapmaya gerek olmayacaktır.

2- X ve Y harita ve imar koordinatları:

3-Bölge:

Alfabetik sıra ile gelen menüden bölgelerden birisi seçilecektir. Bölgenin seçilmesi ile beraber bir sonraki il menüsüne o bölgeye ait olan il listesi tümüyle gelecektir.

4-İl:

Alfabetik sıra ile gelen menüden illerden birisi seçilecektir. İlin seçilmesi ile beraber o ile ait ilçeler aşağıda yer alan ilçe menüsüne otomatik olarak gelecektir.

5- İlçe:

Alfabetik sıra ile gelen menüden illerden birisi seçilecektir. İlin seçilmesi ile beraber o ile ait ilçeler aşağıda yer alan ilçe menüsüne otomatik olarak gelecektir.

4-Yöre:

Yerel yönetim sınırları içerisindeki ve yapılaşma gerçekleşmiş köyler vb. gibi bölgeler kentsel yerel yönetim sınırı dışı ve üzerinde günümüzde yaşayan bir konut dokusu bulunmayan alanlar kırsal nitelikli olarak belirlenecektir. Burada kentsel nitelikli bölgeler 01, kırsal nitelikli bölgeler 02 yöre koduyla kaydedilecektir.

6-Pafta No:

Pafta numarası menüden seçilebileceği gibi manüel olarak da girilebilir.

7-Ada No:

Ada numarası menüden seçilebileceği gibi manüel olarak da girilebilir.

8-Parsel No:

Menüde parsel numaraları otomatik olarak yer alabilir yada manüel olarak girilebilir.

9-Alan Kategorisi:

Menüde Yer alan kategorileri şu şekilde sınıflandırılabilir:

-Parsel Alanı (PA)

-Birleşik Parsel Alanı (BPA)

-Yüzey Araştırması (YA)

-Altyapı/Ulaşım Çalışması (AU)

10-Çevre/Alan niteliği:

Menüde yer alan sınıflama:

- Antik yerleşme sınırları içi konut dokusu
- Nekropol
- Tümülüs
- Agora
- Akropol
- Tapınak
-

(Arkeologlar tarafından belirlenerek kategorilendirilecek olan bir tanımlama biçimidir.)

11-Çevre/Alan bağlı bulunduğu saptanan medeniyet/kültür:

Menüye arkeologlarca medeniyet/kültür adları girilebilir veya el ile açıklama yazılarak doldurulabilir.

12-Çevre/Alan Kimliği/Adı:

Alanın içerisinde bulunduğu çevrenin veya alanın bizzat kendisinin bilinen özel bir adı varsa yazılacak.

13-Alan Kodu:

Alana ait biricik bir kod numarası en fazla 3 haneli olmak üzere oluşturulacak ve girilecek.

14-Alanın ait olduğu tarihsel dönem:

Menü arkeologlar tarafından hazırlanıp oluşturulacaktır.

Örnek:

- Paleolitik

- Mezolitik
- Neolitik
- Kalkolitik
- Tunç Çağı
- Arkaik Dönem
- Klasik Dönem
- Helenistik Dönem
- Roma Dönemi
- Bizans Dönemi
- Selçuklu
- Anadolu Selçuklu
- Beylikler
- Osmanlı
- Erken Cumhuriyet
-

Bir alan için birden çok dönem seçilebilecektir.

15-Alanın koordinatları:

X ve y koordinat bilgileri girilecektir.

16-Koruma sınıfı:

Menüde yer alanlar:

- 1. Derece Arkeolojik Sit
- 2. Derece Arkeolojik Sit
- 3. Derece Arkeolojik Sit
- Kentsel Arkeolojik Sit
- Kentsel Sit
- Anıt

kategorileri yer alacaktır.

17-Alanda gerçekleştirilen arkeolojik araştırma/kazı çalışmaları niteliği:

Menüde yer alanlar:

1-Bilimsel Kazı

2-Kurtarma Kazısı

3-Sondaj Kazısı

4-Yüzey Araştırması

5-Tümü

Bu menüde seçim yapılmasının ardından bir sonraki kazı ara yüzüne seçilen kazı türüne ait kazı numarası veya bu numaraya ait tüm açmaların numaraları otomatik biçimde gelecek ve bir sonraki adıma geçiş kolay olacaktır.

05 kodlu “tümü” nün seçilmesi durumunda alandaki kazılara ait tüm açmalar ve genel bilgiler (arkeologlar tarafından belirlenmiş ve sınırlandırılmış biçimiyle liste ve harita olarak açılacak) Tümünün eklenmesinin amacı veriyi giren kişinin tüne ilişkin genel bir sorgulama yapmasına olanak vermektir.

Bu 16. Madde girilmeden aşağıda yer alan kazı bilgisi ekle butonuna basılabilir ve kazı sayfası açılarak bilgi eklenebilir. Ancak bu maddenin girilmesi kazı bilgi sayfası ara yüzünde yer alan tüm ilgili menülerin otomatik olarak dolmasını ve bu sayfadan sadece sayfa sonunda yer alan açma bilgisi ekle/kaldır butonuna basılmasıyla açma ve bulgu bilgisi girişine geçilmesini sağlayabilecektir.

<i>Yeni Araştırma/Kazı Bilgisi Ekle</i>
<i>Yeni Araştırma/Kazı Bilgisi Güncelle</i>

19. kategorinin altında kazı bilgisi ekle ve güncelle butonları yer alacaktır. Bu iki buton alanla ilgili arkeolojik araştırma ve kazı bilgisi ara yüzüne geçişi sağlayan butonlar olacaktır.

18-Alanda çalışan arkeologlar:

19-Arkeolog raporları, görüş, tutanaklar:

20-Alanla İlgili Hava Fotoğrafları

21-Alanın Kadastral Haritaları

22-Alanda Geçerli Plan Kararları

23. Alan ve Çevresindeki Diğer Koruma Kararları ve varsa Korunması Gerekli Doku ve Mimari Yapı Bilgileri

22. kategoriden, alan ve yakın çevresindeki diğer koruma kararlarına ulaşma

Ara yüzün en altında ilgili yasa, yönetmelik, ilke kararlarına erişimi sağlayacak olan bir link yer alacaktır:

<i>Yasa / Yönetmelik / İlke kararı ulaşım linki</i>

KAZI BİLGİSİ TEMEL ALANI GİRİŞİ ARA YÜZÜ: (veri giriş sistemi 2. ARA YÜZÜ)

Kazıdan Açmaya > Açmadan Bulguya

1-Araştırma/Kazı niteliği:

1-Bilimsel

2-Kurtarma

3-Sondaj

4-Yüzey Araştırması

Bu menü bir önceki alan menüsünde seçim yapılması durumunda buraya otomatik olarak gelecektir. Sondaj seçeneğinin seçilmesi durumunda, bir sondaj eğer sadece bir açmaya karşılık geliyorsa bir sonraki menüde sondaj ve açma numarası-kodu birbirinin aynısı olarak gelecektir.

2-Araştırma/Kazı gereği:

İlgili resmi karar/izin yazısına ulaşım linki (pdf formatlı veri)

3-Araştırma/Kazı Raporu Tutanağı:

(pdf formatlı veri sayı ve sıra nosu yok)

4-Araştırma/Kazı Koordinatları:

X,Y koordinatları girilecektir.

5-Araştırma-Kazı Kodu:

Yeni Giriş

Kazının kodu önceki menüden otomatik olarak gelebileceği gibi yeni kayıt ekleme durumunda elle girilebilir.

6-Araştırma/Kazı Tarih Aralığı:

İlgili tarih aralığı otomatik takvimden seçilecek ve yıl bilgisi şeklinde sağlanacaktır.

7-Araştırma/Kazı Grid Sistemi:

Kazının grid sistemini gösterir harita çizime ulaşılacaktır.

8-Araştırma/Kazı Alanı Üzeri/Yakın Çevresi Mevcut Arazi Kullanım Bilgisi:

Bu bilgiyi gösteren harita, jpg veriye ulaşım sağlanacaktır.

9-Araştırma/Kazı çalışmasından sorumlu arkeologlar:

Kazı ekibinde görev alan isimler girilecektir.

10- Diğer Çalışan Uzman ve Uzman Olmayan Personel Bilgileri:**11-Kazı açma numaraları:**

Tarih sırasına göre kazının içerdiği açma numaraları gelecektir.

Menüde tüm açmalar seçeneği de bulunacaktır.

Tüm açmalar seçeneği seçilince bu tüm açma ve bulgu bilgisini gösteren, yine arkeologlar tarafından belirlenmiş ve sınırlanmış bir liste ve harita ortaya çıkacaktır. Bu harita kazı ve açmaları gösterecek, bulguları sınırlandırarak, genel olarak aktaracaktır.

Bu 10. madde girilmeden aşağıda yer alan yeni açma bilgisi ekle butonuna erişilebilir ve yeni açma bilgisi 3. ara yüze girilebilir. Ancak güncellemede 10 numaralı bölümden seçme yapılırsa ve açma bilgisi güncelle

butonuna basılırsa 3. ara yüzde o açmayla ilgili olan bütün menüler otomatik olarak dolacak ve doğrudan bulgu ekle/güncelle butonuna basılarak 4. ara yüze ulaşılacaktır.

Yeni Açma Bilgisi Ekle
Yeni Açma Bilgisi Güncelle

Ara yüzün en altında yer alan butonlardır ve 3. Ara yüze geçişi sağlarlar. Kazı ara yüzünün en altında o kazıyla ilgili kurul kararı, resmi yazışmalar, izinler, arkeolog uzman raporları, müze görüşleri, tutanakların pdf biçimiyle yer aldıkları bir buton veya link bulunacaktır.

AÇMA BİLGİSİ TEMEL ALANI GİRİŞİ (veri giriş sistemi 3. ARA YÜZÜ)

Açmadan >> Bulguya

1- Araştırma/Kazı Kodu:

Bir önceki kazı ara yüzünden otomatik olarak dolacak.

2-Açma Koordinatları:

X,Y koordinatları girilecek.

3-Açma Numarası:

Bu bölümde 2 buton bulunacaktır.

4-Açmada Tarih Aralığı:

Takvim menüden seçme yapılarak otomatik olarak yıllara atanması da gerçekleştirilecektir.

5-Açmada Bulguların Niteliği:

Etütlük eser bölümü ve tümünü göster bölümü üzerine tıklanarak seçilirse arkeologlar tarafından belirlenmiş bir biçimde genel bir veri listesi ve haritası ortaya çıkacaktır. Bu arkeologların gereksinim duyduklarında kullanacakları küçük bir sorgu olarak düşünülebilir.

6-Açma Kasa No:

7-Açmada Yeralan Bulguların Kategorisi:

Arkeologlar tarafından belirlenecektir.

- Mimari öge (taşınan)
- Mimari öge (in-situ)
- Diğer taşınabilir öğeler
-

8. Arkeolog Görüşleri/Raporlar/Tutanaklar

Pdf ya da jpg formatlı veriye erişim linki

9-Sorumlu Arkeologlar:

(isim-sigorta numaraları)

10-Çalışan Uzman ve Uzman Olmayan Personel Bilgileri:

(isim-sigorta numaraları)

Bulgu bilgisi güncelle**Yeni bulgu ekle**

Yukarıdaki tüm kategoriler seçilmeden bulgu ekle veya bulgu bilgisi güncelle butonları çalışmayacaktır.

En altta açmayla ilgili fotoğraf, plan, kesit yer aldığı bir link bulunacaktır.>>>

BULGU BİLGİSİ TEMEL ALANI GİRİŞİ (veri giriş sistemi 4. ARA YÜZÜ)**1-Açma Numarası:**

Önceki ara yüzden otomatik olarak gelecektir.

2-Kasa Numarası:**3-Bulgu Niteliği:**

- Etütlük
- Etütlük olmayan

Önceki otomatik olarak gelecektir.

4-Bulgu Kategorisi:

- Mimari taşınabilir.
- Mimari taşınmaz.
- Diğer taşınabilir.

Bir önceki ara yüzden otomatik olarak gelecektir.

5-Bulgu No:**Bulgu No Ekle**

Ulusal envanter numarasının tamamlanmış son halidir. Excel veya Access programlarında yazılmış bir listeden seçim yapılabilir veya manuel olarak girilebilir.

Yeni ekleme seçilmişse, menüde bulgu no ekle butonu aktif olacaktır.

Sayfa sonunda yer **Bulgu Özellikleri Gör** üze ulaşılacak ve bulguya ait özellikler girilecektir.

BULGU ÖZELLİKLERİ TEMEL ALANI GİRİŞİ (veri giriş sistemi 5. ARA YÜZÜ)**1-Bulgunun ait olduğu dönem:**

Arkeologlarca belirlenecek dönemlerden seçilecektir.

2-Bulgunun ait olduğu düşünölen medeniyet/költür:

3-Bulgunun bulunduğu kod:

Z koordinatı girilecektir.

4-Bulgunun bulunduğu koordinatlar:

xy koordinatı girilecektir.

5-Bulgunun bulunduğu alanın jeolojik yapısı:

Harita ve açıklama eklenecektir.

6-Fotoğraflar:

Fotoğraflar eklenecektir.

7-Plan:

JPG veya harita ile ilişkilendirilecek.

8-Kesit:

JPG veya harita ile ilişkilendirilecek.

9-Sorgulama/Arşivleme Durumu:

Bu alana açıklama girilecektir.

10-Ek bilgiler:

Gerekirse ek açıklamalar yer alacaktır.

11-Uzman Arkeolog görüşleri:

Gerekirse eklenecektir

12-Benzer bulguları gör butonu:

B) Yerel yönetim > Planlamadan Sorumlu Kurum İçin Sorgulama Ara Yüzü:

Sorgulama ve sentezleme bölümü Bölgesel-Kentsel Gelişim Yönlendirmesi ve İmar-Yapılaşma Hakkı yönüne karar verilmesi amacıyla kullanılacak olan ve aktif olarak yerel yönetim/planlama otoritelerince işlem yapılacak olan alandır. Bu alana erişim şu şekilde sağlanacaktır.

1. Ara yüz:

Kullanıcı Adı :

Şifresi :

2.Ara yüz:

Veri girişi/Arkeolojik Sorgu Temel Alanı Girişi
Veri Sorgu Temel Alanı Girişi

2. Ara yüzde “Veri Sorgu Temel Alanı Girişi” butonuna tıklanarak bu bölümün açılması sağlanacaktır. Kullanıcı Adı/Şifresi de ilgili kişiyi tanıyıp 2. ara yüzde veri giriş veya veri sorgu temel alanlarında birisini aktif hale getirebilecektir.

Bu alanda ;

1. Harita > Alan ilişkisi > (bölgesel ilişkiler, yerleşim alanı yayılım- yatırım kararları konularında çalışan)
 2. Arkeolog Görüşü > Olası Müdahale Biçimlerini öğrenmeye yöneliktir. (al ve üst ölçekli yaklaşımların tümü için, yayılım alanı, durumu, 3 boyut, imar hakkı vb. konularında yol gösterici olarak çalışan)
- 2 temel bölüm olması hedeflenmiştir.

İlk bölümde plancılarının sorgulamaları CBS haritaları ile gerçekleştirmesi önerilmektedir:

Gerçekleştirilmesi hedeflenen Sentez Çalışmaları:

- 1- Eğim, jeolojik yapı, toprak kabiliyeti
- 2- Eski ve yeni kadastral yapı karşılaştırma
- 3- Eski-yeni arazi kullanım haritaları
- 4- Mevcut arazi kullanım/hava fotoğrafları/eski haritalar/planlar
- 5- Arazi kullanımında ve kat yüksekliklerinde dönemsel değişimler
- 6- Geçmiş ticaret-ulaşım akslarının geçmiş yerleşme sınırları ile beraber işlendiği ve kentsel hinterland ve kentlerarası ilişkilerin anlaşılması için oluşturulan paftalar olarak aktarılabilir.

Bu sentez çalışmaları 1. Ara yüzün 2. bölümünde yer alan harita-pafta bilgilerinin, ilk bölümde yer alan verilerle sorgulanması ile oluşturulacaktır. ara yüzün devamında önceki maddelerle beraber sorgular oluşturulacak. Sentez paftaları CIS formatında veri tabanında yer alacak.

Üst Ölçekli Yaklaşım > Bölge, Altyapı, Ulaşım, Kentsel Gelişme Projelerinde Kullanılacak olan Planlama Otoritesi 1.Bölüm ilk kısım-ara yüz:

Sorgulamalar bölgeden başlayarak yapılabilecektir. Arkeologlar ve plancılarının belirli formatlar belirleyerek bu sorgulamalar için rapor ve haritaları planlama otoritesinin kullanımı için oluşturmaları ve sisteme girmeleri gereklidir.

1- Bölge:

7 bölge yer alacak.

2- İl:

Bölge seçilirse sınırlı il, seçilmezse tüm iller yer alacak.

3- İlçe:

İl adı seçilirse o ile ait ilçeler sıralanacak.

4- Yöre:

5- Ada No:

İlçe adı seçilince numaralar otomatik olarak gelecektir.

6- Parsel No:

Ada no seçilince adaya ait parsel no'lar otomatik olarak gelecektir.

7- Alan Adı:

Alan adı manuel olarak girilecek.

8- Alan Kodu:

Alan kodu seçilerek girilecek. (Otomatik olarak menüde yer alacak.)

9- Alan Niteliği:

- Parsel Alanı
- Birleşik Parsel Alanı
- Yüzey Araştırması
- Altyapı-Ulaşım Çalışması bölümleri buradan seçilerek girilecek.

Sorgu

10- Kazı Türü:

- Bilimsel
- Kurtarma
- Sondaj
- Yüzey Araştırmasından biri seçilecek.

Sorgu

11- Alan Dönemi Kimliği:

Dönem arkeologlar tarafından saptanan veriler doğrultusunda seçilecek.

Sorgu

12- Alan Niteliği:

Alanın genel özelliği/niteliği arkeologlarca benzeren kategorilerde sınımlanıp seçilecek.

- Antik Yerleşme Alanı
- Agora
- Akropol
- Tapınak
- Tümülüs v.b
-

Sorgu

1. Bölümün paftalar kısmı – 2. ara yüzü

(PAFTALAR BU BÖLÜMDE YER ALACAK VE PAFTALARLA ARAYÜZÜN 1. KISIMDAKİ BİLGİLER BİRLİKTE SORGULANACAKTIR.)

13- Eğim, Topografya:

Haritalar eklenecek.

Sorgu

14- Jeolojik Yapı:

Haritalar eklenecek.

Sorgu

15- Güncel Arazi Kullanım Durumu :

Haritalar eklenecek.

Sorgu

16- Eski Arazi Kullanım Durumu:

Haritalar eklenecek.

Sorgu

17- Güncel/Geçerli Planlar:

Haritalar eklenecek.

Sorgu

18- Eski Haritalar:

Haritalar eklenecek.

Sorgu

19- Eski Kadastral Paftalar:

Sorgu

Haritalar eklenecek.

20- Güncel Kadastral Paftalar:

Haritalar eklenecek.

Bu bölümün sonundaki ortak sorgu kategorileri örnekleri şunlar olabilir:

Ortak Sorgu Kategorileri:

- 1- Arazi kullanım+koruma sınıfı+alan niteliği+alan dönemi+alan sınırı+ada no+parsel
- 2- Geçmiş arazi kullanım+alan dönemi+alan niteliği
- 3- Arazi kullanım > Kazı türü
- 4- Kadastral > Eski kadastral
- 5- Arazi kullanım > Eski arazi kullanım > alan dönemi > alan niteliği
- 6- Kadastral+eski kadastral+alan niteliği+alan dönemi+ada no+parsel no
- 7- Topografya+eski arazi kullanım+alan sınırı+eski kadastral+alan niteliği+alan dönemi
- 8- Bölge+koruma sınıfı+alan adı
- 9- Yöre > Dönemi > Niteliği
- 10- Yöre > Bölge > İl > İlçe > Alan niteliği > Dönemi > Adı
- 11-

Oluşturulacak olan program istenen tüm kategorilerin birkaçının birden çaprazlanmasına olanak vermelidir.

2. Bölüm 1. kısmı Arkeolog Görüşü- Planlama Açısından Olası Müdahale Önerisi:

İlk ara yüz:

Bu bölüm parsel ve alanlar için doğrudan arkeolog görüşlerine, raporlara ulaşıldığı, alana-parsele dair bilgi ve görüşlerin aktarıldığı alandır. Ulusal envanter no parsel veya alan kategorine kadar sorgulanabilecek ve ilgili alana ait uzman görüşü ortaya çıkacaktır. 2. Bölümün 2. ara yüzünde ortaya çıkacaktır.

Ulusal Envanter No :

X, Y Koordinatları:

2. ara yüz:

Bu bölümde yer alan bilgi, planlama açısından büyük önem taşıyacaktır. Olası müdahale biçimlerinin çerçevesini çizerek, plancıya yol gösterecek olan arkeolog raporunun (ve ilgili diğer uzmanların görüşleri) bulunduğu alandır. Planlama otoritesinin bu raporu değerlendirmesi yasalarla zorunlu hale getirilmelidir. Bu rapor formatı Bölüm 'de aktarılmaktadır.

Uzman görüşü-RAPOR..

***Yazışma, karar ve görüşlere ait link
butonu***